

ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА ІМ. І. КРИП'ЯКЕВИЧА
ІНСТИТУТ НАРОДОЗНАВСТВА
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ТАРНАВСЬКИЙ РОМАН БОГДАНОВИЧ

УДК 930.2:[572.9+39]:378.4.091.32(477.83-25)“18/19”

ДИСЕРТАЦІЯ
**НАРОДОЗНАВСТВО У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ
НАПРИКІНЦІ ХІХ – В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.:
КОНТЕКСТИ, ДИСКУРСИ, НАУКОВІ ЗВ'ЯЗКИ**

Спеціальності 07.00.01 – історія України,
07.00.05 – етнологія

Подається на здобуття наукового ступеня *доктора історичних наук*
Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання

на відповідне джерело

Р. Б. Тарнавський

Науковий консультант:
Глушко Михайло Степанович,
доктор історичних наук, професор

Львів – 2020

АНОТАЦІЯ

Тарнавський Р. Б. Народознавство у Львівському університеті наприкінці XIX – в першій половині XX ст.: контексти, дискурси, наукові зв'язки. – Кваліфікаційна наукова робота на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук за спеціальностями 07.00.01 – історія України, 07.00.05 – етнологія. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Інститут народознавства НАН України, 2020.

На підставі широкого кола архівних джерел і наукової літератури вперше в українській історіографії комплексно схарактеризовано розвиток народознавства (етнографії, етнології, антропології, фольклористики та мистецтвознавства) у Львівському університеті впродовж 1895–1947 рр. Тему розкрито з позицій проблемно-хронологічного підходу – крізь призму контекстів, дискурсів та наукових зв'язків.

У ході висвітлення контексту проаналізовано загальні засади діяльності Львівського університету впродовж кінця XIX – першої половини XX ст. з акцентом на їхніх особливостях на різних етапах окресленого періоду та чинниках, що зумовили цю специфіку: політичній ситуації на західноукраїнських землях, реформах в освітній сфері та ін.

Доведено необхідність усталення єдиного підходу до структури Львівського університету, у якій до кінця 1939 р. потрібно вирізняти професорські кафедри (звичайних і надзвичайних професорів), доцентури (доцентів і титулярних професорів) та підрозділи навчально-наукового спрямування (семінари, заклади, інститути тощо, до складу яких входили керівник і науково-допоміжні працівники), відтак – кафедри як основні навчально-наукові одиниці, штатний розпис яких, окрім посади завідувача, міг передбачати посади професорів, доцентів, старших викладачів, асистентів, допоміжних працівників.

Реконструйовано особливості навчального процесу впродовж 1895–1947 рр. з виокремленням низки етапів, які можна умовно окреслити так: 1) абсолювентсько-докторська система – закінчення навчання в університеті абсолювентом (без

наукового ступеня) або ж доктором філософії (до середини 1920-х років); 2) магістерська система – завершення вищих студій здобуттям першого наукового ступеня – магістра філософії (середина 1920–кінець 1930-х років); 3) система стандартизації вищої освіти відповідно до норм освітнього законодавства СРСР (1939–1941 рр. та від 1944 р.). Докладно відтворено та проаналізовано процес здобуття наукових ступенів (магістра філософії, доктора філософії, кандидата і доктора наук) з акцентом на так званій галузі першого (магістр) і другого (доктор) наукового ступенів до 1939 р. як неодмінній складовій розвитку тієї чи іншої науки.

Аналіз контекстів, як і безпосередньо історії розвитку народознавства у Львівському університеті, виконано крізь призму дискурсів – інституційного, навчального та наукового. Це дало змогу рівномірно представити різні аспекти народознавчих студій в університетському просторі Львова – від формування наукового світогляду викладачів та організації спеціалізованих підрозділів до нюансів навчально-наукового процесу.

За основу висвітлення інституційного дискурсу взято: набуття права викладання народознавчих дисциплін окремими викладачами (отримання доцентури Адамом Фішером, Болеславом Росінським, Станіславом Клімеком, Яном Фальковським, Юзефом Вонсовичем), організацію, реформування та ліквідацію спеціалізованих народознавчих підрозділів, зокрема, кафедри етнології (1910–1912, керівник Станіслав Цішевський), кафедри антропології та етнології, Антропологічно-етнологічного інституту / закладу, кафедри антропології (1913–1939, 1939–1941, Ян Чекановський), кафедри етнології та Етнологічного інституту / закладу (1924–1939, Адам Фішер), кафедри української усної словесності та кафедри фольклору й етнографії (перша половина 1920-х років, 1939–1941, 1944–1947, Філарет Колесса) та ін.; діяльність наукових товариств народознавчого спрямування. У цій проблематиці виокремлено український та польський виміри, у тому числі доведено, що перші спроби інституційного оформлення у Львівському університеті народознавчих наук були зроблені

українськими вченими – Іваном Франком (1895) та Федором Вовком (початок 1900-х років).

Під час характеристики народознавства крізь призму навчального дискурсу проаналізовано форми організації навчального процесу, тематику та змістове наповнення лекційних курсів і практичних занять тощо. На підставі аналізу лекцій / праць А. Фішера, а також інших народознавців (передусім Я. Фальковського) простежено вплив на їхню навчально-наукову діяльність політично-ідеологічного чинника. Зокрема, праця в руслі офіційної політики та ідеології Польської Республіки, спрямованих на ствердження “польськості” українських етнічних земель у її межах, ставала на заваді об’єктивному висвітленню багатьох аспектів українознавчої проблематики.

Науковий дискурс народознавства у Львівському університеті розкрито завдяки аналізу процесу здобуття наукових ступенів. Такий підхід зумовлений пошуком об’єктивного критерію для вибірки наукових праць народознавців як основи для розкриття їхніх дослідницько-методологічних позицій. Реконструйований перелік магістрів і докторів, вихованих А. Фішером та Я. Чекановським, дав змогу уточнити склад етнологічної та антропологічної наукових шкіл Львівського університету, ствердити роль українських науковців (Романа Гарасимчука, Ірини Гургули, Калістрата Добрянського, Ростислава Єндика, Ірини Іванчук-Нестюк, Катерини Матейко, Василя Пашницького, Любові Сухої та ін.) у розвитку цих наукових середовищ. Також засвідчено, що наукова школа А. Фішера, крім власне етнологів та етнографів, включала фольклористів і мистецтвознавців, тобто за спектром досліджуваної проблематики була саме народознавчою.

У межах кожного зі схарактеризованих дискурсів особливу увагу звернено на наукові зв’язки. Крізь призму біографій народознавців, пов’язаних із Львівським університетом, розкрито вплив на їхнє професійне формування тогочасних провідних етнологів, антропологів, фольклористів і відповідних наукових осередків. Його способами визначено навчання чи стажування в університетах та наукових установах Європи і США, участь у міжнародних форумах і видавничих

проектах, публікації в закордонних виданнях, опертя на теоретико-методологічні підходи тих чи інших учених. Окремо окреслено зв'язки народознавців та/або спеціалізованих підрозділів Львівського університету з Народознавчим товариством у Львові, Науковим товариством імені Шевченка у Львові, міжнародними інституціями (зокрема, з Міжнародною комісією народного мистецтва).

Іншим аспектом проблематики є міждисциплінарні зв'язки різних ділянок народознавства з іншими галузями наукових знань. У руслі навчального дискурсу відповідну проблематику розкрито завдяки скрупульозному аналізу дисциплін, які викладали на всіх факультетах Львівського університету. Як наслідок, виокремлено народознавчу складову курсів з філологічних наук (української, польської, романської, германської, класичної філології та загального мовознавства), славістики й орієнталістики як комплексних напрямів, географії, історії права та приватного права, музикології, історії релігії, історії культури, соціальної та економічної історії, медієвістики тощо, та акцентовано на низці вчених (серед них – Щепан Шидельський, Ришард Ганшинец, Пшемислав Домбковський, Владислав Котвич, Зигмунт Смогожевський, Стефан Стасяк, Адам Шельонговський, Теофіль Еміль Модельський та ін.), доробок яких має стати предметом досліджень сучасних етнологів та/або фольклористів. Тісні зв'язки між народознавчими та іншими науками стверджено й на прикладі системи магістерських іспитів у різних галузях та предметних засягів галузей докторських ступенів. Окремо наголошено на зв'язках у межах інституційного, навчального та наукового вимірів діяльності Львівського університету трьох самостійних наук – етнології, антропології та преісторії (доісторичної археології).

Отже, алгоритми та результати пропонованого дисертаційного дослідження є важливим внеском у висвітлення багатьох аспектів інтелектуальної історії України та можуть бути використані для розробки історії різних науково-навчальних напрямів в університетському просторі.

Ключові слова: народознавство, етнографія, етнологія, антропологія, фольклористика, мистецтвознавство, Львівський університет, історія.

SUMMARY

Tarnavskiy R. Folk Studies at Lviv University in the late 19th – first half of the 20th century: contexts, discourses, scientific connections. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the scientific degree of Doctor of Historical Sciences, specialties 07.00.01 – History of Ukraine, 07.00.05 – Ethnology. – Ivan Franko National University of Lviv, Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Ethnology of National Academy of Sciences of Ukraine. Lviv, 2020.

Based on a wide range of archival sources and scientific literature, for the first time in Ukrainian historiography the development of Folk Studies (including ethnography, ethnology, anthropology, folklore and folk art) at Lviv University during 1895–1947 was characterized in its full complexity. The topic of the scientific work is explored using issue-specific chronological approach through the prism of different contexts, discourses and scientific connections.

While describing the contexts, the author analyzed general principles of activity of Lviv University in the late 19th – first half of the 20th century with the emphasis on the peculiarities on different stages of this period and on factors that shaped these peculiarities, such as political situation on the Western Ukrainian territories, educational reforms etc.

The scientific work proves the necessity of taking a uniform approach to the structure of Lviv University: prior to 1939 one should distinguish between different professorial departments (ordinary and extraordinary professors), associate professorship (docent (associate professor) and titular professors) and sub-departments with scientific/research focus (seminars, institutes etc. to which head research instructors and research support employees belong). Since 1939 one has to consider academic departments to be the main educational and scientific units, which aside from the departmental head, are staffed with professors, docents, senior lecturers, assistants and support staff.

The thesis also reconstructs and characterizes key features of the educational process during 1895–1947 and identifies different stages of development of academic programs. These stages can be classified as follows: 1) absolvent-doctoral system – finishing university studies as absolvent without an academic degree or as a Doctor of Philosophy (PhD) (until mid-1920s); 2) masters system – finishing higher education with a Master of Philosophy degree (MPhil) (mid 1920s – end of 1930s); 3) standardized system of higher education according to the norms established by the educational law of the USSR (1939–1941 and after 1944). The author reproduces in details and analyses the processes of obtaining different academic degrees (MPhil, PhD, Candidate and Doctor of Sciences) with an emphasis on so-called spheres of the first (Master) and second (Doctor) scientific degrees before 1939 as essential component of development of different sciences.

Analysis of contexts as well as the history of development of Folk Studies at Lviv University is accomplished through the prism of institutional, educational and scientific discourses. This allowed to present equally well different aspects of Folk Studies in Lviv University's environment: from the formation of scientific outlook of instructors and organization of different specialized sub-divisions to nuances of educational/scientific processes.

To elucidate the core aspects of institutional discourse the following events were discussed: obtaining the right to teach Folk Studies by selected instructors (obtaining docent title by Adam Fischer, Bolesław Rosiński, Stanisław Klimek, Jan Falkowski, Józef Wąsowicz), organization, reformation and liquidation of specialized sub-divisions of Folk Studies, in particular, the Department of Ethnology (1910–1912, Stanisław Ciszewski), Department of Anthropology and Ethnology, Anthropological-ethnological institute, Department of Anthropology (1913–1939, 1939–1941, Jan Czekanowski), Department of Ethnology and Ethnological institute (1924–1939, Adam Fischer), Department of Ukrainian Oral Literature and Department of Folklore and Ethnography (first half of 1920s, 1939–1941, 1944–1947, Filaret Kolessa) and others; activity of scientific societies that were focused on Folk Studies. In the discussion of these issues,

the thesis also proves that the first attempt to institutionally arrange Folk Studies was made by Ukrainian scientists Ivan Franko (1895) and Fedir Vovk (beginning of 1900s).

In an attempt to characterize Folk Studies through the prism of educational discourse, this scientific work also analyses the forms of organization of study processes, themes and content of the lecture-based courses and practical ones. Based on the analysis of lectures/works of Adam Fischer as well as other Folk Studies experts (above all Jan Falkowski), the dissertation depicts the influence of political and ideological factors on educational and scientific activity of these academicians. In particular, the works are highly influenced by politics and ideology of Polish Republic and aimed at confirmation of “Polishness” of ethnically Ukrainian territories, which was an impediment to objective elucidation of many Ukrainian issues in their works.

Scientific discourse of Folk Studies at Lviv University is disclosed through the analysis of the process of obtaining academic degrees. This approach is chosen as a result of a search for an objective criterion of the selection of ethnologists', anthropologists' and folklorists' scientific works as a basis for the disclosure of their research/methodological positions. Reconstructed list of masters and doctors, educated by Adam Fischer and Jan Czekanowski, allowed to clarify ethnological and anthropological scientific schools of thought at Lviv University, and to assert the role of Ukrainian academicians (Roman Harasymchuk, Iryna Gurgula, Kalistrat Dobrianskyi, Rostyslav Jendyk, Iryna Ivanchuk-Nestiuk, Kateryna Mateiko, Vasyl Pashnytskyi, Lubov Sukha and others) in development of these schools of thought. The scientific work also proves that Adam Fisher's school of thought, aside from ethnologists and ethnographers, included folklorists and experts of folk art, and because of spectrum of investigated issues, this school of thought could be classified as Folk Studies centered.

Within the framework of all discourses the scientific work gives special attention to scientific connections. Through the prism of biographies of ethnologists, anthropologists and folklorists, who had academic ties to Lviv Universities, the influence of leading scientists and corresponding academic societies on their professional development is discovered. The thesis also finds ethnologist's, anthropologist's and folklorist's ties to other institutions through their studies and

internships at the universities and scientific establishments of Europe and the US, their participation in the international forums and publishing projects, foreign publications and reliance on theoretical and methodological approaches of other scientists. The scientific work also describes the connections of scientists of Folk Studies and/or specialized sub-divisions of Lviv University with Society of Folk Studies in Lviv, Shevchenko Scientific Society in Lviv and international establishments (in particular, with the International Commission on Folk Art).

Another issue that the thesis discusses is interdisciplinary connections between Folk Studies and other academic areas. In line with the scientific discourse, the issues are disclosed through scrupulous analysis of disciplines that were taught in all departments of Lviv University. The Folk Studies component of philology studies (Ukrainian, Polish, Roman, Germanic, classical philology and general linguistics), Slavic and Oriental Studies, geography, history of law and private law, musicology, history of religion, social and economic history, Medieval Studies etc. was isolated and attributed to the teaching of many scientists (among them – Szczepan Szydelski, Ryszard Ganszyniec, Przemysław Dabkowski, Władysław Kotwicz, Zygmunt Smogorzewski, Stefan Stasiak, Adam Szelągowski, Teofil Emil Modelski), whose contribution should become the subject of investigation of modern ethnologists and/or folklorists. Examination system for master students in different areas of studies as well as subjects of doctoral students' research confirm tight academic connections between Folk Studies and other academic areas. The scientific work also emphasizes on connection, vivid from the institutional, educational and scientific activities of Lviv University, between three independent disciplines – ethnology, anthropology and prehistorical archeology.

The algorithms and results of the proposed dissertation constitute a significant contribution to depiction of many aspects of intellectual history of Ukraine in the late 19th – first half of the 20th century and could be used for development of history of different scientific/educational directions within university environment.

Key words: Folk Studies, ethnography, ethnology, anthropology, folklore, folk art, Lviv University, history.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Тарнавський, Роман. *Кафедра етнології Львівського університету. Класичний період (1910–1947)*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 236 с.

Рецензія: Конопка, Володимир. “Формування та розвиток народознавчих наукових шкіл у Львівському університеті в першій половині ХХ ст.” [рец. на кн.:] Тарнавський Р. Кафедра етнології Львівського університету. Класичний період (1910—1947) / Роман Тарнавський; відп. редактор Михайло Глушко. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 236 с.” *Народознавчі зошити* 3 (2017): 742–744.

Розділи у колективних монографіях:

2. Тарнавський, Роман. “Етнологічний інститут Львівського університету (1924–1939) як основа формування наукової школи Адама Фішера”. *Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність (до 75-ліття створення історичного факультету)*. Ред. Леонід Зашкільняк, Павел Серженга. Львів: ПАІС, 2015. 167–173.

3. Tarnawski, Roman. “Adam Fischer jako student i wykładowca Uniwersytetu Lwowskiego”. *Adam Fischer*. Red. Piotr Grochowski, Adrian Mianiecki. Toruń, Wrocław: PTL, 2015. 7–21.

Статті у фахових виданнях:

4. Тарнавський, Роман. “Концепт “генеалогія підрозділу” як складова проблемно-хронологічного підходу до висвітлення історії Львівського університету (на прикладі кафедри етнології)”. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету* 21 (2020): 350–357 (Index Copernicus).

5. Tarnavskyi, Roman. “Iryna Nestiuk: the Addition to the Biography of the Representative of Lviv Ethnological School of Adam Fischer”. *Східноєвропейський історичний вісник* Спецвип. (2019): 137–144 (Web of Science).

6. Tarnavskyi, Roman. “Disciplines of Ethnological Specialties of Lviv University (1910–1939)”. *Народознавчі зошити* 2 (2019): 368–386.

7. Тарнавський, Роман. “Діяльність професора Адама Фішера на кафедрі фольклору й етнографії Львівського університету”. *Вісник Львівського*

університету. *Серія історична* Спецвип.: На пошану проф. Романа Шуста (2019): 478–488.

8. Тарнавський, Роман. “Міжнародна діяльність народознавців Львівського університету в 1920-х – на початку 1940-х років”. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету* 19–20 (2018–2019): 497–505 (Index Copernicus).

9. Тарнавський, Роман. “Специфика учебного процесса на Кафедре этнологии Львовского университета в 1924–1939 годах”. *Tradicija ir Dabartis* 12 (Klaipėda) (2017): 333–341 (Index Copernicus).

10. Тарнавський, Роман. “Проблема історико-етнографічного районування української етнічної території у працях Адама Фішера”. *Сторінки історії* 43 (2017): 73–81 (Web of Science).

11. Тарнавський, Роман. “Народознавчі студії у Львівському університеті наприкінці XVIII – у першій половині XX ст.: причинки до історіографії питання”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* Спецвип.: На пошану проф. Олексія Сухого (2017): 140–149.

12. Тарнавський, Роман. “Антропологічний напрям славістичних студій у Львівському університеті (1920–1930-ті роки)”. *Проблеми слов'янознавства* 65 (2016): 178–184.

13. Тарнавський, Роман. “Рішення ради Львівського державного університету імені Івана Франка про присвоєння наукових ступенів та вчених звань (січень–травень 1941 р.)”. *Історичний архів. Наукові студії* 17 (2016): 22–29 (Index Copernicus).

14. Тарнавський, Роман. “Докторати з етнографії та етнології у Львівському університеті (1930-ті рр.)”. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія* 17 (2016): 99–106 (Index Copernicus).

15. Тарнавський, Роман. “Степан Макарчук і тяглість традиції етнологічних студій у Львівському університеті”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 51 (2015): 82–95.

16. Тарнавський, Роман. “Слов’янська етнографія та етнологія в навчальних курсах Адама Фішера”. *Проблеми слов’янознавства* 64 (2015): 81–92.

17. Тарнавський, Роман. “Тенденції розвитку народознавства у Львівському університеті у другій половині XVII – на початку XX століття”. *Народна творчість та етнологія* 4 (2015): 76–85.

18. Бондар, Олег, Тарнавський, Роман. “Тематика історичних дисциплін у Львівському університеті (1930–1939)”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 50 (2014): 395–417 (внесок автора у збір матеріалу і написання тексту 75%).

19. Тарнавський, Роман. “Етнологічний інститут Львівського університету: формування колективу та напрямів діяльності (1924–1939)”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 50 (2014): 158–179.

20. Тарнавський, Роман. “Кафедри народознавчого спрямування Українського університету у Львові: викладачі та специфіка навчального процесу”. *Вісник Інституту археології* 9 (2014): 66–79.

21. Тарнавський, Роман. “Антропологічно-етнологічний інститут Львівського університету як основа формування наукової школи Яна Чекановського”. *Народознавчі зошити* 1 (2014): 18–28.

22. Качмар, Володимир, Тарнавський, Роман. “Філософський факультет Львівського університету в австрійський період (від відновлення до утраквізації навчального закладу)”. *Краєзнавство* 1 (2013): 81–90 (внесок автора у збір матеріалу і написання тексту 50%).

23. Шуст, Роман, Тарнавський, Роман. “Історична наука у Львівському університеті: 350 років розвитку”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 49 (2013): 11–41 (внесок автора у збір матеріалу і написання тексту 50%).

24. Тарнавський, Роман. “Ян Фальковський: життєвий шлях та науково-педагогічна діяльність”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 48 (2013): 410–431.

25. Тарнавський, Роман. “Кафедра антропології та етнології Львівського університету під керівництвом Яна Чекановського: створення та перші роки діяльності”. *Вісник Інституту археології* 8 (2013): 105–120.

26. Тарнавський, Роман. “Катедра антропології Львівського університету «За перших і других совітів»”. *Spheres of Culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies* 5 (Lublin) (2013): 252–261.

27. Тарнавський, Роман. “Пам’яті Адама Фішера. Життєпис професора етнології Львівського університету”. *Народна творчість та етнологія* 5 (2013): 40–53.

28. Тарнавський, Роман. “Габілітація Адама Фішера у Львівському університеті: передумови, перебіг, результати”. *Spheres of Culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies* 3 (Lublin) (2012): 346–354.

Публікації, які додатково відображають результати дослідження:

29. Притула, Ярослав, Тарнавський, Роман. “Львівський університет до середини XX століття”. *Leopolis Scientifica. Наука у Львові до середини XX століття. Ч. 1. Наукові осередки*. Ред. Олег Петрук. Львів: Артос, 2020. 3–78 (внесок автора у збір матеріалу і написання тексту 50%).

30. Тарнавський, Роман. “Стаття Станіслава Цішевського “Південнослов’янська спряжка і отариця «Руської Правди»” в контексті дослідження звичаїв трудової взаємодопомоги”. *Науковий збірник Закарпатського музею народної архітектури та побуту* 6 (2019): 390–397.

31. Тарнавський, Роман. “Атрибути-символи весільної обрядовості українців у дослідженнях народознавців Львівського університету кінця XVIII – першої третини XX ст.” *Мотив – стиль, образ – знак у контексті давніх культур і традицій: тези доповідей учасників міжнародної наукової конференції* (Львів, Винники, 6–9 листопада 2019 р.). Львів, Винники: КЗ ЛОР “Історико-краєзнавчий музей” (м. Винники), Ін-т археології Жешув. ун-ту, кафедра археології та спеціальних галузей історичної науки ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 32.

32. Тарнавський, Роман. “«Кабінетні вчені» Етнологічного інституту Університету Яна Казимира у Львові: Іван (Ян) Кухта та Кароль Кораний”. *Науковий збірник Закарпатського музею народної архітектури та побуту* 4 (2018): 8–14.

33. Тарнавський, Роман. “Вклад народознавців Львівського університету у польові дослідження традиційної культури українців Карпат (кінець XVIII – початок XXI ст.)”. *Фортеця. Збірник заповідника “Тустань”* 3 (2018): 426–434.

34. Тарнавський, Роман. “«Народна культура околиць Потелича і Гір» Ольги Гаєк (Гайкової) у контексті дослідження волинсько-надсянського пограниччя”. *На пограниччі культур та етносів: взаємодії як спосіб комунікації та еволюції: тези доповідей учасників міжнародної наукової конференції* (Львів, Винники, 7–10 листопада 2018 р.). Львів, Винники: КЗ ЛОР “Історико-краєзнавчий музей” (м. Винники), Ін-т археології Жешув. ун-ту, кафедра археології та спеціальних галузей історичної науки ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 68–69.

35. Тарнавський, Роман. “Внесок народознавців Львівського університету у польові дослідження традиційної культури українців Карпат (кінець XVIII – початок XXI ст.)”. *Пам’ятки Тустані в контексті освоєння Карпат у доісторичну добу та в середньовіччі; проблеми їх збереження та використання*. Львів: “Тустань”, “Польська академія наук” у Києві, 2016. 113–116.

36. Тарнавський, Роман. “Один рік з життя професора Львівського університету Адама Фішера: 1940”. *Polska i ukraińska etnologia dzisiaj. Kontynuacje i perspektywy* (Lwów, 24–27.IX.2015): abstrakty. Wrocław, Lwów: PTL, 2015. 46.

37. Гудима, Юрій, Качмар, Володимир, Тарнавський, Роман. “Universitas Leopoliensis: nosce te ipsum (Праці з історії Львівського університету)”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том II: Л–Я*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 746–750 (внесок автора у збір матеріалу і написання тексту 40%).

38. Тарнавський, Роман. “З історії видання “Записок історичного та філологічного факультетів” Львівського університету”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 50 (2014): 283–285.

39. Тарнавський, Роман. “Релігійна тематика у працях Адама Фішера”. *Історія релігій в Україні* 1 (2014): 755–761.

40. Тарнавський, Роман. “Формування колективу кафедри фольклору й етнографії Львівського університету під керівництвом Філарета Колесси”. *Родина Колессів – спадкоємність науково-мистецької традиції (з нагоди 140-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси)*. Упоряд. Ірина Довгалюк, Андрій Вовчак. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 33–50.

41. Тарнавський, Роман. “Станіслав Цішевський: життєпис, наукові праці та педагогічна діяльність”. *Народознавчі зошити* 2 (2013): 279–288.

42. Тарнавський, Роман. “Праця Романа Ростислава Єндика «Краніологічний аналіз Львівської козацької могили XVII ст.»”. *Козацтво в історії України (до 360-річчя битви під Батогом)*. Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2012. 165–167.

43. Притула, Ярослав, Тарнавський, Роман. “Університет Яна Казимира у Львові”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том I: А–К*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 54–77 (внесок автора у збір матеріалу і написання тексту 50%).

ЗМІСТ

Список опублікованих праць за темою дисертації	10
Вступ	18
I. Огляд історіографії та джерел. Теоретична основа дослідження	29
1.1. Розробка проблеми в науковій літературі	29
1.2. Характеристика джерел	50
1.3. Методи і теоретико-методологічні підходи	60
II. Система організації народознавчих студій наприкінці XIX – у першій третині XX ст.	70
2.1. Професорські кафедри і доцентури	70
2.1.1. Принципи формування викладацького складу	70
2.1.2. Український вимір	77
2.1.3. Польський вимір	92
2.2. Заклади, інститути та студентські наукові товариства	113
2.2.1. Антропологічно-етнологічний та Етнологічний інститути (заклади) на тлі розвитку мережі підрозділів науково-навчального спрямування	113
2.2.2. Коло антропологічних наук студентів Університету Яна Казимира у Львові	128
III. Кафедра – основна навчально-наукова одиниця. Етнографічний музей (1939–1947)	138
3.1. Особливості інституційного дискурсу народознавчих студій у 1939–1944 рр.: організаційний, термінологічний та кадровий аспекти	138
3.2. Відновлення діяльності й ліквідація підрозділів народознавчого спрямування (1944–1947)	157
IV. Народознавча складова абсолюторіїв: лекційні курси (1895–1939)	169
4.1. Етнографія та етнологія	171
4.1.1. Народознавча проблематика крізь призму зв'язків етнології з суміжними науками	171
4.1.2. Етнографія та етнологія слов'ян і неслов'янських народів Європи ..	194

4.1.3. Етнографія та етнологія українців	211
4.2. Фольклористична та мистецтвознавча проблематика	228
4.3. Антропологія	244
V. Народознавча складова абсолюторіїв: практичні заняття (1895–1939)	256
5.1. Народознавча проблематика в загальній системі вправ, просемінарів, семінарів та робітень	256
5.2. Вправи та семінар під керівництвом Адама Фішера	267
VI. Особливості викладання народознавчих дисциплін наприкінці 1930-х – 1940-х років	286
6.1. Народознавчі курси в межах нової системи організації навчального процесу	286
6.2. Тематичний спектр фольклористичних дисциплін	297
VII. Механізм здобуття ступеня магістра філософії (друга половина 1920-х – 1930-ті роки)	321
7.1. Особливості впровадження магістерської системи	321
7.2. Магістерські іспити	327
7.3. Магістерські роботи етнологічного спрямування	346
VIII. Здобуття ступенів доктора філософії, кандидата і доктора наук (кінець XIX – перша половина XX ст.)	360
8.1. Законодавчі норми докторизації	360
8.2. Докторські роботи з народознавчої тематики	366
8.2.1. Етнологія, етнографія, фольклористика, мистецтвознавство	366
8.2.2. Антропологія	380
8.3. Ригорозальні іспити з етнології та антропології	389
8.4. Підготовка кандидатських і докторських дисертацій	399
Висновки	406
Список використаних джерел	417
Додатки	501

ВСТУП

Актуальність теми. Університетські інтелектуальні середовища здавна вважали одним з головних проявів культурного розвитку держав, вони набули характеру відповідного маркера. Саме університети формували національні еліти, які підносили рівень колективної свідомості народів, ставали центрами не лише наукового, а й громадсько-політичного життя. Через це історія університетів дає змогу зрозуміти чимало нюансів загальних історичних процесів на мікро- або мезорівні. Це чітко видно на прикладі Львівського національного університету імені Івана Франка – найстарішого класичного університету України, історія якого сягає XVII ст. Упродовж століть Львівський університет пройшов низку етапів, що віддзеркалюють не лише зміни інтелектуальних парадигм у навчальному та науковому дискурсах, а й реформи в політичній сфері, формування модерних націй та боротьбу українців за національну окремішність і державну незалежність. Наприклад, в історії Львівського університету можна виділити такі етапи: школа при Львівському єзуїтському колегіумі (1608–1661) – Львівська єзуїтська академія / Львівський єзуїтський університет (1661–1773) – Ліцей у Львові (1773–1784) – Цісарсько-королівський університет у Львові, або Йосифінський університет (1784–1805) – Ліцей у Львові (1805–1817) – Цісарсько-королівський університет імені цісаря Франца I у Львові, або Францисканський університет (1817–1918) – Університет у Львові (1918–1919) – Університет Яна Казимира у Львові (1919–1939) та Український університет у Львові з Українськими університетськими курсами як початковим етапом (1919–1925) – Львівський державний університет СРСР (1939) – Львівський державний університет (1939–1940) – Львівський державний український університет імені Івана Франка (1940) – Львівський державний університет імені Івана Франка (1940–1961) – Університет Яна Казимира у Львові, що проводив навчання в умовах конспірації (1941–1945) – Львівський ордена Леніна державний університет імені Івана Франка (1961–1991) – Львівський державний університет

імені Івана Франка (1991–1999) – Львівський національний університет імені Івана Франка (з 1999).

Нині Львівський університет є однією з головних тем інтелектуальної історії в Україні та Польщі. Проте, попри наявність фундаментальних праць з історії Львівського університету, чимало її важливих аспектів, на жаль, і досі не висвітлені. мова йде, зокрема, про загальні організаційні засади його діяльності впродовж певних періодів, у тому числі наприкінці XIX – у першій половині XX ст. Парадоксальність цієї ситуації можна пояснити увагою дослідників передусім до просопографічних студій, присвячених знаковим ученим, або ж до окремих напрямів без заглиблення в контексти.

У пропонованій дисертації розглянуто декілька окремих напрямів навчально-наукової діяльності Львівського університету, а саме: етнографію, етнологію, фольклористику, народне мистецтво та антропологію, що тісно переплетені між собою в ширший напрям – народознавство. Зазначимо, що в історії народознавства в Україні та світі можна виокремити два рівні: персональний (діяльність окремих дослідників) та інституційний (діяльність установ і підрозділів, які охоплюють ширше коло науковців). Другий рівень має ще низку вимірів: 1) суто науково-дослідницький (наукові товариства й установи академічного спрямування: кабінети, інститути тощо); 2) науково-просвітницький (музеї); 3) науково-навчальний (університетські підрозділи). Третій вимір значно відрізняється від двох попередніх, оскільки однією з головних функцій університетів є трансляція народознавчих знань серед студентів, частина з яких обирає науку як фах. Отже, університетські підрозділи формують середовище, що впливає і на наукові кабінети та інститути, музеї (адже їхніми кадрами, зазвичай, є випускники університетів). Навчальна діяльність має свої особливості й у представленні народознавчого матеріалу: не лише через опубліковані праці, а й усно – під час лекційних і практичних занять. На жаль, у багатьох розвідках, присвячених університетським підрозділам народознавчого спрямування, цей аспект є в тіні характеристики наукових праць їхніх співробітників.

Поєднання двох зазначених тем – історії Львівського університету та історії народознавчих студій, зумовлене тим, що впродовж кінця XIX – першої третини XX ст. Львівський університет перетворився на один із провідних народознавчих центрів Європи. Тож комплексний аналіз розвитку народознавства в ньому дає змогу відобразити включення його викладачів і науковців у світовий інтелектуальний простір, розкрити формування наукового світогляду вчених, які стали основою львівського народознавчого осередку другої половини XX ст. (що суттєво вплинув на стан сучасного українського народознавства), а також відповідних центрів у багатьох містах Республіки Польща.

Зв'язок роботи з планами наукових досліджень. Дисертація виконана на кафедрі етнології історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка в межах її наукової теми “Етнокультурна історія західноукраїнських земель: археологічний, етнологічний та історико-краєзнавчий аспекти” (номер державної реєстрації 0118U000602).

Мета дослідження – комплексний аналіз розвитку народознавства у Львівському університеті впродовж кінця XIX – першої половини XX ст.

Для її досягнення передбачено вирішити такі **завдання**:

- проаналізувати історіографію проблеми та джерела, які дають змогу якомога докладніше розкрити тему і розробити на прикладі народознавства нові теоретико-методологічні підходи для з'ясування історії окремого навчально-наукового напрямку в університетському просторі;

- висвітлити загальні контексти функціонування Львівського університету як тло для характеристики організації народознавчих студій;

- реконструювати і проаналізувати розвиток народознавства в університеті наприкінці XIX – в першій половині XX ст. в руслі інституційного дискурсу з акцентом на організаційному, термінологічному та кадровому аспектах;

- охарактеризувати навчальний дискурс народознавства у Львівському університеті та проаналізувати крізь призму діяльності його викладачів вплив суспільно-політичної ситуації на західноукраїнських землях та національної політики й ідеології окупаційних режимів на народознавчі студії;

– розкрити особливості здобуття ступенів магістра філософії та доктора філософії у галузях народознавчих наук як підставову складову наукового дискурсу та основу формування відповідних наукових шкіл, а також на прикладі народознавців – специфіку переходу університету в 1940-х роках на систему ступенів кандидата і доктора наук;

– висвітлити особливості наукових зв'язків (міждисциплінарних, інституційних, індивідуальних тощо) в системі розвитку народознавства в головному університеті Львова та їхню роль в утвердженні його місця в тогочасному інтелектуальному просторі.

Об'єкт дослідження – народознавство у Львівському університеті наприкінці XIX – у першій половині XX ст. Змістове наповнення терміна “народознавство” обмежуємо етнологічною (з етнографічною складовою), фольклористичною, мистецтвознавчою (з акцентом на народному мистецтві) та антропологічною проблематикою, тобто розглядаємо цей термін як збірний для окреслення найбільш споріднених наук, які становили предметний засяг двох кафедр етнології, кафедри антропології та етнології, кафедр української усної словесності та фольклору й етнографії, а також пов'язаних з ними підрозділів. Обумовити дефініцію терміна “народознавство” необхідно, позаяк від кінця XIX ст. він є полісемантичним: різні вчені трактували і трактують його наповнення по-різному. Наприклад, засновники Народознавчого товариства у Львові включали в нього складові найрізноманітніших наук, які сприяють комплексному дослідженню народу (у рік заснування товариства в його структурі було вісім секцій – археологічна, антропологічна, географічна, мовна, літературна, музична, промислова та соціологічна¹). Широко розумів цей термін Іван Франко, який у доповіді на перших щомісячних зборах Народознавчого товариства у Львові стверджував, що “сфера народознавства не є вузько окресленою. [...] маємо тут справу з однією частиною тої великої, цілком сучасної

¹ Redakcyja, “Słowo wstępne”, *Lud* 1 (1895): 1.

науки, яка називається історією цивілізації людського роду й обіймає, стягує до себе й об'єднує в одне органічне ціле усі науки, всі галузі людських знань².

Предмет дослідження – особливості інституційного, навчального та наукового (крізь призму здобуття наукових ступенів) дискурсів народознавчих студій (у межах етнографії, етнології, антропології, фольклористики та народного мистецтва) у контекстах загальних засад функціонування університету та з акцентом на різноманітних вимірах наукових зв'язків (міждисциплінарних, інституційних, індивідуальних тощо).

Територіальні межі дослідження з огляду на його об'єкт охоплюють лише Львівський університет, проте, зважаючи на предмет, мають широкий засяг. Обмеження об'єктного виміру територіальних меж лише Львівським університетом, а не загалом Львовом чи ширшими теренами, зумовлене загальною метою дослідження, яка передбачає докладний аналіз значного комплексу питань у порівняльних контекстах. Отже, висвітлюючи ту чи іншу проблематику, пов'язану з народознавством у Львівському університеті, ми виходимо за вузькі територіальні межі, створюючи систему різних географічних векторів (наприклад, під час порівнянь особливий акцент зроблено на Ягеллонський, Познанський та Віленський університети, які у досліджуваний період були також важливими народознавчими центрами, функціонували на тих самих засадах, що і Львівський університет). Саме такий підхід – вузькі територіальні межі та їхнє розширення завдяки порівнянням – дав змогу уникнути оглядовості в розкритті теми.

Хронологічні межі дослідження визначені віховими для народознавства у Львівському університеті датами, що відображають ширші контексти. Наприклад, нижньою хронологічною межею вважаємо 1895 р. – габілітацію І. Франка на доцента руської літератури та етнографії: її затвердження зумовило б появу у Львівському університеті викладача, *veniam legendi* якого охоплювало чітко окреслену народознавчу проблематику. Ця дата не була випадковою: вона тісно

² Іван Франко, "Найновіші напрямки в народознавстві (Лекція виголошена на першому щомісячному зібранні Народознавчого товариства 28 лютого [нинішнього року])", Іван Франко, *Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Том 45: Філософські праці* (Київ: Наук. думка, 1986), 255.

переплетена з процесами становлення народознавства у Львові – заснуванням відповідного товариства під керівництвом Антонія Каліни та активізацією етнографічних студій у межах Наукового товариства імені Шевченка у Львові (їхнім вираженням стала публікація у 1895 р. першого тому “Етнографічного збірника”). Верхня хронологічна межа дослідження – 1947 р.: саме тоді у Львівському державному університеті імені Івана Франка ліквідовано кафедру фольклору й етнографії та, внаслідок об’єднання, – кафедру анатомії та антропології. Крім того, 1947 р. віховий не лише з погляду інституційного дискурсу. Звільнення цього року з університету представника західноукраїнської інтелігенції Михайла Скорика та передача народознавчих дисциплін викладачам (наприклад, Миколі Матвійчуку), вихованим на інших традиціях, є своєрідною методологічною і ментальною межею між двома тривалими періодами народознавчих студій у Львівському університеті. Кінець XIX – перша половина XX ст. як хронологічні межі є оптимальними з погляду того, що вміщений у них фактичний матеріал засвідчує тяглість між чотирма етапами історії Львівського університету – Цісарсько-королівським університетом імені цісаря Франца І у Львові, Університетом Яна Казимира у Львові, Українським університетом у Львові й Львівським державним університетом імені Івана Франка, та відображають у багатьох народознавців (наприклад, у Філарета Колесси, Адама Фішера та ін.) замкнені цикли: від формування у Львівському університеті їхнього наукового світогляду в студентські роки до завершення в ньому ж викладацької діяльності.

Методи дослідження. Під час роботи над дисертацією застосовано методологічний принцип історизму та використано загальнонаукові (аналіз і синтез, індукцію та дедукцію) і спеціальнонаукові (структурний та структурно-функціональний, генетичний, порівняльний, типологічний, просопографічний тощо) методи. Докладну характеристику використаних методів і методологічних підходів наведено у відповідному підрозділі першого розділу дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

уперше:

– дослідження історії певного напрямку у Львівському університеті (на прикладі народознавства) виконано крізь призму трьох дискурсів – інституційного, навчального та наукового, що дало змогу рівномірно розкрити три важливі складові – організацію студій та їхні навчальний і науковий виміри;

– у науковий обіг уведено значний обсяг першоджерел з архівів України та Польщі, що зробило можливим ґрунтовний аналіз комплексу проблем;

– дослідження народознавчих студій у Львівському університеті виконано в широких порівняльних контекстах, що дає змогу зрозуміти як загальні механізми, так і різноманітні нюанси організації навчально-наукового процесу в межах цього напрямку;

– схарактеризовано не лише тематичний спектр, а й змістове наповнення курсів учених-етнологів, антропологів і фольклористів, на основі чого висвітлено їхні теоретико-методологічні підходи до дослідження різноманітних проблем народознавчого характеру;

– реконструйовано процес здобуття ступенів магістра філософії і доктора філософії у галузях народознавчих наук як підставові складові навчально-наукового процесу;

– доробок львівських народознавців вплетено в загальноєвропейську та загальносвітову інтелектуальну канву;

удосконалено:

– теоретико-методологічні підходи до дослідження історії Львівського університету загалом та народознавчих студій у його межах зокрема;

– алгоритм опрацювання джерельної основи історії університету кінця XIX – першої половини XX ст.;

– список праць народознавців, важливих для опанування етнологічної та фольклористичної проблематики, зокрема, у руслі теоретичної етнології;

– перелік представників львівської етнологічної школи А. Фішера, серед яких як польські, так і українські дослідники;

– ілюстративний матеріал до історії Львівського університету загалом та розвитку народознавства в його межах зокрема;

отримали подальший розвиток:

– дослідження підрозділів народознавчого спрямування у Львівському університеті та навчально-наукової діяльності провідних українських і польських етнологів, фольклористів та антропологів, що заклали підґрунтя розвитку відповідних наук у другій половині XX ст. в Україні, Польщі та в середовищі української діаспори;

– уніфікація термінологічного ряду з історії Львівського університету як внесок до утвердження відповідної понятійної матриці.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані для вдосконалення організації навчального процесу в університетах (стосовно магістратури, вибіркових дисциплін, форм практичних занять, тематичного спектра навчальних курсів тощо), а також під час реформування системи здобуття наукових ступенів, зокрема, переходу від кандидата наук до доктора філософії, від постійних до одноразових спеціалізованих учених рад тощо (схарактеризований у дисертації досвід докторизації в класичних університетах Європи впродовж кінця XIX – першої третини XX ст. дає змогу виявити сильні та слабкі сторони цього процесу в історичній ретроспективі). Результати дослідження засвідчують важливість етнології як окремої галузі знань не лише з суто теоретичного погляду, а і як науки, що має величезне суспільне та державно-національне значення. Серед завдань, у вирішенні яких роль етнологічних студій першочергова, – обґрунтування меж українських етнічних земель, формування національної свідомості громадян України. Крім того, наведені в дисертації висновкові положення та фактичний матеріал можуть бути використані вченими для вдосконалення всього спектра курсів етнологічного, фольклористичного, мистецтвознавчого й антропологічного, а також загалом історичного та філологічного спрямувань, для перегляду наведеного в навчальних виданнях канону класичних праць з загальної етнології та фольклористики народів світу.

Апробація результатів дисертації відбулася на засіданнях кафедри етнології, методологічних семінарах і звітних наукових конференціях викладачів й аспірантів історичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка за 2012–2020 рр., а також на XXIV Всеукраїнській науковій історико-краєзнавчій конференції “Козацтво в історії України (до 360-річчя битви під Батогом)” (Вінниця, 1–2 червня 2012 р.), VIII Міжнародному конгресі українців (Київ, 21–24 жовтня 2013 р.), XXIV Міжнародній науковій конференції “Історія релігій в Україні” (Львів, 14 травня 2014 р.), Міжнародній науковій конференції “Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність (до 75-ліття створення історичного факультету)” (Львів, 2–3 жовтня 2014 р.), XXVI науковій сесії Наукового товариства імені Шевченка (Львів, 19 березня 2015 р.), XXIII Міжнародному славистичному колоквіумі (Львів, 21–22 травня 2015 р.), Міжнародній науковій конференції, присвяченій 45-річчю Закарпатського музею народної архітектури та побуту (Ужгород, 25–27 червня 2015 р.), Міжнародній науковій конференції “Польська й українська етнологія сьогодні. Традиції та перспективи” (Львів, Вроцлав, 24–27 вересня 2015 р.), V Міжнародній науковій конференції молодих науковців, аспірантів, здобувачів “Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії” (Рівне, 9–10 грудня 2015 р.), VI краєзнавчій конференції “Історичні пам’ятки Галичини” (Львів, 4 березня 2016 р.), XXVII науковій сесії Наукового товариства імені Шевченка (Львів, 17 березня 2016 р.), III Міжнародній науковій конференції “Пам’ятки Тустані в контексті освоєння Карпат у доісторичну добу та в середньовіччі; проблеми їх збереження та використання” (Львів, Урич, 7–8 квітня 2016 р.), XXIV Міжнародному славистичному колоквіумі (Львів, 26–27 травня 2016 р.), Міжнародному науковому конгресі “Іван Франко: Я єсть пролог... (до 160-річчя від дня народження)” (Львів, 22–24 вересня 2016 р.), Міжнародній науковій конференції “Михайло Грушевський: учений, політик, державний діяч” (Львів, 25–26 жовтня 2016 р.), XXVI Міжнародному славистичному колоквіумі (Львів, 17–18 травня 2018 р.), XIV українсько-польській науковій конференції “Львів: місто – суспільство – культура” (Львів, 24–25 травня 2018 р.), I польсько-

українському етнологічному семінарі “Львівський та вроцлавський етнологічні осередки: історія та сучасність” (Вроцлав, 19 жовтня 2018 р.), Міжнародній науковій конференції “На пограниччі культур та етносів: взаємодії як спосіб комунікації та еволюції” (Львів, Винники, 7–10 листопада 2018 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції “Пам’ятки Тустані в контексті освоєння Карпат у доісторичну добу та в середньовіччі; проблеми їх збереження та використання” (До 80-річчя від дня народження Михайла Рожка) (Львів, Урич, 5–7 червня 2019 р.), II польсько-українському етнологічному семінарі “Сучасні проблеми етнології та культурної антропології в університетському просторі та публічній культурі” (Львів, Вроцлав, 5–7 жовтня 2019 р.), VII Колессівських читаннях (до 200-ліття з дня народження Пантелеймона Куліша) (Львів, 25 жовтня 2019 р.), Міжнародній науковій конференції “Мотив – стиль, образ – знак у контексті давніх культур і традицій” (Львів, Винники, 6–9 листопада 2019 р.), VII краєзнавчій конференції “Історичні пам’ятки Галичини” (Львів, 13 березня 2020 р.), XXVIII Міжнародному славістичному колоквиумі (Львів, 21–22 травня 2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Всі результати, наведені у підсумовуючих частинах дослідження, здобуті самостійно. У працях, опублікованих у співавторстві, особистий внесок здобувача становить 50 і більше відсотків. Він полягає у зборі та опрацюванні джерельно-історіографічного матеріалу, написанні тексту про: тематику історичних дисциплін у Львівському університеті за 1933–1939 рр.³; розвиток історичної науки в університеті впродовж кінця XIX – першої половини XX ст.⁴; структуру філософського факультету університету в австрійський період⁵; організаційний, просопографічний, навчальний та науковий виміри соціогуманітарних наук у Львівському університеті міжвоєнного

³ Олег Бондар та Роман Тарнавський, “Тематика історичних дисциплін у Львівському університеті (1930–1939)”, *Вісник Львівського університету. Серія історична* 50 (2014): 395–417.

⁴ Роман Шуст та Роман Тарнавський, “Історична наука у Львівському університеті: 350 років розвитку”, *Вісник Львівського університету. Серія історична* 49 (2013): 11–41.

⁵ Володимир Качмар та Роман Тарнавський, “Філософський факультет Львівського університету в австрійський період (від відновлення до утравкізації навчального закладу)”, *Краєзнавство* 1 (2013): 81–90.

двадцятиліття⁶ та на різних етапах до початку XX ст.⁷; синтези з історії Львівського університету початку XX ст., Українського університету у Львові та Університету Яна Казимира у Львові⁸.

Публікації. Головні положення дисертації викладені в монографії, двох розділах у колективних монографіях, 25 статтях у фахових виданнях, у т. ч., закордонних та включених до наукометричних баз даних Web of Science та Index Copernicus, 15 публікаціях, які додатково відображають результати дослідження.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, восьми розділів з підрозділами, висновків, списку використаних джерел (1025 позицій), додатків. Загальний обсяг роботи становить 550 сторінок, з них 416 сторінок основного тексту.

⁶ Ярослав Притула та Роман Тарнавський, “Університет Яна Казимира у Львові”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том I: А–К* (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011), 54–77.

⁷ Ярослав Притула та Роман Тарнавський, “Львівський університет до середини XX століття”, *Leopolis Scientifica. Наука у Львові до середини XX століття. Ч. 1. Наукові осередки*, ред. Олег Петрук (Львів: Артос, 2020), 3–78.

⁸ Юрій Гудима, Володимир Качмар та Роман Тарнавський, “Universitas Leopoliensis: nosce te ipsum (Праці з історії Львівського університету)”, *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том II: Л–Я* (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014), 746–750.

РОЗДІЛ І

ОГЛЯД ІСТОРІОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛ.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Розробка проблеми в науковій літературі

Історія Львівського університету загалом або окремих його факультетів, кафедр чи наукових напрямів цікавить дослідників від кінця XIX ст.⁹ У 1894 р. світ побачила перша комплексна історія університету, авторами якої були його професори Людвік Фінкель і Станіслав Стажинський¹⁰. За три чверті XX ст. з'явилася низка переважно оглядових нарисів, серед віхових праць – “Український університет у Львові (1921–1925)” авторства Василя Мудрого (1948), що нині є підґрунтям для дослідження цього етапу історії Львівського університету¹¹ (ця праця, поряд із розвідкою В. Мудрого “Боротьба за огнище української культури в західних землях України” ввійшла до книги “Василь Мудрий. Змагання за українські університети в Галичині”, виданої Науковим товариством імені Шевченка наприкінці XX ст.)¹². Підготовлена до друку 1976 р. наступна після монографії Л. Фінкеля і С. Стажинського комплексна праця про всі етапи історії Львівського університету (891 сторінка машинопису), головний редактор якої – відомий етнолог та історик Степан Макарчук, так і не була опублікована¹³. У 1986 р. світ побачила лише 148-сторінкова ілюстрована монографія “Львівський університет”, яку С. Макарчук підготовав на основі згаданого рукопису¹⁴. Через п'ять років видано книжку Василя Кислого “Українські високі школи у Львові і студентський рух у Західній Україні у першій

⁹ Докладніше див.: Юрій Гудима, Володимир Качмар та Роман Тарнавський, “Universitas Leopoliensis: nosce te ipsum (Праці з історії Львівського університету)”, *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том II: Л–Я* (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014), 746–750.

¹⁰ Ludwik Finkel i Stanisław Starzyński, *Historia uniwersytetu Lwowskiego. Część I: Do r. 1869* (Lwów: Drukarnia E. Winiarza, 1894), 351 s.; Ludwik Finkel, Stanisław Starzyński, *Historia uniwersytetu Lwowskiego. Część II: 1869–1894* (Lwów: Drukarnia E. Winiarza, 1894), 417 s.

¹¹ Василь Мудрий, *Український університет у Львові (1921–1925)* (Нюрнберг: Час, 1948), 59 с.

¹² Василь Мудрий, *Змагання за українські університети в Галичині*, ред. Олег Романів (Львів, Нью-Йорк: НТШ, 1999), 194 с.

¹³ Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Львівський державний університет імені Івана Франка: *Історія Львівського університету, 1976* (машинопис), 891 с.; Микола Крикун, “Як писалася історія Львівського університету в радянський час”, *Вісник Львівського університету. Серія історична* 49 (2013): 287–292.

¹⁴ *Львівський університет*, відп. ред. Володимир Чугайов, заст. відп. ред. Степан Макарчук (Львів: Вища школа, 1986), 148 с.

половині XX ст.”¹⁵, більша частина якої присвячена Українському університету у Львові. А 1999 р. світ побачила перша в незалежній Україні монографія безпосередньо про Львівський університет – “За український університет у Львові. Ідея національної вищої школи у суспільно-політичному житті галицьких українців (кінець XIX – початок XX ст.)” Володимира Качмара¹⁶, написана на основі його кандидатської дисертації (науковий керівник – Микола Крикун). На початку XXI ст. В. Качмар опублікував синтезу з історії Львівського університету, де висвітлив тенденції та знакові події всіх періодів його історії¹⁷, а в середині 2010-х років – видання “Сторінки історії Львівського університету (за матеріалами німецькомовних документів)”¹⁸.

Ще 2007 р. у Кракові видано монографію польського дослідника Яна Драуса, присвячену історії Університету Яна Казимира у Львові (охоплює і час його підпільної діяльності в першій половині 1940-х років)¹⁹, а в середині 2010-х років – об’ємну добре проілюстровану книжку “Academia Militans. Університет Яна Казимира у Львові” за редакцією Адама Редзика²⁰, у якій головну увагу також звернено на зазначені етапи історії Львівського університету. Проте недоліком цієї праці є відчутна заідеологізованість, що виявилася навіть у виборі назви.

У першій половині 2010-х років світ побачило видання “Львівський національний університет імені Івана Франка. Encyclopedia”, над яким упродовж 2002–2014 рр. працював великий авторсько-видавничий колектив. Загалом у двох томах книги є 5 454 статті (за тематичними блоками охоплюють персоналії, підрозділи, видання, товариства, університетські посади тощо) та

¹⁵ Василь Кислий, *Українські високі школи у Львові і студентський рух у Західній Україні у першій половині XX ст.* (Львів: Ред.-вид. відділ при управлінні по пресі, 1991), 144 с.

¹⁶ Володимир Качмар, *За український університет у Львові. Ідея національної вищої школи у суспільно-політичному житті галицьких українців (кінець XIX – початок XX ст.)* (Львів: ЛДУ імені Івана Франка, 1999), 118 с.

¹⁷ Володимир Качмар, “Львівський національний університет імені Івана Франка. Історичний нарис”, *Літопис випускників Львівського національного університету імені Івана Франка* (Київ: Логос Україна, 2010), 12–51.

¹⁸ *Сторінки історії Львівського університету (за матеріалами німецькомовних документів)*, упоряд. Володимир Качмар, Михайло Смолій (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014), 168 с. + 20 вкл.; *Сторінки історії Львівського університету (за матеріалами німецькомовних документів)*, упоряд. Володимир Качмар, Михайло Смолій, вид. 2-ге, доп. (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016), 207 с. + 24 вкл.

¹⁹ Jan Draus, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. 1918–1946. Portret kresowej uczelni* (Krakow: Księgarnia Akademicka, 2007), 328 s.

²⁰ *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. Adam Redzik (Krakow: Wysoki Zamek, Instytut Pamięci Narodowej, 2015), 1302 s.; *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, red. Adam Redzik (Krakow: Wysoki Zamek, 2017), 1312 s.

4 571 ілюстрація²¹. Крім того, на початку першого тому енциклопедії вміщено синтези, присвячені різним періодам історії університету²².

Зазначені книжки, як і чимала кількість інших праць В. Качмара, а також статті чи монографії Ярослава Притули, Олександра Целуйка, Юрія Гудими, Ольги Осередчук, Віталія Тельвака, Олексія Сухого, Леоніда Зашкільняка, Теодора Лещака, Галини Матвієнко, Юзефа Волчанського, Адама Редзіка, Володимира Кахничя, Андрія Боляновського та інших авторів під час нашого дослідження стали важливими для розуміння загальних контекстів історії Львівського університету кінця XIX – першої половини XX ст. (подекуди вони містять й унікальний фактичний матеріал точкового характеру з історії народознавства). Для аналізу напруженої атмосфери у Львівському державному університеті імені Івана Франка в останній третині 1940-х років важливою є стаття Ярослава Дашкевича “Боротьба з Грушевським та його школою у Львівському університеті за радянських часів”²³.

Попри значну кількість праць з історії Львівського університету в українській та польській історіографіях загальні механізми організації підрозділів та навчально-наукового процесу в досліджуваний період розроблені ще недостатньо, залишаючи багато дискусійних питань. Мова йде про ототожнення кафедр та інститутів/закладів, а також семінару як форми практичних занять та навчально-наукового підрозділу, про перенесення сучасного розуміння кафедри на реалії до 1939 р., як наслідок – означення доцентів, титулярних, надзвичайних та звичайних професорів викладачами однієї кафедри тощо. Досить слабо у

²¹ Леся Купин, “Наріжний камінь для дослідження історії Львівського університету (Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2 т. / Видавнича рада: І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. Т. I: А–К. 716 с. + 112 вкл.; Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. Т. II: Л–Я. 764 с. + 224 вкл.)”, *Вісник Львівського університету. Серія історична* 50 (2014): 581.

²² Василь Кметь, “Львівський єзуїтський університет”, *Encyclopedia. Том I*, 16–37; Микола Крикун, “Львівський університет австрійського періоду”, *Encyclopedia. Том I*, 38–53; Ярослав Притула та Роман Тарнавський, “Університет Яна Казимира у Львові”, *Encyclopedia. Том I*, 54–77; Степан Макачук, “Львівський державний університет імені Івана Франка”, *Encyclopedia. Том I*, 78–95; Володимир Качмар, “Львівський національний університет імені Івана Франка на зламі тисячоліть”, *Encyclopedia. Том I*, 96–115.

²³ Ярослав Дашкевич, “Боротьба з Грушевським та його школою у Львівському університеті за радянських часів”, *Михайло Грушевський і українська історична наука. Матеріали наукових конференцій, присвячених Михайлові Грушевському (Львів, 24–25 жовтня 1994 р., Харків, 25 серпня 1996 р., Львів, 29 вересня 1996 р.)*, ред. Ярослав Грицак, Ярослав Дашкевич (Львів: Ін-т іст. досліджень ЛДУ імені Івана Франка, Львів. від-ня Ін-ту укр. археології та джерелознавства ім. Михайла Грушевського НАН України, 1999), 226–267.

науковій літературі представлено принципи магістерської системи – визначальної для вищих студій в останній третині 1920-х – у 1930-х роках, а також здобуття другого наукового ступеня – доктора філософії (часто спостерігаємо нехтування однією з важливих його складових – так званою галуззю, або ж довільне ставлення до окреслення її царини). Серед праць контекстуального характеру, які проливають світло на чимало нюансів зазначених питань та розкривають багато аспектів суспільно-політичного характеру, варто наголосити на рукописах доповідей (розвідках) А. Фішера “Вищі школи у Львові”²⁴, “Характеристика молоді в Університеті Яна Казимира у Львові”²⁵ та “Організація науки в університетах”²⁶, що нині є в Архіві Польського народознавчого товариства.

Розвиток народознавства у Львівському університеті, незважаючи на досить широку історіографію відповідних студій у Львові (разом зі статтями в енциклопедичних виданнях), в наукових працях розкритий неповно і фрагментарно²⁷. Річ у тому, що більшість досліджень стосується характеристики окремих постатей з акцентом на головних фактах їхніх життєписів і наукової діяльності. Такі праці є важливими і займають свою нішу, проте, написані різними авторами на основі різних джерел (відмінних за інформаційним потенціалом і термінологією), вони не дають змоги синтезувати загальну картину розвитку університетських народознавчих студій, розглянути їх як систему (це стає можливим лише на основі першоджерел).

Кількість праць, які можна вважати складовою історіографії теми пропонованої дисертації, різниться залежно від обраного підходу. Так, щороку поповнюється список досліджень, присвячених біографіям та науковій діяльності Івана Франка, Федора Вовка, Філарета Колесси, Івана Раковського, Станіслава Цішевського, Адама Фішера та Яна Чекановського, які є знаковими постатями відповідно для українського та польського інтелектуального простору (наприклад,

²⁴ Archiwum PTL, Nr. inw. 92: Fischer Adam, Szkoły wyższe we Lwowie (Mp.), 2 s.

²⁵ Archiwum PTL, Nr. inw. 91: Fischer Adam, Charakterystyka młodzieży w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (Mp.), 6 s.

²⁶ Archiwum PTL, Nr. inw. 133: Fischer Adam, Organizacja nauki w uniwersytetach (Mp.), 10 s.

²⁷ Див.: Роман Тарнавський, *Кафедра етнології Львівського університету. Класичний період (1910–1947)* (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016), 8–13; Роман Тарнавський, “Народознавчі студії у Львівському університеті наприкінці XVIII – у першій половині XX ст.: причинки до історіографії питання”, *Вісник Львівського університету. Серія історична* Спецвип.: На пошану проф. Олексія Сухого (2017): 140–149.

в українській гуманітаристиці є окремі напрями франкознавство та колесезнавство)²⁸. Проте такий глобальний підхід до визначення історіографічної складової дисертаційного дослідження, зорієнтованого на висвітлення системи організації народознавчих студій у Львівському університеті (де наукова сфера обмежена переважно здобуттям ступенів), спричинився би до розмивання його об'єкта і предмета. Тож наукові праці, присвячені вказаним викладачам, мусимо розглядати з позиції наявності в них фактографічного матеріалу і теоретичних узагальнень, дотичних до університету (наприклад, монографія Івана Головацького про І. Раковського та стаття Ірини Довгалюк про Ф. Колессу, в яких є цінні відомості про викладацьку діяльність народознавців в Українському університеті у Львові²⁹), решту – як такі, що лише допомагають зрозуміти контексти та різноманітні нюанси формування світогляду вчених, їхніх наукових та громадсько-політичних орієнтацій тощо.

Хронологічно першими працями, в яких розкрито важливі аспекти розвитку народознавства у Львівському університеті досліджуваного періоду, є перший і другий томи “Хроніки Львівського університету”. На відміну від решти томів видання, будучи задуманими як продовження “Історії Львівського університету” Л. Фінкеля та С. Стажинського, вони мають саме історіографічний характер: навіть досить широкі хронологічні межі, зокрема у другому томі авторства Віктора Гана (12 років – від 1898/99 н. р. по 1909/10 н. р.), зумовили необхідність узагальнень (наступні томи охоплюють лише один академічний рік). Саме “Хроніка Львівського університету” В. Гана, опублікована 1912 р., є однією з ключових історіографічних позицій до теми дисертації: автор вказав на фольклористичну складову вправ і семінару під керівництвом Олександра Колесси, на діяльність Етнографічного кола при Інституті географії Антонія

²⁸ Зорієнтуватися в оцінці постатей багатьох із цих учених допомагають відповідні історіографічні студії, що розвиваються, наприклад, у Львівському національному університеті імені Івана Франка (зусиллями франкознавців та викладачів кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси) та у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, де відповідний напрям забезпечує Ростислав Конта та його учні.

²⁹ Іван Головацький, *Іван Раковський (1874–1949). Життєписно-бібліографічний нарис* (Львів: НТШ, 2004), 27–30; Ірина Довгалюк, “Архів Філарета Колесси у Львові”, *Родина Колессів – спадкоємність науково-мистецької традиції (з нагоди 140-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси)*, упоряд. Ірина Довгалюк, Андрій Вовчак (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013), 17, 22.

Реманна та на етнографічні праці учасників семінару цього професора, врешті – подав докладні біографічні нариси про викладачів, серед яких – Антоній Каліна, Бенедикт Дибовський, С. Цішевський (фактографічна точність В. Гана ще раз засвідчує: кафедра, яку 1910 р. очолив цей вчений, мала назву “кафедра етнології”, а не “кафедра етнографії та етнології”, адже С. Цішевського призначили надзвичайним професором етнології³⁰). Недоліком другого тому “Хроніки Львівського університету” є відсутність інформації про лекційні курси викладачів (характеристику навчального процесу зведено до відомостей про практичні заняття), натомість видання дозволяє чітко розрізнити професорські кафедри і доцентури, з одного боку, та інститути й заклади, з іншого.

Упродовж 1910-х–1930-х років з’явилася низка оглядів діяльності підрозділів народознавчого спрямування, написана їхніми керівниками, працівниками та студентами. Йдеться про повідомлення А. Фішера про відкриття в університеті першої кафедри етнології³¹, розвідки Я. Чекановського про Антропологічно-етнологічний інститут (заклад)³² та про Етнологічний інститут (заклад) авторства Я. Фальковського³³ й А. Фішера³⁴. Наголосимо, що праця А. Фішера “Етнологічний заклад Університету Яна Казимира у Львові”, яка нині залишається в рукописі, підсумовує діяльність підрозділу на кінець 1930-х років, тобто фактично за весь час його існування (розвідка Я. Фальковського, яка стала її основою, хронологічно обмежена 1934 р. і є менш аналітичною). Обидва автори акцентували на важливих з теоретичного погляду аспектах. По-перше, як етапи розвитку народознавства у Львівському університеті вони вказували кафедру етнології під керівництвом С. Цішевського (у цьому контексті варто згадати й

³⁰ *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego. II. (1898/9–1909/10)*, zestawił Dr. Wiktor Hahn (Lwow: I Związkowa drukarnia, 1912), 576 s.

³¹ F. [Adam Fischer], “Katedra etnologii w uniwersytecie lwowskim”, *Lud* 16 (1910): 331–333.

³² Jan Czekanowski, “Sprawozdanie z działalności naukowej Zakładu Antropologiczno-Etnologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1924/5”, *Lud* 24 (1925): 190–193; Jan Czekanowski, “Z działalności Zakładu Antropologiczno-Etnologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie w piętnastolecie. 1914–1928”, *Lud* 27 (1928): 183–190; Jan Czekanowski, *Zarys historii antropologii polskiej* (Kraków: PAU, 1948), 39 s.

³³ Jan Falkowski, “Działalność Zakładu Etnologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1924–1934)”, *Lud* 32 (1933): 183–192; Jan Falkowski, *Działalność Zakładu Etnologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1924–1934)* (Lwów: Towarzystwo Ludoznawcze we Lwowie, 1934), 12 s.

³⁴ Archiwum PTL, Nr. inw. 94: Fischer Adam, Zakład Etnologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (Mp.), s. 1–6.

повідомлення А. Фішера про цього вченого³⁵), кафедру антропології та етнології під керівництвом Я. Чекановського, що діяла від 1913 р., відтак – постання у 1924 р. окремих підрозділів, які власне й очолив А. Фішер. Окрім цього, А. Фішер наголошував, що заснування 1910 р. першої кафедри етнології було наслідком етнографічного руху, активізованого у середині 1890-х років ентузіастами, які після Загальної крайової виставки 1894 р. організували Народознавче товариство у Львові та його друкований орган “Lud”. По-друге, в діяльності Етнологічного інституту (закладу) А. Фішер та Я. Фальковський виділяли два напрями – етнографічний та етнологічний, вказуючи на головні досягнення (експедиції та наукові праці) в їхніх межах, підкреслювали роль підрозділу в організації практичних занять (вправ і семінару) та налагодженні зовнішніх зв’язків народознавців університету.

Узагальнені відомості про діяльність кафедри фольклору й етнографії – наступного після кафедри етнології та Етнологічного інституту (закладу) під керівництвом А. Фішера етапу історії народознавства у Львівському університеті – навів її завідувач Ф. Колесса у статті “Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР”. Написана 1946 р., розвідка побачила світ лише на початку 2010-х років завдяки Ірині Коваль-Фучило³⁶. У контексті інституційного дискурсу народознавчих студій у Львівському університеті окремої уваги заслуговує й теоретична складова публікації Кирила Студинського про Ф. Вовка (1929), а саме – думки професора про шанси провідного українського етнолога обійняти кафедру у Львівському університеті³⁷, а також стаття Михайла Возняка про габілітацію І. Франка (1948)³⁸.

Від кінця 1940-х до початку 2000-х років праці про розвиток народознавства у Львівському університеті в українській історіографії були рідкістю (навіть попри значний інтерес науковців до діяльності Ф. Колесси, очолені ним кафедри в

³⁵ A. F. [Adam Fischer], “Stanisław Ciszewski”, *Lud* 29 (1930): 174–176.

³⁶ Філарет Колесса, *Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР. Листування Ф. Колесси й М. Азадовського*, упоряд. Ірина Коваль-Фучило (Київ: Логос, 2011), 33–58.

³⁷ Кирило Студинський, “Матеріяли до життєпису Федора Вовка. Листування Федора Вовка з Ол. Барвінським (в рр. 1891 і 1900–3)”, *Записки Наукового товариства імени Шевченка* 150 (1929): 410–418.

³⁸ Михайло Возняк, “Недопущання Івана Франка до доцентури у Львівському університеті”, *Іван Франко. Статті і матеріали* 1 (1948): 43–63.

межах Українського університету у Львові та Львівського державного університету імені Івана Франка автори колесезнавчих праць згадували принагідно). Цю прогалину певним чином дозволяє заповнити аналіз праць провідних українських учених окресленого періоду. Наприклад, до праць авторства Я. Фальковського, Василя Пашницького, Романа Гарасимчука та Вільгельма Табора часто зверталися автори історико-етнографічних досліджень “Бойківщина” (1983), “Гуцульщина” (1987), “Лемківщина” (1999, 2002) та окремих карпатознавчих монографій – Роман Кирчів, Мар’ян Мандибур, Степан Павлюк, Зоряна Болтарович, Михайло Глушко, Роман Сілецький та ін. В історіографічних оглядах або безпосередньо у текстах розділів указаних досліджень можна знайти не лише покликання на праці львівських народознавців першої половини ХХ ст., які працювали або навчалися в університеті, а й оцінки їхнього доробку. Те саме стосується і матеріалів праці Юзефа Гаєка про Західне Поділля, на яку покликалися автори колективної монографії “Поділля: Історико-етнографічне дослідження” (1995). Доробок народознавців Львівського університету використано і в значній частині етнологічних монографій із загальноукраїнським територіальним засягом. Наприклад, М. Глушко зазначає: “До традиційних видів сухопутного транспорту, волової упряжі та способів запрягу тяглових тварин у гуцулів Східної Галичини звертався також польський етнолог Я. Фальковський. Особливу цінність становлять детальні описи вченого та графічні зображення конструкції карпатського двоосьового воза, архаїчних господарських саней для запрягу волів та парного ярма з бойківсько-лемківського пограниччя”³⁹. Наголосимо, що з праць народознавців першої половини ХХ ст. дослідники другої половини ХХ – перших десятиліть ХХІ ст. використовували

³⁹ Михайло Глушко, *Генезис тваринного запрягу в Україні (Культурно-історична проблема)* (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2003), 20. Або: “в 1930 р. польський народознавець Я. Фальковський провів на теренах західної частини Полісся (Камінь-Каширський, Сарненський, Столинський і Лунинецький повіти, тобто там, де відсутні колядки і щедрівки із символічним волом!) наукове дослідження кладовищ. Під час цього дослідження вчений зафіксував унікальну інформацію про дерев’яні надгробки – так звані “приклади” завдовжки до 180 см, завширшки 25–30 см і заввишки близько 22 см. Цікаво, що репрезентанти розповідали йому про побутування в минулому “прикладів”, які увінчував не хрест, а зображення голови коня. Висловлюючи жаль з приводу того, що вже немає змоги наочно пересвідчитися в достовірності такої рідкісної інформації, етнограф наголосив: “Була би це форма незвично цікава і дуже стара, тим паче, що характерною робочою, тягловою твариною для Полісся є віл, а не кінь” (Глушко, *Генезис тваринного запрягу в Україні*, 102).

передусім етнографічні матеріали і терміни на означення тих чи інших явищ народної культури.

З відновленням (після більш ніж сорокарічної перерви) у Львівському університеті народознавчих кафедр – кафедри історії та етнографії України (1989), відтак – кафедри етнології (1995) історичного факультету та кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси (1990) філологічного факультету розпочалося дослідження їхньої історії, активізоване на початку ХХІ ст. у зв'язку з відзначенням ювілеїв підрозділів та підготовкою до святкування 350-річчя Львівського національного університету імені Івана Франка. Цей період позначений появою статей, у яких комплексно висвітлено головні тенденції розвитку в університеті відповідно етнології та фольклористики. У статті 2006 р. С. Макарчук зробив загальний огляд історії етнологічних студій (у їх контексті – й антропології) у Львівському університеті до початку ХХІ ст., охарактеризувавши як її віхові етапи в межах кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. діяльність НТШ у Львові та Народознавчого товариства у Львові, статтю І. Франка “Найновіші напрямки в народознавстві”, науково-педагогічну діяльність Я. Чекановського, А. Фішера (з наголосом на його політичній заангажованості, зокрема наприкінці 1930-х років) та Я. Фальковського, занепад етнологічних студій в університеті в радянський період⁴⁰. Василь Івашків та Руслан Марків у статті “Біля витоків української фольклористики у Львівському університеті” (2010) вказали, серед іншого, на роль університету у формуванні як народознавців І. Франка, Михайла Грушевського, О. Колесси, К. Студинського, Іларіона Свенціцького, Володимира Гнатюка, Ф. Колесси; зупинилися на діяльності підрозділів (кафедр під керівництвом С. Ціщевського, Я. Чекановського та А. Фішера), зробивши головний акцент на історії кафедри фольклору й етнографії під керівництвом Ф. Колесси (залучивши архівні матеріали, охарактеризували її склад та організаційну, наукову (включно із зовнішніми зв'язками) і навчальну складові

⁴⁰ Степан Макарчук, “Етнологія у Львівському університеті”, *Етнічна культура українців*, відп. ред. Михайло Глушко (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2006), 11–29.

діяльності)⁴¹. Відтак, над окремим дослідженням про історію кафедри фольклору й етнографії почала працювати аспірантка кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси Мар'яна Староста. Авторству дослідниці належить оперта на архівні матеріали ґрунтовна стаття про перебіг та результати польової експедиції на терени історико-етнографічної Волині, організованої підрозділом у липні 1940 р.⁴²

Окремої уваги потребують праці Мирослави Вовк, присвячені фольклористичним студіям у класичних університетах України впродовж ХІХ – початку ХХІ ст.⁴³ Їх позитивом є те, що дослідниця намагається здійснити порівняльну характеристику розвитку фольклористики у народознавчих центрах різних українських міст, у тому числі – Львова, а також подати особливості фольклористичних студій у світовому вимірі. Проте водночас це є причиною оглядовості під час викладу інформації та стає на заваді аналізу важливого матеріалу, зокрема, наповнення курсів викладачів-народознавців, механізмів організації навчального процесу, які в різних університетах мали суттєві відмінності, без висвітлення яких неможливо зрозуміти чимало нюансів підготовки фольклористів (наприклад, у випадку Університету Яна Казимира у Львові йдеться про магістерську систему). Зазначена оглядовість зумовила і значну кількість помилок та неточностей у важливих з погляду історизму аспектах (наприклад, уживання терміна “Університет Яна Казимира” для означення Львівського університету в ХІХ ст., використання як основної форми

⁴¹ Василь Івашків та Руслан Марків, “Біля витоків української фольклористики у Львівському університеті”, *Міфологія і фольклор* 3–4 (2010): 19–22.

⁴² Мар'яна Староста, “Перша експедиція Катедри фольклору й етнографії Львівського державного університету імені Івана Франка”, *Spheres of Culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies* 3 (2012): 355–362.

⁴³ Мирослава Вовк, *Фольклористика у класичних університетах України: історико-педагогічний аспект: програма спецкурсу для магістрантів філологічних факультетів вищих навчальних закладів* (Київ: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013), 72 с.; Мирослава Вовк, *Вивчення фольклористичної спадщини викладачів класичних університетів України (ХІХ–ХХ ст.): методичні рекомендації до курсу “Українська народна творчість” для студентів філологічних факультетів університетів* (Київ: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2014), 70 с.; Мирослава Вовк, *Фольклористика у класичних університетах України (ХІХ – початок ХХІ ст.): словник термінів* (Київ: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2014), 63 с.; Мирослава Вовк, *Фольклористика у класичних університетах України (друга половина ХІХ – початок ХХІ ст.): навчальний посібник* (Київ: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2014), 202 с. На жаль, поки що ми не мали змогли ознайомитися з монографією М. Вовк “Фольклористика у класичних університетах України (друга половина ХІХ – перше десятиліття ХХІ ст.): теорія і практика: монографія” (Київ: Ін-т обдарованої дитини НАПН України, 2014). Докладніше про доробок дослідниці див.: Вовк Мирослава, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, <https://scholar.google.com.ua/citations?user=t2Y3kjMAAAAJ&hl=ru>.

імені А. Фішера з радянської документації – Фішер Адам-Роберт Альфредович) тощо).

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. світ побачило чимало розвідок про чільних представників українського крила львівської етнологічної школи А. Фішера – Романа Гарасимчука та Катерину Матейко, які працювали в Українському державному музеї етнографії та художнього промислу НАН України та Львівському відділенні ІМФЕ НАН України. Частина цих публікацій, з причини приурочення до ювілеїв, має характер статей-спогадів. Досить повну інформацію про навчання у Львівському університеті майбутнього провідного дослідника народних танців українців Карпат (у тому числі докладний перелік дисциплін, на які записувався Р. Гарасимчук) наведено у публікації Христини Маковецької⁴⁴. У ній же, а також у статті Миколи Моздира⁴⁵ є згадки про магістерську роботу Р. Гарасимчука “Коломийкові танці на Гуцульщині” (1935) та про його докторську роботу “Гуцульські танці” (1939). Важливу інформацію про появу цієї праці та її рецепцію Я. Чекановським навели Р. Кирчів та С. Павлюк у вступі до двотомної монографії Р. Гарасимчука “Народні танці українців Карпат”, видання якої здійснене за редакції Р. Кирчіва у 2008 р.⁴⁶

Відомості про навчання у Львівському університеті К. Матейко подано в багатьох публікаціях. При цьому їх автори, вочевидь, спиралися на автобіографію ученої, потрактувавши наведені там факти по-різному. Наприклад, Стефанія Гвоздевич зазначила, що магістерська робота К. Матейко складалася з двох частин: з педагогіки та психології та з етнографії⁴⁷, а Таїсія Гонтар обмежилася констатацією, що молода дослідниця отримала диплом магістра філософії (без

⁴⁴ Христина Маковецька, “Той, хто «працював з серцем»”, *Народознавчі зошити* 6 (2000): 1118; Христина Маковецька, “Той, хто «працював з серцем»”, Роман Гарасимчук, *Народні танці українців Карпат. Книга 2. Бойківські і лемківські танці*, ред. Роман Кирчів (Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2008), 291–293.

⁴⁵ Микола Моздир, “Вчений-народознавець”, *Народознавчі зошити* 6 (2000): 1114, 1115; Микола Моздир, “Вчений-народознавець”, Роман Гарасимчук, *Народні танці українців Карпат. Книга 2. Бойківські і лемківські танці*, наук. ред. Роман Кирчів (Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2008), 308, 309.

⁴⁶ Степан Павлюк та Роман Кирчів, “Унікальне дослідження і його автор”, Роман Гарасимчук, *Народні танці українців Карпат. Книга 1. Гуцульські танці*, наук. ред. Роман Кирчів (Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2008), 8.

⁴⁷ Стефанія Гвоздевич, “Катерина Матейко – дослідниця української народної кераміки”, *Народознавчі зошити* 4 (2011): 591.

уточнення його предметного засягу)⁴⁸. Ольга Остапик лише зазначила, що К. Матейко після навчання у Перемишлі вступила на “відділ гуманітарних наук” Львівського університету, який закінчила 1937 р.⁴⁹ Найбільш повно студентські роки К. Матейко висвітлила Олена Никорак, наголосивши на ролі А. Фішера та Я. Фальковського у виборі дослідницею фаху етнолога. Стосовно магістеріїв О. Никорак зазначила: “Темою магістерської роботи з педагогіки була: «Wzajemny stosunek zadań wychowawczych ciężących na domu i na szkole», з етнографії – «Zabawki ludowe w Polsce»”⁵⁰. Останню роботу, на основі фрагментів її рукопису з Архіву Інституту народознавства НАН України, проаналізувала Людмила Герус⁵¹.

На жаль, історіографічні позиції не містять точної інформації про те, чи К. Матейко захистила роботу “Народні іграшки в Польщі”, яку готувала під керівництвом А. Фішера, а також про засяг цього магістерію (в галузі етнографії з етнологією чи в галузі слов’янської філології, етнографічна група). Згідно з опрацьованими автором архівними матеріалами, К. Матейко здобула лише ступінь доктора філософії в галузі педагогіки, до того ж навчання у Львівському університеті почала не у вказаному в автобіографії та публікаціях 1932 р., а на рік швидше. Верифікації джерелами потребує також наявна у статтях інформація про Антона Будзана: стосовно закінчення студій в Університеті Яна Казимира у Львові 14 червня 1939 р. з магістерським ступенем (на основі “етнографічної монографії” про с. Лозівку Збараського повіту)⁵². У матеріалах з Державного архіву Львівської області та Архіву Львівського національного університету імені Івана Франка, зокрема в автобіографії А. Будзана, такого факту не виявлено. Про навчання у Львівському університеті в першій половині 1930-х років Любові Анни Сухої у присвяченій їй статті згадала Мар’яна Цуркан (Волошин). При

⁴⁸ Таїсія Гонтар, “Дослідник і охоронець народної культури”, *Народознавчі зошити* 4 (2011): 586.

⁴⁹ Ольга Остапик, “Катерина Іванівна Матейко – етнограф, музейник, мистецтвознавець, дослідник народної культури”, *Народознавчі зошити* 4 (2011): 598.

⁵⁰ Олена Никорак, “Наукова спадщина Катерини Матейко в українському народознавстві (до 100-ліття від дня народження)”, *Народознавчі зошити* 4 (2011): 577. Згадаємо також публікацію О. Никорак у співавторстві з Ганною Горинь, що містить унікальні світліни К. Матейко студентських років (Ганна Горинь та Олена Никорак, “Катерина Матейко: штрихи до творчого портрета”, *Народознавчі зошити* 6 (2000): 1102–1111).

⁵¹ Людмила Герус, “Народна іграшка у дослідженнях Катерини Матейко”, *Народознавчі зошити* 4 (2011): 615.

⁵² Михайло Станкевич, “Антін Будзан: Широчінь інтересів дослідника”, *Народознавчі зошити* 4 (1998): 429–430.

цьому авторка наголосила на тому, що Л. Суха була етнографом, оминувши увагою той факт, що галуззю її магістерію (тобто фахом) була слов'янська філологія (літературна група)⁵³.

Прикладом ґрунтовних просопографічних досліджень, присвячених українським народознавцям, які викладали у Львівському університеті, є статті та розділ у колективній монографії авторства Ігоря Гілевича⁵⁴. Дослідник докладно проаналізував життя та діяльність (наукову, педагогічну, організаційну та ін.) Василя Пастущина та Михайла Скорика. Наголосимо, що лише наявність аналогічних просопографічних досліджень, присвячених іншим львівським ученим (зазначені праці І. Гілевича можуть бути для них своєрідною матрицею), дасть можливість створити досконалу синтезу історії розвитку народознавства у Львові.

Велику увагу навчальним студіям провідного українського мистецтвознавця Михайла Драгана в Українському університеті у Львові (перша половина 1920-х років) та Університеті Яна Казимира у Львові (1926–1930) приділила Віра Свенціцька. Здійснений на основі матеріалів залікових книжок ученого аналіз спектру відвідуваних курсів та їхнього впливу на його світогляд, ерудицію та професійну підготовку на тлі тенденцій діяльності академічних шкіл та їхніх мистецтвознавчих підрозділів зокрема є однією з найбільш докладних характеристик навчального процесу у Львівському університеті в народознавчій історіографії. В. Свенціцька також зробила акцент на фундаментальній праці М. Драгана “Українські деревляні церкви. Генеза і розвій форм”, проте докторизацію вченого на її основі не охарактеризувала⁵⁵.

Інший тематичний блок праць українських дослідників, що є важливою складовою історіографії теми дисертації, стосується народознавців-поляків

⁵³ Мар'яна Волошин, “Любов Суха – дослідниця народних промислів українців Східних Карпат (до 25-ліття з дня смерті)”, *Народознавчі зошити* 3 (2013): 510, 511.

⁵⁴ Ігор Гілевич, “Життєвий і науковий шлях етнолог, історика та мовознавця Василя Пастущина (1889–1958)”, *Вісник Львівського університету. Серія історична* 49 (2013): 245–272; Ігор Гілевич, “Михайло Скорик – етнолог, історик, фольклорист”, *Вісник Львівського університету. Серія історична* 50 (2014): 206–243; Ігор Гілевич, “Наукова та педагогічна діяльність Михайла Скорика у 1944–1947 роках”, *Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність (до 75-ліття створення історичного факультету)*, ред. Леонід Зашкільняк, Павел Серженга (Львів: ПАІС, 2015), 302–310.

⁵⁵ Віра Свенціцька, “Михайло Драган – дослідник монументального мистецтва Західної України”, *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 227 (1994): 184–192.

Львівського університету. Першочергову увагу тут необхідно звернути на статті про А. Фішера авторства Романа Кирчіва і Тамари Пацай (Подольяки). Наголосимо, що стаття Р. Кирчіва “Українська тема в народознавчій парадигмі Адама Фішера”⁵⁶ є для нас однією з основних праць з фактографічного та теоретико-методологічного поглядів. Так, у цій розвідці проаналізовано одну з найважливіших для розуміння розвитку народознавства у Львівському університеті тем – українську проблематику в рецепції А. Фішера та представників його школи, передусім Я. Фальковського (при цьому автор докладно висвітлив суспільно-політичні контексти, наголосив на ідеологічній заангажованості зазначених учених тощо). Звернемо увагу й на те, що Р. Кирчів вказав і на зв’язок праці А. Фішера “Русини” з його лекційним курсом, тобто задекларував важливість висвітлення навчальної сфери народознавчих студій. Нині над просопографічним дослідженням про А. Фішера працює Т. Пацай. Статті дослідниці засвідчують, що вона розглядає різноманітні нюанси біографії професора етнології: зацікавлення, зв’язки з різноманітними товариствами та організаціями, напрями наукових досліджень його наукової школи тощо⁵⁷. З інших позицій української історіографії, що відображають зацікавлення представниками польського крила львівської етнологічної школи А. Фішера, зазначимо статтю Галини Василькевич про Генрика Перльса⁵⁸ (стала першою в українському народознавстві розвідкою про цього вченого), публікації Марти Надраги про Івана (Яна) Кухту⁵⁹ та статтю Уляни Мовної про Ю. Гаєка⁶⁰. У. Мовна зробила акцент на складені Ю. Гаєком магістерські іспити, а також, характеризуючи процес його докторизації, наголосила не лише на докторській

⁵⁶ Роман Кирчів, “Українська тема в народознавчій парадигмі Адама Фішера”, *Народознавчі зошити* 4 (2011): 561–575; Роман Кирчів, “Українська тема в народознавчій парадигмі Адама Фішера”, Роман Кирчів, *Студії з українсько-польського етнокультурного пограниччя* (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013), 363–391.

⁵⁷ Тамара Пацай, “Театральні рецензії Адама Фішера: на основі матеріалів газети «Wiek Nowy»”, *Етнічна історія народів Європи* 46 (2015): 109–115; Тамара Подольяка, “Лемки, бойки та гуцули у дослідженнях польських етнографів 20–20-х рр. XX ст.: історіографічний аспект”, *Lemkowie, bojkowie, rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa* 4, cz. 2 (2012): 593–598.

⁵⁸ Галина Василькевич, “Із невідомих сторінок історії української фольклористики: життєвий шлях і наукові ідеї Генріха Перльса (1904 – ?)”, *Народознавчі зошити* 1–2 (2005): 98–99.

⁵⁹ Марта Надрага, “До силуети др. Івана Кухти – директора Державної центральної педагогічної бібліотеки у Львові 1933–1945 рр.”, *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника* 3 (2010): 659–673.

⁶⁰ Мовна Уляна, “Причинки до окреслення місця Юзефа Гайка (1907–1987) у системі етнокультурних координат України та Польщі”, *Матеріали до української етнології* 7 (2008): 102–105.

роботі, а і на відповідному екзаміні як неодмінній складовій здобуття ступеня доктора філософії (зробити це авторці дозволило опрацювання архівних матеріалів з ДАЛО). У схожому ключі – з висвітленням різноманітних нюансів щодо ступенів і титулів, а також докладно – навчальної діяльності, – написана стаття Т. Пацай про Болеслава Росінського, основою джерельної бази якої також стали матеріали ДАЛО⁶¹.

Окремо необхідно охарактеризувати праці українських дослідників, присвячені контактам народознавців Львівського університету з інтелектуальним середовищем Львова та ширших теренів. Так, їхні зв'язки з Народознавчим товариством у Львові найкраще проаналізував Р. Кирчів⁶². Згадавши у статті про членство у товаристві викладачів (М. Грушевського, О. Колесси, І. Шараневича) та студентів (В. Гнатюка, Ф. Колесси, Осипа Роздольського) Львівського університету, особливий акцент учений зробив на співпраці з цим народознавчим осередком І. Франка та В. Гнатюка, а також наголосив на важливих тенденціях наукових зв'язків від кінця ХІХ ст. до 30-х років ХХ ст., зокрема, на публікаціях українських дослідників у “Ludzie” (наприклад, у міжвоєнний період – авторства Р. Гарасимчука та К. Добрянського). Контактів народознавців Університету Яна Казимира у Львові з Народознавчим товариством у Львові торкнулася й Т. Пацай⁶³, яка докладно проаналізувала форми і напрями їхніх зв'язків з польським Товариством друзів Гуцульщини⁶⁴.

Серед праць, де висвітлено роль Львівського університету в народознавчій діяльності НТШ у Львові, на першочергову увагу заслуговують статті Михайла Глушка, в яких розкрито предметний засяг народознавчих дисциплін в рецепції членів НТШ у Львові⁶⁵, внесок професора кафедри загальної історії зі спеціальним оглядом Східної Європи М. Грушевського в розвиток української

⁶¹ Тамара Пацай, “Діяльність Болеслава Росінського на кафедрі антропології Університету Яна Казимира”, *Етнічна історія народів Європи* 43 (2014): 15–20.

⁶² Роман Кирчів, “Зв'язки українських учених з «Towarzystwem Ludoznawczym»”, *Студії з українсько-польського етнокультурного пограниччя* (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013), 350–362.

⁶³ Тамара Пацай, “Польське етнографічне товариство у Львові: міжнародна співпраця за умов міжвоєнного часу”, *Гуржійські історичні читання* 7 (2014): 129–132.

⁶⁴ Тамара Пацай, “Етнографічні експедиції Товариства приятелів Гуцульщини”, *Народознавчі зошити* 1 (2018): 112–124.

⁶⁵ Михайло Глушко, “Народознавчі дисципліни у дослідженнях Наукового товариства ім. Шевченка: дефініції і предметний засяг”, *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 259 (2010): 337–363.

етнографії та етнології⁶⁶, схарактеризовано повний склад Етнографічної комісії, членами якої були й студенти та випускники Львівського університету⁶⁷, наголошено на ролі Ф. Вовка в діяльності НТШ у Львові, зокрема, у період, коли він прагнув обійняти кафедру у Цісарсько-королівському університеті імені цесаря Франца І у Львові⁶⁸, чималу увагу приділено антропологічним студіям Ф. Вовка, І. Раковського та представника львівської антропологічної школи Я. Чекановського Романа Ростислава Єндика⁶⁹. Наголосимо, що нині постать Р. Єндика як представника Львівської антропологічної школи досліджує провідний український антрополог С. Сегеда⁷⁰.

Різних аспектів зв'язків НТШ у Львові та Львівського університету торкалися й Оксана Сапеляк⁷¹ і Т. Пацай⁷². Біографію та наукову діяльність Ф. Вовка, у тому числі в руслі співпраці з НТШ у Львові, впродовж багатьох десятиліть досліджує Оксана Франко⁷³. Зв'язки Львівського університету з Львівським відділенням Інституту українського фольклору / Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР і Державним етнографічним музеєм АН УРСР наприкінці 1930-х – у 1940-х роках крізь призму біографій викладачів університету (В. Пастущина, М. Скорика, Ф. Колесси,

⁶⁶ Михайло Глушко, “Михайло Грушевський – ініціатор та організатор етнографічних досліджень в НТШ”, *Народознавчі зошити* 1–2 (2008): 14–20.

⁶⁷ Михайло Глушко, “Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка у Львові (1898–1940): персональний склад, функції”, *Дрогобицький краєзнавчий збірник* 21 (2019): 317–348.

⁶⁸ Михайло Глушко, “«Матеріяли до українсько-руської етнології» – історичне видання Наукового товариства імені Шевченка у Львові (до 120-річчя початку друку)”, *Народна творчість та етнологія* 3 (2019): 5–24.

⁶⁹ Михайло Глушко, “Антропологічні студії в Науковому товаристві імені Шевченка (кінець XIX – 30-ті роки XX ст.)”, *Вісник Львівського університету. Серія історична* 45 (2010): 414–434.

⁷⁰ Наприкінці березня цього року в межах засідання секції етнографії та фольклористики XXXI наукової сесії НТШ учений мав виголосити доповідь “Ростислав Єндик як представник львівської антропологічної школи”. Відзначимо, що саме дослідження С. Сегеди як професійного антрополога дасть змогу висвітлити усю повноту методологічних підходів, застосованих Р. Єндиком у його докторській роботі “Краніологічний аналіз львівської козацької могили XVII ст.”, та результатів цього дослідження. Також наголосимо, що у наукових та навчально-методичних працях авторства С. Сегеди ґрунтовно проаналізовано наукові погляди Ф. Вовка, І. Раковського, Я. Чекановського. Докладніше див.: Сергій Сегеда / Sergij Segeda / Сергей Сегеда, провідний науковий співробітник, Інститут народознавства НАН України, <https://scholar.google.com.ua/citations?user=eMX7ac8AAAAJ&hl=uk>; Сергій Сегеда, *Антропология: підручн. для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закл.* (Київ: Либідь, 2005), 40–49.

⁷¹ Оксана Сапеляк, *Етнографічні студії в Науковому товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.)* (Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2000), 208 с.

⁷² Тамара Пацай, “Особливості етнографічних студій в НТШ у міжвоєнний період (на основі протоколів засідань Етнографічної комісії)”, *Народознавчі зошити* 2 (2012): 294–299; Тамара Пацай, “Представництво етнографічної комісії НТШ на міжнародних наукових заходах у 20–30-х рр. XX століття: хронологія подій”, *Народознавчі зошити* 4 (2016): 769–776.

⁷³ Оксана Франко, “Федір Кіндратович Вовк (1847–1918)”, *Федір Вовк* (Нью-Йорк: УВАН, 1997), 10–237; Оксана Франко, *Федір Вовк – вчений і громадський діяч* (Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2001), 378 с.

Р. Гарасимчука та ін.) вичерпно розкрив І. Гілевич⁷⁴. Деяких фактів з теми торкнулася в кандидатській дисертації М. Цуркан⁷⁵.

Для розкриття міждисциплінарних зв'язків народознавчих та суміжних наук важливими є праці істориків, археологів, етномузикологів та представників інших галузей наукових знань⁷⁶. У їхніх працях подекуди є інформація, що безпосередньо стосується народознавства. Наприклад, навчання у Я. Чекановського (в перші роки діяльності кафедри антропології та етнології) відомих українських археологів Ярослава Пастернака та Володимира Гребеняка проаналізовано у статтях Миколи Бандрівського⁷⁷ та монографіях Тараса Романюка (підрозділ “Студії у Львівському університеті. 1910–1914 роки”)⁷⁸ і Наталі Булик (підрозділ “Кафедра антропології Львівського університету”)⁷⁹. Безпосередньо археологічні студії у Львівському університеті в досліджуваний період найкраще висвітлили Н. Булик⁸⁰, Наталія Білас⁸¹, Олександр Ситник⁸², орієнталістичні студії – Андрій Козицький⁸³, різні напрями історії – Роман

⁷⁴ Гілевич, “Життєвий і науковий шлях етнолог, історика та мовознавця Василя Пастущина”, 260–268; Гілевич, “Михайло Скорик – етнолог, історик, фольклорист”, 221–235; Гілевич, “Наукова та педагогічна діяльність Михайла Скорика у 1944–1947 роках”, 304–309; Ігор Гілевич, “Українська етнографічна наука у першому повоєнному десятилітті та польові дослідження Полісся”, *Вісник Львівського університету. Серія історична* 43 (2008): 40–46; Ігор Гілевич, “Польові етнографічні дослідження Полісся України (друга половина XX – початок XXI ст.)” (Автореф. дис. канд. іст. наук, ЛНУ імені Івана Франка, 2012), 7.

⁷⁵ Мар’яна Цуркан, “Етнографічні дослідження у Львові кінця 30-х – 50-ті роки XX ст.” (Автореф. дис. канд. іст. наук. Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, Ін-т народознавства НАН України, 2015), 5–18.

⁷⁶ Див.: Юрій Гудима, “Урбо́рос або вибрана бібліографія до історії розвитку історичної науки у Львівському університеті”, *Вісник Львівського університету. Серія історична* 50 (2015): 623–643.

⁷⁷ Микола Бандрівський, “Ярослав Пастернак і антропологічні студії у Львові”, *Постаті української археології. Матеріали і дослідження археології Прикарпаття і Волині* 7 (1998): 99–101; Микола Бандрівський, “Все ще недооцінений археолог Володимир Гребеняк (1892–1915)”, *Постаті української археології. Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині* 7 (1998): 79–81.

⁷⁸ Тарас Романюк, *Ярослав Пастернак. Життєпис вченого* (Львів: Манускрипт-Львів, 2018), 55–65.

⁷⁹ Наталя Булик, *Львівська археологія XIX – початку XX століття: дослідники, наукові установи, музеї* (Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, Львів. ін-т економіки і туризму, 2014), 235–237.

⁸⁰ Наталя Булик, “Археологічна наука у Львові у XIX – на початку XX століття” (Автореф. дис. канд. іст. наук, ЛНУ імені Івана Франка, 2007), 20 с.

⁸¹ Наталя Білас, “Археологічна наука у Львівському університеті (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст.)” (Автореф. дис. канд. іст. наук, Ін-т археології НАН України, 2004), 16 с.; Наталя Білас, “Розвиток археології у Львівському університеті у міжвоєнний період (1919–1939)”, *Археологія* 2 (2002): 151–156; Наталя Білас, “Археологічна наука у Львівському університеті (XIX – 30-ті роки XX ст.)”, *Археологічні дослідження Львівського університету* 8 (2005): 46–114; Наталя Білас, “Кафедра доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель: напрямки наукових досліджень”, *Археологічні дослідження Львівського університету* 7 (2004): 72–86; Наталя Білас, “Організація навчального процесу на кафедрі праісторії Львівського університету у 1921–1939 рр.”, *Археологічні дослідження Львівського університету* 12 (2009): 204–225.

⁸² Олександр Ситник, *Археологічна наука у Львові. Перша половина XX ст.* (Львів, Жешів: Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2012), 365 с.

⁸³ Андрій Козицький, “Львівські сходознавці першої третини XX століття”, *Вісник Львівського університету. Серія історична* 45 (2010): 389–410; Андрій Козицький, “Анджей Гавронський (1885–1927): визначний поліглот та

Лаврецький, Павло Юрейко, Сергій Козловський та ін.⁸⁴ Наголосимо, що в кандидатській дисертації Р. Лаврецького “Історична освіта та наука у Львівському університеті в 1918–1939 роках” стисло схарактеризовано також розвиток етнології та антропології (з акцентом на постатях А. Фішера та Я. Чекановського і очолюваних ними підрозділах)⁸⁵. Знаковими є колективні монографії за редакцією Леоніда Зашкільняка, у яких висвітлено розвиток історичних студій у Львівському університеті⁸⁶, монографія “Професор Леон Козловський” за редакцією Стефана Кароля Козловського та Олександра Ситника⁸⁷, а також монографія Уляни Граб про музикологічну школу професора Львівського університету Адольфа Хибінського⁸⁸ (дослідниця виокремила й етнографію як один з напрямів наукової діяльності професора⁸⁹). У контексті етномузикологічних студій не можна оминати увагою й монографію Ірини Довгалюк⁹⁰. Зокрема, крім докладного аналізу діяльності Ф. Колесси та характеристики внеску А. Хибінського у дослідження музичної традиції Подгалля, окрему увагу І. Довгалюк присвятила спробі заснування 1916 р. у Цісарсько-королівському університеті імені цісаря Франца І у Львові фонографічного архіву⁹¹.

У польській історіографії другої половини ХХ – перших десятиліть ХХІ ст. історія народознавчих наук у Львівському університеті представлена досить широко: від синтез, де вона вплетена в загальний розвиток польського

організатор сходознавчих студій у Львівському університеті”, *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету* 19–20 (2018–2019): 481–496, та ін.

⁸⁴ Сергій Козловський, “Медієвістика у Львівському університеті (1784–1914)” (Автореф. дис. канд. іст. наук, ЛНУ імені Івана Франка, 2012), 20 с.; Павло Юрейко, “Медієвістичні студії у Львівському університеті в міжвоєнний період (1919–1939)” (ЛНУ імені Івана Франка, 2012), 19 с.

⁸⁵ Роман Лаврецький, “Історична освіта та наука у Львівському університеті в 1918–1939 роках” (Автореф. дис. канд. іст. наук, ЛНУ імені Івана Франка, 2000), 20 с.

⁸⁶ *Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність (до 75-річчя створення історичного факультету)*, ред. Леонід Зашкільняк, Павел Серженга (Львів: ПАІС, 2015), 412 с.; *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*, red. Jerzy Maternicki, Joanna Pisulińska, Leonid Zaskilniak (Rzeszów: Wyd-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2016), 662 s.

⁸⁷ *Profesor Leon Kozłowski*, red. Stefan Karol Kozłowski, Oleksandr Sytnyk (Lwów, Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 2010), 540 s.

⁸⁸ Уляна Граб, *Музикологія як університетська дисципліна: Львівська музикологічна школа Адольфа Хибінського (1912–1941)* (Львів: Вид-во УКУ, 2009), 178 с.

⁸⁹ Граб, *Музикологія як університетська дисципліна*, 107, 108.

⁹⁰ Ірина Довгалюк, *Фонографування народної музики в Україні: історія, методологія, тенденції* (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016), 650 с.

⁹¹ Довгалюк, *Фонографування народної музики в Україні*, 451–459.

народознавства (наголосимо на працях авторства або за редакцією Збігнева Ясевича)⁹², до досліджень вужчих тем, зокрема, життя та наукової діяльності народознавців-поляків, які працювали або/та навчалися у Львівському університеті (тут передусім виділимо праці про Я. Чекановського та А. Фішера, написані їхніми учнями)⁹³. Окремо згадаємо підрозділи, присвячені антропології та етнології у Львівському університеті, з уже згаданої колективної монографії за редакцією А. Редзика (саме він є їхнім автором): з наведеної у них важливої інформації – спроби Б. Дибовського інституційно оформити в університеті антропологічні студії (залучивши до викладання Казімежа Столигва) на початку ХХ ст.⁹⁴ (тобто в роки, коли це прагнув зробити Ф. Вовк).

Докладні біографічні нариси про етнографів, етнологів та фольклористів, які працювали чи навчалися у Львівському університеті, вміщено у сучасному багатотомному виданні “Польські етнографи та народознавці: Силуетки, біографічні замальовки”, до створення якого залучено авторський колектив з провідних польських народознавців. У цій праці наведено оперті на значний джерельно-історіографічний матеріал розвідки про С. Цішевського⁹⁵, Я. Чекановського⁹⁶, А. Фішера⁹⁷ та багатьох представників його наукової школи: Я. Фальковського⁹⁸, Ю. Гаєка⁹⁹, Г. Перльса¹⁰⁰, В. Табора¹⁰¹, Александра

⁹² Zbigniew Jasiewicz, “Etnologia polska. Między etnografią a antropologią kulturową”, *Nauka* 2 (2006): 65–80; Zbigniew Jasiewicz, “Skąd, z czym i w jaki sposób etnografia / etnologia / antropologia pojawiła się przed 100 laty w odrodzonym państwie polskim”, *Lud* 102 (2018): 41–83; *Przeszłość etnologii polskiej w jej teraźniejszości*, red. Zbigniew Jasiewicz, Teresa Karwicka (Poznań: DALET, 2001), 183 s.

⁹³ Franciszek Wokroj, “Profesor Dr Jan Czekanowski (6.IX.1882–20.VII.1965)”, *Slavia Occidentalis* 26 (1967): 269–270; Józef Gajek, “Fischer Adam Robert”, *Polski Słownik Biograficzny Tom VII: Firlej Jan – Girdwoyń Kazimierz* (Kraków: PAU, 1977), 18–19; Józef Gajek, “Śp. Profesor Dr Adam Fischer”, *Lud* 36 (1946): 6–18; Józef Gajek, “Śp. Profesor Dr Adam Fischer”, *Adam Fischer*, red. Piotr Grochowski, Adrian Miancki (Toruń, Wrocław: PTL, 2015), 49–55.

⁹⁴ Adam Redzik, “Antropologia i etnologia”, *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, 653–657.

⁹⁵ Irena Bukowska-Floreńska, “Stanisław Bronisław Ciszewski (1865–1930)”, *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom III*, red. Anna Spiss, Zofia Szromba-Rysowa (Wrocław, Kraków: PTL, Oddział PTL w Krakowie, 2010), 35–40.

⁹⁶ Joanna Bar i Anna Czekanowska, “Jan Czekanowski (1882–1965)”, *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom I*, red. Ewa Fryś-Pietraszkowa, Anna Kowalska-Lewicka, Anna Spiss (Kraków: Wyd-wo Nauk. DWN, Oddział PTL w Krakowie, 2002), 52–56.

⁹⁷ Krystyna Armon, “Adam Robert Fischer (1889–1943)”, *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom II*, red. Ewa Fryś-Pietraszkowa i Anna Spiss (Wrocław, Kraków: PTL, Oddział PTL w Krakowie, 2007), 77–83.

⁹⁸ Anna Engelking i Olga Linkiewicz, “Jan Kanty Emil Alfred Falkowski (1901–ok. 1940)”, *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom III*, 61–72.

⁹⁹ Zygmunt Kłodnicki i Anna Kowalska-Lewicka, “Józef Ludwik Franciszek Gajek (1907–1987)”, *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom I*, 106–110.

Яворчака¹⁰², Гізу Френкель¹⁰³, Кароля Коранія¹⁰⁴, Ольгу Гаєк¹⁰⁵, Владислава Ягелла¹⁰⁶ та ін.

Найбільша кількість позицій польської історіографії в руслі теми дисертаційного дослідження стосується Я. Чекановського та А. Фішера. Ці праці мають характер загальних просопографічних студій або присвячені аналізу окремих сфер діяльності вчених. Наприклад, у другій підгрупі виокремимо: цикл праць (зокрема, монографію) провідної сучасної дослідниці Я. Чекановського Йоанни Бар, присвячених африканістичним студіям ученого¹⁰⁷, а також внесок у дослідження його постаті Малгожати Колодзей¹⁰⁸ та Доброслави Венжович-Зюлковської¹⁰⁹; розвідку Дороти Сімонідес про перший етап фольклористичної діяльності (з акцентом на науковій сфері) А. Фішера¹¹⁰; проєкт Моніки Куявської, Лукаша Лучая, Йоанни Сосновської та Пьотра Клепацького з реконструкції частини “Словника слов’янських народних вірувань і звичаїв”, над яким А. Фішер

¹⁰⁰ Olga Linkiewicz, “Henryk (Henach) Perls (1904–1943)”, *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom V*, red. Jan Święch i Katarzyna Ceklarz (Wrocław, Kraków: PTL, Oddział PTL w Krakowie, 2019), 153–156.

¹⁰¹ Olga Linkiewicz, “Wilhelm Zbigniew Józef Tabor (1909–1983)”, *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom V*, 208–211.

¹⁰² Anna Spiss, “Aleksander Paweł Jaworczak (1908–1993)”, *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom IV*, red. Anna Spiss, Jan Święch (Wrocław: PTL, 2014), 75–82.

¹⁰³ Olga Goldberg-Mulkiewicz, “Giza (Gizela) Frenkel (Frankel, Fränklowa, Fraenklowa) (1895–1984)”, *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom I*, 104–105.

¹⁰⁴ Hubert Czachowski, “Karol Wilhelm Koranyi (1897–1964)”, *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne. Tom IV*, 99–104.

¹⁰⁵ Zygmunt Kłodnicki, “Olga Maria Gajkowa (Gajekowa) (1907–1987)”, *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom I*, 111–113.

¹⁰⁶ Artur Trapszyc, “Władysław Jagiełło (1912–1944)”, *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne. Tom IV*, 66–68.

¹⁰⁷ Joanna Bar, *Afrykanistyczne badania Jana Czekanowskiego: w stulecie wyprawy* (Kraków: Wyd-wo Nauk. Akademii Pedagogicznej, 2007), 158 + [14] s.; Joanna Bar, “Organizacja ekspedycji badawczej na kontynencie afrykańskim u progu XX wieku na podstawie relacji Jana Czekanowskiego”, *Lud* 80 (1996): 237–246; Joanna Bar, “Dziennik podróży afrykańskiej Jana Czekanowskiego, czerwiec–listopad 1907 r.: rekonstrukcja wydarzeń”, *Afryka: biuletyn Polskiego Towarzystwa Afrykanistycznego* 42 (2015): 103–124; Joanna Bar, “Dziennik podróży afrykańskiej Jana Czekanowskiego: ostatni etap podróży (31 marzec 1908 – 1 kwietnia 1909): rekonstrukcja wydarzeń”, *Afryka: biuletyn Polskiego Towarzystwa Afrykanistycznego* 44 (2016): 109–129.

¹⁰⁸ Jan Czekanowski, red. Marek Pacukiewicz, Małgorzata Kołodziej (Katowice: Wyd-wo Uniwersytetu Śląskiego, 2017), 259 s., tabl., il.; Małgorzata Kołodziej, “O pamięci badacza terenowego na przykładzie afrykańskich dzienników Jana Czekanowskiego”, *Laboratorium Kultury* 6 (2017): 161–181.

¹⁰⁹ Dobrosława Wężowicz-Ziółkowska, “Jan Czekanowski w czasie i przestrzeni”, *Laboratorium Kultury* 6 (2017): 69–93; Dobrosława Wężowicz-Ziółkowska, “Koncepcja rasy we lwowskiej szkole typologicznej”, *Przegląd Humanistyczny* 62, Nr. 3 (2018): 23–35.

¹¹⁰ Dorota Simonides, “Z historii polskiej folklorystyki. Miejsce Adama Fischera”, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Opolskiego. Folklorystyka* 3 (1993): 25–44; Dorota Simonides, “Miejsce Adama Fischera w historii polskiej folklorystyki”, *Adam Fischer*, red. Piotr Grochowski, Adrian Mianeki (Toruń, Wrocław: PTL, 2015), 23–47.

та його учні працювали від кінця 1920-х років¹¹¹. Вступ до цієї праці, як й інші розвідки зазначених авторів¹¹², є одними з ключових для розкриття наукової діяльності (включно із зовнішніми зв'язками) народознавчого осередку Львівського університету міжвоєнного періоду, а також наповнення курсів А. Фішера про рослини в народних звичаях і віруваннях. Окрему увагу звернемо й на праці авторства чи за редакцією Анджея Маліновського, у яких схарактеризовано функціонування наукової школи Я. Чекановського або ж одного з чільних її представників – Францішека Вокроя¹¹³.

Особливу групу становлять праці, з яких можна почерпнути інформацію про співпрацю народознавців Львівського університету наприкінці XIX – у першій половині XX ст. з різними інтелектуальними середовищами й окремими вченими. Зв'язки університету з Народознавчим товариством у Львові найліпше висвітлили Я. Чекановський¹¹⁴, О. Гаєк¹¹⁵, Зигмунт Кłodницький¹¹⁶, Малгожата Міхальська¹¹⁷. У цьому контексті не можна оминати увагою й нарис Анни Вероніки Бжезінської та Губерта Чаховського про засновника та першого президента товариства професора Антонія Каліну¹¹⁸. Однією з актуальних проблем, пов'язаних з розвитком львівської народознавчої науки у міжвоєнний період, є вплив на неї

¹¹¹ Monika Kujawska, Łukasz Łuczaj, Joanna Sosnowska i Piotr Klepacki, *Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludowych – Słownik Adama Fischera* (Wrocław: PTL, 2016), 519 s., il.

¹¹² Joanna Typek, Łukasz Łuczaj i Monika Kujawska, “Słownik wierzeń i zwyczajów słowiańskich pod redakcją Adama Fischera – dzieło niedokończone”, *Adam Fischer*, red. Piotr Grochowski, Adrian Miancki (Toruń, Wrocław: PTL, 2015), 57–66.

¹¹³ Andrzej Malinowski, “Antropologia poznańska XX wieku”, *Homines Hominibus* 1 (2008): 33–74; *Teoria i empiria w polskiej szkole antropologicznej: w 100-lecie urodzin Jana Czekanowskiego*, red. Janusz Piontek i Andrzej Malinowski (Poznań: Wyd-wo Nauk. Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 1985), 330 s.; Andrzej Malinowski, “Profesor Franciszek Wokroj (1906–1991)”, *Przegląd Antropologiczny* 56, zesz. 1–2 (1993): 3–4; Andrzej Malinowski, “Profesor Franciszek Wokroj (1906–1991) – jego życie i dzieło”, *Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego* 10, zesz. 2 (2007): 179–181.

¹¹⁴ Jan Czekanowski, “Półwiecze Towarzystwa Ludoznawczego”, *Lud* 36 (1946): 33–88.

¹¹⁵ Olga Gajkowska, “Historia Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Jego powstanie, rozwój i znaczenie w ciągu 70-lecia”, *Lud* 51 (1967): 7–60.

¹¹⁶ *Kronika Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (1895–1995)*, red. Zygmunt Kłodnicki (Wrocław: Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1997), 239 s.; Zygmunt Kłodnicki, “Dzieje Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (1895–1995)”, *Przyczynki do etnografii Zamojszczyzny*, 1995, доступ отримано 20.08.2020, <http://biblioteka.teatrnn.pl>.

¹¹⁷ Małgorzata Michalska, “Działalność Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie w latach I wojny światowej i w okresie dwudziestolecia międzywojennego”, *Lud* 102 (2018): 101–122.

¹¹⁸ Anna Weronika Brzezińska i Hubert Czachowski, *Wielkopolanin we Lwowie: Antoni Kalina (1846–1906) – sławista i etnograf* (Wrocław, Ostrów Wielkopolski: PTL, Urząd miasta Ostrowa Wielkopolskiego, 2016), 112 s.

державної політики Польської Республіки. Серед сучасних польських дослідників ця тема є у сфері наукових зацікавлень Ольги Лінкевич¹¹⁹.

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 1.1.

Історіографія, дотична до теми дисертаційного дослідження, є досить широкою та охоплює два головні блоки: загальні праці з історії Львівського університету і дослідження, присвячені історії народознавчих студій, авторами яких є переважно українські та польські вчені. Більшість публікацій має характер стислих синтез, біографічних нарисів або розвідок про наукову діяльність чи її складові окремих дослідників або середовищ. Тож, попри доволі значний інформаційний потенціал історіографічних позицій, особливо для висвітлення загальних контекстів (з акцентом на суспільно-політичному аспекті) і наукового дискурсу, вони не дають змоги відтворити розвиток народознавчих студій у Львівському університеті наприкінці XIX – у першій половині XX ст. як цілісної системи. Цьому стають на заваді й термінологічні неузгодженості, а також різні підходи дослідників до інтерпретації джерел.

1.2. Характеристика джерел

Джерела, використані під час написання дисертації, ділимо на такі групи:

1. Архівні матеріали (справи Архіву Польського народознавчого товариства (м. Вроцлав), 26-го фонду (“Львівський королівський університет ім. Франца І у Львові. Університет ім. Яна Казимира у Львові”) Державного архіву Львівської області (далі – ДАЛО) та фонду Р-119 (“Львівський державний університет імені Івана Франка”), розділеного між ДАЛО та Архівом Львівського національного університету імені Івана Франка, фондів низки інших архівів, а також Музею історії ЛНУ імені Івана Франка.

¹¹⁹ Зокрема, 24 вересня 2015 р. у рамках конференції “Польська й українська етнологія сьогодні. Традиції та перспективи” вона виголосила доповідь “Етнополітика. Розвиток львівської етнології і державна політика у міжвоєнній Польщі”. Конференція “Польська й українська етнологія сьогодні. Традиції та перспективи” відбулась у рамках святкування 120-річного ювілею Польського народознавчого товариства (Львів, 24–27 вересня 2015 р.). Значна кількість доповідей її учасників стосувалась важливих питань з історії етнології у Львівському університеті (*Polska i ukraińska etnologia dzisiaj. Kontynuacje i perspektywy (Lwów, 24–27 września 2015): abstrakty* (Wrocław, Lwów: PTL, 2015), 52 s.

2. Оpubліковані джерела, що відображають діяльність Львівського університету впродовж кінця XIX – першої третини XX ст.: хроніки, силабуси, довідкові видання про професорсько-викладацький і науково-допоміжний склад.

3. Нормативна база діяльності університету: його статuti, закони та підзаконні акти, видані органами державної влади Австро-Угорської монархії, Польської Республіки, УРСР та СРСР.

4. Праці народознавців Львівського університету.

5. Епістолярій, спогади та опубліковані автобіографії народознавців Львівського університету.

Проте джерельну основу дослідження доцільніше характеризувати не за стандартним поділом на опубліковані та неопубліковані джерела, а за інформаційною складовою, яка дає змогу висвітлити ті чи інші проблемно-тематичні блоки в межах структури дисертації.

Підставовими джерелами для аналізу загальних контекстів діяльності Львівського університету є його статuti, зокрема, 1926, 1929, 1934 (використано його проєкт) та 1940 рр.¹²⁰ Наведені в них норми доречно аналізувати, спираючись на відповідну законодавчу базу, наприклад, для міжвоєнного періоду – закони про академічні школи від 13 липня 1920 р. та 15 березня 1933 р.¹²¹ Натомість як основу для розкриття інституційного дискурсу народознавства у Львівському університеті використано його офіційні видання “Цісарсько-королівський університет імені цісаря Франца І у Львові. Склад університету”, “Університет Яна Казимира у Львові. Склад університету” та “Хроніка Львівського університету”, “Хроніка Університету Яна Казимира у Львові”¹²². Саме на їхню інформацію ми орієнтувалися під час окреслення назв підрозділів народознавчого спрямування, оскільки в різних публікаціях та

¹²⁰ *Statut Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie* (Warszawa, 28 maja 1926 r.), 26 s.; *Statut Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie* (Warszawa, 28 września 1929 r.), 30 s.; *Projekt Statutu Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie* (Lwów, 1934), 48 s. У покликах Statut LU: Statut LU, 1926, 26 s.; Statut LU, 1929, 30 s.; Statut LU, 1934, 48 s.; ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 22: Статут Львівського державного університету ім. Івана Франка, 2 лютого 1940 р., 68 арк.

¹²¹ “Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich”. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* 72, poz. 494 (1920): 1277–1294; “Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich”. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* 29, poz. 247 (1933): 594–603.

¹²² У покликаннях скорочення UL S та Kronika UL, наприклад, UL S, 1914/15, 32; Kronika UL, 1898/99–1909/10, 517.

джерелах, зокрема архівних, їх часто зазначають зі змінами (наприклад, “Антропологічний заклад” замість “Антропологічно-етнологічний заклад”, “Заклад етнології” замість “Етнологічний заклад” тощо). Недолік “складів” – немає точного датування (подано лише роки), що певною мірою компенсують хроніки. Крім інформації про підрозділи, їхнє розташування та працівників, стислих біографій професорів, доцентів і лекторів, саме інформація цих довідкових видань дає змогу стверджувати про чітку різницю між кафедрою та інститутом (закладом), якою, ототожнюючи їх, часто нехтують дослідники. Наявність аналогічних видань інших університетів (наприклад, Познанського чи Віленського¹²³) дає змогу зробити комплексні порівняння інституційного дискурсу народознавчих студій у цих академічних школах і Львівському університеті, не боячись викривлення інформації (зокрема, у термінологічному ракурсі), що його спричиняє використання уривчастих матеріалів з наукових праць різних авторів.

Необхідні уточнення та деталізацію відомостей про кафедри, інститути (заклади), доцентури (з усіма нюансами перебігу габілітацій) тощо у Цісарсько-королівському університеті імені цісаря Франца І у Львові та Університеті Яна Казимира у Львові зроблено із залученням джерел 26-го фонду ДАЛО, зокрема, його п'ятого опису (“Особові та пенсійні справи працівників”, 1817–1939), та Архіву нових актів у Варшаві, де зберігається документація про номінування професорами і доцентами, надіслана до Міністерства віросповідань та народної освіти Польської Республіки.

Під час аналізування процедури габілітації І. Франка ми опиралися на опубліковані джерела, наведені у працях М. Возняка, Романа Горака та Ярослава Гнатіва. Це саме стосується і висвітлення справи щодо кафедри для Ф. Вовка: головним джерелом стало його листування з Олександром Барвінським¹²⁴.

¹²³ У покликаннях подано, відповідно, UP S та UW S Наприклад, UP S, 1919/20, 6; UW S, 1923/24, 5.

¹²⁴ Студинський, “Матеріали до життєпису Федора Вовка”, 410–418. Архівних матеріалів, які б відображали цю віхову для народознавства у Львівському університеті подію – нехай як нереалізований проєкт – відшукати, на жаль, не вдалося (ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 475: Переписка з Міністерством віросповідань та освіти, ректоратом, деканатом філософського факультету в Граці та інші матеріали про створення нових кафедр та ін., 1901–1902, 82 арк.; Спр. 509: Звіти про роботу семінарів, переписка з Міністерством віросповідань та освіти, Намісництвом у Львові про створення нових кафедр та ін., 1903–1904, 106 арк.).

Особливості діяльності кафедр Українського університету у Львові, очолених Ф. Колесою та І. Раковським, висвітлено на підставі копій архівних матеріалів з Центрального державного історичного архіву України у Львові та ДАЛО, що зберігаються у фондах Музею історії ЛНУ імені Івана Франка.

Для комплексної характеристики структурних підрозділів Львівського університету кінця 1930-х–1940-х років маємо, здебільшого, лише архівні джерела, позаяк публікацію “складів” у 1939 р. припинили. Університетська документація за 1939–1941 та 1944–1947 рр. (фонд Р-119 ДАЛО та Архіву ЛНУ імені Івана Франка) досить хаотична: дуже часто інформація з одних документів суперечить інформації з інших (особливо це характерно для першого етапу радянізації університету). Яскравим прикладом є університетський статут від 2 лютого 1940 р., багато положень якого стосовно факультетсько-кафедральної структури не відповідало дійсності (точніша інформація про неї наявна в акті передачі справ Львівського університету наприкінці вересня 1940 р. ректором Михайлом Марченком наступнику Юрієві (Георгієві) Биченку¹²⁵). З огляду на таку специфіку джерел у ході реконструювання історії народознавчих підрозділів за радянського режиму ми намагалися провести якомога скрупульознішу верифікацію, використовуючи інформацію з різноманітних документів (наказів ректора, штатних розписів, трудових книжок, матеріалів особових справ та особових листків з обліку кадрів тощо).

Специфіку існування народознавчих підрозділів Львівського державного університету імені Івана Франка в період німецької окупації Львова відтворено за матеріалами першого опису фонду 1295 ДАЛО. З наявних у ньому документів одним із найважливіших вважаємо проєкт кафедри українського фольклору й етнографії¹²⁶. Звернемо увагу і на доповідну записку ректора І. Беляєвича від 12 червня 1945 р. про вивезене німцями навчальне обладнання університету (з акцентом на бібліотеці кафедри фольклору й етнографії), обліковану як справа 9

¹²⁵ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 335: Акт передачі справ та майна Університету, 23–27 вересня 1940 р., 50 арк.; Володимир Качмар та Ярослав Притула, “Історичний факультет у структурі Львівського університету: 1940 рік”, *Вісник Львівського університету. Серія історична* 50 (2014): 418–456.

¹²⁶ ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 11: Списки викладацького складу університету за 1939–1941 рр., квітень 1942 р., арк. 29, 37.

шостого опису фонду Р-119 ДАЛО¹²⁷. Серед комплексу джерел з історії кафедр народознавчого спрямування Львівського державного університету імені Івана Франка виокремимо документи фонду Р-119, що розкривають перебіг ліквідації кафедри фольклору й етнографії: прохання ректора Львівського університету Івана Беякевича на ім'я міністра вищої освіти СРСР Сергія Кафтanova та начальника Головного управління університетів Міністерства вищої освіти СРСР Кузьми Жигача від 17 серпня 1947 р. про закриття кафедри та накази Міністерства вищої освіти СРСР № 1297 від 3 вересня цього самого року¹²⁸ і ректора Львівського державного університету імені Івана Франка № 276 від 10 вересня¹²⁹, що підтвердили її ліквідацію.

Навчальний дискурс народознавчих студій у Львівському університеті наприкінці XIX – у першій третині XX ст. висвітлено передусім за силабусами (програмами лекцій) Цісарсько-королівського університету імені цісаря Франца І у Львові, Університету у Львові та Університету Яна Казимира у Львові, які публікували щорічно (останній містив інформацію про курси на 1939/40 н. р.). Позитив цих джерел у тому, що вони дають змогу простежити курси народознавчої тематики в загальноуніверситетському зрізі, а відповідні синхронні видання з інших університетів Польської Республіки – тематичне відображення народознавчих дисциплін у цих академічних школах¹³⁰.

Недоліком силабусів, які видавали перед початком навчального року, є те, що наведена в них інформація подекуди могла зазнавати змін упродовж навчального процесу. Верифікувати дані допомагають абсолюторії (завірені виписки з переліком предметів, які студентам зарахували за час навчання в університеті), наявні у справах 15-го опису (“Каталог студентів”, 1918–1939) 26-

¹²⁷ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 6, спр. 9: Доповідна записка про вивезене німцями навчальне обладнання університету, 1945, арк. 1.

¹²⁸ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 6, спр. 20: Накази Міністерства вищої освіти СРСР і листування з питань роботи університету, 1947, арк. 125, 128 зв.

¹²⁹ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 6, спр. 24: Накази ректора (т. 3), 1947, арк. 76, 76 зв.

¹³⁰ У тексті дисертації (покликаннях) для окреслення цих видань використано скорочення P/SW (Program / spis wykładów) із зазначенням перед ним університету – UL (Львівський університет), UJ (Ягеллонський університет), UP (Познанський університет), UW (Віленський університет). Латинські цифри I, II, III відповідають семестрам (зимовий – I, літній – II) або триместрам, інформацію про які містять характеризовані видання згідно з бібліографічними описами, наприклад, UL P/SW, 1903/04, I, 53; UL P/SW, 1903/04, II, 56; UL P/SW, 1934/35, I–III, 57; UJ P/SW, 1921/22, I–III, 58; UP P/SW, 1931/32, I–III, 28; UW P/SW, 1919/20, II, 9.

го фонду ДАЛО¹³¹, а також матеріали головних каталогів студентів, де за семестрами академічних років зібрано інформацію про курси, на які записався той чи інший студент¹³². Важливим джерелом є також студентські індекси або легітимаційні книжки. На жаль, у ДАЛО (перший опис 26-го фонду – “Залікові книжки студентів”, 1817–1939) з дотичних до народознавства вдалося виявити лише легітимаційні книжки Любові Сухої¹³³, Марії Щепанської¹³⁴, а також Ірини Гургули (уміщена в її особовій справі про закінчення університету)¹³⁵. Натомість оригінал індексу А. Фішера як студента філософського факультету Цісарсько-королівського університету імені цісаря Франца І у Львові є у фондах Музею історії ЛНУ імені Івана Франка¹³⁶.

Схарактеризувати змістове наповнення більшості курсів А. Фішера як доцента та професора Львівського університету (включно з початком 1940-х років) вдалося за матеріалами Архіву Польського народознавчого товариства й опублікованими працями вченого. Одним із найважливіших джерел зі згаданого архіву є укладена А. Фішером програма етнологічного семінару на 1939/40 н. р. зі справи 62 “Вступ до етнології. Лекції”¹³⁷, адже дає змогу проаналізувати погляди професора на теоретико-методологічну складову етнологічної науки, не представлені в його опублікованому доробку. Тематика курсів Ф. Колесси та І. Раковського як професорів Українського університету у Львові наявна в згаданих копіях архівних матеріалів, що зберігаються в Музеї історії ЛНУ імені Івана Франка. Наповнення цих курсів, як і курсів інших викладачів-народознавців, відтворено за їхніми опублікованими працями.

Окремої уваги потребують джерела до висвітлення народознавчих дисциплін у контексті магістеріїв (загальні принципи магістерської системи розкрито

¹³¹ Наприклад, ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 717: Абсолюторії, 1870-ті – 1890-ті роки, 610 арк.; Спр. 719: Абсолюторії, 1900-ті – 1910-ті роки, 741 арк.; Спр. 721: Абсолюторії, 1900-ті – 1920-ті роки, 390 арк.; Спр. 724: Абсолюторії, 1900-ті – 1920-ті роки, 623 арк.; Спр. 783: Абсолюторії, 1920-ті роки, 106 арк.; Спр. 784: Абсолюторії, 1920-ті роки, 61 арк.

¹³² Наприклад, ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 589: Головний каталог звичайних слухачів (філософський факультет), 1893–1894, 51 арк.; Спр. 590: Головний каталог звичайних слухачів (філософський факультет), 1893–1894, 44 арк.

¹³³ ДАЛО, ф. 26, оп. 1, спр. 793: Суха Любов Анни (легітимаційна книжка), 1928–1937, арк. 1–33 зв.

¹³⁴ ДАЛО, ф. 26, оп. 1, спр. 898: Щепанська Марія Клементина (легітимаційна книжка), 1922–1926, арк. 1–15 зв.

¹³⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 543: Гургула Ірина (справа про закінчення університету), 1927–1933, арк. 16–30.

¹³⁶ Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Цісарсько-королівський університет імені цісаря Франца І у Львові: Фішер Адам (Index Lectionum), 1908–1911 (оригінал), 17 арк.

¹³⁷ Archiwum PTL, Nr. inw 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Мр.), s. 1–71.

завдяки аналізу відповідних міністерських розпоряджень). Унікальним джерелом з проблематики є книги обліку дипломів магістрів філософії гуманітарного факультету Львівського університету за 1927–1939 рр. (тобто за час дії магістерської системи) як справи 15-го опису ДАЛО¹³⁸. Першочергове значення цих книг як джерела в тому, що їхні сторінки містять вдруковані номери дипломів, під якими вписано ім'я та прізвище магістра філософії, галузь, з якої він отримав науковий ступінь, а також дату видачі диплома (диплом № 1 датований 10 грудня 1927 р., останній – № 1873 – 28 червня 1939 р.). Це дало змогу укласти повний перелік магістрів філософії у галузі етнографії з етнологією та ствердити, що в галузі антропології на гуманітарному факультеті таких захистів не було (це полегшило подальші пошуки докладнішої інформації про отримання молодими вченими першого наукового ступеня). Іншим джерелом для аналізу магістеріїв є справи другого (“Особові справи студентів філософського/гуманітарного факультету”) і третього (“Особові справи студентів математично-природничого факультету”) описів ДАЛО: містять інформацію про складання магістерських іспитів, відгуки на магістерські роботи та власне дипломи¹³⁹. Написані на спеціальних бланках під заголовком “Osceny prasy” відгуки на студентські дослідження дають змогу схарактеризувати не лише тематичний спектр робіт на здобуття першого наукового ступеня, а й їхню рецепцію професорами-народознавцями (референтами були, зазвичай, А. Фішер та Я. Чекановський). Власне тексти магістерських робіт (на жаль, не всіх) нині зберігаються у фондах Архіву Польського народознавчого товариства. Уточнити відомості про перебіг складання магістерських іспитів допомагають протоколи відповідних екзаменаційних комісій зі справ сьомого опису (“Філософський / гуманітарний факультет”, 1849–1939) 26-го фонду ДАЛО¹⁴⁰.

¹³⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 1383: Книга обліку дипломів магістра філософії, 1927–1932, 148 арк.; Спр. 1384: Книга обліку дипломів магістра філософії, 1932–1936, [б.п.]; Спр. 1385: Книга обліку дипломів магістра філософії, 1936–1939, 92 арк.

¹³⁹ Наприклад, ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 338: Гаєк Юзеф Людвік Францішек (справа про закінчення університету), 1928–1930, арк. 1–23; Оп. 3, спр. 711: Табор Вільгельм Збігнев Юзеф (справа про складання іспитів), 1933–1938, арк. 1–6.

¹⁴⁰ Наприклад, ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2195: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі етнографії з етнологією), 1930, арк. 1–5.

Комплекс джерел, який дає змогу проаналізувати навчальний дискурс народознавства у Львівському університеті впродовж 1939–1947 рр., – вужчий і стосується передусім матеріалів фонду Р-119 ДАЛО, де наявні навчальні плани та статистичні відомості про їхнє виконання, програми курсів, розклади занять, протоколи засідань кафедр, звіти про роботу університету та його підрозділів тощо. На особливу увагу як джерела заслуговують робочі плани курсу Ф. Колесси “Український фольклор”¹⁴¹ (частково його можна відновити на основі праць академіка) та картки обліку навчальної роботи професорсько-викладацького складу за 1939/40 н. р., що дають змогу відтворити тематику лекцій викладачів, зокрема, А. Фішера¹⁴² (тексти частини його лекційних курсів, зокрема україномовного курсу “Західноєвропейський фольклор”, зберігаються в Архіві Польського народознавчого товариства¹⁴³). Важливим джерелом, що відображає комплексний підхід Ф. Колесси й А. Фішера до підготовки фольклористів й етнологів, є наявний у Музеї історії ЛНУ імені Івана Франка навчальний план від 4 липня 1940 р. для окремої спеціальності, яку б мала забезпечити кафедра фольклору й етнографії¹⁴⁴.

Науковий дискурс народознавства у Львівському університеті висвітлено на підставі аналізу публікацій дослідників, а його окремі специфічні ділянки – із залученням відповідних архівних матеріалів. Наприклад, процес докторизацій народознавців відтворено завдяки матеріалам сьомого опису 26-го фонду ДАЛО¹⁴⁵, ригорозальним книгам (15-й опис 26-го фонду ДАЛО¹⁴⁶), що містять

¹⁴¹ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 2, спр. 1157: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., арк. 82–104; Спр. 1158: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., арк. 19 зв.–22 зв.

¹⁴² ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 151: Статистичні відомості про виконання навчальних планів на філологічному та історичному факультетах, 1939–1940, арк. 12–13, 15 зв.–17; Спр. 152: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 67–74 зв.

¹⁴³ Archiwum PTL, Nr. inw. 71: Fischer Adam, Folklor niemiecki (Wykłady w języku niemieckim) (Rkp., mp.), 362 s.; Nr. inw. 33: Fischer Adam, Folklor zachodnio-europejski (Rkp.), 145 s.; Nr. inw. 32: Fischer Adam, Folklor angielski, celtycki i skandynawski (Rkp.), 45 s.; Nr. inw. 34: Fischer Adam, Folklor rosyjski (Rkp.), 33 s.

¹⁴⁴ Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Львівський державний університет імені Івана Франка: проєкт навчального плану кафедри фольклору й етнографії від 4 липня 1940 р. (рукопис, оригінал), 1 арк.

¹⁴⁵ Наприклад: ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 1857: Фішер Адам Роберт (справа про здобуття ступеня доктора), 1911–1912, арк. 1–6; Спр. 1682: Раковський Іван (справа про здобуття ступеня доктора), 1904–1906, арк. 1–6; Спр. 2436: Нестюк-Іванчук Ірина (справа про допуск до захисту дисертації), 1939, арк. 1–7.

¹⁴⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, 590 арк.; Спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, 286 арк.; Спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, 50 арк.

протоколи докторських (ригорозальних, строгих) іспитів та (за винятком ригорозальної книги за 1932–1939 рр.) відгуки референтів на докторські роботи, а також їхнім текстам, опублікованим у збірниках “Lud”, “Kosmos”, “Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego” або ж рукописним варіантам (справи четвертого опису 26-го фонду ДАЛО та Архіву Польського народознавчого товариства). Для розуміння особливостей рецепції попередніх ступенів і звань під час радянізації Львівського університету на початку 1940-х років важливими стали матеріали з ДАЛО та Музею історії ЛНУ імені Івана Франка щодо голосування на Раді Львівського державного університету імені Івана Франка за присвоєння ступенів і звань радянського взірця А. Фішеру та Я. Чекановському¹⁴⁷.

Особливості зовнішніх зв'язків народознавців Львівського університету відтворено на підставі звітів засідань Народознавчого товариства у Львові, оглядів різноманітних наукових форумів – з'їздів, конгресів тощо, уміщених передусім у “Ludzie”, а також їхніх програм, опублікованого епістолярію вчених-народознавців, якщо йдеться про 1940-ві роки, – із залученням відповідних справ з фонду Р-119. Інформативним джерелом для характеристики наукового дискурсу, зокрема, міжнародної співпраці, а також створення просопографічних портретів є реферати про особисті та наукові кваліфікації вчених, що були необхідною складовою документації під час процесу габілітації (такі джерела містить, наприклад, особова справа Я. Фальковського: у відповідних рефератах наявна докладна інформація про його біографічні дані та риси характеру, експедиції, закордонні стажування, опубліковані праці тощо)¹⁴⁸.

Важливими джерелами є опубліковане листування народознавців, наприклад, А. Фішера з В. Гнатюком, що відображає намагання двох учених налагодити зв'язки між Народознавчим товариством у Львові та НТШ у Львові у 1923 р., тобто уже під час праці А. Фішера у Львівському університеті (наведене як

¹⁴⁷ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 145: Фішер Адам (бюлетені голосування щодо здобуття ступеня доктора філологічних наук на засіданні Вченої Ради Університету, 1941, 23 арк.; Спр. 148: Чекановський Ян (бюлетені голосування щодо здобуття ступеня доктора біологічних наук на засіданні Вченої Ради Університету), 27 арк.; Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Львівський державний університет імені Івана Франка: виписка з рішення Ради, 1941, (рукопис, оригінал), арк. 6, 8, 17 зв.

¹⁴⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1939: Фальковський Ян (особова справа), 1930–1939, арк. 138–153.

додатки до статті Р. Кирчіва¹⁴⁹), А. Фішера з Дмитром Зеленіним (опрацювали З. Ясевич та Олександр Решетов)¹⁵⁰, Ф. Колесси з Марком Азадовським (опублікувала І. Коваль-Фучило)¹⁵¹ та ін.¹⁵²

Особливої уваги потребують візуальні джерела, наявні в згаданих архівах та Музеї ЛНУ імені Івана Франка. Це передусім світлини А. Фішера, І. Гургули, Л. Сухої та інших народознавців, а також фотографії, рисунки, схеми й мапи як ілюстрації до їхніх досліджень (їхня малознама частина, уміщена в рукописах праць, може мати важливе значення для розкриття різноманітних явищ традиційно-побутової культури, зокрема, українців, адже наочно відображає реалії середини ХІХ – першої третини ХХ ст.).

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 1.2.

Джерельна основа дисертаційного дослідження надзвичайно широка та багатопланова і складається з архівних та опублікованих джерел. Основний масив матеріалів, які дають змогу комплексно висвітлити тему, є у трьох архівах – Державному архіві Львівської області, Архіві Львівського національного університету імені Івана Франка, Архіві Польського народознавчого товариства у Вроцлаві, а також у Музеї історії Львівського національного університету імені Івана Франка. Серед опублікованих джерел першочергове значення мають статuti університету (для висвітлення контекстів його діяльності), “склади” та хроніки (інституційний дискурс), силабуси (навчальний дискурс), опубліковані праці народознавців, зокрема, докторські роботи, звіти й огляди за результатами роботи наукових товариств і форумів (науковий дискурс включно із зовнішніми зв’язками).

¹⁴⁹ Кирчів, “Зв’язки українських учених з «Towarzystwem Ludoznawczym»”, 358–362.

¹⁵⁰ Zbigniew Jasiewicz i Aleksandr Rešetov (oprac.), “Korespondencja między Adamem Fischerem a Dymitrem Konstantynowiczem Zieleninem: z materiałów Archiwum Naukowego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Wrocławiu i Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk w Sankt Petersburgu”, *Etnografia Polska* 1/2 (2003): 31–47.

¹⁵¹ Колесса, *Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР*, 60–98.

¹⁵² Maciej Rak, *Materiały do dziejów polskiej dialektologii i etnologii: listy Cezarii Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewicz, Adama Fischera, Antoniego Kaliny, Izydora Kopernickiego, Kazimierza Nitscha, Seweryna Udzieli, Juliusza Zborowskiego* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2018), XVI + 617 s.

1.3. Методи і теоретико-методологічні підходи

Опрацювання джерельного й історіографічного матеріалу потребувало застосування оптимальних методів і методологічних підходів, які б дали змогу вирішити поставлені завдання. Комплекс методів охопив окремі пізнавальні засоби з чотирьох головних груп методів – філософських, загальнонаукових, спеціальнонаукових і конкретнонаукових. Наприклад, використано філософсько-логічні методи – аналіз і синтез, індукцію і дедукцію, описові та кількісні методи, метод абстрагування (для переходу від емпіричних знань до теоретичних) тощо. Для висвітлення змін об'єкта дослідження в часі та просторі застосовано, відповідно, історичний і логічний методи, що тісно пов'язані з принципом історизму¹⁵³. У цьому контексті наголосимо, що в багатьох публікаціях з історії Львівського університету цей принцип часто порушений у термінологічній сфері, яка впливає на загальне сприйняття історичної картини і тлумачення фактів. Мова йде передусім про хибні уявлення багатьох авторів щодо системи організації навчально-наукового процесу в університеті до 1939 р., системи тогочасних наукових ступенів і процедури їхнього здобуття (часто натрапляємо на модифікацію терміна “доктор філософії” у “доктор філософських наук” тощо), ототожнення габілітації з докторизацією та ін. З огляду на це в пропонованому дисертаційному дослідженні значну увагу звернено на контекстуальне тло розвитку народознавчих студій у Львівському університеті – загальні принципи організації його діяльності. З цим чітко пов'язане застосування і системно-структурного та структурно-функціонального методів¹⁵⁴, позаяк діяльність Львівського університету загалом і розвиток народознавства в її межах зокрема ми розглядаємо крізь призму системи, утвореної з окремих структурних елементів, що мають чітко визначені функції.

Особливості застосування спеціальнонаукових методів для вирішення окремих завдань продиктовані специфікою джерельного матеріалу. Генетичний метод використано для розкриття причинно-наслідкових зв'язків розвитку

¹⁵³ Леонід Зашкільняк, *Вступ до методології історії* (Львів: ЛОНМІО, 1996), 69.

¹⁵⁴ Зашкільняк, *Вступ до методології історії*, 70; Наталя Яковенко, *Вступ до історії* (Київ: Критика, 2007), 243–245.

народознавства у Львівському університеті впродовж кінця XIX – першої половини XX ст., зокрема, для відтворення історії виникнення та структурно-кадрових змін відповідних підрозділів. Автор намагався мінімізувати недоліки цього методу, які, згідно з твердженням Леоніда Зашкільняка, можуть полягати в абсолютизації індивідуального й унікального в досліджуваних явищах¹⁵⁵.

Під час написання дисертації застосовано порівняльний (компаративний) метод¹⁵⁶, позаяк однією з важливих складових дослідження стало порівняння розвитку народознавства у Львівському університеті та в інших академічних школах. При цьому наголос зроблено на Ягеллонському, Познанському та Віленському університетах, які в досліджуваний період були серед головних народознавчих осередків Європи та організовані на тих самих засадах, що і Львівський університет. Визначальне значення під час вибору цих університетів для порівнянь мала однотипна джерельна база, а саме згадані у попередньому розділі програми курсів (силабуси) та “склади”. Їхній скрупульозний аналіз мав першочергове значення для типологізації університетських структурних одиниць (зокрема, семінарів, закладів та інститутів як підрозділів навчально-наукового спрямування). Крім того, завдяки порівнянню напрямів “загальна етнологія”, “слов’янська етнографія та етнологія”, “антропологія” тощо у Львівському університеті та в зазначених університетах вдалося розкрити їхню унікальність у кожній з цих академічних шкіл.

На жаль, порівняння розвитку народознавства в університетському просторі Львова та інших українських міст, зокрема Києва, Харкова, Одеси, Кам’янця-Подільського, Чернівців, утруднені відсутністю комплексних джерел, які відображають діяльність їхніх головних університетів. Наявні публікації про етнографію, етнологію, антропологію, фольклористику, народне мистецтво в університетах зазначених міст зорієнтовані переважно на біографічний вимір народознавчих студій, в контексті якого подано інформацію про організаційну чи педагогічну діяльність окремих учених на ниві народознавства, проте наголос

¹⁵⁵ Зашкільняк, *Вступ до методології історії*, 71.

¹⁵⁶ Яковенко, *Вступ до історії*, 251–254.

зроблено саме на їхній науково-дослідницькій праці. Так, серед постатей, які були ключовими для розвитку народознавства у Харківському університеті впродовж різних етапів досліджуваного періоду – Микола Сумцова та Дмитро Багалій, у Київському університеті – Микола Дашкевич, Петро Владимиров, Андрій Лобода, Володимир Перетц, Павло Попов, в Одеському університеті – Олександр Грушевський та Роман Волков, у Чернівецькому університеті – Раймунд Фрідріх Кайндль. Не можна оминати увагою й віхових моментів інституційного характеру: констатацію у статуті 1884 р. Харківського університету заснування кафедри географії та етнографії; діяльність на початку XX ст. у Київському університеті семінару В. Перетца (серед його учасників були Віктор Петров, Дмитро Ревуцький, Кость Копержинський), історико-етнографічного гуртка під керівництвом Митрофана Довнар-Запольського; призначення під час створення Кам'янець-Подільського університету професором його кафедри зоології та антропології І. Раковського; обрання Ф. Вовка у березні 1918 р. професором Київського університету. Висвітлення останньої події в історіографії та опублікованих джерелах (зокрема, з термінологічного погляду) відображає усю складність реконструкції процесу організації народознавчих підрозділів¹⁵⁷.

Порівняння розвитку народознавства у Львівському університеті та в університетах Києва, Харкова, Одеси, Чернівців, інших українських міст утруднює також необхідність докладного аналізу специфіки механізмів їхньої діяльності в умовах освітніх законодавств різних держав – Російської імперії,

¹⁵⁷ Докладніше про окремі аспекти розвитку народознавства в університетах різних українських міст див. праці М. Вовк, а також такі історіографічні позиції: Валерій Капелюшний, Геннадій Казакевич та Наталія Чернишук, *Українська етнологія у європейському контексті (друга половина XIX ст. – 20-ті рр. XX ст.)* (Вінниця: Нілан-ЛТД, 2013), 209 с.; Наталія Чернишук, “Вплив зарубіжних наукових шкіл на розвиток етнологічних знань в Україні (друга половина XIX ст. – 1920-ті рр.)” (Автореф. дис. канд. іст. наук, КНУ імені Тараса Шевченка, 2012), 18 с.; Наталія Чернишук, “Дослідження впливу зарубіжних наукових шкіл на розвиток етнології в Україні у другій половині XIX ст. – 20-х рр. XX ст. в сучасній українській історіографії”, *Етнічна історія народів Європи* 38 (2012): 85–89; *Историко-филологический факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905)*, под ред. М. Г. Халанскаго и Д. И. Багалія (Харьков: Типография Адольфа Доре, 1908), VIII + 168 + 390 + XII с.; “Академік Андрій Лобода. 1894–1924. Його життєпис і список наукових праць (3 нагоди 30-ліття його науково-літературної діяльності)”, *Записки історично-філологічного відділу ВУАН* 4 (1924): 284–293; Леонід Білецький, “Володимир Перетц”, *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 55 (1937): 234–238, та ін.; Михайло Глушко, “Федір Вовк”, *Наукове товариство імені Шевченка: енциклопедія. Т. 3: Вес–Глин*, ред. тому Олег Купчинський, Олександра Савула, Наталія Федорук (Київ, Львів, Тернопіль: НТШ, Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України 2016), 185; Галина Вовк, “Бібліографія праць Хведора Вовка (1847–1918)”, *Народознавча спадщина Хведора Вовка. Кн. 1*, голов. ред. Ганна Скрипник (Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2012), 182; *Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові* 60–62 (1918): 120.

УНР та Української Держави, СРСР та Румунії у міжвоєнний період. Лише після висвітлення цих контекстів можна говорити про можливість об'єктивного представлення матеріалу безпосередньо про народознавство в університетському просторі. Зважаючи на це, відповідні студії будуть розкриті під час підготовки монографічного дослідження.

Наголосимо й на тому, що застосовані у дисертації діахронні порівняння, сперті на поєднання порівняльного та діахронного методів, допомогли розкрити особливості розвитку народознавства у Львівському університеті на різних етапах досліджуваного періоду, що набуває ще більшої актуальності, зважаючи на їхні відмінності в організаційній площині.

Типологічний метод широко застосовано під час дослідження різних дискурсів народознавчих студій у Львівському університеті з метою впорядкування й узагальнення фактографічного матеріалу. Особливе значення цей метод мав під час опрацювання навчальних дисциплін викладачів-народознавців, що передбачало їхнє групування в тематичні блоки. Це саме стосується і матеріалів лекційних курсів та практичних занять.

Джерела зумовили й необхідність використання низки інших пізнавальних засобів. Так, аналіз нотаток до лекційних курсів та практичних занять був неможливим без застосування методу герменевтичного аналізу, опрацювання законів і підзаконних актів – без інструментарію юридичної науки, зокрема, історико-правового методу. Верифікація бібліографічних даних праць, наведених у конспектах до курсів і публікаціях народознавців, потребувала звернення до бібліографічної евристики. Крім того, важливою складовою теоретичної основи дослідження стали методи візуальної антропології, застосовані під час опрацювання зображувальних матеріалів, зокрема, ілюстрацій (фотографій, малюнків, рисунків) до праць народознавців.

Під час огляду історіографії теми вже наголошувалося, що значна кількість праць, присвячених історії Львівського університету та історії народознавства, написана крізь призму біографістики – у протретьоретичному ключі: наприклад, акцент на життєписах зроблено вже в монографії Л. Фінкеля та

С. Стажинського¹⁵⁸; біографічний принцип узято за основу в “Історії української етнографії” Ф. Колесси¹⁵⁹. У пропонованій же дисертації, зорієнтованій на висвітлення загальних процесів і явищ, автор свідомо намагався уникнути переважання біографічного виміру, тому більша частина результатів просопографічних досліджень не увійшла в текст, а представлена у статтях і монографії. У рукописі наведено лише ті факти з життєписів працівників і студентів-народознавців університету, які є важливими для висвітлення формування їхнього наукового світогляду, національної позиції та наукових зв’язків.

Аналіз історіографії історії Львівського університету також засвідчив, що однією з визначальних із теоретичного погляду складових праць, присвячених задекларованій проблематиці, є хронологічні межі та їхнє термінологічне окреслення. Наприклад, у сучасній польській історіографії спостерігаємо прагнення з використанням терміна “Університет Яна Казимира у Львові” (стосується лише двох етапів історії університету – 1919–1939 рр. та конспіративного навчання в роки німецької окупації Львова) характеризувати різні періоди історії Львівського університету до 1946 р. (масової еміграції польських науковців зі Львова)¹⁶⁰. На нашу думку, такий підхід є ідеологічно зумовленим і стає причиною однобічного погляду на багатоплощинну історію Львівського університету, не дає змоги об’єктивно проаналізувати весь комплекс чинників, які визначали особливості його діяльності на різних етапах.

Традиційні в історіографії намагання визначати хронологічні межі для тем з інтелектуальної історії за змінами політичних режимів також часто стають на заваді досягненню всього спектра проблематики та доволі механічно розмежовують наукову діяльність установ (складається переважно з діяльності окремих постатей), конкретних персоналій чи наукових середовищ (шкіл). Наприклад, дуже часто такою межевою датою вважають 1939 р., розмежовуючи

¹⁵⁸ Finkel, Starzyński, *Historia uniwersytetu Lwowskiego. Część I: Do r. 1869*, 351 s.; Finkel, Starzyński, *Historia uniwersytetu Lwowskiego. Część II: 1869–1894*, 417 s.

¹⁵⁹ Філарет Колесса, *Історія української етнографії*, передм. Ганни Скрипник (Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2005), 368 с.

¹⁶⁰ Draus, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, 328 s.; *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie* (2015), 1302 s.; *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie* (2017), 1312 s.

діяльність учених до та після початку радянзації Львова. Проте, як можемо переконатися на підставі аналізу біографій представників інтелектуального середовища західноукраїнських земель, цю хронологічну межу доцільно в багатьох випадках підіймати на десятиліття – до останньої третини–кінця 1940-х років, коли не лише масова еміграція зі Львова поляків, а й приїзд до міста кадрів зі східних областей УРСР та інших республік Радянського Союзу, а також завершення радянзації Західної України, що супроводжувалося ідеологічними кампаніями та репресіями проти представників місцевої інтелігенції, кардинально змінили інтелектуальний простір Львова. З огляду на це монографії про “генеалогію” кафедри етнології Львівського університету, хронологічні межі якої визначено 1910–1947 рр., ми дали підзаголовок “Класичний період” (адже діяльність підрозділів, які входили до зазначеної “генеалогії”, забезпечували вчені, світогляд яких був сформований під впливом класичної університетської традиції Європи)¹⁶¹.

Заміну хронологічно-проблемного підходу у висвітленні історії Львівського університету проблемно-хронологічним, що має певною мірою ознаки парадигмальних змін, оскільки дає змогу по-іншому поглянути на фактичний матеріал та розставити акценти, ми випробували в розвідці “Львівський університет до середини XX ст.”, написаній у співавторстві з відомим дослідником історії математики Ярославом Притулою¹⁶², а також в окремих статтях¹⁶³. Окрім того, висвітлення історії народознавства у Львівському університеті відбувається крізь призму концепту дискурсів.

Уважають, що слово “дискурс” (від фр. *discours* – розмова на визначену тему) у філософський термін перетворив французький мислитель Мішель Фуко. Зокрема, вчений використовував його вже в “Археології знання” (1969), фактично ототожнюючи з терміном “мова”, якому надавав значення “сукупності висловлювань, що залежать від однієї й тієї ж системи формацій” (наводив у

¹⁶¹ Роман Тарнавський, *Кафедра етнології Львівського університету. Класичний період (1910–1947)* (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016), 236 с.

¹⁶² Притула, Тарнавський, “Львівський університет до середини XX століття”, 3–78.

¹⁶³ Роман Тарнавський, “Концепт “генеалогія підрозділу” як складова проблемно-хронологічного підходу до висвітлення історії Львівського університету (на прикладі кафедри етнології)”, *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету* 21 (2020): 350–357.

цьому контексті “клінічну мову”, “економічну мову”, “мову природничої історії”, “психіатричну мову” тощо)¹⁶⁴. М. Фуко окремо згадував і “дискурс історика”, “міфічні або казкові дискурси” тощо¹⁶⁵. Нині термін “дискурс” має полісемантичний характер: різні вчені вкладають у нього свій зміст. У пропонованій дисертації автор розуміє дискурс як спосіб представлення досліджуваної проблематики з певного ракурсу, що, маючи свої особливості в засобах вираження, дає змогу відобразити її різні площини. Так, історію народознавства у Львівському університеті ми висвітлюємо крізь призму трьох дискурсів – інституційного, навчального і наукового, що відображають тематичні блоки розділів: другий та третій розділи присвячені інституційному дискурсу народознавчих студій, четвертий–шостий – їхньому навчальному дискурсу, а сьомий та восьмий розділи – науковому.

Як уже зазначено, аналіз історіографії засвідчує, що під час висвітлення історії розвитку в університеті будь-якого напрямку головний акцент дослідники робили і роблять на характеристики біографій його працівників та на їхній науковій діяльності: навчальний процес залишається в тіні. Натомість використання концепту дискурсів дає змогу висвітлити головні складові розвитку народознавства у Львівському університеті (створення та функціонування підрозділів, навчальну діяльність з її науковою складовою, суто наукові дослідження) однаковою мірою. У межах кожного з окреслених дискурсів акцентовано на низці вимірів, зокрема, термінологічному, кадровому, національному тощо.

Методологічний підхід висвітлення інформації за дискурсами оптимальний і з того погляду, що предметний засяг дисертаційного дослідження охоплює різні ділянки народознавства, окреслення яких у межах трьох дискурсів не збігається. Наприклад, існування структурних підрозділів етнологічного, фольклористичного й антропологічного спрямування не виключало народознавчі курси або праці викладачів, які представляли інші науки. Крім того, у початковому дискурсі

¹⁶⁴ Мішель Фуко, *Археологія знання*, пер. з фр. Віктор Шовкун (Київ: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003), 172.

¹⁶⁵ Фуко, *Археологія знання*, 15, 22.

викладача народознавча складова могла бути зведена до мінімуму, натомість у його науковому дискурсі репрезентована досить повно.

Важливою складовою трьох зазначених дискурсів є наукові зв'язки. Наприклад, в інституційному дискурсі вони представлені передусім у характеристиці становлення викладачів Львівського університету як науковців (зокрема, на прикладі стажувань у провідних народознавців різних країн). У площині навчального дискурсу поняття “наукові зв'язки” набуває іншого змісту: це насамперед зв'язки між різними галузями наукових знань, що, на прикладі етнології, добре розкрив А. Фішер у габілітаційній лекції, низці розвідок і курсів. Те саме стосується і такого аспекту наукового дискурсу, як предметний засяг ступенів доктора філософії, що обов'язково включав дві науки. З погляду наукового дискурсу “наукові зв'язки” набувають і загальноприйнятого значення – стажування, участь у наукових форумах і науково-видавничих проєктах тощо. Ці інтелектуальні контакти розкриті в структурній (підрозділи) і персональній (окремі науковці) площинах.

Третім концептом, представленим у дисертації, є контексти. Під ними розуміємо загальні процеси та явища, необхідні для досягнення різноманітних нюансів історії розвитку народознавства у Львівському університеті. Зокрема, акцент зроблено на нормах, які забезпечували функціонування університетських підрозділів та їхню навчально-наукову діяльність. Концепт контекстів сприяє дотриманню принципу історизму, порушеного в багатьох працях, дає змогу висвітлити всі механізми організації народознавчих студій у межах трьох окреслених дискурсів і впливи, які на них чинили.

Розкриття контекстів є необхідним і з огляду на хронологічні межі дослідження, які охоплюють час перебування Львова під владою різних режимів, що виразилося в політично-ідеологічній площині та в особливостях організації діяльності університету. Для оптимального сприйняття інформації контексти висвітлено в межах розділів, а не окремо. Також у дисертації не виокремлено розділу чи підрозділу, присвяченого світовому засягу розвитку народознавства наприкінці XIX – у першій половині XX ст., позаяк він досить докладно

висвітлений у ході аналізування курсів викладачів, зокрема, А. Фішера, Ф. Колесси та ін. (позитивом є те, що вони подавали інформацію з погляду сучасних їм наукових напрямів та шкіл, тож могли досягнути ті нюанси, які нині в історіографічних працях не згадані або ж передані викривлено через “кочування” інформації з однієї праці до іншої). Наведені в дисертації контексти можуть бути своєрідною матрицею для верифікації нового фактичного матеріалу з історії народознавства у Львівському університеті.

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 1.3.

Комплексне дослідження історії народознавчих студій у Львівському університеті наприкінці XIX – у першій половині XX ст. на підставі наявної історіографії та широкого спектра першоджерел – передусім архівних матеріалів та інформації університетських довідкових видань статистичного характеру, передбачало застосування традиційних методів (структурного та структурно-функціонального, генетичного, порівняльного, типологічного тощо) та вдосконалених і розроблених уперше методологічних підходів. Зокрема, як оптимальний для укладання матеріалу обрано проблемно-хронологічний підхід. Методологічною основою дослідження став не прийнятий у більшості подібних праць біографічний підхід, а виклад інформації крізь призму трьох дискурсів – інституційного (система організації народознавчих студій: професорські кафедри і доцентури, інститути (заклади), кафедри як основні навчально-наукові одиниці, університетські музеї, студентські наукові товариства тощо), навчального (організація навчального процесу з акцентом на лекційних і практичних заняттях, системі іспитів) та наукового (здобуття наукових ступенів). Важливою складовою кожного з них визначено контексти (для розкриття механізмів різних сфер діяльності університету, що забезпечує дотримання принципу історизму) та наукові зв'язки (дають змогу показати розвиток народознавства у Львівському університеті не замкнено, а в поєднанні з ширшим інтелектуальним простором та в міждисциплінарному ключі).

Отже, комплексний підхід до висвітлення народознавчих студій у Львівському університеті наприкінці XIX – у першій половині XX ст., опертий на концепти контекстів, дискурсів і наукових зв'язків, передбачав особливий акцент на скрупульозному опрацюванні архівних та опублікованих джерел, інформація яких і стала основою дослідження. Історіографічна складова інформаційного виміру дисертації була важливою передусім для розуміння загальних контекстів, а також для залучення в текст дисертації не так фактичного матеріалу (який був, здебільшого, верифікований першоджерелами), як оцінних суджень. Це допомогло уникнути термінологічних та фактографічних неузгодженостей, що часто виникають через неможливість поєднати інформацію, почерпнуту не з першоджерел, а з публікацій різних авторів.

Представленню народознавчих студій у Львівському університеті окресленого періоду як цілісної системи, вплетеної в ширший інтелектуальний простір (на аналогічних принципах діяли й інші університети, зокрема, Ягеллонський, Познанський, Віленський) сприяло те, що за основу дослідження взято проблемно-хронологічний підхід, а з погляду джерел – офіційні видання довідкового характеру Львівського університету та зазначених академічних шкіл.

РОЗДІЛ II

СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАРОДОЗНАВЧИХ СТУДІЙ НАПРИКІНЦІ XIX – У ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ XX СТ.

2.1. Професорські кафедри і доцентури

2.1.1. Принципи формування викладацького складу

Організація навчальних і наукових студій у Львівському університеті впродовж кінця XIX – першої половини XX ст. мала свої особливості на різних етапах. Проте датою її трансформації у цій сфері став 1939 р. – початок радянської організації університету. Адже перетворення Цісарсько-королівського університету імені цісаря Франца I у Львові на Університет Яна Казимира у Львові та Український університет у Львові з його початковим етапом у формі Українських університетських курсів назагал не вплинуло на принципи організації навчально-наукової діяльності, натомість у 1939/40 н.р. їх кардинально змінили. До 1939 р. кафедру у Львівському університеті ототожнювали з професором. Проте кількість професорів і кафедр не була однаковою, позаяк посада титулярного професора не передбачала обіймання кафедри (ототожнювалася з доцентурою), натомість, за невеликими винятками, кафедру міг посісти і доцент. Якщо кафедру очолював звичайний професор, то її часто позначали прикметником “звичайна”, якщо надзвичайний професор – прикметником “надзвичайна”¹⁶⁶.

У Цісарсько-королівському університеті імені цісаря Франца I у Львові надзвичайних і звичайних професорів призначала вища державна влада за поданням ради факультету, яке схвалив академічний сенат і затвердив міністр, що відповідав за освіту. Надзвичайний професор міг бути представлений факультетською радою до затвердження звичайним професором, якщо за період надзвичайної професури значно збільшився його науковий доробок. Між цими

¹⁶⁶ Крикун, “Львівський університет австрійського періоду”, 45; Притула, Тарнавський, “Університет Яна Казимира у Львові”, 55–62; Kronika UL, 1894/95–1897/98; Kronika UL, 1898/99–1909/10; Kronika UL, 1920/21; Kronika UL, 1921/22; Kronika UL, 1922/23; Kronika UL, 1923/24; Kronika UL, 1924/25; Kronika UL, 1926/27; Kronika UL, 1928/29; Kronika UL, 1929/30.

титулами не було принципової різниці в науковій та педагогічній кваліфікаціях (професори відрізнялися лише статусом, стажем і розміром заробітної платні)¹⁶⁷.

Ці самі норми передбачав і Закон про академічні школи від 13 липня 1920 р., ухвалений за Польської Республіки, а далі – закон про академічні школи від 15 березня 1933 р. (норми, що стосувалися викладацького складу, у ньому прописано менш докладно, ніж у попередньому законі). До обов'язків кожного надзвичайного та звичайного професора належали: проведення наукових досліджень та написання праць; читання лекцій і керівництво практичними заняттями – вправами, а також близькими кафедрі семінаром і закладом; екзаменування студентів; участь у засіданнях ради факультету, загальних зборах професорів та/або академічного сенату, виконання інших обов'язків, пов'язаних з академічними урядами. Професори, які перебували на посаді (від дати призначення професора) 35 років, мали залишити кафедру, перейшовши на державну пенсію. Проте міністр віросповідань та народної освіти Польської Республіки, за поданням ради факультету, підтриманим загальними зборами професорів чи академічним сенатом, міг продовжити перебування вченого на посаді професора ще на п'ять років, а далі, з повторенням зазначеної процедури, – знову на п'ятирічний термін. Після досягнення професором 65-річного віку ці норми переставали діяти. Відомого вченого, який через вік мусив залишити кафедру, рада факультету могла призначити почесним професором (його обов'язки були меншими, ніж надзвичайних та звичайних професорів). Таке рішення мали підтримати загальні збори професорів чи академічний сенат, далі – міністр віросповідань та народної освіти, і врешті – вища державна влада Польської Республіки. Якщо після того, як професор залишив кафедру, або ж викладання предмета переривалося з іншої причини, рада факультету могла доручити так зване заступне викладання іншому професору, доценту чи відповідному спеціалісту, зокрема, з ад'юнктів або старших асистентів (заступництво мало затвердити Міністерство віросповідань та народної освіти)¹⁶⁸.

¹⁶⁷ Крикун, "Львівський університет австрійського періоду", 45.

¹⁶⁸ "Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich", 1285, 1286; "Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich", 598, 599.

У статутах Університету Яна Казимира у Львові (спіралися на закони про академічні школи від 13 липня 1920 р. та 15 березня 1933 р.) питання, що стосувалися професорів, були висвітлені в розділах “Викладацьке тріоно”. У статутах 1920-х років ішлося тільки про подання факультетських рад щодо призначення надзвичайних професорів звичайними, а також про іменування почесними професорами (ці справи розглядала відповідна комісія, а висновки представляла факультетській раді, на засіданні якої відбувалося таємне голосування)¹⁶⁹. Проєкт статуту 1934 р. містив ці самі норми, проте в ньому уточнено, що звіт комісії мав підтвердити суттєве зростання за час надзвичайної професури наукового доробку кандидата на звичайного професора, а рішення ради факультету ректор виносив на розгляд академічного сенату, далі – пересилав міністрові віросповідань та народної освіти. У 1934 р. керівництво університету розгорнуто прописало і норми, що стосувалися почесних професорів та прав професорів, які залишали кафедри за віком¹⁷⁰. У статуті 1926 р. окремий параграф (у наступних статутах його не було) стосувався службової присяги професорів¹⁷¹.

У статутах Львівського університету докладно описано також процедуру обіймання вакантної кафедри (нової чи вже наявної)¹⁷². Зазначимо, що в проєкті статуту Університету Яна Казимира у Львові 1934 р., у руслі Закону про

¹⁶⁹ Statut LU, 1926, 8; Statut LU, 1929, 9, 10.

¹⁷⁰ Statut LU, 1934, 21, 22. Рішення про призначення відомих учених, зокрема професорів, які йшли з кафедр, почесними професорами факультетська рада після думки академічного сенату представляла на розгляд міністра віросповідань та народної освіти. Почесні професори мали право викладати в галузі своєї габілітації (згідно з номінаційним декретом) та вбирати урочистий академічний стрій. Професори, що залишили кафедри добровільно або через перетин визначеної Міністерством віросповідань та народної освіти вікової межі і яких не було призначено почесними професорами, зберігали за собою право користуватися закладами академічної школи, натомість втрачали право викладання (якщо міністр не залишав його за ними). Проте ці норми не виключали можливості доручення таким професорам читання лекцій чи керівництва вправами на підставі ухвали факультетської ради, затвердженої міністром (Ibid.).

¹⁷¹ Statut LU, 1926, 8.

¹⁷² Факультетська рада повинна була щонайпізніше на другому засіданні від часу підтвердження вакансії вибрати комісію для підготовки подання щодо претендентів на кафедру. У складі комісії мали бути передусім професори, які викладали предмет кафедри або ж споріднені предмети. Комісія повідомляла декана про осіб, кандидатури яких узяла до розгляду, а той виносив їх на обговорення факультетської ради (її члени мали право додати нові кандидатури). Комісія аналізувала кваліфікації пропонованих осіб та вирішувала, до кого з них голова має звернутися по згоду прийняти кафедру. Комісія також могла виступити з поданням тимчасово не призначати професора кафедри. Рішення комісії затверджувала факультетська рада, а її ухвалу – академічний сенат, після чого ректор надсилав його міністерству. За нормами проєкту статуту 1934 р., у разі появи в структурі університету вакантної кафедри рада відповідного факультету зверталася передусім до професорів усіх академічних шкіл Польської Республіки, які викладали представлений кафедрою предмет або споріднені предмети, та до інших знаних учених-спеціалістів, аби вони порекомендували кандидатів на зайняття вакансії. Далі створювали комісію, розглядали кандидатури, проводили дискусії та голосування. Остаточне рішення про затвердження кандидата на обіймання кафедри було за міністром віросповідань та народної освіти (Statut LU, 1926, 7, 8; Statut LU, 1929, 9, 10; Statut LU, 1934, 18).

академічні школи від 15 березня 1933 р., питання викладацьких кадрів прописано докладніше, ніж у попередніх нормативних документах. До так званого викладацького грона належали академічні вчителі, тобто професори (почесні, звичайні, надзвичайні, титулярні) й доценти та неакадемічні вчителі й лектори мов. За кожним академічним учителем було закріплене право виголошувати з кафедри свої думки стосовно питань з обсягу галузі знань, яку він представляв, а також свобода вибору методики проведення лекцій і вправ. Академічний учитель мав право читати лекції й на факультетах, до яких не належав, за згодою рад¹⁷³.

Доцентом ставали через здобуття права викладання в університеті (*venia legendi*), яке отримували, пройшовши габілітацію. Від часу Цісарсько-королівського університету імені цісаря Франца І у Львові процедура габілітації майже не змінилася і передбачала такі три етапи: представлення габілітаційної роботи, габілітаційну дискусію або колоквиум (ці два терміни вживали поряд і в 1930-х роках¹⁷⁴) та габілітаційну лекцію. Різноманітні нюанси габілітації чітко схарактеризовано в законах про академічні школи та статутах університету.

Закони про академічні школи від 13 липня 1920 р. та 15 березня 1933 р. надання права викладання надалі закріпили за факультетськими радами: кандидат отримував його з титулом доцента після успішного проходження процедури габілітації. Науковець, який мав бажання габілітуватися, робив подання на ім'я декана – голови ради відповідного факультету, обов'язково зазначаючи в документі галузь науки, яку мав намір викладати. *Venia legendi* не могло обмежуватися довільною частиною науки, а мало обіймати весь комплекс проблем або ж ту частину науки, яка, на думку членів факультетської ради, становила цілість. Кандидат мав подати на розгляд факультетської ради таке:

1) докторський диплом, отриманий в одній з академічних шкіл Польської Республіки або за кордоном, чи документ, що підтверджував наявність іншого ступеня або наукового титулу (видатні науковці, за ухвалою факультетської ради,

¹⁷³ Statut LU, 1934, 18. Згідно з законами про академічні школи, академічні та неакадемічні вчителі мали читати лекції на тому факультеті, на якому були висунуті, отримали право викладання або з якими були пов'язані угодою, проте дозволяли читати лекції на іншому факультеті за згодою двох зацікавлених факультетських рад ("Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich", 1288; "Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich", 598).

¹⁷⁴ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 669: Жеймо-Жейміс Станіслав (особова справа), 1935–1937, арк. 13; Спр. 1841: Сулімірський Тадеуш (особова справа), 1931–1938, арк. 4.

могли бути звільнені від подання документа про докторський ступінь). На загал, Львівський університет вимагав у кандидата наявність докторату (рівнозначного ступеня чи наукового титулу) того самого факультету, на якому планував викладати вчений, і лише у виняткових випадках, за згодою факультетської ради, до розгляду брали ступінь (науковий титул) іншого факультету;

2) короткий життєпис (*curriculum vitae*) з особистими даними, зокрема, до якої національності кандидат себе зараховує;

3) габілітаційну роботу (у трьох примірниках), опубліковану (подекуди від цієї норми відходили, наприклад, габілітаційна робота Тадеуша Сулімірського була подана як машинопис, і лише її частина опублікована¹⁷⁵) польською мовою або мовою викладання предмета, з якого планував габілітуватися кандидат, чи комплекс праць як підставу для габілітації та інші наукові дослідження, з яких хоча б частина мала бути написана польською мовою (за виняткових обставин факультетська рада могла відійти від норм щодо мови). Габілітаційна праця мала засвідчити суттєвий внесок кандидата в розвиток науки та самостійність його наукового мислення. Окремо обумовлювали, що габілітаційною роботою не могла бути докторська робота або ж робота для отримання іншого, рівнозначного докторському, ступеня чи наукового титулу¹⁷⁶.

¹⁷⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1841: Сулімірський Тадеуш (особова справа), 1931–1938, арк. 6, 14.

¹⁷⁶ “Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich”, 1287, 1288; “Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich”, 598; Statut LU, 1926, 9–11; Statut LU, 1929, 10–13; Statut LU, 1934, 22, 25. Умовою допуску безпосередньо до етапів габілітації були так звані особисті кваліфікації кандидата; факультетська рада вирішувала їхню відповідність отриманню ним права габілітуватися голосуванням, і лише після цього розглядала наукові (професійні) кваліфікації вченого (на підставі аналізу його габілітаційної роботи разом з іншими працями). Для аналізу кваліфікацій кандидата факультетська рада на засіданні з питанням справи габілітації на порядку денному вибирала зі своїх членів щонайменше двох референтів (на прикладі габілітацій народознавців фіксуємо комісії в складі двох–чотирьох референтів і декана факультету як голови), на підставі оцінки яких приймала відповідну ухвалу. У статуті 1929 р. уточнено, що референтами могли бути професори, які представляли на факультеті предмет, галузь якого охоплювала габілітація, або, якщо таких не було, професори найближчих предметів. Для виголошення думки рада могла закликати й інших своїх членів, запросити професорів інших факультетів чи університетів, видатних учених, зокрема закордонних (могла доручити їм обов’язки референтів). Час, який рада відводила референтам для аналізу матеріалів, різнився від шести (у статуті 1926 р.) до трьох (наступні статuti) місяців від внесення габілітаційного подання. Про готовність подати звіт комісія повідомляла декана, який знову ставив справу габілітації на порядок денний засідання факультетської ради. Після заслуховування висновку референтів (“за” чи “проти”) рада голосуванням вирішувала, чи процедура габілітації має бути розпочата, чи подання належить відхилити або ж відкласти ухвалення остаточного рішення в цій справі (ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1939: Фальковський Ян (особова справа), 1930–1939, арк. 77–88; Спр. 1639: Росінський Болеслав (особова справа), 1921–1939, арк. 38–39; Спр. 857: Клімек Станіслав (особова справа), 1925–1939, арк. 62–64; Спр. 669: Жеймо-Жейміс Станіслав (особова справа), 1935–1937, арк. 1–4, 7–8; Оп. 7, спр. 1653: Мидлярський Ян Тадеуш (справа про здобуття ступеня доцента), 1926–1939, арк. 1–3, 12, 13; “Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich”, 1287, 1288; “Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich”, 598; Statut LU, 1926, 9–11; Statut LU, 1929, 10–13; Statut LU, 1934, 22, 25).

Процедура габілітації складалася з трьох зазначених вище етапів, що мали відбуватися в певній послідовності. Перший етап полягав в оцінюванні референтами габілітаційної роботи (та інших праць кандидата). Далі на окремому засіданні факультетської ради відбувалася габілітаційна дискусія (стосувалася всього спектра проблематики предметного засягу габілітації). Окрім референтів, що розпочинали дискусію, у ній могли брати участь усі члени ради. Оцінку результатів габілітаційної дискусії та відповідний висновок подавав раді один з референтів, після чого її члени таємним голосуванням вирішували, чи кандидат може бути допущений до габілітаційної лекції. Лекцію виголошували перед членами факультету (на лекції мали право бути присутніми професори і доценти різних академічних шкіл, а з дозволу декана – інші особи) з метою ствердження кандидатом своїх знань та умінь, зокрема, щодо наукових проблем у світлі сучасного стану науки. Тему габілітаційної лекції кандидат обирав самостійно, після чого факультетська рада, вислухавши думку референтів, вирішувала, чи затверджувати її, а в позитивному разі визначала термін проведення. Габілітаційна лекція мала тривати щонайменше 20 хвилин, її не можна було читати з конспекту. Після лекції та її оцінки референтами факультетська рада таємним голосуванням вирішувала, чи лекцію належить затвердити, далі аналізувала весь перебіг габілітаційного процесу та за поданням референтів остаточним таємним голосуванням визначала, чи кандидатів надати *veniam legendi*, а якщо так, то яку ділянку науки воно має охоплювати. У разі негативного рішення ради факультету щодо першого чи другого етапів габілітації кандидат не міг габілітуватися. Натомість, у виняткових випадках, рада могла звільнити його від обов'язку проходити другий і/або третій етапи, тобто дискусію та виголошення лекції¹⁷⁷.

Після успішної габілітації за поданням референтів факультетська рада приймала ухвалу про надання вченому права викладання, де обов'язково

¹⁷⁷ “Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich”, 1287, 1288; “Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich”, 598; Statut LU, 1926, 9–11; Statut LU, 1929, 10–13; Statut LU, 22, 25).

обумовлювала галузь науки, на яку воно поширювалося¹⁷⁸. Цю ухвалу мали прийняти загальні збори професорів або академічний сенат університету (не мав права вдаватися в оцінювання наукової кваліфікації кандидата, проте з інших причин міг відмовити в прийнятті ухвали; у разі відмови ректор повертав її факультетській раді, повідомляючи про кількість голосів за відповідне рішення та, за можливості, про мотиви), а далі – затвердити Міністерство віросповідань та народної освіти (до нього надсилали необхідний перелік документів: наукові праці кандидата, його життєпис, особисті документи та протоколи проходження етапів габілітації). Після затвердження габілітації міністром учений у присутності декана складав на ім'я ректора урочисту присягу, у якій обіцяв дотримуватися правил університету. Після присяги кандидат отримував титул доцента університету та право викладати в галузі, зазначеній в остаточній ухвалі факультетської ради. Зазначимо, що ані загальна кількість доцентів факультету, ані доцентів, які спеціалізувалися з одного предмета, не була обмежена¹⁷⁹.

Право викладання, отримане в одній з академічних шкіл Польської Республіки, могло бути визнане дійсним і в інших академічних школах держави. Для цього рада факультету, на якому доцент мав намір викладати, мала прийняти відповідну ухвалу та скерувати її на затвердження академічним сенатом, який повідомляв про це Міністерство віросповідань та народної освіти. Це саме стосувалося і права викладання на іншому факультеті цього самого університету¹⁸⁰.

¹⁷⁸ На прохання доцента факультетська рада ухвалою (прийнятою академічним сенатом та затвердженою міністерством) могла розширити межі ділянки науки, у якій він мав право викладання. Для цього доцент мав подати раді наукові праці з відповідної галузі (їхня цінність мала відповідати вимогам, які ставили до габілітаційної роботи). У виняткових випадках *veniam legendi* могли розширити з огляду на роботу, яка була підставою його здобуття. Загалом процедура розширення габілітації спиралася на ті самі засади, що і її проведення (рішення про те, чи потрібно проводити нові габілітаційну дискусію та лекцію, ухвалювала факультетська рада). На відміну від схарактеризованих норм, у проєкті статуту 1934 р., відповідно з нормами Закону про академічні школи від 15 березня 1933 р., окремо обумовлено й те, що факультетська рада могла запропонувати міністру віросповідань та народної освіти відкликати рішення про надання доценту *veniam legendi* (Statut LU, 1926, 9–11; Statut LU, 1929, 10–13; Statut LU, 1934, 22, 25; “Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich”, 599).

¹⁷⁹ “Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich”, 1287, 1288; “Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich”, 598; Statut LU, 1926, 9–11; Statut LU, 1929, 10–13; Statut LU, 1934, 22, 25.

¹⁸⁰ “Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich”, 1287, 1288; “Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich”, 599; Statut LU, 1926, 9–11; Statut LU, 1929, 10–13; Statut LU, 1934, 25; ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 1653: Мидлярський Ян Тадеуш (справа про здобуття ступеня доцента), 1926–1939, арк. 14–20 зв.; Оп. 5, спр. 669: Жеймо-Жейміс Станіслав (особова справа), 1935–1937, арк. 19.

Якщо доцент зголосив на академічний рік лекції чи вправи, то вже не міг відкликати їх без згоди факультетської ради¹⁸¹. Згідно зі статутом Університету Яна Казимира у Львові від 1926 р., рада факультету могла доручити доценту лекції з певного предмета за відповідну платню, яку визначали окремою угодою (таке доручення мало бути затверджене міністром віросповідань та народної освіти)¹⁸². У випадку, коли доцент не викладав (без отриманої на підставі рішення факультетської ради відпустки від міністерства) упродовж цілого академічного року, від 1934 р. – упродовж двох академічних років поспіль, його *veniam legendi* втрачало чинність, а з ним і право на титул доцента. Проте ці права рада факультету могла поновити без повторення процедури габілітації. Право викладання, яке давала габілітація, втрачалося і після того, як доцент долав визначену Міністерством віросповідань та народної освіти вікову межу (проте за рішенням факультетської ради й академічного сенату міністр міг продовжити йому *veniam legendi*)¹⁸³. У проєкті статуту 1934 р., у руслі норм Закону про академічні школи від 15 березня 1933 р., йшлося й про те, що факультетська рада після схвалення академічним сенатом могла представити доцента, який викладав принаймні п'ять років та розвинув активну наукову діяльність, міністру віросповідань та народної освіти для номінації титулярним професором. Таке рішення мало бути підкріплене рефератом спеціально вибраної комісії та ухвалене на засіданні факультетської ради таємним голосуванням¹⁸⁴.

2.1.2. Український вимір

Після смерті Омеляна Огоновського восени 1894 р. клопотання щодо своєї габілітації у Львівському університеті розпочав І. Франко. Рік перед цим відомий письменник і вчений захистив у Віденському університеті докторат під керівництвом професора славістики Ватрослава Ягича (тема докторської роботи стосувалася старохристиянського твору про Варлаама та Йоасафа та його

¹⁸¹ Statut LU, 1926, 9–11; Statut LU, 1929, 10–13.

¹⁸² Statut LU, 1926, 9–11.

¹⁸³ “Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich”, 1287, 1288; “Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich”, 598, 599; Statut LU, 1926, 9–11; Statut LU, 1929, 10–13; Statut LU, 1934, 22, 25.

¹⁸⁴ Statut LU, 1934, 25; “Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich”, 599.

літературної історії). У Цісарсько-королівському університеті імені цісаря Франца І у Львові І. Франко прагнув габілітуватися на доцента руської (української) літератури й етнографії. У листі до Михайла Драгоманова від 10 листопада 1894 р. він писав: “Мої шанси з доцентурою стоять досить добре, а може бути, що мене зроблять навіть суплентом (особою, що заступала професора на кафедрі. – *Р. Т.*) по Огоновським; се виджу з того, що всі професори плачуть на те, чому я подався на викладання історії літератури і етнографії, а не на граматику”¹⁸⁵. Упродовж листопада–грудня 1894 р. питання габілітації І. Франка розглядали на засіданнях ради філософського факультету. Ще наприкінці року затвердили остаточний склад комісії для оцінки його габілітаційної роботи про Івана Вишенського (до неї ввійшли славіст А. Каліна, історики Л. Фінкель, М. Грушевський і Тадеуш Войцеховський, декан філософського факультету математик Юзеф Пузина); габілітаційний колоквиум відбувся 18 березня 1895 р., а 22 березня І. Франко прочитав габілітаційну лекцію на тему “Аналіз “Наймички” Шевченка”. Після успішного проходження кандидатом усіх етапів габілітації звичайний професор порівняльної філології слов’янських мов А. Каліна, який на той час був продеканом філософського факультету, запропонував факультетській раді подати габілітацію І. Франка на затвердження Міністерству віросповідань та освіти, що рада одностайно підтримала. Проте намісник Галичини Казімеж Бадені з політичних мотивів переконав тодішнього міністра Едварда Рітнера не затверджувати габілітацію І. Франка¹⁸⁶.

Про змістове наповнення терміна “етнографія” в галузі габілітації І. Франка можна зробити висновки на основі скрупульозного аналізу дефініцій і предметного засягу народознавчих дисциплін у рецепції інтелектуального середовища НТШ у Львові, який здійснив М. Глушко. Серед іншого учений акцентував на передмові авторства М. Грушевського до першого тому “Етнографічного збірника” (наголосимо, що його підготовка була синхронною

¹⁸⁵ Роман Горак та Ярослав Гнатів, *Іван Франко. Книга шоста: В поті чола* (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2005), 528.

¹⁸⁶ Горак, Гнатів, *Іван Франко. Книга шоста: В поті чола*, 528, 529; Роман Горак та Ярослав Гнатів, *Іван Франко. Книга сьома: Протистояння* (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2006), 103–104; Возняк, “Недопущання Івана Франка до доцентури у Львівському університеті”, 43–63.

габілітації І. Франка та відбувалася за участі габілітанта) й опублікованій у цьому виданні розширеній етнографічній програмі¹⁸⁷. Наприклад, у зазначеній передмові М. Грушевський писав: “Для титулу видавництва узято притертий вже термин етнографічного збірника, хоч з програми його не виключають ся ті сторони науки про нарід, які обіймає собою новий термин фольклору”¹⁸⁸. А з розділу “Відомости етнографічні” “Програми до збирання відомостей про українсько-руський край і нарід” чітко видно, які саме ділянки мала охоплювати етнографія: загальні відомості про народ (ендо- та екзоетноніми, соціальну сферу, етнічні стереотипи тощо), його антропологічні риси та традиційно-побутову культуру (як матеріальну, так і духовну, зокрема і “народню літературу”)¹⁸⁹. Проте, як переконливо довів М. Глушко, аж до кінця 1930-х років члени НТШ у Львові термін “етнографія” уживали у вузькому (як синонім усної народної словесності) та широкому (для означення усіх ділянок традиційно-побутової культури, зокрема і фольклору) значеннях (етнографію у другому значенні І. Франко на початку ХХ ст., услід за Ф. Вовком, окреслював “описовою етнографією”)¹⁹⁰.

Інформацію для роздумів про предметний засяг габілітації І. Франка дає також протокол його габілітаційного колоквіуму, що містить перелік запитань, які вченому задавали члени ради філософського факультету (на жаль, без відповідей І. Франка). Частина з них стосувалася фольклору або етнографії як історичної дисципліни: “Яке значення для української літератури мають перші збирачі народних пісень?” (А. Каліна), “Яка є агіографічна література у найдавнішому періоді?”, “У чому суть теорії Житецького про українські думи?” (М. Грушевський), “Про етнографію, її відношення до праісторії¹⁹¹ і соціології”,

¹⁸⁷ Глушко, “Народознавчі дисципліни у дослідженнях Наукового товариства ім. Шевченка”, 337, 338.

¹⁸⁸ Михайло Грушевський, “Передмова”, *Етнографічний збірник* 1 (1895): VIII.

¹⁸⁹ “Програма до збирання відомостей про українсько-руський край і нарід уложена членами наукового товариства ім. Шевченка”, *Етнографічний збірник* 1 (1895): 2–9.

¹⁹⁰ Глушко, “Народознавчі дисципліни у дослідженнях Наукового товариства ім. Шевченка”, 347–351. Усну народну словесність терміном “етнографія” позначав ще О. Огоновський (див.: Омелянь Огоновський, *Історія літератури рускої. Часть IV* (Львів: НТШ, 1894), 349 с.). Прихильником такого підходу був і Ф. Колесса (зазначимо, що його історія фольклористики, завершена 1946 р., мала назву “Історія української етнографії” (див. Колесса, *Історія української етнографії*, 368 с.).

¹⁹¹ У перекладі документа в праці Р. Горака та Я. Гнатіва вжито термін “праісторія”. Натомість у пропонованій дисертації для означення доісторичної археології ми надаємо перевагу термінам “преісторія”, “преісторичний” для перекладу слів “prehistoria” та “prehistoryczny” та “доісторичний” як відповідник слову “przedhistoryczny”.

“Про межі народності” (Ізидор Шараневич)¹⁹². У цьому контексті наголосимо, що професор австрійської історії І. Шараневич у 1880-х – на початку 1890-х років читав у Львівському університеті курси “Історія міграції народів на географічній основі в поєднанні з етнографічним переписом Австро-Угорської монархії”¹⁹³, “Опис коронних країв Австро-Угорської монархії з погляду етнографії та історії”¹⁹⁴, “Історично-етнографічний опис кожного краю Австро-Угорської монархії”¹⁹⁵, “Історична етнографія Австро-Угорської монархії”¹⁹⁶.

Етнографія як історична дисципліна у предметному засягу викладача філології (а саме на цю галузь І. Франко робив акцент) на кінець XIX ст. не була б екстраординарним явищем. Зазначимо, що після появи нової професорської кафедри чи доцентури, яка відображала не представлений до того в університеті напрям, відповідні заняття подавали до певної рубрики силабусів. Наприклад, у другій половині 1890-х років започатковані надзвичайним професором Яном Болозом-Антоневичем заняття з історії мистецтва увійшли до рубрики не “Історія, її допоміжні науки та географія”, а “Філологія та історія літератури”, після чого її назву змінили на “Філологія, історія літератури та мистецтва”. Туди ж на початку XX ст. увійшли заняття, які в статусі приватного доцента проводив археолог Кароль Гадачек¹⁹⁷. Ще важливішим аргументом є те, що найближчий до А. Каліни на кінець XIX – початок XX ст. викладач, а від 1899/1900 н. р. приватний доцент слов’янської філології Ян Лецеєвський¹⁹⁸ читав курси літературознавчого, мовознавчого, етнографічного й історичного спрямування, зокрема, “Етнографія слов’ян”¹⁹⁹, “Західні слов’яни, їхнє розселення та історія”²⁰⁰, “Слов’яни в доісторичних часах”²⁰¹. Можливо, що А. Каліна, роль якого в габілітації І. Франка

¹⁹² Горак, Гнатів, Іван Франко. *Книга сьома: Протистояння*, 103–104.

¹⁹³ UL P/SW, 1882/83, II, 28.

¹⁹⁴ UL P/SW, 1884/85, II, 27.

¹⁹⁵ UL P/SW, 1885/86, II, 27.

¹⁹⁶ UL P/SW, 1890/91, II, 29.

¹⁹⁷ UL P/SW, 1896/97, I, 33–36; UL P/SW, 1897/98, I, 40–43; UL P/SW, 1903/04, II, 54.

¹⁹⁸ Про наукові зацікавлення вченого див.: Krzysztof Maciej Kowalski, “Jan Leciejewski (docent prywatny Uniwersytetu Lwowskiego) jako badacz run i runicznych pomników słowiańskich. Studium z historii runologii polskiej”, *Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність (до 75-ліття створення історичного факультету)*, ред. Леонід Зашкільняк та Павел Серженга (Львів: ПАІС, 2015), 174–184.

¹⁹⁹ UL P/SW, II, 1900/01, 50; UL P/SW, I, 1901/02, 50.

²⁰⁰ UL P/SW, 1903/04, I, 53.

²⁰¹ UL P/SW, 1903/04, II, 56.

була провідною (на її початку обіймав посаду декана філософського факультету, а далі – опікувався перебігом габілітації, обіймаючи посаду продекана²⁰²), бачив лекції І. Франка-доцента саме в такому комплексному ключі (зі значною часткою народознавства). Габілітація І. Франка була синхронною заснуванню А. Каліною Народознавчого товариства у Львові, виголосити доповідь на першому щомісячному засіданні якого 28 лютого 1895 р. було доручено саме І. Франку. Доповіддю на тему “Найновіші напрямки в народознавстві”, опублікованою у першому томі збірника “Lud” за редакцією А. Каліни²⁰³, учений засвідчив, що на той час був провідним львівським народознавцем²⁰⁴.

Питання про можливість відкриття у Львівському університеті кафедри народознавчого спрямування на початку 1900-х років було актуалізовано в листуванні провідного українського етнолога й антрополога, чільного представника французької антропології (на той час обіймав посаду професора антропології й етнографії Школи суспільних наук у Парижі) Ф. Вовка з головою Етнографічної комісії НТШ у Львові Олександром Барвінським (Ф. Вовк активно співпрацював з товариством, будучи від 1898 р. заступником голови Етнографічної комісії, а від 1899 р. – головним редактором “Материялів до українсько-руської етнології”)²⁰⁵. За словами О. Барвінського, були всі шанси,

²⁰² ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 779; Каліна Антоній (особова справа), 1878–1906, 62 арк.; Brzezińska, Czachowski, *Wielkopolska w Lwowie: Antoni Kalina*, 48.

²⁰³ У тексті доповіді І. Франко послуговувався терміном “народознавство” (“ludoznawstwo”), навівши як його відповідники у німецькій та англійській мовах “Volkskunde” та “Folklore”. Далі термін “фольклор” (як загалом “фольклористика” чи “етнографія”) не вживав, лише раз згадано термін “етнологія”: “...нові потужно розквітаючі науки, такі як археологія і передісторія, як антропологія і етнологія, тобто дослідження і вивчення народів, що стоять на низьких і найнижчих щаблях розвитку” (Франко, “Найновіші напрямки в народознавстві”, 260).

²⁰⁴ Iwan Franko, “Najnowsze prądy w ludoznawstwie”, *Lud* 1 (1895): 4–16. Докладніше про розуміння І. Франком народознавчої проблематики див.: Святослав Пилипчук, *Фольклористична концептосфера Івана Франка* (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014), 466 с.

²⁰⁵ Глушко, “Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка у Львові”, 319, 320; Глушко, “«Материяли до українсько-руської етнології»”, 6. Наголосимо, що наукові зв’язки Львівського університету з Етнографічною комісією НТШ у Львові від кінця XIX – початку XX ст. були активними завдяки професорам М. Грушевському, О. Колесі, К. Студинському, І. Свенціцькому, що були її членами, а в середині 1910-х років – також завдяки студенту В. Гребеняку, якого 26 квітня 1914 р. обрали членом комісії, а 25 червня того ж року – заступником її секретаря. Ці контакти стали ще тіснішими в роки існування Українських університетських курсів та Українського університету у Львові (за кілька місяців до завершення Першої світової війни членами Етнографічної комісії НТШ у Львові джерела фіксують провідних українських народознавців, які стали їхніми викладачами, – Ф. Колесу (у 1913–1926 рр. – заступник голови комісії), І. Раковського, В. Охримовича, І. Свенціцького). Натомість викладачі-народознавці Університету Яна Казимира у Львові підтримували контакти з Етнографічною комісією НТШ у Львові переважно на індивідуальному рівні (наприклад, А. Фішер з її головою В. Гнатюком), а також через обмін виданнями між НТШ у Львові та Народознавчим товариством у Львові. Після припинення діяльності Українського університету у Львові зв’язки народознавців Львівського університету з НТШ у Львові трималися переважно завдяки доценту І. Свенціцькому (у 1927–1940 рр. був заступником голови

щоб Ф. Вовк очолив у Цісарсько-королівському університеті імені цісаря Франца І у Львові кафедру етнографії, антропології чи з предметним засягом обидвох наук – антропології й етнографії (після отримання доцентури або ж одразу через призначення професором). Чи не вперше ця ідея була висловлена в розмові О. Барвінського з Володимиром Антоновичем під час Археологічного з'їзду в Києві 1899 р.²⁰⁶ Вочевидь, прикладом для її втілення в життя була кафедра загальної історії зі спеціальним оглядом Східної Європи, очолена 1894 р. учнем В. Антоновича М. Грушевським, якому одразу надали титул професора²⁰⁷.

Можливість відкриття у Львівському університеті кафедри під керівництвом Ф. Вовка необхідно розглядати в контексті боротьби за Український університет у Львові та впливів українського і польського політикумів Галичини в австрійських урядових колах. На 1902 р. ініційована серед інших О. Барвінським та В. Антоновичем політика “ нової ери ” в українсько-польських відносинах у краї, в руслі якої у Львівському університеті відкрили очолену М. Грушевським кафедру, зазнала краху: університет так і не був утравізований, а його діяльність контролювала польська адміністрація. Перед тим, у листопаді 1901 р., на загальному вічі українські студенти висловили недовіру академічному сенату та окремим професорам, а на початку грудня цього самого року близько 600 студентів-українців офіційно припинили навчання. Попри те, що австрійський уряд проігнорував усі їхні вимоги, зокрема щодо утравізації, сецесія українських студентів, яка закінчилася в липні 1902 р., стала однією з найрезонансніших подій боротьби за Український університет у Львові²⁰⁸.

Етнографічної комісії) та студентам-українцям: 13 грудня 1927 р. членами зазначеної комісії стали І. Гургула та Євген Юліан Пеленський, 2 грудня 1935 р. – Р. Гарасимчук (у 1938–1940 рр., тобто й під час процедури докторизації, був її секретарем), 30 грудня того ж року – В. Пашницький, 29 жовтня 1937 р. – К. Добрянський. З Етнографічною комісією як кореспондентка в студентські роки співпрацювала Л. Суха (30 березня 1933 р. зібрані нею в с. Любеля на Жовківщині матеріали до теми “Побут сільської дитини” реферував Є. Ю. Пеленський). Також додамо, що 9 липня 1933 р. члени Математично-природописно-лікарської секції НТШ у Львові обрали дійсним членом товариства Р. Сидика (Глушко, “Михайло Грушевський”, 14–20; Глушко, “Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка у Львові”, 320–327, 332–335, 338; Глушко, “Антропологічні студії в Науковому товаристві імені Шевченка”, 421; Adam Fischer, “Włodzimierz Hnatiuk”, *Lud* 26 (1927): 117–119; “Sprawozdanie Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie za czas od 1 lipca 1917 r. do 31 grudnia 1925”, *Lud* 24 (1925): 230). Про Р. Гарасимчука та К. Матейко див. також: Роман Тарнавський, “Степан Макарчук і тяглість традиції етнологічних студій у Львівському університеті”, *Вісник Львівського університету. Серія історична* 51 (2015): 82–95.

²⁰⁶ Студинський, “Матеріали до життєпису Федора Вовка”, 410.

²⁰⁷ Див.: ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 510: Грушевський Михайло (особова справа), 1892–1916, 141 арк.

²⁰⁸ Володимир Качмар, “Сецесія українських студентів Львівського університету”, *Encyclopedia. Том II*, 421, 422.

На початку 1902 р. О. Барвінський писав Ф. Вовку, що бере участь у перемовинах з Міністерством віросповідань та освіти, аби воно вплинуло на академічний сенат Львівського університету щодо певних поступок на користь української мови, а також (це залежало безпосередньо від міністерства) асигнувало кошти для кандидатів на доцентури та призначило низку осіб (серед них і Ф. Вовка) надзвичайними професорами. О. Барвінський також наголошував, що в промовах на бюджетній комісії “вказував на потребу помноження українських катедр і між иншим оснований катедри антропології й етнографії, згадавши і про те, що маємо на се відповідного чоловіка”²⁰⁹. Як вірогідний час призначення Ф. Вовка на викладацьку посаду львівський політик і вчений назвав початок 1902/03 н. р. Можливість обійняти кафедру до осені 1902 р. Ф. Вовк сприйняв з ентузіазмом (лише побоювався, що на заваді може стати його докторат “Скелетні варіації стопи у приматів і людських рас”: не був упевнений, що до літніх вакацій встигне отримати диплом). Натомість К. Студинський, який на той час був надзвичайним професором філософського факультету Львівського університету, а тому входив до складу факультетської ради, на якій розглядали кадрові питання перед винесенням на розгляд академічного сенату, з перспективи часу стверджував, що О. Барвінський, будучи тверезим політиком, не міг не сумніватися в можливості швидкого вирішення справи з кафедрою антропології й етнографії для Ф. Вовка²¹⁰.

Для більш аргументованої розмови з міністром віросповідань та освіти О. Барвінський просив Ф. Вовка надіслати curriculum vitae, список праць та їхні примірники. Етнолог виконав прохання, у листі від 14 квітня 1902 р. зазначивши, що за потреби міністерство могло б звернутися за характеристиками на нього до французьких учених професорів Луї Манувріє, Ернеста Теодора Амі та Адріана де Мортільє, академіка Петербурзької академії наук Олександра Пипіна, професора Карлового університету в Празі Любора Нідерле, президента Віденського антропологічного товариства Фердинанда Леопольда фон Андріана-

²⁰⁹ Студинський, “Матеріали до життєпису Федора Вовка”, 410.

²¹⁰ Там само, 410, 413, 415, 416.

Вербурга та професора антропології Віденського університету Моріца Гернеса (Ф. Вовк гадав, що саме цьому вченому дадуть його доробок на рецензію)²¹¹.

Наголосимо, що від 1902 р. питання про заснування у Львівському університеті кафедри антропології почав підіймати й Б. Дибовський. У 1904 р. він запропонував відомому антропологу К. Столигву посаду асистента при кафедрі зоології, яку очолював, з перспективою габілітації з антропології та отримання відповідної кафедри, проте той відмовився²¹².

Справу з відкриттям у Львівському університеті кафедри антропології й етнографії з українською мовою викладання яскраво ілюструє епістолярій 1903 р. У листі до О. Барвінського від 17 травня Ф. Вовк писав: “Прислухаюся по Парижу до чуток про Ваші університетські справи і щось нічого не чую, що б давали надію на сповнене наших бажань що до катедри... Грушівський казав мені, що як прийшла чутка про мою кандидатуру, то Ваші Ляхи зараз же почали дбати, щоб здобути польську катедру антропільогії у Львові... і звісно це їм буде легше, аніж нам. На решті-ж нічого не знаю, але-ж думаю, що як би було що, то Ви давно-б вже були мені написали. А в мене усе-таки йде розмова про місце консерватора Музею у Петербурсі... дають надію, але звісно, як що не вийде якої перепони з політичного погляду. Се вже там найперше діло”²¹³. Натомість у відповіді, датованій 18 червня, О. Барвінський зазначив: “Що до катедри, то тепер львівський сенат станув окунем і не хоче ніякого Русина допустити до професури, а також референт тих справ, секційний шеф в міністерстві просвіти Цвіклінський (бувш[ий] професор львівського університету) викручується тим, що для самої етнографії годі творити окрему катедру. Не знаю навіть, коли діждатися нам прихильного вітру, хоч наші люде самі в тім чимало провинилися, бо були часи, що такі речі були, осяжні”²¹⁴. Наголосимо, що Людвік Цвіклінський як ніхто інший розумів важливість створення у Львівському університеті народознавчої кафедри, позаяк представляв класичну філологію та археологію, тісно пов’язані з

²¹¹ Студинський, “Матеріяли до життєпису Федора Вовка”, 412, 413.

²¹² Redzik, “Antropologia i etnologia”, 653.

²¹³ Студинський, “Матеріяли до життєпису Федора Вовка”, 417.

²¹⁴ Там само, 418.

етнографією²¹⁵, тож його заяви мали, вочевидь, саме політичний підтекст. У подальші роки польський спротив обійманню українцями високих посад у Львові лише посилювався²¹⁶.

К. Студинський, проаналізувавши інформацію з листів О. Барвінського та Ф. Вовка про кафедру та знаючи тогочасну ситуацію у Львівському університеті, підсумував: “Поляки, де могли, спиняли всякий культурний розвиток, а що були панамі ситуації за часів Австрії, тому давали тільки на те згоду, на що під натиском віденського уряду мусіли пристати. Спеціально, львівський університет, старався, де міг, усувати кандидатів на доцентури і професури, боячись зросту українських, наукових сил і що за тим ішло, утравлізації університету, або отворення українського, окремого університету в столиці Галичини, у Львові. З планом оснування катедри антропології, чи етнографії в українській викладній мові та з таким поважним кандидатом, як Вовк, було Полякам не на руку. Її оснування перебивали львівський університет і член його збору Цвіклінський, що став секційним шефом міністерства освіти у Відні[,] а через те й мужем довір’я Поляків. Він виправдувався, що годі оснувати кафедру самої етнографії, але тільки так довго, доки не підріс кандидат Поляк”²¹⁷ (ішлося про відкриття у 1910 р. кафедри етнології під керівництвом С. Цішевського²¹⁸).

Оскільки питання кафедри для Ф. Вовка у Львівському університеті так і не було вирішене²¹⁹, то він переїхав до Росії, де 1907 р. став приват-доцентом антропології й етнографії Петербурзького університету, і лише з 1917 р. – професором. Річ у тому, що в університетах Російської імперії не визнавали закордонних наукових ступенів (Ф. Вовк у 1905 р. отримав ступінь доктора природничих наук Сорбонни²²⁰). Проти іменування вченого почесним доктором

²¹⁵ Ярослав Погоральський, “Цвіклінський (Ćwikliński) Людвік”, *Encyclopedia. Том II*, 627; Булик, *Львівська археологія XIX – початку XX століття*, 212.

²¹⁶ Докладніше див.: Качмар, *За український університет у Львові*, 118 с.

²¹⁷ Студинський, “Матеріали до життєпису Федора Вовка”, 418–419.

²¹⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 2040: Цішевський Станіслав (особова справа), 1909–1927, арк. 1–4.

²¹⁹ Варто відзначити, що влітку 1903 р. Ф. Вовк прочитав в НТШ у Львові курс археології, а наступного року був залучений до викладання на Загальних наукових курсах, організованих для української молоді з Російської імперії (кількість слухачів сягала 135 осіб). Лекційні курси ученого стосувалися антропології (6 год.) та української етнографії (16 год.), були проілюстровані фотографіями з Музею Дідушицьких та збірок НТШ у Львові (Франко, *Федір Вовк – вчений і громадський діяч*, 97, 98, 144, 226).

²²⁰ Франко, *Федір Вовк – вчений і громадський діяч*, 99.

антропології й етнографії Петербурзького університету (дало б змогу заснувати кафедру під його керівництвом) виступив професор Московського університету Дмитро Анучин, який конфліктував з Ф. Вовком²²¹.

На окрему увагу заслуговує поява в силабусах Львівського університету за літній семестр 1904/05 н. р. та за весь наступний академічний рік рубрики “Географія, етнографія та преісторія”; вочевидь, керівництво університету планувало ввести до навчального процесу дисципліни етнографічного та преісторичного спрямування. Ці плани не були реалізовані, позаяк у рубриці наведено лише заняття з географії, за які відповідали звичайний професор А. Реманн та приватний доцент Євгеніуш Ромер²²² (дисципліни археолога К. Гадачека на той час подавали в рубриці “Класична філологія і старожитності”²²³ та лише з літнього семестру 1907/08 н. р. – в окремій рубриці “Класична археологія та преісторія”²²⁴). За архівними матеріалами – протоколами засідання ради філософського факультету – деталізувати інформацію про викладача дисциплін рубрики “Географія, етнографія та преісторія” не вдалося. Припускаємо, що відповідати за її народознавчу складову могли запропонувати Я. Лецеєвському, який у першій половині 1900-х років, як уже згадано, розробив і читав курси з етнографії та преісторії слов’ян²²⁵. Проте на зламі 1906–1907 рр. він отримав пропозицію обійняти посаду звичайного професора слов’янської філології Софійського університету, на яку пристав, тож у зимовому семестрі 1907/08 н. р. викладав у Болгарії²²⁶.

Кафедри Львівського університету, очолені українськими вченими-народознавцями, засновано лише в Українському університеті у Львові включно з Українськими університетськими курсами як його початковим етапом, ініціативу створення яких після обговорення становища в університеті 19 серпня 1919 р. започаткували доктори Василь Щурат, Іларіон Свенціцький, Іван Крип’якевич, Богдан Барвінський та Василь Гарасимчук. До викладачів філософського

²²¹ Игорь Тихонов, “Ф. К. Волков в Санкт-Петербурге”, *Археология и древняя история Украины* 9 (2012): 303–305, 308.

²²² UL P/SW, II, 1904/05, 61; UL P/SW, I, 1905/06, 62; UL P/SW, II, 1905/06, 63.

²²³ UL P/SW, II, 1904/05, 59; UL P/SW, I, 1905/06, 60; UL P/SW, II, 1905/06, 61.

²²⁴ UL P/SW, II, 1907/08, 14.

²²⁵ UL P/SW, II, 1900/01, 50; UL P/SW, I, 1901/02, 50; UL P/SW, I, 1903/04, 53; UL P/SW, II, 1903/04, 56.

²²⁶ Kronika UL, 1898/99–1909/10, 595.

факультету курсів планували залучити, зокрема, доктора Ф. Колессу (мав читати курси “Українські думи” в межах напрямку “Українська мова і література” та “Історія українського співу XVII–XVIII століття” в межах напрямку “Історія штуки”), доктора Ярослава Гординського (курс “Апокрифічна література X–XV століття” в межах напрямку “Українська мова і література”), доктора І. Свенціцького (напрямок “Славістика”), доктора І. Раковського (курс “Антропологія” у межах напрямку “Природничі науки”). Як приміщення, де б відбувалися заняття, планували використати зали Народного Дому, Українського педагогічного товариства, Національного музею у Львові, НТШ у Львові та ін. Згідно з ідеями засновників курсів, їхній рівень мав бути аналогічним рівню викладання в публічних університетах (аби отримана кваліфікація була визнана в академічних школах різних країн). Передбачали, що заснування курсів відбудеться не пізніше 1 жовтня 1919 р., а можливі перепони з боку польської влади вдасться подолати, бо в статутах НТШ у Львові, Товариства наукових викладів імені Петра Могили та Національного музею у Львові була прописана можливість проведення занять²²⁷. Набір на 1919/20 н. р. на Українські університетські курси оголосили 20 вересня 1919 р.²²⁸ Попри заборону НТШ у Львові, Товариству наукових викладів імені Петра Могили, Українському ставропігійському братству при церкві Успіння з боку польського режиму проводити навчання, курси почали діяти нелегально (“в осени та зимою 1920 р. українське громадянство приступило до творення “sub terra” українських університетських курсів”²²⁹), а перший академічний рік закінчився в липні 1921 р. Тоді ж Українські університетські курси перетворили на Український університет у Львові. Навчальний процес на курсах та в університеті забезпечували провідні українські вчені з необхідними науковими кваліфікаціями (мали докторські ступені), що отримали статус доцентів або професорів²³⁰.

²²⁷ Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Українські університетські курси у Львові, 1919 (копія), арк. 1–4.

²²⁸ Мудрий, *Змагання за українські університети в Галичині*, 107.

²²⁹ Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Український університет у Львові: відповідь на питання квестіонара про Українські Високі Школи для ужитку інформаційного органу “Мінерва”, “Jahrbuch der gelehrten Welt”, 26 січня 1925 р. (копія), арк. 1.

²³⁰ Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Український університет у Львові: звернення комітету університету до Міністерства освіти та віросповідань у Варшаві (копія), арк. 4.

У структурі Українського університету у Львові діяли очолена Ф. Колессою кафедра української усної словесності та кафедра зоології (з охопленням антропології) під керівництвом І. Раковського²³¹ (провідному українському антропологу в останній третині 1910-х років пропонували очолити кафедру зоології та антропології новоствореного Українського університету в Кам'янці-Подільському, однак воєнні дії перешкодили обійняти цю посаду²³²). Серед викладачів університету були й інші відомі народознавці – наприклад, В. Охримович²³³ та Йосиф Пеленський²³⁴. Різні джерела містять різну інформацію про кафедри Українського університету у Львові під керівництвом Ф. Колесси та І. Раковського (він не лише очолював кафедру, а й входив до складу академічного сенату²³⁵). Наприклад, останній його ректор Євген Давидяк у довідці для Ф. Колесси від 5 жовтня 1939 р., виданій на підтвердження педагогічної діяльності вченого для його прийому на роботу до Львівського державного університету, писав: “Ректорат Українського Університету у Львові стверджує, що Др. Філярет Колесса професор У[країнського] У[ніверситету], народжений 17.VII.1871 р. в Татарську повіту Стрийського займав катедру укр[аїнської] усної словесности на філософічному факультеті У[країнського] У[ніверситету] й викладав у 1919–25 р.р. укр[аїнську] усну словесність”²³⁶. Отже, ішлося про діяльність кафедри від заснування Українських університетських курсів до фактичного припинення діяльності Українського університету у Львові. В особовому листку з обліку кадрів Львівського державного університету імені Івана Франка за 1940 р. сам Ф. Колесса писав, що посаду професора в Українському університеті у Львові обіймав лише з 1 жовтня 1921 р. до 30 червня

²³¹ Докладніше див.: Роман Тарнавський, “Кафедри народознавчого спрямування Українського університету у Львові: викладачі та специфіка навчального процесу”, *Вісник Інституту археології* 9 (2014): 66–79; Тарнавський, *Кафедра етнології Львівського університету*, 53–65.

²³² Головацький, *Іван Раковський (1874–1949)*, 21–22, 27.

²³³ Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Український університет у Львові: склад сенату, 20 лютого 1922 р. (копія), арк. 1–3; Склад іспитових комісій для правничого іспиту, 15 лютого 1922 р., арк. 1; Поділ годин на перший семестр 1924/25 н. р. (копія), арк. 1.

²³⁴ Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Український університет у Львові: заняття у другому семестрі 1920/21 н. р. (копія), арк. 1, 3.

²³⁵ Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Український університет у Львові: склад сенату, 20 лютого 1922 р. (копія), арк. 2, 3.

²³⁶ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 728: Колесса Філарет (особова справа), 1944–1947, арк. 9.

1922 р.²³⁷, тобто один академічний рік. Натомість в автобіографії з особової справи зазначив 1921–1923 рр.²³⁸ Таку саму інформацію містять матеріали з приватного архіву Ф. Колесси: на кафедрі української усної словесності Українського університету у Львові він працював упродовж 1921–1923 рр.²³⁹ Перелік кафедр цього університету за 1924/25 н. р. не містить кафедри української усної словесності. Натомість серед кафедр природничих наук філософського факультету названо кафедру зоології, серед кафедр мистецтва – кафедру давнього мистецтва України, а серед кафедр правничого факультету – дві кафедри українського права (історії та історії джерел)²⁴⁰.

Важливо, що Ф. Колесса та І. Раковський були випускниками філософського факультету Львівського університету: майбутній професор української усної словесності спеціалізувався в семінарі для руської філології під керівництвом О. Огоновського, згодом – у вправах, якими керував О. Колесса²⁴¹, натомість І. Раковський – у вправах в робітні під керівництвом Б. Дибовського, серед лекційних курсів якого були “Будова людини як свідчення її родового розвитку” (1893/94) та “Про раси первісної людини” (1895/96)²⁴². Зазначимо, що професор навіть запропонував академічному сенату призначити молодого вченого своїм асистентом, проте, довідавшись, що той українець, – відмовився від свого задуму (Б. Дибовський вирізнявся антиукраїнською спрямованістю, натомість І. Раковський мав чітку національну українську позицію, що виявилася і в його громадській діяльності – був серед ініціаторів створення у 1896 р. студентського товариства “Академічна громада”, яке й очолив)²⁴³.

Найбільший вплив на формування наукового світогляду народознавців Українського університету у Львові мали позауніверситетські студії. Ф. Колесса у

²³⁷ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 229: Колесса Філарет (особистий листок з обліку кадрів), 1940, арк. 1 зв.

²³⁸ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 728: Колесса Філарет (особова справа), 1944–1947, арк. 3 зв.

²³⁹ Довгалюк, “Архів Філарета Колесси у Львові”, 22.

²⁴⁰ Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Український університет у Львові: кафедри у 1924/25 н. р. (копія), арк. 1, 2.

²⁴¹ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 717: Абсолюторії, 1870-ті – 1890-ті роки, арк. 203–204 зв.

²⁴² ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 717: Абсолюторії, 1870-ті – 1890-ті роки, арк. 419–422 зв.; UL P/SW, II, 1893/94, 34; UL P/SW, II, 1895/96, 39.

²⁴³ Головацький, *Іван Раковський (1874–1949)*, 12, 13; Володимир Качмар, “Академічна громада”, *Encyclopedia. Том I*, 125.

1906–1907 рр. стажувався у Віденському університеті, де відвідував слов'янський семінар хорватського мовознавця професора Ватрослава Ягича та музикологічний семінар чеського музичного критика професора Гвідо Адлера. У 1907 р. в Інституті психології Берлінського університету він ознайомився з доробком німецького психолога, теоретика музики Карла Штумпфа та німецького етномузикознавця Еріха Моріца фон Горнбостеля, які описали новітні методи музичної етнографії, а у Шведському державному архіві в Стокгольмі опрацьовував матеріали з історії козацтва. Під час Першої світової війни дослідник перебував у Відні, вивчаючи у Віденському фонографічному архіві при Австрійській академії наук праці з методики записування народних пісень²⁴⁴. Особливий вплив на Ф. Колессу мала й співпраця з Етнографічною комісією НТШ у Львові, у виданнях якої опубліковано чимало його наукових розвідок²⁴⁵.

Для формування І. Раковського як антрополога першочергове значення мала співпраця з Ф. Вовком та НТШ у Львові. Ще на початку ХХ ст. він став членом новоствореної Фізіографічної комісії товариства, яка серед іншого мала спеціалізуватися у галузі антропології. Ф. Вовку молодий учений допомагав під час його антропологічних досліджень на західноукраїнських землях у першій половині–середині 1900-х років. У 1912/13 н. р. І. Раковський вивчав антропологію у Ф. Вовка в Петербурзькому університеті, а наступного навчального року – анатомічну і фізіологічну антропологію та порівняльну

²⁴⁴ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 229: Колесса Філарет (особистий листок з обліку кадрів), 1940, арк. 1, 1 зв.; Оп. 1 о/с, спр. 728: Колесса Філарет (особова справа), 1944–1947, арк. 2, 2 зв., 4.

²⁴⁵ Філарет Колесса, “Людові вірування на Підгір’ю, в с. Ходовичах стрийського пов[іта]”, *Етнографічний збірник* 5 (1898): 76–98; Філарет Колесса, “Мельодії гаївок, схоплені на фонограф Йосифом Роздольським”, *Матеріали до української етнології* 12 (1909): 1–74; Філарет Колесса, “Про мельодії гаївок”, *Матеріали до української етнології* 12 (1909): 75–91; Філарет Колесса, “Мельодії українських народних дум. Серія І”, *Матеріали до української етнології* 13 (1910): [3] + LXXXVIII + 178 + 20 с., іл., ноти; Філарет Колесса, “Мельодії українських народних дум. Серія ІІ”, *Матеріали до української етнології* 14 (1913): [2] + XXXVI + 195 + 43 с., іл., ноти; Філарет Колесса, “Про музичну форму українських народних пісень з Поділля, Холмщини й Підляся”, *Матеріали до української етнології* 16 (1916): III–XV, та ін. Докладніше див. публікації з видань: *Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця ХІХ – ХХ століття (з нагоди 130-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси та 100-річчя від дня народження академіка Миколи Колесси)*, упоряд. Ірина Довгалюк, Андрій Вовчак (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2005), 476 с. (Українська філологія: школи, постаті, проблеми, вип. 5); *Родина Колессів – спадкоємність науково-мистецької традиції (з нагоди 140-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси)*, упоряд. Ірина Довгалюк, Андрій Вовчак (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013) (Українська філологія: школи, постаті, проблеми, вип. 13); Ярослав Шуст, *Ф. М. Колесса* (Київ: Мистецтво, 1955), 60 с.; Ганна Сокіл, *Українська фольклористика в Галичині кінця ХІХ – першої третини ХХ століття: історико-теоретичний дискурс* (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011), 251–257; Глушко, “Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка у Львові”, 319–323, 328, 333–337, 343.

етнографію у Школі антропології в Парижі, працюючи водночас в антропологічній лабораторії під керівництвом Л. Манувріє та лабораторії порівняльної анатомії при Музеї природничої історії. Наголосимо, що у 1912 р. І. Раковського обрали членом Російського товариства антропологів, а 1913 р. – Асоціації антропологів Франції. Відтак 25 червня 1914 р. Етнографічна комісія НТШ у Львові ухвалила, щоб від осені 1914 р. у “Матеріялах до української етнології” впровадили окремий “антропологічний відділ”, редактором якого мав стати саме І. Раковський (через це у 1920-х роках назву видання змінили на “Матеріяли до етнології й антропології”)²⁴⁶.

Діяльність кафедр Українського університету у Львові через тиск польської влади не була систематичною. Керівництво університету зверталось до Міністерства віросповідань та народної освіти Польської Республіки, аби воно вплинуло на місцеву польську владу й забезпечило розвиток Українського університету у Львові як приватної академічної школи²⁴⁷, проте безрезультатно. Показовими щодо цього є події середини жовтня 1922 р. На 15 жовтня (під виглядом лекцій у Товаристві наукових викладів імені Петра Могили) в Українському університеті у Львові запланували інавгурацію нового навчального року (в залі Музичного товариства імені Лисенка мала відбутися промова ректора університету В. Щурата та лекція професора І. Свенціцького), проте поліція її не дозволила. Людей, які зібралися під будівлею Музичного товариства, поліціянти не допустили всередину, а І. Раковському як тодішньому голові Товариства наукових викладів імені Петра Могили заборонили в майбутньому організовувати будь-які заняття²⁴⁸. Після рішення Ради послів Антанти про передачу управління Галичиною Польській Республіці (14 березня 1923 р) становище українців у краї погіршилося. У липні цього самого року за розпорядженням Кураторії Львівської шкільної округи (на вимогу польської поліції) І. Раковському, Ф. Колессі та іншим викладачам Української академічної гімназії у Львові заборонили

²⁴⁶ Головацький, *Іван Раковський (1874–1949)*, 24, 25; Глушко, “Антропологічні студії в Науковому товаристві імені Шевченка”, 415.

²⁴⁷ Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Український університет у Львові: звернення комітету університету до Міністерства просвіти та віросповідань у Варшаві (копія), арк. 1–4.

²⁴⁸ Головацький, *Іван Раковський (1874–1949)*, 29.

викладати в Українському університеті у Львові під загрозою звільнення з роботи та проведення дисциплінарного розслідування. Проте навчання в університеті тривало до середини 1920-х років²⁴⁹.

Від часу припинення під тиском польської влади діяльності Українського університету у Львові доступ українців до викладацьких посад у Львівському університеті був фактично закритий. Відомий славіст, мистецтво- та народознавець І. Свенціцький, якому в середині 1930-х років вдалося стати доцентом Університету Яна Казимира у Львові, у життєписі від 28 листопада 1944 р. писав, що вперше посаду доцента Львівського університету обіймав ще у 1914–1918 рр., натомість у 1919 р. академічний сенат звільнив його за відмову скласти присягу на вірність Польській Республіці, проте 1934 р. повернув право викладання без складання присяги²⁵⁰. Зазначимо, що від 1914 р. в Цісарсько-королівському університеті імені цісаря Франца І у Львові директор Національного музею у Львові значився приватним доцентом порівняльної історії слов'янської літератури зі спеціальним оглядом східно- та південнослов'янської літератури (заняття проводив українською мовою). Той самий засяг *veniam legendi* він мав і впродовж другої половини 1930-х років в Університеті Яна Казимира у Львові, проте викладав польською мовою (народознавча проблематика в курсах І. Свенціцького була представлена лише низкою фольклористичних тем)²⁵¹.

2.1.3. Польський вимір

Початки інституційного оформлення народознавства у Львівському університеті можна датувати 1895 р., коли його професор А. Каліна ініціював заснування Народознавчого товариства у Львові та його друкованого органу “Lud”, згуртувавши навколо них багатьох викладачів університету, зокрема, філологів-славістів і полоністів Я. Лецеєвського, Францішека Крчека, Вільгельма

²⁴⁹ Головацький, Іван Раковський (1874–1949), 63.

²⁵⁰ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 4488: Свенціцький Іларіон (особова справа), 1944–1956, арк. 4 зв.

²⁵¹ UL S, 1914/15, 32; UL S, 1915/16, 36; UL S, 1916/17, 37; UL S, 1917/18, 37, 38; UL S, 1935/36, 33; UL S, 1936/37 і 1937/38, 39; UL S, 1938/39, 38.

Брухнальського, Юзефа Калленбаха та ін. У 1905 р. Ю. Калленбах змінив А. Каліну на посаді президента товариства, згодом президентом став професор-славист Адам Антоній Кринський. На XVII загальних зборах Народознавчого товариства у Львові 1917 р. його президентом обрано В. Брухнальського, віцепрезидентом – Я. Чекановського, якого на наступних загальних зборах (1926) вибрали президентом (обіймав цю посаду до 1945 р.). Саме в тісній співпраці з Народознавчим товариством у Львові відбулося остаточне переорієнтування тоді ще студента-романіста Цісарсько-королівського університету імені цесаря Франца І у Львові А. Фішера в русло народознавства (від 1910 р. – головний редактор “*Ludu*”, від 1911 р. – секретар товариства). Додамо, що впродовж кінця XIX – першої третини XX ст. членами товариства була більшість викладачів і працівників, які цікавилися народознавчою проблематикою, а також чимало студентів²⁵². Тож саме Народознавче товариство у Львові було одним з головних чинників для реалізації ідеї відкриття у Львівському університеті окремої народознавчої кафедри.

Ідею створення в університеті кафедри етнологічного спрямування на офіційному рівні порушили в 1909 р.: 19 березня рада філософського факультету звернулася до Міністерства віросповідань та народної освіти з пропозицією затвердити професором майбутньої кафедри етнології відомого польського народознавця та мовознавця С. Цішевського (народився 1865 р. у с. Кронжек Олькуського повіту). Оскільки вченого вважали одним з найавторитетніших тогочасних етнологів, то його кандидатуру одноголосно підтримали всі професори філософського факультету²⁵³. Отже, для отримання права викладання у Львівському університеті, учений оминув процес габілітації.

²⁵² Докладніше див.: Michalska, “Działalność Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie”, 101–122; “Sprawy Towarzystwa”, *Lud* 1 (1895): 32, 63; “Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie za lata 1911–1918”, *Lud* 20 (1914–1918): 311–331; Eugeniusz Frankowski, “Kronika Polskiego Tow. Etnologicznego”, *Lud* 21 (1922): 70–77; “Sprawozdanie Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie za czas od 1 lipca 1917 r. do 31 grudnia 1925”, 228–240; “Jan Leciejewski”, *Lud* 27 (1928): 180; Towarzystwo Ludoznawcze we Lwowie, “Do wp. członków Towarzystwa Ludoznawczego i prenumeratorów kwartalnika etnograficznego “*Lud*”!”, *Lud* 30 (1931): 275–276; Jan Falkowski, “XIX Walne Zgromadzenie Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie”, *Lud* 32 (1933): 192–195. У 1895 р. 81-м та 83-м дійсними членами Народознавчого товариства у Львові стали студенти філософського факультету В. Гнатюк та Ф. Колесса (“*Sprawy Towarzystwa*”, *Lud* 1 (1895): 32, 63).

²⁵³ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 2040: Цішевський Станіслав (особова справа), 1909–1927, арк. 1–4, 22; [Fischer], “Katedra etnologii w uniwersytecie lwowskim”, 331.

Становлення С. Цішевського як народознавця відбулося завдяки співпраці з варшавським етнографічно-географічним журналом “Wisła” (кінець 1880-х – початок 1890-х років), навчанню у 1889–1891 рр. у Карловому університеті в Празі (зокрема, у Їржі Їречека та Яна Полівки²⁵⁴) і Загребському університеті (вивчав етнографію та фольклор народів Балкан у Арміна Павича і Томо Маретича), стажуванню з етнології та антропології в Народознавчому музеї в Берліні під керівництвом Адольфа Бастіана та австрійського антрополога, етнографа й археолога Фелікса фон Лушана (1891–1895) і Ляйпцизькому університеті у Фрідріха Ратцеля (1895–1896)²⁵⁵. Саме Ф. Ратцель був промотором докторської роботи С. Цішевського “Фіктивний зв’язок у південних слов’ян”²⁵⁶: у липні 1897 р. польський дослідник отримав ступінь доктора філософії у галузі етнології²⁵⁷. На 1910 р. у доробку С. Цішевського були етнографічні, фольклористичні та діалектологічні праці, присвячені полякам, у тому числі перший том (про фольклор) етнографічної монографії “Краков’яки”, а також низка етнологічних досліджень, зокрема, книжки “Ворожнеча та примирення”, “Вогнище”, “Кувада”²⁵⁸.

²⁵⁴ З цим чеським ученим досить тісні відносини упродовж кінця XIX – першої третини XX ст. підтримували львівські народознавці (Adam Fischer, “Siedmdziesięciolecie Prof. Dr. Jerzego Polívki”, *Lud* 27 (1928): 194–197).

²⁵⁵ Anna Kutrzebianka, “Ciszewski Stanisław Bronisław”, *Polski Słownik Biograficzny Tom IV: Chwalczewski Jerzy – Dąbrowski Ignacy* (Kraków: PAU, 1938), 86; [Fischer], “Stanisław Ciszewski”, 174.

²⁵⁶ Stanisław Ciszewski, *Künstliche Verwandschaft bei den Südslaven: inaugural dissertation* (Leipzig, Kraków: Verfassers, Gebethner i Sp., 1897), III + 114 s.

²⁵⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 2040: Цішевський Станіслав (особова справа), 1909–1927, арк. 5.

²⁵⁸ Stanisław Ciszewski, *Krakowiacy. Monografia etnograficzna. T. I. Podania. Powieści fantastyczne. Powieści anegdotyczno-obyczajowo-moralne. Bajki o zwierzętach. Zagadki i łamigłówki* (Kraków: Wł. L. Anczyc i Sp., 1894), 383 s.; Stanisław Ciszewski, *Wróżda i pojednanie. Studium etnologiczne* (Warszawa: K. Kowalewski, 1900), II + 97 + VIII s.; Stanisław Ciszewski, *Ognisko. Studium etnologiczne* (Kraków: Akademia Umiejętności, 1903), 238 s.; Stanisław Ciszewski, *Kuwada. Studium etnologiczne* (Kraków: Akademia Umiejętności, 1905), 59 s. Зазначимо, що постать С. Цішевського у тодішній народознавчій науці у 1900 р. відзначив І. Франко, згадуючи про становище етнографії у Західній Галичині: “замість давніх етнографів-аматорів, що громадили всяку всячину, всього потрохи, аби тільки заповнити том, повстають збирачі-систематики, що виходять із наукових поглядів на ціль етнографії і дивляться критично на матеріал. Збірки тих людей, як Świętek, Udziela, Ciszewski, Fedorowski, мають характер, значно відмінний від давніших, визначаються строгим групуванням однорідного матеріалу” (Іван Франко, “Огляд праць над етнографією Галичини в XIX в.”, Іван Франко, *Додаткові томи до зібрання творів у п’ятдесяти томах. Том 54: Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці (1896–1916)* (Київ: Наук. думка, 2011), 270). Натомість етнологічне дослідження С. Цішевського “Вогнище” І. Франко розкритикував, зокрема, з погляду застосованих автором методів: на їх основі І. Франко зараховував С. Цішевського до еволюціоністів – антропологічної школи (Іван Франко, “Stanisław Ciszewski, *Ognisko. Studium etnologiczne*. Краків, 1903, стор VII + 298. [Рец.]”, Іван Франко, *Додаткові томи до зібрання творів у п’ятдесяти томах. Том 54: Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці (1896–1916)* (Київ: Наук. думка, 2011), 433–435). Про наукові зацікавлення С. Цішевського також див.: Роман Тарнавський, “Стаття Станіслава Цішевського ‘Південнослов’янська спряжка і отариця «Руської Правди»’ в контексті дослідження звичаїв трудової взаємодопомоги”, *Науковий збірник Закарпатського музею народної архітектури та побуту* 6 (2019): 390–397.

Сімнадцятим вересня 1910 р. датоване повідомлення Міністерства віросповідань та освіти про те, що Франц Йосиф I найвищою ухвалою від дня 27 серпня 1910 р. дозволив призначити С. Цішевського надзвичайним професором етнології Цісарсько-королівського університету імені цісаря Франца I у Львові (саме призначення датоване 30 серпня²⁵⁹). До виконання обов'язків учений мав приступити 1 жовтня 1910 р.²⁶⁰, однак першу лекцію на тему “Загальна етнологія” прочитав лише через місяць – 3 листопада²⁶¹. Після відкриття нової кафедри у силабусах з'явилася нова рубрика – “Етнографія” (розміщена між рубриками, що представляли географію і точні науки)²⁶².

Від початку роботи в університеті С. Цішевський мав непорозуміння з керівництвом, головною причиною якого вчений називав те, що не задовольнили його умов, а саме: надання необхідної кількості вільного часу для підготовки курсів, забезпечення потрібною науковою літературою та іншими навчальними матеріалами, а також науковими помічниками. У 1911 р. професор узяв відпустку через хворобу, тому в 1911/12 н.р. заняття з етнології й етнографії не відбувалися²⁶³. Керівництво університету з пропозицією очолити кафедру етнології замість С. Цішевського в 1911 р. зверталось до тоді вже знаного антрополога та етнолога Я. Чекановського (народився 1882 р. в с. Глухів Груєцького повіту тодішньої Варшавської губернії). Його кандидатуру як найбільш відповідну запропонував тодішній продекан філософського факультету звичайний професор зоології Юзеф Нусбаум-Гілярович. З огляду на значний науковий доробок ученого рада філософського факультету звільнили його від потреби проходження габілітації. Проте зайнятий роботою над другим томом праці “Дослідження в межиріччі Нілу та Конго” Я. Чекановський від посади відмовився²⁶⁴. Врешті в лютому 1912 р. С. Цішевський офіційно залишив кафедру.

²⁵⁹ Kronika UL, 1898/99–1909/10, 576.

²⁶⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 2040: Цішевський Станіслав (особова справа), 1909–1927, арк. 11–13.

²⁶¹ [Fischer], “Katedra etnologii w uniwersytecie lwowskim”, 333.

²⁶² UL P/SW, 1910/11, II, 17.

²⁶³ Kutrzebianka, “Ciszewski Stanisław Bronisław”, 86; UL P/SW, 1911/12, I, 17, 18; UL P/SW, 1911/12, II, 17, 18. Докладніше див.: Роман Тарнавський, “Станіслав Цішевський: життєпис, наукові праці та педагогічна діяльність”, *Народознавчі зошити* 2 (2013): 279–288; Тарнавський, *Кафедра етнології Львівського університету*, 32–39.

²⁶⁴ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 204: Чекановський Ян (особова справа), 1939–1940, арк. 28; Bar, Czekanowska, “Jan Czekanowski (1882–1965)”, 54.

За словами його сучасників, у тому числі й А. Фішера, серед причин цього вчинку було те, що “його лякала лекційна зала”²⁶⁵ (у наступні роки не викладав)²⁶⁶.

Прагнення керівництва Львівського університету, щоб замість С. Цішевського кафедру очолив саме Я. Чекановський, було зумовлене авторитетом цього вченого: його вважали одним з найсильніших учнів провідного західноєвропейського антрополога професора Цюрихського університету Рудольфа Мартіна; 23 травня 1907 р. здобув ступінь доктора філософії у галузі антропології (докторська робота “Дослідження відношення маси голови до маси черепа”); працював (на запрошення Ф. фон Люшана) у відділі Африки та Океанії Народознавчого музею в Берліні (1906–1907, 1909–1910), згодом – у відділі Африки Музею антропології та етнографії Російської академії наук у Петербурзі (1911–1913), мав безпосередній досвід польової роботи, зокрема, як етнограф у 1907–1908 рр. брав участь в експедиції до Центральної Африки²⁶⁷.

Я. Чекановський дав згоду очолити кафедру етнології Львівського університету 1913 р. Зважаючи на його наукові зацікавлення, назву підрозділу змінили на “кафедру антропології та етнології” (у джерелах трапляється назва “кафедра етнології та антропології”, ще частіше – “кафедра антропології”). До виконання обов’язків як надзвичайний професор учений приступив 1 жовтня 1913 р., а 1 листопада 1918 р. призначений титулярним звичайним професором (звичайним професором, що очолював кафедру в статусі надзвичайного з відповідним бюджетом), а 1 січня 1920 р. затвердили звичайним професором²⁶⁸.

²⁶⁵ Archiwum PTL, Nr. inw. 133: Fischer Adam, Organizacja nauki w uniwersytetach (Mp.), s. 5.

²⁶⁶ Kutrzebianka, “Ciszewski Stanisław Bronisław”, 86; [Fischer], “Stanisław Ciszewski”, 174, 175.

²⁶⁷ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 204: Чекановський Ян (особова справа), 1939–1940, арк. 1 зв., 28, 32, 45, 46 зв.; Jan Czekanowski, *Dziennik podróży afrykańskiej*, oprac. nauk. Joanna Bar (Warszawa: Pol. T-wo Afrykanistyczne, Katedra Języków i Kultur Afryki UW, Oficyna Wydawnicza Aspra-JR), 2014, 146 s.; Jan Czekanowski, “Uwagi podsumowujące badania w Międzyjezierzu”, przełoż. z niem. Maria Kosowska-Németh, *Laboratorium Kultury* 6 (2017): 183–207; Jan Czekanowski, “Wangwana”, przełoż. z niem. Katarzyna Döller, *Laboratorium Kultury* 6 (2017): 209–227. Докладніше див. дослідження Й. Бар, зокрема, Bar, *Afrykanistyczne badania Jana Czekanowskiego*, 158, [14] s.

²⁶⁸ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 204: Чекановський Ян (особова справа), 1939–1940, арк. 1 зв., 3, 46 зв.; UL S, 1913/14, 28; UL S, 1914/15, 29; UL S, 1915/16, 33; UL S, 1916/17, 33, 34; UL S, 1917/18, 34; UL S, 1919/20, 21, 22. Докладніше див.: Роман Тарнавський, “Кафедра антропології та етнології Львівського університету під керівництвом Яна Чекановського: створення та перші роки діяльності”, *Вісник Інституту археології* 8 (2013): 105–120. Принагідно зазначимо, що у 1914 р. у Львівському університеті з анатомії людини та антропології габілітувався доктор філософії та доктор усіх медичних наук Едвард Лот (як приватний доцент викладав анатомію), що працював також асистентом Закладу описової анатомії під керівництвом Юзефа Марковського. Проте майже одразу після габілітації він переніс своє право викладання до Варшавського університету (UL S, 1914/15, 37; UL, 1915/16, 24, 41).

У структурно-організаційному розвитку народознавства у Львівському університеті в міжвоєнний період значною є заслуга саме Я. Чекановського. Він 1921 р. став ініціатором габілітації з етнології А. Фішера. Цей науковець, що народився 1889 р. у Перемишлі, був випускником Львівського університету (спеціалізувався з романістики та історії мистецтва у професорів Едварда Порембовича та Я. Болоза-Антоневича), де 1912 р. захистив докторат у галузі романської філології та історії мистецтва. Ще на вищих студіях під час вивчення романської (у Е. Порембовича), германської (у Ріхарда Марії Вернера та Йозефа Шаца) і польської (у В. Брухнальського) літератур, а також етнології у С. Цішевського А. Фішер зацікавився народознавчою проблематикою, та оскільки не було відповідної кафедри (нагадаємо, що С. Цішевський викладав лише рік), змушений був займатися дослідженнями з ділянки, за його словами, “порівняльного фольклору” в семінарі Е. Порембовича (ще до захисту докторату молодий дослідник опублікував низку фольклористичних праць²⁶⁹). Становленню А. Фішера-народознавця сприяла співпраця з Народознавчим товариством у Львові (1910 р. він отримав посаду наукового редактора збірника “Lud”, а 1911 р. – секретаря товариства, які обіймав до смерті в 1943 р.) і стажування впродовж 1908–1911 рр. у Відні, Празі, Римі та Берліні. Натомість перехід у русло саме етнології відбувся завдяки подальшому навчанню в столиці Німецької імперії: у 1913 р. А. Фішер навчався за спеціальністю “Етнологія й етнографія” на філософському факультеті Берлінського університету імені Фрідріха Вільгельма, де слухав лекції відомого релігієзнавця та сінолога Яна Якоба Марії де Гроота з етнографії китайців, Александера Брюкнера зі слов’янської діалектології та Фелікса фон Лушана з фізичної, психологічної та соціальної антропології, а також відвідував його семінар “Антропологія литовців” і лекції з загальної етнології, які Ф. фон Лушан читав у Берлінській комерційній академії. Загалом упродовж наступних років А. Фішер стажувався в багатьох музейних і наукових установах Європи, отримавши ґрунтовну етнологічну підготовку. Його визнання в наукових

²⁶⁹ Докладніше про фольклористичні студії А. Фішера див.: Simonides, “Miejsce Adama Fischera w historii polskiej folklorystyki”, 23–47; Simonides, “Z historii polskiej folklorystyki. Miejsce Adama Fischera”, 25–44.

колах народознавців було підтверджене тим, що вченого обрали членом Берлінського антропологічного товариства (1916), Фізіографічної комісії Варшавського наукового товариства та Історично-філософського відділення Наукового товариства у Львові (1920)²⁷⁰.

Попри зазначену діяльність на ниві народознавства та досить значний науковий доробок, для отримання права викладання етнології у Львівському університеті А. Фішер мав пройти габілітацію (до середини 1910-х років його праці були переважно з фольклористики). Клопотання щодо неї він розпочав у лютому 1921 р. Процесом опікувався Я. Чекановський. Для розгляду питання у квітні рада філософського факультету призначила комісію в складі Я. Чекановського, Е. Порембовича, В. Брухнальського, мовознавців Анджея Гавронського та Генрика Улашина, історика Яна Пташніка. Комісія мала розглянути необхідні документи А. Фішера, зокрема, список його найважливіших праць, програму майбутніх лекцій і досліджень з етнології та подані наукові розвідки, передусім габілітаційну роботу – “Поховальні звичаї польського народу. Етнологічна монографія”²⁷¹, над якою А. Фішер працював в останній третині 1910-х років²⁷². Високо оцінивши особисті та наукові кваліфікації А. Фішера, зокрема і його габілітаційну роботу, комісія підготувала подання допустити його до габілітаційної дискусії, що відбулася на засіданні ради філософського факультету 13 липня 1921 р. (питання до кандидата стосувалися розвитку

²⁷⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 1857: Фішер Адам Роберт (справа про здобуття ступеня доктора), 1911–1912, арк. 1; Оп. 5, спр. 1956: Фішер Адам (особова справа), 1921–1939, арк. 8–10, 14, 16, 17, 18–20, 26, 26 зв.; Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 194: Фішер Адам (особова справа), 1939–1940, арк. 1, 3, 13–16; Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Цісарсько-королівський університет імені цісаря Франца І у Львові: Фішер Адам (Index Lctionum), 1908–1911 (оригінал), арк. 1–17; Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Mf Nr. B 11453: Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 2442: Fischer Adam (akta osobowe), s. 10, 11; Малгожата Міхальська, “Народознавче товариство у Львові”, *Encyclopedia. Том II*, 183, 184; Кирчів, “Українська тема в народознавчій парадигмі Адама Фішера”, 562, 563. Докладніше про А. Фішера див.: Роман Тарнавський, “Пам’яті Адама Фішера. Життєпис професора етнології Львівського університету”, *Народна творчість та етнологія* 5 (2013): 40–53; Roman Tarnawski, “Adam Fischer jako student i wykładowca Uniwersytetu Lwowskiego”, *Adam Fischer*, red. Piotr Grochowski, Adrian Mianeki (Toruń, Wrocław: PTL, 2015), 7–21.

²⁷¹ Adam Fischer, *Zwyczaj pogrzebowe ludu polskiego. Monografia etnologiczna* (Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1921), XII + 439 s. Ф. Колесса писав про згадану працю А. Фішера так: “Автор уперше зібрав у повну цілість польські похоронні обряди, які порівнює з такими ж обрядами інших, передусім слов’янських народів, а при тім подає доволі широкий огляд (повноти не можна тут вимагати) і групування українських похоронних обрядів, що може послужити вихідною точкою для спеціальної студії в сьому напрямі” (Філарет Колесса, “Вірування про душу й загробне життя в українській похоронній і поминальній обрядовості”, післямова Ксені Колесси, *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 242 (2001): 9–10).

²⁷² “Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie za lata 1911–1918”, 319, 320.

наукових методів в етнології, культурних шарів і провінцій Океанії, мовної класифікації народів Океанії та Індонезії, етнографічних провінцій Африки, культурно-історичних досліджень у Польщі (Я. Чекановський), джерел культу померлих, польського фольклору та його зв'язків, ролі Адама Чарноцького в розвитку польського фольклору (В. Брухнальський), ареалогії народних пісень, їхніх мелодій і текстів (Е. Порембович та А. Хибінський). Після одноголосного схвалення габілітаційної дискусії членами факультетської ради А. Фішера допустили до завершального етапу габілітації – габілітаційної лекції на тему “Етнологія та її відношення до споріднених наук”; вона відбулася на засіданні ради філософського факультету 16 липня. На цьому самому засіданні, за поданням Я. Чекановського, факультетська рада постановила надати А. Фішеру право викладання етнології та титул доцента етнології Університету Яна Казимира у Львові. Через тиждень, 23 липня, прохання до Міністерства віросповідань та народної освіти про затвердження габілітації схвалив академічний сенат. Міністерство затвердило габілітацію восени, тому вже у жовтні 1921 р. А. Фішер приступив до викладання як доцент²⁷³.

У середині вересня 1923 р. Університет Яна Казимира у Львові надіслав до Міністерства віросповідань та народної освіти прохання призначити А. Фішера надзвичайним професором. Відповідне рішення рада філософського факультету ухвалила на засіданні від 20 червня цього самого року, а 2 липня його прийняв академічний сенат²⁷⁴. Ініціатором цього процесу став тодішній декан філософського факультету Юзеф Семірадський, що був не лише геологом, а й етнографом (брав участь у польових експедиціях у Латинській Америці), тож добре розумів важливість існування в університеті кафедри етнології²⁷⁵. Для обґрунтування рішень про призначення А. Фішера надзвичайним професором

²⁷³ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1956: Фішер Адам (особова справа), 1921–1939, арк. 6, 9–12 зв., 15, 15 зв.; Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Mf Nr. B 11453: Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 2442: Fischer Adam (akta osobowe), s. 9–17 v. Докладніше про габілітацію А. Фішера див.: Роман Тарнавський, “Габілітація Адама Фішера у Львівському університеті: передумови, перебіг, результати”, *Spheres of Culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies* 3 (2012): 346–354.

²⁷⁴ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Mf Nr. B 11453: Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 2442: Fischer Adam (akta osobowe), s. 21, 24, 26, 30, 31.

²⁷⁵ Роман Лещух, Петро Білоніжка, “Семірадзький (Siemiradzki) Юзеф”, *Encyclopedia. Том II*, 412; Józef Gajek, “Sprawozdanie z czynności ‘Koła Nauk Antropologicznych’ studentów U. J. K. za rok 1928/1929”, *Lud* 27 (1928): 192.

було використано висновок від 9 червня 1923 р. професора етнології Познанського університету Яна Станіслава Бистроня про наукові кваліфікації А. Фішера. Я. С. Бистронь наголошував, що львівський учений, з огляду на його досягнення на ниві розвитку етнологічної науки, є оптимальним кандидатом на обіймання “надзвичайної кафедри етнології зі спеціальним оглядом слов’янської етнографії”²⁷⁶. До слова, у листі філософського факультету Університету Яна Казимира у Львові до міністерства від 12 квітня 1924 р. формулу предметного засягу надзвичайної професури А. Фішера окреслено як “надзвичайний професор етнології зі спеціальним оглядом слов’янської етнології”²⁷⁷, натомість у переважній більшості документів справи з цього кадрового питання фігурує формулювання “надзвичайний професор етнології”²⁷⁸. В остаточному документі, скріпленому підписом і печаткою Президента Польської Республіки та підписами очільників її Ради Міністрів і Міністерства віросповідань та народної освіти, зазначено: А. Фішера 14 травня 1924 р. призначено “надзвичайним професором етнології на філософському факультеті Університету Яна Казимира у Львові”²⁷⁹.

Новостворена надзвичайна кафедра етнології по жовтень 1924 р. була в структурі філософського факультету, а після його поділу 1 жовтня на гуманітарний та математично-природничий факультети (затверджений наказом міністра віросповідань та народної освіти від 31 жовтня 1924 р.) опинилася у складі гуманітарного факультету²⁸⁰. Через три роки – 12 жовтня 1927 р. – рада гуманітарного факультету Львівського університету ухвалила (3 листопада рішення підтримав академічний сенат) просити Міністерство віросповідань та народної освіти про перегляд бюджету кафедри етнології, що дало б змогу змінити її статус з надзвичайної на звичайну, і, відповідно, про призначення з 1 січня 1928 р. надзвичайного професора етнології А. Фішера звичайним професором (як обґрунтування наведено характеристику наукових досягнень ученого та його викладацької діяльності за період надзвичайної професури).

²⁷⁶ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Mf Nr. B 11453: Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 2442: Fischer Adam (akta osobowe), s. 22.

²⁷⁷ Ibid., s. 28.

²⁷⁸ Ibid., s. 24–27, 30, 31.

²⁷⁹ Ibid., s. 31.

²⁸⁰ Kronika UL, 1924/25, 36.

Проте справа не рухалася. Врешті міністерство повідомило, що надзвичайна кафедра етнології буде замінена на звичайну з 1 жовтня 1930 р. (зроблено й відповідні зміни в її бюджеті). Відтак 12 грудня цього самого року Рада Міністрів ухвалила рішення просити Президента Польської Республіки призначити А. Фішера звичайним професором етнології на гуманітарному факультеті Університету Яна Казимира у Львові (призначення затверджене 20 грудня)²⁸¹.

Ще 1918 р. у Львівському університеті габілітувався відомий археолог, колишній асистент Народознавчого музею в Берліні Юзеф Костжевський. Проте наступного року він переніс своє право викладання до Познанського університету, де обійняв посаду звичайного професора преісторії та очолив Преісторичний інститут²⁸². У 1921 р. надзвичайним професором доісторичної археології зі спеціальним оглядом преісторії польських земель Університету Яна Казимира у Львові став колишній доцент Ягеллонського університету, доктор природничих наук Л. Козловський (1929 р. призначений звичайним професором доісторичної археології зі спеціальним оглядом преісторії польських земель). Від початку 1930-х років він став уже звичайним професором преісторії²⁸³. Кафедра, яку очолював професор, спершу була в структурі філософського, а відтак – гуманітарного факультету²⁸⁴.

Серед інших викладачів преісторії Університету Яна Казимира у Львові був учень Л. Козловського та А. Фішера, доктор прав і філософії Тадеуш Юзеф Сулімірський (народився 1898 р. у с. Кобиляни Кросненського повіту), який габілітувався в університеті з преісторії (у документах як предметний засяг габілітації фігурує преісторія, преісторія Європи зі спеціальним оглядом

²⁸¹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Mf Nr. B 11453: Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 2442: Fischer Adam (akta osobowe), s. 43–47, 85, 86, 101–104, 110, 111; Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 194: Фішер Адам (особова справа), 1939–1940, арк. 8.

²⁸² UP S, 1919/20, 6.

²⁸³ UL S, 1921/22 і 1922/23, 32, 33; UL S, 1923/24 і 1924/25, 19; UL S, 1925/26 і 1926/27, 28; UL S, 1927/28, 23, 24; UL S, 1928/29 і 1929/30, 28; UL S, 1930/31 і 1931/32, 114, 115; UL S, 1932/33, 105; UL S, 1933/34 і 1934/35, 29; UL S, 1935/36, 28; UL S, 1936/37 і 1937/38, 35; UL S, 1938/39, 32. Докладніше див.: *Profesor Leon Kozłowski*, 540 s.

²⁸⁴ Kronika UL, 1924/25, 36. Докладніше про розвиток доісторичної археології у Львівському університеті див.: *Profesor Leon Kozłowski*, 540 s.; Білас, “Археологічна наука у Львівському університеті (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст.)” (Автореф. дис. канд. іст. наук), 16 с.; Білас, “Розвиток археології у Львівському університеті у міжвоєнний період”, 151–156; Білас, “Археологічна наука у Львівському університеті (XIX – 30-ті роки XX ст.)”, 46–114; Білас, “Кафедра доісторичної археології зі спеціальним оглядом преісторії польських земель”, 72–86; Білас, “Організація навчального процесу на кафедрі преісторії”, 204–225; Ситник, *Археологічна наука у Львові. Перша половина XX ст.*, 365 с.

польських земель та, зокрема, в остаточній ухвалі, преісторія зі спеціальним оглядом польських земель). Темою габілітаційної роботи Т. Сулімірського була “Висоцька культура”, габілітаційної лекції – “Кілька питань з пограниччя історії та преісторії на території Східної Малопольщі”. Реферат про наукові кваліфікації вченого писав на той час міністр аграрних реформ Польської Республіки Л. Козловський, запрошений до габілітаційної комісії радою гуманітарного факультету. Крім нього, до комісії ввійшли професор Е. Булянда, Я. Чекановський та А. Фішер (деканом гуманітарного факультету, а отже, головою комісії на той час був В. Подляха). Процес габілітації розпочався 14 березня 1931 р., коли Т. Сулімірський зробив подання до ради гуманітарного факультету. Після успішного проходження кандидатом усіх етапів габілітації 27 травня рада ухвалила надати Т. Сулімірському *veniam legendi* з преісторії зі спеціальним оглядом польських земель (міністр віросповідань та народної освіти затвердив це рішення 27 серпня 1931 р.)²⁸⁵.

Від часу габілітації А. Фішера 1921 р. у Львівському університеті габілітувалися лише один етнолог (у 1938 р. Я. Фальковський) та четверо антропологів (Б. Росінський, Я. Мидлярський, С. Клімек та С. Жеймо-Жейміс). Від 1936 р. Я. Чекановський прагнув домогтися габілітації ще одного свого учня – Саломона Чортковера (народився 1903 р. у Львові), який розвивав напрям стоматологічної антропології (співпрацюючи з професором стоматології Львівського університету Антонієм Цешинським) та досліджував антропологію євреїв (наприклад, перебуваючи у 1936–1937 рр. у Відні, досліджував антропологічні особливості віденських євреїв: зібрані матеріали стали основою доповіді про расову структуру євреїв Відня, яку вчений 1938 р. виголосив на Міжнародному антропологічно-етнологічному з’їзді в Копенгагені)²⁸⁶. Хід справи з габілітацією С. Чортковера наразився на опір через єврейське походження

²⁸⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1841: Сулімірський Тадеуш (особова справа), 1931–1938, арк. 2–23.

²⁸⁶ Загалом, С. Чортковер брав участь у багатьох наукових конференціях і з’їздах, зокрема, VII (Варшава, 1935) та VIII (Львів, 1937) польських стоматологічних з’їздах, Світовому конгресі євреїв-лікарів у Тель-Авіві (заочно), IX Міжнародному конгресі лікарів-стоматологів у Відні (обидва – 1936), XV з’їзді польських лікарів і природознавців у Львові (1937) (Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 205: Чортковер Соломон (особова справа), 1939–1941, арк. 101–102).

вченого²⁸⁷. Це було зумовлене напруженою атмосферою в Університеті Яна Казимира у Львові в 1930-х роках, зокрема, антисемейськими настроями в середовищі багатьох течій польського політикуму, що впливали і на академічні кола, зокрема студентство. Наприклад, у 1938 р. радикально налаштовані польські студенти всупереч думці багатьох професорів домоглися впровадження в університеті “лавкового гетто” (студенти-євреї мали сидіти лише на визначених лавах)²⁸⁸. Такі тенденції дуже непокоїли А. Фішера, який критикував їх в одній зі своїх доповідей²⁸⁹.

Розгляд питання про габілітацію одного з найліпших учнів А. Фішера, доктора філософії Я. Фальковського (народився 1901 р. у Львові) в галузі етнографії рада гуманітарного факультету Львівського університету розпочала наприкінці лютого 1938 р. (надання *veniam legendi* саме цьому науковцю давало змогу представити у навчальному процесі як окремий напрям етнографічне карпатознавство, яке він активно розвивав від початку 1930-х років²⁹⁰). Крім того, Я. Фальковський був одним з найдосвідченіших учнів А. Фішера, що пройшов також стажування у провідних народознавчих осередках Німеччини й Австрії.

²⁸⁷ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 205: Чортковер Соломон (особова справа), 1939–1941, арк. 92.

²⁸⁸ Притула, Тарнавський, “Університет Яна Казимира у Львові”, 66.

²⁸⁹ Archiwum PTL, Nr. inw. 91: Fischer Adam, Charakterystyka młodzieży w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (Mr.), s. 1–6.

²⁹⁰ Jan Falkowski, Bazyli Pasznyi, “Na pograniczu łemkowski-bojkowskim. Zarys etnograficzny”, *Prace Etnograficzne* 2 (1935): 1–125; Jan Falkowski, “Północno-wschodnie pogranicze Huculszczyzny”, *Prace Etnograficzne* 4 (1938): 1–112; Jan Falkowski, “Ze wschodniego pogranicza huculskiego”, *Lud* 34 (1936): 142–156; Ян Фальковський, “Село Волосате, ліського повіту”, *Літопис Бойківщини* 5 (1935): 14–28. Під час досліджень Карпат Я. Фальковської налагодив тісні контакти з українським товариством “Бойківщина” у Самборі та однойменним музеєм при ньому (його етнографічний відділ дослідник розглянув у декількох статтях). Ці контакти допомагали вченому під час студій народної культури Бойківщини та її пограниччя. Дослідник був дописувачем друкованого органу товариства “Літопис Бойківщини”, популяризував це видання на сторінках збірника “Lud” (ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1939: Фальковський Ян (особова справа), 1930–1939, арк. 140–141 зв.; Ян Фальковський, “З етнографічної збірки музею «Бойківщина»”, *Літопис Бойківщини* 7 (1936): 12–14; Ян Фальковський, “З етнографічної збірки музею «Бойківщина»”, *Літопис Бойківщини* 8 (1936): 71–74; Jan Falkowski, “Litopys Bojkowszczyzny. Zapysky pryswiadczeni doslidam istoriji, kultury i pobutu bojkowskoho plemeny. Rik I. cz. I. Sambor 1931. Str. 176 + VIII tbl.”, *Lud* 31 (1932): 154–155). Натомість польові дослідження Я. Фальковського на теренах Гуцульщини та її пограниччя, як і публікації їхніх результатів, відбувалися за підтримки Товариства друзів Гуцульщини (під час експедицій дослідник допомагав зібрати експонати для етнографічного музею Товариства друзів Гуцульщини в Жаб’єму) (докладніше див.: Пацай, “Етнографічні експедиції Товариства приятелів Гуцульщини”, 112–124; Роман Тарнавський, “Ян Фальковський: життєвий шлях та науково-педагогічна діяльність”, *Вісник Львівського університету. Серія історична* 48 (2013): 410–431). Про розвиток етнографічного карпатознавства у Львівському університеті докладніше див.: Роман Тарнавський, “Внесок народознавців Львівського університету у польові дослідження традиційної культури українців Карпат (кінець XVIII – початок XXI ст.)”, *Пам’ятки Тустані в контексті освоєння Карпат у доісторичну добу та в середньовіччі; проблеми їх збереження та використання* (Львів: “Тустань”, “Польська академія наук” у Києві, 2016), 113–116; Роман Тарнавський, “Вклад народознавців Львівського університету у польові дослідження традиційної культури українців Карпат (кінець XVIII – початок XXI ст.)”, *Фортеця. Збірник заповідника “Тустань”* 3 (2018): 426–434.

Так, упродовж квітня 1933 р. – березня 1934 р. як стипендіат польського Фонду національної культури він стажувався у професорів Віденського університету Вільгельма Копперса та Вільгельма Шмідта, директора Віденського народознавчого музею професора Фріца Рьока, директора Народознавчого музею в Берліні Отто Куммеля й водночас – у завідувача відділу народів Азії цього музею професора Фердинанда Лессінга, а також у Георга Тіленіуса з Народознавчого музею Гамбурга, в музейних установах Ляйпцига. У Берліні Я. Фальковський мав також нагоду ознайомитися з методикою укладання “Атласу німецького народознавства”²⁹¹.

Перебігом габілітації Я. Фальковського опікувався А. Фішер, відповідаючи за підготовку рефератів про особисті та наукові кваліфікації кандидата. Крім нього, до габілітаційної комісії під керівництвом декана факультету Зигмунта Черни входили Я. Чекановський та Л. Козловський. Як габілітаційну роботу Я. Фальковський подав монографію “Західне пограниччя Гуцульщини. Долинами Пруту, Бистриці Надвірнянської, Бистриці Солотвинської та Лімниці”²⁹², а темою габілітаційної лекції – “Опалювальні прилади (Багаття та печі)”. Те, що в одному зі звітів перебігу габілітації габілітаційною роботою названо працю “Опалювальні прилади (Багаття та печі)”, вочевидь, помилка, бо такої розвідки вчений не подавав і серед 26 інших долучених до справи публікацій. Затвердження габілітації Я. Фальковського і надання йому титулу доцента етнографії та *veniam legendi* на гуманітарному факультеті Університету Яна Казимира у Львові відбулося влітку 1938 р.: відповідне рішення ради факультету – від 9 червня, академічного сенату – від 1 липня, і міністра віросповідань та народної освіти – від 31 серпня²⁹³. Наголосимо, що габілітація Я. Фальковського була з галузі етнографії, хоча він мав чимало праць і суто етнологічного характеру, тож міг габілітуватися у галузі етнографії з етнологією. Можливо, у такий спосіб після

²⁹¹ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1939: Фальковський Ян (особова справа), 1930–1939, арк. 99, 144. Див. також: Роман Тарнавський, “Міжнародна діяльність народознавців Львівського університету в 1920-х – на початку 1940-х років”, *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету* 19–20 (2018–2019): 497–505.

²⁹² Jan Falkowski, “Zachodnie pogranicze Huculszczyzny. Dolinamy Prutu, Bystrzycy Nadwórniańskiej, Bystrzycy Solotwieńskiej i Lomnicy”, *Prace Etnograficzne* 3 (1937): 1–170.

²⁹³ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1939: Фальковський Ян (особова справа), 1930–1939, арк. 77–88, 94, 98, 100–111, 119–122, 138–153. Докладніше див.: Тарнавський, “Ян Фальковський”, 424–427.

надання йому в майбутньому титулу професора А. Фішер сподівався на відкриття у Львівському університеті ще одного народознавчого підрозділу – кафедри етнографії (поряд з кафедрою етнології, яку очолював).

Усі антропологи, які габілітувалися у Львівському університеті, були вихованцями Я. Чекановського та репрезентували його вишкіл як С. Клімек (народився 1903 р. у Львові) або ж поєднаний зі студіями в інших середовищах: ксьондз Б. Росінський (народився 1884 р. у Варшаві) – Мюнхена й Варшави, зокрема у К. Столигва, Я. Мидлярський (народився 1892 р. у Пільзно на історичній Сандомирщині) – Трієста, Кракова й Варшави, С. Жеймо-Жейміс (народився 1903 р. у Горжиди Ковенського повіту) – Кракова (у Ю. Талько-Гринцевича). Під час габілітацій усіх зазначених науковців Я. Чекановський був головним референтом – автором рефератів про особисті та наукові кваліфікації кандидатів (зазначимо, що в рік габілітації Б. Росінського він обіймав посаду декана гуманітарного факультету, а на час габілітації С. Жеймо-Жейміса – ректора університету), будучи членом відповідних габілітаційних (антропологічних) комісій. Їхній повний склад такий: А. Фішер, Л. Козловський, Е. Булянда та декан Я. Чекановський як голова (для розгляду справи Б. Росінського); Я. Чекановський, А. Фішер, Л. Козловський та декан Е. Булянда як голова (габілітація Я. Мидлярського); Я. Чекановський, А. Фішер, Л. Козловський, професор соціальної та економічної історії Францішек Буяк і декан В. Подляха як голова (габілітація С. Клімека); Я. Чекановський, А. Фішер, Ф. Буяк і декан філолог-полоніст Казімеж Кольбушевський як голова (габілітація С. Жеймо-Жейміса)²⁹⁴.

Хронологія габілітацій з антропології у Львівському університеті така:

– габілітація Б. Росінського: розпочата в середині 1925 р., затверджена радою гуманітарного факультету 20 листопада 1925 р., міністром віросповідань та народної освіти 22 лютого 1926 р.²⁹⁵;

²⁹⁴ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1639: Росінський Болеслав (особова справа), 1921–1939, арк. 38–39; Спр. 857: Клімек Станіслав (особова справа), 1925–1939, арк. 62–64; Спр. 669: Жеймо-Жейміс Станіслав (особова справа), 1935–1937, арк. 1–4, 7–8; Оп. 7, спр. 1653: Мидлярський Ян Тадеуш (справа про здобуття ступеня доцента), 1926–1939, арк. 1–3, 12, 13.

²⁹⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1639: Росінський Болеслав (особова справа), 1921–1939, арк. 33–49, 63.

– габілітація Я. Мидлярського: розпочата 11 жовтня 1926 р., затверджена радою гуманітарного факультету 20 січня, міністром 14 лютого 1927 р.²⁹⁶;

– габілітація С. Клімека: розпочата 5 квітня 1932 р., затверджена радою гуманітарного факультету 1 липня, міністром 7 листопада 1932 р.²⁹⁷;

– габілітація С. Жеймо-Жейміса: розпочата 12 лютого 1936 р., затверджена радою гуманітарного факультету 9 червня, міністром 20 липня 1936 р.²⁹⁸

Предметний засяг габілітацій усіх зазначених науковців стосувався антропології, хоча вони представляли різні її напрями. Б. Росінський як габілітаційну роботу подав працю “Доісторичний і сучасний острів Крит з антропологічного погляду”²⁹⁹, Я. Мидлярський – “Звіт про антропологічну військову картину Польщі”³⁰⁰, С. Клімек – “Антропологічна територія”³⁰¹, С. Жеймо-Жейміс – “Расова структура Скандинавії”³⁰². Крім того, для засвідчення своїх наукових кваліфікацій науковці долучили низку інших опублікованих праць³⁰³. Їхні зацікавлення відображала й тематика габілітаційних лекцій: “З досліджень спадковості у людини” (Б. Росінський)³⁰⁴, “Серологічні питання в антропології” (Я. Мидлярський)³⁰⁵, “Теорія ологенезу та його відношення до расових питань у людини” (С. Клімек)³⁰⁶; “Проблема лопарів в Європі” (С. Жеймо-Жейміс)³⁰⁷.

З чотирьох схарактеризованих доцентів антропології лише двоє (Б. Росінський та С. Клімек) залишилися викладати у Львівському університеті. Я. Мидлярський, з огляду на роботу в столиці Польської Республіки, переніс своє

²⁹⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 1653: Мидлярський Ян Тадеуш (справа про здобуття ступеня доцента), 1926–1939, арк. 1, 12, 13, 15.

²⁹⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 857: Клімек Станіслав (особова справа), 1925–1939, арк. 62–63, 71.

²⁹⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 669: Жеймо-Жейміс Станіслав (особова справа), 1935–1937, арк. 1, 5, 16.

²⁹⁹ Bolesław Rosiński, “Wyspa Kreta przedhistoryczna i współczesna pod względem antropologicznym”, *Kosmos* 50, zes. 2–3 (1925): 584–637.

³⁰⁰ Jan Mydlarski, “Sprawozdanie z wojskowego zdjęcia antropologicznego Polski”, *Kosmos* 50, zes. 2–3 (1925): 530–583.

³⁰¹ Stanisław Klimek, “Terytorja antropologiczne”, *Prace Geograficzne* 15 (1932): 1–32.

³⁰² Stanisław Żejmo-Żejmis, *Struktura rasowa Skandynawji* (Lwów: T-wo Nauk. we Lwowie, 1937), 96 s., 5 s. tabl. i objaśnienia (Stanisław Żejmo-Żejmis, “Struktura rasowa Skandynawji”, *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Dział III: Matematyczno-przyrodniczy* 7, zes. 1 (1935): 1–96, 5 s. tabl. i objaśnienia).

³⁰³ Докладніше див. Тарнавський, *Кафедра етнології Львівського університету*. 122–124, 131.

³⁰⁴ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1639: Росінський Болеслав (особова справа), 1921–1939, арк. 33 зв.

³⁰⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 1653: Мидлярський Ян Тадеуш (справа про здобуття ступеня доцента), 1926–1939, арк. 12, 13.

³⁰⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 857: Клімек Станіслав (особова справа), 1925–1939, арк. 62–63.

³⁰⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 669: Жеймо-Жейміс Станіслав (особова справа), 1935–1937, арк. 13.

право викладання до Варшавського університету: його академічний сенат на засіданні від 2 липня 1927 р., згідно з ухвалою ради філософського факультету, визнав надане Я. Мидлярському *veniam legendi* в галузі антропології в Університеті Яна Казимира у Львові за чинне у Варшавському університеті³⁰⁸. На математично-природничий факультет Університету Юзефа Пілсудського у Варшаві, згідно з ухвалою його ради від 9 березня 1937 р., своє право викладання у галузі антропології переніс і С. Жеймо-Жейміс³⁰⁹.

Розпорядженням від 27 серпня 1931 р. міністр віросповідань та народної освіти затвердив ухвалу ради гуманітарного факультету від 22 травня цього самого року про надання права викладання у Львівському університеті Юзефові Вонсовичу як доценту антропогеографії та її допоміжних наук (габілітаційна робота присвячена проблемі природного руху населення в Польській Республіці). Саме після габілітації цього вченого (народився 1900 р. у Лімановій біля Нового Сонча), випускника Львівського університету, антропогеографія в університеті, представлена до того лише окремими курсами викладачів-географів, оформилася в окремий напрям. На відміну від географії, він розвивався не на математично-природничому, а на гуманітарному факультеті (у силабусах рубрика “Антропогеографія” йшла за рубрикою “Антропологія, етнологія, преісторія”)³¹⁰.

У 1930-х роках Я. Чекановський ініціював номінування Б. Росінського та С. Клімека титулярними професорами. Наголосимо, що, крім наукового доробку, ці вчені налагодили жваві наукові контакти з народознавцями різних країн, зокрема США. Наприклад, авторству Б. Росінського належали англomовні публікації “Чи може навколишнє середовище спричинити в людини генетичні зміни”³¹¹ та “Американці польського походження в Техасі”³¹². У поданні

³⁰⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 1653: Мидлярський Ян Тадеуш (справа про здобуття ступеня доцента), 1926–1939, арк. 14–20 зв.

³⁰⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 669: Жеймо-Жейміс Станіслав (особова справа), 1935–1937, арк. 19.

³¹⁰ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 36: Вонсович Юзеф (особова справа), 1939, арк. 2–4, 7; UL P/SW, 1932/33, I–III, 59; UL P/SW, 1933/34, I–III, 59; UL P/SW, 1934/35, I–III, 57; UL P/SW, 1935/36, I–III, 60; UL P/SW, 1936/37, I–III, 63; UL P/SW, 1937/38, I–III, 63; UL P/SW, 1938/39, I–III, 66; UL P/SW, 1939/40, I–III, 60.

³¹¹ Boleslaw Rosinski, “Does the Enviroment Cause the Genetical Change in Man?”, *Proceedings of the Sixth International Congress of Genetics* (Ithaca, New York: Menasha, Wis., Brooklyn Botanic Garden, 1932), 383–385.

³¹² Boleslaw Rosinski, “The American People of Polish Origin in Texas”, *A Decade of Progress in Eugenics. Scientific Papers of the Third International Congress of Eugenics held at American Museum of Natural History, New York, August 21–23, 1932* (Baltimore: The Williams & Wilkins Company, 1934), 113–119.

кандидатури С. Клімека на титулярного професора для Міністерства віросповідань та народної освіти Я. Чекановський зазначив, що на 1933/34 н. р. він отримав стипендію Фонду Рокфеллера на стажування в Каліфорнійському університеті Берклі, а після його завершення був залучений до роботи як науковий співробітник – керував дослідженнями (“Виїхавши до Америки як стипендист, який мав підвищити свої кваліфікації, Клімек відігравав там роль інструктора, що пропагував кількісні методи в ділянці етнологічних досліджень”³¹³). Я. Чекановський наголошував, що С. Клімеку вдалося організувати “новий тип дослідницької роботи в галузі етнографії”, результатом чого стала серія видань Каліфорнійського університету “Розподіл культурних елементів”. Перший випуск серії – його праця “Структура індіанської культури Каліфорнії”, була написана із застосуванням кількісних методів до антропологічного й етнографічного матеріалу: вчений намагався проаналізувати расові зв’язки індіанців Каліфорнії, структуру їхньої культури та її історію³¹⁴. Другий випуск серії – “Яна” – був результатом спільної експедиції куратора Музею антропології Каліфорнійського університету Берклі (нині Музей антропології Фібі А. Херст) Едварда Вілсона Гіффорда та С. Клімека до племен Північної Каліфорнії³¹⁵. Передмови до обидвох праць написав професор антропології Каліфорнійського університету Альфред Кребер³¹⁶. У першій половині 1930-х років С. Клімек працював також у Віденському університеті, де виникли розбіжності з професором В. Копперсом, тодішнім керівником віденської наукової школи. Я. Чекановський стверджував, що предметом суперечок стала публікація спільної праці С. Клімека та докторанта Вільгельма Мілке “Аналіз матеріальної культури народу тупі”³¹⁷, виконаної під керівництвом львівського ученого. Спершу її мали опублікувати у друкованому органі віденської школи – заснованому 1906 р. В. Шмідтом журналі “Anthropos”, проте опублікували у

³¹³ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 857: Клімек Станіслав (особова справа), 1925–1939, арк. 115.

³¹⁴ Stanislaw Klimek, “The Structure of California Indian Culture”, *American Archaeology and Ethnology* 37, nr 1 (1935): 1–70.

³¹⁵ Edward Winslow Gifford, Stanislaw Klimek, “Yana”, *American Archaeology and Ethnology* 37, nr 2 (1936): 71–100.

³¹⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 857: Клімек Станіслав (особова справа), 1925–1939, арк. 64, 65, 116, 117.

³¹⁷ Stanislaw Klimek, Wilhelm Milke, “An Analysis of the Material Culture of the Tupi Peoples”, *American Anthropologist* 37 (1935): 71–91.

США – в “American Anthropologist”. За словами Я. Чекановського, причиною стала опозиція з боку віденського видання: пропагований С. Клімеком кількісний метод в етнологічних дослідженнях (частково висвітлений в окремій статті³¹⁸) давав змогу по-новому глянути на культурну структуру різних племен на тлі етнічних процесів, зокрема, міграційних рухів, сприяючи їхній хронологізації, що могло призвести до перегляду методологічних засад віденської школи. Виняток “Anthropos” зробив лише для виконаної під керівництвом С. Клімека праці Крістофа фон Фюрера-Гаймендорфа³¹⁹.

За поданням комісії у складі Я. Чекановського, А. Фішера та В. Подляхи 21 червня 1933 р. рада гуманітарного факультету одноголосно ухвалила просити Міністерство віросповідань та народної освіти представити Президенту Польської Республіки кандидатуру доцента Б. Росінського на призначення його титулярним професором (Ігнацій Мосціцький затвердив його 26 вересня 1934 р.)³²⁰. Натомість спроба наприкінці 1938 р. номінувати титулярним професором С. Клімека, який на той час був одним з провідних польських народознавців, добре знаним у Європі та США (його авторитет у Львівському університеті засвідчує обрання делегатом доцентів до ради гуманітарного факультету на 1937/38 н. р.), виявилася невдалою. Попри те, що факультетська рада 14 грудня 1938 р. одноголосно ухвалила надати С. Клімекові титул професора, Міністерство віросповідань та народної освіти не затвердило це рішення³²¹.

Насамкінець схарактеризуємо ситуацію з професорськими кафедрами та доцентурами народознавчого спрямування у низці інших університетів Польської Республіки. На 1919 р. у них існувала лише одна кафедра, яка представляла винятково етнологію, – у 1919 р. надзвичайним професором етнології

³¹⁸ Stanisław Klimek, “Metoda ilościowa w badaniach nad historią kultury”, *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych* 3 (1934): 57–76.

³¹⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 857: Клімек Станіслав (особова справа), 1925–1939, арк. 116–118. Про міжнародні зв'язки Б. Росінського та С. Клімека див. також: Тарнавський, “Міжнародна діяльність народознавців Львівського університету в 1920-х – на початку 1940-х років”, 497–505.

³²⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1939: Фальковський Ян (особова справа), 1930–1939, арк. 145–162 зв., 168.

³²¹ У листі-відповіді з міністерства від 5 квітня 1939 р. зазначено, що справа призначення С. Клімека титулярним професором не може бути завершена, позаяк він не має потрібного викладацького стажу, передбаченого статтею 32 Закону про академічні школи від 15 березня 1933 р. (кандидат мав викладати як доцент не менше п'яти років): незважаючи на габілітацію у 1932 р., С. Клімек приступив до викладання у Львівському університеті лише у 1935/36 н. р., адже впродовж 1933–1935 рр. працював у США та Австрії (ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 857: Клімек Станіслав (особова справа), 1925–1939, арк. 115–123; Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich”, 599).

філософського факультету Познанського університету призначили приватного доцента етнології Ягеллонського університету (1918–1919) Я. С. Бистроня (у 1922 р. номінований звичайним професором етнології). Кафедру у Познанському університеті учений обіймав до 1925 р.: на той час вона опинилася в структурі гуманітарного факультету (у 1923/24 н. р. викладав у Ягеллонському університеті, де від жовтня 1925 р. до червня 1934 р. обійняв як звичайний професор кафедру: спершу етнології та етнографії, а 1930 р. домігся від керівництва університету та влади Польської Республіки зміни її назви на кафедру етнології і соціології³²²). Від 1926 р. надзвичайним професором етнології та етнографії (від початку 1930-х років – етнографії та етнології) гуманітарного факультету Познанського університету став Євгеніуш Франковський (раніше викладав у Варшавському університеті як доцент³²³). Крім етнології, у Познанському університеті активно розвивалася антропологія: на медичному факультеті від початку 1920-х років її викладав звичайний професор історії і філософії медицини, президент Польського антропологічного товариства та головний редактор його друкованого органу “Przegląd Antropologiczny” Адам Вжосек (колишній заступник професора антропології Ягеллонського університету). В останній третині 1920-х років доцентом антропології гуманітарного факультету став випускник Університету Яна Казимира у Львові Кароль Стояновський (викладав також доручені лекції, зокрема, з антропології на медичному факультеті та пов’язаних з ним студіях фізичного виховання), а на початку 1930-х років доцентом антропології медичного факультету – учень А. Вжосека Міхал Цвірко-Годицький. Доручені лекції з антропогеографії на математично-природничому факультеті в останній третині 1930-х років читав доктор філософії Юзеф Чекальський³²⁴.

У літньому семестрі 1919/20 н. р. антропологію на математично-природничому та медичному факультетах Університету Стефана Баторія у Вільні

³²² Wiesław Bieńkowski, “Jan Stanisław Bystroń (1892–1964)”, *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom I*, 30.

³²³ Krystyna i Witold Armonowie, “Eugeniusz Frankowski (1884–1962)”, *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom I*, 99.

³²⁴ UP S, 1919/20, 8; UP S, 1920/21, 7; UP S, 1921/22, 6, 14; UP S, 1922/23, 8, 15; UP S, 1923/24, 8, 16, 17; UP S, 1924/25, 7, 13; UP S, 1925/26, 7, 13, 14; UP S, 1926/27, 7, 11, 12, 15, 67; UP S, 1927/28, 7, 11, 12, 15; UP S, 1928/29, 9, 14, 15, 18, 19; UP S, 1929/30, 8, 13, 14, 17–19; UP S, 1930/31, 10, 16, 17, 21–23, 25; UP S, 1931/32, 9–11, 13, 14; UP S, 1937/38, 19, 23, 30, 33, 35, 40; UP S, 1938/39, 18, 19, 22, 24, 29, 31, 33.

викладав звичайний професор Ю. Талько-Гринцевич, який від 1908 р. до початку 1930-х років очолював кафедру антропології у Ягеллонському університеті³²⁵. Від 1923/24 н. р. на гуманітарному факультеті розпочала викладати доцент етнології та етнографії Цезарія Бодуен де Куртене-Еренкройц, від 1926/27 н. р. – у статусі заступника професора, а 1929 р. – надзвичайного професора етнології та етнографії (у 1934 р. номінована звичайним професором етнографії Польщі Варшавського університету, тож залишила Університет Стефана Баторія у Вільні). Від 1935/36 н. р. звичайним професором етнології та етнографії Віленського університету став Казімеж Мошинський (до того очолював на Слов'янських студіях Ягеллонського університету кафедру етнографії слов'ян: у 1925–1930 рр. як заступник професора, у 1930–1934 рр. як надзвичайний професор і врешті 1934 р. призначений звичайним професором³²⁶. Серед провідних варшавських етнологів – Станіслав Понятовський, який у 1934 р. як надзвичайний професор очолив кафедру загальної етнології та іноземної етнографії Університету Юзефа Пілсудського у Варшаві³²⁷. Також наголосимо на викладацькій діяльності у Ягеллонському університеті К. Столигва (спершу як доцента, згодом – професора) – одного з провідних польських антропологів, який спершу працював у Варшаві, та його дружини Євгенії Столигво, яка від 1935 р. працювала в головному університеті Кракова доцентом³²⁸.

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 2.1.

До 1939 р. діяльність Львівського університету передбачала організацію професорських кафедр, доцентур (титул доцента здобували через габілітацію) та

³²⁵ Andrzej Rataj, “Julian Talko-Hryniewicz (1850–1936)”, *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom III*, 236–241.

³²⁶ UW P/SW, 1919/20, II, 9, 10; UW S, 1923/24, 5; UW S, 1924/25, 1925/26 i 1926/27, 6; UW S, 1927/28 i 1928/29, 6; UW S, 1929/30, 1930/31, 1931/32, 1932/33, 1933/34, 8, 30, 53; UW S, 1934/35, 7, 8; UW S, 1935/36, 7; UW S, 1936/37, 7; UW S, 1937/38, 7; UW S, 1938/39, 127. Докладніше про зазначених учених див.: Jadwiga Klimaszewska, “Kazimierz Teofil Franciszek Moszyński (1887–1959)”, *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom I*, 210, 211; Anna Zadrozynska i Dorota Zamojska, “Cezaria Anna Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jedrzejewiczowa (1885–1967)”, *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom I*, 4.

³²⁷ Krzysztof Gładkowski, “Stanisław Poniatowski (1884–1945)”, *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom II*, 271.

³²⁸ UW P/SW, 1928/29, I–III, 89; UW P/SW, 1929/30, I–III, 102; UW P/SW, 1930/31, I–III, 106; UW P/SW, 1934/35, I–III, 113; UW P/SW, 1935/36, I–III, 52–55, 115; UW P/SW, 1936/37, I–III, 55–59, 119; UW P/SW, 1937/38, I–III, 53–59, 124; UW P/SW, 1938/39, I–III, 55–61, 126.

надання низці викладачів статусу титулярних професорів (не очолювали окремих кафедр), що було характерне для класичних університетів.

Перші спроби здобути доцентуру чи посісти у Львівському університеті кафедру, яка б мала народознавче спрямування зробили українські вчені І. Франко та Ф. Вовк. Проте з політичних мотивів ці плани не були реалізовані. Лише наприкінці 1910-х – на початку 1920-х років українським народознавцям – випускникам Львівського університету та вихованцям НТШ у Львові – Ф. Колесі та І. Раковському вдалося посісти кафедри в Українському університеті у Львові: відповідно, кафедру української усної словесності та кафедру зоології (її предметний засяг охоплював також антропологію). Проте через спротив польської влади українські університетські студії у Львові не могли розвинутися повною мірою і врешті були закриті. У межах Університету Яна Казимира у Львові існування професорських кафедр чи доцентур, забезпечених українцями, було нівельоване (право викладання як приватний доцент мав лише І. Свенціцький).

Етнологія у Львівському університеті структурно оформлена 1910 р. створенням кафедри етнології під керівництвом професора С. Цішевського (1910–1912). Проте вже незабаром, після переходу до університету професора Я. Чекановського, її реорганізували в кафедру антропології та етнології (існувала до 1939 р.). С. Цішевський і Я. Чекановський були вченими, вихованими не в інтелектуальному середовищі Львівського університету чи Львова. Їхній прихід на кафедри (без процедури габілітації) зумовлений науковим авторитетом, здобутим у визнаних народознавчих осередках Європи. Завдяки Я. Чекановському антропологія у Львівському університеті структурно набула рис гуманітарної (історичної) дисципліни (у поєднанні з етнологією), натомість у багатьох інших університетах кафедри, які представляли цю науку, існували на математично-природничих та медичних факультетах.

Саме завдяки Я. Чекановському на початку 1921 р. у Львівському університеті виникла доцентура, пізніше – кафедра етнології, очолена А. Фішером – випускником Львівського університету, формування якого як етнології відбулося під впливом Народознавчого товариства у Львові та

стажування за кордоном – передусім у Берліні. У наступні роки завдяки організаторській діяльності Я. Чекановського та А. Фішера в Університеті Яна Казимира у Львові відбулася низка габілітацій: з антропології – Б. Росінського, Я. Мидлярського, С. Клімека та С. Жеймо-Жейміса, з етнографії – Я. Фальковського. Я. Мидлярський та С. Жеймо-Жейміс після габілітації переїхали до Варшави, Б. Росінський (призначений титулярним професором) та С. Клімек розгорнули активну викладацьку діяльність у Львівському університеті, натомість Я. Фальковському, що габілітувався 1938 р., розпочати її завадила Друга світова війна.

2.2. Заклади, інститути та студентські наукові товариства

2.2.1. Антропологічно-етнологічний та Етнологічний інститути (заклади) на тлі розвитку мережі підрозділів науково-навчального спрямування

Від середини XIX ст. у Цісарсько-королівському університеті імені цісаря Франца I у Львові розвинулася мережа факультетських підрозділів наукового та навчально-наукового спрямування, окреслених збірним терміном “наукові інститути” (“наукові заклади”). До них належали музеї, кабінети, лабораторії, клініки й амбулаторії, семінари, заклади та власне інститути. Один науковий напрям могло представляти відразу декілька підрозділів різного типу: наприклад, на початку XX ст. водночас існували Археологічний семінар та Археологічний заклад під керівництвом К. Гадачека, Семінар історії мистецтва та Інститут, а згодом – Заклад історії новочасного мистецтва, очолений Я. Болозом-Антоневичем та ін.³²⁹ При кафедрі етнології С. Цішевський не встиг організувати навчально-наукового підрозділу ні у формі семінару, ні закладу чи інституту³³⁰. Натомість від початку роботи у Львівському університеті професора антропології та етнології Я. Чекановського на філософському факультеті відкрили Антропологічно-етнологічний заклад. Датою заснування підрозділу професор

³²⁹ Притула, Тарнавський, “Львівський університет до середини XX століття”, 53, 54, 56.

³³⁰ UL S, 1910/11, 41–45; UL S, 1911/12, 40–44.

називав 1 жовтня 1913 р., коли його призначили керівником. Заклад розмістився за адресою вул. Длугоша, 8 (нині вул. Кирила і Мефодія, 8) у трьох кімнатах загальною площею 120 м². Планували, що згодом його переведуть до просторішого приміщення університетського корпусу на вулиці св. Миколая, 4 (нині М. Грушевського, 4), проте на початку 1920-х років перемістили до будівлі за адресою вул. Длугоша, 6. Потрібні для навчально-наукової роботи фонди на початках діяльності закладу становили краніологічна збірка (започаткована колекцією зі 148 черепів, які подарував підрозділу доктор Вітольд Лучинський, на кінець 1918 р. вона налічувала вже 408 черепів) та картотека з інформацією про зріст населення Каліського повіту, подарована доктором Александером Мацешом (за її допомогою Я. Чекановський ілюстрував студентам статистичний метод під час антропологічних досліджень). Бібліотека Антропологічно-етнологічного закладу на 1918 р. налічувала 78 томів, отож Я. Чекановський давав студентам книжки зі своєї приватної бібліотеки. Та оскільки початок діяльності підрозділу припав на воєнні роки, то його діяльність була дезорганізована, що засвідчує статистика праць, опублікованих унаслідок проведених на його базі досліджень: 1914–1915 рр. – жодної, 1916 та 1917 рр. – по одній, 1918 р. – дві, 1919 та 1920 рр. – по одній (для порівняння: у 1921 р. опублікували вже шість праць)³³¹.

Потреба конспіративної діяльності Українського університету у Львові унеможливила розвиток семінарів (як підрозділів), закладів та інститутів у його структурі. У ньому діяли лише Гістологічний, Анатомічний, Фізіологічний та Лікарсько-хімічний інститути³³². У джерелах також згадано робітню для зоологічних та антропометричних вправ під керівництвом І. Раковського³³³. Натомість в Університеті Яна Казимира у Львові від початку 1920-х років тривало впорядкування розгалуженої мережі науково-навчальних підрозділів, що завершилося наприкінці десятиліття їхньою уніфікацією. Реформи відбувалися в

³³¹ Czekanowski, "Z działalności Zakładu Antropologiczno-Etnologicznego", 183–185; UL S, 1914/15, 48; UL S, 1915/16, 53; UL S, 1916/17, 55; UL S, 1917/18, 56; UL S, 1919/20, 45; UL S, 1920/21, 32; UL S, 1921/22 i 1922/23, 58; UL S, 1923/24 i 1924/25, 41.

³³² Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Український університет у Львові: відповідь на питання квестіонара про Українські Високі Школи для ужитку інформаційного органу "Мінерва", "Jahrbuch der gelehrten Welt", 26 січня 1925 р. (копія), арк. 2.

³³³ Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Український університет у Львові: заняття у другому семестрі 1920/21 н. р. (копія), арк. 1, 3.

руслі положень Закону про академічні школи від 13 липня 1920 р., який передбачав діяльність в університетах закладів (інститутів) навчального чи суто наукового спрямування. Їх могли очолювати лише професори (через це, наприклад, доцент антропогеографії та її допоміжних наук Ю. Вонсович не керував підрозділом такого типу), призначені на цю посаду радою факультету. У разі потреби вона призначала заступника керівника підрозділу (наприклад, під час урядової діяльності Л. Козловського рада гуманітарного факультету 5 грудня 1930 р. призначила заступником керівника Інституту преісторії А. Фішера, що очолював підрозділ до 30 листопада 1932 р., а далі Л. Козловського як керівника закладу до середини десятиліття заступав Т. Сулімірський). Параграфи розділу “Наукові заклади академічних шкіл” Закону про академічні школи від 15 березня 1933 р. фактично повторювали норми попереднього закону³³⁴.

Реформи мережі факультетських підрозділів наукового спрямування (передусім науково-навчальних) в Університеті Яна Казимира у Львові в першій половині 1920-х років відбувалися в контексті загальноуніверситетських структурних змін: якщо до середини десятиліття збірним терміном “заклади” / “наукові заклади” на філософському факультеті окреслювали семінари (могли мати декілька відділів) та власне заклади, то від 1924 р. на новоствореному гуманітарному факультеті – семінари й інститути³³⁵. Функціонування підрозділів науково-навчального спрямування у статусі інститутів підтвердили університетські статuti 1926 та 1929 рр., натомість у проєкті статуту 1934 р. їх знову визначено закладами. Крім термінологічних змін, норми трьох статутів щодо цих підрозділів мали певні відмінності, хоча в основі були однаковими – у руслі законів про академічні школи 1920 та 1933 рр.³³⁶

³³⁴ UL S, 1930/31 і 1931/32, 153; UL S, 1932/33, 147; UL S, 1933/34 і 1934/35, 67; ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1956: Фішер Адам (особова справа), 1921–1939, арк. 124, 132, 133 зв., 134, 136–138, 144, 150–151, 157; Спр. 1841: Сулімірський Тадеуш (особова справа), 1931–1938, арк. 35–50; Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 36: Вонсович Юзеф (особова справа), 1939, арк. 1–7; Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich”, 1288, 1289; Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich”, 597.

³³⁵ UL S, 1923/24 і 1924/25, 35–46; UL S, 1925/26 і 1926/27, 51–55.

³³⁶ Керівництво науковою роботою інституту (закладу), нагляд за навчальним процесом на базі підрозділу, а також за загальним порядком у ньому, ведення документації (зокрема, фінансового характеру) забезпечував керівник (у статутах 1926 та 1929 рр. паралельно вжито термін “директор”) – професор, з кафедрою якого був пов’язаний підрозділ. Йому підпорядковувалися наукові помічники й інші працівники (очільник представляв на факультетській раді подання щодо їхнього прийняття на роботу, підвищення та звільнення), а також студенти та

У 1924 р. окрім очоленого Я. Чекановським Антропологічно-етнологічного закладу, у структурі новоствореного гуманітарного факультету виник ще один науково-навчальний підрозділ народознавчого спрямування – Етнологічний заклад під керівництвом А. Фішер (на інших факультетах науково-навчальних інститутів, які б спеціалізувалися з різних ділянок народознавства, не було). З ухваленням нового статуту заклади Я. Чекановського та А. Фішера набули статусу інститутів. Проте в 1928 р. Етнологічний інститут знову перетворили на заклад (підрозділ під керівництвом Я. Чекановського продовжив діяти як інститут). Лише в 1932 р. очолений А. Фішером заклад укотре набув статусу інституту. Але загальноуніверситетська реформа підрозділів науково-навчального спрямування (інститут як підрозділ вищого рівня, у складі якого окремими відділами є заклади), що відбувалася в руслі обговорення норм нового статуту, спричинилася до перетворення інститутів під керівництвом Я. Чекановського та А. Фішера на заклади (у цьому статусі вони проіснували до ліквідації наприкінці 1939 р.)³³⁷. У порівняльному контексті зазначимо, що науково-навчальний підрозділ, заснований на початку 1920-х років Л. Козловським, спершу діяв як Семінар преісторії, а від середини до кінця десятиліття вчений фігурує керівником Інституту та семінару преісторії. Від початку 1930-х років як підрозділ під керівництвом Л. Козловського існував лише Інститут преісторії, перетворений незабаром на Заклад преісторії (в переліку наукових закладів Університету Яна Казимира у Львові він був розміщений між закладами (інститутами) класичної археології та мистецтвознавчого спрямування, а не поряд з очоленими

слухачі, які працювали в підрозділі. Один інститут (заклад) міг бути в розпорядженні й декількох кафедр факультету: у такому випадку ним могли керувати декілька професорів або ж керівника (як і в разі зв'язку закладу з незайнятою кафедрою) визначала факультетська рада. Якщо факультетський інститут (заклад) не був пов'язаний із жодною кафедрою, то професора на його керівництво, за поданням факультетської ради, призначав міністр віросповідань та народної освіти (у випадку належності підрозділу до декількох факультетів – за поданням академічного сенату). Матеріальну базу інституту (закладу), з дозволу керівництва, мали право використовувати під час лекцій доценти, для своїх студій – студенти та вільні слухачі, інші особи. Наприкінці навчального року керівник звітував перед деканом і факультетською радою про діяльність підрозділу, використання дотацій та інших фінансових надходжень (в окремих випадках, на вимогу влади чи прохання приватних осіб, інститут (заклад) міг проводити дослідження, а клініки – лікувати хворих за оплату). Вищий контроль за діяльністю підрозділу здійснювали ректор та академічний сенат, Міністерство віросповідань та народної освіти (Statut LU, 1926, 13, 14; Statut LU, 1929, 14, 15; Statut LU, 1934, 27–29).

³³⁷ Про загальноуніверситетський вимір реформ інститутів (закладів) див.: Притула, Тарнавський, “Львівський університет до середини XX століття”, 53–73.

Я. Чекановським та А. Фішером підрозділами, як у випадку дисциплін у рубриці силабусів “Антропология, этнология, преистория”)³³⁸.

З огляду на часті зміни назв підрозділів, очолених Я. Чекановським, А. Фішером та Л. Козловським, надалі для легшого викладу матеріалу послуговуватимемося уніфікованими термінами – “Антропологічно-етнологічний інститут”, “Етнологічний інститут” та “Інститут преісторії”.

Для порівняння наведемо інформацію про науково-навчальні факультетські підрозділи народознавчого спрямування в інших академічних школах. Наприклад, у Познанському університеті, де такі підрозділи також мали низку форм (семінари, заклади, інститути, клініки, робітні тощо), на філософському (згодом гуманітарному) факультеті від 1919 р. діяв Етнологічний інститут, з першої третини 1920-х років – Етнологічний заклад, а наприкінці десятиліття – знову Етнологічний інститут. До середини 1920-х років підрозділ очолював його засновник Я. С. Бистронь, у 1925/26 н. р. як заступник директора – класичний філолог і народознавець, директор Семінару класичної філології Вітольд Клінгер, а відтак – Е. Франковський. Окрім цього, у структурі двох факультетів були підрозділи антропологічного спрямування у статусі закладів: на філософському (згодом – математично-природничому) факультеті від першої третини 1920-х до середини 1930-х років існував Антропологічний заклад, очолений заступником директора, професором зоології та директором Зоологічного закладу Яном Грохмаліцьким, натомість від початку 1920-х років на медичному факультеті діяв Заклад антроплогії під керівництвом директора Семінару історії і філософії медицини А. Вжосека³³⁹.

³³⁸ UL S, 1923/24 і 1924/25, 37, 41; UL S, 1925/26 і 1926/27, 28, 53; UL S, 1927/28, 23, 24, 49; UL S, 1928/29 і 1929/30, 28, 55; UL S, 1930/31 і 1931/32, 114, 115, 153; UL S, 1932/33, 105, 147; UL S, 1933/34 і 1934/35, 29, 67; UL S, 1935/36, 28, 66; UL S, 1936/37 і 1937/38 (Lwów, 1937), 35, 73; UL S, 1938/39, 32, 68. Докладніше див.: *Profesor Leon Kozłowski*, 540 s.; Білас, “Археологічна наука у Львівському університеті (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст.)” (Автореф. дис. канд. іст. наук), 16 с.; Білас, “Розвиток археології у Львівському університеті у міжвоєнний період”, 151–156; Білас, “Археологічна наука у Львівському університеті (XIX – 30-ті роки XX ст.)”, 46–114; Білас, “Кафедра доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель”, 72–86.

³³⁹ UP S, 1919/20, 28; UP S, 1920/21, 25; UP S, 1921/22, 25; UP S, 1922/23, 31, 26; UP S, 1923/24, 27, 33, 35; UP S, 1924/25, 24, 28, 32; UP S, 1925/26, 27, 31, 36; UP S, 1926/27, 28, 34, 38; UP S, 1927/28, 28, 34, 38; UP S, 1928/29, 33, 39, 44; UP S, 1929/30, 32, 39, 43; UP S, 1930/31, 42, 46, 51; UP S, 1931/32, 29; UP S, 1931/32, 25, 29, 32; UP S, 1937/38, 52, 58, 62; UP S, 1938/39, 56, 60. Семінари, заклади, клініки, робітні, музеї як типи підрозділів науково-навчального спрямування діяли і в Університеті Стефана Баторія у Вільні. Від 1919 р. народознавчих підрозділів не було, лише з 1924 р. як факультетський заклад існував Семінар етнології та етнографії під керівництвом

У рік створення Етнологічний інститут Університету Яна Казимира у Львові розмістили в університетській будівлі на вул. Длугоша, 8 (можливо, у приміщенні Антропологічно-етнологічного інституту, що на той час був за адресою вул. Длугоша, 6). Проте вже 1925 р. очолений А. Фішером підрозділ перевели до приміщення на другому поверсі університетської будівлі на вул. св. Миколая, 4, натомість Антропологічно-етнологічний інститут повернули в його попереднє приміщення. Інститут під керівництвом Я. Чекановського розміщувався на першому поверсі університетської будівлі на вул. Длугоша, 8 до 1938 р. Більшість лекцій, які читали викладачі-антропологі, відбувалися тоді в лекційній залі Геологічного інституту (був у тій самій будівлі) і лише практичні заняття – у робітні Антропологічно-етнологічного інституту. Від 1938/39 н. р., коли інститут під керівництвом Я. Чекановського перевели до приміщення на другому поверсі корпусу на вул. св. Миколая, 4, всі лекції викладачів-антропологів почали відбуватися в окремій лекційній залі Антропологічно-етнологічного інституту³⁴⁰.

У перший рік існування Етнологічного інституту під керівництвом А. Фішера його матеріальне забезпечення схарактеризовано так: “Бібліотека скромна, переважно Народознавчого товариства. [...] Нові набутки: 143 томи, 20 крісел, три столи, одна книжкова полиця і драбина. Облаштування має великі недоліки”³⁴¹. У 1928 р. Етнологічному інституту передали приміщення в головному корпусі університету на вул. Маршалковській, 1 (нині

заступника професора, доцента, а згодом професора Цезарії Бодуен де Куртене-Еренкройц. У 1934/35 н. р. посада керівника семінару етнології та етнографії була вакантною. Відтак його очолив професор К. Мошинський. Наголосимо: попри реформи науково-навчальних підрозділів гуманітарного факультету (зокрема, появу закладів), підрозділ, який спеціалізувався з етнології та етнографії, офіційні видання Університету Стефана Баторія у Вільні до кінця 1930-х років подавали як семінар (натомість Ц. Бодуен де Куртене-Еренкройц зазначала, що університетський Заклад етнології, заснований 1924 р. як Етнологічна робітня, на 1933 р. складався з двох одиниць: Етнологічної робітні, що як навчально-науковий осередок вміщувала й Етнологічний семінар, та Етнографічного музею (Cezarja Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutzowa, “Zakład etnologji Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie i jego zadania”, *Balticoslavica* 1 (1933): 75). Зокрема, від кінця 1920-х років у структурі підрозділів гуманітарного факультету університету завдяки Ц. Бодуен де Куртене-Еренкройц з’явився Етнографічний музей, що був майданчиком для навчально-наукової діяльності студентів-етнологів. Адреса Семінару етнології та етнографії й Етнографічного музею була та сама (вул. Замкова, 11), тож два підрозділи були поєднані: керівник семінару та музею був один (наприкінці 1920-х – у першій третині 1930-х років Етнографічним музеєм керувала Ц. Бодуен де Куртене-Еренкройц, а після річної вакансії його очолив К. Мошинський) (UW S, 1924/25, 1925/26 і 1926/27, 20; UW S, 1927/28 і 1928/29, 18; UW S, 1929/30, 1930/31, 1931/32, 1932/33, 1933/34, 29, 30; UW S, 1934/35, 27; UW S, 1935/36, 28; UW S, 1936/37, 28; UW S, 1937/38, 28; UW S, 1938/39, 150).

³⁴⁰ UL S, 1923/24 і 1924/25, 41; UL S, 1925/26 і 1926/27, 55; UL S, 1927/28, 52; UL S, 1928/29 і 1929/30, 58; UL S, 1930/31 і 1931/32, 157; UL S, 1932/33, 151; UL S, 1933/34 і 1934/35, 71; UL S, 1935/36, 70; UL S, 1936/37 і 1937/38, 76; UL S, 1938/39, 71; UL P/SW, 1938/39, I–III, 64–66.

³⁴¹ Kronika UL, 1924/25, 125, 126.

Університетська, 1). Однак незабаром перевели до Collegium Badenianum на вул. Костюшка, 9 (на другому поверсі цієї будівлі інститут був до 1939 р.³⁴²). А. Фішер пояснював зміни в локалізації інституту пошуками просторіших приміщень, необхідних для розміщення фондів підрозділу, що постійно збільшувалися³⁴³. Додамо, що підрозділ під керівництвом Л. Козловського спершу розмістили в будівлі на вул. св. Миколая, 4, а в середині 1920-х років перевели в головний корпус на вул. Маршалковській, 1 (спочатку він займав приміщення на першому поверсі, а від 1928 р. – на другому)³⁴⁴. Можливо, що йому передали колишнє приміщення Етнологічного інституту³⁴⁵.

Ще на початку організації Етнологічного інституту А. Фішер подбав про його забезпечення необхідною апаратурою: було придбано друкарську машинку, прилади для виготовлення рисунків, фотоапарат і проектор, а також обладнано спеціальне темне приміщення для проявлення світлин. Формувалася бібліотека (у 1934 р. вона налічувала вже 942 томи)³⁴⁶. Крім того, у депозит інституту передали бібліотеку та збірки Народознавчого товариства у Львові (від 1913 р. ці фонди були в Антропологічно-етнологічному інституті³⁴⁷, а після заснування Етнологічного інституту перенесені до його приміщення). Остаточного рішення, за поданням А. Фішера, ухвалили на загальних зборах товариства 12 травня 1926 р., обумовивши, що бібліотека та збірки Народознавчого товариства у Львові перебуватимуть як депозит в Етнологічному інституті Університету Яна

³⁴² UL S, 1927/28, 52; UL S, 1928/29 і 1929/30, 59; UL S, 1930/31 і 1931/32, 157; UL S, 1932/33, 151; UL S, 1933/34 і 1934/35, 71; UL S, 1935/36, 70; UL S, 1936/37 і 1937/38, 76; UL S, 1938/39, 71.

³⁴³ Archiwum PTL, Nr. inw. 94: Fischer Adam, Zakład Etnologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (Mp.), s. 1.

³⁴⁴ UL S, 1923/24 і 1924/25, 37; UL S, 1925/26 і 1926/27, 53; UL S, 1927/28, 49; UL S, 1928/29 і 1929/30, 55; UL S, 1930/31 і 1931/32, 153; UL S, 1932/33, 147; UL S, 1933/34 і 1934/35, 67; UL S, 1935/36, 66; UL S, 1936/37 і 1937/38, 73; UL S, 1938/39, 68.

³⁴⁵ Локалізувати кімнати в будівлях сьогоденних хімічного та фізичного (вул. Кирила і Мефодія, 6 та 8) чи біологічного та геологічного (вул. М. Грушевського, 4) факультетів, у яких колись були Антропологічно-етнологічний, Етнологічний інститути та Інститут преісторії, наразі не вдалося. Стосовно ж приміщення підрозділу під керівництвом А. Фішера в будівлі на вул. Костюшка, 9 можемо висловити лише певні припущення. Другий поверх цього будинку в міжвоєнний час відповідав сьогоденньому третьому поверху. Тобто приміщення, яке нас цікавить, нині, найвірогідніше, належить історичному факультету. Етнологічний інститут мав щонайменше дві кімнати, адже в джерелах згадується його робітня. Тож інститут під керівництвом А. Фішера був, найімовірніше, у приміщеннях сьогоденнього деканату історичного факультету, Археологічного музею або ж в аудиторіях між ними (колись їх сполучали внутрішні двері).

³⁴⁶ Archiwum PTL, Nr. inw. 94: Fischer Adam, Zakład Etnologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (Mp.), s. 2.

³⁴⁷ "Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie za lata 1911–1918", 312–314.

Казимира у Львові, доки існуватиме цей підрозділ. Якщо з якоїсь причини він був би ліквідований, то подальшу долю фондів товариства мали вирішити їхні загальні збори³⁴⁸. У 1939 р. книгозбірня Народознавчого товариства у Львові налічувала вже близько 2 000 одиниць збереження, з них – 350 комплектів часописів (поповнювали завдяки обміну збірника “Lud” на інші видання з багатьма народознавчими установами та вченими Польської Республіки і світу)³⁴⁹. Подібна практика поповнення бібліотечних фондів була і в Антропологічно-етнологічного інституту: відбувався обмін друкованого органу Польського товариства природознавців імені Коперника – збірника “Kosmos”, який видавали силами Львівського університету (наприклад, 1928 р. у бібліотеці інституту були 44 примірники антропологічних журналів та збірників, отриманих завдяки такому обміну, а також 282 томи книжок)³⁵⁰.

Особливість проблематики, яку розробляли інститути під керівництвом А. Фішера та Я. Чекановського (саме ці підрозділи організовували й польові дослідження³⁵¹), зумовлювала формування їхніх фондів, які використовували в навчальному процесі як наочність та для написання праць. В Етнологічному інституті була етнографічна збірка – колекція писанок, керамічних виробів, ікон на склі, зразків вишивки, моделей сільськогосподарських знарядь тощо, в

³⁴⁸ “Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie za lata 1911–1918”, 312, 313; “Sprawozdanie Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie za czas od 1 lipca 1917 r. do 31 grudnia 1925”, 232, 233.

³⁴⁹ Falkowski, “Działalność Zakładu Etnologicznego”, 184. Тобто, кожний комплект часописів обліковували як окрему одиницю збереження. Це дозволяє узгодити невідповідність між кількістю томів бібліотеки у 1939 р. та в пізніші роки: її почали рахувати згідно іншого підходу.

³⁵⁰ Czekanowski, “Z działalności Zakładu Antropologiczno-Etnologicznego”, 183.

³⁵¹ Польові етнографічні експедиції, організовані Етнологічним інститутом, поділялися на практики студентів та особисті виїзди викладачів, студентів і випускників, які працювали над магістерськими чи докторськими роботами. Наприклад, у липні–серпні 1936 р. Етнологічний інститут організував експедицію на терени східного пограниччя Гуцульщини (місцевості на південний захід від Снятина). Крім Я. Фальковського як керівника, її учасниками були студенти і абсолювенти кафедри етнології та працівники Етнологічного інституту Львівського університету, інших структурних підрозділів народознавчого спрямування, а саме: Л. Попель, Р. Гарасимчук, К. Матейко, Г. Мушинський, В. Табор, Володимир Левицький, Євген Бересь, Анна Краєвська, Софія Кранська, Володимир Островський, Тадеуш Тварецький, Марія Тисович, Францішек Вокрой. Вони відвідали близько 20 населених пунктів. Метою експедиції було дослідження народної культури населення краю (кожен її учасник мав заздалегідь визначену тему для збирання матеріалу), а також ознайомлення студентів з методикою проведення польових етнографічних досліджень (Jan Falkowski, “Ze wschodniego pogranicza huculskiego”, 142–156). З експедицій, підтриманих Антропологічно-етнологічним інститутом, згадаємо польові дослідження 1914 р. Наприклад, у березні 1914 р. Я. Чекановський підтримав ідею свого студента Я. Пастернака стосовно досліджень на призовному пункті у Жовкві (упродовж десяти днів він проводив антропологічні обміри рекрутів-українців). Того самого року інститут долучився до організації експедиції для дослідження трипільського поселення у печері Вертеба неподалік від с. Більче Золоте Борщівського повіту. Серед учасників експедиції були, зокрема, студенти Я. Чекановського Б. Росінський, В. Гребеняк, Я. Пастернак, Богдан Гнатевич, а також приватний доцент Е. Лот (Романюк, *Ярослав Пастернак. Життєпис вченого*, 61; Булик, *Львівська археологія XIX – початку XX століття*, 235, 236).

Антропологічно-етнологічному інституті – уже згадані краніологічна збірка (в 1928 р. вона становила вже близько 800 одиниць збереження; поповнювали її завдяки матеріалам розкопок, наприклад, на теренах Бродівського повіту в 1929 р.³⁵²) та картотека з даними антропологічних досліджень. На окрему увагу заслуговує архів польових етнографічних матеріалів Етнологічного інституту, який поповнювали нотатками з експедицій та відомостями, отриманими від кореспондентської мережі й учнів, рисунками, фотографіями, негативами (“клішами”). Ці фонди (в 1939 р. їхня кількість становила близько 3 000) працівники та студенти використовували під час опрацювання різних тем³⁵³.

Наголосимо, що Етнологічний інститут став центром налагодження та підтримки зовнішніх зв'язків народознавців Львівського університету. У ньому розміщувалися: бюро Народознавчого товариства у Львові, редакція його друкованого органу збірника “Lud” та серії “Prace Etnograficzne” (секретарем товариства, а також головним редактором “Ludu” та зазначеної видавничої серії був А. Фішер); бюро Польської комісії народного мистецтва як польської секції Міжнародної комісії народного мистецтва; наукове коло Товариства друзів Гуцульщини; редакція польського відділу “Словника слов'янських народних вірувань і звичаїв”³⁵⁴; польський відділ швейцарського видавничого проєкту “Народознавча бібліографія” за редакцією спершу Едварда Гоффманна-Крайєра, а

³⁵² Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 205: Чортковер Соломон (особова справа), 1939–1941, арк. 92.

³⁵³ Archiwum PTL, Nr. inw. 94: Fischer Adam, Zakład Etnologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (Mp.), s. 2; Falkowski, “Działalność Zakładu Etnologicznego”, 184; Czekanowski, “Z działalności Zakładu Antropologiczno-Etnologicznego”, 183.

³⁵⁴ Ухвалу про започаткування проєкту прийнято на Першому з'їзді слов'янських філологів у Празі, що відбувся 6–13 жовтня 1929 р. Тоді ж визначено і його редакційний комітет у складі п'яти осіб: Христа Вакарельського з Софії, Веселіна Чайкановича з Белграда, Карела Чоткі з Праги, Дмитра Зеленіна з Ленінграда та Адама Фішера зі Львова. Планувалося, що словник буде підготовлено впродовж року та опубліковано німецькою мовою (“Handwörterbuch des slawischen Volksglaubens und Volksbräuche”) видавничою фірмою “Walter de Gruyter”. Його два перші томи мали бути присвячені рослинам, наступні – тваринам у різних сферах соціальної та духовної культури (Kujawska, Łuczaj, Sosnowska, Klepacki, *Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludowych – Słownik Adama Fischera*, 12; Typek, Łuczaj, Kujawska, “Słownik wierzeń i zwyczajów słowiańskich pod redakcją Adama Fischera”, 57, 58; Archiwum PTL, Nr. inw. 354: Materiały ankietowe – rośliny w powiecie bocheńskim (Rkp.), 37 s.; Nr. inw. 355: Bibliografia do zagadnienia rośliny (Rkp., mp.), 109 s.; Nr. inw. 356: Materiały dotyczące roślin: 1) Materiały prof. A. Fischera; 2) Materiały Zakładu Etnografii i Etnologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (Rkp., mp.), 159 + 3 s.; Adam Fischer, “Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludu polskiego”, *Lud* 28 (1929): 240–247; Adam Fischer, “Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludu polskiego (Kwestjonariusz)”, *Nasze drogi* 4 (1930): 101–102; Adam Fischer, “Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludu polskiego. Kwestjonariusz”, *Orli Lot* 4 (1930): 85–86; Archiwum PTL, Nr. inw. 357/I–II: Materiały do encyklopedii zwierząt. A–Z (Rkp.), 2567 s.). Саме в контексті підготовки цього словника у Львівському університеті було визначено чимало тем магістерських і докторських робіт, з'явилися відповідні праці А. Фішера й інших дослідників.

відтак – Пауля Гейгера (відображав народознавчий бібліографічний матеріал з цілої Європи)³⁵⁵.

Наявність інститутів (закладів) при кафедрах давала змогу розширити кількість працівників кафедр, що розвивали ту чи іншу науку³⁵⁶. Згідно зі статутами Львівського університету 1926 та 1929 рр., науковими помічниками були ад'юнкти, кустоші, прозектори, конструктори, асистенти, демонстратори, елеви та заступники асистентів, натомість у 1934 р. керівництво університету визначило такими ад'юнктів, кустошів, старших асистентів, молодших асистентів (демонстраторів, елевів) та заступників асистентів. В інститутах (закладах) безоплатно могли бути задіяні також волонтери (урядові елеви) або ж, за іншою термінологією, асистенти-волонтери, прийняті керівником за згодою факультетської ради: як й інші наукові помічники, з дозволу керівника підрозділу могли публікувати праці з грифом інституту (закладу). Вакантні посади наукових помічників заміщали за конкурсом, який оголошували рішенням факультетської ради на подання керівника підрозділу, і лише в окремих випадках – без його проведення. Наукові помічники були зобов'язані допомагати професорам у науковій, педагогічній та адміністративній роботі, за потреби заступати керівника підрозділу (на довший термін – у 1920-х роках – ад'юнкт, кустош, прозектор, конструктор чи асистент, від 1934 р. – лише ад'юнкт, кустош чи старший

³⁵⁵ Archiwum PTL, Nr. inw. 94: Fischer Adam, Zakład Etnologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (Mp.), s. 5.

³⁵⁶ У Законі про академічні школи від 13 липня 1920 р. серед “допоміжних наукових сил” виокремлено дві категорії: 1) асистентів – старших асистентів, молодших асистентів (демонстраторів, елевів), заступників асистентів; 2) ад'юнктів, кустошів, конструкторів і прозекторів (у пенсійних правах були зрівняні з державними чиновниками). Ад'юнктами, кустошами, конструкторами, прозекторами та старшими асистентами могли бути лише дипломовані випускники академічних шкіл. Особи, які не мали диплома, могли працювати лише молодшими асистентами (демонстраторами, елевами) та заступниками асистентів. Наукових помічників призначав академічний сенат за поданням ради факультету. Закон визначив максимальний термін перебування на різних посадах, а також умови, які його диктували. Посаду заступника асистента можна було обіймати не більше двох років, молодшого асистента – трьох років, старшого асистента – шести років (якщо до завершення шостого року асистентури старший асистент здобув титул доцента, то його перебування на посаді в інституті (закладі) могли продовжити ще на чотири роки). Ад'юнктів, кустошів, конструкторів і прозекторів призначали на трирічний термін, який міг бути повторений (лише після шести років могло настати так зване остаточне призначення). Визначення обов'язків наукових помічників Міністерство віросповідань та народної освіти поклало на розгляд університетів, факультетів та безпосередньо інститутів (закладів), обумовивши лише норми їхнього заміщення професора в навчальному процесі: допустити до читання лекцій та керівництва вправами могли лише ад'юнкта, кустоша, конструктора, прозектора чи старшого асистента, і тільки за рішенням ради факультету й на чітко визначений термін. Натомість у Законі про академічні школи від 15 березня 1933 р. про допоміжні наукові сили не йшлося (“Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich”, 1288; “Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich”, 594–603).

асистент)³⁵⁷. Згідно з параграфом 78 статуту 1926 р., після номінації на посаду науковий помічник інституту складав перед деканом службову присягу (її текст починався словами “Присягаю, що на довіреній мені посаді буду завжди вірно служити Польській Республіці”, що було неприйнятним для патріотично зорієнтованих українців). Складання присяги декан підтверджував у номінаційному декреті, а її текст, підписаний науковим помічником, зберігав серед офіційної документації³⁵⁸. У наступних статутах Львівського університету таких норм не було. Згідно з проєктом статуту 1934 р., умовами номінації на посади ад’юнкта, кустоша та старшого асистента була наявність у кандидата нижчого наукового ступеня та громадянства Польської Республіки. Увагу звертали і на репутацію та адміністративні здібності³⁵⁹.

Статут 1926 р. обумовлював, що асистентів і їхніх заступників призначали на термін до двох років з тим, що період їхнього урядування закінчувався 30 вересня³⁶⁰. Натомість у 1934 р. було деталізовано прийняття наукових помічників на посади: угоди з ад’юнктами і кустошами укладали на трирічний термін (після шести років безперервної роботи, за згодою міністра віросповідань та народної освіти, вони могли отримати постійне призначення), зі старшими асистентами – на рік чи два (асистента з титулом доцента могли призначати без обмежень чи на постійно), з молодшими асистентами (демонстраторами, елевами) чи заступниками асистентів – на академічний рік або й коротший термін. Щоб отримати посаду молодшого асистента (демонстратора, елева) чи заступника асистента, необхідно було мати диплом нижчого наукового ступеня (лише у виняткових випадках на ці посади могли призначити абсолювента факультету чи студента, і за умови, що він закінчив щонайменше три роки студій). На посаді молодшого асистента можна було перебувати не довше трьох років, заступника асистента – двох років³⁶¹.

³⁵⁷ Statut LU, 1926, 11, 12; Statut LU, 1929, 14; Statut LU, 1934, 26.

³⁵⁸ Statut LU, 1926, 12.

³⁵⁹ Statut LU, 1934, 26.

³⁶⁰ Statut LU, 1926, 13.

³⁶¹ Statut LU, 1934, 26, 27.

Науково-допоміжних працівників інститутів (закладів) водночас уважали працівниками кафедр, при яких діяли підрозділи. Це видно за текстами документів, що їх заповнювали особи, прийняті на роботу до Антропологічно-етнологічного й Етнологічного інститутів Львівського університету, зокрема, заяв на ім'я ректора та укладених з ними угод. Наголосимо, що до початку 1920-х років для Антропологічно-етнологічного інституту не було жодної ставки науково-допоміжних сил. Натомість від початку 1920-х років для інституту під керівництвом Я. Чекановського, а також для новостворених підрозділів, очолених Л. Козловським і А. Фішером, передбачали ставки допоміжного персоналу (хоча й незначну кількість). Наведемо схематичний перелік працівників цих підрозділів із зазначенням дати й місця їхнього народження та посад, які вони обіймали³⁶².

1. Антропологічно-етнологічний інститут:

Болеслав Росінський: старший асистент (1921–1930), ад'юнкт (1930–1939)³⁶³;

Константій Людвік Собольський (1902 р. н., Підгайчики Рудківського повіту): молодший асистент (1921–1925)³⁶⁴;

Станіслав Клімек: демонстратор (1925–1927), молодший асистент (1927–1928, 1930–1931), старший асистент (1931–1933, 1936–1939)³⁶⁵;

Альфред Бахманн (1897 р. н., Подусільна Перемишлянського повіту): демонстратор (1926)³⁶⁶;

Марта (Мартина) Григяшевська (1903 р. н., Борщів): демонстратор (1926–1927, 1928–1929)³⁶⁷;

³⁶² Докладніше про біографічні дані та наукові праці працівників інститутів під керівництвом Я. Чекановського та А. Фішера див.: Роман Тарнавський, “Антропологічно-етнологічний інститут Львівського університету як основа формування наукової школи Яна Чекановського”, *Народознавчі зошити* 1 (2014): 18–28; Роман Тарнавський, “Етнологічний інститут Львівського університету: формування колективу та напрямів діяльності (1924–1939)”, *Вісник Львівського університету. Серія історична* 50 (2014): 158–179; Роман Тарнавський, “Етнологічний інститут Львівського університету (1924–1939) як основа формування наукової школи Адама Фішера”, *Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність (до 75-ліття створення історичного факультету)*, ред. Леонід Зашкільняк, Павел Серженга (Львів: ПАІС, 2015), 167–173; Тарнавський, “Ян Фальковський”, 410–431; Тарнавський, *Кафедра етнології Львівського університету*, 88–116, 124–133.

³⁶³ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1639: Росінський Болеслав (особова справа), 1921–1939, арк. 4–32, 54–186.

³⁶⁴ Czekanowski, “Z działalności Zakładu Antropologiczno-Etnologicznego”, 183; ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 45.

³⁶⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 857: Клімек Станіслав (особова справа), 1925–1939, арк. 1–26, 36–55, 91–99, 124.

³⁶⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 76: Бахманн Альфред (особова справа), 1925–1928, арк. 3, 9.

³⁶⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 513: Григяшевська Марта (особова справа), 1926–1929, арк. 1–9 зв.; Оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 521, 559.

Тадеуш Генцель (1905 р. н., Вигнанка Чортківського повіту): заступник молодшого асистента (1929–1930), старший асистент (1933–1936)³⁶⁸;

Евгенія Мінковська (?): заступник молодшого асистента (1929–1930)³⁶⁹.

Францішек Вокрой (1906 р. н., Львів): асистент-волонтер (1936–1939), старший асистент (1939)³⁷⁰;

Саломон Чортковер: старший асистент-волонтер (1930–1939)³⁷¹;

Станіслав Жеймо-Жейміс: асистент-волонтер (1931–1936)³⁷²;

Ян Фориш (?): возний (1938–1939)³⁷³.

2. Інститут преісторії:

Кароль Стояновський: старший асистент (1924–1926)³⁷⁴;

Ян Едвард Брик (1899 р. н., Буськ): молодший асистент (1926–1929), старший асистент (1929–1932)³⁷⁵;

Маркіян Орест Смішко (1900 р. н., Львів): молодший асистент (1932–1934), старший асистент (1934–1937), ад'юнкт (1937–1939)³⁷⁶;

Тадеуш Сулімірський: ад'юнкт (1935–1936)³⁷⁷;

Владислав Ягелло (1912 р. н., Ключинці Гусятинського повіту): молодший асистент (1937–1938)³⁷⁸;

Казімеж Журовський (1909 р. н., Загуж Сяноцького повіту): молодший асистент (1938–1939)³⁷⁹;

Ян Пйонтковський (?): возний (1927–1930)³⁸⁰;

³⁶⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 857: Клімек Станіслав (особова справа), 1925–1939, арк. 36, 37, 39, 41, 91; Оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 240.

³⁶⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 857: Клімек Станіслав (особова справа), 1925–1939, арк. 36, 37, 39, 41.

³⁷⁰ Архів ЛНУ імені Івана Франка, Ф. Р-119, оп. 1, спр. 457: Вокрой Францішек (особова справа), 1940, арк. 1, 2, 5 зв.

³⁷¹ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 2078: Чортковер Саломон (особова справа), 1930–1939, арк. 1–3; Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 205: Чортковер Соломон (особова справа), 1939–1941, арк. 92.

³⁷² ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 669: Жеймо-Жейміс Станіслав (особова справа), 1935–1937, арк. 7, 8.

³⁷³ UL P/SW, 1938/39, I–III, 71.

³⁷⁴ UL S, 1923/24 і 1924/25, 37; Ярослав Погоральський, “Стояновський (Stojanowski) Кароль”, *Encyclopedia. Том II*, 482.

³⁷⁵ UL S, 1925/26 і 1926/27, 53; UL S, 1927/28, 49; UL S, 1928/29 і 1929/30, 55; UL S, 1930/31 і 1931/32, 153; Ярослав Погоральський, “Брик (Врук) Ян”, *Encyclopedia. Том I*, 241.

³⁷⁶ UL S, 1932/33, 147; UL S, 1933/34 і 1934/35, 67; UL S, 1935/36, 66; UL S, 1936/37 і 1937/38, 73; UL S, 1938/39, 68; Ярослав Погоральський, “Смішко Маркіян-Орест”, *Encyclopedia. Том II*, 445.

³⁷⁷ UL S, 1935/36, 66; Роман Тарнавський, Василь Рудий, “Сулімірський (Sulimirski) Тадеуш Юзеф”, *Encyclopedia. Том II*, 489.

³⁷⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 2225: Ягелло Владислав (особова справа), 1937–1939, арк. 1–3, 9–12 зв.

³⁷⁹ UL S, 1938/39, 68; Ярослав Погоральський, “Журовський (Żugowski) Казимир Юзеф”, *Encyclopedia. Том I*, 502.

Леон Ревіг (?): возний (1930–1939)³⁸¹.

3. Етнологічний інститут:

Альфред Бахманн: демонстратор (1925–1926, 1926–1927), молодший асистент (1927–1931)³⁸²;

Ян Едвард Брик: демонстратор (1926)³⁸³;

Ян Кантий Еміль Альфред Фальковський: молодший асистент (1931–1932), старший асистент (1932–1933, 1934–1939)³⁸⁴;

Леон Попель (1902 р. н., Львів): заступник асистента (1933), молодший асистент (1933), молодший асистент-волонтер (1934–1935), молодший асистент (1935–1937)³⁸⁵;

Александр Павел Яворчак (1908 р. н., Ланьцут): заступник асистента (1933)³⁸⁶;

Казімеж Журовський: заступник асистента (1937–1938)³⁸⁷;

Владислав Ягелло: заступник асистента (1937, 1938–1939), молодший асистент (1939)³⁸⁸;

Генрик Мушинський (1912 р. н., Ченстохова): асистент-волонтер (1939)³⁸⁹.

Для прикладу, порівняємо ситуацію зі ставками допоміжних наукових працівників у наукових інститутах інших університетів. Зокрема, упродовж 1924–1927 рр. Семінар етнології та етнографії Університету Стефана Баторія у Вільні мав лише одну ставку – заступника молодшого асистента (обіймав Міхал Дзядович). У 1927–1929 рр. ставок заступників молодшого асистента семінару було вже дві (ними працювали Марія Знамеровська-Прюффер та Вітольд Димовський). Наприкінці 1920-х років для Семінару етнології й етнографії ввели

³⁸⁰ UL S, 1927/28, 49; UL S, 1928/29 і 1929/30, 55.

³⁸¹ UL S, 1930/31 і 1931/32, 153; UL S, 1932/33, 147; UL S, 1933/34 і 1934/35, 67; UL S, 1935/36, 66; UL S, 1936/37 і 1937/38, 73; UL S, 1938/39, 68.

³⁸² ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 76: Бахманн Альфред (особова справа), 1925–1928, арк. 1–33.

³⁸³ Там само, арк. 9.

³⁸⁴ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1939: Фальковський Ян (особова справа), 1930–1939, арк. 1–13, 19–29, 36–39, 46, 52, 53, 61, 69, 71, 79, 94.

³⁸⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1538: Попель Леон (особова справа), 1933–1937, 1–32.

³⁸⁶ Falkowski, "Działalność Zakładu Etnologicznego", 183; ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 6.

³⁸⁷ UL S, 1936/37 і 1937/38, 76; Погоральський, "Журовський (Żurowski) Казимир Юзеф", 502.

³⁸⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 2225: Ягелло Владислав (особова справа), 1937–1939, арк. 4–8, 13–22.

³⁸⁹ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 539: Мушинський Генрик (особистий листок з обліку кадрів), 1939, арк. 1–4.

одну ставку – старшого асистента: її обіймали вже магістр В. Димовський (1929–1935), Марія Битнар (1935–1936) та магістр Ядвіга Клімашевська (1936–1939). Етнографічний музей упродовж існування, крім ставки керівника, мав лише ставку кустоша: від кінця 1920-х і до кінця 1930-х років її обіймала магістр М. Знамеровська-Прюффер. Допоміжним технічним персоналом для семінару та музею були возні й персонал, що обслуговували всі науково-навчальні підрозділи гуманітарного факультету³⁹⁰.

Малу кількість ставок науково-допоміжних кадрів інститутів народознавчого спрямування Львівського університету певним чином компенсувала участь ентузіастів з числа студентів та абсолювентів, зацікавлених у науковій роботі в ділянках антропології, етнології, преісторії (зокрема, у контексті праці над докторатами чи будучи залучені професорами до різних науково-видавничих проєктів). Упродовж існування підрозділів під керівництвом Я. Чекановського та А. Фішера поза штатом в Антропологічно-етнологічному інституті працювали Я. Пастернак, В. Гребеняк, Марія Бартель де Вейденталь, Адріян Деміановський, К. Стояновський, Я. Мидлярський, Я. Брик, Марта Франковська-Жевуська, Ірена Ульбрих-Кудельська, Гізеля Лемперт, К. Баранський, Р. Єндик, в Етнологічному інституті – Кароль Кораний, Ян (Іван) Кухта, Михайло Івашків, Володимир

³⁹⁰ UW S, 1924/25, 1925/26 і 1926/27, 20; UW S, 1927/28 і 1928/29, 18, 43; UW S, 1929/30, 1930/31, 1931/32, 1932/33, 1933/34, 130; UW S, 1934/35, 27; UW S, 1935/36, 28; UW S, 1936/37, 28; UW S, 1937/38, 28; UW S, 1938/39, 150. В Етнологічному інституті (закладі) Познанського університету кількість ставок науково-допоміжних працівників також була незначною. У 1919 р. для підрозділу передбачили лише посаду бібліотекаря (семінарійного бібліотекаря), яку обійняла Божена Стельмаховська. У 1921/22 н. р. цю ставку замінили на заступника молодшого асистента (Б. Стельмаховська працювала на ній два роки поспіль). На 1923/24 н. р. для підрозділу взагалі не передбачили оплачуваних посад допоміжних сил, наступного року повернули ставку бібліотекаря, а в середині 1920-х років її замінили заступником молодшого асистента (до 1927/28 н.р. їх обіймала вже доктор Б. Стельмаховська). У наступні роки у підрозділі було дві посади заступника молодшого асистента. Наприклад, упродовж кінця 1920-х – початку 1930-х років їх обіймали Яніна Краєвська, Марія Карбовська та Яніна Дурська (по одному року), Станіслава Стельмашек-Іздебська (два роки), Гелена Томас (три роки). У два останні передвоєнні роки Етнологічний інститут мав дві ставки молодшого асистента: першу по року обіймали магістр Тадеуш Дзеконський та студент Мечислав Сендлер, другу – два роки поспіль магістр Амелія Павліковська. Крім того, у 1938/39 н. р. асистентом-волонтером інституту названо вже доктора М. Карбовську-Франковську. Для Антропологічного закладу філософського (згодом математично-природничого) факультету ставок для допоміжних наукових працівників не було передбачено взагалі, натомість Заклад антропології медичного факультету від початку 1920-х років мав різні оплачувані асистентські посади та одну ставку так званого нижчого функціонера. Крім того, у цьому підрозділі дуже часто працював асистент-волонтер. Наприклад, спершу в закладі під керівництвом А. Вжосека посаду старшого асистента обіймала доцент Міхаліна Стефановська (1921–1923). Шлях від асистента-волонтера (1922/23) через посаду молодшого асистента (1923–1926) до старшого асистента (від останньої третини 1920-х років) пройшов М. Цвірко-Годицький (останню посаду обійняв, уже будучи доктором, і працював на ній навіть із титулом доцента) (UP S, 1919/20, 28; UP S, 1920/21, 25; UP S, 1921/22, 25, 28; UP S, 1922/23, 26, 31; UP S, 1923/24, 27, 33, 35; UP S, 1924/25, 24, 28, 32; UP S, 1925/26, 27, 31, 36; UP S, 1926/27, 28, 34, 38; UP S, 1927/28, 28, 34, 38; UP S, 1928/29, 33, 39, 44; UP S, 1929/30, 32, 39, 43; UP S, 1930/31, 42, 46, 51; UP S, 1931/32, 25, 29, 32; UP S, 1931/32, 29; UP S, 1937/38, 52, 58; UP S, 1938/39, 51, 56).

Марків, Евстахій Васильковський, Гіза Френкель, Ксаверій Півочський, Тадеуш Цешляк, Вільгельм Табор, та всі студенти, що готували магістерські роботи під керівництвом А. Фішера³⁹¹.

2.2.2. Коло антропологічних наук студентів Університету Яна Казимира у Львові

На кінець XIX ст. у Цісарсько-королівському університеті імені цісаря Франца І у Львові існувала чимала кількість студентських товариств різноманітного спрямування: суспільно-політичного, освітньо-наукового тощо³⁹². Українські студентські товариства брали активну участь у боротьбі за Український університет у Львові. Серед них виокремимо діяльність “Академічної громади”, заснованої на загальних зборах українських студентів Львівського університету 26 січня 1896 р. за присутності професорів О. Колесси, М. Грушевського та Петра Стебельського. Одним зі співзасновників та керівників товариства був студент філософського факультету І. Раковський. “Академічна громада” існувала (з перервами) до 1921 р., коли польська поліція під приводом, що товариство організовує записи на навчання в Українському університеті у Львові, заборонила її роботу³⁹³.

Освітньо-просвітницька діяльність багатьох товариств, зокрема й “Академічної громади”, охоплювала популяризацію народної творчості серед студентів та широкого загалу. Проте існували й спеціалізовані студентські організації, спрямовані на розвиток народознавчих студій. Зокрема, у “Хроніці Львівського університету” за 1898–1910 рр. згадано про діяльність так званих наукових кіл, заснованих студентами при Географічному інституті під керівництвом професора А. Реманна: географічного, краєзнавчого,

³⁹¹ Czekanowski, “Z działalności Zakładu Antropologiczno-Etnologicznego”, 185–190; Czekanowski, “Sprawozdanie z działalności naukowej Zakładu Antropologiczno-Etnologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1924/5”, 190–193; Романюк, Ярослав Пастернак. *Життєпис вченого*, 61; Булик, *Львівська археологія XIX – початку XX століття*, 235; Михайло Глушко, “Єндик Ростислав (Семкович, Роман, Роєн)”, *Encyclopedia. Том I*, 491; Falkowski, “Działalność Zakładu Etnologicznego”, 185–189; Archiwum PTL, Nr. inw. 94: Fischer Adam, Zakład Etnologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (Мр.), s. 3, 4, 6; Катерина Матейко, “Автобіографія”, *Народознавчі зошити* 6 (2000): 1112.

³⁹² Крикун, “Львівський університет австрійського періоду”, 48–53.

³⁹³ Качмар, “Академічна громада”, 124, 125.

етнографічного кіл та кола, організованого українськими студентами з метою комплексного опрацювання та видання загальної й описової географії українських земель³⁹⁴. У працях, присвячених історії Львівського університету, терміни “kółko”, “koło” на означення студентських товариств часто перекладають як “гурток”. У цьому контексті згадаємо Етнографічно-статистичний кружок, організований у 1883 р. за участю І. Франка³⁹⁵. Саме “кружок” є дослівним відповідником “kółka”, проте вважаємо за можливе для окреслення відповідних студентських товариств уживати назву “коло” як науковий термін. Докладніші відомості про діяльність Етнографічного кола студентів Львівського університету на початку ХХ ст. та інших схожих товариств народознавчого спрямування, на жаль, відшукати не вдалося. Опрацьовані джерела фіксують лише появу 1928 р. Кола антропологічних наук студентів Університету Яна Казимира у Львові.

Мережа академічних товариств в Університеті Яна Казимира у Львові впродовж 1920-х – 1930-х років була доволі розгалуженою³⁹⁶. Кола серед студентських товариств і корпорацій становили окрему групу. Крім студентів-етнологів, антропологів та преісториків, товариства такого типу заснували, зокрема, філологи, а також окремо полоністи, германісти, романісти, орієнталісти, історики літератури, історики, а ще студенти, які спеціалізувалися з політичної

³⁹⁴ Kronika UL, 1898/99–1909/10, 488.

³⁹⁵ Іван Франко, “[Засідання етнографічно-статистичного кружка]”, Іван Франко, *Додаткові томи до зібрання творів у п'ятдесяти томах. Том 53: Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці (1876–1895)* (Київ: Наук. думка, 2008), 122, 123.

³⁹⁶ Норми їхньої діяльності обумовлювали університетські статuti. Наприклад, у розділах “Академічні товариства та корпорації” статутів 1926 та 1929 рр. та “Академічні товариства” проекту статуту 1934 р. йшлося, що студентські організації Львівського університету повинні мати куратора, призначеного академічним сенатом з професорів чи доцентів на річний термін: після закінчення цього терміну викладача могли призначати куратором повторно. Куратори виконували функції посередників між керівництвом факультетів та університету і відповідними студентськими організаціями (нагляд за їхньою діяльністю вело також Міністерство віросповідань та народної освіти). На початку академічного року товариства та корпорації мали повідомити ректора про свою адресу та подати список членів керівництва (якщо ставалися зміни, то про них необхідно було поставити до відома ректора), а наприкінці року – звіт про діяльність організації. До керівництва академічних товариств та корпорацій могли належати лише студенти та вільні слухачі Університету Яна Казимира у Львові, натомість статuti 1920-х років, на відміну від проекту статуту 1934 р., передбачали, що їхніми членами могли бути й колишні студенти. Статuti обумовлювали й існування у Львівському університеті організацій, які охоплювали представників інших навчальних закладів: опіку та нагляд за їхньою діяльністю також забезпечував академічний сенат Університету Яна Казимира у Львові, проте питання підзвітності керівництва визначало Міністерство віросповідань та народної освіти. Академічний сенат мав право розпустити товариство чи корпорацію або заборонити їхню діяльність. На відміну від університетських статутів 1926 та 1929 рр., у проекті статуту 1934 р. особливу увагу було звернено на політичний аспект, пов'язаний з діяльністю студентських товариств: їм було заборонено займатися політичною діяльністю, а щодо різноманітних питань, зокрема, стосовно назви (ця норма ставала перешкодою вживання у назвах товариств терміна “український”) та характеру організацій зроблено відсилки до розпоряджень Міністерства віросповідань та народної освіти (Statut LU, 1926, 24; Statut LU, 1929, 26, 27; Statut LU, 1934, 38, 39).

історії, соціальної та економічної історії, історії мистецтва, педагогіки, історики права, музикологи, філософи, економісти, математики й фізики, природничники й окремо хіміки та географи³⁹⁷.

Перші загальні збори Кола антропологічних наук студентів Університету Яна Казимира у Львові відбулися о 19 годині 6 лютого 1928 р. в залі Етнологічного інституту. Їх відкрив член комітету засновників товариства Едвард Олексін (народився 1904 р. у Ряшеві³⁹⁸). На зборах були присутні студенти, професори Я. Чекановський, А. Фішер та Л. Козловський, доктори Г. Френкель, Т. Сулімівський та інші гості. У доповіді Е. Олексін наголосив, що нове студентське коло засноване за підтримки зазначених професорів як майданчик для розвитку антропологічних наук – антропології, етнології, преісторії, а також споріднених з ними галузей наукового знання – не лише серед членів товариства, а й суспільного загалу. Наступним після вступної доповіді питанням порядку денного загальних зборів було ухвалення статуту Кола антропологічних наук. В обговоренні його проекту взяли участь Я. Чекановський, А. Фішер, Л. Козловський, Г. Френкель, Т. Сулімівський (після внесення запропонованих ним правок статут одноголосно затвердили). Далі комітет засновників подав на розгляд зборів список кандидатів до керівництва кола, який також схвалили. До першого складу керівництва Кола антропологічних наук студентів Університету Яна Казимира у Львові ввійшли: Е. Олексін (президент), Я. Фальковський і Т. Генцель (заступники президента), Б. Нагель (секретар) та С. Чортковер (скарбник), а також як члени М. Григляшевська, А. Нешель, М. Смішко та Ю. Гаєк. До ревізійної комісії ввійшли доктор Т. Сулімівський, І. Гургула та С. Ленкавський. Зрештою ухвалено розмір вступних та щомісячних внесків для звичайних і так званих допоміжних членів, визначено дні для наукових зібрань³⁹⁹.

Другі загальні збори Кола антропологічних наук відбулися 10 грудня 1928 р. На них обрано нове керівництво – президент Т. Генцель, перший віце-президент

³⁹⁷ UL S, 1930/31 і 1931/32, 175–177; UL S, 1932/33, 161, 162; UL S, 1933/34 і 1934/35, 84–89; UL S, 1935/36, 82–87; U UL S, 1936/37 і 1937/38, 89–94; UL S, 1938/39, 80–84.

³⁹⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, арк. 47 зв.

³⁹⁹ Edward Oksin, “Koło Nauk Antropologicznych Studentów U. J. K. we Lwowie”, *Lud* 26 (1927): 130.

Ю. Гаєк другий віце-президент М. Смішко, секретар Г. Перльс, скарбник С. Чортковер, а також Гелена Цегак, що спеціалізувалася з археології (23 травня 1928 р. на науковому засіданні товариства виголосила реферат на тему “Троянська проблема”⁴⁰⁰). Наступним президентом товариства став Я. Фальковський⁴⁰¹. На жаль, про подальше керівництво кола інформацією не володіємо. Перші три його президенти засвідчують, що очільниками товариства обирали по черзі представників секцій: преісторичної (Е. Олексін), антропологічної (Т. Генцель), етнологічної (Я. Фальковський). Вони ж мали бути представлені в кожному керівництві, відповідно, як президент і два віце-президенти: його перший склад – Е. Олексін (преісторія), Я. Фальковський (етнологія), Т. Генцель (антропологія); другий склад – Т. Генцель (антропологія), Ю. Гаєк (етнологія), М. Смішко (преісторія).

Для поповнення бюджету кола його керівництво зверталося з проханням про дотації до академічного сенату університету, магістрату Львова, Міністерства віросповідань та народної освіти. У перший рік діяльності бюджет товариства становив 1 365 злотих (1 000 злотих отримано від міністерства, решту – завдяки членським внескам), за які придбали прилади для антропологічних обмірів (158 злотих) та фотоапарат (517 злотих), потрібний для комплексних польових досліджень. Упродовж 1928 р. коло розпочало формувати й власну бібліотеку (її поповнили 30 томами, більшість з яких подарували Я. Чекановський, А. Фішер та Л. Козловський)⁴⁰². Кураторами Кола антропологічних наук були викладачі-народознавці, зокрема, упродовж 1930–1933 та 1936–1939 рр. – Я. Чекановський, у 1933–1936 рр. – Б. Росінський. Адреса товариства залишалася незмінною – вул. Маршалковська 1⁴⁰³, тобто вочевидь приміщення інституту під керівництвом Л. Козловського.

Діяльність Кола антропологічних наук Університету Яна Казимира у Львові мала декілька напрямів: організація польових експедицій – археологічних,

⁴⁰⁰ Gajek, “Sprawozdanie z czynności ‘Koła Nauk Antropologicznych’ studentów U. J. K.”, 191, 192.

⁴⁰¹ UL S, 1930/31 i 1931/32, 176; UL S, 1932/33, 161.

⁴⁰² Gajek, “Sprawozdanie z czynności ‘Koła Nauk Antropologicznych’ studentów U. J. K.”, 191, 192.

⁴⁰³ UL S, 1930/31 i 1931/32, 176; UL S, 1932/33, 161; UL S, 1933/34 i 1934/35, 85; UL S, 1935/36, 83; UL S, 1936/37 i 1937/38, 90; UL S, 1938/39, 82.

етнологічних, антропологічних (з використанням коштів з бюджету товариства) – та наукових засідань, на яких заслуховували й обговорювали наукові реферати звичайних членів товариства, а також допоміжних членів, якими найчастіше були доктори філософії (початок наукових засідань – зазвичай 19-та година – засвідчує, що вони відбувалися після занять і збирали ентузіастів, готових жертвувати задля розвитку науки своїм вільним часом). На наукових засіданнях кола завжди були присутні професори Я. Чекановський, А. Фішер, Л. Козловський, які брали участь в обговоренні рефератів, засвідчуючи вагомість студентських ініціатив. А щоб послухати реферат С. Клімека на тему “Дослідження антропології американських індіанців”, виголошений у 1928/29 н. р., наукове засідання кола відвідав навіть ректор Ю. Семірадський, який свого часу був учасником експедицій на теренах Америки (зазначив, що результати дослідження доповідача підтвердили результати його наочних спостережень). Тематика рефератів, заслуханих на наукових засіданнях товариства, доводить реалізацію задекларованого на Перших загальних зборах завдання – розвивати близькі до антропології, етнології та преісторії галузі наукових знань. Наприклад, на першому науковому зібранні кола, що відбулося 17 лютого 1928 р., з дискусійним рефератом виступив допоміжний член товариства доктор Кароль Кораний. Тема доповіді “Заклинання та спокуси перед церковними судами у Польщі у XV та першій половині XVI століття” була на стику етнології та історії права. Вочевидь, проблематика зацікавила членів товариства, позаяк К. Кораний виголосив реферат і на науковому засіданні 1 лютого 1929 р.: доповідь на тему “Диявол у процесі” спиралася на матеріали судових процесів епохи середньовіччя з теренів Польського Королівства та Західної Європи⁴⁰⁴. Натомість тематика реферату, виголошеного 20 листопада 1928 р. Владиславом Капроцьким, була з ділянки соціології: “Про методи розпізнавання соціологічних явищ”⁴⁰⁵.

⁴⁰⁴ Докладніше про дослідника див.: Роман Тарнавський, “«Кабінетні вчені» Етнологічного інституту Університету Яна Казимира у Львові: Іван (Ян) Кухта та Кароль Кораний”, *Науковий збірник Закарпатського музею народної архітектури та побуту* 4 (2018): 8–14.

⁴⁰⁵ Oleksin, “Koło Nauk Antropologicznych Studentów U. J. K. we Lwowie”, 130, 131; Gajek, “Sprawozdanie z czynności ‘Koła Nauk Antropologicznych’ studentów U. J. K.”, 192.

Відмінність Кола антропологічних наук студентів Університету Яна Казимира у Львові від схожих студентських товариств інших університетів Польської Республіки полягала в тому, що одним з його завдань було згуртування студентів трьох споріднених галузей – антропології, етнології та преісторії (Ю. Гаєк зазначав, що це “перше такого роду наукове вогнище в Польщі”⁴⁰⁶).

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 2.2.

За системи, коли основою організації навчального процесу у Львівському університеті були професорські кафедри та доцентури, розвиток наукових напрямів забезпечували підрозділи навчально-наукового чи суто наукового спрямування, зокрема, семінари, заклади, інститути. На загальне функціонування цих типів підрозділів було побудоване на ідентичних засадах (керівник та допоміжні наукові помічники), проте статусно інститут був вищим. У різних університетах науково-навчальні підрозділи народознавчого спрямування були різного типу. Дуже часто відбувалася реорганізація підрозділів з одного типу в інший. Повне

⁴⁰⁶ Gajek, “Sprawozdanie z czynności ‘Koła Nauk Antropologicznych’ studentów U. J. K.”, 191, 192. Для порівняння зазначимо: ще в березні 1925 р. засновано Коло етнологів-студентів Університету Стефана Баторія у Вільні, яке представляло лише одну галузь (проіснувало, вочевидь, до кінця 1930-х років, бо в 1938/39 н. р. серед наукових товариств університету не згадане). Організаційні засади Кола етнологів-студентів Університету Стефана Баторія у Вільні були дуже схожими на принципи діяльності Кола антропологічних наук студентів Університету Яна Казимира у Львові. Воно мало керівництво, очолене президентом. Першим цю посаду обіймав засновник товариства М. Дзядович, що вже працював заступником молодшого асистента семінару етнології та етнографії. Після трагічної смерті молодого вченого у 1928 р. коло очолила М. Знамеровська-Прюффер. Як і Коло антропологічних наук студентів Університету Яна Казимира у Львові, Коло етнологів-студентів Університету Стефана Баторія у Вільні мало куратора: у середині 1920-х – першій половині 1930-х років ним була заступник професора, доцент Ц. Бодуен де Куртене-Еренкройт, у 1935/36 н. р. – професор Едвін Кошмедер, а далі два роки поспіль – професор К. Мошинський. Важливим для розуміння особливостей Кола антропологічних наук студентів Університету Яна Казимира у Львові є характеристика умов та напрямів діяльності віленського Кола етнологів. Бюджет цього товариства був невеликим: наприклад, у 1926/27 н. р. він становив 115 злотих. У 1930 р. магістрат Вільна за посередництва ректора Університету Стефана Баторія надав колу дотацію в розмірі 1 000 злотих. Для поповнення бюджету керівництво товариства також вдавалося до організації лотерей. Коло заснувало власну бібліотеку, домовилося про лекції рисунку для етнографів. Напрями діяльності товариства полягали у виголошенні рефератів та лекцій, організації експедицій і поповненні за їхніми результатами Етнографічного музею, укладанні на основі праць університетської бібліотеки етнографічної бібліографії. У 1925 р., зважаючи на організаційну роботу, був виголошений лише реферат М. Дзядовича “Про прислів’я”; з наступного навчального року розпочалося запрошення професорів для читання лекцій, після яких відбувалися дискусії (у грудні 1930 р. на наукове засідання коло запросило А. Фішера), а від 1927/28 н. р. наголос почали робити на рефератах членів товариства (“самоосвіті”). В останній третині 1920-х років Коло етнологів-студентів Університету Стефана Баторія у Вільні оголосило конкурс на найліпший опис експоната з університетського Етнографічного музею, розповсюдило (зокрема, завдяки публікації в “Ludzie”) анкету про вироби з кінського волосу (“копитки”), запланувало зробити комплексне (“монографічне”) дослідження одного із сіл Віленщини (UW S, 1924/25, 1925/26, 1926/27, 20, 40; UW S, 1927/28 і 1928/29, 18, 88; UW S, 29/30, 1930/31, 1931/32, 1932/33, 1933/34, 48; UW S, 1935/36, 28, 50; UW S, 1936/37, 28, 50; UW S, 1937/38, 28, 51; UW S, 1938/39, 150; M. Z. P. [Maria Znamierowska-Prüfferowa], “Koło Etnologów studentów Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie”, *Lud* 30 (1931): 269–272; “Ankieta Koła Etnologicznego Stud. Uniw. Stefana Batorego”, *Lud* 26 (1927): 139).

ототожнення інститутів (закладів) з кафедрами недоречно: вони могли відрізнятися навіть назвою. Можливим у цьому випадку є лише ототожнення асистентів, ад'юнктів та інших допоміжних наукових сил цих підрозділів з працівниками кафедри, позаяк здебільшого інститут (заклад) числився при одній кафедрі (був поєднаний з нею особою професора / керівника).

У Львівському університеті першим навчально-науковим підрозділом народознавчого спрямування став Антропологічно-етнологічний заклад під керівництвом Я. Чекановського (1913–1939), наступним – Етнологічний заклад, очолений А. Фішером (1924–1939). Упродовж існування вони набували то статусу інститутів, то знову закладів. Також вони мали інший алгоритм розвитку, ніж аналогічний підрозділ під керівництвом Л. Козловського (Семінар преісторії – Інститут преісторії – Заклад преісторії), з яким Антропологічно-етнологічний та Етнологічний інститути (заклади) були тісно поєднані, зокрема, працівниками.

Саме підрозділи навчально-наукового спрямування, очолені Я. Чекановським та А. Фішером, стали основою для вишколу представників їхніх наукових шкіл (більшість із них працювали в інститутах (закладах) на асистентських посадах або ж на посаді ад'юнкта, навіть після габілітації). Антропологічно-етнологічний та Етнологічний інститути (заклади) були передусім майданчиками для розвитку наукової діяльності, тож їхні керівники основну увагу звертали на формування бібліотек, збірок необхідних для наукових студій приладів та засобів, які використовували також у навчальному процесі (саме в приміщенні цих підрозділів проводили більшість практичних занять).

Однією з важливих складових організації народознавчих студій у Львівському університеті були студентські наукові товариства, організовані безпосередньо з ініціативи студентів, зацікавлених різними галузями народознавства. Одне з перших таких товариств – Етнографічне коло – виникло при Географічному інституті Цісарсько-королівського університету імені цісаря Франца І у Львові. Активну діяльність від кінця 1920-х років розвинуло Коло антропологічних наук студентів Університету Яна Казимира у Львові, що відрізнялося від схожих студентських товариств інших університетів намаганням

розвивати зв'язки антропології, етнології та преісторії, а також цих наук зі спорідненими галузями наукових знань – історією права, соціологією тощо. Таке спрямування сприяло пошуку нових методологічних підходів до вирішення народознавчих проблем. Діяльність Кола антропологічних наук, підтримана (зокрема, матеріально) на рівні Міністерства віросповідань та народної освіти, керівництва Львівського університету та його професорів Я. Чекановського, А. Фішера, Л. Козловського, доцентів і докторів, сприяла вдосконаленню фахової підготовки майбутніх науковців, а на той час – студентів.

Отже, упродовж кінця XIX – першої третини XX ст. у Львівському університеті існувала майже незмінна система організації навчально-наукового процесу, яка передбачала наявність професорських кафедр, доцентур (право викладання здобували габілітацією), а також підрозділів навчально-наукового спрямування (семінарів, закладів, інститутів) при кафедрах.

Першу спробу інституційно оформити народознавчі студії у Львівському університеті зробив І. Франко (доцентура руської літератури та етнографії). На початку XX ст. у середовищі НТШ у Львові виникли ідеї про відкриття в університеті доцентури чи професорської кафедри з етнографії та/чи антропології для Ф. Вовка (усупереч цьому активізувалися намагання польського вченого Б. Дибовського, відомого антиукраїнською позицією, залучити до університету польського антрополога К. Столигва з перспективою габілітації з антропології та відкриття відповідної кафедри під його керівництвом). Політичний спротив польської влади у 1920-х роках припинив і розвиток народознавчих кафедр у межах Українського університету у Львові, зокрема, кафедри української усної словесності під керівництвом Ф. Колесси та кафедри зоології (з предметним засягом і на антропологію), яку очолював І. Раковський (викладання в умовах конспіративної діяльності не дало змоги зміцнити їхнє становище завдяки заснуванню навчально-наукових підрозділів із залученням асистентів).

Натомість у межах Університету Яна Казимира у Львові розвивалися підрозділи етнологічно-антропологічного спрямування, засновані ще в Цісарсько-

королівському університеті імені цісаря Франца І у Львові: після дворічного існування першої кафедри етнології (1910–1912, керівник С. Цішевський) у 1913 р. засновано кафедру антропології та етнології, а також Антропологічно-етнологічний заклад (інститут), очолені Я. Чекановським.

Від 1920-х років, завдяки спершу доцентурі (1921–1924), а згодом кафедрі етнології та Етнологічному закладу (інституту) А. Фішера в Університеті Яна Казимира у Львові розпочався новий етап розвитку етнологічних студій з акцентом на славістичній проблематиці.

Упродовж міжвоєнного періоду працівники Антропологічно-етнологічного й Етнологічного інститутів стали основою для формування львівської антропологічної школи Я. Чекановського та львівської етнологічної школи А. Фішера (від кінця 1920-х років чинником їхнього становлення було й Коло антропологічних наук студентів Університету Яна Казимира у Львові). Зміцненню позицій народознавства в університеті сприяли й габілітації найсильніших учнів Я. Чекановського та А. Фішера, з яких залишилися викладати Б. Росінський, С. Клімек та Я. Фальковський, а також Ю. Вонсовича, який представляв напрям антропогеографії.

Особливістю Університету Яна Казимира у Львові було те, що всі народознавчі напрями (включно з антропогеографією) розвивалися у межах гуманітарної складової його філософського факультету, а від середини 1920-х років – гуманітарного факультету, що дало змогу налагодити тісні зв'язки між підрозділами, очоленими Я. Чекановським, А. Фішером та Л. Козловським (в інших університетах антропологія зазвичай була представлена в межах медичного, математично-природничого факультетів чи відповідної складової філософського факультету). Назви кафедр під керівництвом С. Цішевського, А. Фішера та Я. Чекановського, а також відповідних навчально-наукових підрозділів засвідчують чітке розуміння цими вченими особливостей різних народознавчих наук, зокрема, етнографії та етнології.

Розвиток народознавства у Львівському університеті впродовж кінця ХІХ – першої третини ХХ ст. відбувався за співпраці з ширшим інтелектуальним

середовищем. Формуванню його викладачів та працівників як науковців сприяло навчання та стажування у провідних народознавчих осередках Європи та США. Важливою складовою наукових контактів було викладання учнів Я. Чекановського в університетах Познані (К. Стояновський) та Варшави (Я. Мидлярський, С. Жеймо-Жейміс).

Особливе значення мала співпраця народознавців Львівського університету з науковими товариствами Львова: Народознавчим товариством у Львові та Науковим товариством імені Шевченка у Львові, яка на різних етапах мала свою специфіку. Так, якщо наприкінці 1890-х – у першій третині 1910-х років Народознавче товариство у Львові було поєднане з Львівським університетом завдяки окремим викладачам та студентам, які були його членами чи належали до керівних органів, то від часу заснування у Львівському університеті Антропологічно-етнологічного закладу (інституту), а згодом – Етнологічного закладу (інституту) йдеться про найтісніші інституційні зв'язки між товариством та цими підрозділами (були налагоджені та зміцнені передусім завдяки А. Фішеру та Я. Чекановському). Від середини 1920-х років саме Народознавче товариство у Львові (завдяки існуванню збірника “Lud”, який А. Фішер готував із залученням до роботи над виданням своїх учнів) було чинником розвитку наукових контактів Етнологічного інституту (закладу) із широким інтелектуальним середовищем.

Зв'язки Цісарсько-королівського університету імені цісаря Франца І у Львові з НТШ у Львові були забезпечені участю у діяльності товариства його викладачів. Саме представники НТШ у Львові опікувалися інституційним оформленням наукових напрямів в університеті (як у випадку кафедри для Ф. Вовка), а наприкінці 1910-х – у першій половині 1920-х років це академічне середовище забезпечило існування Українських університетських курсів та Українського університету у Львові загалом та їхніх народознавчих кафедр зокрема. Натомість співпраця Університету Яна Казимира у Львові з НТШ у Львові набула виміру лише індивідуальних контактів: за відсутності викладачів-українців (за винятком І. Свенціцького) їх підтримували студенти та докторанти-українці, зокрема, члени Етнографічної комісії НТШ у Львові.

РОЗДІЛ III

КАФЕДРА – ОСНОВНА НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА ОДИНИЦЯ. ЕТНОГРАФІЧНИЙ МУЗЕЙ (1939–1947)

3.1. Особливості інституційного дискурсу народознавчих студій у 1939–1944 рр.: організаційний, термінологічний та кадровий аспекти

Трансформація структури Львівського університету від кінця 1939 р., особливо у 1940 р., відбувалася в контексті уніфікації організаційних засад його діяльності з вищими школами інших міст УРСР та СРСР, що ствердив новий статут Львівського університету, затверджений наказом заступника голови Всесоюзної комісії у справах вищої школи при Раді народних комісарів (далі – ВКВШ при РНК) СРСР Олексія Гагаріна 2 лютого 1940 р. Згідно зі статутом, основною навчальною та науковою структурою, відповідальною за навчально-методичну та науково-дослідну роботу з однієї або декількох тісно пов'язаних між собою дисциплін, була кафедра. До складу кафедри належали всі її викладачі, наукові співробітники лабораторій і кабінетів при ній, а також аспіранти та студенти, що слухали курс із однієї з дисциплін підрозділу. Серед посад науково-педагогічних кадрів та навчально-допоміжного персоналу кафедри були такі: професор, завідувач кафедри (паралельно вживали термін “керівник кафедри”), професор, доцент, асистент, старший викладач, викладач, старший лаборант, лаборант, старший препаратор і препаратор⁴⁰⁷.

З метою оптимальної організації наукової роботи споріднених кафедр, а також для вирішення проблем, не представлених спеціальностями, статут

⁴⁰⁷ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 22: Статут Львівського державного університету ім. Івана Франка, 2 лютого 1940 р., арк. 6, 7, 24 зв. На посади завідувача кафедри і професора могли претендувати (на конкурсних засадах) особи, які мали вчене звання професора або вчений ступінь (вживали саме такий термін) доктора наук, на доцента (також за конкурсом) – вчене звання доцента або вчений ступінь кандидата наук. Підсумок конкурсу на завідувача кафедри за поданням ректора через Народний комісаріат освіти УРСР (далі – НКО УРСР) затверджувала ВКВШ при РНК СРСР (в одному з проєктів статуту ця норма передбачала інший алгоритм). Результати конкурсу на посади професора і доцента за поданням ректора затверджував НКО УРСР. Кандидатури на посади асистентів, старших викладачів, викладачів і навчально-допоміжного персоналу висував завідувач кафедри, а на затвердження ректору подавав декан факультету. Кількість і склад професорсько-викладацького та навчально-допоміжного персоналу визначали згідно зі штатним розписом (ректор через НКО УРСР подавав його на затвердження ВКВШ при РНК СРСР). До обов'язків завідувача кафедри належали організація та керівництво всіма формами її діяльності, науково-педагогічного персоналу – виконання відповідно до посади навчального плану та плану науково-дослідної роботи (за навантаження переважно до п'яти годин на добу впродовж шестиденного робочого тижня), навчально-допоміжного персоналу – відповідальність за майно кафедри тощо (Там само).

передбачав існування у структурі факультетів науково-дослідних інститутів з окремими титулами, статутами та бюджетами. Підрозділи мали очолювати директори⁴⁰⁸. Проте на практиці ці норми не були втілені в життя: науково-дослідні інститути не створили на жодному з факультетів, натомість саме наукові інститути (заклади) Університету Яна Казимира у Львові стали матеріальною базою реформованих кафедр.

Створення кафедр народознавчого спрямування у межах окресленої реорганізації мало низку етапів. Наприклад, 1 жовтня 1939 р. на посаду професора філологічного факультету зарахували А. Фішера (без наказу)⁴⁰⁹, а 27 листопада цього самого року – Ф. Колессу (згідно з ректорським наказом ч. 78)⁴¹⁰. У затвердженому штатному розписі професорсько-викладацького та навчально-допоміжного персоналу від 8 січня 1940 р. за підписом заступника голови ВКВШ при РНК СРСР О. Гагаріна зазначено кафедру етнографії і фольклору, для якої передбачили шість ставок: завідувача кафедри професора (1), професора (1), доцента (2), асистента (2)⁴¹¹. Врешті склад окремої кафедри (зі зміненою назвою та зменшеною кількістю ставок⁴¹²) сформовано ректорським наказом ч. 109 від 11 січня 1940 р.: Ф. Колессу призначено на посаду керівника кафедри етнографії (у російському варіанті запису – “заведующего кафедрой”, без уточнення її назви) з 10 січня⁴¹³, А. Фішера затверджено на посаді професора філологічного факультету⁴¹⁴, асистенткою кафедри етнографії призначено І. Нестюк⁴¹⁵ (у її трудовій книжці, як і в А. Фішера, зазначено лише факультет – філологічний, без

⁴⁰⁸ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 22: Статут Львівського державного університету ім. Івана Франка, 2 лютого 1940 р., арк. 14, 28 зв., 57.

⁴⁰⁹ Архів ЛНУ імені Івана Франка, відділ кадрів, спр. 380: Фішер Адам (трудова книжка), 1940, арк. 10.

⁴¹⁰ Архів ЛНУ імені Івана Франка, відділ кадрів, спр. 301: Колесса Філарет (трудова книжка), 1940, арк. 1 зв.–2, 9 зв.–10. За сумісництвом, з січня 1940 р. Ф. Колесса був завідувачем Львівського відділення Інституту українського фольклору АН УРСР (у 1944–1949 рр. – Львівське відділення Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР), а з 20 січня цього ж року – директором Державного етнографічного музею (організованого на базі Культурно-історичного музею НТШ у Львові) (Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 728: Колесса Філарет (особова справа), 1944–1947, арк. 4 зв.).

⁴¹¹ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 19: Штатний розпис професорсько-викладацького та навчально-допоміжного персоналу, 1940, арк. 1.

⁴¹² ДАЛО, Р-119, оп. 3, спр. 259: Розрахунок штатів педагогічного персоналу, 1940, арк. 2.

⁴¹³ Архів ЛНУ імені Івана Франка, відділ кадрів, спр. 301: Колесса Філарет (трудова книжка), 1940, арк. 1 зв.–2, 9 зв.–10.

⁴¹⁴ Архів ЛНУ імені Івана Франка, відділ кадрів, спр. 380: Фішер Адам (трудова книжка), 1940, арк. 1 зв.–2, 9 зв.–10.

⁴¹⁵ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 541: Нестюк Ірина (особова справа), 1940, арк. 3.

уточнення кафедри⁴¹⁶). Через декілька днів наказом ректора ч. 114 від 20 січня 1940 р. лаборантом кафедри етнографії призначили Г. Перльса⁴¹⁷ (на кінець вересня ставка лаборанта була замінена ставкою старшого лаборанта⁴¹⁸, проте незабаром її знову понизили).

У статуті університету від 2 лютого 1940 р. назва кафедри в іменниковій формі звучала як “етнографія і фольклор”⁴¹⁹ (в одному з його проєктів кафедри етнологічно-фольклористичного спрямування не було передбачено зовсім)⁴²⁰. У документації, датованій лютим цього самого року (наприклад, у життєписі І. Нестюк від 10 лютого), назва підрозділу звучить як “кафедра фольклору й етнографії”⁴²¹. Саме така назва трапляється надалі в різноманітних офіційних документах найчастіше, проте подекуди наявні й такі її форми, як “кафедра фольклору” та “кафедра етнографії”⁴²². У статті-спогаді Ф. Колесса навів підрозділ “кафедрою фольклору і етнології”⁴²³.

Можливо, саме Ф. Колесса мав вплив на перейменування підрозділу з кафедри етнографії або ж етнографії і фольклору (кінець 1939 р. – початок 1940 р.) на кафедру фольклору й етнографії (від початку 1940 р.), що більше відповідала її тодішньому навчально-науковому спрямуванню. Припускаємо, що назву “кафедра етнографії” підрозділу надали під час його створення на базі кафедри етнології та Етнологічного інституту під керівництвом А. Фішера простим заміщенням терміна “етнологія” (від кінця 1920-х років у СРСР це слово вважали “буржуазним” й аж до початку 1990-х років не вживали) терміном “етнографія”.

⁴¹⁶ Архів ЛНУ імені Івана Франка, відділ кадрів, спр. 766: Нестюк Ярина (трудова книжка), 1940, арк. 1 зв.–2, 9 зв., 10.

⁴¹⁷ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 555: Перльс Генрик (Генах) (особова справа), 1940, арк. 1.

⁴¹⁸ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 335: Акт передачі справ та майна Університету, 23–27 вересня 1940 р., арк. 5.

⁴¹⁹ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 22: Статут Львівського державного університету ім. Івана Франка, 2 лютого 1940 р., арк. 10.

⁴²⁰ Там само, арк. 25 зв.

⁴²¹ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 541: Нестюк Ірина (особова справа), 1940, арк. 5.

⁴²² Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 404: Списки професорсько-викладацького складу по кафедрах із вказівкою окладу, 1940, арк. 6; Спр. 405: Списки викладачів та накази замісника народного комісара від 19 жовтня 1940 р. Штатний контингент професорсько-викладацького персоналу, 1940, арк. 6, 19; Спр. 410: Списки завідувачів кафедр, 1939–1940, арк. 1, 4, 9, 13; ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 189: Річний звіт декана філологічного факультету про діяльність за 1940 р., 1940, арк. 10; Спр. 335: Акт передачі справ та майна Університету, 23–27 вересня 1940 р., арк. 4–6, та ін.

⁴²³ Колесса, *Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР*, 49.

Колектив новоствореної кафедри під керівництвом Ф. Колесси відображав загальну кадрову політику по університету за ректора Михайла Марченка, яка полягала в залученні до навчального процесу українських науковців (започаткована ним українізація охопила всі сфери діяльності Львівського університету⁴²⁴). Ця політика узгоджувалася з тодішньою політикою керівництва СРСР, яке в 1939–1940 рр. намагалося продемонструвати свою лояльність до українців Західної України задля отримання їхньої підтримки у проведенні радянської приєднаних територій. Воно також намагалося лавірувати між інтересами українців і поляків, місцевого єврейського населення.

Станом на 1939 р. Ф. Колесса був найавторитетнішим українським ученим-народознавцем Львова. У службовій характеристиці на нього за підписом М. Марченка серед іншого зазначено: “Проф[есор] Колесса являється найвидатнішим вченим в галузі української народної творчості”⁴²⁵. На початку грудня 1939 р. Ф. Колессу поновили у званні дійсного члена Академії наук УРСР (у 1930-х роках на знак протесту проти репресивної політики радянської влади в Україні вчений відмовився від звання дійсного члена Всеукраїнської академії наук, яке отримав 1929 р.)⁴²⁶. До того ж, обіймаючи свого часу посаду професора Українського університету у Львові, він мав досвід викладання усної словесності. Українців на кафедрі представляла й асистентка І. Нестюк, поляків – професор А. Фішер, поляків єврейського походження – лаборант Г. Перльс⁴²⁷.

Колектив підрозділу складався винятково з місцевих кадрів: Ф. Колесса, А. Фішер та його учні – магістри і доктори філософії у галузі етнографії з етнологією І. Нестюк та Г. Перльс. У 1941 р. посаду лаборанта кафедри фольклору й етнографії замість Г. Перльса (фігурував у списку викладачів

⁴²⁴ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 7а: Розпорядження про впровадження української мови як державної, 1939, арк. 1; Спр. 24: Доповідь ректора Університету Марченка Михайла Івановича на тему “Львівський університет в минулому і тепер”, 1940, арк. 1–2.

⁴²⁵ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 408: Службово-ділові характеристики на професорсько-викладацький склад, видані ректором Університету, 1940, арк. 11–12.

⁴²⁶ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 728: Колесса Філарет (особова справа), 1944–1947, арк. 3, 11, 13.

⁴²⁷ ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 11: Списки викладацького складу університету за 1939–1941 рр., квітень 1942 р., арк. 9; Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 555: Перльс Генрик (Генах) (особова справа), 1940, арк. 3.

філологічного факультету й на нього завели картку обліку навчальної роботи⁴²⁸, тож, можливо, планувалося залучення вченого до викладання) обійняв студент-екстерніст історичного факультету українець Антін Будзан (призначений на посаду 15 березня 1941 р.)⁴²⁹. Він мав досвід польових етнографічних експедицій та праці в музейній сфері: у середині–другій половині 1930-х років працював у Культурно-історичному музеї НТШ у Львові під керівництвом Я. Пастернака, збирав матеріали про ручні землеробські знаряддя праці, ткацтво, весільну обрядовість і фольклор подолян рідного села Лозівка та сусідніх поселень Збараського повіту (нині – Підволочиський р-н Тернопільської обл.), а від 1937 р. зосередився на дослідженні килимарства⁴³⁰. А. Будзан був випускником Греко-католицької богословської академії у Львові, де навчався у 1933–1938 рр., проте цей факт у життєписі 1941 р., зі зрозумілих причин, не згадав⁴³¹.

Те, що кафедра фольклору й етнографії була створена на базі досвідчених етнологічних підрозділів, а її колектив складався з професійних кадрів, ознайомих з усіма нюансами розвитку народознавства у Львові та Західній Україні загалом, сприяло її активній діяльності. За 1939/40 н. р. відбулося п'ять засідань кафедри (три організаційні та два наукові). Вона встановила зв'язки з народознавцями Київського державного університету імені Т. Г. Шевченка, а також з викладачами Московського та Ленінградського університетів⁴³².

⁴²⁸ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 215: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1940/41 н. р., 1940, арк. 94.

⁴²⁹ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 443: Будзан Антін (особова справа), 1941, арк. 4 зв.; Спр. 407: Штатний розпис професорсько-викладацького складу по кафедрах із додатком вказівок розрахунку штатів на 1941/42 н. р., 1940–1941, арк. 19; ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 357: Штатний розпис на 1941 р., арк. 9.

⁴³⁰ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 443: Будзан Антін (особова справа), 1941, арк. 1–5 зв.; Станкевич, “Антін Будзан: Широчінь інтересів дослідника”, 429–430.

⁴³¹ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 443: Будзан Антін (особова справа), 1941, арк. 2. Докладніше про діяльність працівників кафедри фольклору й етнографії див.: Роман Тарнавський, “Формування колективу кафедри фольклору й етнографії Львівського університету під керівництвом Філарета Колесси”, *Родина Колесів – спадкоємність науково-мистецької традиції (з нагоди 140-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси)*, упоряд. Ірина Довгалюк, Андрій Вовчак (Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013), 33–50; Роман Тарнавський, “Один рік з життя професора Львівського університету Адама Фішера: 1940”, *Polska i ukraińska etnologia dzisiaj. Kontynuacje i perspektywy* (Lwów, 24–27.IX.2015): *abstrakty* (Wrocław, Lwów: PTL, 2015), 46; Роман Тарнавський, “Діяльність професора Адама Фішера на кафедрі фольклору й етнографії Львівського університету”, *Вісник Львівського університету. Серія історична* Спецвип.: На пошану проф. Романа Шуста (2019): 478–488; Roman Tarnavskiy, “Tryna Nestiuk: the Addition to the Biography of the Representative of Lviv Ethnological School of Adam Fischer”, *Східноєвропейський історичний вісник* Спецвип. (2019): 137–144; Тарнавський, *Кафедра етнології Львівського університету*, 136–151.

⁴³² ДАЛО, Р-119, оп. 3, спр. 193: Звіт про роботу кафедр філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 4; Спр. 335: Акт передачі справ та майна Університету, 23–27 вересня 1940 р., арк. 6.

Працівники підрозділу навіть розробили та подали ректору план перетворення кафедри в самостійний “відділ”. У документі за підписом А. Фішера йшлося, що цей план ректор схвалив, а 4 липня 1940 р. його затвердили на засіданні Наукової ради університету⁴³³. У межах підготовки до майбутньої реформи кафедра фольклору й етнографії збільшувала фонди своїх архіву, бібліотеки, а також Етнографічного музею⁴³⁴. Проте кількість професорсько-викладацьких ставок для кафедри на 1940/41 н. р., затверджена ВКВШ при РНК СРСР, була попередньою – дві ставки професора та ставка асистента⁴³⁵ (плани залучити до викладацької діяльності Г. Перльса не були реалізовані).

До архіву кафедри фольклору й етнографії ввійшли рукописні матеріали й іконографічна збірка Етнологічного інституту⁴³⁶. Підручна наукова бібліотека кафедри, згідно зі звітом ректора М. Марченка, на вересень 1940 р. становила шість тисяч томів⁴³⁷ (цього року для бібліотеки придбали 69 томів на 490 крб⁴³⁸). Натомість за словами Ф. Колесси та згідно з доповідною запискою повоєнного ректора Івана Белякевича про вивезене німцями навчальне обладнання університету (1945), бібліотека кафедри, втрачена під час війни, налічувала більше восьми тисяч бібліотечних одиниць – майже 15–16 тисяч книжок⁴³⁹.

У звіті від 24 жовтня 1940 р. А. Фішер писав: “За ініціативою кафедри й доручення Ректора упор’ядковано й зінвентаризовано наявні експонати з народної культури й зорганізовано самостійний при кафедрі Музей”⁴⁴⁰. Проте згаданий музей мав загальноуніверситетський статус. Статут Львівського університету 1940 р. передбачав наявність музеїв – навчально-допоміжних, науково-дослідних і масово-освітніх установ, які мали обслуговувати також “ширші маси трудящих”.

⁴³³ ДАЛО, Р-119, оп. 3, спр. 193: Звіт про роботу кафедр філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 7, 8; Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Львівський державний університет імені Івана Франка: проєкт навчального плану кафедри фольклору й етнографії від 4 липня 1940 р. (рукопис, оригінал), арк. 1.

⁴³⁴ Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Львівський державний університет імені Івана Франка: проєкт навчального плану кафедри фольклору й етнографії від 4 липня 1940 р. (рукопис, оригінал), арк. 1.

⁴³⁵ ДАЛО, Р-119, оп. 3, спр. 259: Розрахунок штатів педагогічного персоналу, 1940, арк. 2.

⁴³⁶ ДАЛО, Р-119, оп. 3, спр. 193: Звіт про роботу кафедр філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 7, 8.

⁴³⁷ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 335: Акт передачі справ та майна Університету, 23–27 вересня 1940 р., арк. 6.

⁴³⁸ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 189: Річний звіт декана філологічного факультету про діяльність за 1940 р., 1940, арк. 3, 5.

⁴³⁹ Колесса, *Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР*, 50; ДАЛО, ф. Р-119, оп. 6, спр. 9: Доповідна записка про вивезене німцями навчальне обладнання університету, 1945, арк. 1.

⁴⁴⁰ ДАЛО, Р-119, оп. 3, спр. 193: Звіт про роботу кафедр філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 7, 8.

Університетські музеї, для яких було визначено окремі бюджети, мали діяти на засадах статутів, затверджених ВКВШ при РНК СРСР, та підпорядковуватися деканам відповідних факультетів. Безпосереднє керівництво підрозділами забезпечували їхні директори. У статуті 1940 р. згадано два університетські музеї – Археологічний та Етнографічний⁴⁴¹. Насправді ж їхня кількість була більшою, що засвідчує фінансово-кадрова документація університету за 1940–1941 рр.: ставки виділили для Ботанічного музею, Зоологічного музею, Геологічного (Геологічного і палеонтологічного) музею, Геологічного і петрографічного музею (Мінералогічного музею і Петрографічного кабінету) та Етнографічного музею⁴⁴². У звітах ректора та декана філологічного факультету за 1940 р. згадано також Музей орієнталістики при кафедрі східних мов, фонди якого становили 40 експонатів⁴⁴³ (проте окремих ставок для цього підрозділу не було передбачено⁴⁴⁴). Можливо, Музей орієнталістики мав статус кабінету (у кадрово-фінансовій документації університету фігурує низка кабінетів – Петрографічний кабінет, Кабінет історії мистецтв та Географічний кабінет)⁴⁴⁵.

Наголосимо: етнографічні збірки (писанки, музичні інструменти тощо) Етнологічного інституту Університету Яна Казимира у Львові стали основою створення не кабінету, а саме музею. Проте в 1939 р. А. Фішер не планував збільшувати кількість експонатів збірок свого інституту, що використовували в дидактичних цілях, та перетворювати їх на музей (наприклад, Етнографічний музей існував при Закладі етнології Університету Стефана Баторія у Вільні⁴⁴⁶). Професор сподівався, що більшим майданчиком для навчальної та науково-дослідної роботи його Етнологічного інституту стане Етнографічний музей у

⁴⁴¹ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 22: Статут Львівського державного університету ім. Івана Франка, 2 лютого 1940 р., арк. 11, 15, 49, 57.

⁴⁴² ДАЛО, Р-119, оп. 3, спр. 259: Розрахунок штатів педагогічного персоналу, 1940, арк. 6; Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 404: Списки професорсько-викладацького складу по кафедрах із вказівкою окладу, 1940, арк. 11, 23, 35, 47.

⁴⁴³ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 189: Річний звіт декана філологічного факультету про діяльність за 1940 р., 1940, арк. 10; Спр. 335: Акт передачі справ та майна Університету, 23–27 вересня 1940 р., арк. 7.

⁴⁴⁴ ДАЛО, Р-119, оп. 3, спр. 259: Розрахунок штатів педагогічного персоналу, 1940, арк. 6.

⁴⁴⁵ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 404: Списки професорсько-викладацького складу по кафедрах із вказівкою окладу, 1940, арк. 11, 23, 35, 47.

⁴⁴⁶ Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutzowa, “Zakład etnologji Uniwersytetu Stefana Batorego”, 76–98.

Палаці Безядецьких у Львові, відкриття якого тоді було лише питанням часу⁴⁴⁷. На новостворений Етнографічний музей Львівського університету А. Фішер покладав ті самі завдання, стверджуючи: “Зарівнож музей як і архів служитимуть до науково-дослід[ної] та педагогічно-навчальної роботи кафедри. Ясне, що поглядне пояснення при допоміжі оригінального експонату полегшує й покращає присвоєння студентом знання, які він зараз одержує на лекції”⁴⁴⁸.

Для університетського Етнографічного музею передбачили дві півставки – для професора та асистента⁴⁴⁹. За сумісництвом його завідувачем (директором) став А. Фішер, науковим співробітником – І. Нестюк⁴⁵⁰. Станом на 1940 р. у підрозділі було понад 300 експонатів, зібраних переважно під час польових етнографічних досліджень ще працівниками Етнологічного інституту (відображали передусім народну культуру українців). Близько 30 експонатів закупили під час експедиції на Волинь у 1940 р., зокрема, солом’яний капелюх, “довбешку” для розбивання землі, дерев’яну коновку, “бочілку на воду” (с. Мерва, нині – Горохівського р-ну Волинської обл.), ходаки, плетений кошик, кресало, зразки вишивок та ряден (с. Повча, – нині Дубнівського р-ну Рівненської обл.), рало, січкару, заступ, “берульку”, плетену коробку, сільничку, “мірку” (с. Збитин, нині – Дубнівського р-ну Рівненської обл.), чотири зразки народної кераміки, веретено, кошик (с. Залібівка, нині – Здолбунівського р-ну Рівненської обл.), рало, січкару (с. Замлин, нині – с. Стеблівка Здолбунівського р-ну), крісло (с. Тайкури, нині – Рівненського р-ну Рівненської обл.), борону, ярмо, “берульку”, серп, “мірку на сирівку”, “солом’яник”, коромисло (с. Кустин, нині – Рівненського р-ну)⁴⁵¹.

⁴⁴⁷ Archiwum PTL, Nr. inw. 94: Fischer Adam, Zakład Etnologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (Mp.), s. 2.

⁴⁴⁸ ДАЛО, Р-119, оп. 3, спр. 193: Звіт про роботу кафедр філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 7, 8.

⁴⁴⁹ ДАЛО, Р-119, оп. 3, спр. 259: Розрахунок штатів педагогічного персоналу, 1940, арк. 6.

⁴⁵⁰ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 404: Списки професорсько-викладацького складу по кафедрах із вказівкою окладу, 1940, арк. 11, 23, 35, 47.

⁴⁵¹ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 335: Акт передачі справ та майна Університету, 23–27 вересня 1940 р., арк. 7; Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 403: Списки професорсько-викладацького складу по кафедрах із вказівкою тем їхніх наукових праць, 1940, арк. 2, 10; Колесса, *Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР*, 50; Івашків, Марків, “Біля витоків української фольклористики у Львівському університеті”, 21. Докладніше про саму експедицію, а також про заплановану наукову мандрівку влітку 1941 р. див.: Староста, “Перша експедиція Катедри фольклору й етнографії”, 357–361; Тарнавський, *Кафедра етнології Львівського університету*, 146–148.

Наприкінці 1930-х – на початку 1940-х років реорганізація Львівського університету не оминула й підрозділи антропологічного спрямування – кафедру антропології та Антропологічно-етнологічний інститут під керівництвом Я. Чекановського. Відтворення їхньої історії цього періоду є досить складним з огляду на суперечливу інформацію наявних офіційних документів. Ще 1 жовтня 1939 р. (без наказу) на новостворений природничий факультет (без зазначення кафедри) було прийнято трьох антропологів – Я. Чекановського на посаду професора⁴⁵², С. Чортковера та Ф. Вокроя на посади асистентів⁴⁵³. Ректорат Львівського університету старого складу 12 жовтня 1939 р. на підставі ухвали ради гуманітарного факультету (відбулася 10 жовтня) скерував до ВКВШ при РНК СРСР прохання про дозвіл прийняти на посаду доцента замість С. Клімека (загинув 13 вересня 1939 р. під час воєнних дій⁴⁵⁴) Я. Мидлярського (мав читати лекції з антропології обсягом дві години в тиждень)⁴⁵⁵. Проте це прохання не було взяте до уваги, вочевидь, з причини кардинальної реорганізації підрозділів антропологічного спрямування.

Я. Чекановський був затверджений на посаді професора природничого факультету 5 січня 1940 р. (наказ ректора ч. 105)⁴⁵⁶. Тим самим наказом в. о. доцента природничого факультету (переведений з посади асистента 8 грудня 1939 р. наказом ч. 87) затвердили С. Чортковера, а на посаді асистента цього самого факультету – Ф. Вокроя⁴⁵⁷. Офіційні документи дають змогу уточнити кафедри природничого факультету, працівниками яких були антропологи. С. Чортковер обіймав посаду асистента кафедри антропології до 7 грудня 1939 р., а від 8 грудня виконував обов'язки доцента кафедри географії та антропології⁴⁵⁸.

⁴⁵² Архів ЛНУ імені Івана Франка, відділ кадрів, спр. 387: Чекановський Ян (трудова книжка), 1940, арк. 2 зв.–3, 10 зв.–11.

⁴⁵³ Архів ЛНУ імені Івана Франка, відділ кадрів, спр. 812: Чортковер Соломон (трудова книжка), 1940, арк. 1 зв.–2, 9 зв.–10; Спр. 698: Вокрой Францішек (трудова книжка), 1940, арк. 1 зв.–2, 9 зв.

⁴⁵⁴ Draus, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, 91.

⁴⁵⁵ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 412: Лист Комісаріату народної освіти з прохання про затвердження змін у програмі лекцій та ін., 1939, арк. 2–5 зв.

⁴⁵⁶ Архів ЛНУ імені Івана Франка, відділ кадрів, спр. 387: Чекановський Ян (трудова книжка), 1940, арк. 2 зв.–3, 10 зв.–11.

⁴⁵⁷ Архів ЛНУ імені Івана Франка, відділ кадрів, спр. 812: Чортковер Соломон (трудова книжка), 1940, арк. 1 зв.–2, 9 зв.–10; Спр. 698: Вокрой Францішек (трудова книжка), 1940, арк. 1 зв.–2, 9 зв.

⁴⁵⁸ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 205: Чортковер Соломон (особова справа), 1939–1941, арк. 114.

Очевидно, мова йшла про об'єднання наприкінці 1939 р. кафедри географії та Географічного інституту (керівник Август Ціргоффер), кафедри антропології та Антропологічно-етнологічного інституту (керівник Я. Чекановський) та доцентури з антропогеографії (Ю. Вонсович), які існували в Університеті Яна Казимира у Львові, у єдиний підрозділ – кафедру географії та антропології (кафедру географії) під керівництвом українського географа Юрія Полянського (наказом ч. 85 від 6 грудня 1939 р. з 1 грудня цього самого року призначений на посаду професора природничого факультету, а 7 грудня наказом ч. 86 переведений на посаду в. о. завідувача кафедри природничого факультету)⁴⁵⁹. А. Ціргоффер виконував обов'язки професора кафедри географії від грудня 1939 р., а Ю. Вонсович – її доцента (перебували на посадах й у 1940–1941 рр.)⁴⁶⁰.

У ректорському наказі ч. 688 від 8 січня 1940 р., яким затверджено штатний розпис університету, вже фігурує окрема кафедра антропології, для якої передбачено три ставки – завідувача кафедри професора, доцента та асистента⁴⁶¹. Вочевидь, ішлося про ставки для Я. Чекановського, С. Чортковера та Ф. Вокроя (від 1 жовтня 1936 р. він перебував на посаді асистента-волонтера, а від 1 вересня по 31 грудня 1939 р. виконував обов'язки старшого асистента Антропологічно-етнологічного інституту⁴⁶²). Майже відразу ставку асистента для кафедри антропології ліквідували: в розрахунку педагогічного персоналу на 1940 р. для неї передбачено лише ставки професора та доцента. Цей самий штат на 1940/41 н. р. затвердила ВКВШ при РНК СРСР⁴⁶³. Отож якщо Я. Чекановський та С. Чортковер

⁴⁵⁹ Архів ЛНУ імені Івана Франка, відділ кадрів, спр. 351: Полянський Юрій (трудова книжка), 1940, арк. 1 зв.–2, 9 зв.–10.

⁴⁶⁰ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 1557: Ціргоффер Август (особова справа), 1939, арк. 11; Спр. 36: Вонсович Юзеф (особова справа), 1939, арк. 5 зв.; Спр. 410: Списки завідувачів кафедр, 1939–1940, арк. 2, 5, 23; Спр. 404: Списки професорсько-викладацького складу по кафедрах із вказівкою окладу, 1940, арк. 8, 9, 20, 23, 24, 45; Спр. 405: Списки викладачів та накази замісника народного комісара від 19 жовтня 1940 р. Штатний контингент професорсько-викладацького персоналу, 1940, арк. 8, 20, 32, 44, 52; Спр. 4136: Заяви про зарахування та звільнення з роботи професорсько-викладацького та навчально-допоміжного персоналу, 1939–1941, арк. 10; ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 11: Списки викладацького складу університету за 1939–1941 рр., квітень 1942 р., арк. 15; Ф. Р-119, оп. 3, спр. 21: Наказ заступника народного комісара освіти УРСР від 19 жовтня 1940 р. про призначення професорів, викладачів та асистентів з додатком списків, 1940, арк. 11; Спр. 299: Розклад лекцій для I–IV курсів на другий семестр 1940/41 н. р., 1941, арк. 4, 13–16.

⁴⁶¹ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 19: Штатний розпис професорсько-викладацького та навчально-допоміжного персоналу, 1940, арк. 1.

⁴⁶² Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 457: Вокрой Францішек (особова справа), 1940, арк. 1, 2, 5 зв.; ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 18: Особисті анкети студентів, 25–29 серпня 1941 р., арк. 4 зв., 7.

⁴⁶³ ДАЛО, Р-119, оп. 3, спр. 259: Розрахунок штатів педагогічного персоналу, 1940, арк. 4.

працювали на кафедрі антропології від січня 1940 р., то Ф. Вокрой перейшов на посаду асистента кафедри геології 1 лютого 1940 р. (обіймав її до 27 березня 1941 р., коли наказом ч. 81 звільнений через брак педагогічного навантаження)⁴⁶⁴ і водночас обіймав посаду наукового співробітника Геологічного музею⁴⁶⁵.

Зазначимо, що кафедра антропології була передбачена на біологічному факультеті, який мали створити, лише в одному з варіантів статуту Львівського університету 1940 р., натомість у двох інших варіантах, зокрема з резолюцією про затвердження з підписом О. Гагаріна, її немає⁴⁶⁶. Не згадано її і в структурі природничого факультету в Акті передачі справ та майна Львівського університету ректором М. Марченком своєму наступнику Г. Биченку від 23–27 вересня 1940 р., натомість у характеристиці навчально-наукової матеріальної бази цього факультету серед музеїв при кафедрах названо Музей антропології (поряд з музеями загальної зоології, зоології та порівняльної анатомії, мінералогії, палеонтології та геології)⁴⁶⁷. Можливо, йшлося про краніологічну збірку та інші фонди Антропологічно-етнологічного інституту (припускаємо, що їх зробили складовою Геологічного музею, працівником якого призначили Ф. Вокрой).

У штатних розписах 1940 р. кафедру антропології характеризували між кафедрою фізіології тварин і кафедрою геології природничого факультету. Згодом замість неї у документації з'явилася кафедра дарвінізму, натомість “антропологія” фігурувала в покликанні з літерою “а” до пункту із зазначенням кафедри загальної зоології⁴⁶⁸. Проте кафедра антропології як окремий структурний підрозділ природничого факультету діяла і в 1940/41 н. р.: обов'язки її професора виконував Я. Чекановський, а доцента – С. Чортковер⁴⁶⁹. Лише 29 жовтня 1940 р. в. о.

⁴⁶⁴ ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 18: Особисті анкети студентів, 25–29 серпня 1941 р., арк. 4 зв., 7; Архів ЛНУ імені Івана Франка, відділ кадрів, спр. 698. Вокрой Францішек (трудова книжка), 1940, арк. 1 зв.–2, 9 зв.

⁴⁶⁵ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 404: Списки професорсько-викладацького складу по кафедрах із вказівкою окладу, 1940, арк. 8, 11.

⁴⁶⁶ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 22: Статут Львівського державного університету ім. Івана Франка, 2 лютого 1940 р., арк. 9, 25–26, 46.

⁴⁶⁷ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 335: Акт передачі справ та майна Університету, 23–27 вересня 1940 р., арк. 2, 3, 16.

⁴⁶⁸ ДАЛО, Р-119, оп. 3, спр. 259: Розрахунок штатів педагогічного персоналу, 1940, арк. 8.

⁴⁶⁹ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 21: Наказ заступника народного комісара освіти УРСР від 19 жовтня 1940 р. про призначення професорів, викладачів та асистентів з додатком списків, 1940, арк. 10; Ф. 1295, оп. 1, спр. 11: Списки викладацького складу університету за 1939–1941 рр., квітень 1942 р., арк. 13. До початку німецько-радянської війни, у 1941 р. С. Чортковер здійснив тридцятиденну поїздку до Москви та Ленінграда для ознайомлення з фондами місцевих музеїв та особливостями викладання антропологічних дисциплін у тамтешніх університетах

ректора університету Г. Биченко призначив Я. Чекановського тимчасовим завідувачем кафедри⁴⁷⁰.

На окрему увагу заслуговує ставлення радянської влади до ступенів магістра філософії та доктора філософії, а також титулів доцента і професора (звичайного, надзвичайного, титулярного, почесного), здобутих викладачами Львівського університету в попередні періоди. Їх мали перезатвердити. Наприклад, навесні 1941 р. на засіданні Вченої ради Львівського державного університету імені Івана Франка відбулося голосування щодо присвоєння А. Фішеру ступеня доктора філологічних наук та вченого звання професора, а Я. Чекановському – ступеня доктора біологічних наук та вченого звання професора. Подібне голосування незабаром мало відбутися і щодо присудження вченого ступеня кандидата біологічних наук та вченого звання доцента С. Чортковеру⁴⁷¹. Проте через початок німецько-радянської війни Наркомат освіти СРСР не встиг затвердити рішення у справі А. Фішера та Я. Чекановського, а Рада Львівського університету – розглянути справу С. Чортковера.

Від початку окупації німецька влада розпочала чітку реєстрацію структурних підрозділів Львівського університету, що діяли на кінець червня 1941 р., з наголосом на національній належності їхніх працівників. Під час опису кафедри фольклору й етнографії її назву німецькою переклали як “Lehrkanzel der Ethnographie u. Etnologie” (кафедра етнографії та етнології), а серед працівників зазначили завідувача професора Ф. Колессу (українець), професора А. Фішера

(Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 412: Список викладачів, які отримали наукові відрядження, 1941, арк. 15, 34).

⁴⁷⁰ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 410: Списки завідувачів кафедр, 1939–1940, арк. 2, 5, 23; Спр. 404: Списки професорсько-викладацького складу по кафедрах із вказівкою окладу, 1940, арк. 8, 9, 20, 23, 24, 45; Спр. 405: Списки викладачів та накази замісника народного комісара від 19 жовтня 1940 р. Штатний контингент професорсько-викладацького персоналу, 1940, арк. 8, 20, 32, 44, 52; Спр. 4136: Заяви про зарахування та звільнення з роботи професорсько-викладацького та навчально-допоміжного персоналу, 1939–1941, арк. 10. Докладніше про напрями діяльності кафедри антропології Львівського університету в радянський період див.: Роман Тарнавський, “Катедра антропології Львівського університету «За перших і других совітів»”, *Spheres of Culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies* 5 (2013): 252–261.

⁴⁷¹ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 145: Фішер Адам (бюлетені голосування щодо здобуття ступеня доктора філологічних наук на засіданні Вченої Ради Університету, 1941, арк. 1–23; Спр. 148: Чекановський Ян (бюлетені голосування щодо здобуття ступеня доктора біологічних наук на засіданні Вченої Ради Університету), арк. 1–27; Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Львівський державний університет імені Івана Франка: виписка з рішення Ради, 1941, (рукопис, оригінал), арк. 6, 8, 17 зв.; Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 205: Чортковер Соломон (особова справа), 1939–1941, арк. 103.

(поляк), асистентку І. Нестюк (українка), лаборанта А. Будзана (українець). Серед викладачів кафедри антропології значилися завідувач професор Я. Чекановський (поляк) та доцент С. Чортковер (єврей)⁴⁷².

Згідно з довідками, виданими комісарською управою Львівського державного університету імені Івана Франка наприкінці березня – на початку квітня 1942 р., 22 червня 1941 р. Ф. Колесса припинив перебування на посаді “звичайного професора та завідувача кафедри етнографії” (“Volkskunde”), які обіймав від 27 листопада 1939 р.⁴⁷³, а А. Будзан – на посаді лаборанта⁴⁷⁴. Щодо інших працівників кафедри фольклору й етнографії такою інформацією не володіємо. У цьому контексті важливим є наявний у фондах ДАЛО проєкт структурно-кадрових змін на філологічному факультеті, зокрема, щодо кафедри фольклору й етнографії. На жаль, документ не датований, проте є підстави припускати (за ступенями в старій традиції – доктор, магістр, та іншими нюансами), що він стосується перших тижнів німецької окупації (до 9 липня 1941 р.), коли Львівський університет, очолений ректором Василем Сімовичем, ще діяв як навчально-науковий заклад⁴⁷⁵. Згідно з цим проєктом, кафедра під керівництвом Ф. Колесси мала змінити назву на “кафедру українського фольклору й етнографії”, а до її професорсько-викладацького складу повинні були ввійти два професори (Ф. Колесса та А. Фішер), два доценти (М. Щепанська та В. Пашницький) і два асистенти (І. Нестюк та Г. Перльс). На посаду доцента розглядали й кандидатуру Р. Гарасимчука, а на посаду асистента – кандидатуру І. Гургули, проте в остаточному варіанті документа їх викреслили. Про посади науково-допоміжних працівників кафедри у проєкті не згадано⁴⁷⁶.

Уродженка Золочева Марія Щепанська, магістр філософії і доктор філософії у галузі музикології, експерт з історії польської середньовічної музики, була представницею музикологічної школи професора А. Хибінського, важлива

⁴⁷² ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 11: Списки викладацького складу університету за 1939–1941 рр., квітень 1942 р., арк. 9, 13.

⁴⁷³ ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 5: Переписка з Губернаторством, військовою та іншою владою, 9 липня 1941 р. – 30 вересня 1942 р., арк. 244.

⁴⁷⁴ Там само, арк. 292.

⁴⁷⁵ Там само, арк. 480.

⁴⁷⁶ ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 11: Списки викладацького складу університету за 1939–1941 рр., квітень 1942 р., арк. 29, 37.

складова досліджень якої – музичні етнографія й етнологія⁴⁷⁷. Після ліквідації кафедри музикології під керівництвом А. Хибінського та очолюваного ним Музикологічного інституту Львівського університету, де від 1926 р. обіймала асистентську посаду (від кінця 1920-х років працювала паралельно лектором гармонії та контрапункту на гуманітарному факультеті), М. Щепанська разом з А. Хибінським перейшла до Львівської консерваторії⁴⁷⁸. Водночас 30 грудня 1939 р. М. Щепанську зарахували в університет викладачем музикології⁴⁷⁹. Згідно з проєктом, представленим 6 січня 1940 р. (не був реалізований), кафедру музикології в складі професора А. Хибінського та доцента М. Щепанської планували відкрити на історичному факультеті⁴⁸⁰. М. Щепанська була авторкою праць з музичного фольклору (“Видання “Думи” анонімного композитора з XVI століття” (1931) та “З музичного фольклору в XVII столітті” (1933)⁴⁸¹), тож могла забезпечити на кафедрі українського фольклору й етнографії цей напрям.

Доктори філософії у галузі етнографії з етнологією В. Пашницький, Р. Гарасимчук та магістр філософії у галузі слов’янської філології (етнографічна група) І. Гургула представляли заодно два наукові середовища – етнологічну школу А. Фішера та народознавчу школу НТШ у Львові, сформовану навколо його Етнографічної комісії під керівництвом Ф. Колесси та Культурно-історичного музею. Влітку 1941 р. Р. Гарасимчук та І. Гургула працювали в очоленому Ф. Колесою Етнографічному музеї у Львові⁴⁸². В. Пашницький спеціалізувався з українського фольклору, І. Гургула – з українського народного мистецтва (упродовж десяти років працювала в Національному музеї у Львові), Р. Гарасимчук – з етнографії українців загалом та народної хореографії зокрема.

⁴⁷⁷ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 424: Щепанська Марія (зарахування на посаду викладача музикології), 1939, арк. 1; Граб, *Музикологія як університетська дисципліна*, 107, 108.

⁴⁷⁸ Уляна Граб, “Хибінський (Chybiński) Адольф Євстахій”, *Encyclopedia. Том II*, 610; Уляна Граб, “Щепанська (Szczepańska) Марія Климентина”, *Encyclopedia. Том II*, 699.

⁴⁷⁹ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 424: Щепанська Марія (зарахування на посаду викладача музикології), 1939, арк. 2–5.

⁴⁸⁰ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 216: Проєкт наказу про затвердження професорсько-викладацького складу історичного факультету та переходу на навчальні плани студентів I–IV курсів, 1940, арк. 1.

⁴⁸¹ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 424: Щепанська Марія (зарахування на посаду викладача музикології), 1939, арк. 6.

⁴⁸² Ігор Гілевич, Роман Тарнавський, “Гарасимчук Роман Володимир Петрович”, *Encyclopedia. Том I*, 328; Раїса Захарчук-Чугай, “Гургула Ірина Володимирівна”, *Енциклопедія сучасної України*, доступ отримано 20.08.2020, http://esu.com.ua/search_articles.

Отже, вочевидь Ф. Колесса як потенційний завідувач кафедри українського фольклору й етнографії, обмірковуючи її кадровий склад, прагнув забезпечити різні науково-навчальні напрями діяльності підрозділу відповідними фахівцями, причому представниками інтелектуального середовища Львова. Однак політична ситуація не дала змоги реалізувати ці плани.

У ніч з 3 на 4 липня 1941 р. нацисти розстріляли близько 70 осіб, серед них – колишніх викладачів Львівського університету⁴⁸³. У списку вчених, які підлягали розстрілу, був і А. Фішер, якому пощастило уникнути смерті⁴⁸⁴. Через тиждень навчальну діяльність Львівського університету припинили, а його керівні органи замінили тимчасовою адміністрацією – комісарською управою на чолі з комісаром-управителем (упродовж 1941–1942 рр. цю посаду обіймали В. Сімович, Микола Пушкар та Іван Старчук)⁴⁸⁵. На початку липня В. Сімович у документах зазначав щонайбільше 98 працівників університету⁴⁸⁶. Далі їхня кількість зменшувалася⁴⁸⁷ (наприклад, у квітні 1942 р. їх було вже 63 особи)⁴⁸⁸. Окрім комісарської управи, технічного бюро, бухгалтерії, після припинення навчального процесу в університеті продовжила діяти низка наукових підрозділів, які представляли точні та природничі науки⁴⁸⁹. Значна кількість тодішніх працівників університету числилася відповідальними за книгозбірні підрозділів⁴⁹⁰.

⁴⁸³ Докладніше див.: Андрій Боляновський, *Убивство польських учених у Львові в липні 1941 року: факти, міфи, розслідування* (Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2011), 188 с.

⁴⁸⁴ Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Львівський державний університет імені Івана Франка: “Немецкие захватчики убили в Львове виднейших деятелей науки и искусства (Повідомлення Надзвичайної державної комісії по встановленню і розслідуванню злочинів німецько-фашистських загарбників)”, *Правда України*, 1944, 26 грудня (фотокопія), арк. 1.

⁴⁸⁵ ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 5: Переписка з Губернаторством, військовою та іншою владою, 9 липня 1941 р. – 30 вересня 1942 р., арк. 1, 34, 191, 218, 255, 284, 303, 456, 459; Спр. 7: Переписка з Губернаторством, військовими та іншими установами, 13 серпня 1941 р. – 20 грудня 1942 р., арк. 141, 139, 171, 182; Спр. 8: Переписка з відділом культури та просвіти Губернаторства та ін., липень 1941 р. – січень 1942 р., арк. 18.

⁴⁸⁶ ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 7: Переписка з Губернаторством, військовими та іншими установами, 13 серпня 1941 р. – 20 грудня 1942 р., арк. 50–52.

⁴⁸⁷ ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 5: Переписка з Губернаторством, військовою та іншою владою, 9 липня 1941 р. – 30 вересня 1942 р., арк. 71, 72, 110, 111, 151, 254.

⁴⁸⁸ Там само, арк. 254.

⁴⁸⁹ ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 5: Переписка з Губернаторством, військовою та іншою владою, 9 липня 1941 р. – 30 вересня 1942 р., арк. 19, 29, 31, 55, 94, 167, 168, 192; Спр. 7: Переписка з Губернаторством, військовими та іншими установами, 13 серпня 1941 р. – 20 грудня 1942 р., арк. 27, 88 зв., 91, 170; Спр. 8: Переписка з відділом культури та просвіти Губернаторства та ін., липень 1941 р. – січень 1942 р., арк. 7, 8, 11.

⁴⁹⁰ ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 5: Переписка з Губернаторством, військовою та іншою владою, 9 липня 1941 р. – 30 вересня 1942 р., арк. 284.

Відповідальним за Народознавчі (етнографічні) бібліотеку та музей, що були в приміщенні кафедри в корпусі за адресою Вінтергассе, 9⁴⁹¹ (колишня вул. Костюшка, 9, хоча в деяких тогочасних джерелах її адресою зазначена Маршалгасе – вул. Маршалковська⁴⁹²) уважали професора Ф. Колессу⁴⁹³. Принаймні від кінця червня 1941 р. по вересень 1942 р. він числився й серед адміністративного персоналу Львівського державного університету імені Івана Франка (був, зокрема, працівником його комісарської управи)⁴⁹⁴. Восени 1942 р. Ф. Колесса також викладав на Державних фахових курсах⁴⁹⁵.

Дозвіл комісара-управителя Львівського університету на перебування в його “етнографічному відділі” впродовж 25–28 серпня 1941 р. з перепусткою отримали професор А. Фішер та асистентка І. Нестюк⁴⁹⁶. Від початку грудня 1941 р. постійний доступ до бібліотеки Етнологічного інституту / кафедри фольклору й етнографії (вживали паралельно дві назви підрозділу) як працівники львівської філії Інституту для німецької роботи на Сході⁴⁹⁷ отримали професор А. Фішер та індоевропеїст доцент Євгеніуш Слушкевич. Дозвіл був санкціонований комісарською управою та відділом науки й освіти дистрикту Галичина на прохання керівництва Інституту для німецької роботи на Сході (А. Фішер та Е. Слушкевич мали скласти для нього бібліографію народознавчих праць)⁴⁹⁸.

У 1942 р. Інститут для німецької роботи на Сході конфіскував бібліотеку кафедри фольклору й етнографії та перевіз її до Державної бібліотеки Кракова, організованої 1940 р. у приміщенні закритої бібліотеки Ягеллонського

⁴⁹¹ ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 5: Переписка з Губернаторством, військовою та іншою владою, 9 липня 1941 р. – 30 вересня 1942 р., арк. 284.

⁴⁹² ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 7: Переписка з Губернаторством, військовими та іншими установами, 13 серпня 1941 р. – 20 грудня 1942 р., арк. 182.

⁴⁹³ ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 5: Переписка з Губернаторством, військовою та іншою владою, 9 липня 1941 р. – 30 вересня 1942 р., арк. 284.

⁴⁹⁴ Там само, арк. 71, 72, 110, 111, 151, 284, 303, 318, 318 зв., 346, 377, 379, 383, 401, 409, 420, 422, 433, 453.

⁴⁹⁵ Там само, арк. 433, 453.

⁴⁹⁶ Там само, арк. 23.

⁴⁹⁷ Інститут для німецької роботи на Сході (Institut für Deutsche Ostarbeit, IDO) був науковою установою, створеною нацистами у Кракові у квітні 1940 р. (існував до 1945 р.). Мав низку секцій, зокрема, расову та народознавчу (Sektion Rassen und Volkstumsforschung), очолену австрійсько-німецьким антропологом Елфрідом Флейтманном. Філії інституту було засновано у Варшаві та Львові (планувалося створення й філій в інших містах) (Колесса, *Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР*, 156; Draus, *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*, 131, 132).

⁴⁹⁸ ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 5: Переписка з Губернаторством, військовою та іншою владою, 9 липня 1941 р. – 30 вересня 1942 р., арк. 191; Спр. 7: Переписка з Губернаторством, військовими та іншими установами, 13 серпня 1941 р. – 20 грудня 1942 р., арк. 139–143.

університету⁴⁹⁹. Очевидно, це сталося до початку осені 1942 р., позаяк на 9 вересня цього самого року на кафедрі згадано лише 128 томів наукових книжок⁵⁰⁰. Завдяки Ф. Колессі від розграбування вдалося врятувати експонати Етнографічного музею Львівського університету – вчений передав їх у депозит Етнографічному музею у Львові⁵⁰¹. Сім'ї А. Фішера вдалося зберегти матеріали архіву та деякі книжкові фонди, які згодом, завдяки Я. Чекановському та Ю. Гаєску, були перевезені до Любліна, потім – до Познані, і врешті, за сприяння ректора Вроцлавського університету Я. Мидлярського, – до Вроцлава⁵⁰².

Кафедра антропології (паралельно вживали назву “Антропологічний інститут”) під час німецької окупації Львова не діяла: Я. Чекановський брав участь у діяльності таємного Університету Яна Казимира у Львові⁵⁰³; С. Чортковер перебував у гетто на Замарстинові, де загинув 1943 р.⁵⁰⁴ У планах німецької адміністрації було відновлення діяльності підрозділу антропологічного спрямування у 1942–1943 рр.⁵⁰⁵, проте цього не відбулося. Книгозбірня кафедри стала складовою бібліотечних фондів з анатомії й антропології (розміщувалися за адресою вул. Миколая, 4), відповідальним за які був професор зоології та порівняльної анатомії Володимир Бригідер⁵⁰⁶. Низку інструментів (два циркулі, антропометр, очну та волосяну таблиці) з “кабінету антропології” деканат природничого факультету за дозволом комісарської управи наприкінці жовтня 1941 р. дозволив узяти Р. Єндику для тимчасового використання⁵⁰⁷. Після закінчення німецької окупації Львівський державний університет імені Івана Франка відновив роботу згідно з постановою Раднаркому УРСР від 30 липня

⁴⁹⁹ Колесса, *Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР*, 50, 156.

⁵⁰⁰ ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 7: Переписка з Губернаторством, військовими та іншими установами, 13 серпня 1941 р. – 20 грудня 1942 р., арк. 182.

⁵⁰¹ Колесса, *Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР*, 50, 155–156; Староста, “Перша експедиція Катедри фольклору й етнографії”, 360, 361.

⁵⁰² Michalska, “Działalność Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie”, 113.

⁵⁰³ Bar, Czekanowska, “Jan Czekanowski (1882–1965)”, 54.

⁵⁰⁴ Роман Тарнавський та Володимир Гриновець, “Чортковер (Czortkower) Саломон (Соломон)”, *Encyclopaedia. Том II*, 657.

⁵⁰⁵ ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 12: Проекти бюджетів факультетів за 1936–1942 рр., 1936–1942, арк. 15, 15 зв.

⁵⁰⁶ ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 5: Переписка з Губернаторством, військовою та іншою владою, 9 липня 1941 р. – 30 вересня 1942 р., арк. 284; Спр. 7: Переписка з Губернаторством, військовими та іншими установами, 13 серпня 1941 р. – 20 грудня 1942 р., арк. 182.

⁵⁰⁷ ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 5: Переписка з Губернаторством, військовою та іншою владою, 9 липня 1941 р. – 30 вересня 1942 р., арк. 73; Спр. 7: Переписка з Губернаторством, військовими та іншими установами, 13 серпня 1941 р. – 20 грудня 1942 р., арк. 75, 76, 94.

1944 р. Розпочалося відновлення підрозділів, які існували на кінець червня 1941 р.⁵⁰⁸, зокрема й кафедри антропології. Позаяк Я. Чекановський із сім'єю переїхав до Польщі⁵⁰⁹, то з попереднього складу кафедри не залишилося нікого. Від 16 серпня по 30 вересня 1944 р. обов'язки професора кафедри антропології Львівського державного університету імені Івана Франка виконував Б. Росінський (у 1940–1941 рр. він працював на кафедрі гістології Львівського державного медичного інституту, куди також повернувся 1944 р., а під час німецької окупації був професором антропології Державних медично-природничих фахових курсів у Львові). Проте вже впродовж вересня–листопада 1944 р. кафедру антропології перетворили на антропологічний відділ університетського Зоологічного музею, посаду старшого наукового співробітника якого Б. Росінський обіймав від 31 листопада 1944 р. по 31 травня 1946 р. (водночас виконував обов'язки завідувача музею). У 1946 р. учений емігрував до Польщі⁵¹⁰.

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 3.1.

Радянізація Львівського університету 1939–1941 рр. призвела до кардинальної трансформації його структури на загальноуніверситетському та факультетському рівнях (зокрема, відбулося об'єднання професорських кафедр і доцентур з підрозділами навчально-наукового спрямування – інститутами (зкладами) – у кафедри як основні навчально-наукові одиниці). Це відобразилося і на підрозділах народознавчого спрямування: на базі кафедри етнології та Етнологічного інституту створили кафедру етнографії (етнографії і фольклору, фольклору й етнографії) та університетський Етнографічний музей, на базі кафедри географії, Географічного інституту, кафедри антропології, Антропологічно-етнологічного інституту та доцентури антропогеографії – кафедру географії та антропології (географії), з якої в 1940 р. все ж виокремили кафедру антропології як самостійний підрозділ.

⁵⁰⁸ Качмар, “Львівський національний університет імені Івана Франка. Історичний нарис”, 31.

⁵⁰⁹ Bar, Czekanowska, “Jan Czekanowski (1882–1965)”, 55.

⁵¹⁰ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 1242: Росінський Болеслав (особова справа), 1944–1946, арк. 2 зв., 12–15; Григорій Рачковський, Ірина Білінська та Андрій Затушевський, “Росінський (Rosiński) Болеслав”, *Encyclopedia. Том II*, 380.

Негативними моментами були розведення колись споріднених підрозділів по різних факультетах (кафедра фольклору й етнографії опинилася в структурі філологічного факультету, натомість кафедра антропології – у структурі природничого факультету, що спричинило зменшення ролі відповідних дисциплін як галузей історичного циклу) та примусова заміна терміна “етнологія” (його вживання в СРСР було заборонене) терміном “етнографія”.

Започаткована ректором М. Марченком українізація Львівського університету, а також політика щодо національних меншин (поляків, євреїв) дала змогу залучити до викладацького процесу провідних українських учених, а також науковців, які за походженням були євреями, та зберегти на посадах професорів і доцентів-поляків. Народознавчі підрозділи було сформовано лише з місцевих кадрів (Ф. Колесса, А. Фішер, І. Нестюк, Г. Перльс, А. Будзан, Я. Чекановський, С. Чортковер), чому сприяла, серед іншого, підготовка народознавців, забезпечена Львівським університетом та НТШ у Львові наприкінці XIX – у першій третині XX ст. Характерною особливістю цього етапу стало й те, що у випадку кафедри фольклору й етнографії навіть лаборантську посаду обіймали професійні народознавці (це збільшувало наукові перспективи підрозділу). До початку липня 1941 р. керівництво кафедри мало плани реформувати її в окремий відділ або ж у кафедру українського фольклору й етнографії з розширеним складом (два професори – Ф. Колесса та А. Фішер, два доценти – М. Щепанська, В. Пашницький (або Р. Гарасимчук), два асистенти – І. Нестюк, Г. Перльс або І. Гургула).

Припинення у Львівському державному університеті імені Івана Франка навчальної діяльності, ініційоване німецьким окупаційним режимом улітку 1941 р. (Я. Чекановський був залучений до викладання у таємному Університеті Яна Казимира у Львові), призвело до того, що народознавство розвивалося у напрямі наукових студій – на базі передусім книжкових фондів кафедри фольклору й етнографії.

3.2. Відновлення діяльності й ліквідація підрозділів народознавчого спрямування (1944–1947)

Важливою характеристикою погляду керівництва Львівського університету перших повоєнних років на народознавчі дисципліни є оголошений Львівським державним університетом імені Івана Франка конкурс на вакантні посади на 1945/46 н. р. У документі, зокрема, у структурі філологічного факультету згадано кафедру фольклору (оголошували конкурс на посаду доцента), а в структурі географічного факультету – кафедру антропології та етнографії (конкурс передбачав заміщення усіх посад – завідувача кафедри, професора та доцента)⁵¹¹. Очевидно, маємо справу з нереалізованими планами керівництва університету щодо реорганізації його кафедральної структури, згідно з якою етнографічна складова відновленої в серпні 1944 р. кафедри фольклору й етнографії філологічного факультету мала бути переміщена на географічний факультет, на якому планували викладати й антропологічну проблематику (на той час її репрезентував антропологічний відділ Зоологічного музею, пов'язаний з біологічним факультетом). Натомість від серпня 1947 р. вона була представлена на кафедрі анатомії та антропології, створеній на базі кафедри анатомії біологічного факультету (очолював уродженець Вінниччини, випускник Харківського медичного інституту Олександр Отелін)⁵¹². У ректорських наказах фігурують її працівники: лаборант Д. Белякова (до 1 вересня 1947 р.), старші препаратори Л. Ділова (до 10 вересня 1947 р.) та Н. Давидович (з 10 вересня 1947 р.), асистент М. Толокова (у вересні 1947 р. здавала іспит перед комісією з анатомії та антропології в складі професорів О. Отеліна, Корнія Леутського та доцента Федора Страутмана й 1 жовтня вступила в аспірантуру за спеціальністю “Анатомія”, науковий керівник О. Отелін)⁵¹³. На серпень 1947 р. у Львівському університеті існувала також окрема кафедра ембріології і гістології, очолена

⁵¹¹ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 7, спр. 1: Звіти про навчальну і наукову роботу університету за 1944/45 н. р., 1945, арк. 56, 57.

⁵¹² Львівський державний університет імені Ів. Франка, ред. Роман Волков (Львів: ЛДУ, 1947), 15; Оксана Закала та Олександр Луцик, “Отелін Олександр Анатолійович”, *Encyclopedia. Том II*, 236.

⁵¹³ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 6, спр. 24: Накази ректора (т. 3), 1947, арк. 45, 57, 88, 115, 163; Спр. 25: Накази ректора (т. 4), 1947, арк. 8, 19.

Михайлом Єфімовим⁵¹⁴. Від 1 жовтня у документації почали використовувати різні назви кафедри: “кафедра ембріології”, “кафедра гістології”, “кафедра гістології і ембріології”⁵¹⁵. Натомість на середину листопада вже фігурує кафедра анатомії і гістології, серед працівників якої – завідувач О. Отелін та асистент М. Толокова (вважалася в аспірантурі без відриву від виробництва)⁵¹⁶. Тож остаточне припинення антропологічних студій (принаймні номінальних) в університеті відбулося в листопаді 1947 р. внаслідок об’єднання кафедр.

Наголосимо й на тому, що п’ятий пункт ректорського наказу ч. 5 від 8 серпня 1944 р. стосувався призначення з 2 серпня 1944 р. керівником кафедри етнографії Михайла Возняка (підставою згадано клопотання декана філологічного факультету)⁵¹⁷. У цьому контексті зазначимо, що у звіті про роботу університету за 1944/45 н. р. Ф. Колесса фігурує як завідувач кафедри фольклору⁵¹⁸ (про плани створення такої кафедри згадано вище). Отож у перші місяці відновленої діяльності Львівського університету маємо справу з планами змін у структурі народознавчих підрозділів, натомість далі документи знову фіксують кафедру фольклору й етнографії на чолі з Ф. Колессою. Станом на серпень 1944 р. з її довоєнного професорсько-викладацького складу залишився лише Ф. Колесса (у травні 1943 р. нацистами був убитий Г. Перльс⁵¹⁹; 22 грудня того ж року від запалення легень помер А. Фішер⁵²⁰; І. Нестюк, вочевидь, вдалося емігрувати⁵²¹). Наказом в. о. ректора Львівського державного університету імені Івана Франка Миколи Паше-Озерського ч. 44 від 6 жовтня 1944 р. Ф. Колессу призначили виконувачем обов’язків завідувача кафедри фольклору й етнографії від 10 серпня 1944 р. (відповідний пункт наказу стосувався змін до наказу ч. 5 від 8 серпня 1944 р.⁵²²: нагадаємо, що саме у ньому згадано про призначення М. Возняка керівником кафедри етнографії). Тож, вочевидь до початку жовтня 1944 р.

⁵¹⁴ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 6, спр. 24: Накази ректора (т. 3), 1947, арк. 18, 73, 88, 135, 177.

⁵¹⁵ Там само, арк. 130, 165, 169.

⁵¹⁶ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 6, спр. 25: Накази ректора (т. 4), 1947, арк. 32, 34, 59.

⁵¹⁷ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 6, спр. 3: Копії наказів ректора, 1944, арк. 6.

⁵¹⁸ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 7, спр. 1: Звіти про навчальну і наукову роботу університету за 1944/45 н. р., 1945, арк. 54.

⁵¹⁹ Linkiewicz, “Henryk (Henach) Perls (1904–1943)”, 155.

⁵²⁰ Armon, “Adam Robert Fischer (1889–1943)”, 82.

⁵²¹ Tarnavskyi, “Iryna Nestiuk: the Addition to the Biography”, 137–144.

⁵²² Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 6, спр. 3: Копії наказів ректора, 1944, арк. 52 зв.

вирішувалося питання з реформуванням народознавчої кафедри. У вересні 1944 р. до викладання на кафедрі під керівництвом Ф. Колесси зголосився директор Державної центральної педагогічної бібліотеки при Інституті вдосконалення вчителів у Львові Іван (Ян) Кухта (у заяві назвою підрозділу зазначив як “кафедра етнографії”)⁵²³. Ф. Колесса, добре ознайомлений з народознавчими працями цього представника етнологічної школи А. Фішера, підтримав його кандидатуру на посаду доцента⁵²⁴. Вчений мав педагогічний досвід і ступені магістра педагогіки та доктора філософії у галузі етнографії з етнологією, здобуті в Кракові (тема докторської роботи: “Майстер Твардовський”)⁵²⁵. Обов’язки доцента кафедри фольклору й етнографії І. Кухта виконував від 27 вересня до 30 листопада 1944 р., відтак обійняв посаду старшого викладача кафедри, проте згодом знову був переведений на посаду доцента, яку обіймав до осені 1945 р.⁵²⁶ Восени 1944 р. з посади секретаря господарської частини університету перевели на посаду лаборанта кафедри фольклору й етнографії Лідію Козакевич⁵²⁷.

У діяльності кафедри в перші повоєнні роки виникала низка побутових проблем: неопалювальні приміщення, вибиті шибки, не було парт, стільців, столів тощо (у 1944/45 н. р. філологічний факультет розмістили в приміщеннях на вул. Миколая, 4)⁵²⁸. Багато роботи виконано з відновлення кафедральної бібліотеки. У другій половині 1940-х років Львівський державний університет імені Івана Франка робив спроби повернути книгозбірню кафедри фольклору й етнографії, що опинилася в бібліотеці Ягеллонського університету, проте безуспішно. Тому від 1944 р. працівникам кафедри довелося формувати нову бібліотеку: упорядковано та каталогізовано всі вцілілі у воєнні роки книжки,

⁵²³ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 708: Кухта Іван (особова справа), 1944–1945, арк. 2.

⁵²⁴ Jan Kuchta, “Polskie podania ludowe o człowieku na księżycu”, *Lud* 25 (1926): 38–51; Jan Kuchta, “Nauki tajemne w Polsce w XV i XVI wieku”, *Lud* 27 (1928): 75–107; Jan Kuchta, “Historyczność postaci Twardowskiego w świetle źródeł”, *Lud* 27 (1928): 112–124; Jan Kuchta, “Motyw Matki Boskiej – ucieczki grzesznych w podaniach ludowych o czarnoksiężniku Twardowskim”, *Lud* 31 (1932): 100–109; Jan Kuchta, “Rodzime wątki lokalne w podaniach o Mistrzu Twardowskim”, *Lud* 28 (1929): 123–144; Jan Kuchta, “Szuman Stefan: Wpływ bajki na psychikę dziecka. Warszawa 1928”, *Lud* 28 (1929): 101–102. Докладніше про ці праці див.: Тарнавський, “«Кабінетні вчені» Етнологічного інституту Університету Яна Казимира у Львові: Іван (Ян) Кухта та Кароль Кораний”, 8–14.

⁵²⁵ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 708: Кухта Іван (особова справа), 1944–1945, арк. 6, 13.

⁵²⁶ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 728: Колесса Філарет (особова справа), 1944–1947, арк. 33; Спр. 708: Кухта Іван (особова справа), 1944–1945, арк. 3, 4 зв, 6, 8–9.

⁵²⁷ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 6, спр. 3: Копії наказів ректора, 1944, арк. 33.

⁵²⁸ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 7, спр. 1: Звіти про навчальну і наукову роботу університету за 1944/45 н. р., 1945, арк. 1–2.

створено невелику підручну бібліотеку, яку поповнили книжками, подарованими Ф. Колесою та І. Кухтою. Під керівництвом Ф. Колесси уклали перелік основних праць, необхідних у навчально-науковому процесі, та народознавчих часописів. Ці списки передали деканові філологічного факультету та ректорові з проханням зв'язатися з університетами СРСР, у бібліотеках яких могли бути їхні дублети. Про допомогу у формуванні бібліотеки кафедри фольклору й етнографії Ф. Колесса просив особисто заступника голови РНК УРСР Миколу Бажана під час його перебування у Львівському університеті (у звіті про діяльність університету за 1944/45 н. р. його керівництво в особі ректора І. Беякевича та проректора з навчальної частини Р. Волкова, зазначаючи про необхідність розвитку фольклористики, наголошувало на потребі поповнити фонди університетської бібліотеки передусім книжками з російського фольклору)⁵²⁹.

Від початку травня 1945 р. внаслідок погіршення стану здоров'я Ф. Колесса неодноразово просив керівництво університету про звільнення⁵³⁰. Наказом від 24 травня 1945 р. ректор І. Беякевич увільнив його від читання лекцій, залишивши обов'язки завідувача кафедри⁵³¹. Тому виникла потреба залучення до роботи в підрозділі нового викладача, який би міг забезпечити передусім викладання курсу “Український фольклор”. Ще наприкінці червня про переведення на кафедру фольклору й етнографії почав клопотати Михайло Скорик, який у серпні–листопаді 1944 р. виконував обов'язки завідувача та

⁵²⁹ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 20, спр. 5: Звіт про роботу кафедри фольклору та етнографії за перший семестр 1944/45 н. р., 1944–1945, арк. 3; Оп. 7, спр. 1: Звіти про навчальну і наукову роботу університету за 1944/45 н. р., 1945, арк. 63; Колесса, *Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР*, 50, 155, 156.

⁵³⁰ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 728: Колесса Філарет (особова справа), 1944–1947, арк. 7, 7 зв. Наголосимо, що ще 15 грудня 1944 р. в листі до відомого російського фольклориста, завідувача кафедри російського фольклору Ленінградського університету Марка Азадовського Ф. Колесса писав: “Мені знову ж доручено керівництво кафедри фольклору й етнографії на університеті, де прикро дається відчувати недостаток кваліфікованих сил у деяких ділянках научних дисциплін. Студентів набралось уже понад 400. Мені йде вже 74-й рік життя і бажаю щиро звільнитися від керівництва кафедри, тим більше, що я є рівночасно керівником [Львівського відділення] Інст[итуту] Фольклору АН УРСР і Львівського Держ[авного] Етнографічного Музею. На університеті маю до помічі д[октор]а Кухту (проф[есор] Фішер на жаль помер), але він не є спеціалістом по російському фольклорі; краще знає він польський і західно-європейський фольклор. Мені приходить на думку, чи Ви, Високоповажний Тов[аришу] Професоре, не схотіли б може перенестись до нас до Львова й обняти мою посаду? Я подбав би вже про те, щоби вишукати для Вас відповідне помешкання і допомогти Вам улаштувати все потрібне до життя і наукової праці. [...] Будьте ласкаві подумайте, порадьтеся і відпишіть мені якнайскоріше. Для Львівського університету і для мене особисто було би це велике щастя, якби удалося придбати для Львова у Вашій особі таку знамениту наукову силу” (Колесса, *Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР*, 71).

⁵³¹ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 728: Колесса Філарет (особова справа), 1944–1947, арк. 8.

доцента, а від 30 листопада 1944 р. – старшого викладача кафедри історії середніх віків (середньовічної історії) (від серпня 1944 р. основним місцем його праці було Львівське відділення Інституту мистецтвознавства, етнографії та фольклору АН УРСР, де він обіймав посаду старшого наукового співробітника)⁵³². Клопотання вченого перед ректором відстоював Ф. Колесса, наголошуючи, що виконання навчального плану кафедри фольклору й етнографії без його залучення буде неможливим⁵³³. Завідувач кафедри зазначав, що М. Скорик є професійним етнографом і фольклористом, організатором музею “Бойківщина” у Самборі, має низку ґрунтовних народознавчих праць⁵³⁴.

М. Скорик представляв середовище західноукраїнської інтелігенції (народився 1895 р. у с. Лука, нині – с. Озерне Самбірського р-ну Львівської обл.): навчався на факультеті права та адміністрації Ягеллонського університету та філософському факультеті Віденського університету (вивчав історію, географію та слов'янську філологію). У 1923 р. у Відні захистив докторат про Семена Палія. Серед зацікавлень дослідника були ономастика та писанкарство⁵³⁵.

Питання про переведення М. Скорика на посаду доцента кафедри фольклору й етнографії прискорилося після того, як звільнився І. Кухта. М. Скорик приступив до виконання обов'язків доцента цієї кафедри 15 вересня 1945 р. (у 1946 р. його перевели на посаду старшого викладача)⁵³⁶.

Важливою складовою діяльності М. Скорика на кафедрі фольклору й етнографії було керівництво студентським гуртком при ній. Зазначимо, що

⁵³² Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 1389: Скорик Михайло (особова справа), 1944–1947, арк. 2 зв.; Оп. 6, спр. 3: Копії наказів ректора, 1944, арк. 10. Бажання перейти на кафедру фольклору й етнографії М. Скорик аргументував так: “Я буду мати змогу працювати з кращим успіхом в одному напрямі та співпрацювати зі студентами при збиранні фольклорно-етнографічних матеріалів, улаштуванні наукових експедицій” (Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 1389: Скорик Михайло (особова справа), 1944–1947, арк. 13).

⁵³³ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 728: Колесса Філарет (особова справа), 1944–1947, арк. 33.

⁵³⁴ Там само, арк. 33.

⁵³⁵ У першій половині 1930-х років у “Літописі Бойківщини” вийшли друком його розвідки “Про назву «Бойки»”, “Походження назви міста Самбора” та “Бойківські писанки (Нарис)” (написана на матеріалах, отриманих від кореспондентської мережі після публікації вченим квестіонара “Як записувати відомості про бойківські писанки”) (Михайло Скорик, “Про назву «Бойки»”, *Літопис Бойківщини* 1 (1931): 6–23; Михайло Скорик, “Походження назви міста Самбора”, *Літопис Бойківщини* 5 (1935): 40–50; Михайло Скорик, “Бойківські писанки (Нарис)”, *Літопис Бойківщини* 4 (1934): 20–28; Михайло Скорик, “Як записувати відомості про бойківські писанки (квестіонар)”, *Літопис Бойківщини* 2 (1933): 61–64). Докладніше про життя та формування М. Скорика як науковця див.: Гілевич, “Михайло Скорик – етнолог, історик, фольклорист”, 206–243.

⁵³⁶ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 1389: Скорик Михайло (особова справа), 1944–1947, арк. 13.

студентські наукові товариства діяли у Львівському університеті й у 1939–1941 рр.⁵³⁷ Проте відомостей про студентські наукові гуртки при кафедрі фольклору й етнографії та кафедрі антропології на початку 1940-х років відшукати не вдалося. У 1944/45 н. р. в університеті діяло 22 студентські наукові гуртки, членами яких було близько 200 осіб (займалися переважно виголошенням доповідей, зачитуванням рефератів і виготовленням стінгазет), проте гуртків, які спеціалізувалися б на народознавчій проблематиці, не зафіксовано: лише зазначено, що значна кількість членів різних гуртків відвідувала семінар з української літератури, яким керував академік М. Возняк, присвячений темі “Слово о полку Ігоревім”⁵³⁸. Натомість у звіті про роботу філологічного факультету за 1946/47 н. р. у рубриці “Студентські наукові гуртки” записано: “Найбільш систематично працювали 2 гуртки: лінгвістичний, під керівництвом доц. Кротевича і фольклорно-етнографічний, під керівництвом доц. Скорика. Але тематика і цикл гуртків обмежувалась більш питаннями навчальної програми. Можливості крайознавчої лінії в роботі гуртків шкодила відсутність потрібної матеріальної бази (потрібний фонограф та ін.). Цим і пояснюється недостатній науковий рівень більшості розроблених на гуртках тем: “Походження мови”, “Способи вираження синтаксичних відношень”, “Форма слова” та ін. (лінгвістичний гурток), “Сторіччя з дня народження Миклухо-Маклая”, “Про радянську етнографію”, “Народні казки” (фольклорно-етнографічний гурток)”⁵³⁹.

Згідно зі спогадами відомого мовознавця та мистецтвознавця Лідії Коць-Григорчук, яка в 1945–1949 рр. навчалася на філологічному факультеті Львівського державного університету імені Івана Франка, саме вона була засновницею та першим керівником Гуртка фольклору й етнографії. Після того як Л. Коць-Григорчук заснувала інше студентське товариство – Гурток української мови при відповідній кафедрі, керівництво Гуртком фольклору й етнографії вона

⁵³⁷ Наприклад, за 1940 р. джерела фіксують існування “Наукового гуртка студентів історії стародавнього світу Л.Д.У.” або гурток під керівництвом завідувача кафедри географії Ю. Полянського (ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 195: Звіти про роботу кафедр історії стародавнього світу, середніх віків, нової історії, археології та історії мистецтва за 1939/40 н. р., 1940, арк. 23–24; Спр. 175: Навчальні плани для I–III курсів природничого факультету, 1940, арк. 19).

⁵³⁸ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 7, спр. 1: Звіти про навчальну і наукову роботу університету за 1944/45 н. р., 1945, арк. 11 зв., 12.

⁵³⁹ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 20, спр. 18: Звіт про роботу філологічного факультету за 1946/47 н. р., 1946–1947, арк. 10.

передала своїй заступниці Марії Вальо⁵⁴⁰. Отже, М. Скорик, вочевидь, був керівником гуртка у статусі куратора. Натомість товариство мало керівництво, обране зі складу його членів-студентів.

Унікальну інформацію про діяльність Фольклорно-етнографічного гуртка на підставі архівних джерел та інтерв'ю з Андрієм Пашуком, що був членом цього студентського товариства, зібрав І. Гілевич. Наприклад, до гуртка належали студенти переважно молодших курсів, і не лише філологічного факультету, а й історики. Одним з головних завдань його членів було збирання фольклорно-етнографічних матеріалів (студенти записували відомості переважно у своїх рідних селах), які здавали на кафедру⁵⁴¹. Перед виходом у “поле” студентів інструктували щодо методики польового дослідження, а також стосовно тем, на які варто звернути увагу. Члени гуртка мали спеціальні посвідчення. Загальний нагляд за діяльністю гуртка вів ректорат університету⁵⁴². До речі, питання студентських наукових товариств постійно обговорювали на нарадах із членами їхніх бюро, проводили для них доповіді про організаційні форми, методи та завдання гурткової роботи тощо⁵⁴³.

Смерть Ф. Колесси 3 березня 1947 р. прискорила згортання народознавчих студій у Львівському університеті, що відбувалося в руслі організованих Йосифом Сталіним репресивних кампаній проти окремих напрямів науки та культури. У березні 1947 р. М. Скорика призначили в. о. завідувача кафедри фольклору й етнографії. На прохання вченого 15 липня того ж року його перевели на півставки старшого викладача кафедри, позаяк після смерті Ф. Колесси директор ІМФЕ АН УРСР Максим Рильський призначив його в. о. керівника Львівського відділення інституту⁵⁴⁴. Наказом № 249 від 15 серпня 1947 р. з посади

⁵⁴⁰ “Спогади Лідії Коць-Григорчук про Львівський університет у 1940-их рр.”, інтерв'юєр Юлія Цимбала. *Архів Львівського університету*. 25.02.2016, доступ отримано 20.08.2020, <https://archive.lnu.edu.ua/spohady-lidiji-kots-hryhorchuk-pro-lvivskij-universytet-u-1940-uh-rh>.

⁵⁴¹ В Архівних наукових фондах ІМФЕ імені М. Т. Рильського НАН України в Києві І. Гілевич виявив фольклорні записи, зроблені у липні 1946 р. студентами А. Пашуком у його рідному с. Скорики та сусідньому с. Медин сучасного Підволочиського р-ну Тернопільської обл. і Вірою Столярчук у с. Боратин неподалік Луцька.

⁵⁴² Гілевич, “Наукова та педагогічна діяльність Михайла Скорика у 1944–1947 роках”, 307.

⁵⁴³ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 20, спр. 17: План роботи філологічного факультету на другий семестр 1946/47 н. р., 1947, арк. 2.

⁵⁴⁴ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 1389: Скорик Михайло (особова справа), 1944–1947, арк. 22–23; Гілевич, “Михайло Скорик – етнолог, історик, фольклорист”, 235.

старшого лаборанта кафедри фольклору й етнографії з огляду на скорочення обсягу роботи підрозділу звільнили П. Дончак⁵⁴⁵. А вже 17 серпня 1947 р. ректор університету І. Беляєвич надіслав прохання на ім'я міністра вищої освіти СРСР С. Кафтанова та начальника Головного управління університетів Міністерства вищої освіти СРСР К. Жигача “з метою зміцнення існуючих кафедр” закрити “малочисельні, з недостатнім педагогічним навантаженням” кафедри низки факультетів. У документі, зокрема, йшлося: “Кафедрою фольклору й етнографії завідував видний учений, академік Колесса Ф. М. (помер у 1947 р.). Університет не може запросити на цю кафедру рівноцінного працівника. Тому доцільно кафедру скоротити, години з етнографії передати на історичний факультет, з російського фольклору на кафедру російської літератури, з українського фольклору – кафедрі української літератури”⁵⁴⁶.

Отже, процес ліквідації кафедри фольклору й етнографії як окремого підрозділу Львівського університету був зініційований І. Беляєвичем у середині серпня 1947 р. Проте ректор, вочевидь, не знав, чим завершиться справа, бо його ж наказом № 259а від 25 серпня 1947 р. на посаду старшого лаборанта “кафедри фольклору” з 1 серпня цього самого року перевели Юліяна Скицького⁵⁴⁷. З початком нового навчального року до роботи приступив і старший викладач кафедри фольклору й етнографії М. Скорик (наказ ректора № 264 від 2 вересня 1947 р.)⁵⁴⁸ – розпочав читати лекції з українського фольклору студентам першого курсу філологічного факультету⁵⁴⁹.

Натомість 3 вересня 1947 р. Міністерство вищої освіти СРСР видало наказ № 1297 “Про кафедри Львівського державного університету імені Ів. Франка” за підписом заступника Міністра вищої освіти СРСР Олександра Топчієва (до офіційної документації університету наказ надійшов 24 вересня, підшитий 11 грудня 1947 р.). Кафедри фольклору й етнографії стосувався четвертий пункт п'ятого параграфа цього наказу:

⁵⁴⁵ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 6, спр. 24: Накази ректора (т. 3), 1947, арк. 16.

⁵⁴⁶ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 6, спр. 20: Накази Міністерства вищої освіти СРСР і листування з питань роботи університету, 1947, арк. 125.

⁵⁴⁷ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 6, спр. 24: Накази ректора (т. 3), 1947, арк. 38.

⁵⁴⁸ Там само, арк. 55.

⁵⁴⁹ Гілевич, “Наукова та педагогічна діяльність Михайла Скорика у 1944–1947 роках”, 308.

“п. 5. У зв’язку з недостатнім педагогічним навантаженням на 1947–48 навчальний рік об’єднати з початку 1947–48 навчального року наступні кафедри: [...]”

4. Кафедру “фольклору і етнографії” з кафедрами “української літератури і російської літератури” під загальною назвою “української літератури” – завідувач академік Возняк М. С. та “російської літератури” – завідувач професор Волков Р. М.

До статуту університету зазначених змін не вносити”⁵⁵⁰.

Наказ № 1297 Міністерства вищої освіти СРСР став підставою для наказу № 276 ректора Львівського державного університету імені Івана Франка від 10 вересня 1947 р. У четвертому пункті його восьмого параграфу І. Белякевич наказував: у зв’язку з недостатнім педагогічним навантаженням з 1 вересня 1947 р. об’єднати кафедру фольклору й етнографії з кафедрами української літератури та російської літератури без зміни їхніх назв. В інших пунктах наказу наголошено, що деканат філологічного факультету має виконати злиття кафедр упродовж трьох днів, а навчальна частина – у десятиденний термін переглянути та провести розподіл навчально-допоміжного персоналу. У сьомому параграфі ректор доручав проректорові з адміністративно-господарської частини впродовж трьох днів виділити приміщення та надати меблі для загальноуніверситетської кафедри логіки, створення якої з 1 вересня 1947 р. передбачав п’ятий параграф наказу. Натомість уже рукою до сьомого параграфу дописано, що декан філологічного факультету Михайло Пархоменко має передати кафедрі логіки приміщення кафедри фольклору й етнографії”⁵⁵¹.

Віховим у процесі ліквідації кафедри фольклору й етнографії став наказ І. Белякевича № 330 від 27 жовтня 1947 р. Згідно з ним, на підставі рапорту декана філологічного факультету з резолюцією проректора з навчальної частини

⁵⁵⁰ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 6, спр. 20: Накази Міністерства вищої освіти СРСР і листування з питань роботи університету, 1947, арк. 128 зв.

⁵⁵¹ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 6, спр. 24: Накази ректора (т. 3), 1947, арк. 76, 76 зв. Наказом від 17 вересня 1947 р. внесено зміни до наказу щодо заробітної платні Ю. Скіцького (його знову призначено старшим лаборантом кафедри фольклору). Натомість 6 жовтня 1947 р. обумовлено: “Скицького Юліяна Івановича старшого лаборанта кафедри фольклору та етнографії перевести з 1 жовтня 1947 р. на посаду старшого лаборанта кафедри слов’янської літератури” (Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 6, спр. 24: Накази ректора (т. 3), 1947, арк. 94, 130).

професора К. Леутського, з 22 жовтня М. Скорика звільнили “з посади старшого викладача кафедри фольклору і етнографії”⁵⁵². Зазначимо, що в рапорті декана філологічного факультету посаду М. Скорика записано як “старший викладач кафедри української літератури”, а причиною звільнення названо його виїзд зі Львова⁵⁵³. Насправді ж восени 1947 р. М. Скорика заарештували, а 21 грудня 1947 р. разом із сім’єю вивезли на заслання до м. Анжеро-Судженська Кемеровської обл. РРФСР – центру вугледобувної промисловості Кузбасу⁵⁵⁴.

На кафедрі української літератури викладання фольклору забезпечував передусім доцент Микола Матвійчук (народився 1904 р. на Вінниччині). Він був випускником московського Літературного інституту, після закінчення якого завідував меморіальним музеєм Максима Горького в Москві. Переїхавши 1945 р. до Львова, від 1947 р. дослідник працював старшим науковим співробітником Львівського відділення ІМФЕ АН УРСР (вивчав фольклорні джерела творчості Максима Горького). У Львівський університет М. Матвійчука взяли передусім для викладання російського фольклору: з 1 вересня 1947 р. його призначили на посаду старшого викладача кафедри російської літератури на півставки, проте вже 16 вересня 1947 р. звільнили, оскільки не було вакантної посади, призначивши на посаду старшого викладача кафедри російської літератури з погодинною оплатою для читання курсу “Російський фольклор”. Наказом № 330, яким оформили звільнення М. Скорика, М. Матвійчука призначили з 16 жовтня 1947 р. на посаду старшого викладача кафедри української мови на півставки. Врешті він був переведений на кафедру української літератури⁵⁵⁵. Натомість на кафедрі російської літератури фольклористичну проблематику представляв її завідувач професор Р. Волков, який упродовж 1945–1950 рр. обіймав також посаду проректора з наукової роботи. Уродженець Новгород-Сіверського, він закінчив Ніжинський історико-філологічний інститут, а 1918 р. – магістратуру

⁵⁵² Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 6, спр. 24: Накази ректора (т. 3), 1947, арк. 168.

⁵⁵³ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 1389: Скорик Михайло (особова справа), 1944–1947, арк. 26.

⁵⁵⁴ Гілевич, “Михайло Скорик – етнолог, історик, фольклорист”, 236.

⁵⁵⁵ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 6, спр. 24: Накази ректора (т. 3), 1947, арк. 77, 125, 168; ДАЛО, ф. Р-119, оп. 20, спр. 35: Протоколи засідань кафедри української літератури за 1947/48 н. р., 1947–1948, арк. 32 зв., 42, 50 зв., 51; Людмила Полякова, “Матвійчук Микола Филимонович”, *Encyclopedia. Том II*, 107.

Петроградського університету, після чого працював в Одеському університеті (у 1920–1923 рр. – ректор). До сфери наукових зацікавлень Р. Волкова з ділянки фольклористики належали казка як жанр фольклору та фольклорні джерела російських, українських, польських письменників XIX ст.⁵⁵⁶

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 3.2.

Людські (смерть А. Фішера, Г. Перльса, С. Чортковера) та матеріальні втрати періоду німецької окупації, еміграція науковців, які представляли львівське інтелектуальне середовище (Я. Чекановський, Ф. Вокрой, Р. Єндик, І. Нестюк та ін.), у перші повоєнні роки суттєво послабили ті народознавчі науки у Львівському університеті, які було дозволено організаційно оформити.

Відновлення діяльності кафедр фольклору й етнографії та антропології відбувалося із залученням професійних кадрів, які попередньо розвивали відповідні науки в університеті (Ф. Колесса, І. Кухта, Б. Росінський) або ж представляли західноукраїнське інтелектуальне середовище міжвоєнного періоду (М. Скорик). Документи також засвідчують плани перетворення кафедри фольклору й етнографії філологічного факультету на дві окремі кафедри (кафедру фольклору та кафедру етнографії) або ж відкриття кафедри антропології й етнографії на географічному факультеті. Врешті, відновлену кафедру фольклору й етнографії ліквідували цілеспрямованою діяльністю ректора І. Беякевича як представника тогочасних ідеологічних кампаній в СРСР.

Отже, трансформація організаційних засад діяльності Львівського університету наприкінці 1930-х – на початку 1940-х років, зокрема, зміна факультетської структури та створення кафедр як основних навчально-наукових одиниць, торкнулася і його народознавчих підрозділів: після кількомісячних інституційних змін стверджено існування кафедри фольклору й етнографії та університетського Етнографічного музею при ній (назва кафедри відображала

⁵⁵⁶ Ірина Сасевич, “Волков Роман Михайлович”, *Encyclopedia. Том I*, 303; ДАЛО, ф. Р-119, оп. 7, спр. 1: Звіти про навчальну і наукову роботу університету за 1944/45 н. р., 1945, арк. 54.

тенденції в радянській науці стосовно термінів на означення народознавчих дисциплін), а також кафедри антропології. Склад цих підрозділів, сформований у руслі українізації Львівського університету, засвідчував і тяглість до попереднього періоду (на кафедрі фольклору й етнографії, яку очолив Ф. Колесса, працювали А. Фішер, І. Нестюк (водночас були працівниками Етнографічного музею), Г. Перльс (згодом – А. Будзан), на кафедрі антропології під керівництвом Я. Чекановського – С. Чортковер). Негативним моментом стало відкриття цих кафедр на різних факультетах: кафедри фольклору й етнографії – на філологічному, кафедри антропології – на природничому (кафедру археології, очолену Я. Пастернаком, відкрили на історичному факультеті). Отже, відбулося порушення наукових зв'язків, налагоджених упродовж десятиліть.

На початку 1940-х років існували ідеї реформування кафедри фольклору й етнографії в окремий відділ або ж у кафедру українського фольклору й етнографії, однак планам в роки німецької окупації перешкодило припинення повноцінної діяльності університету, натомість після її відновлення в серпні 1944 р. джерела фіксують існування кафедри фольклору на чолі з Ф. Колессою, кафедри етнографії, керівником якої призначено М. Возняка (обидві на філологічному факультеті), та кафедри антропології на чолі з Б. Росінським (керівництво університету розглядало можливість відкриття кафедри антропології й етнографії на географічному факультеті). Відтак, в 1947 р. існували кафедра фольклору й етнографії філологічного факультету (викладачі Ф. Колесса, І. Кухта та М. Скорик) і кафедра анатомії та антропології (серед працівників якої представників попередньої львівської інтелігенції вже не було). Ліквідували ці підрозділи як через об'єднання, зумовлене припиненням розвитку напрямку у зв'язку з відсутністю відповідних кадрів (кафедра анатомії та антропології), так і з ідеологічних міркувань – через боротьбу з українською національно орієнтованою інтелігенцією (кафедра фольклору й етнографії).

РОЗДІЛ IV

НАРОДОЗНАВЧА СКЛАДОВА АБСОЛЮТОРІЇВ: ЛЕКЦІЙНІ КУРСИ (1895–1939)

Організація навчального процесу впродовж кінця XIX – першої третини XX ст. зазнала змін передусім у двох аспектах. У 1919/20 н. р. семестрову систему (зимове півріччя – від початку жовтня до початку квітня, літнє півріччя – від кінця квітня до кінця липня) замінили триместровою, що ствердив Закон про академічні школи від 13 липня 1920 р. (перший триместр мав тривати від початку жовтня до середини грудня, другий – від початку січня до середини березня, третій – від середини квітня до кінця червня). Закон про академічні школи від 15 березня 1933 р. передбачив початок навчального року 1 вересня, що відобразив і проект статуту Університету Яна Казимира у Львові 1934 р. Перед початком семестрів/триместрів два тижні відводили для запису на студії. Другий аспект полягав у мовах викладання. Якщо в Цісарсько-королівському університеті імені цісаря Франца I у Львові такими були польська, українська, латина (на теологічному факультеті) та німецька (курси філологів-германістів), то в Університеті Яна Казимира у Львові викладання українською мовою скасували (переважну більшість предметів викладали польською мовою, деякі – латиною, німецькою чи французькою). І лише в Українському університеті у Львові навчання відбувалося переважно українською мовою⁵⁵⁷.

Згідно із законами про академічні школи 1920 та 1933 рр. і статутів Університету Яна Казимира у Львові, навчання передбачало такі форми, як лекції та вправи (практичні заняття включно із семінарами та робітнями, які окреслювали як “вправи у семінарі” та “вправи в робітні”). Записатися на

⁵⁵⁷ UL P/S W, 1894/95, II, 2; UL P/S W, 1910/11, I, 1; UL P/S W, 1910/11, II, 1; UL P/S W, 1918/19, I, 1; UL P/S W, 1919/20, I, 1; UL P/S W, 1919/20, II (III), 1; UL P/S W, 1921/22, I–II, 1; UL P/S W, 1921/22, III, 1; UL P/S W, 1932/33, 2; UL P/S W, 1933/34, I–III, 2; UL P/S W, 1934/35, I–III, 2; UL P/S W, 1935/36, I–III, 2; UL P/S W, 1936/37, I–III, 2; UL P/S W, 1937/38, I–III, 2; UL P/S W, 1938/39, I–III, 2; UL P/S W, 1939/40, I–III, 2; “Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich”, 1290, 1291; “Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich”, 599, 600; Statut LU, 1926, 19, 22; Statut LU, 1929, 21, 22, 24, 25; Statut LU, 1934, 35–38, 43, 44. Див. також: Володимир Качмар та Роман Тарнавський, “Філософський факультет Львівського університету в австрійський період (від відновлення до утравкізації навчального закладу)”, *Красназнавство* 1 (2013): 81–90. Оксана Руда, *Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках XX століття: реалізація та рецепції* (Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2019), 169, 172, 224–226, та ін.

навчання можна було на один з факультетів (у цьому разі вибирати предмети й на інших факультетах, якщо вони були необхідними для фахової підготовки) як студент або як вільний слухач (міг відвідувати лекції та вправи, проте не мав права складати іспити). Факультетська рада могла запровадити і вступні іспити. Статути Університету Яна Казимира у Львові містили норму, що під час запису на навчання кожен студент і вільний слухач серед інших особистих даних мав зазначити рідну мову.

Кожний студент підлягав акту іматрикуляції (мав у присутності ректора або декана урочисто скласти письмову присягу про дотримання академічної гідності та приписів університету), натомість вільні слухачі складали відповідну обіцянку без іматрикуляційних урочистостей. Усі студенти та вільні слухачі після прийняття до університету сплачували вступний внесок. Також на початку року вносили оплату, розмір якої залежав від кількості годин занять, на які вони записалися. Окрему плату вносили за вправи в семінарах і робітнях (кошти йшли на їхні потреби) та іспити. Частина занять була безплатною. Незаможним старанним студентам, після їхнього письмового звернення, університет міг відтермінувати оплату за лекції, практичні заняття й іспити частково або загалом до часу, коли матеріальне становище дасть змогу сплатити борг, однак не довше, ніж на десять років. Незначна частина студентів отримувала державні стипендії.

Студент, записаний до академічної школи, отримував відповідне посвідчення (легітимацію) та легітимаційну книжку (*Index Lectionum*), а коли залишав університет – свідоцтво із зазначенням усіх прослуханих лекцій і вправ, у яких брав участь, складених іспитів, нагород і дисциплінарних покарань⁵⁵⁸. За схожими нормами навчальний процес був організований і в Українському університеті у Львові⁵⁵⁹.

⁵⁵⁸ “Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich”, 1290, 1291; “Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich”, 599, 600; Statut LU, 1926, 19, 22; Statut LU, 1929, 21, 22, 24, 25; Statut LU, 1934, 35–38, 43, 44.

⁵⁵⁹ Докладніше див.: Кислий, *Українські високі школи у Львові*, 5–22, 43–46.

4.1. Етнографія та етнологія

4.1.1. Народознавча проблематика крізь призму зв'язків етнології з суміжними науками

Народознавча проблематика була представлена у навчальному процесі у Львівському університеті від його заснування⁵⁶⁰. Проте лише з утворенням в університеті кафедри етнології від 1910/11 н. р. у силабусах для характеристики філософського факультету з'явилася рубрика “Етнографія”, де зазначали курси С. Цішевського. Її назва не охоплювала всього спектра зацікавлень ученого, адже він займався етнографією та етнологією. Проте його тодішні навчальні дисципліни були саме етнографічного спрямування: у літньому семестрі 1910/11 н. р. надзвичайний професор читав курс “Етнографія Австралії та Меланезії, Мікронезії і Полінезії” та проводив етнографічний конферсаторій на тему “Джерела до польської етнографії”⁵⁶¹. З переходом на вакантну після С. Цішевського посаду Я. Чекановського назву рубрики у силабусах змінили на “Антропологія та етнологія”, де термін “етнологія” охоплював етнографічну складову. Наприклад, Я. Чекановський серед, за його словами, соціологічних наук – досліджують витвори людської діяльності, а не природні властивості людини – виділяв окремо етнографію (спрямована на монографічні описи народів, щоб вичерпно представити їхні суспільні інститути та предмети матеріальної культури), етнологію (досліджує ті самі явища в порівняльному ключі) та історію культури (їхній розвиток у часі)⁵⁶². Лекційні курси Я. Чекановського етнографічного й етнологічного спрямування, декларовані в перші роки його праці у Львівському університеті, були такої тематики: “Етнографія” та

⁵⁶⁰ Докладніше див.: Роман Тарнавський, “Тенденції розвитку народознавства у Львівському університеті у другій половині XVII – на початку XX століття”, *Народна творчість та етнологія* 4 (2015): 76–85. Навчальний дискурс народознавчих студій за періодами висвітлено у монографії автора та статтях: Roman Tarnavskiy, “Disciplines of Ethnological Specialties of Lviv University (1910–1939)”, *Народознавчі зошити* 2 (2019): 368–386; Роман Тарнавський, “Специфика учебного процесса на Кафедре этнологии Львовского университета в 1924–1939 годах”, *Tradycja i Dabartis* 12 (2017): 333–341; Роман Тарнавський, “Традиції міждисциплінарних студій у підготовці народознавців (на прикладі кафедр народознавчого спрямування Львівського університету першої половини XX століття)”, *VII Колессівські читання (До 200-ліття з дня народження Пантелеймона Куліша) (Львів, 25 жовтня 2019 р.)*, доступ отримано 20.08.2020, <https://philology.lnu.edu.ua/conference/siomi-kolessivski-chytannia>.

⁵⁶¹ UL P/SW, 1910/11, II, 17.

⁵⁶² Jan Czekanowski, “Antropologja, etnologja, prehistorja”, *Lud* 21 (1922): 8, 9, 12.

“Етнографія Океанії” (1913/14), “Етнографія Африки” (1914/15, 1915/16), “Антропологія та етнографія Африки”, “Етнологія та етнографія Африки” (1916/17)⁵⁶³. Зацікавлення вченого етнографією Африки сягало початку ХХ ст. – участі в експедиції в межиріччя Нілу та Конго і праці в музеях Берліна й Петербурга⁵⁶⁴, етнографією Океанії – періоду роботи у відділі Африки й Океанії Народознавчого музею в Берліні. У наступні роки – до габілітації А. Фішера, вчений переорієнтувався на етнографічну проблематику, територіально обмежену “Польщею”, або ж зовсім не зголошував курсів з етнографії чи етнології⁵⁶⁵. Після появи доцентури А. Фішера, а згодом – очоленої ним кафедри етнографічно-етнологічну проблематику Я. Чекановський лише дотично зачіпав у лекційних курсах з етнічної антропології народів Африки, Океанії, Азії, Америки та Європи (учений категорично не погоджувався з антропологом Полем Брока, який етнічну антропологію – природничу за змістом науку – позначав терміном “етнологія”)⁵⁶⁶.

Серед переліку лекційних курсів А. Фішера майже не було дисциплін з загальноетнологічної проблематики (вчений розглядав її в межах практичних занять). Виняток становить курс “Методи етнологічних досліджень”, який А. Фішер читав у другому триместрі 1925/26 н. р. (на третій триместр цього самого академічного року професор зголосив курс “Розвиток польської етнології”)⁵⁶⁷. Серед архівних матеріалів А. Фішера є також нотатки теоретичного характеру, зібрані в справу під назвою “Вступ до етнології. Лекції”: за змістом вони перегукуються з “Методами етнологічних досліджень”. Згідно з нотатками

⁵⁶³ UL P/SW, 1913/14, I, 19; UL P/SW, 1913/14, II, 19; UL P/SW, 1914/15, I, 19; UL P/SW, 1915/16, I, 20; UL P/SW, 1915/16, II, 18; UL P/SW, 1916/17, I, 20; UL P/SW, 1916/17, II, 19.

⁵⁶⁴ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 204: Чекановський Ян (особова справа), 1939–1940, арк. 1 зв., 28, 32, 45, 46 зв.; Czekanowski, *Dziennik podróży afrykańskiej*, oprac. nauk. Joanna Bar, 146 s.; Joanna Bar, “African studies of Jan Czekanowski”, *Africana Bulletin* 48 (2000): 11–45.

⁵⁶⁵ UL P/SW, 1917/18, I, 20; UL P/SW, 1917/18, II, 20; UL P/SW, 1918/19, I, 21; UL P/SW, 1919/20, I–II, 17; 1919/20, III, 18; UL P/SW, 1920/21, I–II, 18.

⁵⁶⁶ Czekanowski, “Antropologja, etnologja, prehistorja”, 5, 6, 8–10, 12–15.

⁵⁶⁷ UL P/SW, 1925/26, I–III, 48. Натомість, наприклад, надзвичайний професор Познанського університету Е. Франковський викладав комплексний курс “Загальна етнологія” (UP P/SW, 1926/27, I–III, 58; UP P/SW, 1931/32, I–III, 54; UP P/SW, 1932/33, I–III, 42; UP P/SW, 1933/34, I–III, 43; UP P/SW, 1934/35, I–III, 119; UP P/SW, 1935/36, I–III, 124; UP P/SW, 1936/37, I–III, 128; UP P/SW, 1937/38, I–III, 58; UP P/SW, 1938/39, I–III, 60). Я. С. Бистронь як звичайний професор Ягеллонського університету декларував такі курси загальноетнологічного характеру: “Вступ до етнографії” (UJ P/SW, 1926/27, I–III, 39; UJ P/SW, 1927/28, I–III, 46), “Вступ до етнології” (UJ P/SW, 1931/32, I–III, 93, 94), “Вступ до загальної етнології” (UJ P/SW, 1929/30, I–III, 60; UJ P/SW, 1933/34, I–III, 63), “Політична етнографія Європи і Близького Сходу” (UJ P/SW, 1933/34, I–III, 63), а його наступник на кафедрі в університеті Кракова надзвичайний професор К. Добровольський – “Вступ до етнології” (UJ P/SW, 1937/38, I–III, 73).

цих курсів, професор пояснював особливості становлення етнології як самостійної науки та її зв'язок з іншими галузями знань, передусім, з антропологією (“фізичною” і “культурною”), преісторією та соціологією, спинявся на головних термінах, на важливості застосування історичних методів і дослідження генези культурних явищ (у цьому контексті згадував міркування польського вченого С. Понятовського), на ролі мови, на методологічних засадах провідних народознавців XIX – першої третини XX ст.: Адольфа Бастіана, Теодора Вайца, Герберта Спенсера, Едварда Тайлора, Льюїса Генрі Моргана, Фрідріха Ратцеля, Лео Фробеніуса, Фріца Гребнера, Арнольда ван Геннепа та Люсьєна Леві-Брюля, Дмитра Зеленіна⁵⁶⁸. У курсі “Розвиток польської етнології” А. Фішер висвітлював головні етапи історії та методологічні підходи польської етнологічної науки, включаючи етнологію, етнографію та фольклор⁵⁶⁹. Розмірковуючи над об’єктом (народи) та предметом (культура – матеріальна, соціальна та духовна) етнологічної науки, А. Фішер наголошував, що, наприклад, у Франції етнологія вивчає культуру не лише “примітивних” народів, а й “цивілізованих” (у цьому контексті вжив термін “загальна етнологія”). Професор згадував твердження К. Мошинського про те, що етнографію доцільно розуміти як опис явища, а етнологію – як власне науку⁵⁷⁰. Проблематику термінологічного окреслення науки про народ львівський етнолог розробляв досить докладно⁵⁷¹.

⁵⁶⁸ Archiwum PTL, Nr. inw. 35: Fischer Adam. Metody etnologiczne (Rkp.), s. 1–67; Nr. inw. 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), s. 1–4.

⁵⁶⁹ Archiwum PTL, Nr. inw. 40/I–II: Fischer Adam, Rozwój etnologii polskiej. Systematyka etnografii i jej znaczenie (Rkp.), 181 + 22 s.

⁵⁷⁰ Archiwum PTL, Nr. inw. 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), s. 1–4.

⁵⁷¹ Archiwum PTL, Nr. inw. 40/I–II: Fischer Adam, Rozwój etnologii polskiej. Systematyka etnografii i jej znaczenie (Rkp.), 181 + 22 s. У доповіді “Про уніфікацію визначення й сфери етнографії та етнології”, виголошеній на Другому з’їзді слов’янських географів та етнографів (1927), А. Фішер зазначав: “У Польщі та в інших слов’янських країнах відчувається брак одностайної назви для етнографії та етнології. Замість тих окреслень часто вживають такі назви, як “фольклор”, “народознавство” тощо. Також різняться визначення слов’янськими етнографами сфери цієї науки: одні розглядають лише матеріальну і соціальну культуру, інші виключають соціальну культуру, ще інші, навпаки, духовну і соціальну культуру висувають на перший план. Тож необхідно узгодити певний загальний принцип, який буде обов’язковим в усій Слов’янщині. Також варто врахувати: хіба не можна визначити етнографію як описову науку про матеріальну (технічну), соціальну (суспільний устрій) та духовну (ментальну) культуру різних народів, а етнологію – як науку, що досліджує культуру різних народів порівняльно та робить певні узагальнення” (Archiwum PTL, Nr. inw. 110: Fischer Adam, Metoda etnogeograficzna w zastosowaniu do kultury społecznej i duchowej (Mp.), s. 1–5; Nr. inw. 111: Fischer Adam, Probleme de la classification de l’ethnographie et de l’ethnologie (Mp.), s. 1–5; Adam Fischer, “O ujednolinitości określenia i zakresu etnografji i etnologji”, *Pamiętnik II Zjazdu Słowiańskich Geografów i Etnografów w Polsce w r. 1927. Tom II* (Kraków: Komitet organizacyjny II Z.S.G.E., Księgarnia geograficzna “Orbis”, 1930), 190, 191).

Зазначимо, що в середині 1920-х років навіть у середовищі польських етнологів існували різні погляди на термінологічне означення та наповнення ділянок традиційно-побутової культури, проте її поділ залишався сталим – на три частини. Наприклад, Я. С. Бистронь у підручнику “Вступ до польського народознавства” народну культуру розділив на ментальну (*umysłowa*), соціальну (*społeczna*) і технічну (*techniczna*)⁵⁷². Натомість у підручнику “Польський народ” (“*Lud polski*”), що побачив світ цього самого року, А. Фішер застосував поділ на матеріальну (*materialna*), соціальну (*społeczna*) та духовну (*duchowa*) культуру. До речі, до матеріальної культури він зачислив народне мистецтво та музичні інструменти, а власне народну музику – до духовної культури⁵⁷³ (надалі до неї зачисляли всі розділи, присвячені народним мистецтву та музиці). Саме поділ традиційно-побутової культури на матеріальну, соціальну (охоплювала переважно родинну та календарну обрядовість і громадський побут) і духовну (фольклор, вірування, народні знання тощо) в останній третині 1920-х – у 1930-х роках усталився серед етнологів Львівського університету: як у лекційних курсах, так і в різноманітних працях. Зокрема, Я. Фальковський розглянув це питання в спеціальній розвідці “Про внутрішній уклад етнографічних праць”⁵⁷⁴.

Не можна оминати увагою й те, що в згаданих підручниках Я. С. Бистрона та А. Фішера для характеристики етнографічних (у сучасному значенні слова) груп поляків ужито термін “етнічні групи” / “*grupy etniczne*” (яким сучасні українські етнологи позначають представників інших етносів – етнічні меншини), а етнічну територію, навпаки, окреслено прикметником “етнографічна” (“*terytorjum etnograficzne*”, “*obszar etnograficzny*”)⁵⁷⁵. Ці терміни етнологи Львівського університету впродовж усього міжвоєнного періоду вживали і щодо українських етнічних земель та етнографічних груп українців, усіх інших народів.

⁵⁷² Jan Stanisław Bystron, *Wstęp do ludoznawstwa polskiego* (Lwów: Drukarnia K. S. Jakubowskiego i Sp., 1926), VIII.

⁵⁷³ Adam Fischer, *Lud polski. Podręcznik etnografii Polski* (Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1926), 239, 240.

⁵⁷⁴ Archiwum PTL, Nr. inw. 296: Falkowski Jan, O wewnętrznym układzie prac etnograficznych (Mpr.), 11 s.; Jan Falkowski, “O wewnętrznym układzie prac etnograficznych”, *Lud* 35 (1937): 162–171.

⁵⁷⁵ Bystron, *Wstęp do ludoznawstwa polskiego*, VII; Fischer, *Lud polski. Podręcznik etnografii Polski*, 239. Докладний аналіз змістового наповнення терміна “етнічна група” впродовж XX ст. виконав Петро Чорній (Петро Чорній, “Етнічна група: дефініція поняття”, *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету* 11 (2010): 36–43).

Питання, присвячені об'єкту і предмету дослідження етнології, А. Фішер порушував уже в габілітаційній лекції “Етнологія та її відношення до споріднених наук”, що свідчить про розуміння вченим їхньої актуальності вже на початку 1920-х років. Зміст згаданої лекції можна відтворити на підставі статті А. Фішера “Значення етнології для інших наук”⁵⁷⁶, матеріали якої, вочевидь, лягли в основу частини лекцій курсу “Методи етнологічних наук”. Виклад інформації в цій статті вчений розпочав з історії виокремлення етнології як самостійної науки із загального комплексу людських знань. А. Фішер згадував і споріднені з етнологією науки, передусім антропологію (характеризував відповідні праці XVI–XVII ст.)⁵⁷⁷. Усамостійненню етнології, за словами вченого, тоді став на заваді брак нагромаджених етнографічних матеріалів. Відтак лише 1724 р. французький єзуїт Жозеф Франсуа Лафіто визнав за необхідність порівняння звичаїв різних народів, наблизившись до розуміння суті етнологічних студій. Подібні ідеї впродовж століття з'являлися і в працях Жана Жака Руссо, Вольтера, Жана Антуана Кондорсе, Йоганна Готфріда Гердера і Фрідріха Шиллера. Урешті німецький учений-природничник Йоганн Фрідріх Блюменбах опублікував свою докторську роботу “Про природні відмінності людського роду”. Визначення терміна “етнографія”, згідно з А. Фішером, вперше з'явилося у праці “Етнографічна картинна галерея”, опублікованій 1791 р. у Нюрнберзі (про працю Йоганна Зоммера “Етнографія світу” 1607 р. львівський учений у цьому контексті не згадував). Далі, перед характеристикою терміна “етнологія”, А. Фішер наголосив, що за Огюстом Контом, який розділив науки на дві групи – космологічні (науки про землю) та соціологічні (науки про людину) (мабуть, саме з цієї класифікації термін узяв Я. Чекановський), етнічні проблеми, вочевидь,

⁵⁷⁶ Adam Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, *Lud* 21 (1922): 81–92.

⁵⁷⁷ Слово, яке стало її назвою, уперше вжив Аристотель, проте статус наукового терміна воно, за словами А. Фішера, набуло 1501 р. завдяки німецькому вченому, доктору теології та медицини Магнусу Гундту, який опублікував у Ляйпцизі працю “Антропологія людської природи” (повна назва – “Антропологія людської гідності, природи й властивостей елементів, частин і членів людського тіла”). Львівський учений зазначав, що предметом досліджень М. Гундта був лише фізичний бік людської природи, натомість Отто Касманн у праці “Антропологічна психологія або вчення про людську душу”, опублікованій у Ганновері 1594 р., досліджував її психічний бік. Далі А. Фішер наголошував, що в класифікації наук, яку на початку XVII ст. розробив Френсіс Бекон, виокремлено антропологію, а в ній – підрозділи, присвячені, відповідно, душі й тілу. Отже, А. Фішер простежував певну етнологічну проблематику, проте у зв'язку з антропологією, від кінця XVI – початку XVII ст. (Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, 81, 82).

належали до предметного засягу соціології (А. Фішер зазначив, що подібних позицій пізніше дотримувався й Г. Спенсер)⁵⁷⁸.

А Фішер, характеризуючи назву “етнологія”, не згадував, що цей термін уперше вжив 1784 р. Александер Шаванн. Львівський учений наголошував, що першим дослідником який поглянув на етнологію як на окрему науку, був французький фізик Андре Марі Ампер (окреслив термін “етнологія” ще до заснування 23 серпня 1839 р.). На поширення терміна “етнологія”, за словами А. Фішера, вплинула й праця першої половини 1850-х років авторства Карла Фольграфа “Перша спроба наукового обґрунтування загальної етнології на основі антропології, а також філософії держави і права через етнологію чи національність народів”⁵⁷⁹.

Під час аналізу розвитку етнології в XIX ст. А. Фішер наголошував, що навіть у цей період відбувалося накладання термінів “етнологія”, “етнографія”, “антропологія” та “фольклор”. Наприклад, німецькі народознавці Т. Вайц в “Антропології первісних народів”, перша частина якої побачила світ 1859 р., та Оскар Пешель у другому виданні підручника “Народознавство”, опублікованому в Ляйпцизі 1875 р., не розмежовували етнологію та антропологію. Лише австрієць Фрідріх Мюллер у другому (переробленому й значно доповненому) виданні підручника “Загальна етнографія” протиставив етнологію (яку ототожнював з етнографією) та антропологію. Об’єднання етнології й антропології як тенденцію А. Фішер зауважив і в англomовному інтелектуальному середовищі. Наприклад, він писав: займаючись вивченням етнологічних проблем, одну зі своїх праць Е. Тайлор назвав “Антропологія: вступ до дослідження людини і цивілізації”. Натомість ірландець Августус Генрі Кін у книжці “Етнологія”, за словами А. Фішера, зробив акцент на антропології та преісторії. Схожі термінологічні хиби львівський учений виявив у німецького народознавця Адольфа Бастіана:

⁵⁷⁸ Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, 82.

⁵⁷⁹ Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, 82, 83. Зокрема, у праці “Нарис філософії науки або аналітичне викладення природної класифікації всього людського знання” він запропонував власний поділ наук, який А. Фішер передав такою схемою: 1) всі науки можна розділити на космологічні та ноологічні; 2) ноологічні науки – на власне ноологічні та соціальні; 3) соціальні – на політичні й етнологічні (науки про народи); 4) етнологічні – на власне етнологічні (до них А. М. Ампер зачислив науку про народи, які живуть нині – етнологію, та науку про зниклі народи – археологію) та історичні (зокрема, історія, ієрологія, тобто історія релігії). Паризького етнологічного товариства, яке популяризувало цю назву для науки про народ (Ibid.).

А. Фішер наголошував, що завданнями етнології, зокрема, у праці “Загальні принципи етнології”, він визначив питання, які належать передусім до сфери етнічної психології. Ототожнення цих двох наук, що тривало певний час, А. Фішер уважав наслідком поглядів німецьких науковців Гаймана Штайнталя та Моріца Лацаруса, викладених у працях початку 1860-х років, а далі – досліджень 1880-х років А. Бастіана. Навіть Вільгельм Вундт, який на початку ХХ ст. намагався розмежувати етнологію та етнічну психологію, не зміг до кінця цього зробити (аналізуючи цю проблематику, А. Фішер радив читачам звернути увагу й на окремі тези з розвідки професора Львівського університету, філософа, психолога і педагога Казімежа Твардовського “Про психологію”)⁵⁸⁰.

Заслуговує на увагу і твердження А. Фішера про те, що думку, згідно з якою етнологія займається дослідженням “неісторичних” народів, а історія та філологія – “історичних”, поширену в німецьких інтелектуальних колах ще у другій половині ХІХ ст., остаточно витіснив у 1880-х роках Ф. Ратцель, а відомий народознавець та історик Гайнріх Шурц на початку наступного десятиліття ще раз підтвердив, що суть етнології полягає в порівнянні, матеріали для якого дає етнографія. Натомість цей німецький дослідник не розмежовував етнології та антропології, що залишалося тенденцією і для британських та американських дослідників (А. Фішер ілюстрував її на прикладі поглядів американців Деніела Гаррісона Брінтона та Вільяма Зебіни Ріплі). На противагу А. Фішер наводив тези австрійського вченого Моріца Вінтерніца, викладені в статті “Народознавство та філологія” (А. Фішер наголошував, що значну кількість думок М. Вінтерніца використав для написання своєї статті “Значення етнології для інших наук”). Наприклад, критикуючи погляди різних дослідників, М. Вінтерніц виділяв такі науки, як соматологія, або фізична антропологія (досліджує раси, які необхідно відрізняти від народів), преісторія та етнологія. Етнологію він визначив як науку,

⁵⁸⁰ Fischer, “Znaczenie etnologii dla innych nauk”, 83, 91; Kazimierz Twardowski, *O psychologii: jej przedmiocie, zadaniach, metodzie, stosunku do innych nauk i o jej rozwoju*. Odbitka z “Encyklopedyi Wychowawczej” (Warszawa: Wł. Łazarzski, 1913), 50 s. Для порівняння зазначимо, що під час викладання в статусі надзвичайного професора Познанського університету Я. С. Бистронь читав, серед іншого, курси “Етнічна психологія” (UJ P/SW, 1921/22, I, 9) та “Вибрані питання з етнічної психології” (UJ P/SW, 1921/22, I, 9), а в Ягеллонському університеті вже у статусі звичайного професора в різні роки декларував курси “Первісні форми мислення” (UJ P/SW, 1930/31, I–III, 60; UJ P/SW, 1932/33, I–III, 63, 64), а також “Соціологія релігії” (UJ P/SW, 1930/31, I–III, 60) та “Соціальна психологія” (UJ P/SW, 1926/27, I–III, 39), що були в руслі дослідження світогляду і ментальності.

яка має завданням дослідити різні народи з погляду їхнього стосунку до культурних надбань і розвитку культури. Вочевидь, саме це визначення М. Вінтерніца підштовхнуло А. Фішера спинитися на розмежуванні трьох понять – “раса”, “народ”, “культура” (науковці часто накладали їх) – як підставі для розмежування антропології та етнології⁵⁸¹. Львівський учений звернувся до праці відомого польського народознавця С. Понятовського “Про історичний метод в етнології та значення його результатів для історії”, який писав, що раси – це окреслені комплекси морфологічних, фізіологічних і психічних особливостей, які творять окремі людські типи, культури – цілості колективних людських витворів, що слугують для підтримки, відтворення й уприємнення життя, а народи – людські групи, які передають у своїй окремішності від покоління до покоління окреслені витвори культури⁵⁸². Як висновок, А. Фішер окреслив народ “сумішшю різних рас і культур” і визначив антропологію як “науку, що займається расами, людиною”, та етнологію як “науку про народи, що досліджує порівняльно їхні культури”⁵⁸³.

Як можемо бачити з наведеного матеріалу, А. Фішер, на жаль, проігнорував одну з нагрунтовніших розвідок теоретичного характеру про предметний засяг етнології та її зв’язок зі суміжними науками – вступну статтю Ф. Вовка до першого тому “Материяли до українсько-руської етнології” (1899), про існування якої не міг не знати, адже Народознавче товариство у Львові вело обмін видань з НТШ у Львові (те саме стосується опублікованої у “Ludzie” статті І. Франка “Найновіші напрямки в народознавстві”⁵⁸⁴). Зокрема, Ф. Вовк зробив оптимальну класифікацію народознавчих наук, яка не втратила своєї актуальності й нині. Учений писав: “Коло середини минаючого тепер століття материялів і досліду набрало ся вже досить за для того, щоб могли скласти ся: наука про чоловіка і різні його породи або раси з погляду морфольогично-білльогичного – спеціальна антропольогія, наука про найдавніших людей і їхне життє у передісторичні

⁵⁸¹ Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, 81–84.

⁵⁸² Stanisław Poniąkowski, *O metodzie historycznej w etnologii i znaczeniu jej wyników dla historii*. Odbitka z Przeglądu Historycznego. Tom I (Warszawa: Wł. Łazarzski, 1919), 6.

⁵⁸³ Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, 85.

⁵⁸⁴ Franko, “Najnowsze prądy w ludoznawstwie”, 4–16.

часи – палеоетнологія чи передісторична археологія, наука про окрімні народи, їх расовий склад і побит – етнологія з її описовою частиною – етнографією, і наука про громадське життя людей – соціологія, котрі усі разом становлять одну науку про чоловіка у загалі – антропологию”⁵⁸⁵.

Додамо, що Ф. Вовк по-іншому, ніж А. Фішер та його учні (зокрема, Я. Фальковський) трактував термін “палеоетнологія”. За Ф. Вовком, це синонім передісторичної археології (тобто преісторія), натомість у розумінні польських етнологів Львівського університету міжвоєнного періоду – галузь наукових знань, предметом якої є пошук історичних джерел явищ (тобто близька до історії культури)⁵⁸⁶. На жаль, в аналізованій статті А. Фішер не дав визначення палеоетнології, хоча порушив (як і у своїх курсах) питання відношення етнології до історії культури (серед її предметного засягу вказував зміни, яких зазнають у різних народів культурні форми та культурні комплекси). А. Фішер писав, що одні дослідники розглядали етнологию як історію культури позаєвропейських народів (львівський учений критикував такий погляд як заснований на помилковій ідеї про “цивілізовані” та “нецивілізовані” народи, що виключала дослідження, наприклад, слов’янських чи романських етносів) або як частину історії культури, інші, навпаки, – історію культури – як частину етнології. А. Фішер писав: зв’язок цих двох наук засвідчує вже те, що історія культури не може обмежитися дослідженням культурних надбань лише вищих верств суспільства, а повинна розглядати й культуру нижчих верств⁵⁸⁷. До того ж, за його словами, “етнологія мусить не лише порівнювати, але і пояснювати, отже це буде наука не лише про культуру, але й про розвиток тієї культури однаково у цивілізованих та нецивілізованих народів, про культуру того, що окреслюється

⁵⁸⁵ Хв. В. [Хведір Вовк], “Від Редакції (Де-що про теперішній стан і завдання української етнології)”, *Матеріали до українсько-руської етнології* 1 (1899): V, VI. Наголосимо, що у середині ХХ ст. схожі думки про співвідношення етнографії, етнології та антропології у широкому значенні терміна висловлював один з провідних інтелектуалів ХХ ст. Клод Леві-Стросс. Докладніше про погляди Ф. Вовка на народознавчі дисципліни див.: Глушко “Народознавчі дисципліни у дослідженнях Наукового товариства ім. Шевченка”, 337–363.

⁵⁸⁶ Див. наприклад, відгук А. Фішера на магістерську роботу І. Гургули (ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 543: Гургула Ірина (справа про закінчення університету), 1927–1933, арк. 12), або докторську роботу Я. Фальковського: Jan Falkowski, *Narzędzia rolnicze typu rylcowego. Studium paleoetnologiczne* (Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1931), 132 s. (Jan Falkowski, “Narzędzia rolnicze typu rylcowego. Studium paleoetnologiczne”, *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego. Dział II: Historyczno-filozoficzny* 8, zes. 2 (1931): 113–244).

⁵⁸⁷ Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, 87, 88.

назвою *ethnos* на противагу до *anthropos*, що є предметом антропології”⁵⁸⁸. У навчальному процесі у Львівському університеті історія культури була окремим напрямом. Наприклад, у його межах доцент історії культури в Польщі, титулярний професор Казімеж Гартлеб упродовж 1930-х років читав курс “Історія ментальної та матеріальної культури в Польщі” (викладав його за хронологічними періодами: п’ястівські та ягеллонські часи, XVI–XVIII ст. тощо)⁵⁸⁹.

А. Фішер зазначав, що етнологія, як і будь-яка інша наука, може бути чистою (теоретичною) та прикладною (постає такою, зокрема, у зв’язку з іншими науками)⁵⁹⁰. Крім того, на переконання вченого, відомості з етнології та етнографії неодмінно мали бути складовою програм загальноосвітніх шкіл: вони допоможуть зрозуміти чимало соціальних явищ, у тому числі щодо криз, та проблем національного характеру⁵⁹¹. Стосовно цього питання вчений звертався й до Міністерства віросповідань та народної освіти⁵⁹², а також утілював свої ідеї в життя, беручи участь у проведенні занять для широкого загалу. Наприклад, 25 лютого 1922 р. у залі Вищої лісничої школи у Львові він прочитав скаутським інструкторам лекцію на тему “Значення етнології для національного виховання”⁵⁹³. За сприяння Керівництва загальних університетських лекцій у Львові в 1926–1927 рр. виголосив лекції на тему “Польський народ” у Бережанах, Ліську, Добромилі, Перемишлі, Кам’янці Струмиловій, Перемишлянах, Яворові, Жовкві, Кременці, Здолбунові, Рівному, Луцьку, Ковелі та Володимирі-Волинському, в 1928 р. – лекції під назвою “Слов’янські боги” – у Львові та

⁵⁸⁸ Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, 88.

⁵⁸⁹ UL P/SW, 1931/32, I–III, 45; UL P/SW, 1932/33, I–III, 45; UL P/SW, 1933/34, I–III, 46; UL P/SW, 1939/40, I–III, 47. Наголосимо, що в Ягеллонському університеті в руслі етнології Я. С. Бистронь читав курси “Народна культура” (UL P/SW, 1932/33, I–III, 63, 64), “Первісні форми культури” (UL P/SW, 1928/29, I–III, 51), а К. Добровольський – “Теорія культури” (UL P/SW, 1937/38, I–III, 73) та “Народна культура: засадничі питання” (UL P/SW, 1938/39, I–III, 74, 75).

⁵⁹⁰ Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, 91. У полеміці з К. Мошинським А. Фішер писав: “Для мене етнологія є не лише наукою, але ніби певною ідеєю, яка є ширшою. До тієї сфери знань приходять з ентузіазмом і тому у львівському Етнологічному інституті бувало часом на вправах більше ста студентів, а на семінарах по кілька десятків. Також тому у львівському середовищі етнологія панує не лише в самому Етнологічному інституті, але нею займаються також мовознавці, не лише славісти, але й історики літератури та мистецтва” (Adam Fischer, “Kilka wyjaśnień w odpowiedzi na uwagi krytyczne Prof. Kazimierza Moszyńskiego współredaktora «Ludu Słowiańskiego»”, *Lud* 31 (1932): 179–180).

⁵⁹¹ Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, 91, 92.

⁵⁹² Archiwum PTL, Nr. inw. 38: Fischer Adam, Memoriał do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie wprowadzenia etnologii do szkół polskich” (Rkp., mp), 4 + 2 s.

⁵⁹³ “Wykład etnograficzny dla instruktorów harcerskich”, *Lud* 21 (1922): 270.

Яворові⁵⁹⁴. У цьому контексті наголосимо і на користі етнографії для краєзнавства: А. Фішер писав, що його метою є, серед іншого, популяризація етнографічних відомостей. Крім того, краєзнавці (а також учні шкіл⁵⁹⁵) можуть допомогти у фіксації етнографічних матеріалів (проте вчений категорично заперечував погляд, що етнографія – це частина краєзнавства)⁵⁹⁶.

Як окремий лекційний курс у першому–третьому триместрах 1929/30 н. р. А. Фішер читав “Етнографічне музейництво”⁵⁹⁷, що згодом став частиною практичних занять. Збіркам етнографічних експонатів та етнографічним музеям учений надавав великої ваги з дидактичного, наукового та просвітницького поглядів⁵⁹⁸. А. Фішер наголошував на особливостях етнографічних музеїв порівняно з музейними установами преісторичного та загалом історичного спрямування (зазначимо, що на третій триместр 1922/23 н. р. курс “Музейництво та польові дослідження з преісторії, поєднані з екскурсіями” декларував Л. Козловський⁵⁹⁹): етнографічні експонати, які повинні відображати різні ділянки народної культури, мали порівняно масовий характер і могли бути зібрані під час експедицій. На заняттях з етнографічного музейництва А. Фішер аналізував теоретичні та практичні аспекти створення експозицій: атрибуцію експонатів (представлення описів їхнього застосування, необхідність уживання автентичних народних назв), їхні класифікації і типологізації, відображення типових та

⁵⁹⁴ “Wykłady etnograficzne na prowincji”, *Lud* 26 (1927): 135.

⁵⁹⁵ Archiwum PTL, Nr. inw. 277: Materiały dotyczące kultury materialnej, duchowej i społecznej, zebrane przez uczniów szkół średnich (Rkp.), 28 + 3 + 4 + 7 + 11 s.

⁵⁹⁶ Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, 86, 87. Питання про організацію лекцій з етнографії та етнології в різних містах, пропагування відповідної проблематики через пресу розглядали на з’їзді професорів етнографії та етнології у Варшаві 5 грудня 1926 р. (Alfred Bachmann, “Zjazd Profesorów etnografji i etnologji w Warszawie w r. 1926”, *Lud* 26 (1927): 126). Зазначимо, що А. Фішер долучився до написання читанки для сьомого класу (дітей віком 12 років), підготувавши текст про народні календарно-побутові звичаї (Archiwum PTL, Nr. inw. 6: Fischer Adam, *Zwyczaję doroczne ludu polskiego (Etnografia Polski)* (Rkp.), s. 1–72), а також керував Етнографічною секцією Малопольського краєзнавчого кола вчителів загальноосвітніх шкіл (мала завданням проводити дослідження матеріальної, соціальної та духовної культури населення Львівського повіту, для чого укладено та роздано вчителям короткий квестіонар) (“Małopolskie Koło Krajoznawcze N. S. P.” *Lud* 22 (1923): 161–162). Професор також писав: “вважаю, що обов’язком навіть самого професора є написання час від часу журналістської статті з ділянки своєї спеціальності. Науку належить пов’язати з життям, а не доглядати її заздрісно у вибраній групі снів чи навіть єдино для власної приємності” (Fischer, “Kilka wyjaśnień w odpowiedzi na uwagi krytyczne Prof. Kazimierza Moszyńskiego”, 180).

⁵⁹⁷ UL P/SW, 1929/30, I–III, 39.

⁵⁹⁸ Archiwum PTL, Nr. inw. 278: Fischer Adam, *Materiały etnograficzne z okolic Poronina i Zakopanego* (Rkp.), 4 s.; Nr. inw. 94: Fischer Adam, *Zakład Etnologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie* (Mp.), 6 s.

⁵⁹⁹ UL P/SW, 1922/23, III, 24.

унікальних явищ (“В експонатах можна представити колекцію відмінностей”⁶⁰⁰). На конкретних прикладах він пояснював особливості створення відділів, які б відображали різні ділянки культури – матеріальної, соціальної та духовної⁶⁰¹.

У міжвоєнний період етнографія та етнологія неєвропейських народів, яку у 1910-х роках, читав Я. Чекановський, у дисциплінах рубрики “Антропологія, етнологія, преісторія” майже не представлена (виняток становили курси С. Клімека, який, розпочавши діяльність у народознавстві як антрополог, наприкінці 1930-х років розробив курси комплексного антропологічно-етнологічного або ж суто етнологічного характеру – “Вступ до американістики”⁶⁰² та “Нарис етнології Північної Америки”⁶⁰³). Цю прогалину в напрямі студій про народи Азії та Африки компенсували вчені-орієталісти: народознавча складова їхніх лекційних курсів була вагомою. Зазначимо, що орієталістику як ділянку знань віддавна (цілу або ж окремі її частини – індологію, сінологію, максиканістику тощо) зачисляли до етнології. Причиною був поділ народів на “цивілізовані” та “нецивілізовані” залежно від наявності в них письма, а також того, чи воно було понятійним, чи піктографічним. Лише в ХХ ст. відбулося розмежування етнології та орієталістики як двох самостійних наук, проте вони залишилися спорідненими, послуговуючись результатами одна одної⁶⁰⁴.

⁶⁰⁰ Archiwum PTL, Nr. inw. 46: Fischer Adam, Muzealnictwo etnograficzne (Rkp.), 92 s.

⁶⁰¹ Так, скажімо, для представлення в музеї використання в побуті різноманітної сировини (лози, соломи, дерева, глини, каменю, металу) необхідно експонувати сам матеріал, способи його підготовки та знаряддя для оброблення, готові вироби й етапи їхнього виготовлення з застосуванням різноманітних технік. Аби відобразити всі нюанси, потрібно використовувати як власне речі або їхні моделі, так і зображувальні джерела – фотографії, малюнки, рисунки, а також, за потреби, задіювати музейне подвір’я. Наприклад, створюючи залу кераміки, яка в музеях, за словами А. Фішера, є однією з найбільш атракційних, треба пам’ятати, що недостатньо експонувати лише готові гончарні вироби, а необхідно відобразити весь виробничий процес гончара – представити різні типи гончарних кіл і знаряддя, які використовують під час роботи на них; усі етапи виготовлення найбільш типового начиння: від розвитку форми до оздоблення; ліплення кераміки за допомогою викладання вручну глиняних валиків. Соціальну і духовну культуру А. Фішер пропонував відображати в музейній експозиції завдяки речам та явищам, пов’язаним з календарно-побутовими та родинними звичаями й обрядами, музичним інструментам, творам народного мистецтва, зразкам орнаментів тощо. Професор наголошував, що етнографічний музей має подбати про гербарії лікарських і чародійських (які спалюють під час бурі, приворотного зілля тощо) рослин, різьблені календарі та предмети, пов’язані з народною метрологією, колекції оберегів, символів, знаків та орнаментів (символи влади, знаки власності, позначення хат, у яких є дівчата на виданні, символічні ознаки весільних чинів, магічні знаки на печиві), фотографій (навіть з використанням інсценізацій: якщо світлина постановочна, це має бути зазначено в підписі до неї) знімання вроків, накреслення магічного кола, оборювання села під час епідемії, зав’язування закруток у полі тощо (Archiwum PTL, Nr. inw. 46: Fischer Adam, Muzealnictwo etnograficzne (Rkp.), 92 s.).

⁶⁰² UL P/SW, 1938/39, I–III, 66.

⁶⁰³ UL P/SW, 1939/40, I–III, 60.

⁶⁰⁴ Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, 89. Див. також: Франко, “Найновіші напрямки в народознавстві”, 260, 261.

Орієнталістику у Львівському університеті як окремий напрям започаткував приватний доцент, а згодом надзвичайний професор Мойжеш Шорр, який від початку 1910-х років викладав дисципліни, присвячені мові, історії та культурі народів Сходу (передусім, семітських). Кількість його курсів філологічного та історико-культурного спрямування майже однакова. Наприклад, значну частину лекцій М. Шорр присвятив окремим питанням історії та культури євреїв на тлі історії Сходу, давньовавилонському праву порівняно з тогочасною та сучасною йому юридичною практикою семітських етносів (фактично йдеться про студії звичаєвого права), урешті – релігійно-світоглядним уявленням (наприклад, лекційний курс 1917/18 н. р. “Інтерпретація вавилонської космогонії”)⁶⁰⁵. Після М. Шорра за напрям “Орієнтальна філологія” відповідав передусім Анджей Гавронський (народився 1885 р. у Женеві), який тісно співпрацював з Народознавчим товариством у Львові⁶⁰⁶. У середині 1920-х років назву напрямку офіційно змінили на “Орієнталістика”, що ліпше відображала представлені в ньому комплексні студії народів Сходу, які розвивали знані науковці – Владислав Котвич (тюркологія та алтаїстика), Зигмунт Смогожевський (арабістика і тюркологія, ісламознавчі студії), Станіслав Шайєр і Стефан Стасяк (індологія), Алексій Клявек (гебрайсько-арамейські студії), Єжи Курилович (іраністика і вірменістика) та ін.⁶⁰⁷ Наприклад, серед курсів В. Котвича були “Алтайські народи і мови” (1931/32, 1938/39)⁶⁰⁸ та “Алтайський світ: народи і мови” (1937/38)⁶⁰⁹; З. Смогожевського – “Географія і етнографія мусульманського Сходу” (1929/30)⁶¹⁰, “Загальний нарис мусульманського права” (1931/32)⁶¹¹;

⁶⁰⁵ UL P/SW, 1910/11, I, 15, 16; UL P/SW, 1910/11, II, 15; UL P/SW, 1911/12, I, 15; UL P/SW, 1911/12, II, 15; UL P/SW, 1912/13, II, 15; UL P/SW, 1915/16, I, 17; UL P/SW, 1916/17, I, 17, 18; UL P/SW, 1917/18, II, 17; UL P/SW, 1918/19, I, 18; UL P/SW, 1919/20, I–II, 15; UL P/SW, 1919/20, III, 15.

⁶⁰⁶ Jerzy Kuryłowicz, “Andrzej Gawronski (1885–1927)”, *Lud* 26 (1927): 115–117; Козицький, “Анджей Гавронський (1885–1927)”, 481–496.

⁶⁰⁷ Козицький, “Львівські сходознавці першої третини XX століття”, 389–410; UL P/SW, 1925/26, I–III, 42, 43; UL P/SW, 1926/27, I–III, 44; UL P/SW, 1927/28, I–III, 32–34; UL P/SW, 1928/29, I–III, 30, 32; UL P/SW, 1929/30, I–III, 31–33; UL P/SW, 1930/31, I–III, 34–36; UL P/SW, 1931/32, I–III, 49–51; UL P/SW, 1932/33, I–III, 49, 50. UL P/SW, 1933/34, I–III, 49, 51; UL P/SW, 1934/35, I–III, 48; UL P/SW, 1935/36, I–III, 51, 52; UL P/SW, 1936/37, I–III, 55, 56; UL P/SW, 1937/38, I–III, 55, 56; UL P/SW, 1938/39, I–III, 56, 57; UL P/SW, 1939/40, I–III, 52.

⁶⁰⁸ UL P/SW, 1931/32, I–III, 51; UL P/SW, 1938/39, I–III, 57.

⁶⁰⁹ UL P/SW, 1937/38, I–III, 56.

⁶¹⁰ UL P/SW, 1929/30, I–III, 33.

⁶¹¹ UL P/SW, 1931/32, I–III, 23.

С. Стасяка – “Нарис міфології індуїзму” (1933/34)⁶¹², “Інтерпретація тексту зі сфери індійської медицини”, “Тибетський ламаїзм на основі текстів та музейних пам’яток” (обидва – 1938/39)⁶¹³, “Індійський рік у картинах: шиваїзм та вішнуїзм” (зголошений на 1939/40 н. р.)⁶¹⁴; С. Шайєра – “Давньоіндійські релігії як вступ до загального релігієзнавства” (1925/26)⁶¹⁵.

Результати етнологічних досліджень мають також принципове значення для характеристики релігійних уявлень у початкові періоди історії та загалом міфології: на основі як давніх письмових свідчень, так і сучасних народознавчих матеріалів можна зробити висновки стосовно багатьох моментів, пов’язаних з міфологією, а історики релігії широко використовують результати етнологічних студій (наприклад, чимало незрозумілих нюансів сакральних текстів розтлумачено завдяки етнографічним матеріалам)⁶¹⁶. Саме в контексті порівняльного релігієзнавства (“порівняльної науки релігії”) від початку 1910-х років етнологічну проблематику розглядав надзвичайний, з 1919 р. звичайний професор фундаментальної теології та історії релігії теологічного факультету Щепан Шидельський⁶¹⁷. Його лекції мали статус публічних, тобто відвідати їх могли всі охочі. Курси професора стосувалися релігійних уявлень і систем стародавніх єгиптян, вавилонян та асирійців, персів, євреїв, народів Індостану й арабських етносів, а також слов’ян та балтів до їхньої християнізації⁶¹⁸. Загалом Щ. Шедельський був зорієнтований на висвітлення виникнення релігії, чому сприяло дослідження так званих первісних народів: його курси “З досліджень початків релігії”, “Релігії первісних народів”, “Поганські містерії та

⁶¹² UL P/SW, 1933/34, I–III, 51.

⁶¹³ UL P/SW, 1938/39, I–III, 56.

⁶¹⁴ UL P/SW, 1939/40, I–III, 52.

⁶¹⁵ UL P/SW, 1925/26, I–III, 43.

⁶¹⁶ Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, 89.

⁶¹⁷ Докладніше див.: Галина Матвієнко, “Теологічний факультет Львівського університету (1869–1918)” (Автореф. дис канд. іст. наук, ЛНУ імені Івана Франка, 2012), 20 с.; Ks. Józef Wolczański, *Wydział teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. 1918–1939* (Krakow: Wyd-wo Bł. Jakuba Strzemię Archidiecezji Lwowskiej Ob. Łac., 2002), 678 s. + 72 s. il.

⁶¹⁸ UL P/SW, 1916/17, I, 4; UL P/SW, 1916/17, II, 4; UL P/SW, 1917/18, I, 4; UL P/SW, 1917/18, II, 4; UL P/SW, 1918/19, I, 4; UL P/SW, 1919/20, I–II, 4; UL P/SW, 1919/20, III, 4; UL P/SW, 1920/21, I–II, 4; UL P/SW, 1922/23, I–II, 4; UL P/SW, 1922/23, III, 4; UL P/SW, 1921/22, I–II, 4; UL P/SW, 1924/25, I–III, 4; UL P/SW, 1924/25, I–III, 4, 8; UL P/SW, 1925/26, I–III, 4, 7; UL P/SW, 1926/27, I–III, 4, 8; UL P/SW, 1927/28, I–III, 4; UL P/SW, 1928/29, I–III, 5; UL P/SW, 1929/30, I–III, 5; UL P/SW, 1930/31, I–III, 5; UL P/SW, 1931/32, I–III, 7; UL P/SW, 1932/33, I–III, 5; UL P/SW, 1933/34, I–III, 5; UL P/SW, 1935/36, I–III, 5; UL P/SW, 1937/38, I–III, 5; UL P/SW, 1938/39, I–III, 5; UL P/SW, 1939/40, I–III, 5.

християнство” та ін.⁶¹⁹ Подібна проблематика була на чільному місці серед наукових зацікавлень провідних європейських етнологів: спершу А. Бастіана та Е. Тайлора, згодом Е. Дюркгейма, врешті В. Шмідта⁶²⁰. Серед курсів Щ. Шедельського, пов’язаних з етнологією найтісніше, – “Первородне Одрокнення та етнологія” (1915/16)⁶²¹ і “Культурно-історичні кола в релігійній етнології” (1924/25)⁶²². Другий курс розроблений, вочевидь, під впливом ідей керівника віденського осередку історико-культурної школи о. В. Шмідта, популярність яких у 1920-х роках була значною⁶²³.

У контексті попередньої проблематики згадаємо також дисципліну звичайного професора німецької мови та літератури Віктора Дольмайєра “Вступ до германської міфології” (1917/18) та низку курсів звичайного професора класичної філології Ришарда Ганшинця, який від початку почав викладати в Університеті Яна Казимира у Львові, а саме: “Історія магії в стародавності” (1921/22, 1926/27), “Історія магії і ворожіння в стародавності” (1925/26), “Магія і ворожіння в стародавності” (1932/33, 1936/37), “Релігія Греції”, “Грецькі містерії на порівняльному тлі”, “З історії грецького забобону” (усі – 1927/28)⁶²⁴. Варто

⁶¹⁹ UL P/SW, 1912/13, I, 3; UL P/SW, 1912/13, II, 3; UL P/SW, 1913/14, I, 3; UL P/SW, 1913/14, II, 3; UL P/SW, 1915/16, I, 5; UL P/SW, 1923/24, I–III, 4, 8.

⁶²⁰ Archiwum PTL, Nr. inw 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), 5, 72, 2 s.

⁶²¹ UL P/SW, 1915/16, II, 3.

⁶²² UL P/SW, 1924/25, I–III, 4, 8.

⁶²³ Див. зокрема: “Tydzien Etnologii Religijnej 1922”, *Lud* 21 (1922): 269. Так, коли в 1927 р. Папа Римський Пій XI заснував у Латеранському палаці в Римі музей, присвячений релігійній етнографії (на основі експонатів, зібраних місіонерами серед автохтонного населення різних територій), очолити нову масштабну народознавчу установу (музей займав 26 залів та 7 галерей, об’єднуючи три головні відділи: історії місій, результатів місій та етнографії первісних народів) запросили саме В. Шмідта (“Papieskie Muzeum Etnograficzne”, *Lud* 26 (1927): 135). Зазначимо, що курси, присвячені історії католицьких місій, наприкінці 1920-х – у першій половині 1930-х років у Львівському університеті читали викладачі теологічного факультету Генрик Ціховський, Пьотр Стах і Теофіль Длугош (UL P/SW, 1929/30, I–III, 4; UL P/SW, 1930/31, I–III, 4; UL P/SW, 1931/32, I–III, 7; UL P/SW, 1933/34, I–III, 5).

1. ⁶²⁴ UL P/SW, 1917/18, II, 19; UL P/SW, 1921/22, III, 19; UL P/SW, 1925/26, I–III, 44; UL P/SW, 1926/27, I–III, 45; UL P/SW, 1927/28, I–III, 35; UL P/SW, 1932/33, I–III, 54; UL P/SW, 1936/37, I–III, 56. Головні тези цих курсів можна простежити за працями: Ryszard Ganszyniec, “Czynnik racjonalny w wierze i obrzędzie”, *Lud* 21 (1922): 183–202; Ryszard Ganszyniec, “O koronach zmijowych”, *Lud* 21 (1922): 128–232; Ryszard Ganszyniec, “Pierścień w wierzeniach ludowych starożytnych i średniowiecznych”, *Lud* 22 (1923): 33–62; Ryszard Ganszyniec, “Pas czarowny”, *Lud* 23 (1924): 1–31; Ryszard Ganszyniec, *Studia do dziejow magii. I. Pas magiczny* (Lwów: T-wo Nauk. we Lwowie, 1922), 57 s., 4 tabl. (Ryszard Ganszyniec, “Studia do dziejow magii. I. Pas magiczny”, *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Dział I: Filologiczny* 1, zesz. 6 (1924): 155–211, 4 tabl.). Серед інших народознавчих праць ученого наголосимо на рецензіях його авторства: Ryszard Ganszyniec, “Lilientalowa Regina. Kult ciał niebieskich u starożytnych Hebrajczyków i szczątki tego kultu u współczesnego ludu żydowskiego”, *Lud* 21 (1922): 239–240; Ryszard Ganszyniec, “L. Konopacki. Misterjum wiosny. Studja o religjach natury. Skład główny Księgarnia Tow. Wydawn. “Ignis”, Sp. Akc. Warszawa, 1922. s. 80”, *Lud* 22 (1923): 147; Ryszard Ganszyniec, “Tadeusz Zieliński. Irezyona. Klechdy Attyckie. Serja pierwsza, s. 170. Serja druga, s. 130. Warszawa 1912 (zamiast 1922). Wydawnictwo J. Mortkowicza”, *Lud* 22 (1923): 147–148; Ryszard Ganszyniec, “Mieczysław St. Popławski. Bellum Romanum. Sakralność wojny i prawa rzymskiego. Lublin 1923. Nakładem Uniwersytetu Lubelskiego. S. VIII+395+5 nlb”, *Lud* 22 (1923): 148–150; Ryszard

наголосити і на тісних зв'язках етнології та класичної філології: філологи-класики часто покликаються на дослідження етнологів, оскільки в найдавніших пам'ятках літератури є чимало незрозумілих моментів, які можна розтлумачити лише завдяки знанню народних традицій. Як прикладом взаємовигідної співпраці мовознавців та етнологів (паралельне дослідження слова та речі) А. Фішер, наприклад, наводив студії Казімежа Нітша⁶²⁵, серед лекційних курсів якого були “Нарис польської діалектології” (1918/19) та “Про вимову кашубів” (1919/20)⁶²⁶.

Народознавчу проблематику не могли оминати і під час викладання мов різних індоєвропейських народів, зокрема, їхньої порівняльної граматики, представники напряму “Порівняльне мовознавство” (“Індоєвропейське мовознавство”) Густав Блятт (санскрит, литовська мова, латина)⁶²⁷, А. Гавронський (санскрит, старовірменська мова)⁶²⁸, Є. Курилович (давньогрецька мова, латина, оскійсько-умбрійські, старовірменська, так звані арійські та авестійська, готська, староірландська, литовська мови)⁶²⁹, Е. Слушкевич (санскрит)⁶³⁰ та ін. Зокрема, серед курсів А. Гавронського був “Розвиток індійської драми” (1917/18), а Є. Куриловича – “Індоєвропейські народи та їхні міграції” (1936/37)⁶³¹.

Ganszyniec, “Dr. Adam Fischer. Święto umarłych. Lwów 1923. S. 75”, *Lud* 22 (1923): 150–153; Ryszard Ganszyniec, “Juljan Tuwim: Czary i czarty polskie oraz wypisy czarnoksiężskie. Warszawa, 1924. Instytut wydawniczy “Biblioteka Polska”. Str. 217. Cena 6 zł.”, *Lud* 23 (1924): 166–168; Ryszard Ganszyniec, “Joseph Kallenbach: Les survivances traditionnelles du culte des ancêtres dans la poésie de Mickiewicz. Grenoble, 1924, s. 31. (Odb. z Revue de la Pologne II, 1924)”, *Lud* 23 (1924): 175; Ryszard Ganszyniec, “J. B. Hannay: Sex Symbolism in Religion. Privately printed for The Religious Evolution Research Society. London, 1922, I, s. 15+540. II, s. 644”, *Lud* 23 (1924): 175–177; Ryszard Ganszyniec, “Th.-W. Danzel: Die psychologische Bedeutung magischer Bräuche. (Odb. z Psychologische Forschung, 1922)”, *Lud* 23 (1924): 181–182; Ryszard Ganszyniec, “Th.-W. Danzel: Magie und Geheimwissenschaft in ihrer Bedeutung für Kultur und Kulturgeschichte. Verlag von Strecker und Schröder in Stuttgart 1924, s. XV+213”, *Lud* 23 (1924): 182–184. Про Р. Ганшинця див. Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 292: Ганшинец Ришард (особова справа), 1944–1946, 26 арк.

⁶²⁵ Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, 90.

⁶²⁶ UL P/SW, 1918/19, I, 19; UL P/SW, 1919/20, III, 16.

⁶²⁷ UL P/SW, 1903/04, I, 52; UL P/SW, 1903/04, II, 56; UL P/SW, 1904/05, I, 57; UL P/SW, 1904/05, II, 58; UL P/SW, 1905/06, I, 59; UL P/SW, 1905/06, II, 60; UL P/SW, 1906/07, I, 58; UL P/SW, 1906/07, II, 13; UL P/SW, 1907/08, I, 13; UL P/SW, 1907/08, II, 14; UL P/SW, 1908/09, I, 14; UL P/SW, 1908/09, II, 14; UL P/SW, 1909/10, I, 15; UL P/SW, 1909/10, II, 15; UL P/SW, 1910/11, I, 14; UL P/SW, 1910/11, II, 14; UL P/SW, 1911/12, I, 15; UL P/SW, 1911/12, II, 15; UL P/SW, 1912/13, I, 15; UL P/SW, 1912/13, II, 15; UL P/SW, 1913/14, I, 16; UL P/SW, 1913/14, II, 16; UL P/SW, 1915/16, I, 17; UL P/SW, 1915/16, II, 15; UL P/SW, 1916/17, I, 17.

⁶²⁸ UL P/SW, 1917/18, II, 17; UL P/SW, 1918/19, I, 18; UL P/SW, 1919/20, I, 15. UL P/SW, 1919/20, III, 15.

⁶²⁹ UL P/SW, 1928/29, I–III, 30; UL P/SW, 1933/34, I–III, 49; UL P/SW, 1934/35, I–III, 47; UL P/SW, 1936/37, I–III, 54; UL P/SW, 1937/38, I–III, 55; UL P/SW, 1938/39, I–III, 55; UL P/SW, 1939/40, I–III, 52.

⁶³⁰ UL P/SW, 1934/35, I–III, 64; UL P/SW, 1939/40, I–III, 66. У контексті зацікавлень Е. Слушкевича народознавчою проблематикою згадаємо його статтю про індійську демонологію: Eugeniusz Słuszkiewicz, “O duchach, duszach, djablach i demonach indyjskich”, *Lud* 34 (1936): 1–46.

⁶³¹ UL P/SW, 1917/18, II, 17; UL P/SW, 1936/37, I–III, 54.

Тісними були зв'язки етнології з преісторією⁶³², історією загалом та історією колонізації зокрема. Наприклад, етнологія полегшує преісторії (завдяки розкопкам досліджує залишки доцивілізаційних стадій розвитку народів) розуміння багатьох археологічних культур: цьому сприяють результати досліджень так званих первісних народів. Початкові етапи історії “цивілізованих народів”, недоступні для історичних досліджень, від історії також переходять до сфери етнології. До того ж історики часто використовують етнографічні матеріали, позаяк про значну кількість незадокументованих історичних подій сліди залишилися лише в народній традиції. Це стосується й історії колонізації, адже на підставі топоніміки, явищ матеріальної культури (зокрема, будівництва) можна відтворити переміщення різноманітних племен конкретною територією⁶³³.

⁶³² Наприкінці XIX ст. археологічну проблематику в лекційних курсах порушував звичайний професор австрійської історії І. Шараневич (наприклад, курс “Землепис Австро-Угорської монархії, особливо з погляду археології та історії”, 1891/92). На початку XX ст. преісторія в навчальному процесі у Львівському університеті була представлена завдяки звичайному професору класичної археології та преісторії К. Гадачеку (задекларовані курси “Преісторія слов'янських земель”, 1909/10; “Археологія Центральної та Східної Європи”, 1910/11; “Огляд розкопок на землях давньої Польщі”, 1912/13; “Епохи металу в преісторії Польщі”, 1913/14 тощо). Наступник К. Гадачека звичайний професор класичної археології Е. Булянда, зосереджений на викладанні предмета зі свого *veniam legendi*, преісторії приділяв менше уваги (серед його лекційних курсів відповідної тематики – “Нарис преісторії Європи”, задекларований на перше півріччя 1919/20 н. р.). Нагадаємо, що в Українському університеті “Основи передісторії” викладав І. Раковський. Натомість в Університеті Яна Казимира у Львові від початку 1920-х років почав викладати Л. Козловський. Перехід до університету цього знавця преісторії зумовив зміну назви рубрики “Антропологія та етнологія” в силабусах на “Антропологія, етнологія, праісторія”. Лекційні курси Л. Козловського та його учня Т. Сулімівського можна згрупувати в декілька тематичних блоків за територіальним засягом (Європа – Слов'янщина – польські й українські етнічні землі): 1. “Кам'яна епоха в Європі”, “Найдавніші людські культури в Європі” (Л. Козловський); “Епоха бронзи і раннього заліза в Європі”, “Польські землі в першому тисячолітті до Хр. на тлі історії Європи” (Т. Сулімівський); 2. “Проблема походження слов'ян у світлі преісторії”, “Проблема походження слов'ян у світлі розкопок”, “Походження індоєвропейців і проблема походження слов'ян у світлі преісторії” (Л. Козловський); 3. “Кам'яна епоха в Польщі”, “Молодша кам'яна епоха в Польщі (неоліт)”, “Епоха бронзи і раннього заліза в Польщі”, “Лужицька культура в Польщі”, “Доісторичні пам'ятки Східної Малопольщі”, “Нарис доісторичної історії Східної Малопольщі”, “Доісторичні часи Східної Малопольщі”, “Кургани Південно-Східної Польщі” (Л. Козловський); “Питання бронзової епохи в Східній Малопольщі”, “Скіфське питання на землях Польщі” (Т. Сулімівський); “Польські землі в часи близько Нар. Хр.” (Т. Сулімівський та Л. Козловський). Окремо наголосимо на лекційних курсах з ділянки духовної культури без територіальної локалізації: “Початки мистецтва”, який Л. Козловський зголошував у середині 1920-х та наприкінці наступного десятиліття, і “З питань духовної культури в доісторичні часи”, що його Т. Сулімівський задекларував на 1934/35 н. р., а також дисциплінах Л. Козловського другої половини 1920-х років “Типологічний аналіз кераміки” та “Аналіз доісторичної кераміки”, які професор вів на базі не лише Інституту преісторії, а й Музею ім. Дідушицьких (UL P/SW, 1891/92, II, 29; UL P/SW, 1909/10, I, 14; UL P/SW, 1910/11, II, 14; UL P/SW, 1912/13, II, 14; UL P/SW, 1913/14, II, 16; UL P/SW, 1919/20, I, 14; Мудрий, *Змагання за українські університети в Галичині*, 89; UL SU, 1921/22 і 1922/23, 32, 33; UL P/SW, 1921/22, I–II, 27; UL P/SW, 1921/22, III, 22; UL P/SW, 1922/23, I–II, 23, 31; UL P/SW, 1923/24, I–III, 39; UL P/SW (filoz.), 1923/24, III, 10; UL P/SW, 1924/25, I–III, 44; UL P/SW, 1925/26, I–III, 48; UL P/SW, 1926/27, I–III, 50; UL P/SW, 1927/28, I–III, 40; UL P/SW, 1929/30, I–III, 39; UL P/SW, 1930/31, I–III, 42; UL P/SW, 1932/33, I–III, 58; UL P/SW, 1933/34, I–III, 59; UL P/SW, 1934/35, I–III, 57; UL P/SW, 1935/36, I–III, 59, 60; UL P/SW, 1936/37, I–III, 62; UL P/SW, 1937/38, I–III, 63; UL P/SW, 1938/39, I–III, 65; UL P/SW, 1939/40, I–III, 59). Докладніше див. праці Н. Булик, Н. Білас та О. Ситника, а також монографію “*Profesor Leon Kozłowski*”.

⁶³³ Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, 88, 89.

Прикладів зв'язків етнології та історії в навчальних дисциплінах викладачів-істориків Львівського університету безліч. Особливого акценту потребують курси початку ХХ ст., які читав тоді ще приватний доцент середньовічної та новочасної історії Адам Шельонговський, а саме: “Цивілізації Сходу і їхній зв'язок з західноєвропейською культурою” (1907/08), “Вступ до історії цивілізації” (1908/09; 1909/10; 1910/11; 1913/14), “Перші цивілізації” (1911/12), “Територіальна історія східної Європи” (1908/09), “Слов'янські народні назви і топоніми” (1911/12)⁶³⁴. Нагадаємо, що на 1890/91 н. р. І. Шараневич зголошував курс “Історична етнографія Австро-Угорської монархії”⁶³⁵. Серед багатьох дисциплін зі сфери медієвістики звичайного професора М. Грушевського були “Східна Європа в передісторичних часах”⁶³⁶, “Великий рух народів”⁶³⁷, “Старинна історія східної Європи”⁶³⁸. Звичайний професор польської історії Т. Войцеховський упродовж більш ніж десяти років викладав дисципліну “Історія слов'янських націй до 1000 р.”⁶³⁹. В останній третині 1910-х – першій половині 1920-х років серед курсів тоді ще доцента загальної середньовічної історії та історії наддунайських країн Теофіля Еміля Модельського були “Історично-етнографічні відносини на слов'янських землях у середні віки” (1919/20), “Початки румунів і волоська колонізація на слов'янських землях” (1919/20), “Німецька колонізація на теренах Малопольщі у середні віки та її пізніші фази до 1918 р.” (1921/22), “Етнографічні відносини Сяноцької та сусідніх земель у XV та

⁶³⁴ UL P/SW, 1907/08, II, 14; UL P/SW, 1908/09, I, 14; UL P/SW, 1908/09, II, 13; UL P/SW, 1909/10, II, 15; UL P/SW, 1910/11, II, 13; UL P/SW, 1911/12, I, 14; UL P/SW, 1911/12, II, 14; UL P/SW, 1913/14, II, 15. Зацікавлення А. Шельонговського народознавчою проблематикою підтверджують його відкриті лекції на тему “Життя у Польщі. Староп'ястівський період”, у яких йшлося про народну культуру поляків: календарну обрядовість (“запусти”, “дожинки”, “культ трав і колосся”), традиційне весілля, культ померлих і поминальну обрядовість, елементи родинної обрядовості, зокрема, “пострижини” (“культ волосся”), типи слов'янських сільських поселень, традиційне будівництво (його техніки, будівельний матеріал), сільське господарство (системи рільництва, орні знаряддя (плуг, соху, рало) з наголосом на історії їхнього поширення на польських землях), народне мистецтво, західноєвропейські впливи на культуру поляків тощо (*Uniwersytet Lwowski. Programy powszechnych wykładów uniwersyteckich. Rok XV. Serya II. Styczeń i luty 1914* (Lwów: I Związkowa drukarnia, 1914), 7, 8). Зазначимо, що на працю вченого “Найдавніші дороги з Польщі на схід у візантійсько-арабський період” (Adam Szelęgowski, *Najstarsze drogi z Polski na wschód: w okresie bizantyńsko-arabskim* (Kraków: Akademia Umiejętności, 1909), IX, 146 s.) доволі часто покликаються українські народознавці.

⁶³⁵ UL P/SW, 1890/91, II, 29.

⁶³⁶ UL P/SW, 1902/03, II, 50.

⁶³⁷ UL P/SW, 1896/97, II, 40; UL P/SW, 1897/98, I, 41.

⁶³⁸ UL P/SW, 1897/98, II, 43.

⁶³⁹ UL P/SW, 1892/93, I, 28; UL P/SW, 1892/93, II, 29; UL P/SW, 1894/95, I, 31; UL P/SW, 1894/95, II, 31; UL P/SW, 1897/98, I, 41; UL P/SW, 1897/98, II, 43; UL P/SW, 1900/01, I, 47; UL P/SW, 1900/01, II, 47; UL P/SW, 1903/04, I, 51; UL P/SW, 1903/04, I, 51; UL P/SW, 1903/04, II, 53.

XVI століттях” (1921/22), “Румунська ономастика в Карпатах (територія сучасних Польщі та Чехословаччини) та її стосунків до волосько-руської колонізації в минулому” (1922/23), “Давні та найновіші норманські теорії стосовно польських земель” (1923/24). У 1930-х роках лекційні курси в ключі характеризованої тематики зголошували й доцент історії південного сходу Європи Ольгерд Гурка (“«Волоське» питання в історії Польщі”, 1931/32)⁶⁴⁰. Етноміграційні процеси були серед наукових зацікавлень звичайного професора соціальної та економічної історії Ф. Буяка, що відобразилося й у викладацькій діяльності: його дисципліни – “Польська колонізація” (1921/22); “Історичний нарис слов’янської колонізації” (1924/25), “Історія колонізації в Польщі та інших слов’янських країнах” (1927/28), “Джерела до історії заселення Польщі” (1934/35), “Колонізація на польських і сусідніх землях” (зголошено на 1939/40 н. р.)⁶⁴¹.

Варто наголосити і на зв’язку етнології зі соціологією⁶⁴². Така традиція була не лише в західноєвропейській та північноамериканській науці. Наприклад, її підтримували Я. С. Бистронь та К. Добровольський⁶⁴³. У Львівському університеті наприкінці XIX – на початку XX ст. соціологія була серед наукових зацікавлень, наприклад, філософа Александра Скурського⁶⁴⁴, викладачів факультету права та

⁶⁴⁰ UL P/SW, 1917/18, II, 15; UL P/SW, 1918/19, I, 16; UL P/SW, 1919/20, I, 14; UL P/SW, 1919/20, III, 14; UL P/SW, 1921/22, I–II, 22; UL P/SW, 1922/23, I–II, 25; UL P/SW, 1922/23, III, 18; UL P/SW (filoz.), 1923/24, III, 4; UL P/SW, 1931/32, I–III, 46. Докладніше див.: Бондар, Тарнавський, “Тематика історичних дисциплін у Львівському університеті (1930–1939)”, 395–417; Шуст, Тарнавський, “Історична наука у Львівському університеті: 350 років розвитку”, 16–22.

⁶⁴¹ UL P/SW, 1921/22, III, 16; UL P/SW, 1924/25, I–III, 37; UL P/SW, 1927/28, I–III, 29; UL P/SW, 1934/35, I–III, 42; UL P/SW, 1939/40, I–III, 46. Зацікавлення Ф. Буяка етнічною історією ілюструє його україномовна праця початку 1940-х років “Звідки прибули радимичі і вятичі і на Русь”, рукопис якої нині зберігається в ДАЛО (ф. Р-119, оп. 3, спр. 104: Буяк Францішек (чернетки рукопису праці “Звідки прибули вятичі і радимичі на Русь”), 1940, 357 арк). Серед наукових зацікавлень ученого були й безпосередньо етнографія та етнологія. Наприклад: Franciszek Bujak, “Dwa bóstwa prusko-litewskie «Kurche» i «Okkopirrus»”, *Lud* 22 (1923): 1–12.

⁶⁴² Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, 90.

⁶⁴³ У Познанському університеті в рубриці “Етнологія” на той час ще філософського факультету Я. С. Бистронь декларував курс “Соціологія” (1920), а в Ягеллонському університеті в різні роки читав дисципліни “Соціологія” (1928/29), “Нарис соціології” (1929/30, 1930/31, 1933/34), “Соціологія: вибрані питання” (1927/28), “Нарис загальної соціології” (1931/32), “Вступ до загальної соціології” (1932/33), “Соціологія виховання” та “Вибрані розділи з соціології виховання” (1929/30), “Соціальна психологія” (1926/27), “Соціологія релігії” (1930/31), “Соціологія літератури” (1931/32). У 1929/30 н. р. Я. С. Бистронь став ініціатором зміни рубрики силабусів “Преісторія та етнографія”, де вміщували його дисципліни, на “Соціологія та етнологія”. Традицію зв’язку етнології та соціології зберіг і К. Добровольський, серед курсів якого були “Вступ до соціології” (1936/37), “Нарис соціології” (1937/38), “Соціологічні теорії XIX–XX ст.” (1938/39), “Нарис соціальної психології” (1938/39) (UL P/SW, 1920, I, 21; UL P/SW, 1926/27, I–III, 39; UL P/SW, 1927/28, I–III, 46; UL P/SW, 1928/29, I–III, 51; UL P/SW, 1929/30, I–III, 60; UL P/SW, 1930/31, I–III, 60; UL P/SW, 1931/32, I–III, 93, 94; UL P/SW, 1932/33, I–III, 63, 64; UL P/SW, 1933/34, I–III, 63; UL P/SW, 1936/37, I–III, 71; UL P/SW, 1937/38, I–III, 73; UL P/SW, 1938/39, I–III, 74, 75).

⁶⁴⁴ UL P/SW, 1898/99, I, 40; UL P/SW, 1899/1900, I, 47.

політичних умінь Станіслава Гломбінського⁶⁴⁵, Владислава Пілята⁶⁴⁶, Станіслава Грабського⁶⁴⁷, Альфреда Гальбана⁶⁴⁸ та інших, а з дисциплін історичного циклу пов'язана передусім із соціальною та економічною історією, викладання якої на початку 1910-х років активізувалося завдяки вже надзвичайному професору А. Шельонговському. Наприклад, учений читав “Порівняльну історію суспільства в Польщі і Західній Європі” (1911/12) та “Порівняльну історію села в Польщі й на Заході” (1912/13)⁶⁴⁹. У міжвоєнний період цю проблематику докладно розробляв Ф. Буяк, автор курсів “Соціальна та економічна історія народів, які стоять на нижчих ступенях культури” (1928/29), “Економічні відносини слов'ян до початку XI століття” (1930/31), “Соціологія села” (1931/32, 1932/33, 1933/34), а також його учень, доцент соціальної та економічної історії Стефан Інґльот, який відповідав за предмети “Натуральна економіка та грошова економіка в середньовіччі” (1936/37), “Село і місто від XI–XV ст.” (1934/35), “Нарис історії польського села (X–XX ст.)” (1937/38), “Історія села в Польщі (X–XX ст.)” (на 1939/40 н. р.)⁶⁵⁰. В Українському університеті у Львові соціологію викладав В. Охримович⁶⁵¹.

Близькою до попередньої проблематики була сфера наук, які вивчали на факультеті права і політичних умінь (у 1930-х роках – права), адже етнологія пов'язана з правничими науками, зокрема, з огляду на їхні соціологічні аспекти, також вона має особливе значення для приватного права та історії й філософії права. Під час досліджень генези держави, родини, приватної власності та загалом усіх суспільних інститутів правники не могли обійтися без етнологічних праць, передусім зі сфери “звичаєвого права нижчих верств цивілізованих народів і правових засад первісних народів”⁶⁵². Це добре ілюструють дисципліни викладачів факультету права і політичних умінь (права) Освальда Бальцера (історія польського права), Алойзія Віняжа (історія польського та німецького

⁶⁴⁵ UL P/SW, 1896/97, I, 30.

⁶⁴⁶ UL P/SW, 1900/01, I, 41; UL P/SW, 1905/06, I, 51; UL P/SW, 1906/07, I, 49.

⁶⁴⁷ UL P/SW, 1907/08, I, 12; UL P/SW, 1907/08, II, 13; UL P/SW, 1908/09, I, 13.

⁶⁴⁸ UL P/SW, 1907/08, II, 6; UL P/SW, 1908/09, II, 6; UL P/SW, 1909/10, II, 7; UL P/SW, 1910/11, II, 7.

⁶⁴⁹ UL P/SW, 1911/12, I, 14; UL P/SW, 1912/13, I, 14.

⁶⁵⁰ UL P/SW, 1928/29, I–III, 27; UL P/SW, 1930/31, I–III, 30; UL P/SW, 1931/32, I–III, 45; UL P/SW, 1932/33, I–III, 44; UL P/SW, 1933/34, I–III, 44; UL P/SW, 1934/35, I–III, 44; UL P/SW, 1936/37, I–III, 50; UL P/SW, 1937/38, I–III, 50; UL P/SW, 1939/40, I–III, 47.

⁶⁵¹ Свенціцька “Михайло Драган – дослідник монументального мистецтва Західної України”, 185.

⁶⁵² Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, 90, 91.

права), Александра Яновича (історія німецького права), Альфреда Гальбана (історія німецького та західноєвропейського права), Владислава Абрагама (сімейне право), Пшемислава Домбковського (історія польського, німецького та західноєвропейського права, зокрема, приватного), Кароля Коранія (історія кримінального права в Західній Європі), відомих знавців приватного права Ернста Тілля, Станіслава Дністрянского, Петра Стебельського, Александра Долінського, Романа Льоншама де Бер'є та ін.⁶⁵³

Серед лекційних курсів викладачів-юристів, які були пов'язані з етнологією найтісніше, зазначимо курси А. Гальбана в руслі порівняльного права – “Нарис первісного права”⁶⁵⁴, “Значення сакрального чинника в розвитку права”⁶⁵⁵, “Розвиток родинного укладу та сімейного права”⁶⁵⁶, а також дисципліни доцента Владислава Намисловського (“Пам'ятки південнослов'янського права як дзеркало суспільного життя”⁶⁵⁷, “Характерні інститути південнослов'янського права”⁶⁵⁸). В навчальному процесі на факультеті права була широко представлена і демографічна проблематика. Зокрема, на спеціальних студіях – дипломатичних, економічно-адміністративних (згодом економічних) – предмет “Політика колонізації та еміграційна політика” читали Густав Заленцький⁶⁵⁹, Аполінаріуш Зарихта⁶⁶⁰, Ян Розвадовський⁶⁶¹, Збігнев Скоковський⁶⁶², Віктор Орміцький та

⁶⁵³ Докладніше див.: UL P/SW, 1894/95–1939/40, монографії та статті А. Редзика та В. Кахничя. Серед досліджень юристів А. Фішер наголошував на праці В. Абрагама про шлюб у давньому польському праві (Adam Fischer, “Władysław Abraham, Zawarcie małżeństwa w pierwotnem prawie polskiem. Lwów 1925 (Studja nad historją prawa polskiego IX), 8⁰, S. 475”, *Lud* 26 (1927): 85–87) та свого учня К. Коранія про середньовічне спадкове право (Adam Fischer, “Karol Koranyi, Podstawy średniowiecznego prawa spadkowego. Lwów 1930. 8⁰. Str. 230 (Pamiętnik historyczno-prawny. Tom IX, zeszyt 2”, *Lud* 29 (1930): 159–161). Наголосимо, що К. Кораній був автором численних праць на стику етнології та права, зокрема: Karol Koranyi, “Czary w postępowaniu sądowem (Szkic prawno-etnologiczny)”, *Lud* 25 (1926): 7–18; Karol Koranyi, “Czary i gusła przed sądami kościelnymi w Polsce w XV i w pierwszej połowie XVI wieku”, *Lud* 26 (1927): 1–25; Karol Koranyi, “Snochactwo we Włoszech północnych w IX wieku”, *Lud* 28 (1929): 113–122. Дослідник розумів, що без опанування етнологічної проблематики не можна зрозуміти багатьох явищ з історії права. Це підтверджує його суто етнологічна стаття “Лиса Гора” (Karol Koranyi, “Łysa Góra (Studjum z dziejów wierzeń ludowych w Polsce w XVII i XVIII wieku)”, *Lud* 27 (1928): 57–74). Докладніше про наукові студії вченого див.: Тарнавський, “«Кабінетні вчені» Етнологічного інституту Університету Яна Казимира у Львові: Іван (Ян) Кухта та Кароль Кораній”, 8–14). Зазначимо, що в доробку К. Коранія є бібліографія праць його іншого вчителя – П. Домбковського (Karol Koranyi, “Bibliografja prac Przemysława Dąbkowskiego (1896–1927)”, *Pamiętnik trzydziestolecia pracy naukowej prof. dr. Przemysława Dąbkowskiego (1897–1927)* (Lwów: Księgarnia Gubrynowicza i syna, 1927): 519–581).

⁶⁵⁴ UL P/SW, 1908/09, I, 6; UL P/SW, 1910/11, I, 6; UL P/SW, 1912/13, I, 6.

⁶⁵⁵ UL P/SW, 1907/08, II, 6; UL P/SW, 1912/13, II, 5.

⁶⁵⁶ UL P/SW, 1906/07, II, 6.

⁶⁵⁷ UL P/SW, 1937/38, I–III, 9.

⁶⁵⁸ UL P/SW, 1936/37, I–III, 9.

⁶⁵⁹ UL P/SW, 1931/32, I–III, 23; UL P/SW, 1932/33, I–III, 20.

⁶⁶⁰ UL P/SW, 1933/34, I–III, 20; UL P/SW, 1934/35, I–III, 18; UL P/SW, 1935/36, I–III, 16, 19.

Станіслав Папроцький⁶⁶³. Інші аспекти цієї самої проблематики був серед предметного засягу антропогеографії.

А. Фішер, наприклад, згадував цю науку, характеризуючи зв'язок етнографії, етнології та географії: зазначав, що були спроби тлумачити етнографію як частину антропогеографії. Проте, як наголошував учений, попри спорідненість, ці дві науки мають свої окремі сфери й цілі дослідження. Те саме стосується й етнології. Метою антропогеографії, за А. Фішером, є виявлення двосторонніх зв'язків і впливів між людиною та Землею. Натомість мета етнографії – дослідження культури конкретного народу, а етнології – порівняння культур різних народів⁶⁶⁴. Я. Чекановський географію вважав головною серед допоміжних для антропології наук, адже питання впливу середовища на людину є одним з ключових під час антропологічних студій. Комплекс суміжних питань з антропології і географії вчений окреслював терміном “антропогеографія”⁶⁶⁵.

У Львівському університеті окремі курси антропогеографії почали викладати учні професора А. Реманна – приватний доцент (згодом надзвичайний і звичайний професор) Євгеніуш Ромер (народився 1871 р. у Львові) та приватний доцент Стефан Рудницький (народився 1877 р. у Перемишлі)⁶⁶⁶. Зокрема, на зимовий семестр 1901/02 н. р. Е. Ромер задекларував курс “Вибрані розділи з антропогеографії”⁶⁶⁷. Людині була присвячена і четверта частина його лекційного курсу початку 1910-х років “Загальна географія”⁶⁶⁸, а в середині десятиліття вчений зголосив предмет “Антропогеографія польських земель”⁶⁶⁹. У першій половині 1920-х років уже професор Е. Ромер читав антропогеографію як частину курсу загальної географії⁶⁷⁰, а також присвятив цій галузі наукових знань окремий курс “Вибрані розділи антропогеографії”, прочитаний у третьому триместрі

⁶⁶¹ UL P/SW, 1936/37, I–III, 17, 23.

⁶⁶² UL P/SW, 1937/38, I–III, 17.

⁶⁶³ UL P/SW, 1938/39, I–III, 16; UL P/SW, 1939/40, I–III, 15, 23.

⁶⁶⁴ Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, 86.

⁶⁶⁵ Czekanowski, “Antropologja, etnologja, prehistorja”, 13.

⁶⁶⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1648: Рудницький Стефан (особова справа), 1907–1919, арк. 1–62.

⁶⁶⁷ UL P/SW, 1901/02, I, 48.

⁶⁶⁸ UL P/SW, 1911/12, II, 18.

⁶⁶⁹ UL P/SW, 1915/16, I, 20.

⁶⁷⁰ UL P/SW, 1921/22, III, 23; UL P/SW, 1922/23, I–II, 30.

1923/24 н. р.⁶⁷¹ Як приватний доцент Цісарсько-королівського університету імені цісаря Франца І у Львові об'ємні (три години щотижня) курси з антропогеографії розробив провідний український географ С. Рудницький: у літньому семестрі 1911/12 н. р. читав “Основи антропогеографії”, а на цілий 1917/18 н. р. зголосив курс “Вступ до антропогеографії”⁶⁷². У 1930-х роках антропогеографію в контексті географії Польщі або ж загальної географії читали на математично-природничому факультеті доцент Юліан Чижевський (1935/36)⁶⁷³ та надзвичайний професор А. Ціргоффер (1935/36, 1938/39)⁶⁷⁴. Натомість на гуманітарному факультеті її як окремий напрям розвивав доцент Ю. Вонсович. Тематика його лекційних курсів була такою: “Демографія Європи” (1932/33), “Населення Польщі” (1934/35, 1935/36), “Вибрані питання з політичної географії” (1933/34, 1936/37), “Основи картографії і географії зі спеціальним оглядом антропогеографії” (1937/38, 1938/39). Остання дисципліна в другій половині 1930-х років була серед предметів для кандидатів на вчителів історії середніх шкіл⁶⁷⁵.

Для порівняння зазначимо, що на математично-природничому та гуманітарному факультетах Познанського університету в останній третині 1930-х років антропогеографію у формі доручених лекцій читав доктор Юзеф Чекальський. Зокрема, на 1938/39 н. р. він зголосив курс “Антропогеографія для істориків, соціологів, етнографів”⁶⁷⁶. Натомість у навчальному процесі Ягеллонського університету антропогеографічна чи близька до неї демографічна проблематика в соціологічному ракурсі була представлена доволі широко. До рубрики “Соціологія та етнологія” силабусів надзвичайний професор К. Добровольський подавав курси “Нарис демографії” (1936/37), “Польська трудова еміграція в Західній Європі” (1937/38). З рубрики “Географія” силабусів бачимо, що курси “Антропогеографія польських земель” (1926/27, 1927/28) та “Антропогеографія сучасної Італії” (1928/29) зголошував звичайний професор

⁶⁷¹ UL P/SW (filoz.), 1923/24, III, 9.

⁶⁷² UL P/SW, 1911/12, II, 18; UL P/SW, 1917/18, I, 20; UL P/SW, 1917/18, II, 19.

⁶⁷³ UL P/SW, 1935/36, I–III, 79.

⁶⁷⁴ UL P/SW, 1935/36, I–III, 79; UL P/SW, 1938/39, I–III, 84.

⁶⁷⁵ UL P/SW, 1932/33, I–III, 59; UL P/SW, 1933/34, I–III, 59; UL P/SW, 1934/35, I–III, 57; UL P/SW, 1935/36, I–III, 60; UL P/SW, 1936/37, I–III, 51, 63; UL P/SW, 1937/38, I–III, 51, 63; UL P/SW, 1938/39, I–III, 53, 66; UL P/SW, 1939/40, I–III, 49, 60.

⁶⁷⁶ UP P/SW, 1937/38, I–III, 40; UP P/SW, 1938/39, I–III, 33.

Людомір Савіцький, “Демографічні питання” (1933/34), “Засади антропогеографії” (1935/36) – звичайний професор Єжи Смоленський (на 1939/40 н. р. декларував керівництво в Університеті Яна Казимира у Львові семінаром демографічних питань у міжнародних відносинах⁶⁷⁷), “Міграції населення” (1935/36), “Нарис демографії Польщі” (1936/37), “Еміграція з Польщі в 1919–1937 роках” (1938/39) – доцент Віктор Орміцький⁶⁷⁸.

4.1.2. Етнографія та етнологія слов'ян і неслов'янських народів Європи

Наприкінці XIX ст. народознавча проблематика у Львівському університеті розвивалася, зокрема, завдяки славістам. Як уже зазначено, на 1900/01 та 1901/02 навчальні роки приватний доцент слов'янської філології Я. Лецеєвський задекларував дисципліну “Етнографія слов'ян”⁶⁷⁹. Серед курсів С. Цішевського славістична проблематика не була представлена⁶⁸⁰. Я. Чекановський розглядав її в лекціях з етнічної антропології від середини 1920-х років⁶⁸¹, курсів з етнографії чи етнології слов'ян окремо не подавав. Натомість кафедру етнології, створену під керівництвом А. Фішера, розглядали як підрозділ, чільним завданням якого стане спеціальний огляд слов'янської етнографії та етнології⁶⁸², що відобразилося в тематиці забезпечених кафедрою дисциплін. Упродовж перших років праці у

⁶⁷⁷ UP P/SW, 1939/40, I–III, 18.

⁶⁷⁸ UJ P/SW, 1926/27, I–III, 71; UJ P/SW, 1927/28, I–III, 81; UJ P/SW, 1928/29, I–III, 84; UJ P/SW, 1933/34, I–III, 104; UJ P/SW, 1935/36, I–III, 107, 108; UJ P/SW, 1936/37, I–III, 71, 112; UJ P/SW, 1937/38, I–III, 73; UJ P/SW, 1938/39, I–III, 119. Та найбільше на розвиток цього напрямку вплинув українець Володимир Кубійович, який упродовж 1928–1939 рр. був доцентом Ягеллонського університету. Дисципліни, які він викладав, можна розділити на декілька тематичних блоків: 1) власне антропогеографія українських земель: вправи з антропогеографії слов'янських Карпат (1929/30, 1930/31) та лекційні курси “Антропогеографія Східних Карпат” (1930/31, 1931/32), “Пастівницьке життя в Північних Карпатах” (1933/34), “Антропогеографія Підкарпатської Русі в Чехословаччині” (1935/36); 2) антропогеографія слов'янських країн: “Антропогеографія Словаччини” (1929/30), “Антропогеографія Болгарії” (1936/37); 3) українська еміграція: “Українська еміграція в Азії та Америці” (1936/37, 1937/38); 4) населення Польської Республіки, зокрема, українських етнічних земель у її кордонах: “З проблем, пов'язаних з населенням Польщі” (1934/35), “Українське населення в Польщі: нарис демографії” (1933/34); 5) населення СРСР, зокрема, українських етнічних земель у його кордонах: “Розміщення населення в європейській частині СРСР” (1935/36), “Зміни щодо населення в СРСР упродовж останніх 40 років” (1935/36), “Демографія українських земель в СРСР” (1932/33); 6) географія, передусім економічна, українських земель: “Географія українських земель в СРСР” (1937/38), “Економічна географія українських земель в СРСР” (1938/39), “Економічна географія українських земель” (1934/35) (UJ P/SW, 1929/30, I–III, 97; UJ P/SW, 1930/31, I–III, 100; UJ P/SW, 1931/32, I–III, 74; UJ P/SW, 1932/33, I–III, 104; UJ P/SW, 1933/34, I–III, 106; UJ P/SW, 1934/35, I–III, 106, 107; UJ P/SW, 1935/36, I–III, 108; UJ P/SW, 1936/37, I–III, 112; UJ P/SW, 1937/38, I–III, 117; UJ P/SW, 1938/39, I–III, 119).

⁶⁷⁹ UL P/SW, 1900/01, II, 50; UL P/SW, 1901/02, I, 50.

⁶⁸⁰ UL P/SW, 1910/11, II, 17.

⁶⁸¹ UL P/SW, 1924/25, I–III, 43; UL P/SW, 1927/28, I–III, 40; UL P/SW, UL P/SW, 1930/31, I–III, 41; UL P/SW, 1931/32, I–III, 57.

⁶⁸² Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Mf Nr. B 11453: Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 2442: Fischer Adam (akta osobowe), s. 22, 28.

Львівському університеті А. Фішер читав курси, присвячені окремим ділянкам народної культури слов'янських етносів з ширшим чи вузким предметним засягом: “Слов'янська демонологія” (1922/23)⁶⁸³, “Матеріальна культура слов'ян” (1924/25), “Соціально-економічна культура польського народу на тлі культури інших слов'ян” (1925/26), “Слов'янська міфологія” (1926/27), “Слов'янське будівництво” (1927/28), “Душа і духи у слов'янських народних віруваннях” (1930/31)⁶⁸⁴. Від кінця 1920-х років, залучаючись як представник від Польської Республіки до підготовки “Словника слов'янських народних вірувань і звичаїв”, А. Фішер розробляв і читав курс “Рослини у віруваннях і звичаях польського народу” (1931/32, 1932/33, 1933/34)⁶⁸⁵. Праці вченого на цю тематику засвідчують, що значна частина матеріалів, уміщених у зазначений курс, походила з українських та польських етнічних земель⁶⁸⁶.

Отже, А. Фішер висвітлював проблеми духовної та матеріальної культури слов'ян, причому значну увагу звертав на польський та український етнографічний матеріал (у курсі про слов'янську демонологію спирався передусім на матеріали Павла Чубинського⁶⁸⁷), а також інколи подавав широкий теоретично-порівняльний контекст⁶⁸⁸. Питанням, пов'язаним з культом предків, душею і

⁶⁸³ UL P/SW, 1922/23, I–II, 31.

⁶⁸⁴ UL P/SW, 1922/23, I–II, 31; UL P/SW, 1924/25, I–III, 44; UL P/SW, 1925/26, I–III, 48; UL P/SW, 1926/27, I–III, 50; UL P/SW, 1927/28, I–III, 40; UL P/SW, 1930/31, I–III, 42.

⁶⁸⁵ UL P/SW, 1931/32, I–III, 57; UL P/SW, 1932/33, I–III, 58; UL P/SW, 1933/34, I–III, 58.

⁶⁸⁶ Kujawska, Łuczaj, Sosnowska, Klepacki, *Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludowych – Słownik Adama Fischera*, 519 s., il.; Archiwum PTL, Nr. inw. 74: Fischer Adam, *Rośliny w wierzeniach ludowych* (Mp.), 226 s.; Adam Fischer, “Drzewa w wierzeniach i obrzędach ludu polskiego”, *Lud* 35 (1937): 60–76; Archiwum PTL, Nr. inw. 136: Fischer Adam, *Drzewa w wierzeniach i obrzędach ludu polskiego* (Mp.), 22 s., та ін.). Для порівняння додамо, що Я. С. Бистронь у Познанському університеті читав курси “Вибрані розділи з польської етнографії” (1919), а в Ягеллонському університеті – “Нарис польського народознавства” (1926/27, 1927/28) та “Звичаєва культура давньої Польщі” (1926/27). Його наступник у Познанському університеті Е. Франковський від 1926/27 н. р. викладав дисципліну “Етнографія Польщі”. Натомість К. Добровольський у Кракові на 1936/37 н. р. декларував курс “Етнографія південних польських земель”, вочевидь, присвячений населенню українських етнічних теренів) (UP P/SW, 1919, I, 16; UP P/SW, 1926/27, I–III, 58; UP P/SW, 1931/32, I–III, 54; UP P/SW, 1932/33, I–III, 42; UP P/SW, 1933/34, I–III, 43; UP P/SW, 1934/35, I–III, 119; UP P/SW, 1935/36, I–III, 124; UP P/SW, 1936/37, I–III, 128; UP P/SW, 1937/38, I–III, 58; UP P/SW, 1938/39, I–III, 60; UP P/SW, 1926/27, I–III, 39; UP P/SW, 1927/28, I–III, 46, 61; UP P/SW, 1936/37, I–III, 71).

⁶⁸⁷ Archiwum PTL, Nr. inw. 78/I–II: Fischer Adam, *Demonologia słowiańska*, Cz. I i II. Wykłady (Rkp.), 250 s.

⁶⁸⁸ Зокрема, у курсі “Душа і духи у слов'янських народних віруваннях” спинявся й на ідеях Е. Тайлора (загальна теорія анімізму), Бернгарда Анкерманна (культ мертвих передував культу душі), В. Вундта (три ступені анімізму: 1) примітивний анімізм з поняттям фізичної та тіньової душі; 2) анімалізм з культом звірів, 3) манізм – культ предків або культ демонів). А. Фішер зазначав, що до багатьох ідей цих учених можна мати певні застереження. Проте, наприклад, стосовно твердження Б. Анкермана, що культ предків має в основі більш соціальне, ніж релігійне значення, ставився прихильно: вважав за доцільне припустити, що уявлення про душу розвинулося у зв'язку з уявленнями про померлих, а тому на появу блукаючих/мандрівних духів чи демонологічних персонажів, локалізованих у лісах, під землею тощо вплинув різновид поховання (Archiwum PTL, Nr. inw. 16: Fischer Adam, *Dusza i duchy w słowiańskich wierzeniach ludowych* (Rkp.), 126 + 6 s.).

духами, а також різноманітними демонологічними персонажами А. Фішер присвятив низку спеціальних розвідок⁶⁸⁹.

Широкі контексти наведено і в тексті лекцій курсу “Слов’янська міфологія”. Загалом А. Фішер розглядав міфологію як науку, що досліджує комплекс культурних змістів (вірувань та інститутів), послуговуючись історичними та філологічними методами і спираючись на результати археологічних досліджень. Серед учених А. Фішер згадував Якоба Грімма, Макса Мюллера, Герберта Спенсера, Едварда Тайлора, Ендрю Ланга, Джеймса Фрезера, Юліуса Ліпперта, Вільгельма Мангардта (зачисляв до антропологічного напрямку), Еміля Дюркгайма (французька соціологічна школа), Ернеста Ренана, Альбера Ревіля, Люсьєна Леві-Брюля, Александера Брюкнера та ін.⁶⁹⁰ Слов’янській міфології присвячено і чимало праць А. Фішера⁶⁹¹, наприклад, “Слов’янські божества врожаю” (“Słowiańskie bóstwa urodzaju”) з акцентом на Велесі та звичаї обжинок⁶⁹², “Слов’янські боги” (“Bogowie Słowiańscy”), у якій досить докладно схарактеризовано Перуна, Дажбога, Сварога⁶⁹³.

Зацікавлення матеріальною культурою слов’ян (з акцентом на поляках та українцях) відображене не лише в наукових розвідках А. Фішера, а й у його нотатках до лекцій, у яких ідеться про знаряддя праці (борону, плуг, ціп, жорна, ступу), начиння (діжу), упряж і транспорт (сани, віз, човен), рибальські (загороди, сіть, невід, кіш тощо) та мисливські снасті. Значну увагу вчений приділяв конструкції знарядь праці та засобів пересування, типології різноманітних культурних явищ (наприклад, наголошував на українських типах запрягу)⁶⁹⁴.

В останній третині 1920-х років А. Фішер звернувся до Міністерства віросповідань та народної освіти з прохання про відпустку на третій триместр

⁶⁸⁹ Archiwum PTL, Nr. inw. 21: Fischer Adam, Wędrowki dusz zmarłych (Mkp.), 3 s.; Nr. inw. 20: Fischer Adam, Duchy pokutujące (Rkp.), 32 s.; Nr. inw. 14: Fischer Adam, Powstanie święt umarłych (Rkp.), 164 s.; Nr. inw. 15: Fischer Adam, Diabeł w wierzeniach ludu polskiego (Rkp.), 39 s.; Nr. inw. 45: Adam Fischer, Bibliografia z literatury ogólnej do zagadnienia: Czary i czarownice w Polsce (Rkp.), 184 s.

⁶⁹⁰ Archiwum PTL, Nr. inw. 22: Fischer Adam, Mitologia słowiańska (Rkp), 273 s.

⁶⁹¹ Archiwum PTL, Nr. inw. 126: Fischer Adam, Uzupełnienie dyskusji nad posągiem tzw “Światowida” (Rkp., mp.), 11 s.; Nr. inw. 17: Fischer Adam, Nieznane bóstwo słowiańskie (Rkp), 23 s.

⁶⁹² Archiwum PTL, Nr. inw. 18: Fischer Adam, Słowiańskie bóstwa urodzaju (Rkp), 12 s.

⁶⁹³ Archiwum PTL, Nr. inw. 19: Fischer Adam, Bogowie słowiańscy (Rkp), 16 s. Про наукові зацікавлення А. Фішера дослідженням міфології та релігієзнавчої проблематики докладніше див.: Роман Тарнавський, “Релігійна тематика у працях Адама Фішера”, *Історія релігій в Україні* 1 (2014): 755–761.

⁶⁹⁴ Archiwum PTL, Nr. inw. 4: Fischer Adam, Narzędzia rolnicze i gospodarcze (Etnografia Polski) (Rkp.), s. 1–48.

1927/28 н. р. для проведення досліджень (польових та в бібліотечно-музейних установах) на території країн Центральної та Східної Європи (спершу зазначав Югославію, Болгарію, Румунію, Угорщину, згодом – Чехословаччину, Югославію, Австрію, Угорщину). В обґрунтуванні професор писав, що ці студії необхідні для підготовки лекцій та наукових праць, зокрема, що він планує завершити десятиаркушний “Нарис слов’янської етнографії”, який розпочав ще під час перебування в Австрії та Югославії у 1925–1926 рр. Наукову мандрівку А. Фішер розпочав 15 травня 1928 р. Упродовж другої половини травня–червня професор працював у музеях Праги, Брна, Мартина, Братислави, Відня, Любляни, Загреба, Белграда та Будапешта, де робив нотатки й рисунки, ознайомлювався з народознавчою історіографією. Учений також обговорював різноманітні питання з провідними науковцями, проводив виїзди до околиць, узяв участь у низці просвітницьких заходів народознавчого характеру⁶⁹⁵.

Саме після цієї мандрівки від кінця 1920-х років А. Фішер почав щороку декларувати славістичні курси комплексного характеру: “Етнографія західної Слов’янщини” (1928/29)⁶⁹⁶; “Етнографія західної та південної Слов’янщини” (1929/30)⁶⁹⁷, “Етнографія південної Слов’янщини” (три частини курсу професор викладав упродовж 1930–1933 рр.)⁶⁹⁸, “Етнографія Болгарії” (1933/34)⁶⁹⁹, “Етнографія Чехії та Словаччини” (перша частина курсу зголошена на 1934/35 н. р., друга, присвячена соціальній та духовній культурі, – на наступний рік)⁷⁰⁰, “Етнографія Польщі” (1937/38)⁷⁰¹, “Етнологічні проблеми на території Балканського півострова” (1938/39)⁷⁰². У 1935/36 н. р. А. Фішер також прочитав курс “Вступ до слов’янської етнології”⁷⁰³.

⁶⁹⁵ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Mf Nr. B 11453; Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 2442: Fischer Adam (akta osobowe), s. 48–67. Перебіг мандрівки А. Фішера був таким: Прага (16–30 травня 1928 р.) – Брно (30 травня–1 червня) – Мартин (2–4 червня) – Братислава (4–6 червня 1928) – Відень (6–9 червня) – Любляна (10–12 червня) – Загреб (12–15 червня) – Белград (15–19 червня) – Будапешт (19–23 червня) – Львів (24 червня) (Ibid.).

⁶⁹⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 543: Гургула Ірина (справа про закінчення університету), 1927–1933, арк. 28 зв.

⁶⁹⁷ UL P/SW, 1929/30, I–III, 39.

⁶⁹⁸ UL P/SW, 1930/31, I–III, 42; UL P/SW, 1931/32, I–III, 57; UL P/SW, 1932/33, I–III, 58.

⁶⁹⁹ UL P/SW, 1933/34, I–III, 58.

⁷⁰⁰ UL P/SW, 1934/35, I–III, 56; UL P/SW, 1935/36, I–III, 59.

⁷⁰¹ UL P/SW, 1937/38, I–III, 62.

⁷⁰² UL P/SW, 1938/39, I–III, 65.

⁷⁰³ UL P/SW, 1935/36, I–III, 59.

Підготовка та читання цих курсів відбувалися в контексті праці професора над серією “Слов’янська етнографія”, започаткованою на початку 1930-х років (вочевидь, поштовхом до її заснування стала робота над згаданим “Нарисом слов’янської етнографії”). Серія мала складатися з 12 частин: 11 зошитів про окремі слов’янські етноси (полаб’ян, лужичан, поляків, чехів, словаків, словенців, сербів і хорватів, болгар, українців, білорусів, росіян) та зошита “Загальна характеристика слов’янської етнографії”⁷⁰⁴. Видання А. Фішер планував як університетський підручник⁷⁰⁵. Про використання “Слов’янської етнографії” як підручника наголошував і Я. Фальковський у рецензії на перший зошит серії⁷⁰⁶.

Реалізувати видавничий проєкт повною мірою не вдалося: опубліковано лише перші три зошити – “Полаб’яни” (1932)⁷⁰⁷, “Лужичани” (1932)⁷⁰⁸ та “Поляки” (1934)⁷⁰⁹, хоча матеріали А. Фішер зібрав та частково опрацював для нарисів про чехів та словаків, південнослов’янські народи та українців. Ці тексти залишилися у формі конспектів лекцій. Підготованих А. Фішером матеріалів про білорусів і росіян в Архіві Польського народознавчого товариства чи в ДАЛО виявити не вдалося.

⁷⁰⁴ Jan Falkowski, “Fischer A. Etnograjia słowiańska. Zeszyt pierwszy: Połabianie. Lwów–Warszawa 1932. Nakładem Książnicy-Atlas. Str. 40+1 mapa, z 18 rycinami w teście. Cena 2.40 zł.”, *Lud* 30 (1931): 239. У жовтні 1931 р., перед початком проєкту, фірма “Książnica-Atlas” при Товаристві вчителів середніх і вищих шкіл, яка мала займатися його виданням, писала до А. Фішера, що тираж зошитів “Слов’янської етнографії” повинен становити 2 000 примірників, з яких 15% – авторські та передбачені для рецензентів і реклами. Планували, що окремі зошити становитимуть цілість, тож матимуть наскрізну пагінацію. Наприкінці проєкту, під час зшивання зошитів в одну книжку, їхні пронумеровані римськими цифрами змісти та списки ілюстрацій мали бути замінені на загальні (Archiwum PTL, Nr. inw. 73: Fischer Adam, *Lud Polski* (Rkp., mp.), 57 + 69 s., zdjęcia, mapa).

⁷⁰⁵ В анотації до серії “Слов’янська етнографія” зазначено: “Окремі зошити стисло, проте вичерпно представляють етнографічні питання, дотичні до всіх слов’янських народів. У вступі буде обговорено межі та історію етнографічної території, етнічні, діалектні та антропологічні групи, історію етнографічних досліджень. Далі автор подає завжди докладну картину матеріальної, соціальної та духовної культури кожного народу. Праця проф. А. Фішера наголошує особливо на мисливстві, рибальстві, тваринництві, рільництві, харчуванні, обробці сировини, одязі, будівництві, типі поселень, інтер’єрі та засобах сполучення. Далі знайдемо тут деталі зі сфери родинних, весільних, поховальних і календарних обрядів, громадських і домашніх звичаїв та з ділянки форм народного права. Врешті нарис слов’янської етнографії бере до уваги також віру в духів, чари, народну медицину, уявлення про природу, оповідання, пісні, прислів’я та загадки, вистави, танці, ігри та забави, народне мистецтво й музику. Текст пояснюють численні, спеціально виконані ілюстрації та мапи. Праця, однак, написана популярно в доброму значенні цього слова, подає засадничі бібліографічні відомості для тих, хто хотів би докладніше ознайомитися з різними питаннями” (Adam Fischer, *Etnograjia Słowiańska. Zeszyt Pierwszy. Połabianie* (Lwów, Warszawa: Książnica-Atlas, 1932), okładka, tył.).

⁷⁰⁶ Falkowski, “Fischer A. Etnograjia słowiańska. Zeszyt pierwszy: Połabianie”, 239. Докладніше про славістичні студії А. Фішера див.: Тарнавський, Роман, “Слов’янська етнографія та етнологія в навчальних курсах Адама Фішера”, *Проблеми слов’янознавства* 64 (2015): 81–92.

⁷⁰⁷ Adam Fischer, *Etnograjia Słowiańska. Zeszyt Pierwszy. Połabianie* (Lwów, Warszawa: Książnica-Atlas, 1932), 40 s.

⁷⁰⁸ Adam Fischer, *Etnograjia Słowiańska. Zeszyt Drugi. Łużyczanie* (Lwów, Warszawa: Książnica-Atlas, 1932), 120 s.

⁷⁰⁹ Adam Fischer, *Etnograjia Słowiańska. Zeszyt Trzeci. Polacy* (Lwów, Warszawa: Książnica-Atlas, 1934), 256 s.

Перші чотири частини “Слов’янської етнографії” присвячені західним слов’янам. Наголосимо, що перший зошит має, певною мірою, особливий (реконструктивний) характер, позаяк стосується асимільованих німцями полабських племен, які мешкали на території між Ельбою, Одером та Балтійським морем. Хоча комплексних джерел не було, А. Фішер намагався схарактеризувати всі окреслені в анотації ділянки їхньої традиційно-побутової культури. За основу реконструкції етнографії полаб’ян учений узяв етнографічні та лінгвістичні матеріали, які стосувалися групи полабських деревлян, що мешкали в східній частині Ганноверу (вони опиралися германізації найдовше, тож полабська мова функціонувала тут ще в XVII ст., а зникла вона лише в першій половині наступного століття). До речі, А. Фішер наголошував, що в мовознавчих працях про полаб’ян є чимало помилок, оскільки їхню мову реконструювали на основі нотаток осіб, які її не знали, або ж пам’яток, що зазнали впливу німецької мови. Саме етнографічні реалії, на думку вченого, могли спростувати низку помилок. На підставі виконаної реконструкції А. Фішер стверджував, що певні етнографічні риси споріднюють групу полабських деревлян з поляками і лужичанами; на полабській території наявні деякі культурні форми, властиві східним слов’янам (наприклад, термін “*radost*” на означення весілля, форма ціпів тощо). Ці паралелі А. Фішер, за Тадеушем Лером-Сплавінським, пояснював загальним принципом співжиття мовних предків зазначених етносів на етапі розвитку праслов’янських діалектів⁷¹⁰.

Другий зошит “Слов’янської етнографії” присвячений лужичанам. Учений зазначав, що їхні самоназви – “серби” або “сорби”, проте в польській мові усталена саме назва “лужичани” (для чіткішого розрізнення їх із сербами Балканського півострова). Екзоетнонім “венди”, яким лужичан окреслюють німці, А. Фішер уважав чинником термінологічної плутанини (раніше ним називали всіх слов’ян, які мешкали на прикордонній з теренами німецької колонізації території, зокрема, полаб’ян). Серед “етнічних груп” лужичан А. Фішер назвав

⁷¹⁰ Fischer, *Etnografia Słowiańska. Zeszyt Pierwszy. Polabianie*, 1–40; Archiwum PTL, Nr. inw. 81: Fischer Adam, *Polabianie* (Rkp., mp.), 31 s.; Nr. inw. 123: Fischer Adam, *Zagadnienia etnografii połabskiej* (Mp.), 7 s.

верхньоолужичан та нижньоолужичан, різниця між якими склалася історично на засадах відмінностей між племенами мільчан та лужичан⁷¹¹. Зазначимо, що частина матеріалів, яка стосується характеристики традиційно-побутової культури лужичан, опинилася в архівній справі про південних слов'ян⁷¹².

Третій зошит “Слов'янської етнографії”, присвячений полякам⁷¹³, багато в чому повторював видання “Польський народ. Підручник етнографії Польщі”, яке А. Фішер опублікував 1926 р.⁷¹⁴ Ще у 1921/1922 н. р. А. Фішер прочитав оглядовий курс “Культура польського народу на тлі культури сусідніх народів”⁷¹⁵, що охоплював різні ділянки народної культури (вченого цікавили всі культурні явища, проте найбільше зі сфери обрядовості та народних вірувань)⁷¹⁶, а від часу створення кафедри етнології зайнявся підготовкою і навчальної літератури для студентів. У 1926 р. за сприяння Міністерства віросповідань та народної освіти він опублікував книжку “Польський народ. Підручник етнографії Польщі”, шість добре проілюстрованих розділів якої (“Вступні відомості”, “Польська етнографічна територія”, “Матеріальна культура”, “Соціальна культура”, “Духовна культура”) мали відобразити комплексну характеристику поляків⁷¹⁷. У 1934 р. з'явилася вже згадана синтеза А. Фішера “Поляки” із серії “Слов'янська етнографія”, структурно поділена на чотири розділи – “Етнографічна територія”, “Матеріальна культура”, “Соціальна культура”, “Духовна культура”⁷¹⁸.

Розділи про “етнографічну територію” поляків із зазначених праць А. Фішера охоплюють проблематику, пов'язану з межами їхніх етнічних земель, їхнім

⁷¹¹ Archiwum PTL, Nr. inw. 124: Fischer Adam, Łużyczanie (Mp.), 2 s.

⁷¹² Archiwum PTL, Nr. inw. 77: Fischer Adam, Etnografia słowiańska: Słowianie południowi (Rkp., mp.), 400 s.

⁷¹³ Fischer, *Etnografia Słowiańska. Zeszyt Trzeci. Polacy*, 256 s.

⁷¹⁴ Fischer, *Lud polski. Podręcznik etnografii Polski*, IV + 240 s.; Archiwum PTL, Nr. inw. 73: Fischer Adam, *Lud Polski* (Rkp., mp.), 57 + 69 s., zdjęcia, mapa.

⁷¹⁵ UL P/SW, 1921/22, I–II, 27; UL P/SW, 1921/22, III, 22.

⁷¹⁶ Archiwum PTL, Nr. inw. 6: Fischer Adam, *Zwyczaje doroczne ludu polskiego (Etnografia Polski)* (Rkp.), s. 1–72; Nr. inw. 25: Fischer Adam, *Zwyczaje rolnicze* (Rkp.), 186 s.; Nr. inw. 50: Fischer Adam, *Rok obrzędowy w Polsce* (Rkp.), 210 s.; Nr. inw. 430: *Dawny obrzędowy rok ludowy* (Mp.), 66 + 66 s.; Nr. inw. 90: Fischer Adam, *Trzej Królowie w legendzie* (Mp.), 5 s.; Nr. inw. 86: Fischer Adam, *Problem pisanek* (Rkp., mp.), 34 s. Nr. inw. 119: Fischer Adam, *Dziwy i czary w czasie Zielonych Świątek* (Mp.), 3 s.; Nr. inw. 42: Fischer Adam, *Obrzędy, zwyczaje i zabiegi magiczne* (Rkp.), 52 s.

⁷¹⁷ Fischer, *Lud Polski. Podręcznik etnografii Polski*, IV + 240 s.; Archiwum PTL, Nr. inw. 73: Fischer Adam, *Lud Polski* (Rkp., mp.), 57 + 69 s., zdjęcia, mapa; Władysław Kaminśkyj, “Adam Fischer. *Lud Polski. Podręcznik Polski*, opracowany z zasiłku Ministerstwa wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Z 3 mapami i 58 ilustr. w tekście. Lwów – Warszawa – Kraków 1926. S. IV + 240”, *Lud* 26 (1927): 104–106.

⁷¹⁸ Adam Fischer, *Etnografia Słowiańska. Zeszyt trzeci: Polacy* (Lwów, Warszawa: Książnica-Atlas, 1934), 256 s.

історико-етнографічним районуванням, історією колонізації, кількістю та мовними й антропологічними особливостями населення. Саме ці питання, зокрема, історико-етнографічне районування (виокремлення за тодішньою термінологією “етнічних груп”) були найбільш дискусійними. А. Фішер писав, що “етнічні групи” мають різну окремішність, яка чітко виявляється в одязі (має численні локальні відмінності), народному мистецтві та певних деталях обрядовості (передусім, у формах обрядів і народних назвах). Проте, за словами професора, можна зауважити і відмінності в народній культурі зі значно ширшими засягами та дуже давньою основою⁷¹⁹. У підручнику “Польський народ” А. Фішер виділив вісім “етнічних груп” поляків – великополян, ленчичан, серадзян, куяв’ян, помор’ян, шльонзаків, малополян та мазурів⁷²⁰. Натомість у рукописі “Польський народ” та “Поляках” – дев’ять (окрім зазначених, додано кресов’яків), розмістивши їх в іншому порядку: поморяни, великополяни, куяв’яни, ленчичани, серадзяни, шльонзаци, малополяни, мазури, кресов’яки⁷²¹. Для окреслення менших одиниць у складі “етнічних груп” А. Фішер уживав термін “локальні групи”⁷²².

У 1933/34 н. р. професор читав лекційний курс “Етнографія Помор’я”⁷²³, а в 1937/38 н. р. – “Етнографія Польщі”⁷²⁴. Матеріали першого з них лягли в основу праці “Кашуби: народна культура та мова”, яку А. Фішер опублікував 1934 р. у співавторстві з мовознавцями Фрідріхом Лоренцом і Т. Лером-Сплавінським⁷²⁵, та англomовної праці “Кашубська цивілізація”, вступ до якої написав засновник теорії функціоналізму Броніслав Маліновський⁷²⁶ (зазначимо, що він свого часу був членом Народнознавчого товариства у Львові⁷²⁷, а на початках наукової

⁷¹⁹ Archiwum PTL, Nr. inw. 73: Fischer Adam, *Lud Polski* (Rkp., mp.), s. 2, 4, 6.

⁷²⁰ Fischer, *Lud Polski. Podręcznik etnografii Polski*, 12.

⁷²¹ Archiwum PTL, Nr. inw. 73: Fischer Adam, *Lud Polski* (Rkp., mp.), s. 1; Fischer, *Etnografja Słowiańska. Zeszyt trzeci: Polacy*, 124.

⁷²² Archiwum PTL, Nr. inw. 73: Fischer Adam, *Lud Polski* (Rkp., mp.), s. 1.

⁷²³ UL P/SW, 1933/34, I–III, 58.

⁷²⁴ UL P/SW, 1937/38, I–III, 62.

⁷²⁵ Friedrich Lorentz, Tadeusz Lehr-Splawinski i Adam Fischer, *Kaszubi: kultura ludowa i język* (Toruń: In-t Bałtycki, 1934), 306 s. Про діяльність Балтського інституту див.: Anna Kwaśniewska, “Wstęp do artykułu Adama Fischera «Działalność naukowa Instytutu Bałtyckiego na polu etnografii i etnologii»”, *Acta Cassubiana* 7 (2005): 197–202.

⁷²⁶ Józef Burszta, “Etnografia Polska a ziemie Zachodnie”, *Lud* 55 (1971): 19.

⁷²⁷ “Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie za lata 1911–1918”, 329.

діяльності публікувався у “*Ludzie*”⁷²⁸). Окрема увага польських дослідників (наприклад, мовознавця К. Нітша чи історика Я. Пташніка⁷²⁹) до Помор’я простежується вже від кінця XIX – початку XX ст.⁷³⁰, а “кашубське питання” було актуалізоване в польській науці в міжвоєнний період, зокрема, в 1930-х роках. У руслі поморознавчих студій А. Фішер скеровував і своїх учнів, зокрема, Ю. Гаска⁷³¹. А. Фішер писав, що більшість помор’ян германізовано: лишилася лише невелика частина, відома як кашуби – населення окремих повітів тодішнього Поморського воєводства Польської Республіки, північно-західної частини території Вільного Міста Данцига та прилеглих територій у межах тодішньої Німеччини. З мовного й етнографічного поглядів, за словами А. Фішера, серед кашубів можна виокремити передусім словінців, а також менші групи – кабатків, карватків, померанків, ніняків, бельоків, рибаків, личаків, лесоків, корчаків, забораків та інших, натомість між теренами Помор’я і Великопольщі та Помор’я і Куявії існують різні перехідні групи, наприклад, тухольські боров’яки (мешканці Тухольської пуші між Тухолею, Короновим, Свенчем і Старогардем)⁷³². У розвідках, присвячених безпосередньо кашубам, львівський професор реконструював історію помор’ян від часів раннього середньовіччя, аналізував різноманітні теорії походження кашубів, деталізував їхній поділ на локальні групи, появу завдяки великопольським та куявським впливам на поморську основу перехідних груп, характеризував особливості

⁷²⁸ Bronisław Malinowski, “Totemizm i egzogamia”, *Lud* 17 (1911): 31–56; Bronisław Malinowski, “Totemizm i egzogamia”, *Lud* 18 (1912): 14–57.

⁷²⁹ A. F. [Adam Fischer], “Jan Ptaśnik”, *Lud* 29 (1930): 178–179.

⁷³⁰ UL P/SW, 1919/20, III, 16.

⁷³¹ Для глибшого розуміння подальшого матеріалу наведемо методологічні підходи дослідження Помор’я, висловлені Ю. Гаском: “Лише в останній час щоразу дужче у науковій сфері перемагає переконання, що ряд історичних, етнографічних, мовознавчих, соціологічних, політичних та інших питань можуть бути вирішені, якщо будуть розв’язуватися на території цілого Помор’я як географічної одиниці, тобто від Одри до Вісли. Немає жодного сумніву, що Щецінське і Гданське Помор’я, хоча вже в ранній період історії (від кінця XII ст.) увійшли до складу різних політичних організмів, проте понині, спираючись на подібну фізико-географічну основу, в багатьох ділянках зберегли схожу структуру суспільно-економічного життя. Та схожість часто сягає глибоко в ділянку духовного життя, завдячуючи не лише наблизеним історичним процесам, але й передусім усім тим чинникам, які становлять незнищений племінний зв’язок. Живі приклади цього стану справ ще й нині бачимо у Битовському та Лемборському повітах (терени Помор’я, що до 1945 р. перебували в складі Німеччини. – *Р. Т.*). Тамтешнє кашубське населення нічим суттєвим не відрізняється від своїх братів з Польського Помор’я. Усе це засвідчує, як уже згадувалося вище, необхідність мати завжди на увазі, навіть під час регіональних досліджень, цілість поморської території від Одри до Вісли” (Archiwum PTL, Nr. inw. 281: Gajek Józef, O potrzebie badań nad zagadnieniami Kaszub, Pomorza Szczecińskiego i Gdańska (Mp.), s. 1).

⁷³² Fischer, *Lud Polski. Podręcznik etnografii Polski*, 14, 15; Archiwum PTL, Nr. inw. 73: Fischer Adam, *Lud Polski* (Rkp., mp.), s. 1; Fischer, *Etnografia Słowiańska. Zeszyt trzeci: Polacy*, 124.

поширення на Помор'ї іноетнічних колоністів (німців, голландців, шотландців, данців, шведів)⁷³³. Ці питання, вочевидь, були центральними в курсі А. Фішера “Етнографія Помор'я”, де він мав розглядати і матеріальну (з акцентом на рибальстві), соціальну та духовну культуру місцевих автохтонів⁷³⁴.

Великополяни, за А. Фішером, мешкають переважно на території давніх полян (у міжвоєнний період визначали за побутуванням великопольського наріччя). Вони різняться локальними назвами: “палуки”, “поречани”, “біскупяни”, “чазаци” (“лешняки”), “хвалімяки”, “вешняки” (“тасьтаки”), “бамбри”, “крайняки”, “калішаки”, “віленські мазури”; також у складі великополян існують перехідні групи від Великопольщі до Сілезії. Професор писав, що деякі дослідники зачисляли до великополян куяв'ян, які, на його думку, настільки відрізняються з етнографічного погляду, що їх необхідно виділяти в окрему “етнічну групу”. Перехідний характер від куяв'ян до кашубів мають коцев'яки, натомість до мазурів – куявські групи на правому березі Вісли – хелмняки, добжиняки, любав'яки. У підручнику “Польський народ”, саме характеризуючи перехідні від куяв'ян групи, А. Фішер згадував тухольських боров'яків та варм'яків, натомість у “Поляках”, як уже зазначено, писав про них, характеризуючи помор'ян, а варм'яків з погляду народної культури зачисляв до мазурів. Між Великопольщею та Мазов'ям професор розміщував ленчичан, а між Сілезією, Великопольщею та Малопольщею – серадзян (наголошував, що вони зберегли чіткі риси своєї давньої культури лише в околиці Серадза). Уздовж

⁷³³ Archiwum PTL, Nr. inw. inw. 87: Fischer Adam, Kaszubi – udział w dziejach Polski. Kultura ludowa. Krajobraz (Mp.), 5 s.; Nr. inw. 280: Fischer Adam, Grupy etniczne Kaszubszczyzny (Mp.), 2 s.; Nr. inw. 66: Fischer Adam, Pierwiastki bałtyckie w ludowej kulturze kaszubskiej (Rkp., mp.), 8 s.

⁷³⁴ За твердженнями професора, особливості кашубів на тлі польського народу зумовлені передусім сильними балтськими впливами (пруссів, литовців і латвійців), що виявилися як у явищах народної культури (притаманні кашубам способи та знаряддя рибальства, мисливства, скотарства та землеробства, зокрема, використання сохи, балтсько-кашубські аналогії в народному одязі, будівництві, типах поселень, весільній і поховальній обрядовості тощо), так і в назвах на їхнє означення, характерних для “балтського культурного кола”. Натомість різноманітні нюанси притаманної кашубам віри в духів (наприклад, у духа-альфа в постаті вогняного змія, що приносить своєму панові скарби) А. Фішер розглядав у контексті ширшого “германсько-балтського культурного кола”. А. Фішер писав: “Згадані приклади доводять давні зв'язки між кашубами і балтським культурним колом. У багатьох випадках ці обидві території поєднуються також з колом давньогерманської культури” (Archiwum PTL, Nr. inw. 66: Fischer Adam, Pierwiastki bałtyckie w ludowej kulturze kaszubskiej (Rkp., mp.), s. 8). Германські елементи в культурі кашубів, за Ф. Буяком, він пояснював і впливами германців на балтів упродовж II–XII ст., а також відгомонами ще давнішого культурного кола, яке охоплювало германців, балтів, фінів і слов'ян. Цим чинником А. Фішер обґрунтовував наявність у культурі кашубів явищ, властивих “колу фінської культури” (Archiwum PTL, Nr. inw. 66: Fischer Adam, Pierwiastki bałtyckie w ludowej kulturze kaszubskiej (Rkp., mp.), s. 1, 2, 7, 8).

верхнього та середнього Одеру на території давніх слензан, згідно з А. Фішером, мешкають шльонзаци, серед яких учений виділяв верхньошльонзаків та цешинських шльонзаків, появу відмінностей між ними пояснював тривалим політичним поділом території Сілезії. У підручнику “Польський народ” А. Фішер навів докладніший поділ шльонзаків: гуралі, частина з яких – яблонков’яни, або ячки, та чадецькі гуралі (мешканці гір); валахи (центральна частина Сілезії); ляхи чи доляки (рівнини на північ від Цешина); битом’яки (околиці Битома); ополяни (околиці Ополе)⁷³⁵.

А. Фішер, характеризуючи малополян, писав, що вони “заселяють Пьотрковське, Келецьке, частину Радомського, Люблінське, Краківське, Сandomирське, Белзьке, давнє Руське воєводство та Холмське”⁷³⁶, натомість у підручнику “Польський народ” ці території окреслені в інших формулюваннях: як частина Каліської, Пьотрковська, Келецька, частина Радомської, Люблінська, а також Краківська, Сandomирська, Белзька землі, давнє Руське воєводство та Холмська земля⁷³⁷. Серед груп малополян особливу увагу А. Фішер приділив гуралям Подгаля (південні окраїни Малополющі)⁷³⁸ (у рукописі “Польський народ” та “Поляках” подав їхній поділ за Северином Удзелею)⁷³⁹. Наголосимо, що в “Поляках” А. Фішер також писав: “До певної міри перехідний характер мають уже жешов’яки, головню між Віслоком і Сяном, а також любліняки, які мешкають більш-менш на території регіонів Люблін–Холм, Замостя–Томашів, Янів–Білгорай”⁷⁴⁰.

⁷³⁵ Fischer, *Lud Polski. Podręcznik etnografii Polski*, 14–16; Archiwum PTL, Nr. inw. 73: Fischer Adam, *Lud Polski* (Rkp., mp.), s. 1, 2; Fischer, *Etnografia Słowiańska. Zeszyt trzeci: Polacy*, 125.

⁷³⁶ Fischer, *Etnografia Słowiańska. Zeszyt trzeci: Polacy*, 125, 126.

⁷³⁷ Fischer, *Lud Polski. Podręcznik etnografii Polski*, 16. У “Поляках” А. Фішер зазначав, що малополяни поділяються на менші групи – краков’яків, гуралів, сandomирян та любліняків, у рукописі “Польський народ” – на краков’яків, гуралів, жешов’яків та сandomирян (Archiwum PTL, Nr. inw. 73: Fischer Adam, *Lud Polski* (Rkp., mp.), s. 2.), у підручнику “Польський народ” – келчан, пьотрков’ян, краков’яків (кракусів), гуралів, каяків (мешканці Ченстохової), сandomирян (справжніх сandomирян), любліняків, лясов’яків (гребов’яків), боров’яків, калечарів, кафтаняків (мешканці підгір’я від Ліська до Сянока), гардлаків, надрабянів (околиці Гдова і Бохні), жешов’яків (“польське населення, осіле в продовженні Малополющі в давній західній частині Руського воєводства” (Fischer, *Lud Polski. Podręcznik etnografii Polski*, 17.)), шведів, мазурів, подгожанів, кіяків, флісаків, копеняків, прошов’яків, скальмежаків, ляхів, ровняків та ін.

⁷³⁸ Fischer, *Lud Polski. Podręcznik etnografii Polski*, 16–18.

⁷³⁹ Archiwum PTL, Nr. inw. 73: Fischer Adam, *Lud Polski* (Rkp., mp.), s. 2; Fischer, *Etnografia Słowiańska. Zeszyt trzeci: Polacy*, 126.

⁷⁴⁰ Fischer, *Etnografia Słowiańska. Zeszyt trzeci: Polacy*, 127.

У підручнику “Польський народ”, характеризуючи мазурів (населення теренів давніх Мазовецького, Равського та Плоцького воєводств) – нащадків мазовшан, А. Фішер стверджував їхню колонізацію на східні території. Серед менших груп у складі мазурів він виділяв ксенжаків, плоцьких мазурів, пруських мазурів, подляшаків (у Підляському воєводстві – східні повіти Ломжинської та Седлецької земель), а в них – чимало ще дрібніших груп⁷⁴¹. У “Поляках” наголошував, що мазурів можна розділити на справжніх (центральных) мазурів (від Серпця і Плоцька до нижньої течії Вепра), східних мазурів (між центральними мазурами та Підляшшям) та пруських мазурів (південна частина Східної Пруссії), експансія мазурів на східні території привела до утворення підляської групи. Крім того, вчений писав про менші групи: пущиків (курпів) та ловічан (ксенжаків) (на цьому населенні, відповідно, Зельоної і Бялої пущ та історичного Ловіцького князівства він акцентував і в рукописах⁷⁴²), а також побожан і межиріцьких бояр⁷⁴³.

Якщо у підручнику “Польський народ” аналізовану частину А. Фішер закінчив характеристикою інших народів у межах Польської Республіки (для цього використав терміни “литвини”, “жмудини”, “білорусини”, “малорусини” (“русини”) та “поліщуки”, яких окреслив як “суміш білоруського та малоруського племен”)⁷⁴⁴, то в рукописі “Польський народ” писав: “Експансія мазурів у північно-східному напрямі спричинилася до виникнення дуже значної кресової групи, якою є вільняки. Такими кресовими групами є також подляшаки, любліняки та малопольська експансія, яка йшла на Опілля та Поділля”⁷⁴⁵. У “Поляках” та сама інформація подана дещо по-іншому: “Експансія мазурів у північно-східному напрямі спричинилася до виникнення дуже значної кресової групи, якою є вільняки на території Віленської землі. Схоже у південно-східному напрямі малопольська експансія створила на малоросійській основі дві польські кресові групи – ополян і подоляків. У Бібрському, Львівському, Рогатинському,

⁷⁴¹ Fischer, *Lud Polski. Podręcznik etnografii Polski*, 18.

⁷⁴² Archiwum PTL, Nr. inw. 73: Fischer Adam, *Lud Polski* (Rkp., mp.), s. 1, 2.

⁷⁴³ Fischer, *Etnografia Słowiańska. Zeszyt trzeci: Polacy*, 127.

⁷⁴⁴ Fischer, *Lud Polski. Podręcznik etnografii Polski*, 18, 19.

⁷⁴⁵ Archiwum PTL, Nr. inw. 73: Fischer Adam, *Lud Polski* (Rkp., mp.), s. 2.

Перемишлянському повітах та сусідній частині Поділля по Серет мешкають поряд з руськими ополянами також польські ополяни, а на Поділлі поряд з руськими подолянами мешкають, особливо на території Тернопільського воєводства, також польські подоляни»⁷⁴⁶. Інші акценти в цій проблематиці А. Фішер розставив у працях кінця 1930-х років, які схарактеризовано у наступному підрозділі дисертації.

Від січня по лютий 1933 р. професор перебував у Чехословаччині, збираючи нові матеріали до четвертої та п'ятої частин “Слов'янської етнографії”, присвячених чехам і словакам⁷⁴⁷. В Архіві Польського народознавчого товариства наявний об'ємний рукопис, що містить нотатки (з акцентом на інформації з праць чеського народознавця Ченека Зібрта) про ці два західнослов'янські етноси. Рукопис складається з двох окремих частин – “Чехи” та “Словаки”, в яких схарактеризовано всі зі згаданих в анотації до серії тематичних блоків. Особливий акцент А. Фішер зробив на населенні (чехах і моравках та словаках, серед яких виділяв “етнічні групи” ганаків, доляків та малоганаків), чеській еміграції, чимало уваги приділив питанню чеської мови (навіть погляди багатьох науковців щодо дискусії про її діалекти) та історії чеської і словацької етнографії. У блоках, присвячених традиційно-побутовій культурі, відповідно, чехів і словаків, учений не зробив чіткого поділу на пункти. Що більше, у другій частині рукопису схарактеризовано переважно матеріальну культуру словаків, натомість відомості про їхню соціальну та духовну культуру доволі скупі⁷⁴⁸.

Як справи Архіву Польського народознавчого товариства збережено рукописи лекційних курсів А. Фішера, присвячені південним слов'янам, що мали стати основою шостого, сьомого та восьмого зошитів “Слов'янської етнографії”. Справа 77 містить рукопис під назвою “Південні слов'яни”, де наведено загальну характеристику південнослов'янських народів, а далі – докладну – словенців з акцентом на ділянках їхньої традиційно-побутової культури. Саме матеріали цього рукопису дають змогу висвітлити погляди А. Фішера на низку проблемних

⁷⁴⁶ Fischer, *Etnografia Słowiańska. Zeszyt trzeci: Polacy*, 127, 128.

⁷⁴⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1956: Фішер Адам (особова справа), 1921–1939, арк. 143, 143 зв.

⁷⁴⁸ Archiwum PTL, Nr. inw. 76: Fischer Adam, *Etnografia słowiańska: Czesi, Słowacy* (Rkp., mp., plany miast 2), 950 s.

питань, задекларованих ще в анотації “Слов’янської етнографії”. Наприклад, серед окремих південнослов’янських народів учений виділяв лише словенців, хорватів, сербів і болгар. Отже, він спирався передусім на принцип наявності держави: на час написання згаданого тексту існували Королівство Югославії (до 1929 р. – Королівство Сербів, Хорватів і Словенців) та Болгарське царство. Натомість чорногорців, які до 1918 р. мали окрему державу – Королівство Чорногорія, А. Фішер не виділяв як окремих південнослов’янський народ. Щодо боснійців, у рукописі фігурує термін “мусульманські сербо-хорвати” (інший статус для професора мало “македонське питання”, яке цікавило його ще від останньої третини 1920-х років⁷⁴⁹). Для характеристики кількості населення Югославії А. Фішер використав матеріали перепису 1921 р., зазначивши історичні землі (Північну Сербію, Південну Сербію, Чорногорію, Боснію і Герцеговину, Далмацію, Хорватію і Славонію, Словенію та Воєводину) та поділ Югославії на дев’ять бановин, що не враховував етнічного чинника (учений наголошував на мішаному характері цих адміністративних одиниць). Окремо А. Фішер схарактеризував національні меншини Югославії та кількість південних слов’ян поза межами королівства (передусім в Італії, Угорщині, Румунії та Албанії). Різниці між мовами південнослов’янських народів, за твердженням А. Фішера, незначні – радше діалектного характеру (головна відмінність – у формі слова “що”: “szto” (усі серби та частина хорватів), “cza” (частина хорватів), “kaј” (словенці та частина хорватів)). Як зазначав науковець, серби і хорвати використовували спільну літературну мову, натомість словенці – літературну мову на основі одного зі своїх діалектів. Згідно з антропологічною класифікацією, наведеною львівським професором, населення Югославії належало переважно до динарської раси і лише певною мірою – до альпійського антропологічного типу. Учений також подав розроблений сербським географом Йованом Цвіїчем поділ південних слов’ян з погляду психічної антропології⁷⁵⁰.

⁷⁴⁹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Mf Nr. B 11453: Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 2442: Fischer Adam (akta osobowe), s. 66.

⁷⁵⁰ Archiwum PTL, Nr. inw. 77: Fischer Adam, Etnografia słowiańska: Słowianie południowi (Rkp., mp.), 400 s.

Рукопис, облікований в Архіві Польського народознавчого товариства як справа 154, має назву “Сербохорвати”. Отже, загальну назву конспектові лекцій А. Фішер дав, спираючись на мовний принцип (аналогічно, проте з погляду назви держави, він подекуди вживав термін “чехословаки”). Натомість у самому тексті хорватів і сербів характеризував окремо, наголошуючи, що це два самостійні народи⁷⁵¹. Назва рукопису зі справи 31 Архіву Польського народознавчого товариства сформована за державним принципом – “Етнографія Болгарії” (те, що А. Фішер посилався в ньому на два переписи населення Болгарії – 1926 та 1936 рр., засвідчує: текст доповнено ще в другій половині 1930-х років). Можливо, вибір загальної назви для нотаток пов’язаний з уже згаданим “питанням Македонії”, якому в рукописі приділено досить багато уваги. Професор зазначав, що частина території Болгарської держави (маючи на увазі Македонію) не є болгарськими етнічними теренами, а далі наголошував: серед болгарських науковців побутує твердження, що Македонія – болгарська (його обґрунтовували, зокрема, спираючись на праці сербського народознавця Вука Караджича, словенського та австрійського мовознавця Франца Міклошича й інших учених). Однак А. Фішер, вочевидь, був іншої думки, адже в рукописі навіть окремо подав параграф “Етнографія Македонії”, після якого характеризував болгар⁷⁵². Крім згаданих рукописів, присвячених південним слов’янам, А. Фішер підготував конспект під назвою “Лекції про Балканський півострів”, де за основу групування матеріалу взяв географічний чинник, який вплинув на схожість культури різних народів, зокрема, греків, албанців, а також уже згаданих слов’янських етносів⁷⁵³.

А. Фішер присвятив комплексну історико-етнографічну характеристику також румунам та балтським етносам – зниклим пруссам, литовцям і частково латвійцям. “Румунська етнографія” вченого побудована за тим самим принципом, що і його “Слов’янська етнографія”⁷⁵⁴. Особливий акцент професор зробив на етнічній історії румунів, схарактеризувавши виникнення різних “етнічних груп”

⁷⁵¹ Archiwum PTL, Nr. inw. 154: Fischer Adam, Serbochorwaci (Rkp.), 370 s.

⁷⁵² Archiwum PTL, Nr. inw. 31: Fischer Adam, Etnografia Bułgarii (Rkp.), 212 s.

⁷⁵³ Archiwum PTL, Nr. inw. 64: Fischer Adam, Półwysep Bałkański. Wykłady (Rkp.), 140 s.

⁷⁵⁴ Archiwum PTL, Nr. inw. 75: Fischer Adam, Etnografia rumuńska (Mp., drk.), 23 s.

та наголосивши на народоназвах різного рівня (зазначив, що на румунських теренах словом “румун” позначають селянина, який працює на полі, натомість терміном “волох”, “влах” – пастуха)⁷⁵⁵. Народна культура румунів (характеризуючи її, А. Фішер ужив термін “етнографічна культура”) цікавила вченого через архаїзми (які, за його словами, часто можна датувати неолітом), а також через наявність у ній на давньофракійському тлі різних елементів – візантійських, римських та східнослов’янських⁷⁵⁶.

У нотатках “Етнографія пруссів” та “Етнографія давніх пруссів”, що, як і “Полаб’яни”, мали характер реконструкції етнічної історії і традиційної культури палеоетносу (на підставі писемних джерел різних періодів, переважно від XIII до XVII ст.), А. Фішер писав, що вперше народ під таким етнонімом згадано в IX ст. (зокрема, “Баварському географі”)⁷⁵⁷. Зацікавлення А. Фішера культурою пруссів як складовою його студій над слов’янською, зокрема польською, етнографією засвідчують значні акценти на польських впливах на пруссів, передусім у долині Вісли впродовж X–XIV ст. (за А. Фішером, слова польського походження залишилися в прусській церковній, військовій, господарській термінології), а далі – на мазовецькій колонізації цих теренів (від XIV ст.). Як і під час комплексних історико-етнографічних характеристик інших народів, у нарисах, присвячених пруссам, А. Фішер спинився на їхніх “етнічних групах”: помезанах, погезанах, варсах, натангах, бамбах, бартах, бадарвах, голендах, судавах

⁷⁵⁵ Учений писав, що серед румунів необхідно вирізнити: 1) дакорумунів (14 млн, переважно в межах тодішнього Королівства Румунія). Серед них можна виокремити менші групи, особливості яких визначили природно-географічні умови: мунтенів (горян), падуреніїв (лісовиків), кампіеніїв (полян), подгореніїв (мешканців рівнин з виноградниками), моців (працювали лісорубами і шахтарями) та ін.; 2) арумунів – “південних румунів”, “піндус-валахен”, “куцоволохів”, “зінцарів” (бл. 200 тис. на теренах Балканського півострова), що сформувалися в окрему з мовного та етнографічного погляду групу на основі частини етнічного масиву, яка ще в X ст. осіла на Балканах. Серед арумунів А. Фішер виділяв групи карагунів (купці, ремісники та “пастухи осілого типу”) і фарсеріюків (“пастухи-кочівники з типом високогірного господарства”), а також значну кількість менших груп, наприклад, магленіців, грамостенів та ін. (Archiwum PTL. Nr. inw. 75. Fischer Adam, Etnografja rumuńska (Mr., drk.), s. 4, 5).

⁷⁵⁶ Archiwum PTL. Nr. inw. 75. Fischer Adam, Etnografja rumuńska (Mr., drk.), 23.

⁷⁵⁷ Проте етнолог припускав, що пруссами могли бути ести (aestii), яких Тацит у “Германії” розмістив над Балтійським морем. Преісторичні дослідження, на думку А. Фішера, ствердили розпад балтської спільності на західних балтів (прусів) та східних балтів (литовців, латвійців), які опинилися під різними впливами. Професор також наголошував, що культура балтів мала фінське підґрунтя: відповідні культурні елементи простежено і в прусів. Проте вже від пізньої Античності на них почали впливати германці, передусім готи. А. Фішер писав, що у VII ст. готський чинник у культурі прусів був подоланий її народною основою. У ранньому середньовіччі на прусів також впливали скандинавські племена з теренів Данії і Швеції. Самі ж прусси чинили експансії проти сусідніх етнічних спільнот, зокрема, поморян (Archiwum PTL, Nr. inw. 80: Fischer Adam, Etnografia dawnych Prusów. Próba rekonstrukcji (Mr.), s. 1–4).

(яцвінгах) і шалавонах, наголошуючи на перехідному характері деяких територій (Помезанії – до польських теренів, Шалавонії – до литовських). Професору вдалося схарактеризувати всі ділянки традиційно-побутової культури пруссів. Зокрема, він акцентував увагу на заміні поховального обряду (трупоспалення наприкінці XIII ст. витіснило трупопокладення) та на польських чи німецьких впливах на значну кількість календарних звичаїв пруссів християнського характеру⁷⁵⁸.

Історико-етнографічну характеристику литовців і частково латвійців А. Фішер навів у рукописі під назвою “Етнографія Європи”. Очевидно, це була лише частина запланованої серії. Наприклад, на початку вчений торкнувся питань географічної, лінгвістичної та антропологічної класифікації Європи (зокрема, писав, що територія Кавказу є перехідною до Азії, виділяв північну, центральну та південну частини Європи тощо). Натомість далі спинився на литовцях, описавши всі ділянки їхньої традиційно-побутової культури, та латвійцях, лише розпочавши відповідний нарис⁷⁵⁹. Отже, характеризувати неслов'янські етноси Європи А. Фішер розпочав з близьких до слов'ян балтів. Це ще один з аргументів на користь того, що ці студії вчений проводив передусім для ліпшого розуміння слов'янської етнографії⁷⁶⁰.

⁷⁵⁸ Archiwum PTL, Nr. inw. 41/I–IV: Fischer Adam, Materiały do “Etnografii Prus” (Rkp.), 623 s.; Nr. inw. 80: Fischer Adam, Etnografia dawnych Prusów. Próba rekonstrukcji (Mp.), 51 s.

⁷⁵⁹ Archiwum PTL, Nr. inw. 65: Fischer Adam, Etnografia Europy. Wykłady (Rkp.), 199 s.

⁷⁶⁰ Для порівняння наведемо тематику лекційних курсів К. Мошинського, який в останній третині 1920-х – першій половині 1930-х років сформував у межах славістичних студій Ягеллонського університету інший центр слов'янського народознавства. Предмети, за які відповідав К. Мошинський, можна схематично згрупувати в п'ять тематичних блоків: 1) загальна проблематика: “Народна культура слов'ян” (“Kultura ludowa Słowian”, 1926/27), “Вступ до етнографії слов'ян” (1928/29); 2) історія народної культури: “Генеза відмінностей слов'ян з погляду народної культури”, “Первісна культура давніх слов'ян” (обидва – 1927/28 н. р.); 3) матеріальна культура: “Народна матеріальна культура слов'ян” (1930/31), “Народна матеріальна культура слов'ян, частина II. Будівництво, способи комунікації і транспорту, гігієна” (1931/32); 4) соціальна та духовна культура: “Народна культура слов'ян. 3. Соціальна культура” (1927/28), “Народні знання, вірування та календарні обряди слов'ян” (1929/30), “Релігійне життя слов'янських селян” (1933/34), “Народні календарні обряди слов'ян” (1934/35), “Нарис народних знань слов'ян. 2. Вступ до лекцій про мистецтво та літературу”, “Народне мистецтво слов'ян”, “Зауваги про усну народну літературу у слов'ян”, “Початки писемності за даними слов'янської етнографії” (усі – 1932/33 н. р.); 5) етнографія сусідніх зі слов'янами народів: “Найважливіші відомості з етнографії сусідніх зі слов'янами народів” (1928/29), “Порівняльний нарис народної матеріальної культури на землях Слов'янщини й у сусідніх країнах” (1931/32, 1932/33), “Вступ до етнографії слов'ян. Нарис етнографії угро-фінів та балтів” (1934/35) (UJ P/SW, 1926/27, I–III, 52; UJ P/SW, 1927/28, I–III, 61; UJ P/SW, 1928/29, I–III, 65; UJ P/SW, 1929/30, I–III, 75; UJ P/SW, 1930/31, I–III, 75; UJ P/SW, 1931/32, I–III, 108, 109; UJ P/SW, 1932/33, I–III, 78; UJ P/SW, 1933/34, I–III, 77, 78; UJ P/SW, 1934/35, I–III, 80).

4.1.3. Етнографія та етнологія українців

У роки Першої світової війни та особливо в міжвоєнний період у курсах багатьох польських науковців, які викладали у Львівському університеті, була наявна ідеологічна складова в руслі офіційної політики (зокрема асиміляційної) Польської Республіки. Ця політична заангажованість науковців проявилася в необ'єктивності у висвітленні українознавчої проблематики, намаганні довести “польськість” українських етнічних земель (для цього навіть відомі вчені вдавалися до маніпулювання фактами). Це яскраво ілюструє, наприклад, доповідь звичайного професора слов'янської філології К. Нітша про Холмщину та Підляшшя, виголошена 7 березня 1918 р. Як засновок К. Нітш стверджував, що маркером національності (етнічної приналежності) населення цих теренів була не мова, а релігія, а далі у шовіністичному ключі (з використанням образливих для українців термінів) і без належної аргументації намагався ствердити польські впливи на Холмщині та Підляшші⁷⁶¹.

Яскравим проявом антиукраїнської політики польського окупаційного режиму на західноукраїнських землях було насаджування терміна “русини” замість етноніма “українці” (усталеного серед українського населення ще від початку XX ст.), а також термінів “Південно-Східна Польща” та “Східна Малописьца” замість “Східна Галичина”. Так, наголосимо, що в назвах кафедр, підрозділів науково-навчального спрямування та галузей знань для здобуття наукових ступенів, які стосувалися української філології, фігурував термін “руська філологія”. На жаль, аналогічні тенденції простежуються і на прикладі діяльності народознавців Львівського університету. Приміром, упродовж трьох триместрів 1926/27 н. р. А. Фішер щосереді, щочетверга та щоп'ятниці читав лекційний курс, присвячений українцям, – “Руський народ. Нарис етнографії

⁷⁶¹ К. Нітш стверджував: “Уніати вважалися поляками, православні “рускими”, українці невідомі. Між Підляшшям та Холмською землею є однак різниця. Малоросійська або “хакляцька” мова сягає на Підляшші істотно по лінії Сарнаки – Межиріч, але Радзінє є вже польською. Натомість інакше у Холмській губернії. [...] єдино вздовж самого Бугу переважає малоросійська мова, але з тенденцією на тій цілій території до заступання її польською мовою. Загалом упродовж століть відбулося просування польської мови далі на схід, раніше в Малописьці по Сян, пізніше з-над Вепра по Буг, але очевидно руські претензії до Любліна це звичайно нісенітниця. На Підляшші такої зміни не відбулося. Так неупереджено виглядають мовні відносини, натомість, коли йдеться про національну свідомість, то все переважає на нашу користь” (“Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie za lata 1911–1918”, 318).

Русі” (обсягом три години в тиждень)⁷⁶², а 1928 р. опублікував на його основі посібник “Русини. Нарис етнографії Русі”⁷⁶³. Інший лекційний курс професора – “Етнографія Південно-Східної Польщі” (первісна назва – “Етнографія Східної Малопольщі”⁷⁶⁴) обсягом дві години в тиждень (А. Фішер читав його щосереди і щочетверга впродовж першого–третього триместрів 1936/37 н. р.⁷⁶⁵), присвячений українцям та полякам у межах Львівського, Станиславівського і Тернопільського воєводств. Як і у випадку з курсом “Руський народ. Нарис етнографії Русі”, ця дисципліна стала основою праці А. Фішера – розділу “Нарис етнографії Південно-Східної Польщі” до першого тому книжки “Південно-Східна Польща”, що побачила світ 1939 р. за редакцією З. Черни⁷⁶⁶.

Свою позицію щодо вживання терміна “русини” А. Фішер окреслив, зокрема, у листуванні з В. Гнатюком 1923 р., яке стосувалося географічно-етнографічного нарису про українців для краківської книгарні “Orbis”. Допмагаючи знайти для нього автора, А. Фішер звернувся до тодішнього провідного західноукраїнського народознавця з листом, у якому писав, що “фірмі залежить на тому, аби цей томик був підготовлений русином, а не поляком, щоб таким способом уникнути всяких можливих тенденційних наświetлень”⁷⁶⁷. А. Фішер запропонував написати нарис саме В. Гнатюку. У листі-відповіді той відмовився від пропозиції, пославшись на поганий стан здоров’я, а також зазначивши: “Прошу при цьому звернути увагу фірми, що повинна вживати у проєктованій книжці термінів “українці”, “українські”, а не “русини”, “руські”. Ці терміни загально прийняті не тільки в нас, але і в Росії, – навіть урядовій, хоч до революції урядова Росія знала тільки “малоросів”, – в Німеччині, Італії, Франції, Англії. Думаю, що й польські вчені не повинні в цій справі йти за плебсом, а радше плебс повинен іти за ними”⁷⁶⁸. У

⁷⁶² UL P/SW, 1926/27, I–III, 50; ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 543: Гургула Ірина (справа про закінчення університету), 1927–1933, арк. 23.

⁷⁶³ Adam Fischer, *Rusini. Zarys etnografii Rusi* (Lwów, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1928), VIII + 192 s.

⁷⁶⁴ Archiwum PTL, Nr. inw. 82: Fischer Adam, *Etnografia Polski Południowo-Wschodniej* (Mp., rkp.), s. 1.

⁷⁶⁵ UL P/SW, 1936/37, I–III, 62.

⁷⁶⁶ Adam Fischer, *Zarys etnografii Polski Południowo-Wschodniej* (Lwów: Związek Pol. Towarzystw Nauk. we Lwowie, 1939), 45 s. (Osobne odbicie z Wydawnictwa: Polska Południowo-Wschodnia, T. I: Geografia, Prehistoria, Antropologia, Etnologia, pod red. Zygmunta Czernego).

⁷⁶⁷ Кирчів, “Українська тема в народознавчій парадигмі Адама Фішера”, 565.

⁷⁶⁸ Там само, 565.

наступному листі А. Фішер повідомив В. Гнатюка, що позаяк для згаданого нарису автора-українця так і не знайшли, найімовірніше, його напише один з польських народознавців (урешті, сам узявся за його написання), а також зазначив: “Щодо питання “руський” чи “український”, то я з приємністю послушав би його наукове опрацювання. [...] На разі, не зі злої волі, а через відсутність достатньої аргументації мусимо користуватися старими вживаними поляками термінами”⁷⁶⁹. Остання фраза А. Фішера була голослівною, позаяк учений як професійний народознавець, серед наукових зацікавлень якого були бібліографічні студії у відповідній царині, був добре знайомий з обґрунтуванням необхідності вживання саме етноніма “українці”, здійсненим упродовж 1900–1910-х років, зокрема, членами НТШ у Львові. Крім того, він був безпосереднім свідком національних процесів у середовищі українців західноукраїнських земель, що завершилися створенням незалежної держави – Західноукраїнської Народної Республіки, її злукою з Українською Народною Республікою та боротьбою українців за свою незалежність. Проте, як видно з текстів праць А. Фішера, до кінця 1930-х років він уживав виключно термін “русини” та похідні від нього прикметники⁷⁷⁰. Наголосимо, що студенти-українці А. Фішера демонстрували у цьому термінологічному вимірі проукраїнську національну позицію. Наприклад, заповнюючи так звані евіденційні аркуші студій та іспитів

⁷⁶⁹ Кирчів, “Українська тема в народознавчій парадигмі Адама Фішера”, 566. Безпосередньо у “Русинах” А. Фішер писав: “Росіяни деколи називають русинів малоросами, хоча самі русини з кінця XIX ст. прийняли ім’я українців. Цю назву вживають для того, аби спертися на певну державно-політичну традицію, мається на увазі козацька Україна. Проте нині вона ще не прийнята в слов’янознавстві, зважаючи на двозначність цього слова: “Україна” означає здебільшого власне Слобідську чи Наддніпрянську Україну, а отже лише частину руської території. Тому в польській науці й надалі вживають термін “русини”, тим паче, що це слово усталене в нас у своєму значенні з давніх давен, й окрім того ця етнічна назва не містить у собі нічого образливого чи ущербного. Вона походить від скандинавських варяго-русів, які в IX ст. завоювали східних слов’ян, надали їм своє ім’я русів, але з часом асимілювалися, хоча ще в XI ст. русів відрізняли від слов’ян” (Fischer, *Rusini. Zarys etnografii Rusi*, 1).

⁷⁷⁰ Зауважимо, що навіть Я. Янув поряд з терміном “руський” досить часто уживав термін “українсько-руський”, що в міжвоєнний період також був анахронізмом початку XX ст. (UL P/SW, 1929/30, I–III, 37; UL P/SW, 1930/31, I–III, 39; UL P/SW, 1934/35, I–III, 53; UL P/SW, 1935/36, I–III, 56, 57; UL P/SW, 1937/38, I–III, 61; UL P/SW, 1938/39, I–III, 62; UL P/SW, I–III, 1939/40, 57). Натомість А. Фішер на означення українців, зокрема західноукраїнських земель, почав уживати термін “українці” та утворені від нього прикметники лише від осені 1939 р. – українізації Львівського університету. Це чітко видно з тексту його польськомовної статті про життя та діяльність Йозефа Ропера, закінченої 30 березня 1941 р. (Archiwum PTL, Nr. inw. 108: Fischer Adam, *Materiały do biografii etnografów polskich: Józef Rohrer* (Rkp., mp.) (artykuł “Prace etnograficzne Józefa Rohrera”, s. 8–9). Наголосимо й на тому, що на відміну від Університету Яна Казимира у Львові, де доступ українцям до викладацьких посад був обмежений, а викладачі-поляки, зокрема й народознавці, не вживали терміни “українці”, “український”, замінюючи їх термінами “русини”, “руський”, в університетах Кракова та Познані спостерігаємо лояльніше ставлення до українського питання як у термінологічній (вживання термінів “руський (український)” або ж “український”), так і в кадровій сферах (наприклад, професором Ягеллонського університету був Богдан Лепкий, а доцентом – В. Кубійович).

на ступінь магістра філософії (маємо їх зі справ К. Добрянського, Л. Сухої та К. Матейко), у графі “Рідна мова” вони вказували “Українська”⁷⁷¹. Проукраїнську позицію ще однієї учениці А. Фішера – І. Іванчук-Нестюк – засвідчує індивідуальна карта з документів її докторизації у травні 1939 р.: у графах “Національність” та “Рідна мова” дослідниця обидва рази вказала “Українська”⁷⁷² (проте вплив А. Фішера простежується у тексті її докторської роботи, в якому наявні прикметники, похідні від слова “русини”⁷⁷³).

Опрацьовані автором джерела не дають змоги висвітлити питання, чи відбувалися дискусії студентів/докторантів-українців з А. Фішером, а також з Я. Фальковським на тему етнізмів українців, але вже зазначені щойно факти засвідчують свідому проукраїнську національну позицію представників українського крила школи А. Фішера (зокрема тих, які тісно співпрацювали з НТШ у Львові). Закцентуємо увагу й на тому, що ця позиція не впливала на ставлення професора до молодих дослідників. Принаймні чимало фактів дають підстави твердити, що А. Фішер цінував своїх студентів і докторантів-українців: це виражене як у їх оцінюванні під час навчального процесу, сприянні здобуттю магістерських і докторських ступенів. Саме А. Фішер домогся призначення стипендій Р. Гарасимчуку (його національну позицію засвідчує служба у лавах Української Галицької Армії) та К. Матейко (була учасницею багатьох українських патріотичних організацій, зокрема, “Пласту”). Крім того, з опрацьованих джерел маємо лише позитивні відгуки зазначених студентів-українців про А. Фішера⁷⁷⁴.

⁷⁷¹ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 597: Добрянський Калістрат (справа про закінчення університету), 1930–1937, арк. 1; Оп. 2, спр. 1180: Матейко Катерина (справа про закінчення університету), 1933–1937, арк. 14; Оп. 2, спр. 1670: Суха Любов Анна (справа про закінчення університету), 1931–1937, арк. 10.

⁷⁷² ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2436: Нестюк-Іванчук Ірина (справа про допуск до захисту дисертації), 1939, арк. 5.

⁷⁷³ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 415: Нестюк-Іванчук Ірина (докторська робота “Monografia etnograficzna powiatu zamojskiego”), 1939, арк. 8. Натомість у низці праць навіть у назвах фігурував термін “українські”: наприклад, у докторських роботах М. Драгана (“Українські деревляні церкви. Генеза і розвій”) та В. Пашницького (“Ісус Христос в апокрифах, казках, легендах, оповіданнях і українських народних піснях”) (ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 800; Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, арк. 116; Спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 8).

⁷⁷⁴ Маковецька, “Той, хто «працював з серцем»”, 292; Матейко, “Автобіографія”, 1112. Порівняно з кількістю студентів-поляків, які отримували стипендії, відсоток стипендіатів-українців був мінімальний (“Українські стипендисти”, *Діло*, 1934, 28 грудня, 6). Також додамо, що серед викладачів Університету Яна Казимира у Львові були й такі, що не дозволяли українцям записуватися на свої курси.

Таким чином, проблема ставлення А. Фішера (а також інших викладачів-народознавців Львівського університету, зокрема, Я. Фальковського) до українців має два виміри: лояльність до своїх учнів-українців (докладніше висвітлення цього аспекту можливе лише завдяки окремим просопографічним студіям) та підтримка у курсах і працях асиміляційної політики Польської Республіки щодо українських етнічних земель у її межах. Цей другий вимір чітко видно на підставі опублікованих та рукописних матеріалів курсів А. Фішера “Руський народ. Нарис етнографії Русі” та “Етнографія Південно-Східної Польщі”⁷⁷⁵ (передусім їхніх вступних частин) та доповіді Я. Фальковського “Етнографія горян середніх і східних польських Карпат”, виголошеної на Другому звітно-науковому з’їзді “Центральні та східні польські Карпати”⁷⁷⁶. Її тези, вочевидь, були присутні як висновкові твердження і в лекціях доцента етнографії на тему “Етнографія карпатських горян” (1938/39 н. р.)⁷⁷⁷.

Характеризуючи посібник А. Фішера “Русини” передусім зазначимо: на жаль, у цій праці професор не подав покликань на використані джерела та літературу, а також бібліографії до розділів (як у “Слов’янській етнографії”), що не дає змоги встановити, з яких саме джерел він почерпнув ту чи іншу інформацію. І якщо у випадку з характеристикою традиційно-побутової культури це питання не є аж настільки визначальним (тут А. Фішер спирався на синтезу Ф. Вовка), то у випадку, наприклад, з історико-етнографічним районуванням українських етнічних земель воно набуває надзвичайно ваги, позаяк проблема – теоретичного характеру. Аналіз бібліографії “Русинів” (була основою джерельно-історіографічної бази й “Етнографія Південно-Східної Польщі”) засвідчує, що крім статей і матеріалів з різноманітних збірників (у тому числі – НТШ у Львові,

⁷⁷⁵ Їх наповнення доречно характеризувати в порівнянні: такий підхід дає змогу простежити зміни в трактуванні професором тієї чи іншої проблематики (передусім з їхніх вступних частин) у середині–наприкінці 1920-х років і в 1930-х роках.

⁷⁷⁶ Jan Falkowski, *Etnografia górali środkowych i wschodnich Karpat Polskich* (Warszawa: Komisja nauk. badań ziem wschodnich, 1938), 14 s.

⁷⁷⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1939: Фальковський Ян (особова справа), 1930–1939, арк. 94, 119 зв., 120, 137 зв. Однойменну дисципліну Я. Фальковський мав викладати в другому і третьому триместрах 1939/40 н. р. (UL P/SW, 1939/40, 60). Наголосимо, що у своїх працях Я. Фальковський намагався не згадувати про те, що бойки, лемки та гуцули належать до українського народу (називав їх “етнічними групами польських Карпат”) або ж робив спроби представити їх як різноетнічні спільноти, лише частина з яких належить до українців (Докладніше див.: Роман Кирчів, *Етнографічне дослідження Бойківщини* (Київ: Наук. думка, 1978), 125).

зокрема його Етнографічної комісії⁷⁷⁸), А. Фішер використав переважно праці польських авторів, зокрема, О. Кольберга (“Холмщина”, “Покуття”, “Перемишльщина” та “Волинь”), а з українських науковців – два видання праці Ф. Вовка “Етнографічні особливості українського народу” (російськомовне 1916 р. та україномовне – 1927 р.), “Труди” П. Чубинського, праці В. Гнатюка (що не дивно, позаяк професор хотів подати в “Русинах” повноцінний розділ про духовну культуру українців), польськомовне видання “Гуцульщини” Володимира Шухевича, “Похоронне голосіння і церковно-релігійна поезія” І. Свенціцького, “Українські народні думи” Ф. Колесси, “Малюнки з життя українського народного слова” Миколи Сумцова. З праць українських авторів, важливих для вступної частини “Русинів”, А. Фішер використав дослідження М. Грушевського (проте не україномовне видання “Історії України-Руси”, а перший том німецькомовної праці “Geschichte d. ukrainischen Volkes”, опублікований у Ляйпцизі 1906 р.) та С. Рудницького (у бібліографії вказане видання “Der Östliche Kriegsschauplatz”, опубліковане в Єні 1915 р.)⁷⁷⁹. Тобто репрезентація українського народознавства у бібліографії “Русинів” є незначною, хоча відповідних праць на той час було доволі багато. Тож теоретична частина цієї та інших синтез А. Фішера українознавчої тематики формувалася в руслі польського наукового дискурсу, натомість частина, присвячена характеристиці традиційно-побутової культури – з широким використанням доробку Ф. Вовка, П. Чубинського, В. Гнатюка та ін. Наголосимо, що ця етнографічна складова “Русинів” (опис усього комплексу традиційно-побутової культури українців та відповідний ілюстративний матеріал), а також “Етнографії Південно-Східної Польщі” та рукописів цих праць (порівняльна характеристика народної культури українців та поляків Львівського, Станиславівського і Тернопільського воєводств) у переважній більшості не втратила своєї актуальності для загального ознайомлення з явищами традиційно-побутової культури.

⁷⁷⁸ Загалом, з українських учених А. Фішер мав найтісніші зв'язки саме з В. Гнатюком. Ці контакти сприяли й обміну виданнями між Народознавчим товариством у Львові, яке представляв А. Фішер, та Етнографічною комісією НТШ у Львові. Обидва питання досить повно розкрив Р. Кирчів (Кирчів, “Зв'язки українських учених з «Towarzystwem Ludoznawczym»”, 354, 357–362).

⁷⁷⁹ Fischer, *Rusini. Zarys etnografii Rusi*, 174–177. Див. також розвідку А. Фішера “Етнографія південно-східних воєводств” (Archiwum PTL, Nr. inw. 125: Fischer Adam, *Etnografia województw południowo-wschodnich* (Mr.), s. 1–2).

Глибшого аналізу потребує останній розділ “Русинів” – “Історія руської етнографії”⁷⁸⁰. Він підтверджує деякі наші висновкові твердження, зроблені на основі вивчення бібліографії до цього посібника, а також дає змогу констатувати, що: 1. Значну увагу під час висвітлення етнографії та етнології українців А. Фішер відводив працям польських дослідників; 2. Професор був добре знайомий з основними народознавчими студіями українських учених – від кінця XVIII ст. до кінця першої чверті XX ст.; 3. Головну увагу він звертав на видання НТШ у Львові та доробок пов’язаних з ним дослідників⁷⁸¹; 4. Провідними українськими етнологами А. Фішер уважав Ф. Вовка та М. Сумцова; 5. Навіть характеризуючи розвиток народознавчих студій в українському середовищі Львова, А. Фішер намагався показати роль у ньому польських науковців: припускав наявність впливу Народознавчого товариства у Львові на появу Етнографічної комісії НТШ у Львові⁷⁸².

Найбільш слабкими є вступні (теоретичні) частини українознавчих синтез А. Фішера. Так, у першому розділі “Русинів” він торкнувся загальної характеристики українців: їхніх етнонімів (про що уже згадано), етнічної території, мовних та антропологічних особливостей, історико-етнографічного районування. Етнічну територію українців у “Русинах” та рукописі “Етнографія русинів” А. Фішер окреслив майже тотожно: від Східних Бескидів поза Дон та від Сяну й Бугу по Кавказ, від Чорного й Азовського морів по Прип’ять і середні течії Сейму та Десни (в “Етнографії русинів” фігурує лише середня течія Десни)⁷⁸³. Натомість у посібнику, попри наявність на кінець 1920-х років досить докладних мап української етнічної території (наприклад, “Етнографічної оглядової мапи України”, “Оглядової карти українських земель” та “Народописної карти України” С. Рудницького⁷⁸⁴), професор наголошував, що її не можна чітко

⁷⁸⁰ Fischer, *Rusini. Zarys etnografji Rusi*, 162–172.

⁷⁸¹ Зазначимо, що як у бібліографії, так і в історіографічному огляді з “Русинів” під час згадок видань товариства професор допустив чимало помилок у їх назвах та датуванні.

⁷⁸² Що не відповідає дійсності, позаяк М. Грушевський започаткував етнографічний напрям діяльності НТШ у Львові цілком незалежно від очоленого А. Каліною товариства (Докладніше див.: Глушко, “Михайло Грушевський”, 14–20).

⁷⁸³ Archiwum PTL, Nr. inw. 30/I: Fischer Adam, *Etnografia Rusinów* (Rkp.), s. 1.

⁷⁸⁴ Андрій Байцар, “«Оглядова карта українських земель» Степана Рудницького (1914–1921 pp.)”, *Блог Андрія Байцара*, 04.12.2016, доступ отримано 20.08.2020, <http://baitzar.blogspot.com/2016/12/1914-1921.html>.

окреслити, оскільки на пограниччях “один народ переходить в інший”⁷⁸⁵. У “Русинах” А. Фішер зробив схематичне історико-етнографічне районування всієї етнічної території українців, виділивши в її межах такі “етнічні групи”, як “карпатські русини”, “поліщуки”, “підляшани”, “справжні русини” та “українці” (характеризуючи кожен з них, учений дещо відійшов від цього поділу)⁷⁸⁶. Ті самі п’ять “етнічних груп” професор зазначив в “Етнографії русинів”, проте групу “русинів” – без прикметника “справжні”⁷⁸⁷. Відразу обумовимо: як з таксонімічного, так і безпосередньо з етнографічного погляду цей поділ не витримує критики: професор сам плутався у рівнях виділених ним груп (які з них є “етнічними”, тобто етнографічними за сучасною термінологією, а які – “локальними”). Одним з чинників, що зумовили таку ситуацію, стало намагання використовувати для означення усієї етнічної спільноти термін “русини”.

Відсутність покликів у характеризованих працях А. Фішера, а також згадки у бібліографіях в одній позиції випусків народознавчих збірників подекуди за декілька десятків років, не дає змогу визначити, доробок яких дослідників став основою для розробки професором його історико-етнографічного районування українських етнічних земель. Можемо лише з точністю твердити, що для цього він використовував праці Ізидора Коперницького, Вінцентія Поля, Броніслава Сокальського та Яна Александера Байгера, а також те, що для написання вступних частин своїх курсів/праць про українців спирався передусім на розвідки польських, а не українських (як у випадку з характеристикою народної культури, де основою стали праці Ф. Вовка та П. Чубинського) науковців.

⁷⁸⁵ “Це явище особливо виступає на русько-білоруському пограниччі. У басейні Прип’яті руський елемент давніше сягав значно далі, ніж нині, зокрема на території Берестя над Бугом. Після переходу на правий берег Прип’яті межа йде польськими пустками, територією завжди сумнівною, між Мозирським, Овруцьким та Київським повітами до Дніпра. Після переходу Дніпра та лінія врізається у самий центр Чернігівщини, між повітів Чернігівським та Сіверським, зайнятим білорусами. Схоже на польсько-руському пограниччі польський елемент перейшов Сян і Буг, а польський львівсько-тернопільський півострів перериває в центрі компактну масу руського населення. У західному напрямі русини сягають майже до Пенін (гірський масив у північно-східній Словаччині та південно-східній Польщі. – Р. Т.), де стикаються з подгалянами, у південному напрямі переходять Бескиди й аж до Спишу осідають у верхів’ях приток Тиси. Схожу національну мішанину можемо зауважити на румунській, російській границях та на півдні руської території” (Fischer, *Rusini. Zarys etnografji Rusi*, 2).

⁷⁸⁶ Fischer, *Rusini. Zarys etnografji Rusi*, 7–10, мапа “Ruskie grupy etniczne”. Див. також: Роман Тарнавський, “Проблема історико-етнографічного районування української етнічної території у працях Адама Фішера”, *Сторінки історії* 43 (2017): 73–81.

⁷⁸⁷ Archiwum PTL, Nr. inw. 30/I: Fischer Adam, *Etnografia Rusinów* (Rkp.), s. 1.

Зважаючи на те, що для висвітлення поглядів А. Фішера на історико-етнографічне районування українських етнічних земель у дисертації використано не лише відомі серед дослідників опубліковані праці, а і їхні рукописи чи інші розвідки дослідника, які також залишаються неопублікованими, вдаємося до якомога докладнішого представлення викладеного А. Фішером матеріалу.

Серед карпатських русинів (терени від р. Попрад до Черемошу) професор етнології виділяв лемків, бойків та гуцулів (в одній з розвідок окреслив їх “етнічними групами території руських карпатських горян”⁷⁸⁸), поряд з якими згадував також покутян і буковинців. У “Русинах” лемків А. Фішер локалізував у верхів’ях приток Вісли та Віслоку. Близькими до лемків він називав “чехословацьких лемаків” (без уточнення території розселення) та “польських лемків” (околиці Дуклі та гори під полонинами Бескидів), яких І. Коперніцький окреслював терміном “полонинці”. Значну увагу професор приділив поділу лемків за субендо- та субекзоетнонімами, на появу яких вплинули різні чинники (особливості розселення, одягу, мови тощо): “тірняки”, “куртаки” та “чухонці” (без зазначення теренів), “замішанці” (Ясельський повіт), “задиляни”, у складі яких, за діалектними особливостями, виокремлював “цотаків”, “сотаків”, “лемаків” та “лішаків” (територія тодішньої Чехословаччини), “лишаки” (деякі терених Марамарошу)⁷⁸⁹. А. Фішер також наголошував, що “ціла лемківська група разом із замішанцями зветься руснаками”⁷⁹⁰. У чернетках до “Етнографії Східної Малопольщі” А. Фішер намагався уточнити розселення лемків: наприклад, зробив запис, що село Стежницю Ліського повіту заселяють лемки⁷⁹¹. У другій половині 1930-х років професор писав, що етнографічні експедиції 1934 р. на лемківсько-бойківському пограниччі підтвердили: територія лемків на сході сягає річки Солинки, а за особливостями народної культури (попри пограничний лемківсько-бойківський характер низки явищ) – ще й від Солинки по Сян і потік Волосатий на сході та по полонини Ветлинську й Царинську на півдні⁷⁹². У рукописі курсу

⁷⁸⁸ Archiwum PTL, Nr. inw. 121: Fischer Adam, Na granicy łemkowsko-bojkowskiej (Mp.), s. 1.

⁷⁸⁹ Fischer, *Rusini. Zarys etnografji Rusi*, 7, 8.

⁷⁹⁰ Ibid., 8.

⁷⁹¹ Archiwum PTL, Nr. inw. 29. Fischer Adam, Etnografia Małopolski Wschodniej (Rkp.), s. 15.

⁷⁹² Archiwum PTL, Nr. inw. 121: Fischer Adam, Na granicy łemkowsko-bojkowskiej (Mp.), s. 1.

“Етнографія Південно-Східної Польщі” та розділі “Нарис етнографії Південно-Східної Польщі” про територію проживання лемків А. Фішер писав: “Від Попраду по Гочівку мешкають лемки. Лемківські риси можна зауважити по Солинку і навіть по Сян”⁷⁹³.

Бойків (в “Етнографічному нарисі Станиславівського воєводства” ужито й назву “бойи”⁷⁹⁴, натомість у “Русинах” зазначено, що їхня самоназва – “верховинці”⁷⁹⁵) А. Фішер локалізував на території від правого берега Сяну, у межах Калуського, Долинського, Стрийського, Сколівського, Турківського, Дрогобицького і Самбірського повітів, зазначаючи, що з нею пов’язана й прилегла частина “чехословацької Підкарпатської Русі”: мешканці цих теренів, крім назви “верховинці”, були відомі під різними субендо- та субекзоетнонімами (у низинах – “долиняни”, “долішняки”, “рівняки” чи “намуляки”, у передгір’ях – “бляхи” чи “дички”)⁷⁹⁶. У лекціях та працях 1930-х років як бойківські терени А. Фішер визначав і частину Ліського повіту. Наприклад, у нотатках до “Етнографії Східної Малополющі” писав, що село Райське цього повіту населяли саме бойки⁷⁹⁷ (нині його вважають лемківським), а в “Етнографії Південно-Східної Польщі” та “Нарисі етнографії Південно-Східної Польщі” наголошував, що в межах Польської Республіки бойки населяють територію від Сяну по Лімницю (Калуський, Долинський, Стрийський, Турківський, Дрогобицький, Самбірський та східну частину Ліського повітів)⁷⁹⁸. Ще в “Русинах” А. Фішер зазначив, що на території проживання бойків доцільно виокремити Тухольщину – кільканадцять сіл Сколівського повіту в околицях Смержа та Сколого, самоназва населення яких – “тухольці”⁷⁹⁹ (цю саму інформацію навів і в інших працях⁸⁰⁰).

⁷⁹³ Fischer, *Zarys etnografji Polski Południowo-Wschodniej*, 7; Archiwum PTL, Nr. inw. 82: Fischer Adam, *Etnografia Polski Południowo-Wschodniej* (Mp., rkp.), s. 3.

⁷⁹⁴ Archiwum PTL, Nr. inw. 28: Fischer Adam, *Zarys etnograficzny Województwa Stanisławskiego* (Mp., rkp.), s. 1.

⁷⁹⁵ Fischer, *Rusini. Zarys etnografji Rusi*, 7.

⁷⁹⁶ Ibid., 7, 8.

⁷⁹⁷ Archiwum PTL, Nr. inw. 29: Fischer Adam, *Etnografia Małopolski Wschodniej* (Rkp.), s. 16.

⁷⁹⁸ Fischer, *Zarys etnografji Polski Południowo-Wschodniej*, 7; Archiwum PTL, Nr. inw. 82: Fischer Adam, *Etnografia Polski Południowo-Wschodniej* (Mp., rkp.), s. 3.

⁷⁹⁹ Fischer, *Rusini. Zarys etnografji Rusi*, 7.

⁸⁰⁰ Archiwum PTL, Nr. inw. 28: Fischer Adam, *Zarys etnograficzny Województwa Stanisławskiego* (Mp., rkp.), s. 1; Nr. inw. 82: Fischer Adam, *Etnografia Polski Południowo-Wschodniej* (Mp., rkp.), s. 3; Fischer, *Zarys etnografji Polski Południowo-Wschodniej*, 7.

Гуцулів у “Русинах” та працях 1930-х років А. Фішер локалізував у верхній частині басейну Пруту і над його гірськими притоками – Лучкою, Пістинкою, Рибницею та Черемошем, а на заході – аж по Лімницю в Чорногорі та східній частині Горганів⁸⁰¹. Оскільки посібник “Русини” охоплював усю етнічну територію українців, то в ньому серед груп гуцулів А. Фішер згадав і буковинських гуцулів (субекзоетнонім “барани”)⁸⁰², натомість у “Русинах” і текстах 1930-х років – звариців та макац в околицях Печеніжина, долинців біля Жабйого⁸⁰³ (в інших працях звариців і долинців окреслено як “локальні групи”⁸⁰⁴).

Додамо, що Я. Фальковський, який досліджував Українські Карпати як польовий етнограф, виділяв на їх теренах три головні групи: гуцулів, бойків і лемків, а до виокремлення груп “полонинців”, “верховинців”, “тухольців” і “мантів” ставився критично. На його думку, правомірним є лише поділ бойків на західних і східних⁸⁰⁵.

У публікації доповіді “Етнографія горян середніх і східних польських Карпат” Я. Фальковський навів мапу, яка мала відобразити розселення гуцулів, бойків і лемків, проте лише у межах Польської Республіки⁸⁰⁶. Такий розрив етнографічних районів з погляду народознавства був неприпустимим, про що колись на прикладі теренів Помор’я наголошував і Ю. Гаєк⁸⁰⁷. Іншим недоліком мапи Я. Фальковського є те, що вона зроблена на підставі здебільшого етнографічних матеріалів, без належного врахування доробку діалектологів

⁸⁰¹ Fischer, *Rusini. Zarys etnografii Rusi*, 8; Archiwum PTL, Nr. inw. 28; Fischer Adam, *Zarys etnograficzny Województwa Stanisławskiego* (Mp., rkp.), s. 1; Fischer, *Zarys etnografii Polski Południowo-Wschodniej*, 7; Archiwum PTL, Nr. inw. 82; Fischer Adam, *Etnografia Polski Południowo-Wschodniej* (Mp., rkp.), s. 3.

⁸⁰² Fischer, *Rusini. Zarys etnografii Rusi*, 8.

⁸⁰³ Fischer, *Rusini. Zarys etnografii Rusi*, 8; Fischer, *Zarys etnografii Polski Południowo-Wschodniej*, 7; Archiwum PTL, Nr. inw. 82; Fischer Adam, *Etnografia Polski Południowo-Wschodniej* (Mp., rkp.), s. 3; Nr. inw. 28; Fischer Adam, *Zarys etnograficzny Województwa Stanisławskiego* (Mp., rkp.), s. 1.

⁸⁰⁴ Fischer, *Zarys etnografii Polski Południowo-Wschodniej*, 7; Archiwum PTL, Nr. inw. 82; Fischer Adam, *Etnografia Polski Południowo-Wschodniej* (Mp., rkp.), s. 3.

⁸⁰⁵ Falkowski, *Etnografia górali środkowych i wschodnich Karpat Polskich*, 3–5, 9.

⁸⁰⁶ Натомість терени проживання бойків і лемків у сучасній Закарпатській області (тоді вони належали до Чехословаччини), й гуцулів у сучасних Закарпатській та Чернівецькій областях (входили тоді, відповідно, до складу Чехословаччини та Румунії) залишилися поза увагою вченого, на чому наголошував, зокрема, Р. Кирчів (Кирчів, *Етнографічне дослідження Бойківщини*, 125). Можливо, саме для їхнього дослідження Я. Фальковський у квітні–червні 1939 р. перебував у відрядженні в Румунії (ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1939: Фальковський Ян (особова справа), 1930–1939, арк. 134 зв., 137 зв.).

⁸⁰⁷ Archiwum PTL, Nr. Archiwum PTL, Nr. inw. 281; Gajek Józef, *O potrzebie badań nad zagadnieniami Kaszub, Pomorza Szczecińskiego i Gdańska* (Mp.), s. 1.

(головними маркерами для розмежування різних “етнічних” груп дослідник уважав основні господарські заняття, будівництво й одяг)⁸⁰⁸.

Досить мало уваги в “Русинах” А. Фішер присвятив Покуття (писав лише, що його мешканці загалом відомі як покутяни, а в околицях Тлумача, Городенки, Обертина та Гвіздця – також як поляники) та Буковині (лише теза “на Буковині мешкають буковинці”⁸⁰⁹). Натомість в “Етнографії Східної Малополющі”, “Етнографії Південно-Східної Польщі” та “Нарисі етнографії Південно-Східної Польщі” інформація про Покуття ширша: окреслено його межі – межиріччя Черемошу та Пруту – тодішні Коломийський і Снятинський повіти або ж давній Коломийський повіт⁸¹⁰. Також А. Фішер зазначав, що поляники – це винятково “руська” група населення Покуття, натомість назва “покутяни” охоплює українців і поляків⁸¹¹. Це саме твердження він навів в “Етнографічному нарисі Станиславівського воєводства” у контексті ширшої характеристики місцевого населення⁸¹². Польські впливи на Покуття А. Фішер намагався показати і в публікаціях у пресі⁸¹³.

На цій інформації та подальших твердженнях А. Фішера про історико-етнографічне районування рівнинних теренів історико-політичної Східної Галичини (більшу їх частину – від Сяну й Бугу по Случ та вододіл Бугу й Дністра, А. Фішер окреслив як територію проживання “справжніх русинів” (“właściwych Rusinów”⁸¹⁴ або ж просто “русинів”⁸¹⁵)) варто спинитися докладніше, позаяк вони відображають не лише низку важливих аспектів з погляду історії виокремлення

⁸⁰⁸ Falkowski, *Etnografia górali środkowych i wschodnich Karpat Polskich*, 11, 12.

⁸⁰⁹ Fischer, *Rusini. Zarys etnografii Rusi*, 9.

⁸¹⁰ Archiwum PTL, Nr. inw. 29. Fischer Adam, *Etnografia Małopolski Wschodniej* (Rkp.), s. 13, 13 v.; Fischer, *Zarys etnografii Polski Południowo-Wschodniej*, 7; Archiwum PTL, Nr. inw. 82: Fischer Adam, *Etnografia Polski Południowo-Wschodniej* (Mp., rkp.), s. 3.

⁸¹¹ Fischer, *Zarys etnografii Polski Południowo-Wschodniej*, 7; Archiwum PTL, Nr. inw. 82: Fischer Adam, *Etnografia Polski Południowo-Wschodniej* (Mp., rkp.), s. 3.

⁸¹² “Мешканці Покуття загалом називаються покутянами, натомість мешканці частини Покуття в околиці Тлумача, Городенки, Обертина та Гвіздця називаються поляниками. На території на північ від руських горян аж по Дністер мешкають підгоряни (підгір’яни). Деякі з тих етнічних назв – як гуцули, бойї, використовуються лише до руського населення, проте, наприклад, покутянами називають як русинів, так і поляків. Поляки скупчуються не лише у містах, але й мають численні польські сільські осад, як, наприклад, в околицях Станиславова, між Оттинією, Коломисю, Надвірною і Обертином, коло Долини і т. д.” (Archiwum PTL, Nr. inw. 28: Fischer Adam, *Zarys etnograficzny Województwa Stanisławskiego* (Mp., rkp.), s. 1).

⁸¹³ Adam Fischer, “Polscy garncarze na Pokuciu”, *Słowo Polskie* 289 (1929): 6; Adam Fischer, “Przemysł ludowy na Pokuciu”, *Słowo Polskie* 292 (1929): 5.

⁸¹⁴ Fischer, *Rusini. Zarys etnografii Rusi*, 9.

⁸¹⁵ Archiwum PTL, Nr. inw. 30/I: Fischer Adam, *Etnografia Rusinów* (Rkp.), s. 1.

етнографічних районів України (на чому сучасні українські етнологи спиняються часто), а й найбільш чіткі прояви заангажованості польських народознавців в асиміляційну політику влади Польської Республіки. По-перше, згадуючи під час характеристики “справжніх русинів” подолян та волиняків (без уточнення географічних прив’язок, відповідно, Поділля та Волині), А. Фішер не розглядав, як у випадку з лемками, бойками чи гуцулами, того факту, що території Поділля та Волині були розділені між двома державами – Польською Республікою та СРСР, обмежившись лише загальним твердженням: “Мешканців Поділля називають подолянами, а населення Волині – волиняками”⁸¹⁶. По-друге, якщо в “Русинах” ополян (Бібрський, Львівський, Рогатинський, Перемишлянський повіти та сусідня частина Поділля, вочевидь, у географічному розумінні, по Серет) А. Фішер зараховував до “справжніх русинів”⁸¹⁷, то в другій половині 1930-х років ополян і подолян він характеризував лише як “польські етнічні групи”, що зазнали “зрушення” (у цьому разі Поділля окреслював лише в межах Тернопільського воєводства – як давній Теребовлянський повіт, на що, вочевидь, вплинула праця Я. А. Байгера)⁸¹⁸.

А. Фішер писав: “Серед польських етнічних груп заслуговує на увагу група ополян, які вже у XVI столітті територіально виокремилися на території від Верещиці до Золотої Лици. У XIX столітті йдеться про засяг ополян по Стрипу. Вже наприкінці XV століття вирізняється група подолян на території між Стрипою і Збручем, зокрема на тих теренах, на яких вони мешкають понині, хоча можливо не так як ополяни, але також значно зрущені”⁸¹⁹. Проте намагання А. Фішера обґрунтувати приналежність більшої частини рівнинних теренів Східної Галичини до польської етнічної території було властиве не лише для 1930-х років: уже в “Русинах” він писав, що “польський львівсько-тернопільський

⁸¹⁶ Fischer, *Rusini. Zarys etnografji Rusi*, 9.

⁸¹⁷ Ibid., 9.

⁸¹⁸ Archiwum PTL, Nr. inw. 29. Fischer Adam, *Etnografia Małopolski Wschodniej* (Rkp.), s. 13, 13 v., 17; Fischer, *Zarys etnografji Polski Południowo-Wschodniej*, 7; Nr. inw. 82: Fischer Adam, *Etnografia Polski Południowo-Wschodniej* (Mp., rkp.), s. 3, 4; Jan Aleksander Bayger, *Powiat trembowelski: szkic geograficzno-historyczny i etnograficzny* (Lwów: Nakładem autora, 1899), VIII, 320 s., mapa.

⁸¹⁹ Fischer, *Zarys etnografji Polski Południowo-Wschodniej*, 7; Archiwum PTL, Nr. inw. 82: Fischer Adam, *Etnografia Polski Południowo-Wschodniej* (Mp., rkp.), s. 4).

півострів перериває в центрі компакту масу руського населення”⁸²⁰. У цьому контексті наголосимо на зацікавленні А. Фішера етнографією околиць Львова та повітів, що охоплювали терени Опілля (Львівського, Городоцького, Золочівського), які Етнологічний інститут активізував (на індивідуальному рівні) наприкінці 1930-х років, а також на створенні наприкінці 1930-х років у Львові Інституту південно-східних земель на чолі з Ю. Гаєком, який розпочав дослідження Західного Поділля⁸²¹.

Ці факти чомусь не були акцентовані попередніми дослідниками (зокрема знавцем проблематики Р. Кирчівом⁸²²), які основними прикладами політичної заангажованості народознавців-поляків Львівського університету зазначали карпатознавчі експедиції та праці Я. Фальковського, фінансовані Товариством друзів Гуцульщини. Натомість саме аналіз матеріалів про інтерес А. Фішера та Ю. Гаєка до рівнинних територій історико-політичної Східної Галичини дає можливість побачити низку інструментів асиміляційної політики Польської Республіки через наукову сферу: 1) надання субетнонімами понадетнічного (політичного) значення (саме в такому ключі А. Фішер почав уживати термін “покутяни”, а на певному етапі й терміни “ополяни” і “подоляни”, згодом вилучивши з їх засягу українців); 2) окреслення поляків, які мешкали на українських Опіллі та Поділлі, монолітною групою, що сполучається з польським етнічним масивом, розриваючи цілісність українських етнічних земель.

У “Русинах” серед “справжніх русинів” А. Фішер виділяв також підгір’ян (на північ від горян аж по Дністер), долів (долян) (понижзя Сяну в Перемишльському та Ярославському повітах) та батюків (Жовківський, Равський

⁸²⁰ Fischer, *Rusini. Zarys etnografji Rusi*, 2.

⁸²¹ Adam Fischer, “Nasze etniczno-ludowe podglebie. Etnografja okolicy Lwowa”, *Słowo Polskie* 85 (1928): 5; Archiwum PTL, Nr. inw. 94: Fischer Adam, Zakład Etnologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (Mp.), s. 4; Nr. inw. 95: Adam Fischer, Materiały do budownictwa z pow. lwowskiego (Rkp.), 1 s.; Nr. inw. 302: Rechowicz Kazimierz, Cechy budownictwa ludowego w pogorzu lwowsko-tomaszowskim (Rkp.), 16 s.; Józef Gajek, “Zarys etnograficzny zachodniej części Podola. Kultura materialna”. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowskiej Lublin-Polonia. Sectio F* 2/1 (1947): 1–190; Зигмунт Клодницький, “Етнографічні матеріали, що стосуються Західного Поділля в архіві польського народознавчого товариства та в архіві Йозефа Гайка”, *Народознавчі зошити* 3 (1997): 180–181 180, 181; Kłodnicki, Kowalska-Lewicka, “Józef Ludwik Franciszek Gajek (1907–1987)”, 106.

⁸²² Кирчів, “Українська тема в народознавчій парадигмі Адама Фішера”, 561–575; Роман Кирчів, “Опілля як етнографічно-фольклорний регіон України”, *Народознавчі зошити* 1–2 (2005): 50–59.

та Яворівський повіти)⁸²³. Натомість в “Етнографії Східної Малополющі”, “Етнографії Південно-Східної Польщі” та “Нарисі етнографії Південно-Східної Польщі” цей матеріал поданий по-іншому. Про підгір’ян зазначено, що вони не лише мешкають на північ від горян по Дністер (А. Фішер окреслював Підгір’я як “найближче підніжжя Бескиду”⁸²⁴), а і на півночі напірають на деякі гірські території, наприклад, Пасічну, Пороги, Ясінь⁸²⁵. У текстах про батюків А. Фішер подав інформацію, аналогічну тій, яку навів у “Русинах”, а долів (долинян) оминув увагою. Натомість згадав дві інші групи – белжан (околиці Белза) та бужан (долина Бугу)⁸²⁶, виокремлених Б. Сокальським⁸²⁷. Також, спираючись на матеріали Б. Сокальського, зазначив, що мешканців деяких сіл Сокальського повіту називають “мандюками” (через особливи й одяг – “мандину”)⁸²⁸.

Виокремлення підгір’ян, долів (долинян) та батюків критично проаналізував М. Глушко. В окремій статті учений переконливо довів, що виділяти підгір’ян у структурі історико-етнографічного районування України (крім А. Фішера, з етнологів Львівського університету першої половини ХХ ст. це робив також Я. Фальковський) – безпідставно⁸²⁹. Натомість у монографії, присвяченій Надсянню, М. Глушко наголосив, що А. Фішер став першим етнологом, який виокремив автохтонів цього етнографічного району України в структурі її історико-етнографічного районування, проте не як надсянців, а як дві групи – “долинян” (“долів”) і “батюків”⁸³⁰.

Інші згадані на початку “етнічні групи” українців А. Фішер схаактеризував лише в “Русинах”. Від Случі і східної межі Подільської височини по Дон

⁸²³ Fischer, *Rusini. Zarys etnografji Rusi*, 9.

⁸²⁴ Archiwum PTL, Nr. inw. 29. Fischer Adam, *Etnografia Małopolski Wschodniej* (Rkp.), s. 13, 13 v.

⁸²⁵ Fischer, *Zarys etnografji Polski Południowo-Wschodniej*, 7; Archiwum PTL, Nr. inw. 82: Fischer Adam, *Etnografia Polski Południowo-Wschodniej* (Mp., rkp.), s. 3.

⁸²⁶ Fischer, *Zarys etnografji Polski Południowo-Wschodniej*, 7; Archiwum PTL, Nr. inw. 82: Fischer Adam, *Etnografia Polski Południowo-Wschodniej* (Mp., rkp.), s. 3; Nr. inw. 29. Fischer Adam, *Etnografia Małopolski Wschodniej* (Rkp.), s. 17 v.

⁸²⁷ Bronisław Sokalski, *Powiat sokalski pod względem geograficznym, etnograficznym, historycznym i ekonomicznym* (Lwów: Drukarnia ludowa pod zarz. St. Baylego, 1899), 50, 51.

⁸²⁸ Archiwum PTL, Nr. inw. 29. Fischer Adam, *Etnografia Małopolski Wschodniej* (Rkp.), s. 17 v.; Sokalski, *Powiat sokalski pod względem geograficznym, etnograficznym, historycznym i ekonomicznym*, 64.

⁸²⁹ Михайло Глушко, “Підгір’я – окрема етнографічна одиниця України?”, *Вісник Львівського університету. Серія історична* 48 (2013): 301, 302, 317.

⁸³⁰ Михайло Глушко, “Надсяння – перлина українських етнічних земель”, Михайло Глушко, Леся Хомчак, *Надсяння: традиційна культура і побут (етнолінгвістичні скарги)* (Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, НТШ, 2017), 15.

професор визначив територію “українців”, серед яких виділив киян (Київщина), чернігівців (Чернігівщина), полтавців (Полтавщина), слобожан (Слобідська Україна), побережців (межиріччя Дніпра та Південного Бугу), запорожців (Нижнє Подніпров’я), чорноморців (Кубань) та донців (понижзя Сіверського Дінця), при цьому критикуючи М. Грушевського та С. Рудницького, які, на його думку, східну межу донців визначили задалеко⁸³¹. На пограниччях, зокрема, “українсько-поліському”, за словами А. Фішера, мешкають різноманітні локальні групи⁸³². Поліщуків (мешканців басейну Прип’яті) А. Фішер поділяв на пінчуків, волинських поліщуків та чернігівських поліщуків, зазначаючи: “Ціле Полісся на північ від Прип’яті має пограничний, мішаний характер; тут важили руські та білоруські впливи, а нині населення розмовляє руським наріччям, але признається до білоруської національності”⁸³³. Далі вчений згадав підляшан (Седлецький повіт) та забужан (територія над Західним Бугом)⁸³⁴.

В “Етнографії Східної Малополющі”, “Етнографії Південно-Східної Польщі” та “Нарисі етнографії Південно-Східної Польщі”, намагаючись відобразити якомога чіткіше та яскравіше польський етнічний елемент на території Львівського, Станиславівського і Тернопільського воєводств Польської Республіки, А. Фішер докладно схарактеризував “історію колонізації” їхньої території (зазначаючи, що осадники походили з Малополющі, Великополющі, Мазов’я) з акцентом на “тривалій рутенізації”, зокрема Поділля. Значну увагу А. Фішер приділив дрібній (загородовій, застінковій чи ходачковій) шляхті, наголошуючи на її польському походженні та поширенні на всій території зазначених воєводств, й особливо на “Підкарпатті” (Сяноцький, Ліський, Турківський, Самбірський, Дрогобицький, Стрийський, Долинський, Калуський, Рогатинський, Станиславівський, Надвірнянський, Коломийський, Косівський, Снятинський, Городенківський, Жидачівський повіти) та “південному Поділлі”⁸³⁵.

⁸³¹ Fischer, *Rusini. Zarys etnografji Rusi*, 9, 173, mapa “Ruskie grupy etniczne”.

⁸³² Ibid., 9, 10, mapa “Ruskie grupy etniczne”.

⁸³³ Ibid., 10.

⁸³⁴ Ibid., 10, mapa “Ruskie grupy etniczne”.

⁸³⁵ Archiwum PTL, Nr. inw. 82: Fischer Adam, *Etnografia Polski Południowo-Wschodniej* (Mp., rkp.), s. 1–4; Nr. inw. 29. Fischer Adam, *Etnografia Małopolski Wschodniej* (Rkp.), 180, 38 s. Fischer, *Zarys etnografji Polski Południowo-Wschodniej*, 7.

Вичерпну аргументацію хибності тверджень А. Фішера стосовно виключно польського походження дрібної шляхти на українських землях здійснив Р. Кирчів⁸³⁶. Важливо навести й оцінки “Нарису етнографії Південно-Східної Польщі”, які дав С. Макарчук. Він зазначав, що А. Фішер перебував під впливом ідеології офіційної влади Польської Республіки. Це найяскравіше виявилось в таких його помилкових тезах: поляків у “Південно-Східній Польщі” більше, ніж українців (А. Фішер повністю погоджувався з об’єктивністю даних перепису 1931 р.); національність необхідно визначати за мовою, а не за віросповіданням (згідно з переписом 1931 р., римо-католиків у Львівському, Станиславівському і Тернопільському воєводствах було 2 277 332 особи, а греко-католиків – 3 261 064, причому стверджувалося, що 448 384 особи з них уважали себе поляками); українське населення Карпат є, здебільшого, “зрученими” волохами, а карпатська та підкарпатська шляхта – польського походження⁸³⁷.

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 4.1.

Етнографія та етнологія як складова навчального процесу у Львівському університеті наприкінці XIX – у першій третині XX ст. була відображена в лекційних курсах як професійних етнологів – С. Цішевського, Я. Чекановського (переважала етнографія й етнологія неєвропейських етносів, зокрема, народів Африки та Океанії) та А. Фішера (етнографія та етнологія слов’ян, зокрема, поляків та українців, теоретична проблематика), так і вчених, які представляли інші науки – славістику (наприклад, Я. Лецеєвський), різні напрями історії (І. Шараневич, М. Грушевський, Т. Войцеховський, А. Шельонговський, Ф. Буяк, Т. Е. Модельський, К. Гартлеб та ін.), загальне мовознавство й орієнталістику (зокрема, М. Шорр, В. Котвич, З. Смогожевський, С. Стасяк, Є. Курилович), класичну філологію (передусім Р. Ганшинец), релігійну етнологію (Щ. Шидельський), історію права та приватне право (О. Бальцер, А. Гальбан, П. Домбковський, К. Кораний, В. Охримович та ін.). Тісно пов’язаними з

⁸³⁶ Кирчів, “Українська тема в народознавчій парадигмі Адама Фішера”, 386, 387.

⁸³⁷ Fischer, *Zarys etnografji Polski Południowo-Wschodniej*, 17; Макарчук, “Етнологія у Львівському університеті”, 19.

етнологічною проблематикою були преісторія (викладали К. Гадачек, Л. Козловський, Т. Сулімірський) та антропогеографія (викладачі Е. Ромер, С. Рудницький, Ю. Вонсович).

Більшість лекційних курсів А. Фішера у 1920-х роках присвячена окремим ділянкам традиційно-побутової культури, натомість від кінця десятиліття – групам слов'янських народів (наприкінці десятиліття в руслі досліджень зв'язків слов'ян із сусідніми етносами професор розробив курси і про низку неслов'янських народів Європи – румунів, пруссів, литовців, латвійців), що відрізняло їх від курсів іншого етнолог-славіста – К. Мошинського (укладені за принципом характеристики ділянок народної культури). Виклад матеріалу цих курсів львівського професора передбачав однакову схему: загальна характеристика народу (з акцентом на історико-етнографічному районуванні його території), далі – трьох ділянок традиційно-побутової культури (матеріальної, соціальної, духовної). Після створення кафедри етнології А. Фішер розпочав підготовку навчальної літератури – у другій половині 1920-х років світ побачили навчальні видання “Польський народ” та “Русини. Нарис етнографії Русі”, від початку 1930-х років він працював над серією “Слов'янська етнографія”.

За матеріалами лекційних курсів народознавців Львівського університету, зокрема А. Фішера та Я. Фальковського, можна простежити вплив на їхню навчально-наукову діяльність політично-ідеологічного чинника, який ставав на заваді об'єктивному висвітленню багатьох питань українознавчої проблематики. Долучившись до обґрунтування “польськості” українських етнічних земель в межах Польської Республіки у своїх курсах/працях, вони підтримували офіційну ідеологію держави, спрямовану на асиміляцію місцевого автохтонного населення – українців.

4.2. Фольклористична та мистецтвознавча проблематика

Після смерті О. Огоновського, який декілька курсів присвятив українському фольклору (наприклад, “Про руську поезію простонародну”, “Простонародна поезія руська: пісні, казки, прислів'я”, “Пояснення староруського пам'ятника

«Слово о полку Ігоревім»»), українська усна словесність у навчальному процесі в Цісарсько-королівському університеті імені цісаря Франца І у Львові наприкінці XIX – на початку XX ст. була представлена побіжно: передусім лекціями звичайного професора О. Колесси про апокрифічну літературу⁸³⁸. У 1908–1910 рр., заступаючи О. Колессу, курси “Старинне агіографічне письменство” та “Старозавітні апокрифи” читав звичайний професор К. Студинський⁸³⁹. Не можна оминати увагою й курсу “Маркіян Шашкевич, его часи, жите і творчість”, що його вчений виголосив у літньому семестрі 1910/11 н. р.⁸⁴⁰ Попри наявність серед викладачів славістів і полоністів знаних народознавців (А. Каліни, Я. Лецеєвського, Ф. Крчека, В. Брухнальського, Ю. Калленбаха та ін.), які тісно співпрацювали з Народознавчим товариством у Львові й друкувалися у “Ludzie”, курсів фольклористичної проблематики не було зголошено⁸⁴¹. Дотичною можна вважати лише дисципліну Ю. Калленбаха “Пояснення найстаршої польської поезії”, датовану літнім семестром 1916/17 н. р.⁸⁴²

У курсах філологів-германістів – професорів Р. М. Вернера⁸⁴³, Й. Шаца⁸⁴⁴ та В. Дольмайєра⁸⁴⁵ – народознавча проблематика була обмежена переважно аналізом “Германії” Тацита та середньовічної епічної поеми “Пісня про Нібелунгів” (дисципліни, присвячені цьому середньовічному епосу, В. Дольмайєр зголошував і в 1930-х роках⁸⁴⁶). Питання фольклору в курсі про Й. Г. Гердера (1916/17), вочевидь, зачіпав і приватний доцент Еміль Пецольд⁸⁴⁷. Доктор Кароль Загаєвський в останній третині 1910-х років (а також у першій половині 1930-х років) у межах безплатного лекторату німецької мови (нижчий курс) проводив

⁸³⁸ UL P/SW, 1903/04, I, 53; UL P/SW, 1916/17, II, 18; UL P/SW, 1917/18, II, 18; UL P/SW, 1917/18, I, 18.

⁸³⁹ UL P/SW, 1908/09, II, 16; UL P/SW, 1909/10, II, 17.

⁸⁴⁰ UL P/SW, 1910/11, II, 16.

⁸⁴¹ UL P/SW, 1891/92, II, 31; UL P/SW, 1895/96, I, 35; UL P/SW, 1900/01, I, 49; UL P/SW, 1892/93, I, 30; UL P/SW, 1898/99, I, 42; UL P/SW, 1905/06, II, 61; UL P/SW, 1904/05, II, 59, 60; UL P/SW, 1905/06, I, 60; UL P/SW, 1905/06, II, 61; UL P/SW, 1909/10, I, 16; UL P/SW, 1909/10, II, 17.

⁸⁴² UL P/SW, 1916/17, II, 17.

⁸⁴³ UL P/SW, 1900/01, I, 50.

⁸⁴⁴ UL P/SW, 1907/08, II, 16; UL P/SW, 1910/11, II, 16; UL P/SW, 1911/12, II, 17; UL P/SW, 1913/14, I, 18.

⁸⁴⁵ UL P/SW, 1915/16, I, 19; UL P/SW, 1916/17, I, 20; UL P/SW, 1920/21, I–II, 18; UL P/SW, 1921/22, III, 23; UL P/SW, 1922/23, III, 23; UL P/SW, 1930/31, I–III, 41; UL P/SW, 1937/38, I–III, 62.

⁸⁴⁶ UL P/SW, 1930/31, I–III, 41; UL P/SW, 1937/38, I–III, 62.

⁸⁴⁷ UL P/SW, 1916/17, I, 20.

заняття на основі читання німецьких балад і казок братів Грімів⁸⁴⁸. Французького, ширше – романського, фольклору у лекціях торкався професор Е. Порембович. Учитель А. Фішера на початку ХХ ст. викладав серед іншого старофранцузькі епос, поезію (у тому числі трубадурів) і театр, повертаючись принагідно до цієї проблематики в останній третині 1920-х – на початку 1930-х років⁸⁴⁹. Фольклорна складова (міфи стародавніх греків і римлян, поеми Гомера та Вергілія, твори інших античних авторів) була неодмінною в лекційних курсах з класичної філології професорів Л. віклінського, Броніслава Кручкевича, Станіслава Вітковського, Тадеуша Сінка⁸⁵⁰. Деякі аспекти фольклору народів Сходу (передусім семітських) розглядав у лекціях професор М. Шорр⁸⁵¹.

Кінцем 1910-х – серединою 1920-х років датуємо початок нового етапу в розвитку фольклористики у Львівському університеті, що пов'язаний з постатями Ф. Колесси та А. Фішера. Провідний український фольклорист в Українському університеті у Львові відповідав за лекційний курс “Огляд української народної поезії” (дві години щотижня)⁸⁵². Його основою, очевидно, стала праця “Огляд українсько-руської народної поезії”⁸⁵³ (опублікована ще 1905 р.), що є, фактично, підручником з української фольклористики⁸⁵⁴. Праця складається з чотирьох частин. На її початку Ф. Колесса намагався в науково-популярному стилі стисло відповісти на питання “Що таке народні пісні?”, а далі звернувся власне до

⁸⁴⁸ UL P/SW, 1917/18, I, 24; UL P/SW, 1917/18, II, 23; UL P/SW, 1919/20, III, 21; UL P/SW, 1932/33, I–III, 65; UL P/SW, 1934/35, I–III, 65.

⁸⁴⁹ UL P/SW, 1902/03, I, 50; UL P/SW, 1909/10, I, 17; UL P/SW, 1909/10, II, 18; UL P/SW, 1910/11, I, 17; UL P/SW, 1919/20, III, 17; UL P/SW, 1927/28, I–III, 39; UL P/SW, 1930/31, I–III, 40.

⁸⁵⁰ UL P/SW, 1890/91, II, 30, 31; UL P/SW, 1891/92, I, 30; UL P/SW, 1893/94, II, 31; UL P/SW, 1894/95, I, 32; UL P/SW, 1894/95, II, 33; UL P/SW, 1895/96, I, 34; UL P/SW, 1895/96, II, 36; UL P/SW, 1896/97, II, 40; UL P/SW, 1897/98, II, 44; UL P/SW, 1898/99, II, 45; UL P/SW, 1899/1900, I, 49; UL P/SW, 1900/01, I, 49; UL P/SW, 1900/01, II, 49; UL P/SW, 1901/02, I, 49; UL P/SW, 1901/02, II, 49; UL P/SW, 1902/03, I, 49; UL P/SW, 1902/03, II, 50, 51; UL P/SW, 1903/04, I, 52; UL P/SW, 1903/04, II, 54; UL P/SW, 1904/05, I, 55; UL P/SW, 1904/05, II, 59; UL P/SW, 1905/06, I, 60; UL P/SW, 1905/06, II, 60, 61; UL P/SW, 1906/07, I, 58; UL P/SW, 1906/07, II, 13; UL P/SW, 1907/08, I, 13, 14; UL P/SW, 1907/08, II, 14, 15; UL P/SW, 1908/09, I, 14, 15; UL P/SW, 1908/09, II, 14; UL P/SW, 1909/10, I, 15; UL P/SW, 1909/10, II, 16; UL P/SW, 1910/11, II, 15; UL P/SW, 1911/12, I, 15, 16; UL P/SW, 1911/12, II, 15, 16; UL P/SW, 1912/13, I, 15; UL P/SW, 1912/13, II, 15; UL P/SW, 1913/14, I, 16; UL P/SW, 1913/14, II, 17; UL P/SW, 1915/16, I, 18; UL P/SW, 1915/16, II, 15, 16; UL P/SW, 1916/17, I, 18; UL P/SW, 1916/17, II, 17; UL P/SW, 1917/18, I, 17, 18; UL P/SW, 1919/20, III, 16.

⁸⁵¹ UL P/SW, 1917/18, II, 17.

⁸⁵² Мудрий, *Змагання за українські університети в Галичині*, 89.

⁸⁵³ Філарет Колесса, “Огляд українсько-руської народної поезії”, *Вісник Львівського університету. Серія філологічна* 47 (2009): 166–272.

⁸⁵⁴ “Від упорядників [Філарет Колесса, *Огляд українсько-руської народної поезії*]", *Вісник Львівського університету. Серія філологічна* 47 (2009): 165.

українського пісенного фольклору. Для передання його специфіки вчений розділив “увесь пісенний материял на [...] пять головних відділів”: обрядові й релігійні пісні (колядки, щедрівки, веснянки та гагілки, купальські й обжинкові пісні, “поганські пісні, змінені на лад християнський”, власне християнські пісні), історичні та політичні пісні (давньоруські, козацькі, гайдамацькі, рекрутські, панщизняні, “пісні про волю”), станові пісні (зокрема, чумацькі й ремісницькі), пісні з родинного та особистого життя (весільні, любовні), “мандрівні” пісні (наприклад, балада про вбивство жінки чоловіком за намовою матері тощо). Дослідник зробив характеристику кожної з п’яти зазначених груп народних пісень, намагаючись виокремити в них історично давніші й новіші мотиви⁸⁵⁵.

Перші лекційні дисципліни А. Фішера як доцента, а згодом надзвичайного професора етнології Університету Яна Казимира у Львові також стосувалися фольклору: “Казки польського народу” (1921/22), “Польська народна пісня” (1923/24), “Подання польського народу” (1924/25), “Польські народні байки” (1925/26)⁸⁵⁶. Нагадаємо, що вчений розпочинав у народознавстві саме як фольклорист⁸⁵⁷. У його нотатках до зазначених курсів є два окреслення дисципліни: “Польська народна література”⁸⁵⁸ та “Польський фольклор”⁸⁵⁹. У статті 1922 р. про відношення фольклору до етнології А. Фішер наголошував на необхідності визначення, що треба розуміти під терміном “фольклор”, адже його дуже часто змішують з етнографією. Учений писав, що цей термін уперше вжив британець Вільям Томс 1846 р. у статті в лондонському журналі “Athenaeum” для означення витворів духовного життя народу, а не як назву науки (тобто під терміном фольклор розуміли “знання народу”, а не “знання про народ”). Натомість німецькі вчені, зокрема, Р. Ф. Кайндль, а також частина польських науковців, наприклад, С. Понятовський, під терміном “фольклор”, за словами

⁸⁵⁵ У висновках до “Огляду українсько-руської народної поезії” Ф. Колесса зазначив: “Народна поезія єсть сильним сполучником усіх трийцяти мільонів українсько-руського народу, що живе збитою масою на широких просторах своєї прадідної землі від Попраду і Сяну на заході аж поза Дон на сході, від Нарви і Припети на півночі, аж по Тису, Чорне й Азовське море та кубанські степи на полудні” (Колесса, “Огляд українсько-руської народної поезії”, 270).

⁸⁵⁶ UL P/SW, 1921/22, III, 22; UL P/SW, 1923/24, I–II, 39; UL P/SW, 1923/24, III, 9; UL P/SW, 1924/25, I–III, 44; UL P/SW, 1925/26, I–III, 48.

⁸⁵⁷ Simonides, “Miejsce Adama Fischera w historii polskiej folklorystyki”, 23–47.

⁸⁵⁸ Archiwum PTL, Nr. inw. 48: Fischer Adam, Polska literatura ludowa (Rkp.), 128 s.

⁸⁵⁹ Archiwum PTL, Nr. inw. 83: Fischer Adam, Polski folklor (Rkp., mp.), 48 s.

А. Фішера, розуміли частину етнології. Учений також зазначив, що в польському інтелектуальному середовищі завдяки Яну Карловичу ця назва була замінена терміном “народознавство”, до предметного засягу якого з часом увійшли також етнографія та етнологія. Задля уникнення термінологічного хаосу А. Фішер був прихильником уживання окремих назв “етнологія”, “етнографія” та “фольклор”, що мали свій предмет дослідження⁸⁶⁰.

У лекційних курсах А. Фішер зробив таку класифікацію фольклорних жанрів.

I. Пісні (“найбільш характеристичний вираз народної творчості”): 1) обрядові пісні: а) календарні: коляди, запусні, весняні, собіткові, жниварські; б) родинні: родильні та колисанки, весільні, поховальні; 2) загальні пісні: а) історичні, б) балади, в) любовні, г) комічні, д) танцювальні; 3) професійні пісні: а) селянські, б) пастівницькі, в) робітницькі, г) ремісницькі, д) плісацькі, е) солдатські, є) старцівські, ж) розбійницькі, з) тюремні. У тексті лекцій А. Фішер також згадував мисливські пісні, що не ввійшли до цієї класифікації⁸⁶¹.

II. Оповідання: 1) подання (про історичні події або ж ті, що мають значну частку реалістичності): а) містичні (про демонологічних персонажів); б) історичні (про історичних діячів); в) природничі (про явища природи); г) суспільно-етичні (про етичні накази та кари за їхнє порушення); 2) легенди (про святих і сакральні місця); 3) казки (оповідання фантастичного характеру), зокрема чародійні (у тому числі зі східними мотивами циклу “Тисяча й одна ніч”); 4) байки (оповідання, в яких певну загальну істину розкрито за допомогою персонажів-звірів); 5) фацеції та анекдоти (короткі жартівливі оповідання на різні теми)⁸⁶².

III. Драматичні вистави (особливо поширені під час різдвяних свят (виникли на основі давніх церковних містерій) у формі акторського та маріонеткового театрів).

⁸⁶⁰ Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, 85, 86.

⁸⁶¹ Archiwum PTL, Nr. inw. 83: Fischer Adam, Polski folklor (Rkp., mp.), 48 s.; Nr. inw. 146: Fischer Adam, Folklor – wyraz i znaczenie (Rkp.), 5 s.; Nr. inw. 10: Fischer Adam, Polska pieśń ludowa. Cz. I i II (Etnografia Polski) (Rkp.), 379 s.; Nr. inw. 11: Fischer Adam, Pieśń historyczna. Polska literatura ludowa (Rkp.), 18 s.

⁸⁶² Archiwum PTL, Nr. inw. 83: Fischer Adam, Polski folklor (Rkp., mp.), 48 s.; Nr. inw. 146: Fischer Adam, Folklor – wyraz i znaczenie (Rkp.), 5 s.; Nr. inw. 12: Fischer Adam, Podania ludu polskiego. Materiały do wykładów (Etnografia Polski) (Rkp.), 60 s.; Nr. inw. 13: Fischer Adam, Podania ludu polskiego. Cz. I i II. (Rkp.), 486 s.; Nr. inw. 8: Fischer Adam, Baśnie ludu polskiego (Etnografia Polski) (Rkp.), 233 s.; Nr. inw. 9: Fischer Adam, Bajki ludu polskiego (Etnografia Polski) (Rkp.), 134 s.

IV. Мала творчість (короткі твори, що не мають великої літературної вартості, натомість безцінні як історичні джерела, позаяк містять багато пережитків): замовляння від хвороб і дотичні до природних явищ; словесні формули, що стосуються дрібних представників фауни тощо. Учений був схильний зачислити до цієї групи або ж виділяти окремо прислів'я, загадки та дитячу літературу – словесні формули під час ігор, наслідування голосів тощо⁸⁶³.

Надалі А. Фішер характеризував фольклор різних слов'янських етносів, у тому числі поляків та українців, а також неслов'янських народів Європи в межах присвячених їм комплексних курсів⁸⁶⁴. Зазначимо, що вчений цікавився теоретичними напрацюваннями тодішніх провідних західноєвропейських фольклористів, зокрема Р. Корсо та А. ван Геннепа. Перекласти, опрацювати та прорецензувати їхні праці у 1920-х роках отримав завдання Т. Сулімірський⁸⁶⁵.

В Університеті Яна Казимира у Львові у міжвоєнний період зафіксовано появу значної кількості дисциплін фольклористичного спрямування, що пов'язане з новими підрозділами та викладачами. Наприклад, від кінця 1920-х років ця проблематика була представлена в лекційних курсах Я. Янува (викладав у напрямках “Руська філологія” (як бачимо, ця офіційна назва на пряму має ідеологічне забарвлення), “Польська філологія” та “Слов'янознавство”). У другій половині 1930-х років упродовж третіх триместрів професор обов'язково читав курс з українського фольклору: “Народна творчість” (1935/36), “Русько-українські пісні та думи” (1936/37), “Українсько-руські пісні та думи” (1938/39)⁸⁶⁶. Крім того, на перший–другий триместри 1935/36 н. р. він задекларував курс “Драми,

⁸⁶³ Archiwum PTL, Nr. inw. 83: Fischer Adam, Polski folklor (Rkp., mp.), 48 s.; Nr. inw. 49: Fischer Adam, Drobna twórczość (Rkp.), 26 s.

⁸⁶⁴ Fischer, *Lud Polski. Podręcznik etnografii Polski*, 173–193; Fischer, *Rusini. Zarys etnografii Rusi*, 142–150; Fischer, *Zarys etnografii Polski Południowo-Wschodniej*, 38–41; Fischer, *Etnografja Słowiańska. Zeszyt Pierwszy. Polabianie*, 36, 37; Fischer, *Etnografja Słowiańska. Zeszyt Drugi. Łużyczanie*, 108–112; Fischer, *Etnografja Słowiańska. Zeszyt Trzeci. Polacy*, 224–236; Archiwum PTL, Nr. inw. 75. Fischer Adam, *Etnografja rumuńska* (Mp., drk.), s. 20–22, та ін.

⁸⁶⁵ Archiwum PTL, Nr. inw. 298: Corso Raffaello, *Folklore. Roma 1923*. Tłum. i oprac. Tadeusz Sulimirski (Mp.), 10 s.; Nr. inw. 297: Gennep Arnold, van, *Le Folklore. Paris 1924*. Tłum. i oprac. Tadeusz Sulimirski (Mp.), 11 s.; Tadeusz Sulimirski, “Arnold van Gennep: *Le Folklore. Paris 1924*. S. 125+1 nlb.”, *Lud* 24 (1925): 179–180; Tadeusz Sulimirski, “Raffaello Corso. *Folklore. Storia, oggetto, metodo, bibliografia. Roma 1923*. S. XIV+150 z 9-ciu rycinami i 1 mapą”, *Lud* 26 (1927): 100–101.

⁸⁶⁶ UL P/SW, 1935/36, I–III, 56; UL P/SW, 1936/37, I–III, 60; UL P/SW, 1938/39, I–III, 62. Зазначимо, що низку фольклористичних праць Я. Янува опубліковано в “*Ludzie*”, зокрема: Jan Janów, “*Źródła niektórych baśni ludowych w Polsce i na Rusi*”, *Lud* 27 (1928): 1–40.

інтермедії та шопки до кінці XVIII століття”⁸⁶⁷, а на 1939/40 н. р. – “Українсько-руська драматична література до XVIII століття”⁸⁶⁸. У рубриці “Слов’янознавство” в силабусах за 1927/28 та 1934/35 навчальні роки зазначено курси Я. Янува про апокрифи⁸⁶⁹. Інший викладач-славіст, доцент І. Свенціцький у першому–третьому триместрах 1936/37 н. р. прочитав курс “Розбір легенд кирило-мефодіївського циклу”⁸⁷⁰, 1938/39 н. р. – “Витоки епосу та романсу в літературі східних слов’ян X–XV ст.”⁸⁷¹, а на 1939/40 н. р. зголосив курс “Народна епіка слов’ян”⁸⁷². У рубриці “Польська філологія” фольклористичних курсів, окрім предметів Я. Янува, майже не було: з дотичних предметів у силабусах згадано, наприклад, дисципліну доцента Стефана Верчинського “Польські середньовічні легенди” (1927/28)⁸⁷³.

На відміну від німецької філології (згадані курси В. Дольмайєра) та англійської філології (забезпечував професор Владислав Тарнавський, який не читав фольклористичних дисциплін), на спеціальності “Романська філологія” у міжвоєнний період (передусім у 1930-х роках) відбувся сплеск зацікавлення фольклором, що привів до появи відповідних курсів нових викладачів – доцента, згодом титулярного професора Казімежа Ярецького (про старофранцузькі *chansons de geste*, зокрема, “Пісню про Роланда”, в їхньому історичному розвитку та зв’язку з загальною культурою середньовіччя)⁸⁷⁴ та професора З. Черни.

⁸⁶⁷ UL P/SW, 1935/36, I–III, 56.

⁸⁶⁸ UL P/SW, 1939/40, I–III, 57.

⁸⁶⁹ UL P/SW, 1927/28, I–III, 38; UL P/SW, 1934/35, I–III, 54.

⁸⁷⁰ UL P/SW, 1936/37, I–III, 60.

⁸⁷¹ UL P/SW, 1938/39, I–III, 63.

⁸⁷² UL P/SW, 1939/40, I–III, 57.

⁸⁷³ UL P/SW, 1927/28, I–III, 37; UL P/SW, 1938/39, I–III, 60. Для порівняння: в Познанському університеті фольклористичні курси, які в 1919–1920 рр. читав надзвичайний професор Я. С. Бистронь, подавали водночас у рубриках силабусів “Етнологія” та “Новочасна філологія й історія новіших літератур”. Серед цих предметів були “Польська народна пісня” та “Читання і розбір польських народних пісень зі спеціальним оглядом їхнього впливу на літературну поезію”. Уже як звичайний професор Ягеллонського університету у першій половині 1930-х років Я. С. Бистронь читав “Вибрані питання фольклору” (1930–1934). Дисципліни, присвячені фольклору українців, у головному університеті Кракова викладав і заступник професора (з 1927 р.), а від 1935/36 н. р. надзвичайний професор Богдан Лепкий. Їхня тематика була такою: “Українські думи” (1927/28), “Билини” (1928/29), “Народна лірична поезія” (1932/33), “Народна лірика” (1935/36). На 1930/31 н. р. він зголосив курси “Маркіян Шашкевич” та “Гуцульщина в літературі”. Упродовж останньої третини 1920-х – у 1930-х роках Б. Лепкий викладав і дисципліни, присвячені “Слову о полку Ігоревім”. Курс “Народна література південних слов’ян” у 1936/37 н. р. читав доцент М. Малецький (UP P/SW, 1919, I, 12, 16; UP P/SW, 1920, I, 21; UP P/SW, 1920, II, 15; UJ P/SW, 1927/28, I–III, 59; UJ P/SW, 1928/29, I–III, 65; UJ P/SW, 1930/31, I–III, 60, 75; UJ P/SW, 1931/32, I–III, 93, 94; UJ P/SW, 1932/33, I–III, 63, 64, 77; UJ P/SW, 1933/34, I–III, 63, 80; UJ P/SW, 1934/35, I–III, 80; UJ P/SW, 1935/36, I–III, 81; UJ P/SW, 1936/37, I–III, 83, 85).

⁸⁷⁴ UL P/SW, 1936/37, I–III, 61; UL P/SW, 1937/38, I–III, 62; UL P/SW, 1938/39, I–III, 64.

Лекційний курс “Французький фольклор”, що його З. Черни читав упродовж першого–третього триместрів 1932/33 та 1934/35 академічних років, у силабусах фігурував водночас у рубриках “Романська філологія” та “Антропологія, етнологія, преісторія”⁸⁷⁵, тобто керівництво університету радило його прослухати як романістам, так і етнологам. У напрямі “Класична філологія” після переходу до Львівського університету професора Р. Ганшинця, який професійно цікавився народознавством (очолював Інститут (заклад) класичної філології III – стародавньої культури), фольклористична проблематика була представлена не опосередковано в предметах мово- та літературознавчого спрямування, а в спеціальних курсах цього вченого з класичного фольклору: “Казка та байка в давнину” (1936/37)⁸⁷⁶, “Гомер і грецька епіка” (1929/30)⁸⁷⁷, “Еллінський епос” та “Аргонавтика” (обидва курси були зголошені на 1939/40 н. р.)⁸⁷⁸. Крім того, у межах напряму “Латинська середньовічна та гуманістична філологія” у 1930/31 н. р. учений читав “Історію латинської середньовічної епіки”⁸⁷⁹. Після реорганізації напряму “Орієнталістика” фольклорна складова лекційних курсів значно розширилася: професор З. Смогожевський та лектор Ахмед Харбі бен Хадж Куйдер аналізували казки “Тисяча й однієї ночі”⁸⁸⁰, професор С. Стасяк значну увагу приділяв індійському фольклору: релігійним текстам (серед яких Ригведа, Бхагавад-Гіта, Упанішади, Дхаммапада та ін.), давньоіндійському епосу – Рамаяні та Магабгараті, індійській драмі⁸⁸¹. Фольклористична проблематика в межах різноманітних філологічних напрямів була представлена і в Познанському та Ягеллонському університетах.

Аналіз рубрик “Історія і теорія музики” / “Музикологія” в силабусах Львівського університету за 1912/13–1939/40 навчальні роки з безпосередньо народознавчих дисциплін дає змогу виокремити лише курс “Народна та художня

⁸⁷⁵ UL P/SW, 1932/33, I–III, 56, 58; UL P/SW, 1934/35, I–III, 54, 57.

⁸⁷⁶ UL P/SW, 1936/37, I–III, 56.

⁸⁷⁷ UL P/SW, 1929/30, I–III, 34.

⁸⁷⁸ UL P/SW, 1939/40, I–III, 53.

⁸⁷⁹ UL P/SW, 1930/31, I–III, 37.

⁸⁸⁰ UL P/SW, 1925/26, I–III, 42; UL P/SW, 1927/28, I–III, 32; UL P/SW, 1928/29, I–III, 30; UL P/SW, 1929/30, I–III, 31; UL P/SW, 1930/31, I–III, 34; UL P/SW, 1931/32, I–III, 49; UL P/SW, 1934/35, I–III, 61.

⁸⁸¹ UL P/SW, 1927/28, I–III, 33; UL P/SW, 1928/29, I–III, 31; UL P/SW, 1929/30, I–III, 32, 33; UL P/SW, 1930/31, I–III, 35; UL P/SW, 1931/32, I–III, 51; UL P/SW, 1932/33, I–III, 50; UL P/SW, 1933/34, I–III, 50; UL P/SW, 1935/36, I–III, 51; UL P/SW, 1936/37, I–III, 55; UL P/SW, 1937/38, I–III, 55.

музика Скандинавії, частина I: Музика Норвегії”, задекларований професором А. Хибінським на третій триместр 1939/40 н. р.⁸⁸² Проте іспит “Музична етнологія в нарисі” від останньої третини 1920-х років став обов’язковим для здобуття ступеня магістра філософії у галузі музикології, через що ця проблематика була в навчальному процесі⁸⁸³. Додамо, що музичні етнографія та етнологія були серед чільних наукових інтересів А. Хибінського⁸⁸⁴.

Ще 1907 р. учений опублікував у “Ludzie” першу частину статті “Про методи збирання та впорядкування народних мелодій”, де докладно схарактеризував музичну етнографію (тоді послуговувався лише цим терміном, зазначаючи, що народні мелодії як “етнічні ознаки” належать до етнографії)⁸⁸⁵. У цій статті А. Хибінський наголошував, що на середину 1900-х років музична етнографія в польському інтелектуальному просторі не розвивалася, а внесок низки вчених (зокрема, О. Кольберга) у дослідження народних мелодій обмежувався нагромадженням матеріалів. А. Хибінський твердив, що лише опанування методів, розроблених європейськими вченими, дало б змогу виробити в польських дослідників основи порівняльних навиків у цій галузі, без яких надалі йтиметься про безладне збирання матеріалу та непродуктивну “музичну географію”. Методологію музичної етнографії А. Хибінський убачав в опануванні музичної історії, теорії і практики, дослідження яких, за його словами, можна розділити на дві взаємопроникні групи. До першої (історичної) групи належать історія музичного письма (палеографія), музичних форм, музичних правил (стосунку теорії до практики) та музичних інструментів; до другої (систематичної) групи – теорія музики (гармонія, ритміка, меліка), естетика музики, відповідна сфера педагогіки і дидактики (наука про тон, контрапункт, наука форм тощо) та власне

⁸⁸² UL P/SW, 1939/40, I–III, 51. див.: Повний перелік курсів А. Хибінського див. у: Граб, *Музикологія як університетська дисципліна*, 143–158.

⁸⁸³ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 października 1928 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie muzykologii na stopień magistra filozofji”, *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej*, rok 11, Nr. 13, poz. 209 (Warszawa, 1 grudnia 1928 r.), 516, 517; ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2428: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях музикології, історії мистецтва, преісторії), 1938–1939, арк. 1–16.

⁸⁸⁴ Redakcja, “Pięćdziesięciolecie Prof. Adolfa Chybińskiego”, *Lud* 29 (1930): 195–196; Zborowski, Juljusz, “Kronika etnograficzna z Podhala”, *Lud* 21 (1922): 77–80.

⁸⁸⁵ Adolf Chybiński, “O metodach zbierania i porządkowania melody ludowych. Cześć I”, *Lud* 13 (1907): 171–201.

музикологія, або музична етнографія⁸⁸⁶. Усі із зазначених дисциплін відображені в навчальному процесі, тож, вочевидь, проблематика музичної етнографії була складовою різноманітних курсів⁸⁸⁷. Завданням музичної етнографії А. Хибінський уважав дослідження музичних творів, передусім народних пісень, “різних народів, країн і територій” з метою визначення їхніх ознак. Учений також виокремлював “вищу музичну етнографію”, що спирається на порівняння народних мелодій різних етносів для їхнього групування та вирізнення (очевидно, згодом саме для її окреслення А. Хибінський почав уживати термін “музична етнологія”)⁸⁸⁸. Характеризуючи музичну етнографію, вчений спинявся на техніці збирання та групуванні народних мелодій, методах їхнього впорядкування, наголошуючи на теоретичному доробку провідних тодішніх учених на ниві музичної етнографії – фіна Ілмарі Крона, австрійця Освальда Коллера, німецьких дослідників, проте корегуючи їхні думки в контексті слов’янського матеріалу⁸⁸⁹.

Стосовно музичних етнографії та етнології нагадаємо, що в межах Українських університетських курсів дисципліну “Історія українського співу XVII–XVIII століття” за напрямом “Історія штуки” мав викладати Ф. Колесса⁸⁹⁰. У курсах, присвячених слов’янським (зокрема, українцям і полякам) та неслов’янським етносам Європи, народну музику обов’язково характеризував А. Фішер. Серед архівних матеріалів професора натрапляємо на нотатки “Народна музика” з характеристикою польських народних інструментів, зокрема, “диявольської” скрипки, пастушого рогу, бубна тощо⁸⁹¹. Натомість для студентів-орієнталістів Університету Яна Казимира у Львові професор С. Стасяк на 1939/40 н. р. зголосив курс “Основи індійської музики”⁸⁹².

⁸⁸⁶ Chybiński, “O metodach zbierania i porządkowania melodyi ludowych”, 174.

⁸⁸⁷ UL P/SW, 1912/13, II, 14, 15; UL P/SW, 1913/14, I, 9; UL P/SW, 1913/14, II, 16; UL P/SW, 1915/16, I, 17; UL P/SW, 1915/16, II, 15; UL P/SW, 1916/17, I, 17; UL P/SW, 1916/17, II, 16; UL P/SW, 1917/18, I, 17; UL P/SW, 1917/18, II, 16; UL P/SW, 1918/19, I, 17; UL P/SW, 1919/20, I, 15; UL P/SW, 1919/20, III, 15; UL P/SW, 1922/23, I–II, 26, 27; UL P/SW, 1927/28, I–III, 31; UL P/SW, I–III, 1931/32, 48, 49; UL P/SW, 1936/37, I–III, 53; UL P/SW, 1937/38, I–III, 54; UL P/SW, 1939/40, I–III, 51.

⁸⁸⁸ Chybiński, “O metodach zbierania i porządkowania melodyi ludowych”, 175.

⁸⁸⁹ Chybiński, “O metodach zbierania i porządkowania melodyi ludowych”, 177–201. Докладніше про етнографічну складову музикологічних студій А. Хибінського див.: Граб, *Музикологія як університетська дисципліна*, 107, 108.

⁸⁹⁰ Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Українські університетські курси у Львові, 1919 (копія), арк. 2.

⁸⁹¹ Archiwum PTL. Nr. inw. 47: Fischer Adam, *Muzyka ludowa* (Rkp.), 3 s.

⁸⁹² UL P/SW, 1939/40, I–III, 52.

У неодноразово згаданій статті 1922 р. А. Фішер писав, що етнологія має значення для досліджень на ниві літератури та мистецтва, позаяк вони – як витвори тієї чи іншої нації – мають характерні особливості, найліпше помітні на тлі саме етнологічних студій. Тож докладне дослідження духовної культури європейських народів, на думку А. Фішера, дасть змогу пояснити генезу багатьох явищ і напрямів зі сфери літератури й мистецтва⁸⁹³. Від 1890-х і до кінця 1940-х років у Львівському університеті розвивався напрям “Історія мистецтва” (від початку 1930-х років – “Історія і теорія мистецтва”). Завдяки професорам Я. Болозу-Антоневичу, В. Подлясі, Владиславу Козіцькому, Мечиславу Гембаровичу, доценту Кароліні Лянцкоронській Львівський університет став одним з головних мистецтвознавчих центрів Центральної та Східної Європи. Крім спеціалізованих кафедр, Я. Болоз-Антоневич, згодом В. Подляха та В. Козіцький керували науковими інститутами мистецтвознавчого спрямування: Інститут (заклад) історії новочасного мистецтва до 1921 р. очолював Я. Болоз-Антоневич, згодом декілька років – В. Подляха, а від середини 1920-х років до початку 1930-х років – В. Козіцький. Від початку 1920-х років і до 1939 р. В. Подляха керував Інститутом (закладом) історії польського та східноєвропейського мистецтва (1933–1935 рр. – історії новочасного мистецтва, польського та східноєвропейського мистецтва, у 1935–1939 рр. – польського та східноєвропейського мистецтва разом зі збірками новочасного мистецтва)⁸⁹⁴. В Українському університеті у Львові за напрям “Історія штуки” відповідав, зокрема, Й. Пеленський⁸⁹⁵.

Попри розвиненість в Університеті Яна Казимира у Львові підрозділів мистецтвознавчого спрямування, у навчальному дискурсі увага до народного мистецтва була незначною⁸⁹⁶. Вочевидь, деяких його аспектів Я. Болоз-Антоневич

⁸⁹³ Fischer, “Znaczenie etnologji dla innych nauk”, 91.

⁸⁹⁴ UL S, 1895–1939.

⁸⁹⁵ Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Український університет у Львові: заняття у другому семестрі 1920/21 н. р. (копія), арк. 3.

⁸⁹⁶ Зазначимо, що в Ягеллонському університеті лекційні курси, дотичні до народного мистецтва, від середини 1920-х років читав звичайний професор Воєслав Моле, що викладав історію мистецтва слов'янських народів. Серед його дисциплін були, зокрема, “Дерев'яна архітектура у слов'ян” (1927/28), “Слов'янські старожитності в пам'ятках мистецтва” (1929/30), “Іконопис” (1936/37). У межах напрям “Історія мистецтва” курси, присвячені художньому промислу, викладав професор Фелікс Копера. У рубриці “Історія мистецтва” (“Археологія та історія

(більшість предметів якого стосувалися професійного мистецтва епохи середньовіччя, Відродження та XVIII–XIX ст.) міг торкатися в курсах, присвячених аналізу джерел з історії мистецтва, методики і загальних основ пізнання мистецтва, а також мистецтва Львова та околиць⁸⁹⁷. З курсів В. Подляхи певну дотичність до народознавства мали дисципліни “Гене́за та розвиток старохристиянського мистецтва” (1927/28, 1932/33, 1937/38)⁸⁹⁸ та “Візантійське мистецтво, його гене́за й пам’ятки” (1938/39)⁸⁹⁹, М. Гембаровича – “Нарис середньовічної іконографії” (1931/32)⁹⁰⁰ та “Засади джерелознавства й історичної критики в історії мистецтва”, який учений читав упродовж багатьох років⁹⁰¹. На основі аналізу студентського індексу М. Драгана, здійсненого В. Свенціцькою, можемо ствердити, що серед курсів В. Подляхи та В. Козицького, які він відвідував у другій половині 1920-х років, присвячених безпосередньо народному мистецтву не було⁹⁰².

Активну викладацьку діяльність, спрямовану на розвиток у Львівському університеті напряму “Церковне мистецтво”, в останній третині 1910-х – першій половині 1920-х років розвинув приватний доцент (1917–1919), а згодом надзвичайний (1919–1921) та звичайний (1921–1925) професор теологічного факультету о. Владислав Жила. Серед предметів, які вчений викладав теологам та окремо студентам інших факультетів, були лекційні курси узагальненого

мистецтва”) силабусів серед його дисципліни значилися: “Про тканини (історичний перегляд тканин Національного музею)” (1924/25), “Огляд та означення пам’яток художнього промислу різних епох”, “Огляд пам’яток польської майоліки та порцеляни” (обидва – 1926/27); “Огляд пам’яток художнього промислу XI–XVI ст.”, “Розпізнавання творів мистецтва (дослідження оригінальних пам’яток Національного музею)”, “Про польські пояси Національного музею” (усі – 1929/30); “Розпізнавальне дослідження творів мистецтва та пам’яток художнього промислу” (1937/38) (UJ P/SW, 1924/25, I–III, 41; UJ P/SW, 1926/27, I–III, 43; UJ P/SW, 1927/28, I–III, 60; UJ P/SW, 1929/30, I–III, 66, 75; UJ P/SW, 1936/37, I–III, 85; UJ P/SW, 1937/38, I–III, 78).

⁸⁹⁷ UJ P/SW, 1893/94, II, 30; UJ P/SW, 1894/95, I, 32; UJ P/SW, 1894/95, II, 32; UJ P/SW, 1897/98, II, 45; UJ P/SW, 1903/04, II, 56; UJ P/SW, 1905/06, I, 59; UJ P/SW, 1905/06, II, 60; UJ P/SW, 1906/07, II, 13; UJ P/SW, 1910/11, II, 15; UJ P/SW, 1912/13, II, 14; UJ P/SW, 1913/14, I, 15; UJ P/SW, 1913/14, II, 16; UJ P/SW, 1915/16, I, 17; UJ P/SW, 1915/16, II, 14, 15; UJ P/SW, 1917/18, I, 17; UJ P/SW, 1917/18, II, 16; UJ P/SW, 1918/19, I, 17; UJ P/SW, 1919/20, III, 14–15; UJ P/SW, 1920/21, I–II, 15; UJ P/SW, 1921/22, I–II, 22.

⁸⁹⁸ UJ P/SW, 1927/28, I–III, 31; UJ P/SW, 1932/33, I–III, 47; UJ P/SW, 1937/38, I–III, 53.

⁸⁹⁹ UJ P/SW, 1938/39, I–III, 54.

⁹⁰⁰ UJ P/SW, 1931/32, I–III, 48.

⁹⁰¹ UJ P/SW, 1931/32, I–III, 48; UJ P/SW, 1932/33, I–III, 48; UJ P/SW, 1933/34, I–III, 48; UJ P/SW, 1934/35, I–III, 46; UJ P/SW, 1935/36, I–III, 49; UJ P/SW, 1936/37, I–III, 52; UJ P/SW, 1937/38, I–III, 53; UJ P/SW, 1938/39, I–III, 54; UJ P/SW, 1939/40, I–III, 51. Зазначимо, що у другій половині 1950-х – першій третині 1960-х років М. Гембарович працював в Українському державному музеї етнографії та художнього промислу АН УРСР (Роман Лаврецький, Іван Сварник, “Гембарович (Gębarowicz) Мечислав”, *Encyclopedia. Том I*, 404).

⁹⁰² Свенціцька, “Михайло Драган – дослідник монументального мистецтва Західної України”, 187.

характеру (наприклад, “Історія церковного мистецтва в нарисі”, 1924/25), а також присвячені вузькій проблематиці: сакральній архітектурі, іконопису (наприклад, “Тайна Вечеря в мистецтві з іконографічного та стилістичного погляду”, 1918/19), різним періодам і напрямам в історії церковного мистецтва (старохристиянському, візантійському, романському, готичному, ренесансному), церковному мистецтву Львова XVII–XIX ст. Окремий тематичний блок становили курси про консервацію, реставрацію та інвентаризацію церковних пам’яток, які мали практичний характер. Заняття В. Жили передбачали відвідання костелів і церков, музеїв та галерей (зокрема, Музею Любомирських, Міської галереї тощо)⁹⁰³. Е. Булянда, який викладав церковне мистецтво після В. Жили, від середини 1920-х років до 1939 р. читав загальний курс “Нарис історії церковного мистецтва”, а у 1930-х роках на окремих лекціях ознайомлював студентів із засадами консервації пам’яток мистецтва⁹⁰⁴. Серед інших викладачів курси мистецтвознавчого спрямування читали також Л. Козловський (“Початки мистецтва”, 1924/25, 1925/26, 1938/39) та С. Стасяк (“Буддійські фрески в гротах Аджанти”, 1928/29)⁹⁰⁵.

Ще 26–28 березня 1923 р. у межах загальних університетських лекцій, до проведення яких активно долучався Університет Яна Казимира у Львові, лекції на тему “Польське народне мистецтво” прочитав А. Фішер⁹⁰⁶. З останньої третини 1920-х років професор активно включився в організацію студій з народного мистецтва. Поштовхом до цього стала підготовка до участі Польської Республіки в Першому міжнародному конгресі народного мистецтва, організованому Міжнародною комісією інтелектуальної співпраці Ліги Націй (відбувся 7–13 жовтня 1928 р. у Празі за участі близько 300 учасників з 31 держави). Львівський місцевий комітет на засіданні 20 грудня 1927 р. визначив делегатами

⁹⁰³ UL P/SW, 1917/18, II, 5; UL P/SW, 1918/19, I, 5; UL P/SW, 1919/20, I–II, 5; UL P/SW, 1919/20, III, 5; UL P/SW, 1920/21, I–II, 5; UL P/SW, 1921/22, I–II, 5; UL P/SW, 1921/22, III, 5; UL P/SW, 1922/23, I–II, 6; UL P/SW, 1922/23, III, 6; UL P/SW, 1923/24, I–III, 6; UL P/SW, 1924/25, I–III, 6, 9.

⁹⁰⁴ UL P/SW, 1926/27, I–III, 7, 10; UL P/SW, 1927/28, I–III, 7; UL P/SW, 1928/29, I–III, 7; UL P/SW, 1929/30, I–III, 7; UL P/SW, 1930/31, I–III, 7; UL P/SW, 1931/32, I–III, 10; UL P/SW, 1932/33, I–III, 8; UL P/SW, 1933/34, I–III, 8; UL P/SW, 1934/35, I–III, 7; UL P/SW, 1935/36, I–III, 7; UL P/SW, 1936/37, I–III, 7; UL P/SW, 1937/38, I–III, 7; UL P/SW, 1938/39, I–III, 7; UL P/SW, 1939/40, I–III, 6.

⁹⁰⁵ UL P/SW, 1928/29, I–III, 31.

⁹⁰⁶ “Wykłady o sztuce ludowej”, *Lud* 21 (1922): 270.

А. Фішера (на конгресі виголосив доповідь “Елементи вірувань у польському народному мистецтві”) та І. Свенціцького (виступив з доповіддю “Деякі зауваги про історичний поділ українського народного мистецтва”). Також у Першому міжнародному конгресі народного мистецтва за протекцією А. Фішера взяв участь А. Бахманн (доповідь “Орнаментация даху селянських хат у Польщі”)⁹⁰⁷. Наголосимо, що на цьому науковому форумі А. Фішер мав нагоду налагодити контакти з А. ван Геннепом та Вільгельмом Песслером, на праці яких, відповідно, з фольклору та етногеографії багато в чому орієнтувався. Саме В. Песслер та А. Фішер вплинули на включення до резолюції конгресу пункту про необхідність під час досліджень з народного мистецтва та загалом народної культури використовувати картографічні методи (як передумову збирання матеріалів для міжнародного етнографічного атласу)⁹⁰⁸. На конгресі також прийнято ухвалу створити постійну Міжнародну комісію для дослідження народного мистецтва, до якої ввійшли представники всіх держав (від Польщі – А. Фішер)⁹⁰⁹.

У жовтні 1929 р. у Римі відбулася конференція Міжнародної комісії народного мистецтва, на якій ухвалено її новий статут: вона стала незалежною від Міжнародної комісії інтелектуальної співпраці Ліги Націй. Також було ухвалено створити відповідні національні комісії (до них мали ввійти знавці та поціновувачі народного мистецтва), провести наступні конгреси народного мистецтва та у 1934 р. відповідну виставку в Берні (її тематичний спектр мав охоплювати мистецькі аспекти всіх ділянок народної культури). На конференції

⁹⁰⁷ “Kongres sztuki ludowej w Pradze 1928 roku”. *Lud* 26 (1927): 123–126; Alfred Bachmann, “I. Międzynarodowy Kongres Sztuki Ludowej w Pradze 1928 r.”, *Lud* 27 (1928): 198–201. Метою форуму було наукове опрацювання різноманітних питань, пов’язаних з народним мистецтвом як чинником збереження ідентичності народів. Конгрес мав важливе теоретичне значення для визначення поняття “народне мистецтво”: у межах його секцій розглядали теоретичну проблематику (психологічні основи та географічне поширення проявів народного мистецтва), питання музеології, прояви народного мистецтва в різних ділянках традиційно-побутової культури – будівництві, одязі, транспорті (оздоблення возів, саней, човнів) господарських заняттях, народних ремеслах і промислах, календарно-побутовій та родинній обрядовості тощо. Окремо розглядали народну іграшку, народне образотворче (скульптура, живопис) і театральне мистецтво, народну музику (включно з музичними інструментами), пісні й танці. До Загального комітету Польської секції конгресу (1927) увійшли провідні вчені-мистецтвознавці, музикологи та народознавці, серед них – В. Подляха, А. Хибінський, І. Свенціцький, А. Фішер. Президія комітету складалася з двох делегатів від кожного з місцевих комітетів університетських міст – Кракова, Львова, Любліна, Познані та Вільна, а також з делегата Академії наук у Кракові (“Kongres sztuki ludowej w Pradze 1928 roku”, 124–125).

⁹⁰⁸ Директор регіонального музею в Ганновері В. Песслер на запрошення львівських Народознавчого та Географічного товариств на їхньому спільному засіданні 24 січня 1931 р. виголосив доповідь (із застосуванням слайдів) “Географічний метод у народознавстві” (“Die geographische Methode in der Volkskunde”) (“Wykłady Dyr. W. Pesslera w Polsce”, *Lud* 30 (1931): 272).

⁹⁰⁹ Bachmann, “I. Międzynarodowy Kongres Sztuki Ludowej w Pradze 1928 r.”, 201.

було обговорено тему “Народні пісні, музика й танці у їхніх зв’язках із суспільним життям”, зокрема, А. Фішер виголосив доповідь “Музика, пісня та народний танець у польських весільних обрядах”. В межах характеризуваної конференції Міжнародної комісії народного мистецтва львівський етнолог мав змогу зав’язати контакти з італійським фольклористом Раффаело Корсо⁹¹⁰.

З 28 серпня по 7 вересня 1930 р. в Антверпені, Льєжі та Брюсселі відбувся Другий міжнародний конгрес народного мистецтва, загальна тема якого – “Народне мистецтво на громадських фестивалях: пережитки та новоутвори”. Офіційним делегатом від Польської Республіки на конгресі був А. Фішер (тема доповіді “Народне мистецтво у польській народних виставах”). Як делегат від НТШ у Львові участь у конгресі взяв і Ф. Колесса (доповідь “Великодні пісні та гаївки”). Серед учасників наукового форуму також були В. Песслер, Р. Корсо, Е. Гоффманн-Крайєр, Корнелія Катаріна ван де Графт та багато інших провідних народознавців. На пленарному засіданні конгресу, що відбулося 6 вересня 1930 р., А. Фішер представив звіт за результатами діяльності Польської комісії народного мистецтва. Наприкінці роботи форуму, під час оновлення складу керівництва Міжнародної комісії народного мистецтва, до нього вибрали Польську Республіку. У звіті з роботи Другого міжнародного конгресу народного мистецтва А. Фішер зазначив і про рішення його музичної секції (наголосивши, що серед її найактивніших учасників був Ф. Колесса) створити Міжнародне товариство, присвячене дослідженням народної музики та пісні⁹¹¹.

Отже, саме в контексті схарактеризованої організаційно-наукової діяльності А. Фішера потрібно розглядати підготовку ним для студентів Львівського університету окремого курсу “Польське народне мистецтво”, прочитаного у 1928/29 н. р.⁹¹², а також визначення тем наукових досліджень своїх учнів⁹¹³. У 1930-х роках народне мистецтво було неодмінною складовою комплексних

⁹¹⁰ Adam Fischer, “Międzynarodowa Konferencja Komisji Sztuki Ludowej”, *Lud* 29 (1930): 201–206.

⁹¹¹ A. F. [Adam Fischer], “II. Międzynarodowy Kongres Sztuki Ludowej”, *Lud* 29 (1930): 206–209.

⁹¹² ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 543: Гургула Ірина (справа про закінчення університету), 1927–1933, арк. 28 зв.

⁹¹³ Наприклад, І. Гургулі чи Р. Гарасимчуку (див. підрозділ 7.3). Наголосимо, що серед учнів А. Фішера різноманітні проблеми народного мистецтва в останній третині 1920-х років – на початку 1930-х років розробляли Е. Васильковський (Eustachy Wasilkowski, “Rozeta w zdobnictwie ludowym”, *Lud* 26 (1927): 81–83), Г. Френкель (Giza Fränklowa, “Wycinanka żydowska w Polsce”, *Lud* 28 (1929): 40–57), К. Півоцький (Ksawery Piwocki, “Zagadnienie metody w badaniach nad sztuką ludową”, *Lud* 30 (1931): 1–13).

дисциплін А. Фішера з етнографії поляків, українців та інших народів, приміром, лекція “Народна орнаментация” з курсу “Етнографія Польщі”⁹¹⁴. На прикладі поляків та українців А. Фішер продемонстрував, що народна мистецька творчість пронизує всю народну культуру й тісно пов’язана з побутом (оздоблення житла, одягу, її вираження в обрядовості). Особливу увагу професор приділив витинанкам (моно- та поліхромним), мальованкам (картинам на аркушах паперу) та меблям як мистецькому аспекту інтер’єру житла, вишивці як елементу народного одягу (з акцентом на колористиці й орнаментальних мотивах), сакральній архітектурі (дерев’яним костелам і церквам, капличкам та їхньому інтер’єру) та скульптурі (придорожнім фігурам і хрестам, надгробкам) як мистецькому прояву обрядів. Окремо А. Фішер порушив питання про народні мотиви у професійній літературі, музиці, образотворчому мистецтві та зосередив увагу на історичних джерелах декоративно-прикладного мистецтва⁹¹⁵. Питанню зв’язку орнаменту та народних вірувань А. Фішер присвятив окрему розвідку⁹¹⁶.

Наголосимо, що саме А. Фішер став ініціатором введення до навчального процесу наприкінці 1920-х років лекторату рисунків як допоміжної дисципліни для поглиблення відповідних умінь (за курс відповідав лектор Зигмунт Радніцький⁹¹⁷). Можливо, що поштовхом до цього стали дослідження народного мистецтва Покуття та Гуцульщини, які А. Фішер проводив упродовж 1929 р.⁹¹⁸ З погляду етнології такий лекторат був важливим, адже допомагав створювати якісні візуальні джерела під час етнографічних студій⁹¹⁹.

⁹¹⁴ Archiwum PTL. Nr. inw. 5: Fischer Adam, Zdobnictwo ludowe. Wykłady (Etnografia Polski) (Rkp.), s. 1–169.

⁹¹⁵ Archiwum PTL. Nr. inw. 93: Fischer Adam, Sztuka ludu polskiego (Mp.), 8 s. А. Фішер наголошував на магічному та апотропеїчному значенні багатьох оздоблювальних елементів інтер’єру житла (надщитова оздоба відлякує злодіїв і мишей; орнамент (хрест, розета) над вікнами – від нечистої сили; павук – для відвертання вроків), інших витворів народного мистецтва (витинанка-зірочка, яку припилюють на груди під час привітань на іменини, захищає від вроків, великодня писанка має очисну та апотропеїчну – захист від злих духів – функції тощо). Професор підсумовував, що в народному мистецтві заховані елементи давніх вірувань і навіть орнаменти, почерпнуті народом у пізніші часи, відповідно до загальних властивостей народної психіки, набирають з часом культових ознак (Ibid.).

⁹¹⁶ Archiwum PTL. Nr. inw. 85: Fischer Adam, Pierwiastki wierzeniowe w polskiej ornamentyce ludowej (Rkp., mp.), 2 s.

⁹¹⁷ UL P/SW, 1930/31, I–III, 46; UL P/SW, 1931/32, I–III, 62; UL P/SW, 1932/33, I–III, 63; UL P/SW, 1933/34, I–III, 64; UL P/SW, 1934/35, I–III, 63; UL P/SW, 1935/36, I–III, 65; UL P/SW, 1936/37, I–III, 68; UL P/SW, 1937/38, I–III, 69; UL P/SW, 1938/39, I–III, 71; UL P/SW, 1939/40, I–III, 65.

⁹¹⁸ Kronika UL, 1929/30, 115, 116.

⁹¹⁹ Рисунки “з галузі етнології Польщі” студенти виконували на практичних заняттях під керівництвом А. Фішера (Kronika UL, 1926/27, 140).

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 4.2.

Від О. Огоновського фольклористична проблематика була представлена в лекційних курсах філологів-україністів, які працювали у Львівському університеті – О. Колесси та К. Студинського (акцент на апокрифах), згодом – Я. Янува. Те саме стосується й інших ділянок філології. Комплексні фольклористичні курси в першій половині 1920-х років читали Ф. Колесса (в Українському університеті у Львові) та А. Фішер (в Університеті Яна Казимира у Львові); надалі, аж до 1939/40 н. р., фольклор був лише складовою дисциплін А. Фішера, присвячених слов'янським етносам (окремих фольклористичних курсів професор не читав).

У різноманітних лекційних курсах А. Хибінського були елементи музичних етнографії та етнології, натомість на лекціях викладачів-мистецтвознавців – В. Подляхи, В. Жили, М. Гембаровича, Й. Пеленського – торкалися й народного мистецтва. Проте лише А. Фішер присвятив йому спеціальні заняття (1923 р. у межах загальних університетських лекцій) та комплексний курс (1928/29) (надалі характеристика народного мистецтва була неодмінною частиною інших дисциплін професора). Також саме А. Фішер наприкінці 1920-х років ініціював впровадження до навчального процесу у Львівському університеті лекторату рисунків як важливої складової практичної підготовки етнологів.

4.3. Антропологія

Важливою складовою підготовки народознавця наприкінці XIX – у першій третині XX ст. вважали дисципліни антропологічного спрямування, тісно переплетені з етнологічною проблематикою. Лекції з антропології були представлені у Львівському університеті вже в 1890–1900-х роках: доктор медицини, звичайний професор зоології філософського факультету Б. Дибовський читав уже згадані курси “Будова людини як свідчення її родового розвитку” та “Про раси доісторичної людини”⁹²⁰, а також “Доісторична людина”⁹²¹, “Про

⁹²⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 717: Абсолюторії, 1870-ті – 1890-ті роки, арк. 419–422 зв.

людські раси”⁹²², “Будова людини як свідчення її походження”⁹²³, “Соматична антропологія або натуральна історія людини”⁹²⁴. Проте головну увагу в навчальному процесі професор звертав усе ж на систематичну зоологію. У силабусах дисципліни Б. Дибовського йшли спершу в рубриці “Математичні та природничі науки”, а далі – “Біологічні науки” (підрубрика “Зоологія”)⁹²⁵. Схожа тематика була в лекційних курсах антропологічного спрямування, за які на Українських університетських курсах та в Українському університеті у Львові (на відділенні “Природничі науки” філософського факультету) відповідав І. Раковський: “Антропологія загальна”, “Погляд на людські раси”, “Доісторична людина”. Він читав також “Зоологію систематичну”, проте, на відміну від Б. Дибовського, відповідав і за “Основи передісторії”⁹²⁶. Отже, наукові зацікавлення І. Раковського, що виразилися і в його викладацькій діяльності, перебували на стику природничих наук та історії, своє бачення зв’язку яких учений ще 1908 р. висвітлив у спеціальній статті: історія має бути “антропологічною” – пояснювати, як людська природа, з одного боку, та расові чинники, з іншого, зумовлюють розвиток народів⁹²⁷. Ця стаття й інші праці І. Раковського дають змогу відтворити головні тези його лекційних курсів⁹²⁸. Загалом І. Раковський виділяв п’ять “рас” за кольором шкіри (“білу / кавказську”, “чорну / муринську”, “жовту / монгольську”, “буру / маляйську” та “червону /

⁹²¹ UL P/SW, 1901/02, I, 53.

⁹²² UL P/SW, 1901/02, II, 54; UL P/SW, 1902/03, I, 53.

⁹²³ UL P/SW, 1902/03, II, 55; UL P/SW, 1903/04, I, 56.

⁹²⁴ UL P/SW, 1905/06, I, 65.

⁹²⁵ UL P/SW, 1890/91, I, 32; UL P/SW, 1890/91, II, 33; UL P/SW, 1891/92, I, 33; UL P/SW, 1891/92, II, 32; UL P/SW, 1892/93, I, 32; UL P/SW, 1892/93, II, 32; UL P/SW, 1893/94, I, 32; UL P/SW, 1893/94, II, 34; UL P/SW, 1894/95, I, 36; UL P/SW, 1894/95, II, 35, 36; UL P/SW, 1895/96, I, 37; UL P/SW, 1895/96, II, 39; UL P/SW, 1896/97, I, 38; UL P/SW, 1896/97, II, 44; UL P/SW, 1897/98, I, 45; UL P/SW, 1897/98, II, 47; UL P/SW, 1898/99, I, 45, 46; UL P/SW, 1898/99, II, 48; UL P/SW, 1899/1900, I, 53; UL P/SW, 1899/1900, II, 51, 52; UL P/SW, 1900/01, I, 52, 53; UL P/SW, 1900/01, II, 52, 53; UL P/SW, 1901/02, I, 53; UL P/SW, 1901/02, II, 54; UL P/SW, 1902/03, I, 53; UL P/SW, 1902/03, II, 54, 55; UL P/SW, 1903/04, I, 56; UL P/SW, 1903/04, II, 59; UL P/SW, 1904/05, I, 59; UL P/SW, 1904/05, II, 63, 64; UL P/SW, 1905/06, I, 65; UL P/SW, 1905/06, II, 66.

⁹²⁶ Мудрий, *Змагання за українські університети в Галичині*, 89; Головацький, *Іван Раковський (1874–1949)*, 27, 28.

⁹²⁷ Іван Раковський, “Історія а природничі науки”, Іван Головацький, *Іван Раковський (1874–1949). Життєписно-бібліографічний нарис* (Львів: НТШ, 2004), 107.

⁹²⁸ Наприклад, І. Раковський писав, що расові ознаки – “се вислід предового передісторичного розвою, витворені твердою боротьбою за істнуванє та безпощадним добром, віками утрівалені пристосуванєм до найтяжших житєвих обставин, серед яких жила первістна людськість, вони передають ся законом спадковости аж до нинішніх часів, творять основу, та заразом і границі діланя і впливів господарських, політичних і иньших суспільних обставин, що ділаючи протягом розмірне короткої історичної доби, спричинюють безконечну диференціяцію народів, надаючи їм у всякій час відмінні прикмети питомої культури й цивілізації” (Раковський, “Історія а природничі науки”, 108).

індійську”) та дві “раси” за формою черепа (“круглоголову” та “довгоголову”). У структурі “рас” (на основі зросту, пігментації шкіри, волосся й очей, форми обличчя тощо) він виокремлював “породи”, змішання яких, за словами вченого, і зумовило появу антропологічних особливостей представників різних народів⁹²⁹.

На відміну від Б. Дибовського та І. Раковського, які розвивали антропологію передусім у поєднанні з біологічною наукою, Я. Чекановський представляв погляди, згідно з якими антропологія як природнича наука разом із так званими соціологічними науками (етнографією, етнологією та преісторичною археологією) становила групу антропологічних наук⁹³⁰ (нагадаємо, що тісний зв’язок між антропологією та етнологією відстоював і Ф. Вовк, зокрема, кафедра, яку на початку ХХ ст. він планував обійняти у Львівському університеті мала поєднувати антропологію та етнографію⁹³¹). Проте додамо, що від 1923/24 н. р. Я. Чекановський читав також окремий лекційний курс антропології для студентів медичного факультету, на якому до того цей предмет не викладали. Свою дисципліну обсягом дві години щотижня професор спершу подавав студентам п’ятого чи шостого року навчання, а від 1927/28 н. р. і до кінця 1930-х років – незмінно впродовж третього семестру студентам другого року студій⁹³².

Лекційні курси Я. Чекановського і його учнів Б. Росінського та С. Клімека, передбачені насамперед для студентів-гуманітаріїв, відображали поділ антропології на три частини: спеціальну антропологію, загальну антропологію та

⁹²⁹ Іван Раковський, “Расовість українців”, Іван Головацький, *Іван Раковський (1874–1949). Життєписно-бібліографічний нарис* (Львів: НТШ, 2004), 112.

⁹³⁰ Czekanowski, “Antropologja, etnologja, prehistorja”, 3, 5, 13. Своє бачення розвитку антропології Я. Чекановський висвітлює в окремій статті. Він зазначав, що ця наука усталилась лише в другій половині ХІХ ст., наголошуючи: частина вчених ототожнювала антропологію з описовою анатомією, натомість у 1860-х роках П. Брока окреслював антропологію наукою, що досліджує людський рід як цілість та з оглядом на його частини і стосовно до решти природи. Натомість в останній чверті ХІХ ст. Е. Тайлор назвав “антропологією” свою, за Я. Чекановським, історію культури (за його ж словами, під впливом Е. Тайлора у британській науці розпочалося змішання антропології та описової соціології). На початку 1920-х років львівський професор також зазначав, що впродовж декількох останніх десятиліть антропологія зосередилася на дослідженні людського роду як біологічної основи соціологічних явищ, хоча до того антропологами були винятково анатоми та лікарі, не обізнані зі соціологічними науками (до них Я. Чекановський зачисляв описову соціологію, етнографію, етнологію, преісторичну археологію, історію, мовознавчі науки) (Czekanowski, “Antropologja, etnologja, prehistorja”, 4, 12, 13).

⁹³¹ Студинський, “Матеріяли до життєпису Федора Вовка”, 410; [Вовк], “Від Редакції (Де-що про теперішній стан і завдання української етнології)”, V, VI.

⁹³² UL P/SW, 1923/24, I–III, 26; UL P/SW, 1924/25, I–III, 28; UL P/SW, 1925/26, I–III, 30; UL P/SW, 1925/26, I–III, 36; UL P/SW, 1926/27, I–III, 30, 37; UL P/SW, 1927/28, I–III, 14, 24; UL P/SW, 1928/29, I–III, 14, 24; UL P/SW, 1929/30, I–III, 14, 24; UL P/SW, 1930/31, I–III, 26, 28; UL P/SW, 1931/32, I–III, 37, 39; UL P/SW, 1932/33, I–III, 37, 38; UL P/SW, 1933/34, I–III, 36, 38; UL P/SW, 1934/35, I–III, 34, 36; UL P/SW, 1935/36, I–III, 36, 38; UL P/SW, 1936/37, I–III, 40, 41; UL P/SW, 1937/38, I–III, 40, 42; UL P/SW, 1938/39, I–III, 41, 43; UL P/SW, 1939/40, I–III, 38, 39.

етнічну антропологію чи антропографію⁹³³. Наприклад, якщо у 1913/14 н. р. Я. Чекановський читав курс “Антропологія”⁹³⁴ (повернувся до нього й під час перехідного періоду 1919–1921 рр.⁹³⁵), а в першому семестрі 1915/16 н. р. – “Вступ до антропології”⁹³⁶, які, вочевидь, охоплювали різні частини цієї науки, то від 1915 р. розпочав окремо викладати загальну антропологію⁹³⁷.

Професор зазначав, що основу курсів антропології (зокрема, згідно з класичними підручниками Поля Топінара та Р. Мартіна), з огляду на досить добре напрацювання та однастайність трактувань проблематики, становила спеціальна антропологія, спрямована на нагромадження, систематизацію і синтез відомостей про анатомічні, фізіологічні й інші ознаки людини як представника свого біологічного виду, проте, на відміну від інших природничих наук, – у порівняльному ключі, висуваючи на перший план відмінності між різними групами людського роду (расову строкатість). Одне з головних завдань спеціальної антропології Я. Чекановський убачав у вирішенні серед величезної кількості антропологічних ознак тих, які дають змогу зорієнтуватися в антропологічних процесах у середовищі представників людського роду. Саме під час вивчення спеціальної антропології відбувалося ознайомлення студентів зі статистичними методами. Застосування біометрії (методів антропологічного дослідження, що ґрунтуються на пристосованій до специфіки біологічних наук математичній статистиці) в антропології, за словами Я. Чекановського, було більш поширеним, аніж в інших ділянках біологічної науки через удосконалення техніки обмірів та необхідність порівняння груп з ледь помітними відмінностями⁹³⁸.

⁹³³ Czekanowski, “Antropologia, etnologia, prehistorja”, 5.

⁹³⁴ UL P/SW, 1913/14, I, 19; UL P/SW, 1913/14, II, 19.

⁹³⁵ UL P/SW, 1919/20, I–II, 18; UL P/SW, 1920/21, I–II, 18.

⁹³⁶ UL P/SW, 1914/15, I, 19; UL P/SW, 1915/16, I, 20.

⁹³⁷ UL P/SW, 1914/15, I, 19; UL P/SW, 1915/16, I, 20; UL P/SW, 1915/16, II, 18; UL P/SW, 1916/17, I, 20; UL P/SW, 1916/17, II, 19; UL P/SW, 1917/18, I, 20; UL P/SW, 1917/18, II, 20; UL P/SW, 1918/19, I, 21; UL P/SW, 1921/22, I–II, 27; UL P/SW, 1922/23, I–II, 31; UL P/SW, 1922/23, III, 23; UL P/SW, 1923/24, I–III, 39; UL P/SW (filoz.), 1923/24, III, 10; UL P/SW, 1924/25, I–III, 43; UL P/SW, 1925/26, I–III, 47; UL P/SW, 1926/27, I–III, 49; UL P/SW, 1927/28, I–III, 40; UL P/SW, 1928/29, I–III, 40; UL P/SW, 1929/30, I–III, 39; UL P/SW, 1930/31, I–III, 41; UL P/SW, 1931/32, I–III, 56; UL P/SW, 1932/33, I–III, 57; UL P/SW, 1933/34, I–III, 58; UL P/SW, 1934/35, I–III, 56; UL P/SW, 1935/36, I–III, 58; UL P/SW, 1936/37, I–III, 61; UL P/SW, 1937/38, I–III, 62; UL P/SW, 1938/39, I–III, 64; UL P/SW, 1939/40, I–III, 59.

⁹³⁸ Czekanowski, “Antropologia, etnologia, prehistorja”, 6, 8, 14, 15.

Додамо, що “Нарис статистичних методів: у застосуванні до антропології”⁹³⁹, опублікований Я. Чекановським ще 1913 р., тривалий період був єдиним польськомовним підручником зі статистики⁹⁴⁰. Застосуванню методів математичної статистики в антропології Я. Чекановський присвятив низку курсів, які були поєднані з практичними заняттями: “Вступ до біометрії”⁹⁴¹, що відбувалися зазвичай у першому–другому триместрах, та “Вступ до антропометрії”⁹⁴² – у третьому триместрі (у 1924/25 н. р. замість нього професор проводив заняття з курсу “Вступ до краніометрії”⁹⁴³). Проводити ці заняття професору допомагав Б. Росінський, а наприкінці 1930-х років – С. Клімек (цей учень Я. Чекановського у власному лекційному курсі “Дослідницькі методи антропологічних наук” висвітлював особливості застосування статистичних методів не лише в антропології, а й в етнології⁹⁴⁴). “Надмірну довіру до біометричних методів” як недолік Я. Чекановському закидав К. Столигво⁹⁴⁵.

На відміну від спеціальної антропології, загальна антропологія, за Я. Чекановським, охоплювала декілька напрямів: так звану загальну антропологію у строгому значенні цього слова, зоологічну антропологію, антропологію рас та

⁹³⁹ Jan Czekanowski, *Zarys metod statystycznych: w zastosowaniu do antropologii* (Warszawa: T-wa Nauk. Warszawskie, Rubieszewski i Wrotnowski, 1913), IV + 228 s. (Prace Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Wydział Nauk Matematycznych i Przyrodniczych, Nr. 5).

⁹⁴⁰ Професора вважали одним з головних знавців цієї науки. Наприклад, від кінця 1920-х років на факультеті права Я. Чекановський читав курс “Статистика” та керував справами зі статистики. У 1933 р. на цьому ж факультеті навіть відкрили очолений Я. Чекановським Заклад статистики (діяв до 1939 р. на другому поверсі університетської будівлі на вулиці Міцкевича, 5 (нині вул. Листопадового чину, приміщення механіко-математичного факультету) (UL P/SW, 1929/30, I–III, 12; UL P/SW, 1930/31, I–III, 13; UL P/SW, 1931/32, I–III, 17; UL P/SW, 1932/33, I–III, 14; UL P/SW, 1933/34, I–III, 14; UL P/SW, 1934/35, I–III, 12; UL P/SW, 1935/36, I–III, 13; UL P/SW, 1936/37, I–III, 13; UL P/SW, 1937/38, I–III, 13; UL P/SW, 1938/39, I–III, 13; UL P/SW, 1939/40, I–III, 12; UL S, 1933/34, 1934/35, 53; UL S, 1935/36, 52; UL S, 1936/37, 1937/38, 61; UL S, 1938/39, 56). Про внесок Я. Чекановського у розвиток статистики див.: Mirosław Krzyśko, “Jan Czekanowski (1882–1965)”, *Statistics in Transition: journal of the Polish Statistical Association* 13, zesz. 1 (2012): 161–168; Mirosław Krzyśko, “Jan Czekanowski: anthropologist and statistician”, *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica* 228 (2009): 21–32.

⁹⁴¹ UL P/SW, 1922/23, I–II, 31; UL P/SW, 1923/24, I–III, 39; UL P/SW, 1924/25, I–III, 44; UL P/SW, 1925/26, I–III, 47; UL P/SW, 1926/27, I–III, 50; UL P/SW, 1927/28, I–III, 40; UL P/SW, 1928/29, I–III, 40; UL P/SW, 1929/30, I–III, 39; UL P/SW, 1930/31, I–III, 41; UL P/SW, 1931/32, I–III, 57; UL P/SW, 1932/33, I–III, 58; UL P/SW, 1933/34, I–III, 58; UL P/SW, 1934/35, I–III, 56; UL P/SW, 1935/36, I–III, 59; UL P/SW, 1936/37, I–III, 61; UL P/SW, 1937/38, I–III, 62; UL P/SW, 1938/39, I–III, 65; UL P/SW, 1939/40, I–III, 59.

⁹⁴² UL P/SW, 1922/23, III, 23; UL P/SW, 1923/24 (filoz.), III, 9; UL P/SW, 1926/27, I–III, 50; UL P/SW, 1927/28, I–III, 40; UL P/SW, 1928/29, I–III, 40; UL P/SW, 1929/30, I–III, 39; UL P/SW, 1930/31, I–III, 41; UL P/SW, 1931/32, I–III, 57; UL P/SW, UL P/SW, 1932/33, I–III, 58; UL P/SW, 1933/34, I–III, 58; UL P/SW, 1934/35, I–III, 56; UL P/SW, 1935/36, I–III, 59; UL P/SW, 1936/37, I–III, 61; UL P/SW, 1937/38, I–III, 62; UL P/SW, 1938/39, I–III, 65; UL P/SW, 1939/40, I–III, 59.

⁹⁴³ UL P/SW, 1924/25, I–III, 44.

⁹⁴⁴ UL P/SW, 1934/35, I–III, 57; UL P/SW, 1935/36, I–III, 60; UL P/SW, 1936/37, I–III, 62; UL P/SW, 1937/38, I–III, 63; UL P/SW, 1939/40, 60.

⁹⁴⁵ Kazimierz Stoliwo, “W sprawie badań nad podłożem rasowym populacji antropogenicznych”, *Lud* 24 (1925): 206, 207.

соціальну антропологію, об'єднаних дослідженням “виду”, “рас” і “типів” (проте у їхньому стосунку до загальних біологічних законів, інших видів, етнічних і соціальних груп, соціального середовища)⁹⁴⁶.

Загальна антропологія у строгому значенні слова, за Я. Чекановським, зорієнтована на аналіз загальних біологічних законів (змінності, індивідуальності, спадковості, схрещування, відбору, реакції на вплив середовища тощо) у їхньому стосунку до людини (фактично є частиною загальної біології, обмеженої людиною як предметом дослідження). Натомість зоологічна антропологія спрямована на вивчення (на підставі схожості) спорідненості людини як виду передусім з людиноподібними мавпами (фактично є частиною порівняльної анатомії ссавців, предмет дослідження якої обмежений зазначеними видами)⁹⁴⁷. Після габілітації саме Б. Росінський відповідав за викладання зоологічної антропології студентам Львівського університету. У перший рік (1926/27) він прочитав загальний курс “Зоологічна антропологія”, а в наступні роки висвітлював її окремі розділи: порівняльну остеологію (“науку про кістки”) (робив акцент на грудній клітці, кінцівках і черепі), порівняльну міологію (“науку про м'язи”) (висвітлював антропоморфологію м'яких частин голови, шиї, тулуба та кінцівок, окремо спиняючись на системі травлення, кровоносній та нервовій системах), ембріональний та післяембріональний розвиток індивідуальних антропологічних особливостей⁹⁴⁸.

Антропологія рас як частина загальної антропології охоплювала систематику людського роду завдяки аналізу популяцій – з'ясування спорідненості між підгрупами людського роду завдяки дослідженню його біологічних складників. Предметом антропології рас Я. Чекановський називав не популяції, а їхні засадничі складники, у різних “територіальних” та “етнічних” групах представлені в різному кількісному співвідношенні (найбільш виразні засадничі

⁹⁴⁶ Czekanowski, “Antropologja, etnologja, prehistorja”, 6.

⁹⁴⁷ Ibid., 10, 11, 14.

⁹⁴⁸ UL P/SW, 1926/27, I–III, 50; UL P/SW, 1927/28, I–III, 40; UL P/SW, 1928/29, I–III, 40; UL P/SW, 1929/30, I–III, 40; UL P/SW, 1930/31, I–III, 42; UL P/SW, 1931/32, I–III, 57; UL P/SW, 1932/33, I–III, 58; UL P/SW, 1933/34, I–III, 59; UL P/SW, 1934/35, I–III, 57; UL P/SW, 1935/36, I–III, 59; UL P/SW, 1936/37, I–III, 62; UL P/SW, 1937/38, I–III, 63; UL P/SW, 1938/39, I–III, 65, 66; UL P/SW, 1939/40, I–III, 59. Див. також: Пацай, “Діяльність Болеслава Росінського на кафедрі антропології Університету Яна Казимира”, 16, 17.

складники популяції – “антропологічні первні” – учений окреслював терміном “антропологічні типи”, зазначаючи, що певна кількість близьких один до одного антропологічних типів становить “расу”). Остання частина загальної антропології – соціальна антропологія, за твердженням професора, досліджує, з одного боку, вплив соціальних чинників (середовища) на природні (фізичні та психічні) риси людини, а з іншого, – вплив расових чинників на “етнічні” та “соціальні” групи⁹⁴⁹.

Окрема група лекційних курсів Я.Чекановського присвячена етнічній антропології (антропографії). Ще в другій половині 1910-х років він декларував курси “Антропологія і етнографія Африки”⁹⁵⁰, “Вступ до антропології та етнографії Польщі”⁹⁵¹ та “Вступ до антропології Польщі”⁹⁵², натомість від початку наступного десятиліття і до 1939 р. включно читав етнічну антропологію, зокрема, Африки, Океанії, Азії, Америки та Європи, або ж з акцентом на слов’янах⁹⁵³. На 1934/35 н. р. курс “Етнічна антропологія Америки” задекларував С. Клімек⁹⁵⁴.

Етнічну антропологію Я.Чекановський розглядав як самостійну дисципліну, предметом якої є антропологічний (природничий) опис популяцій, що дає змогу окреслити їхній антропологічний склад (біологічні складники). Під терміном “популяції”, узятим з біологічної науки, учений розумів “етнічні” (“етнічно-соціальні”) та “територіальні” групи, сформовані завдяки тривалому співжиттю: як наслідок, вони піддалися тому самому відбору, що витворив у їхніх представників спільні фізичні та психічні властивості (формують антропологічне обличчя групи). Етнічна антропологія тісно пов’язана з соціологічними науками, позаяк у ході опису популяції дослідник неодмінно натикається на етнічні та

⁹⁴⁹ Czekanowski, “Antropologja, etnologja, prehistorja”, 11, 14.

⁹⁵⁰ UL P/SW, 1916/17, I, 20.

⁹⁵¹ UL P/SW, 1917/18, I, 20; UL P/SW, 1917/18, II, 20.

⁹⁵² UL P/SW, 1919/20, I, 18.

⁹⁵³ UL P/SW, 1922/23, I–II, 31; UL P/SW, 1922/23, III, 23; UL P/SW, 1923/24, I–III, 39; 1923/24 (filoz.), I–III, 9; UL P/SW, 1924/25, I–III, 43; UL P/SW, 1925/26, I–III, 47; UL P/SW, 1926/27, I–III, 50; UL P/SW, 1927/28, I–III, 40; UL P/SW, 1928/29, I–III, 40; UL P/SW, 1929/30, I–III, 39; UL P/SW, 1930/31, I–III, 41; UL P/SW, 1931/32, I–III, 57; UL P/SW, 1932/33, I–III, 58; UL P/SW, 1933/34, I–III, 58; UL P/SW, 1934/35, I–III, 56; UL P/SW, 1935/36, I–III, 58; UL P/SW, 1936/37, I–III, 61; UL P/SW, 1937/38, I–III, 62; UL P/SW, 1938/39, I–III, 65; UL P/SW, 1939/40, I–III, 59.

⁹⁵⁴ UL P/SW, 1934/35, I–III, 57. Докладніше див.: Роман Тарнавський, “Антропологічний напрям славістичних студій у Львівському університеті (1920–1930-ті роки)”, *Проблеми слов’янознавства* 65 (2016): 178–184.

соціальні межі. Я. Чекановський наголошував: явища із засягу дослідження етнічної антропології, що, поза сумнівом, належать до сфери природничих наук, значно витворені історичними та соціальними процесами. Ще раз зазначимо, що львівський професор не погоджувався з П. Брокою, який етнічну антропологію – природничу за змістом науку, – позначав терміном “етнологія” (польський антрополог і соціолог Людвік Кжівіцький⁹⁵⁵ та учитель Я. Чекановського Р. Мартін, протиставляючи фізичну антропологію психічній, називали “етнологією” саме психічну антропологію). За твердженням Я. Чекановського, змішання термінів “антропографія”, або “описова антропологія”, та “етнологія”, притаманне французьким антропологам, спричинене тим, що під популяціями вони розуміли “етнічні групи”. Натомість Я. Чекановський наголошував, що частини народу на певній території з антропологічного погляду, зазвичай, не є одноманітними та, через географічні та історичні чинники, розпадаються на різні популяції. Тому етнічна антропологія має звертати увагу і на особливості (морфологічні та фізіологічні ознаки, схильність до певних хвороб тощо) в групах у межах одного народу, наприклад, у населення різних повітів⁹⁵⁶.

Дослідження остеологічного матеріалу пре- чи протоісторичних періодів, з огляду на необхідність застосування спеціальних методів та співпраці з археологами-преісториками, Я. Чекановський був схильний виділяти в окремий напрям етнічної антропології – палеоантропологію (протоантропологію). Її специфікою є те, що дослідник на підставі рис індивіда (зазвичай черепа) визначає його належність до певної популяції, антропологічного типу чи раси⁹⁵⁷. Окремий курс “Палеоантропологія” в останній третині 1920-х років читав Б. Росінський⁹⁵⁸. Найважливішою допоміжною наукою палеоантропології Я. Чекановський уважав преісторичну археологію⁹⁵⁹.

⁹⁵⁵ Студент Я. Чекановського Антоній Сікора, вочевидь у межах практичних занять, виконав роботу, присвячену аналізу праці Л. Кжівіцького “Народи: нарис етнічної антропології” (1893) (ДАЛЮ, ф. 26. оп. 11, спр. 1284: Сікора Антоній (робота “Ludwik Krzywicki jako etnograf z szególnym uwzględnieniem dzieła jego «Ludy»”), між пер. пол. 1910-х та пер. пол. 1920-х років).

⁹⁵⁶ Czekanowski, “Antropologja, etnologja, prehistorja”, 5, 6, 8–10, 12–15.

⁹⁵⁷ Ibid., 9, 15.

⁹⁵⁸ UL P/SW, 1927/28, I–III, 40; UL P/SW, 1928/29, I–III, 40.

⁹⁵⁹ Czekanowski, “Antropologja, etnologja, prehistorja”, 13.

Для порівняння наведемо інформацію про викладання антропології в Ягеллонському та Познанському університетах, яка дає змогу зрозуміти специфіку представлення цієї науки в навчальному процесі у Львівському університеті. Упродовж 1908–1931 рр. у головному університеті Кракова антропологію викладав професор Ю. Талько-Гринцевич⁹⁶⁰. Наприклад, на філософському факультеті від 1919/20 н. р. він читав курс “Антропологія”⁹⁶¹, а також дисципліни, які в загальному перегукувалися зі схарактеризованим поділом антропологічної науки, що його навів Я. Чекановський, хоча й з певним особливостями:

1) “Загальна антропологія”, “Загальна (зоологічна) антропологія”, “Загальна і зоологічна антропологія”⁹⁶²;

2) “Загальна та спеціальна антропологія”, “Спеціальна антропологія”, “Спеціальна (расова) антропологія”, “Спеціальна антропологія (расова) та польських земель”⁹⁶³;

3) “Преісторична антропологія”⁹⁶⁴;

4) “Антропологічна анатомія”⁹⁶⁵.

Крім того, Ю. Талько-Гринцевич пропонував студентам курси “Антропологічні методи і дослідження” / “Методи і дослідження в антропології”, “Антропологія у зв’язку з фізіологічними та біологічними явищами”, “Класифікація рас. Польські народи. Вроджені відхилення та штучні деформації”⁹⁶⁶. Усі ці дисципліни професора в силабусах обліковані в рубриці “Антропологія” напряму “Математично-природничі науки” філософського

⁹⁶⁰ Докладніше про вченого див.: Rataj, “Julian Talko-Hryniewicz (1850–1936)”, 236–241.

⁹⁶¹ UJ P/SW, 1919/20, I, 25; UJ P/SW, 1920/21, I, 27; UJ P/SW, 1920/21, III, 29; UJ P/SW, 1921/22, I–III, 58.

⁹⁶² UJ P/SW, 1923/24, I–III, 69; UJ P/SW, 1924/25, I–III, 70; UJ P/SW, 1925/26, I–III, 72; UJ P/SW, 1927/28, I–III, 85, 86; UJ P/SW, 1929/30, I–III, 102.

⁹⁶³ UJ P/SW, 1922/23, I–III, 59; UJ P/SW, 1924/25, I–III, 70; UJ P/SW, 1926/27, I–III, 74, 7; UJ P/SW, 1928/29, I–III, 89; UJ P/SW, 1930/31, I–III, 105, 106.

⁹⁶⁴ UJ P/SW, 1926/27, I–III, 74, 75; UJ P/SW, 1927/28, I–III, 85, 86; UJ P/SW, 1928/29, I–III, 89; UJ P/SW, 1929/30, I–III, 102; UJ P/SW, 1930/31, I–III, 105, 106.

⁹⁶⁵ UJ P/SW, 1919/20, I, 25; UJ P/SW, 1920/21, I, 27; UJ P/SW, 1920/21, III, 29; UJ P/SW, 1921/22, I–III, 58; UJ P/SW, 1922/23, I–III, 59; UJ P/SW, 1923/24, I–III, 69; UJ P/SW, 1924/25, I–III, 70; UJ P/SW, 1925/26, I–III, 72; UJ P/SW, 1926/27, I–III, 74, 75; UJ P/SW, 1927/28, I–III, 85, 86; UJ P/SW, 1928/29, I–III, 89; UJ P/SW, 1929/30, I–III, 102; UJ P/SW, 1930/31, I–III, 105, 106.

⁹⁶⁶ UJ P/SW, 1919/20, I, 25; UJ P/SW, 1920/21, I, 27; UJ P/SW, 1920/21, III, 29; UJ P/SW, 1921/22, I–III, 58; UJ P/SW, 1922/23, I–III, 59; UJ P/SW, 1923/24, I–III, 69; UJ P/SW, 1924/25, I–III, 70; UJ P/SW, 1925/26, I–III, 72; UJ P/SW, 1926/27, I–III, 74, 75; UJ P/SW, 1927/28, I–III, 85, 86; UJ P/SW, 1928/29, I–III, 89; UJ P/SW, 1929/30, I–III, 102; UJ P/SW, 1930/31, I–III, 105, 106.

факультету. Крім Ю. Талько-Гринцевича, наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років антропологію на філософському факультеті викладав доцент К. Столигво (курси “Викопні людські раси”, “Людські раси з періоду палеоліту”, “Конституційні типи” та “Питання конституційних типів”)⁹⁶⁷. Від 1934/35 н. р. К. Столигво викладав уже як звичайний професор, і тематичний спектр його курсів розширився⁹⁶⁸. З 1935/36 н. р. силабуси фіксують і курси доцента Е. Столигво: “Антропологічні основи виховання”, “Питання спадковості в людини”, “Питання схрещування людських рас” та курс “З питань євгеніки”, який рік перед тим читав К. Столигво⁹⁶⁹.

У Познанському університеті антропологію також викладали на декількох факультетах та в межах студій фізичного виховання. Наприклад, на медичному факультеті від початку 1920-х років відповідні курси читав звичайний професор

⁹⁶⁷ UJ P/SW, 1928/29, I–III, 89; UJ P/SW, 1929/30, I–III, 102; UJ P/SW, 1930/31, I–III, 106.

⁹⁶⁸ Серед курсів К. Столигва були: “Антропологія: загальні питання” (1934/35–1938/39), “Морфологічна антропологія” (1935/36–1937/38), “Антропологія: родовий розвиток людини” (1937/38), “Антропологія: індивідуальний розвиток людини” (1936/37–1938/39), “Питання рас та конституційних типів” (1934/35), “Антропологія: людські раси” (1936/37, 1937/38), “Антропологія: бістипологічні питання та людські раси” (1935/36), “Антропологія: доісторичні раси людини” / “Доісторичні людські раси” (1934/35, 1938/39), “Антропологія: сучасні раси людини” / “Сучасні людські раси” (1934/35, 1938/39), “Антропологія: конституційні типи” (1936/37, 1937/38), “Антропологія: питання конституціоналізму” (1938/39), “Антропологія: питання євгеніки” (1937/38) (UJ P/SW, 1934/35, I–III, 113; UJ P/SW, 1935/36, I–III, 115; UJ P/SW, 1936/37, I–III, 119; UJ P/SW, 1937/38, I–III, 124; UJ P/SW, 1938/39, I–III, 126).

⁹⁶⁹ UJ P/SW, 1935/36, I–III, 115; UJ P/SW, 1936/37, I–III, 119; UJ P/SW, 1937/38, I–III, 124; UJ P/SW, 1938/39, I–III, 126. Наголосимо, що Ю. Талько-Гринцевич та К. Столигво подавали до силабусів окремо курси і для студентів медичного факультету, що відображали, фактично, увесь спектр уже згаданих дисциплін цих учених (UJ P/SW, 1922/23, I–III, 19; UJ P/SW, 1923/24, I–III, 19, 20; UJ P/SW, 1924/25, I–III, 20, 21; UJ P/SW, 1925/26, I–III, 22–24; UJ P/SW, 1926/27, I–III, 23, 24; UJ P/SW, 1927/28, I–III, 23–27; UJ P/SW, 1928/29, I–III, 23–25; UJ P/SW, 1929/30, I–III, 23–26; UJ P/SW, 1930/31, I–III, 24–28; UJ P/SW, 1934/35, I–III, 48; UJ P/SW, 1935/36, I–III, 50.; UJ P/SW, 1936/37, I–III, 53; UJ P/SW, 1937/38, I–III, 53; UJ P/SW, 1938/39, I–III, 53.). До того ж, у переліку предметів Ю. Талько-Гринцевича для медичного факультету були “Загальна антропологія для медиків” (заняття професор проводив разом з доктором Людоміром Седлячком-Коморовським) (UJ P/SW, 1928/29, I–III, 23–25; UJ P/SW, 1929/30, I–III, 23–26), “Фізична антропологія” (UJ P/SW, 1922/23, I–III, 19) та “Преісторична людина” (UJ P/SW, 1926/27, I–III, 23, 24). Т бто, студентам-медикам професор подавав й історичну проблематику. У Ягеллонському університеті, на відміну від Львівського, викладання антропологічних дисциплін розширювали й завдяки окремим студіям фізичного виховання при медичному факультеті. І якщо Ю. Талько-Гринцевич від кінця 1920-х років читав у їхніх межах лише курс “Загальна антропологія” (згодом проводити ці заняття йому допомагав Л. Седлячек-Коморовський) (UJ P/SW, 1928/29, I–III, 41, 48; UJ P/SW, 1929/30, I–III, 40, 42; UJ P/SW, 1930/31, I–III, 42–44, 47; UJ P/SW, 1931/32, I–III, 46–48, 51; UJ P/SW, 1932/33, I–III, 48–50), то К. Столигво від середини 1930-х років викладав для студентів студій фізичного виховання чималий перелік лекційних предметів. Серед них – “Антропологія: загальні питання” (1935/36, 1936/37), “Антропологія: родовий розвиток людини” (1937/38, 1938/39), “Антропологія: індивідуальний розвиток людини” (1938/39), “Питання рас і конституційних типів” (1935/36), “Антропологія: людські раси” (1936/37–1938/39), “Антропологія: конституційні типи” (1936/37–1938/39), “Антропологія: питання євгеніки” (1937/38). Наприкінці десятиліття останній курс на цих студіях читала Е. Столигво, яка викладала також “Антропологічні основи фізичного виховання” (1938/39) (UJ P/SW, 1935/36, I–III, 52–55; UJ P/SW, 1936/37, I–III, 55–59; UJ P/SW, 1937/38, I–III, 53–59; UJ P/SW, 1938/39, I–III, 55–61).

А. Вжосек, а від початку 1930-х років – також доцент М. Цвірко-Годицький⁹⁷⁰. А. Вжосек читав курс “Антропологія” і на студіях фізичного виховання⁹⁷¹. На них викладав також учень Я. Чекановського К. Стояновський, проте він відповідав передусім за практичні заняття: як асистент розпочинав з керівництва скаутськими вправами, а згодом як доцент керував вправами з прикладної антропометрії⁹⁷². Після габілітації, уже в статусі доцента, К. Стояновський читав лекційні курси на гуманітарному факультеті (у силабусах їх подавали в рубриці “Антропологія”)⁹⁷³.

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 4.3.

Перші лекційні курси антропологічного спрямування у Львівському університеті читав Б. Дибовський у межах напрямку “Зоологія” (наприкінці XIX ст. їх відвідував студент філософського факультету І. Раковський). Лекційні курси з антропології І. Раковського вже як викладача Українських університетських курсів та Українського університету у Львові належали до напрямку “Природничі науки”. Розгляд антропологічної проблематики в межах природничих або медичних наук був традиційним для багатьох університетів, зокрема, Ягеллонського та Познанського. Натомість Я. Чекановський у Львівському університеті більшість своїх дисциплін антропологічного спрямування орієнтував на студентів-гуманітаріїв (цю традицію перейняв і його учень К. Стояновський як доцент гуманітарного факультету Познанського університету).

⁹⁷⁰ Серед курсів А. Вжосека були “Антропологія”, “Антропометрія”, “Остеометрія”, “Фізіологічна антропологія”, “Кримінальна антропологія”, М. Цвірко-Годицького – “Засади антропометрії”, “Зоологічна антропологія”, “Вибрані розділи зоологічної антропології”, “Методика антропологічних робіт і досліджень” “Норми фізичного розвитку дітей у світлі антропологічних досліджень” (UP P/SW, 1921/22, I, 25; UP P/SW, 1926/27, I–III, 26, 37; UP P/SW, 1931/32, I–III, 26–28; UP P/SW, 1932/33, I–III, 20, 21; UP P/SW, 1933/34, I–III, 21–25; UP P/SW, 1934/35, I–III, 94–100; UP P/SW, 1935/36, I–III, 110, 111; UP P/SW, 1936/37, I–III, 113, 114; UP P/SW, 1937/38, I–III, 41, 42; UP P/SW, 1938/39, I–III, 43, 44).

⁹⁷¹ UP P/SW, 1931/32, I–III, 45; UP P/SW, 1932/33, I–III, 35; UP P/SW, 1933/34, I–III, 37; UP P/SW, 1934/35, I–III, 112; UP P/SW, 1935/36, I–III, 117; UP P/SW, 1936/37, I–III, 120; UP P/SW, 1937/38, I–III, 49; UP P/SW, 1938/39, I–III, 51.

⁹⁷² UP P/SW, 1926/27, I–III, 40; UP P/SW, 1931/32, I–III, 45; UP P/SW, 1932/33, I–III, 35.

⁹⁷³ Серед цих дисциплін були такі: “Загальна антропологія”, “Преісторична антропографія та антропологія”, “Вибрані питання з антропометрії” та “Вибрані питання з прикладної антропометрії”, “Психічна антропологія” та “Підставові питання з психічної антропології”, “Раса як соціальний зв’язок” та “Суспільно-політична антропологія Польщі” (UP P/SW, 1931/32, I–III, 55; UP P/SW, 1932/33, I–III, 43; UP P/SW, 1933/34, I–III, 44; UP P/SW, 1934/35, I–III, 120; UP P/SW, 1935/36, I–III, 124; UP P/SW, 1936/37, I–III, 129; UP P/SW, 1937/38, I–III, 59; UP P/SW, 1938/39, I–III, 61).

Серед представлених курсами Я. Чекановського напрямів, які в Ягеллонському та Познанському університетах як антропологічних центрах були відображені слабше, – етнічна антропологія, на якій львівський професор особливо акцентував. У цьому самому напрямі (етнічна антропологія Америки) працював доцент С. Клімек. Натомість інший учень Я. Чекановського – Б. Росінський – розробив курс “Палеоантропологія” (один із напрямів етнічної антропології), проте його основним педагогічним навантаженням було викладання зоологічної антропології. У курсах методологічного спрямування Я. Чекановський та його учні виокремлювали кількісні методи під час антропологічних досліджень.

Отже, упродовж кінця XIX – першої половини XX ст. у Львівському університеті (Цісарсько-королівському університеті імені цісаря Франца I у Львові, Університеті Яна Казимира у Львові та Українському університеті у Львові з Українськими університетськими курсами як його першим етапом) значну увагу в навчальному процесі звертали на народознавчу проблематику. Вона була представлена лекційними курсами викладачів різних галузей знань (філологів, істориків, археологів, орієнталістів, славістів, мистецтвознавців, музикологів, географів, юристів та ін.), що відображає їхні зв'язки з народознавчими науками. Проте відповідні комплексні навчальні студії забезпечували професійні етнологи, фольклористи та антропологи, зокрема, С. Цішевський, Я. Чекановський, Ф. Колесса, І. Раковський, А. Фішер, Б. Росінський, С. Клімек та Я. Фальковський.

Попри доволі високий рівень навчального процесу, матеріали, які лягли в основу лекційних курсів народознавців, засвідчують і політичну заангажованість деяких викладачів, що ставала причиною відходу від об'єктивності під час висвітлення тієї чи іншої проблематики. Найчіткіше це видно на прикладі А. Фішера та Я. Фальковського, які, характеризуючи українців, підтримували антиукраїнські ідеологічні схеми влади Польської Республіки.

РОЗДІЛ V

НАРОДОЗНАВЧА СКЛАДОВА АБСОЛЮТОРІЇВ: ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ (1895–1939)

5.1. Народознавча проблематика в загальній системі вправ, просемінарів, семінарів та робітень

На 1890-ті роки в навчальному процесі у Львівському університеті було декілька форм практичних занять – вправи, просемінар і семінар, які могли поділяти на нижчі та вищі. На початку XX ст. поширення набули і конферсаторії (полягали в бесідах професора зі студентами на визначені теми), репетиторії (повторення пройденого матеріалу) та робітні (лабораторії) для наук, які потребували більшої практичної підготовки. Належність студента до тієї чи іншої галузі визначали передусім семінар чи робітня, у яких він працював (якщо давав змогу розклад, можна було відвідувати їх декілька). Специфіка представлення вправ, просемінарів, семінарів та робітень (керувати двома останніми, за невеликими винятками, мали право лише професори) у навчальному процесі різних галузей залежала від їхніх особливостей і потреб. Ця система практичних занять не змінювалася до радянської реорганізації університету восени 1939 р.⁹⁷⁴

Наприкінці XIX – на початку XX ст. народознавча проблематика була представлена передусім на практичних заняттях з філологічних дисциплін, зокрема, з української філології, а також географії та зоології. Ще 16 липня 1887 р. Міністерство віросповідань та освіти затвердило організаційний статут семінару для руської філології Львівського університету під керівництвом О. Огоновського. Після смерті вченого 28 жовтня 1894 р. у роботі семінару настала чотирирічна перерва, позаяк О. Колесса, який від 1896 р. викладав українську мову та літературу в статусі приватного доцента, не мав права очолити семінар. У 1896–1897 рр. він керував лише історично-літературними вправами (на цих заняттях розвідки “Фольклорні елементи в Шевченкових «Гайдамаках»” та “Апокрифічно-фольклорні елементи в “Сьвітових байках” С. Руданського”

⁹⁷⁴ UL P/SW, 1895–1940.

підготував студент В. Гнатюк). Рескриптом від 11 березня 1898 р. тоді вже професору О. Колессі міністерство доручило керівництво семінаром для руської філології⁹⁷⁵. На початку 1900-х років практичні заняття змінили назву на “семінар українсько-руської філології”⁹⁷⁶, а від середини 1910-х років остаточно утвердилася назва “семінар української філології”, вперше вжита ще в 1907/08 н. р.⁹⁷⁷ Окремі аспекти народознавства від початку 1900-х років розглядали на вправах, а від кінця десятиліття – і на семінарі (офіційна назва – “семінар для руської філології”, від 1915 р. – “семінар для українсько-руської філології”) К. Студинського⁹⁷⁸. Востаннє семінари як форми навчального процесу під керівництвом О. Колесси та К. Студинського задекларовано на зимовий семестр 1918/19 н. р.⁹⁷⁹ Натомість від початків Університету Яна Казимира у Львові запровадження семінару, присвяченого українській філології, гальмували. Це відбулося лише наприкінці 1920-х років, коли “семінар руської філології”⁹⁸⁰ (наприкінці 1930-х цю назву змінили на “семінар українсько-руської філології”⁹⁸¹) очолив Я. Янув. Серед його тематики були, зокрема, питання діалектології та

⁹⁷⁵ Kronika UL, 1898/99–1909/10, 517.

⁹⁷⁶ UL P/SW, 1901/02, I, 50; UL P/SW, 1901/02, II, 51; UL P/SW, 1902/03, I, 50; UL P/SW, 1902/03, II, 52; UL P/SW, 1903/04, I, 53; UL P/SW, 1903/04, II, 55, 56; UL P/SW, 1904/05, I, 56; UL P/SW, 1904/05, II, 60; UL P/SW, 1905/06, I, 61; UL P/SW, 1906/07, I, 59, 60; UL P/SW, 1907/08, II, 16; UL P/SW, 1908/09, I, 16; UL P/SW, 1908/09, II, 16; UL P/SW, 1909/10, I, 17; UL P/SW, 1909/10, II, 17; UL P/SW, 1910/11, I, 16; UL P/SW, 1910/11, II, 16; UL P/SW, 1911/12, I, 17; UL P/SW, 1911/12, II, 17; UL P/SW, 1912/13, I, 17; UL P/SW, 1913/14, I, 18; UL P/SW, 1913/14, II, 18.

⁹⁷⁷ UL P/SW, 1907/08, I, 15; UL P/SW, 1915/16, I, 19; UL P/SW, 1915/16, II, 16; UL P/SW, 1916/17, II, 18; UL P/SW, 1917/18, I, 19; UL P/SW, 1917/18, II, 18; UL P/SW, 1918/19, I, 19. В. Ган, характеризуючи семінар під керівництвом О. Колесси, наголосив на найліпших рефератах і роботах його учасників, а саме: “Кармелюк в народній творчості і в письменстві” (М. Галушинський), “Українські народні пісні про панщину” (О. Людкевич), “Причинки до розсліду космогонічних тем в апокрифічній літературі та в творчості українського люду” (І. Брик), “Св. Петро і Павло в переказах українського люду та в літературі апокрифічній” і “Кілька питань з обсягу фольклору” (С. Ганущак), “Важніші балагові теми в українській народній поезії та в письменстві” (І. Гаврилюк), “Фольклорні елементи в поезіях Федьковича” (М. Тершаківець), “Етнографічні і фольклорні елементи в народних оповіданнях Марка Вовчка” (В. Левинський), “Легенда про рицаря і смерть та її літературна історія” (В. Кипріянов), “Космогонічні мотиви в українській народній поезії і легенді в порівнянні з аналогічними мотивами староруских апокрифів” (Г. Паламар), “Українські колядки” (І. Панкевич), “Легенда про Олексія чоловіка Божого в українському письменстві” (І. Міськевич та Т. Загайкевич), “Ленора і споріднені з нею теми в українському письменстві і в літературі західно-європейській та словянській” (В. Зубрицький) (Kronika UL, 1898/99–1909/10, 517, 518).

⁹⁷⁸ UL P/SW, 1900/01, I, 50; UL P/SW, 1901/02, I, 50, 51; UL P/SW, 1901/02, II, 51; UL P/SW, 1902/03, I, 50; UL P/SW, 1902/03, II, 52; UL P/SW, 1903/04, I, 53; UL P/SW, 1903/04, II, 56; UL P/SW, 1904/05, I, 56, 57; UL P/SW, 1904/05, II, 60; UL P/SW, 1905/06, I, 61; UL P/SW, 1906/07, I, 60; UL P/SW, 1907/08, I, 15; UL P/SW, 1907/08, II, 16; UL P/SW, 1908/09, I, 16; UL P/SW, 1908/09, II, 16; UL P/SW, 1909/10, I, 17; UL P/SW, 1909/10, II, 17; UL P/SW, 1910/11, I, 17; UL P/SW, 1910/11, II, 16; UL P/SW, 1911/12, II, 17; UL P/SW, 1912/13, I, 17, 18; UL P/SW, 1912/13, II, 17; UL P/SW, 1913/14, I, 18; UL P/SW, 1913/14, II, 18; UL P/SW, 1915/16, I, 19; UL P/SW, 1915/16, II, 16, 17; UL P/SW, 1916/17, I, 19; UL P/SW, 1916/17, II, 18, 19; UL P/SW, 1917/18, I, 19; UL P/SW, 1917/18, II, 19; UL P/SW, 1918/19, I, 19, 20.

⁹⁷⁹ UL P/SW, 1918/19, I, 19, 20.

⁹⁸⁰ UL P/SW, 1929/30, I–III, 37; UL P/SW, 1930/31, I–III, 39; UL P/SW, 1934/35, I–III, 53; UL P/SW, 1935/36, I–III, 56, 57.

⁹⁸¹ UL P/SW, 1937/38, I–III, 61; UL P/SW, 1938/39, I–III, 62; UL P/SW, I–III, 1939/40, 57.

фольклористики, наприклад, “Лектура руських говіркових текстів з особливим оглядом діалектологічних досліджень” та “Лектура руських текстів з особливим оглядом досліджень руського та польського фольклору”, або ж студенти читали та дискутували реферати про наукові школи й методи фольклористики до останньої третини 1920-х років. Саме на семінарі під керівництвом Я. Янува Станіслав Йодловський написав працю “Про св. Марина: агіографічний мотив у народній творчості”⁹⁸².

Народознавчий аспект філологічних студій був представлений і в межах семінару польської філології під керівництвом Романа Пілята, розділений декретом Міністерства віросповідань та освіти від 24 жовтня 1905 р. на два відділи, що згодом перетворилися на самостійні семінари. Від 1905 р. відділ давньої польської літератури семінару польської філології⁹⁸³, а згодом – семінар історії давньої польської літератури⁹⁸⁴ очолив В. Брухнальський⁹⁸⁵. На початку 1909/10 н. р. на підставі рескрипту Міністерства віросповідань та освіти від 18 червня 1909 р. створили семінар слов'янської філології під керівництвом А. А. Кринського⁹⁸⁶, який активно діяв до 1914 р. включно⁹⁸⁷. У другій половині десятиліття семінар слов'янської філології очолював К. Нітш, а на початку 1920-х років – Г. Улашин, відтак – Т. Лер-Сплавінський, який скерував його діяльність на комплексні славістичні студії, що відобразилося і в зміні назви на слов'янський семінар. Після Т. Лера-Сплавінського керівником слов'янського семінару (нижчого і вищого слов'янських семінарів) був Вітольд Ташицький, а наприкінці 1930-х років – Здзіслав Штібер⁹⁸⁸. З філологічних семінарів згадаємо також грецький семінар, на заняттях якого Р. Ганшинец розглядав “Теогонію” та “Труди

⁹⁸² UL P/SW, 1929/30, I–III, 37; Kronika UL, 1928/29, 86; Kronika UL, 1929/30, 110.

⁹⁸³ UL P/SW, 1907/08, I, 14; UL P/SW, 1908/09, I, 15; UL P/SW, 1909/10, I, 16; UL P/SW, 1910/11, I, 16; UL P/SW, 1919/20, I, 16; UL P/SW, 1919/20, III, 16.

⁹⁸⁴ UL P/SW, 1911/12, I, 16; UL P/SW, 1912/13, I, 16; UL P/SW, 1912/13, II, 16, 17; UL P/SW, 1913/14, I, 17; UL P/SW, 1913/14, II, 17; UL P/SW, 1915/16, I, 18; UL P/SW, 1915/16, II, 17; UL P/SW, 1916/17, I, 19; UL P/SW, 1916/17, II, 18; UL P/SW, 1917/18, I, 18; UL P/SW, 1917/18, II, 18; UL P/SW, 1918/19, I, 19.

⁹⁸⁵ Kronika UL, 1898/99–1909/10, 548, 549.

⁹⁸⁶ Kronika UL, 1898/99–1909/10, 583.

⁹⁸⁷ UL P/SW, 1910/11, I, 16; UL P/SW, 1910/11, II, 16; UL P/SW, 1911/12, I, 17; UL P/SW, 1911/12, II, 16, 17; UL P/SW, 1912/13, I, 16, 17; UL P/SW, 1912/13, II, 17; UL P/SW, 1913/14, I, 17; UL P/SW, 1913/14, II, 17, 18.

⁹⁸⁸ UL P/SW, 1924/25, I–III, 44; UL P/SW, 1926/27, I–III, 48; UL P/SW, 1927/28, I–III, 37. UL P/SW, 1930/31, I–III, 39; UL P/SW, 1939/40, I–III, 57.

і дні” Гесіода⁹⁸⁹, “Іліаду” Гомера⁹⁹⁰, окремі розділи з “Історії” Геродота⁹⁹¹; германістичний (німецької філології) семінар, учасники якого подекуди аналізували “Пісню про Нібелунгів” (на 1929/30 н. р. В. Дольмайр декларував розгляд старо- та новонімецьких текстів подань про тварин)⁹⁹². Серед проблематики семінарів арабської філології та історії мусульманського світу під керівництвом З. Смогожевського було дослідження мусульманства (на основі Корану та арабських коментарів), історії Близького Сходу. Практичні заняття, якими в різні роки керував В. Котвич, – тюркологічний, алтаїстичний, монголістичний семінари / просемінари – мали комплексний характер або ж окремі напрями: літературний (могли розглядати епоси різних народів), мовний та історичний (одна з тем стосувалася історії торгівлі на Сході у XIII–XIV ст.). Індіяністичний семінар (від середини 1930-х років – старо- та новоіндійський семінари) під керівництвом С. Стасяка охоплював питання мови (санскрит, гінді), історії, релігійно-світоглядних уявлень, літератури, театру та мистецтва (як народних, так і професійних)⁹⁹³.

Народознавча проблематика, без сумніву, була складовою практичних занять під керівництвом професорів, які спеціалізувалися з історії мистецтва та музикології. У межах напряму “Історія мистецтва” Я. Болоз-Антоневич проводив семінар, вправи та репетиторій (присвячений, зокрема, польському мистецтву) у галузі історії мистецтва⁹⁹⁴. Саме в семінарі Я. Болоза-Антоневича докторську

⁹⁸⁹ UL P/SW, 1926/27, I–III, 45; UL P/SW, 1931/32, I–III, 51; UL P/SW, 1939/40, I–III, 53.

⁹⁹⁰ UL P/SW, 1939/40, I–III, 53.

⁹⁹¹ UL P/SW, 1936/37, I–III, 56.

⁹⁹² UL P/SW, 1900/01, I, 50; UL P/SW, 1913/14, I, 18; UL P/SW, 1920/21, I–II, 18; UL P/SW, 1929/30, I–III, 39; UL P/SW, 1930/31, I–III, 41; UL P/SW, 1937/38, I–III, 62.

⁹⁹³ UL P/SW, 1925/26, I–III, 43; UL P/SW, 1926/27, I–III, 44; UL P/SW, 1927/28, I–III, 33, 34; UL P/SW, 1928/29, I–III, 31, 32; UL P/SW, 1929/30, I–III, 31, 33; UL P/SW, 1930/31, I–III, 34–36; UL P/SW, 1931/32, I–III, 49, 51; UL P/SW, 1932/33, I–III, 49, 50; UL P/SW, 1933/34, I–III, 51; UL P/SW, 1934/35, I–III, 48; UL P/SW, 1935/36, I–III, 51, 52; UL P/SW, 1936/37, I–III, 55, 56; UL P/SW, 1937/38, I–III, 55, 56; UL P/SW, 1938/39, I–III, 56, 57; UL P/SW, 1939/40, I–III, 52.

⁹⁹⁴ UL P/SW, 1896/7, II, 42; UL P/SW, 1899/1900, I, 50; UL P/SW, 1900/01, I, 50; UL P/SW, 1900/01, II, 50; UL P/SW, 1901/02, II, 51; UL P/SW, 1902/03, II, 52; UL P/SW, 1903/04, I, 54; UL P/SW, 1903/04, II, 56; UL P/SW, 1904/05, II, 57, 58; UL P/SW, 1905/06, II, 60; UL P/SW, II, 1906/07, 13; UL P/SW, 1907/08, II, 14; UL P/SW, 1908/09, I, 14; UL P/SW, 1908/09, II, 13, 14; UL P/SW, 1909/10, I, 14; UL P/SW, 1909/10, II, 15; UL P/SW, 1910/11, I, 14; UL P/SW, 1910/11, II, 15; UL P/SW, 1911/12, I, 15; UL P/SW, 1911/12, II, 14; UL P/SW, 1912/13, I, 14, 15; UL P/SW, 1912/13, II, 14; UL P/SW, 1913/14, I, 15; UL P/SW, 1913/14, II, 16; UL P/SW, 1915/16, I, 17; UL P/SW, 1915/16, II, 14, 15; UL P/SW, 1916/17, II, 16; UL P/SW, 1917/18, I, 17; UL P/SW, 1917/18, II, 16; UL P/SW, 1918/19, I, 17; UL P/SW, 1919/20, I, 14, 15; UL P/SW, 1919/20, III, 14, 15; UL P/SW, 1920/21, I–II, 15; UL P/SW, 1921/22, I–II, 22.

роботу на тему “Настінні картини в церквах Буковини” виконав В. Подляха⁹⁹⁵, один з керівників напряму “Історія мистецтва” у Львівському університеті після Я. Болоза-Антоневича. Вправи були складовою лекційних курсів В. Подляхи, присвячених теоретичним принципам і методам досліджень в історії мистецтва, у тому числі аналізу й опису мистецьких творів. Натомість основною формою практичних занять був семінар історії польського та східноєвропейського мистецтва. Наприклад, в останній третині 1920-х років серед інших тем на ньому розглядали і церковне мистецтво, а наприкінці десятиліття окремою темою семінару було мистецтво слов’ян і германців⁹⁹⁶.

Від кінця 1910-х років вправи з історії церковного мистецтва – окремо для теологів та слухачів інших факультетів – проводив В. Жила. Їхньою тематикою, наприклад, у 1921/22 н. р. було “Поклоніння пастухів та уклін Трьох королів в іконографічному та стилістичному розвитку”. У першій половині 1920-х років В. Жила керував семінаром історії церковного мистецтва, що відбувався, зокрема, в робітні Музею Любомирських. Після смерті В. Жили (1925) практичні заняття з історії церковного мистецтва проводив Е. Булянда. Відповідний семінар під його керівництвом стосувався питань консервації пам’яток⁹⁹⁷. В Українському університеті у Львові семінар, присвячений історії мистецтва, проводив Й. Пеленський⁹⁹⁸. Щодо напряму “Історія і теорія музики” (“Музикологія”), то очевидно, саме в межах практичних занять – вправ, просемінару, семінару, які А. Хибінському допомагали проводити асистенти (зокрема, в першій половині 1920-х років – Броніслава Вуйцік, від середини десятиліття – М. Щепанська), професор викладав музичну етнологію, опанування якої від останньої третини 1920-х років було необхідною складовою магістерію у галузі музикології (у

⁹⁹⁵ Kronika UL, 1898/99–1909/10, 512.

⁹⁹⁶ UL P/SW, 1923/24, I–III, 34; UL P/SW, 1924/25, I–III, 38; UL P/SW, 1925/26, I–III, 41; UL P/SW, 1926/27, I–III, 42; UL P/SW, 1927/28, I–III, 31; UL P/SW, 1928/29, I–III, 28, 29; UL P/SW, 1929/30, I–III, 29, 30; UL P/SW, 1930/31, I–III, 32, 33; UL P/SW, 1931/32, I–III, 47; UL P/SW, 1932/33, I–III, 47; UL P/SW, 1933/34, I–III, 47; UL P/SW, 1934/35, I–III, 45, 46; UL P/SW, 1935/36, I–III, 48; UL P/SW, 1936/37, I–III, 52; UL P/SW, 1937/38, I–III, 53; UL P/SW, 1938/39, I–III, 54; UL P/SW, 1939/40, I–III, 50; Kronika UL, 1928/29, 79; Kronika UL, 1929/30, 104.

⁹⁹⁷ UL P/SW, 1918/19, I, 5; UL P/SW, 1919/20, I, 5; UL P/SW, 1919/20, III, 5; UL P/SW, 1920/21, I–II, 5; UL P/SW, 1921/22, I–II, 6; UL P/SW, 1921/22, III, 5; UL P/SW, 1922/23, I–II, 6; UL P/SW, 1922/23, III, 6; UL P/SW, 1923/24, I–III, 6; UL P/SW, 1924/25, I–III, 6, 9; UL P/SW, 1925/26, I–III, 6, 9.

⁹⁹⁸ Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Український університет у Львові: заняття у другому семестрі 1920/21 н. р. (копія), арк. 1, 3.

“Хроніці” Львівського університету зазначено, що на музикологічному семінарі відбувалася підготовка до магістерських іспитів)⁹⁹⁹.

У 1910/11 н. р. до навчального процесу впроваджено археологічний семінар, яким керував К. Гадачек. Тематика його перших занять стосувалася пояснення малюнків Філострата Старшого, опису Дельф та Афін Павсанія й окремих римських саркофагів чи грецьких ваз¹⁰⁰⁰. Після дворічної перерви, спричиненої смертю К. Гадачека, в 1916 р. археологічний семінар очолив Е. Булянда, який наступного року запровадив також археологічні вправи. Обидві форми практичних занять, присвячені класичній археології, існували до 1939 р.¹⁰⁰¹ Від початку 1920-х років Л. Козловський започаткував преісторичний семінар (дві години тижнево впродовж усього навчального року), трансформований наприкінці десятиліття в преісторичний семінар разом із вправами (обсягом чотири години в тиждень). Проте незабаром професор повернувся до попереднього варіанта – двогодинного преісторичного семінару. Вправи були складовою курсу “Вступні відомості з преісторії”. Наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років їх проводити допомагав Я. Брик, від середини 1930-х років – М. Смішко. З огляду на приписи магістерської системи від кінця 1920-х років професор впровадив до навчального процесу преісторичну робітню (упродовж першого–третього триместрів облікували як 10 годин тижневого навантаження). У першій половині 1930-х років спершу преісторичним семінаром, а згодом і робітнею керував Т. Сулімірський, який тоді заступав Л. Козловського¹⁰⁰².

⁹⁹⁹ Kronika UL, 1929/30, 105, 106; UL P/SW, 1912/13, II, 14, 15; UL P/SW, 1913/14, I, 9; UL P/SW, 1915/16, I, 17; UL P/SW, 1915/16, II, 15; UL P/SW, 1916/17, I, 17; UL P/SW, 1917/18, I, 17; UL P/SW, 1918/19, I, 17; UL P/SW, 1919/20, I, 15; UL P/SW, 1919/20, III, 15; UL P/SW, 1920/21, I–II, 15; UL P/SW, 1921/22, I–II, 23; UL P/SW, 1921/22, III, 18; UL P/SW, 1922/23, I–II, 26, 27; UL P/SW, 1922/23, III, 20; UL P/SW, 1923/24, I–III, 35; UL P/SW, 1924/25, I–III, 39; UL P/SW, 1925/26, I–III, 41, 42; UL P/SW, 1926/27, I–III, 43; UL P/SW, 1927/28, I–III, 32; UL P/SW, 1928/29, I–III, 29; UL P/SW, 1929/30, I–III, 30, 31; UL P/SW, 1930/31, I–III, 33; UL P/SW, 1931/32, I–III, 48, 49; UL P/SW, 1932/33, I–III, 48; UL P/SW, 1933/34, I–III, 48, 49; UL P/SW, 1934/35, I–III, 46, 47; UL P/SW, 1935/36, I–III, 49; UL P/SW, 1936/37, I–III, 53; UL P/SW, 1937/38, I–III, 54; UL P/SW, 1938/39, I–III, 55; UL P/SW, 1939/40, I–III, 51, 52.

¹⁰⁰⁰ UL P/SW, 1910/11, II, 14; UL P/SW, 1911/12, I, 15; UL P/SW, 1911/12, II, 14; UL P/SW, 1912/13, I, 14; UL P/SW, 1912/13, II, 14; UL P/SW, 1913/14, I, 15; UL P/SW, 1913/14, II, 16.

¹⁰⁰¹ UL P/SW, 1916/17, II, 16; UL P/SW, 1917/18, I, 16; UL P/SW, 1917/18, II, 16; UL P/SW, 1918/19, I, 17.

¹⁰⁰² Kronika UL, 1929/30, 102, 103; UL P/SW, 1922/23, I–II, 31; UL P/SW, 1922/23, III, 24; 1923/24, I–III, 39; 1923/24 (filoz.), III, 10; UL P/SW, 1924/25, I–III, 44; UL P/SW, 1925/26, I–III, 48; UL P/SW, 1926/27, I–III, 50; UL P/SW, 1927/28, I–III, 40; UL P/SW, 1928/29, I–III, 40; UL P/SW, 1929/30, I–III, 39; UL P/SW, 1930/31, I–III, 42; UL P/SW, 1931/32, I–III, 57; UL P/SW, 1932/33, I–III, 59; UL P/SW, 1933/34, I–III, 59; UL P/SW, 1934/35, I–III, 57; UL P/SW, 1935/36, I–III, 59; UL P/SW, 1936/37, I–III, 62; UL P/SW, 1937/38, I–III, 63; UL P/SW, 1938/39, I–III, 65; UL P/SW, 1939/40, I–III, 59. Докладніше див. Булик, “Археологічна наука у Львові у XIX – на початку XX століття” (Автореф. дис. канд. іст. наук), 20 с.; Наталя Булик, “Кароль Гадачек (1873–1914): нові матеріали до наукового

Народознавча проблематика (передусім, що стосувалася етносоціальних процесів) була також складовою практичних занять, зокрема семінарів, під керівництвом професорів-істориків: наприкінці XIX ст. – І. Шараневича (австрійська історія), у міжвоєнний період – передусім Ф. Буяка (соціальна й економічна історія), К. Хилінського (стародавня історія), Я. Пташніка і Т. Е. Модельського (загальна середньовічна історія), А. Шельонговського (загальна новочасна історія)¹⁰⁰³.

Чітка народознавча складова наявна у практичних заняттях, які проводив вихованець семінару з польського права професора О. Бальцера, один з найвідоміших його учнів П. Домбковський¹⁰⁰⁴. Ці заняття за формою поділялися на вправи і семінар, а за тематичним спектром охоплювали історію польського права, народне польське право, литовсько-руське право та західноєвропейське право. Вправи з польського народного права П. Домбковський проводив щоп'ятниці впродовж десяти років (силабуси фіксують їх від 1925/26 до 1934/35 н. р.). На цих заняттях протягом усього періоду їхнього існування професору асистував К. Кораний. У ті ж роки щовівторка, а останнього року в середу П. Домбковський проводив вправи з литовсько-руського права (допомагав старший асистент Ян Адамус, а в 1934/35 н. р. – старший асистент Ян Лого-Соболевський). Назва практичних занять змінювалася: від початкової “Вправи з литовсько-руського права” та “Вправи з литовсько-білоруського права” у 1926/27 н. р. до “Вправи з литовського права” у наступні навчальні роки. Від кінця 1920-х років П. Домбковський проводив вправи (допомагав К. Кораний, а наприкінці 1930-х років також Юзеф Пашковський та Генрик Греб) та семінар із західноєвропейського права (раніше це були предмети звичайного професора А. Гальбана), а від 1934/35 н. р. розпочав керувати ще й вправами (у різні роки асистували Земовіт Соха, Я. Лого-Соболевський та Войцех Гейнош) та семінаром з історії польського права (перед цим керував О. Бальцер). Від кінця першої

портрету”, *Археологічні дослідження Львівського університету* 8 (2005): 151–157; Булик, *Львівська археологія XIX – початку XX століття*, 209–237; *Profesor Leon Kozłowski*, 540 s.; Білас, “Археологічна наука у Львівському університеті (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст.)” (Автореф. дис. канд. іст. наук), 16 с.; Білас, “Організація навчального процесу на кафедрі праісторії”, 204–225.

¹⁰⁰³ Kronika UL, 1894/95–1897/98; Kronika UL, 1898/99–1909/10; Kronika UL, 1924/25, 123, 124; Kronika UL, 1928/29, 75, 76; Kronika UL, 1929/30, 99–101.

¹⁰⁰⁴ Kronika UL, 1898/99–1909/10, 317.

третини 1930-х років власні практичні заняття як доцент почав проводити К. Кораний: у 1933/34 та 1934/35 н. р. – вищі й нижчі вправи з західноєвропейського права, а далі до кінця десятиліття – вищі та методологічні вправи з історії західноєвропейського права¹⁰⁰⁵.

Серед ліпших робіт, які наприкінці XIX – на початку XX ст. виконали учасники географічних вправ під керівництвом професора А. Реманна, була “Етнографічна мапа України-Руси” Григорія Величка¹⁰⁰⁶. Чимало аспектів народознавчої проблематики у розвідках періоду навчання у Львівському університеті розглянув С. Рудницький, який від кінця 1900-х років уже як приватний доцент керував окремими географічними вправами (проводив українською мовою). Як наступник А. Реманна від початку 1910-х років географічними вправами, а також репетиторієм та робітнею (заняття відбувалися польською мовою) керував професор Е. Ромер¹⁰⁰⁷. Для напряму антропогеографії, який у 1930-х роках забезпечував доцент Ю. Вонсович, передбачили лише вправи (стосувалися основ картографії і географії з особливим оглядом антропогеографії), які вчений запровадив у другій половині десятиліття¹⁰⁰⁸.

Антропологічна проблематика наприкінці XIX – на початку XX ст. розвивалася у межах вправ, якими до середини 1900-х років керував Б. Дибовський¹⁰⁰⁹. Перший професор етнології Львівського університету

¹⁰⁰⁵ UL P/SW, 1925/26, I–III, 10, 15; UL P/SW, 1926/27, I–III, 11, 15; UL P/SW, 1927/28, I–III, 8; UL P/SW, 1928/29, I–III, 8, 9; UL P/SW, 1929/30, I–III, 8, 9; UL P/SW, 1930/31, I–III, 9; UL P/SW, 1931/32, I–III, 12, 13; UL P/SW, 1932/33, I–III, 10; UL P/SW,

1933/34, I–III, 10; UL P/SW, 1934/35, I–III, 8, 9; UL P/SW, 1935/36, I–III, 8, 9; UL P/SW, 1936/37, I–III, 8, 9; UL P/SW, 1937/38, I–III, 8, 9; UL P/SW, 1938/39, I–III, 8–10; UL P/SW, 1939/40, I–III, 8.

¹⁰⁰⁶ Kronika UL, 1898/99–1909/10, 488. Серед інших праць – “Причинок до етнографії Бразилії” Кульчицького, “Про типи поселень” та “Про розвиток побереж і їхнє значення для антропогеографії” Яновського, “Городоцький повіт з географічного погляду” Кароля Фалькевича, “Монографія Бібрського повіту” Нотца (Kronika UL, 1898/99–1909/10, 488).

¹⁰⁰⁷ UL P/SW, 1910/11, I, 17; UL P/SW, 1910/11, II, 17; UL P/SW, 1911/12, I, 18; UL P/SW, 1911/12, II, 18; UL P/SW, 1912/13, I, 18; UL P/SW, 1912/13, II, 18; UL P/SW, 1913/14, I, 18, 19; UL P/SW, 1913/14, II, 19; UL P/SW, 1915/16, I, 20; UL P/SW, 1915/16, II, 17; UL P/SW, 1916/17, I, 20; UL P/SW, 1916/17, II, 19; UL P/SW, 1917/18, II, 19; UL P/SW, 1917/18, I, 19; UL P/SW, 1918/19, I, 20; UL P/SW, 1919/20, III, 17, 18.

¹⁰⁰⁸ UL P/SW, 1936/37, I–III, 51; UL P/SW, 1937/38, I–III, 51, 63; UL P/SW, 1938/39, I–III, 53, 66; UL P/SW, 1939/40, I–III, 49, 60.

¹⁰⁰⁹ UL P/SW, 1894/95, I, 36; UL P/SW, 1894/95, II, 35, 36; UL P/SW, 1895/96, I, 37; UL P/SW, 1895/96, II, 39; UL P/SW, 1896/97, I, 38; UL P/SW, 1896/97, II, 44; UL P/SW, 1897/98, I, 45; UL P/SW, 1897/98, II, 47; UL P/SW, 1898/99, I, 45, 46; UL P/SW, 1898/99, II, 48; UL P/SW, 1898/99, II, 48; UL P/SW, 1899/1900, I, 53; UL P/SW, 1899/1900, II, 51, 52; UL P/SW, 1900/01, I, 52, 53; UL P/SW, 1900/01, II, 52, 53; UL P/SW, 1901/02, I, 53; UL P/SW, 1901/02, II, 54; UL P/SW, 1902/03, I, 53; UL P/SW, 1902/03, II, 54, 55; UL P/SW, 1903/04, I, 56; UL P/SW, 1903/04, II, 59; UL P/SW, 1904/05, I, 59; UL P/SW, 1904/05, II, 63, 64; UL P/SW, 1905/06, I, 65; UL P/SW, 1905/06, II, 66.

С. Цішевський не встиг впровадити в навчальний процес вправ або ж семінару. Практичні заняття, які він проводив у 1910/11 н. р., обмежувалися етнографічним конверсаторієм на тему “Джерела до польської етнографії”. Ці заняття відбувалися впродовж другого семестру щочетверга від 18 до 20 години¹⁰¹⁰. Натомість Я. Чекановський започаткував антропологічні вправи (передбачали збирання та опрацювання джерельного матеріалу). У зимовому семестрі 1913/14 н. р. їхній тижневий обсяг становив годину, натомість від літнього семестру – дві години. Тоді ж, за умови надання йому асистента, професор передбачав проведення щоденного антропологічного лабораторію (робітні)¹⁰¹¹. З відновленням діяльності університету після завершення російської окупації Львова Я. Чекановський знову поставив перед керівництвом питання про необхідність виділити для його інституту ставку асистента як умову впровадження у навчальний процес антропологічного лабораторію (обсягом 10 годин щотижнево)¹⁰¹². Позаяк це питання залишилося невирішеним аж до початку 1920-х років, професор керував лише вправами, обсягом дві години щотижнево: впродовж зимових семестрів – антропологічно-статистичними, впродовж літніх – антропологічними¹⁰¹³. Від 1918/19 н. р. у зимових семестрах замість антропологічно-статистичних вправ Я. Чекановський почав проводити біометричні вправи, натомість практичні заняття у літніх семестрах залишив без змін¹⁰¹⁴. На перший та другий триместри 1920/21 та 1921/22 академічних років професор декларував антропологічні вправи, обсягом дві години на тиждень. Натомість у третіх триместрах практичних занять Я. Чекановського не було передбачено¹⁰¹⁵. Характеризовані практичні заняття відбувалися у приміщеннях робітні Антропологічно-етнологічного інституту¹⁰¹⁶.

¹⁰¹⁰ UL P/SW, 1910/11, II, 17.

¹⁰¹¹ UL P/SW, 1913/14, I, 19; UL P/SW, 1913/14, II, 19.

¹⁰¹² UL P/SW, 1915/16, I, 20.

¹⁰¹³ UL P/SW, 1915/16, I, 20; UL P/SW, 1915/16, II, 18; UL P/SW, 1916/17, I, 20; UL P/SW, 1916/17, II, 19; UL P/SW, 1917/18, I, 20; UL P/SW, 1917/18, II, 20.

¹⁰¹⁴ UL P/SW, 1918/19, I, 21; UL P/SW, 1919/20, I, 17; UL P/SW, 1919/20, III, 18.

¹⁰¹⁵ UL P/SW, 1920/21, I–II, 18; UL P/SW, 1921/22, I–II, 27; UL P/SW, 1921/22, III, 23.

¹⁰¹⁶ UL P/SW, 1913/14, I, 19; UL P/SW, 1913/14, II, 19; UL P/SW, 1915/16, I, 20; UL P/SW, 1915/16, II, 18; UL P/SW, 1916/17, I, 20; UL P/SW, 1916/17, II, 19; UL P/SW, 1917/18, I, 20; UL P/SW, 1917/18, II, 20; UL P/SW, 1918/19, I, 21; UL P/SW, 1919/20, I, 17; UL P/SW, 1919/20, III, 18; UL P/SW, 1920/21, I–II, 18; UL P/SW, 1921/22, I–II, 27; UL P/SW, 1921/22, III, 23.

Зміни у практичних заняттях, якими керував Я. Чекановський, відбулися із запровадженням для його інституту ставки старшого асистента, яку обійняв Б. Росінський: у 1922/23 н. р. молодий дослідник допомагав професору проводити практичні вправи в антропологічній робітні, об'єднані з антропологічним семінаром (обсягом чотири години на тиждень), а також вступ до біометрії з вправами (дві години на тиждень) у першому й другому триместрах та вступ до антропометрії (дві години на тиждень) у третьому триместрі¹⁰¹⁷. Наступного навчального року кількість і форми практичних занять Я. Чекановського змінилися: вступ до біометрії в першому та другому триместрах і вступ до антропометрії в третьому триместрі вже не передбачали вправ (ці курси і далі допомагав проводити Б. Росінський), натомість упродовж навчального року відбувалися не лише вправи, об'єднані з антропологічним семінаром (обсягом чотири години в тиждень), а й антропологічна робітня як окрема форма занять (облікували як 10 год. тижневого педагогічного навантаження, що засвідчувало вагу дисципліни в підготовці фахового антрополога)¹⁰¹⁸. Об'єднані з семінаром вправи відбувалися в першому–третьому триместрах до 1936/37 н. р., коли замість цього курсу Я. Чекановський почав проводити вправи в антропологічній робітні, окреслені як “Вищий курс статистичних вправ для географів” або “Вищий курс статистики для географів”. На цих заняттях обсягом чотири години щотижнево в 1937–1939 рр. професорові асистував С. Клімек¹⁰¹⁹. В Українському університеті у Львові І. Раковський поряд із зоологічними вправами в робітні для студентів другого року навчання проводив антропометричні вправи в робітні та просемінар, який полягав у читанні праць найважливіших авторів і виголошенні рефератів¹⁰²⁰.

¹⁰¹⁷ UL P/SW, 1922/23, I–II, 31; UL P/SW, 1922/23, III, 23.

¹⁰¹⁸ UL P/SW, 1923/24, I–III, 39; UL P/SW, 1923/24 (filoz.), III, 9.

¹⁰¹⁹ UL P/SW, 1922–1940.

¹⁰²⁰ Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Український університет у Львові: заняття у другому семестрі 1920/21 н. р. (копія), арк. 1, 3. Для порівняння: в Ягеллонському університеті на медичному та філософському факультетах звичайний професор Ю. Талько-Гринцевич до 1931 р. проводив так звані антропологічні й антропометричні вправи на живих (відбувалися в школах Кракова) та остеологічні й остеометричні вправи (антропометричні вправи на остеологічному матеріалі). Наприкінці 1920-х років антропометричні вправи професор запровадив і на студіях фізичного виховання: до середини 1930-х років за них відповідав його асистент Л. Седлячек-Коморовський. Цікаво, що Ю. Талько-Гринцевич як професор не очолював семінару. Натомість на філософському факультеті антропологічним семінаром наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років керував тоді ще доцент К. Столигво. Коли ж він посів вакантну після Ю. Талько-Гринцевича кафедру, то від 1934/35 н. р. зголосив водночас три форми практичних занять: антропометричні й антропоскопічні вправи, антропологічний

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 5.1.

Упродовж кінця XIX – першої третини XX ст. у Львівському університеті, як і в інших академічних школах (наприклад, Ягеллонському чи Познанському університеті), головними формами практичних занять були вправи, просемінар, семінар та робітня. Практичну складову мав і конверсаторій. Народознавча проблематика стала частиною практичних занять з багатьох дисциплін: теми, присвячені фольклору, у межах вправ чи семінарів розглядали професори, які представляли філологічні напрями (передусім українську філологію), етнографічно-фольклористичну проблематику аналізували на практичних заняттях з орієнталістики, суто етнографічну – з географії, етносоціальну – з різноманітних напрямів історії, преісторичну – на відповідних спеціалізованих семінарах і вправах тощо. Юрист П. Домбковський упродовж десятиліття проводив вправи з польського звичаєвого права, а також дотичні до нього практичні заняття. Комплексна методологічно-практична підготовка з антропології відбувалася у межах відповідних занять під керівництвом Я. Чекановського (Цісарсько-королівський університет імені цісаря Франца I у Львові та Університет Яна Казимира у Львові) та І. Раковського (Український університет у Львові).

просемінар та антропологічний семінар, а на студіях фізичного виховання – антропологічний просемінар (у 1937/38 н. р. разом з антропометричними й антропоскопічними вправами) (UJ P/SW, 1919/20, I, 25; UJ P/SW, 1920/21, I, 27; UJ P/SW, 1920/21, III, 29; UJ P/SW, 1921/22, I–III, 58; UJ P/SW, 1922/23, I–III, 19, 59/65; UJ P/SW, 1923/24, I–III, 69; UJ P/SW, 1924/25, I–III, 20, 21, 70; UJ P/SW, 1925/26, I–III, 22, 23, 72; UJ P/SW, 1926/27, I–III, 23, 24, 74, 75; UJ P/SW, 1927/28, I–III, 23–27, 85, 86; UJ P/SW, 1928/29, I–III, 23–25, 41, 48, 89; UJ P/SW, 1929/30, I–III, 23–26, 40, 42, 102; UJ P/SW, 1930/31, I–III, 24–28, 42–44, 47, 105, 106; UJ P/SW, 1931/32, I–III, 46–48, 51; UJ P/SW, 1932/33, I–III, 48–50; UJ P/SW, 1933/34, I–III, 49; UJ P/SW, 1934/35, I–III, 51, 52, 113; UJ P/SW, 1935/36, I–III, 52–55, 115; UJ P/SW, 1936/37, I–III, 55–59, 119; UJ P/SW, 1937/38, I–III, 53–59, 124; UJ P/SW, 1938/39, I–III, 55–61, 126). На медичному факультеті Познанського університету в 1933/34 та 1934/35 навчальних роках існувало одразу два семінари антропологічного спрямування: семінар з антропології під керівництвом звичайного професора А. Вжосека та антропологічний семінар, яким керував доцент М. Цвірко-Годицький. А. Вжосек керував лише вправами з антропології (у 1926/27 н. р.), а впродовж усіх 1930-х років сам або разом з М. Цвірко-Годицьким проводив антропологічні та антропометричні вправи і дослідження, зокрема, у школах Познані. У межах студій фізичного виховання при медичному факультеті за вправи з прикладної антропології на початку 1930-х років відповідав доцент К. Стояновський. Відтоді ж на гуманітарному факультеті він керував одразу антропологічними вправами та антропологічним семінаром, а від середини десятиліття – також антропологічною робітнею. Студентам математично-природничого факультету від 1926/27 н. р., оскільки не було викладача-антрополога, рекомендували відвідувати заняття з антропології на медичному та гуманітарному факультетах (UP P/SW, 1926/27, I–III, 37, 74; UP P/SW, 1931/32, I–III, 28, 45, 55, 87; UP P/SW, 1932/33, I–III, 20, 21, 35, 43, 68; UP P/SW, 1933/34, I–III, 21–28, 44, 65; UP P/SW, 1934/35, I–III, 94, 97–104, 120, 143; UP P/SW, 1935/36, I–III, 111, 124, 148; UP P/SW, 1936/37, I–III, 114, 129, 154; UP P/SW, 1937/38, I–III, 42, 59, 87; UP P/SW, 1938/39, I–III, 44, 61, 89).

5.2. Вправи та семінар під керівництвом Адама Фішера

Якщо першими практичними заняттями з антропології стали вправи під керівництвом Ю. Талько-Гринцевича у Ягеллонському університеті, то перші практичні заняття з етнології впроваджені в Познанському університеті: від 1919 р. надзвичайний професор Я. С. Бистронь керував тут етнологічним просемінаром¹⁰²¹. Після габілітації в 1921 р. практичні заняття з етнології – етнологічні вправи для початківців (обсяг – година в тиждень) – в Університеті Яна Казимира у Львові запровадив А. Фішер. У 1921/22 н. р. вони відбувалися впродовж першого–другого триместрів щосуботи з 17-ї до 18-ї години, а на третій триместр не були зголошені¹⁰²². У наступних навчальних роках етнологічні вправи (вже без уточнення “для початківців” та обсягом дві години щотижнево) А. Фішер проводив упродовж трьох триместрів: заняття відбувалися щосуботи з 16-ї до 18-ї години в університетській етнологічній робітні та Музеї ім. Дідушицьких¹⁰²³. Після відкриття окремої кафедри етнології А. Фішер продовжував розвивати етнологічні вправи: вони надалі відбувалися впродовж першого–третього триместрів по дві години тижневого педагогічного навантаження. Проте впродовж другої половини 1920-х – 1930-х років окреслення цієї форми практичних занять змінювалося, наприклад: вправи зі слов’янської

¹⁰²¹ UP P/SW, 1919, I, 16; UP P/SW, 1920, I, 21; UP P/SW, 1920, II, 15; UP P/SW, 1921/22, I, 9; Наступник Я. С. Бистроня надзвичайний професор Е. Франковский відповідав уже за роботу етнологічного та музеологічного семінарів. З практичних занять він також проводив екскурсії, а в першій половині 1930-х років викладав практичний курс “Фотографія і науковий фільм” (UP P/SW, 1926/27, I–III, 58; UP P/SW, 1931/32, I–III, 54; UP P/SW, 1932/33, I–III, 42; UP P/SW, 1933/34, I–III, 43; UP P/SW, 1934/35, I–III, 119; UP P/SW, 1935/36, I–III, 124; UP P/SW, 1936/37, I–III, 128; UP P/SW, 1937/38, I–III, 58; UP P/SW, 1938/39, I–III, 60). У Ягеллонському університеті звичайний професор Я. С. Бистронь розпочав з керівництва етнографічним і соціологічним просемінаром (1926/27), а з наступного академічного року було організовано етнологічний просемінар та семінар. Проте з кінця 1920-х – початку 1930-х років вони змінили профіль на соціологію: до 1934 р. Я. С. Бистронь керував соціологічним просемінаром і семінаром. Практичні заняття з етнографії й етнології проводив спершу заступник професора, а згодом надзвичайний професор К. Мошинський. У 1926/27 та 1927/28 академічних роках він керував вправами зі слов’янської етнографії та вправами з етногеографії, а наступного навчального року – вправами з етнографії. На 1928/29 н. р. він зголосив також семінар зі слов’янської етнографії. З наступного навчального року К. Мошинський керував просемінаром і семінаром з етнографії слов’ян, перейменованими 1933/34 н. р. на просемінар і семінар етнології та етнографії слов’ян. Надзвичайний професор К. Добровольський у 1936–1939 рр. керував одночасно двома просемінарами: 1) соціологічним, 2) етнографічним та етнологічним, а також одним соціологічним та етнологічним семінаром (1936/37), який наступного року розділили на два окремі: 1) соціологічний семінар, 2) етнографічний та етнологічний семінар. Також він проводив “польові екскурсії” (UJ P/SW, 1926/27, I–III, 39, 52; UJ P/SW, 1927/28, I–III, 46, 61; UJ P/SW, 1928/29, I–III, 51, 65; UJ P/SW, 1929/30, I–III, 60, 75; UJ P/SW, 1930/31, I–III, 60, 75; UJ P/SW, 1931/32, I–III, 93, 94, 108, 109; UJ P/SW, 1932/33, I–III, 63, 64, 78; UJ P/SW, 1933/34, I–III, 63, 77, 78; UJ P/SW, 1934/35, I–III, 80; UJ P/SW, 1936/37, I–III, 71; UJ P/SW, 1937/38, I–III, 73; UJ P/SW, 1938/39, I–III, 74, 75).

¹⁰²² UL P/SW, 1921/22, I–II, 27; UL P/SW, 1921/22, III, 23, 24.

¹⁰²³ UL P/SW, 1922/23, I–II, 31; UL P/SW, 1922/23, III, 23; UL P/SW, 1923/24, I–III, 39; UL P/SW, wydzial filozoficzny 1923/24 (filoz.), III, 10.

етнографії (1924/25, 1937/38), вправи зі слов'янської етнології (1925–1930), вправи з етнографії Польщі (1930/31, 1933–1937, 1938–1939), однак були в руслі загальних етнологічних вправ (від початку 1930-х років у їхньому проведенні А. Фішеру асистував Я. Фальковський)¹⁰²⁴.

На характеризованих практичних заняттях професор з асистентом ознайомлював студентів з предметом етнографії та етнології, їхнім практичним значенням, аналізував їхній зв'язок з іншими науками, докладно розглядав джерела та наукові праці для дослідження тих чи інших проблем тощо. Крім того, учасники вправ виголошували реферати, виконували рисунки та етнографічні мапи (обов'язково – студенти географічної групи), представляли зібрані польові записи, опрацьовували матеріал до різноманітних проєктів (наприклад, “Народознавча бібліографія”, “Словник слов'янських народних вірувань і звичаїв” тощо). З опанованого на вправах матеріалу студенти складали колоквіум, а від останньої третини 1920-х років учасники етнологічних вправ були зобов'язані впродовж першого триместру скласти так званий вступний іспит, який мав засвідчити засвоєння ними загальних знань у галузі етнографії Польщі¹⁰²⁵. Підставовим навчальним посібником для етнологічних вправ був “Вступ до польського народознавства” авторства Я. С. Бистроня, опублікований 1926 р. як другий том серії “Львівська славистична бібліотека” за редакцією Ф. Буяка, Я. Чекановського і Т. Лера-Сплавінського¹⁰²⁶.

А. Фішер наголошував, що саме “Вступ до польського народознавства” Я. С. Бистроня був найліпшим посібником для вступних вправ, проте обов'язково під керівництвом професора чи асистента. Натомість свій підручник “Польський народ” А. Фішер задумував як видання для гімназій та “першу лектуру” для слухачів першого року навчання (могли опанувати його самостійно, без допомоги

¹⁰²⁴ UL P/SW, 1922–1940.

¹⁰²⁵ Kronika UL, 1926/27, 139, 140; Kronika UL, 1928/29, 88; Kronika UL, 1929/30, 114.

¹⁰²⁶ Перша частина праці охоплювала проблематику, пов'язану з народознавством як наукою (його предметний засяг, а також етнографію, етнологію, фольклор, краєзнавство, історію культури, антропогеографію, антропологію та антропологічні науки, соціологію тощо; логічні та психологічні основи народної культури; джерелознавчо-історіографічний огляд народознавчих студій поляків та інших народів Європи, зокрема, українців), а друга – “Перегляд питань польського народознавства” – охоплювала розділи “Етнічні групи”, “Професійні та релігійні групи”, “Мова та знаки” і три розділи, присвячені ділянкам традиційно-побутової культури (Bystroń, *Wstęp do ludoznawstwa polskiego*, VIII, 176 s.).

викладача). Використання як “вступної лектури” праці С. Понятовського “Етнографія Польщі”, яка, на думку львівського професора, за наповненням та стилем викладу інформації повною мірою відповідала цьому завданню, утруднювало те, що синтезу опублікували в колективному виданні (з огляду на ціну воно не було доступним для ширших читацьких кіл, зокрема, студентства). Натомість працю К. Мошинського “Народна культура слов’ян” А. Фішер уважав заскладною для студентів перших років навчання¹⁰²⁷.

Як зазначено, одним із завдань вправ під керівництвом А. Фішера могло бути створення етнографічної мапи. У 1929/30 н. р. професор (спільно з асистентом А. Бахманном), крім вправ зі слов’янської етнології, проводив окремі вправи з етнографічної картографії (картографічні вправи). Їхні учасники мали завданням виготовити мапу, яка відображала поширення різних культурних реалій (наприклад, студентка Ольга Медвідь працювала над мапою “Варіації подання про Мадея”)¹⁰²⁸. А. Фішер наголошував, що картографічний метод (окреслював його як “етногеографічний метод”) є плідним для дослідження усіх ділянок народної культури, а не лише матеріальної. На підтвердження цього наводив досвід К. ван де Графт, Р. Корсо, Шандора Шоймоші та Миколи Андрєєва. З огляду на різні підходи цих народознавців до створення етнографічних мап А. Фішер пропонував виробити загальні принципи застосування етнографічного методу в ділянках духовної та соціальної культури, що передбачали такі етапи дослідження: 1) порівняння джерел етнографічних фактів і присвоєння кожному факту порядкового номера; 2) визначення на досліджуваній території основних типів того чи іншого явища; 3) створення аналітичної мапи (позначення різних типів одного культурного явища різними знаками, а цифри всередині цих знаків мали відповідати карткам з відповідним матеріалом. А. Фішер ілюстрував цей спосіб на прикладі перебирання на звірів під час календарних обрядів: аби створити мапу побутування явища рядження в коня чи ведмедя, весь наявний фактичний матеріал необхідно укласти за населеними пунктами, де “ведмедя”

¹⁰²⁷ Fischer, “Kilka wyjaśnień w odpowiedzi na uwagi krytyczne Prof. Kazimierza Moszyńskiego”, 278.

¹⁰²⁸ UL P/SW, 1929/30, I–III, 40; ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1189: Медвідь Ольга (справа про закінчення університету), 1929–1933, арк. 5.

позначити, скажімо, колом, а “коня” – квадратом, у які вписати порядковий номер відповідних джерел); 4) створення синтетичної мапи (на основі аналітичної мапи заштриховуванням простору, на якому поширений певний тип явища, відповідним способом). А. Фішер писав, що лише зіставлення аналітичної та синтетичної мап, на той час не поширене серед етнологів, могло забезпечити чітке відображення етнографічного явища (як приклад наводив обжинки) через його загальний образ (синтетична мапа) та деталі (аналітична мапа). Такий підхід давав змогу певною мірою нівелювати труднощі, пов’язані з розпорошенням і перемішуванням, що властиві явищам соціальної та духовної культури. Під час їхнього дослідження за допомогою етнографічного методу професор радив звертати особливу увагу на слова, речі й мотиви (якщо йшлося про фольклор) та не оминати навіть, здавалося б, малоістотних елементів¹⁰²⁹.

Джерела містять інформацію про низку етнографічних мап, створених в Етнологічному інституті Львівського університету, а саме: “Територія культивування льону в Польщі”, “Територія культивування конопель у Польщі”, “Руські хати: будівельний матеріал”, “Форми встановлення кроків на хаті”, “Техніка і типи писанок у південно-східних воєводствах”, “Назви провідниць під час жнив”, “Назви обжинкової урочистості” (дві мапи), “Поширення назв сорочки для покійника”, “Поширення назв «strzygoń», «strzyga», «wieszczu» та ін.”, “Кінь і ведмідь у віруваннях та обрядах”, уже згадана мапа “Варіації подання про Мадея”. Інші (спрощені) способи картографування відображають мапи історико-етнографічного районування польських та українських етнічних земель (“Польські етнічні групи” (шість мап), “Етнічні групи на території Поморського воєводства”, “Руські етнічні групи”, “Етнічні групи на території Карпат”) та меж поширення на території Польської Республіки оздоб даху – паздурів та шпарогів (за А. Бахманном), двополицевої сохи (за Я. Фальковським), різновидів рала (за К. Мошинським)¹⁰³⁰.

¹⁰²⁹ Archiwum PTL, Nr. inw. 110: Fischer Adam, Metoda etnogeograficzna w zastosowaniu do kultury społecznej i duchowej (Mp.), 5 s.

¹⁰³⁰ Falkowski, “Działalność Zakładu Etnologicznego”, 190; Archiwum PTL, Nr. inw. 73: Fischer Adam, Lud Polski (Rkp., mp.), 57, 69 s., zdjęcia, mapa.

Від середини 1930-х років А. Фішер упровадив до навчального процесу конверсаторії (відбувалися упродовж першого–третього триместрів обсягом одна або дві години в тиждень): у 1934–1937 рр. – з методики етнографічних досліджень, у 1937–1939 рр. – з методики етнологічних досліджень, а на 1939/40 н. р. задекларував соціологічний конверсаторій для етнологів¹⁰³¹. Нагадаємо, що на початках викладацької діяльності в статусі професора А. Фішер читав окремий курс “Методи етнологічних досліджень”¹⁰³². Згодом цю проблематику почали розглядати в межах практичних занять (докладно – семінару), що було продуктивніше. Серед питань, які професор обговорював зі студентами в рамках конверсаторій, були вже характеризоване етнографічне картографування, підготовка програми-запитальника та проведення польових досліджень, теоретико-методологічні аспекти етнологічної науки тощо. Погляди А. Фішера на етнографічний квестіонар дає змогу розкрити його спеціальна розвідка. У контексті висвітлення історії створення програм-запитальників польськими вченими (від “першого методика польської етнографії” Гуго Коллонтая¹⁰³³ на початку ХІХ ст. до власних запитальників про рослини в народних звичаях і віруваннях кінця 1920-х років¹⁰³⁴) А. Фішер порушив низку важливих теоретичних аспектів, а саме: предметний засяг “загального” квестіонара (всі ділянки народної культури, діалекти, зокрема, для дослідження так званих провінціалізмів, ономастики, окремі питання історії тощо), особливості квестіонарів про певні проблеми чи групи проблем, анкети, атрибуція польових матеріалів¹⁰³⁵.

Збирання польових етнографічних матеріалів було однією з форм домашніх завдань для студентів і вільних слухачів з етнології (зокрема, під час вихідних, приурочених до різдвяних чи великодніх свят). Вони мали провести опитування в місцевості свого походження (завдання окреслювали як “Географічна робота”)

¹⁰³¹ UL P/SW, 1934/35, I–III, 56; UL P/SW, 1935/36, I–III, 59; UL P/SW, 1936/37, I–III, 62; UL P/SW, 1937/38, I–III, 63; UL P/SW, 1938/39, I–III, 65; UL P/SW, 1939/40, I–III, 59.

¹⁰³² UL P/SW, 1925/26, I–III, 48.

¹⁰³³ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 194: Фішер Адам (особова справа), 1939–1940, арк. 9.

¹⁰³⁴ Fischer, “Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludu polskiego”, 240–247; Fischer, “Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludu polskiego. Kwestjonariusz”, 85–86; Fischer, “Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludu polskiego (Kwestjonariusz)”, 101–102.

¹⁰³⁵ Archiwum PTL, Nr. inw. 72: Fischer Adam, Problem kwestjonariusza etnograficznego (Rkp., mp.), 20 s.

переважно згідно з наданим коротким запитальником до окремої теми. Як засвідчують зібрані студентами матеріали, атрибуція записів потребувала зазначення особи-записувача, дати та місця (село, повіт, воєводство) запису (студенти зазначали їх не завжди), натомість згадки особистих даних респондентів не були обов'язковими¹⁰³⁶.

Особливість етнології як галузі полягала в тому, що вона (на відміну від антропології та преісторії) не потребувала робітні, а лише семінару. А. Фішер започаткував етнологічний семінар у 1924 р.: як форма навчального процесу, охоплюючи дві години тижневого навантаження, він відбувався упродовж усіх триместрів кожного академічного року¹⁰³⁷. За рівнем підготовки ця форма практичних занять була вищою, ніж вправи, тому і допуск до участі в ній був складніший. Семінар передбачав дві складові: практичну (підготовка його учасниками робіт, зокрема і магістерських) і теоретичну (пояснення професором теоретично-методологічних аспектів етнологічної науки). Упродовж першого десятиліття існування кафедри етнології та Етнологічного інституту під керівництвом А. Фішера практичні заняття відвідувала така кількість студентів: у 1924/25 н. р.: на вправах – 10, на семінарі – 8; у 1925/26 – відповідно 44 та 14; 1926/27 – 102 та 21; 1927/28 – 92 та 21; 1928/29 – 58 та 34; 1929/30 – 22 та 25; 1930/31 – 17 та 18; 1931/32 – 25 та 22; 1932/33 – по 26; у 1933/34 – 28 та 27¹⁰³⁸.

¹⁰³⁶ Наприклад: “Чи в цій місцевості (зазначити докладно місцевість) існує віра в померлих, які повертаються, блукають ночами, нападають на людей, душать їх або відривають їм голови? Як народ називає мерців, які повертаються?” (Професор наголошував, аби респондентам не задавали загальних запитань, дотичних до “книжкового упиря”). Збережені студентські матеріали стосуються переважно календарно-побутової обрядовості (Святвечора, Великодня), демонології (часто в контексті календарних свят), фольклору. Зокрема, студент Ян Крет записав оповідання, яке розповідали сусідки, що прийшли до його мами (1928), або ж Владислав Мруз – під назвою “Поганські звичаї, збережені до нинішніх часів” (1927) (Archiwum PTL, Nr. inw. 282: Materiały ankietowe do zagadnienia “Dusza i duchy w wierzeniach ludowych” (Rkp.), 102 s.).

¹⁰³⁷ UL P/SW, 1924–1940.

¹⁰³⁸ Falkowski, “Działalność Zakładu Etnologicznego”, 184, 185. Отже, кількість студентів на вправах у перших роках діяльності кафедри етнології та Етнологічного інституту набагато перевищувала кількість студентів, які відвідували етнологічний семінар, тобто обирали етнологію як фах. Проте кількість учасників семінару, на відміну від учасників вправ, упродовж цього десятиліття не зазнала стрімкого зменшення, спричиненого, на думку А. Фішера, впровадженням в університеті обов'язкових екзаменаційних приписів у межах магістеріїв, які зумовлювали посилену увагу студентів до чітко визначених предметів. Оскільки 1926–1928 рр. були перехідним періодом, що передбачав чимало послаблень у приписах, кількість учасників етнологічних вправ була високою: студенти ще записувалися на дисципліни, які прагнули опанувати лише через зацікавлення або з огляду на потребу під час наукових пошуків в інших галузях знань. На зменшення кількості відвідувачів вправ під керівництвом А. Фішера вплинули, вочевидь, також підвищення платні за навчання та світова економічна криза кінця 1920-х – 1930-х років (Archiwum PTL, Nr. inw. 94: Fischer Adam, Zakład Etnologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (Mrp.), s. 2; Falkowski, “Działalność Zakładu Etnologicznego”, 184, 185; Притула, Тарнавський, “Університет Яна Казимира у Львові”, 66).

Аналіз укладеної А. Фішером програми етнологічного семінару на 1939/40 н. р. (фактично тексту лекцій), що є в справі під назвою “Вступ до етнології. Лекції” Архіву Польського народознавчого товариства, дає змогу висвітлити світовий засяг розвитку етнологічної науки в рецепції львівського професора. Наведемо стисло характеристику головних тематичних блоків зазначеної програми. Їхні назви ми окреслили для зручності викладу матеріалу, власне текст сформовано на основі термінології і тез, уживаних А. Фішером.

Об’єкт, предмет і методи етнології. Головні методи етнологічної науки викладено в праці Фріца Гребнера “Метод етнології”. За декілька десятиліть етнологія зробила значний поступ у збиранні й теоретичному опрацюванні фактів. На кінець 1930-х років серед її головних напрямів – історичний та функціональний (дослідник повинен враховувати обидва). І якщо колись об’єктом і предметом етнологічних досліджень уважали “первісні” народи та їхню культуру, то на кінець 1930-х років – усі народи світу (“первісні”, “напівцивілізовані”, “цивілізовані”) та всі складові їхнього існування (історичну, соціологічну, психологічну тощо). Дослідник має звертати особливу увагу на функціональний вимір (стосунки людини з її оточенням, пов’язані з ними форми людського існування та чинники, що їх зумовили), який, на відміну від структурного, не є статичним¹⁰³⁹.

Зв’язок етнографії та етнології з іншими науками. Етнографія та етнологія тісно пов’язані з іншими науками, зокрема, з антропологією та географією¹⁰⁴⁰. Ця проблематика, що в програмі етнологічного семінару подана досить стисло, посідала особливе місце серед наукових зацікавлень А. Фішера, тож, вочевидь, під час занять її порушували часто. У працях та курсах професор аналізував стосунок етнографії та етнології до географії, антропології, фольклору та загалом народознавства, краєзнавства, різноманітних ділянок історії (преісторії, історії культури, історії заселення, історії релігії, історії мистецтва), сходознавства,

¹⁰³⁹ Archiwum PTL, Nr. inw 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), s. 1–3.

¹⁰⁴⁰ Archiwum PTL, Nr. inw 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), s. 3. Докладніше про цю проблематику див.: Adam Fischer, “Wpływ czynników geograficznych na zjawiska etnograficzne”, *Pamiętnik II Zjazdu Słowiańskich Geografów i Etnografów w Polsce w r. 1927. Tom II* (Kraków: Komitet organizacyjny II Z.S.G.E., Księgarnia geograficzna “Orbis”, 1930), 152–155.

різних напрямів філологічної науки, соціології, юриспруденції, психології тощо¹⁰⁴¹.

Етнологічна термінологія. Важливо обумовити змістове наповнення головного терміна етнологічної науки – “народ” – у різних мовах, зокрема, польській, німецькій, англійській (наприклад, термін “lud” треба розуміти як синонім терміна “ethnos”, що став основою для назв наук, тобто в широкому значенні цього слова), та його зв’язок з термінами “раса” і “культура”. Попри те, що чимало тогочасних дослідників на означення багатьох народів уживали прикметники “примітивні” чи “дикі”, А. Фішер волів використовувати прикметник “pierwotny” – “первісний”, “первинний”¹⁰⁴².

Розвиток етнології у XVIII ст. Початки етнології як науки можна датувати XVIII ст. завдяки таким дослідникам, як Жозеф Франсуа Лафіто, Шарль де Бросс, Адам Фергюсон, Джамбаттіста Віко, Шарль Луї де Монтеск’є, Жан Жак Руссо, Вольтер, Йоганн Райнгольд Форстер та Георг Форстер, Крістофер Майнерс, Йоган Готфрід Гердер. У доробку кожного з них були ідеї, що стали внеском у теоретичний розвиток науки про народ. Наприклад, Ж. Ф. Лафіто можна вважати творцем “етнологічної соціології” та “етнологічного релігієзнавства”, а Ш. Л. де Монтеск’є – творцем “середовищної теорії” та загалом “антропогеографії”. Серед осіб, які представляли тодішній “описовий напрям в етнології”, на першочергову увагу заслуговують Луї Антуан де Бугенвіль та Джеймс Кук¹⁰⁴³.

Особливості розвитку етнології в першій половині XIX ст. У цей період засновано етнологічні товариства в Парижі (1839), Лондоні (1842), а згодом – у низці міст США. Натомість у середині століття в англomовних країнах та Франції утвердився підхід об’єднання етнології з антропологією, продиктований зміщенням акцентів з народу на расу в розвідках природознавця Н. Т. Едвардса, пізніше – у праці Жозефа Артюра де Гобіно “Нарис про нерівність людських рас”. У 1859 р. антрополог П. Брока заснував Паризьке антропологічне товариство, що

¹⁰⁴¹ Archiwum PTL, Nr. inw. 36: Fischer Adam, Etnologia i jej zakres w sosunku do nauk pokrewnych (Rkp.), s. 1–30; Nr. inw. 35: Fischer Adam, Metody etnologiczne (Rkp.), s. 1–5.

¹⁰⁴² Archiwum PTL, Nr. inw 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), s. 3–5. Принагідно зазначимо, що в одній із розвідок професор пояснив терміни “obyczaj”, “zwyczaj” та “obrzęd” (Archiwum PTL, Nr. inw. 42: Fischer Adam, Obrzędy, zwyczaje i zabiegi magiczne (Rkp.), 52 s.).

¹⁰⁴³ Archiwum PTL, Nr. inw 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), s. 6–15.

стало поштовхом до появи таких центрів у деяких інших країнах. Відмінні тенденції простежувалися в Німеччині, де розвиток антропології (студії патолога Рудольфа Вірхофа) та етнології відбувався окремо. Етнологія займалася систематизацією нагромадженого польового етнографічного матеріалу, зокрема, у рамках музейницького руху: засновано народознавчі музеї в Ляйпцигу (1845 р., з ініціативи Фрідріха Густава Клемма) та Берліні (1868 р., з ініціативи А. Бастіана). Крім того, значним був вплив праць авторства правознавців, зокрема, швейцарця Йоганна Якоба Бахофена (його монографія “Материнське право” стала однією з головних у галузі дослідження “культурних шарів” та “етнічної психології”)¹⁰⁴⁴.

Адольф Бастіан. “Видатною постаттю/особою XIX століття” та “найбільшим емпіриком в етнології” (з огляду на масштаби експедиційної роботи та зібрані артефакти) був А. Бастіан (цьому вченому А. Фішер присвятив чимало уваги і в “Етнологічних методах”¹⁰⁴⁵). Серед його досягнень – теорія про “етнічні ідеї” (локальні варіанти загальнолюдських засадничих ідей, що є проявом одноманітності людської психіки) та концепція “етнографічної історії світу”, викладені в праці “Людина в історії”. Будучи передусім психологом, А. Бастіан посідав в етнологічній науці особливе місце, тяжіючи до етнічної психології. Його пізніше зачислення до еволюціоністів – помилка, спричинена ототожненням із цим напрямом будь-якого “способу природничого мислення в етнології”¹⁰⁴⁶.

Еволюціонізм. У контексті розвитку позитивізму (О. Конт) та впливу точних (Адольф Кетле) і природничих (Чарлз Дарвін та його попередник Томас Роберт Мальтус) наук на етнологію у другій половині XIX ст. виник її новий напрям – еволюціонізм (акцент на ступеневому розвитку людства). Серед тодішніх провідних еволюціоністів були “етнологічний соціолог” Г. Спенсер та вчені, що розвивали етнологію у зв’язку з преісторією, – Джон Лаббок, Джон Фергюсон Мак-Леннан, Л. Г. Морган¹⁰⁴⁷. В “Етнологічних методах” А. Фішер згадував Г. Спенсера, працю Л. Г. Моргана “Давнє суспільство”, а також Т. Вайца¹⁰⁴⁸.

¹⁰⁴⁴ Archiwum PTL, Nr. inw 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), s. 15–17.

¹⁰⁴⁵ Archiwum PTL, Nr. inw. 35: Fischer Adam. Metody etnologiczne (Rkp.), s. 6, 11.

¹⁰⁴⁶ Archiwum PTL, Nr. inw 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), s. 17–23, 32.

¹⁰⁴⁷ Ibid., s. 23–25, 28–30.

¹⁰⁴⁸ Archiwum PTL, Nr. inw. 35: Fischer Adam. Metody etnologiczne (Rkp.), s. 5–8.

Едвард Барнетт Тайлор. “Найвидатніший англійський етнолог XIX століття” Е. Тайлор, що працював у руслі еволюційної теорії, розвивав напрям, започаткований працею Т. Вайца “Антропологія первісних народів” (вочевидь, А. Фішер мав на увазі антропологію як науку про людську цивілізацію). Серед головних досягнень Е. Тайлора – впровадження в етнологію (під впливом А. Кетле) типологічного методу та проведення статистичних досліджень, що сприяло виникненню різноманітних класифікацій (у польській етнологічній науці статистичні методи розвивали Я. Чекановський та С. Клімек), уведення в науковий обіг понять “етнологічний тип” і “пережиток”, розвиток теорії анімізму¹⁰⁴⁹. На цих самих досягненнях ученого А. Фішер наголошував і в “Етнологічних методах”¹⁰⁵⁰. Зазначимо, що популяризації ідей Е. Тайлора серед польських учених сприяло польськомовне видання його “Первісної культури”¹⁰⁵¹.

Критичний еволюціонізм. Представниками еволюційного напрямку в західноєвропейській етнології у XX ст. – так званого критичного еволюціонізму, були Джеймс Фрезер (автор праці “Золота гілка”), Едвард Вестермарк, Роберт Рейнал Маретт, Едвін Сідні Гартленд, Ендрю Ленг, Альфред Корт Геддон (працював в історично-описовому напрямі), Конрад Теодор Преусс (творець окремої релігійно-етнологічної теорії)¹⁰⁵².

Географічно-історичний напрям: Фрідріх Ратцель та Лео Фробеніус. Унаслідок кризи еволюціонізму наприкінці XIX ст. почав набирати популярності географічно-історичний напрям в етнології, представники якого акцентували увагу на географічному чиннику в розвитку народів (на історичному, а не біологічному аспекті проблематики). Попри те, що питання зв’язків між народами та географічним простором порушували ще Ш. Л. де Монтеск’є, Й. Форстер, Карл Ріттер, Альбрехт фон Роон та Оскар Пешель (на доробку цього вченого, зокрема,

¹⁰⁴⁹ Archiwum PTL, Nr. inw 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), s. 25–27.

¹⁰⁵⁰ Archiwum PTL, Nr. inw. 35: Fischer Adam. Metody etnologiczne (Rkp.), s. 21, 22.

¹⁰⁵¹ Edward Burnett Tylor, *Cywilizacja pierwotna. Badania rozwoju mitologii, filizofji, wiary, mowy, sztuki i zwyczajów. Tom I*, przekład z trzeciego wydania angielskiego z roku 1891 Z. A. Kowerskiej, ze wstępem i dodatkami, dotyczącymi rzeczy słowiańskich, a zwłaszcza polskich oraz życiorysem autora przez Jana Karłowicza (Warszawa: Drukarnia F. Csernaka, 1896), V + 433 s.; Edward Burnett Tylor, *Cywilizacja pierwotna. Badania rozwoju mitologii, filizofji, wiary, mowy, sztuki i zwyczajów. Tom II*, przekład z trzeciego wydania angielskiego z roku 1891 Z. A. Kowerskiej, ze wstępem i dodatkami, dotyczącymi rzeczy słowiańskich, a zwłaszcza polskich oraz życiorysem autora przez Jana Karłowicza (Warszawa: Drukarnia F. Csernaka, 1898), III + 417 s.

¹⁰⁵² Archiwum PTL, Nr. inw 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), s. 26–28, 42, 45, 46.

його праці “Народознавство”, А. Фішер акцентував і в “Етнологічних методах”¹⁰⁵³) та А. Бастіан (“географічні провінції”), засновником географічно-історичного напрямку став німецький географ Ф. Ратцель. Перебуваючи під впливом історичного методу, він розумів, що зв’язок етнології та історії має бути дво-, а не одностороннім (історія не може існувати без етнографічної складової). Внесок Ф. Ратцеля в етнологію охопив три виміри, представлені відповідними працями: “Народознавство”, “Антропогеографія” (учений розвивав не так етнологію, як антропогеографію та прямував до окремої історії культури, а не до етнології, організованої навколо історії) та “Політична географія” (висвітлено проблеми колоніалізму). Саме Ф. Ратцель першим звернув увагу на потребу докладного картографічного дослідження культурних надбань, які, на його думку, розкидані в просторі не випадково, а пов’язані між собою. Згодом Л. Фробеніус, представник культурно-морфологічного відгалуження географічно-історичного напрямку, розвинув цю ідею в теорію культурних кіл: будучи польовим дослідником африканських теренів, у праці “Походження африканських культур” обґрунтовував її на прикладі Африки. Л. Фробеніус уважав, що культури є незалежними від їхніх носіїв організмами (А. Фішер ставився до цієї ідеї критично) і їх треба досліджувати не лише історичними, а й біологічними методами¹⁰⁵⁴. Теоретико-методологічні підходи Ф. Ратцеля та Л. Фробеніуса А. Фішер характеризував і в “Етнологічних методах”¹⁰⁵⁵.

Культурно-історична школа: Фріц Гребнер та Вільгельм Шмідт. З географічно-історичним напрямом була пов’язана культурно-історична школа (окреслена також як дві окремі школи – Кельнська та Віденська, або напрям культурних кіл). Її методологія ґрунтувалася на ідеях Ф. Гребнера (відповідно, спирався на Ф. Ратцеля) та Б. Анкерманна, викладених на початку XX ст. у статтях Ф. Гребнера “Культурні кола та культурні шари Океанії” та Б. Анкерманна “Культурні кола та культурні шари Африки”. Центром школи став Народознавчий музей у Кельні, де працював Ф. Гребнер, а в середині 1920-х років

¹⁰⁵³ Archiwum PTL, Nr. inw. 35: Fischer Adam. Metody etnologiczne (Rkp.), s. 5.

¹⁰⁵⁴ Archiwum PTL, Nr. inw. 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), s. 31–39.

¹⁰⁵⁵ Archiwum PTL, Nr. inw. 35: Fischer Adam. Metody etnologiczne (Rkp.), s. 5, 6, 27.

завдяки священнику професору В. Шмідту – Віденський університет (учні В. Шмідта – Пауль Шебеста та Мартін Гусінде, відійшли від ортодоксального культурно-історичного методу). Водночас В. Шмідт представляв започаткований А. Бастіаном напрям етнічної психології, проводив “етнологічні мовні” та “етнологічні релігійні” дослідження, зокрема, висунув ідею існування прамонотеїзму¹⁰⁵⁶. А. Фішеру імпонували методологічні підходи культурно-історичної школи, передусім Ф. Гребнера. В “Етнологічних методах” львівський професор наголошував, що досягненням цього вченого стало застосування до етнологічних досліджень цілісної систематичної методики¹⁰⁵⁷. У матеріалах з архівних збірок А. Фішера натрапляємо на конспект статті “Культурні кола та культурні шари Океанії”¹⁰⁵⁸. Професор часто послуговувався і терміном “культурне коло”. Наприклад, виділяв “східнослов'янське культурне коло”¹⁰⁵⁹, досліджуючи кашубів, писав про їхні зв'язки з “балтським культурним колом”, а кашубів і балтів – з “колом давньогерманської культури”¹⁰⁶⁰. На підставі аналізу праць А. Фішера методологічного характеру та виокремлення ним ролі етногеографічних методів Ю. Гаск уважав ученого послідовником Ф. Гребнера¹⁰⁶¹. Сам А. Фішер також наголошував, що працівники Етнологічного інституту, який очолював, у дослідженнях є послідовниками культурно-історичного методу в етнології, проте із залученням соціологічного та функціонального методів¹⁰⁶².

Британський дифузійнізм. Вільям Ріверс. Для означення напрямів, у яких працювали Ф. Ратцель, Л. Фробеніус та Ф. Гребнер, А. Фішер не вживав усталеного нині терміна “дифузійнізм”, він послуговувався ним лише для окреслення англійської школи дифузійністів, серед представників якої – Еліот Сміт (репрезентуючи панегіптизм, завдяки використанню історико-культурного методу наголошував на значенні міграцій в історії культури, впливах одних культур на інші) та Вільям Джеймс Перрі, учень британського вченого Вільяма

¹⁰⁵⁶ Archiwum PTL, Nr. inw. 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), s. 39–42.

¹⁰⁵⁷ Archiwum PTL, Nr. inw. 35: Fischer Adam. Metody etnologiczne (Rkp.), s. 27.

¹⁰⁵⁸ Archiwum PTL, Nr. inw. 39: Fischer Adam, Kęgi kulturowe i warstwy kulturowe w Oceanii (Rkp.), 24 s.

¹⁰⁵⁹ Archiwum PTL, Nr. inw. 123: Fischer Adam, Zagadnienia etnografii połabskiej (Mp.), s. 2.

¹⁰⁶⁰ Archiwum PTL, Nr. inw. 66: Fischer Adam, Pierwiastki bałtyckie w ludowej kulturze kaszubskiej (Rkp., mp.), s. 8.

¹⁰⁶¹ Gajek, “Śp. Profesor Dr Adam Fischer”, *Adam Fischer*, 54.

¹⁰⁶² Archiwum PTL, Nr. inw. 94: Fischer Adam, Zakład Etnologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (Mp.), s. 4.

Ріверса. А. Фішер уважав, що В. Ріверса не можна зачислити до жодної зі шкіл: перейшовши в етнологію з психології, він розвивав напрям етнічної психології, та, з використанням історичного методу, соціологічну проблематику (як і його учень А. Редкліфф-Браун). Це добре простежується в працях В. Ріверса “Етнологічний аналіз культури”, “Контакти народів”, “Історія й етнологія”¹⁰⁶³.

“Соціологічний ренесанс”. У “Методах етнології” А. Фішер згадував тематику досліджень і методологічні підходи представників французької етнології А. ван Геннепа та Л. Леві-Брюля¹⁰⁶⁴, характеристика яких не представлена в програмі етнологічного семінару на 1939/40 н. р. У ній А. Фішер згадував французьких етнологів ХХ ст., лише аналізуючи соціологічні методи в етнологічній науці¹⁰⁶⁵. Лише “польовий соціологічний аналіз” з метою вивчення окремих інститутів первісних суспільств на тлі цілості їхнього життя давав змогу зрозуміти механізми функціонування цих спільнот загалом і їхньої культури зокрема від давнини до сучасності. Виявом “ренесансу соціологічних знань і методів у дослідженнях первісних суспільств” стали праці французьких учених Е. Дюркгайма та Марселя Мосса (у польській етнології – Л. Кживіцького), а згодом – поява нового напрямку (школи, методу) в етнології – функціоналізму¹⁰⁶⁶.

Функціоналізм: Броніслав Маліновський. Започаткований поляком Б. Маліновським, у польській етнології новий напрям не розвинувся. А. Фішер писав: “Функціоналізм Маліновського означає загальний поворот, який полягає у зв’язках між етнологією і соціологією та загалом у виокремленні в етнології певних соціологічних методів і проблем”¹⁰⁶⁷. Б. Маліновський протиставив заснованим на теоретичних реконструкціях працям, які переважали в тодішній етнології, дослідження на матеріалах польових експедицій (передбачали

¹⁰⁶³ Archiwum PTL, Nr. inw 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), s. 42–45.

¹⁰⁶⁴ Archiwum PTL, Nr. inw. 35: Fischer Adam. Metody etnologiczne (Rkp.), s. 4.

¹⁰⁶⁵ Наприклад, від Г. Спенсера до Е. Дюркгайма первісне суспільство було джерелом різних синтез у руслі “еволюційної етнології” (охоплювала дослідження суспільних і культурних явищ та форм як природного результату розвитку від нижчого щабля до вищого). Культурно-історична школа, яка заступила еволюціонізм, пояснювала подібність культурних явищ і форм історичним зв’язком або походженням зі спільного культурного вогнища внаслідок міграцій. В обидвох випадках їх досліджували поза оточенням. Завдяки уможливленим реконструкціям етнологія перетворювалася на різновид преісторії. За словами А. Фішера, “поворот до соціології в етнології належить сприймати як реакцію на археологізацію та муміфікацію світу первісних суспільств” (Archiwum PTL, Nr. inw 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), s. 48).

¹⁰⁶⁶ Archiwum PTL, Nr. inw 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), s. 48–50.

¹⁰⁶⁷ Ibid., s. 46, 47.

опанування мови та культури народу). Студії Б. Маліновського над меланезійцями Островів Тробріана засвідчили, що суспільство та культура первісних народів, якщо поглянути на них у динаміці (включно зі сучасним досліднику станом), є значно багатшими та складнішими, ніж здавалося до того (кожний народ – оригінальна цивілізація, а кожне явище її культури – фрагмент загальнолюдської культури). Б. Маліновський зазначив про обов'язковість емпіричної обсервації для теоретичних узагальнень і поєднання методів польових етнографічних досліджень з соціологічними (аналіз фактів первісної культури не в її штучній ізоляції, а на тлі всього суспільства). Зasadничим принципом функціоналізму став перехід від етнології як “науки про натуральну історію культури первісних суспільств” до “науки, що займається соціологією первісної культури” (“сучасною культурною історією первісних суспільств”). Принципові до того питання – генезу культурних форм, реконструкцію явищ тощо, функціоналісти вважали неважливими для розуміння первісної людини, її суспільства та культури. Основою функціонального методу стала теза, що зрозуміти звичай можна, лише осягнувши, які функції він виконує в житті досліджуваного суспільства та яку роль відіграє в цілості його культури. Тож дослідник має спиратися на “польові монографічні студії” окремого первісного суспільства: лише дослідивши різні складники його культури в їхніх контекстах, на тлі цілості можна простежити функціональні зв'язки¹⁰⁶⁸.

Напрями функціоналізму. У функціоналізмі необхідно виділяти “чистих”, або “соціологічних”, функціоналістів (серед них – Б. Маліновський, А. Редкліфф-Браун, а також Ендрю Річардс, Рео Форчун, Маргарет Мід) та функціоналістів, які досліджували водночас історичну та соціологічну проблематику (Ріхард Турнвальд, Сергій Широкогоров, Вольфганг Штайніц). Назву “функціоналізм” уперше вжив Б. Маліновський у праці “Аргонавти західної частини Тихого океану”, де й обґрунтував новий метод. Подібний метод у праці “Мешканці Андаманських островів” описав А. Редкліфф-Браун. У пізніших працях

¹⁰⁶⁸ Archiwum PTL, Nr. inw 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Мр.), s. 50–58. А. Фішер підсумував: “Факт культури – це щось живе, а не якась мертва цікавинка. Якщо хочемо зрозуміти якийсь звичай, треба йти до живих людей, серед яких той звичай панує, побачити, яку роль у їхньому житті він відіграє” (Ibid., s. 57).

А. Редкліфф-Браун намагався поєднати функціональний та історичний напрями (тож А. Фішер міг би зачислити його і до соціологічних функціоналістів). Подібні спроби в середині 1930-х років робив і Александер Лессер, автор статті “Функціоналізм у соціальній антропології”, який пропонував окреслити цей напрям “функціональною історичністю”¹⁰⁶⁹.

Вочевидь, теоретичним засадам функціоналізму та споріднених напрямів мав бути присвячений згаданий раніше соціологічний конверсаторій для етнологів, який А. Фішер задекларував на 1939/40 н. р.¹⁰⁷⁰ Нагадаємо, що професор скеровував своїх учнів у русло культурно-історичного методу, проте з використанням соціологічного та функціонального методів¹⁰⁷¹. У цьому контексті згадаємо лекційний курс С. Клімека “Дослідницькі методи антропологічних наук”, що його вчений читав у другій половині 1930-х років¹⁰⁷²: під впливом стажування в Каліфорнійському університеті в А. Кребера молодий львівський науковець перейшов від досліджень у руслі фізичної антропології до студій з культурної антропології, тож у згаданому лекційному курсі антропологічні науки розглядав у широкому розумінні терміна¹⁰⁷³.

Теорія культурних ареалів: Альфред Кребер та Кларк Вісслер. Американські вчені Франц Боас, А. Кребер і К. Вісслер започаткували новий напрям – теорію культурних ареалів, що зосереджує увагу на просторовому поширенні явищ культури. А. Кребер свої теоретичні погляди, що ґрунтувалися на матеріалі з Південної Америки, виклав у статтях, опублікованих у журналі “American Anthropologist”, зокрема, “Історична реконструкція культурних зростань та органічна еволюція”, “Історія та наука в антропології”. Учений зазначав, що в етнології, крім природного чинника, потрібно зважати на чинник історичної тяглості, тож критикував Ф. Боаса за перебільшення ролі біології. У статті “Концепція культурного ареалу та вікового ареалу Кларка Вісслера” А. Кребер

¹⁰⁶⁹ Archiwum PTL, Nr. inw 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), s. 46, 58, 59.

¹⁰⁷⁰ UL P/SW, 1939/40, I–III, 59.

¹⁰⁷¹ Archiwum PTL, Nr. inw. 94: Fischer Adam, Zakład Etnologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (Mp.), s. 4.

¹⁰⁷² UL P/SW, 1934/35, I–III, 57; UL P/SW, 1935/36, I–III, 60; UL P/SW, 1936/37, I–III, 62; UL P/SW, 1937/38, I–III, 63; UL P/SW, 1939/40, 60.

¹⁰⁷³ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 857: Клімек Станіслав (особова справа), 1925–1939, арк. 117–119.

стверджував про роль саме К. Вісслера у становленні нового напрямку серед американських науковців. У монографії “Зв’язки природи та людини в аборигенній Америці” К. Вісслер наголосив на зв’язках між живим організмом (культура) та середовищем (географія та екологія), що перегукується з багатьма ідеями Л. Фробеніуса. На думку К. Вісслера, саме середовище сприяє об’єднанню культур у межах культурного ареалу¹⁰⁷⁴.

Російське народознавство: XVIII – початок XX ст. У російській етнологічній науці (під час її характеристики А. Фішер згадував також українських народознавців – Миколу Миклухо-Маклая, Олександра Потебню та ін.), на думку професора, можна виокремити такі головні виміри: експедиції Петера Сімона Палласа, Йоганна Георга Гмеліна, Георга Вільгельма Стеллера, Степана Крашеніннікова, Івана Лепьохіна (XVIII ст.), Івана Крузенштерна, Георга Гайнріха фон Лангсдорфа та Миколи Миклухо-Маклая (XIX ст.), Миколи Харузіна, Івана Смірнова, Лева Штернберга, Володимира Богораза-Тана, Володимира Йохельсона та інших (кінець XIX – початок XX ст.); збирацька та наукова діяльність на ниві етнографії і фольклористики Федора Буслаєва, Олександра Афанасьєва, Всеволода Міллера та Олександра Веселовського; етнографічна діяльність Російського географічного товариства в Санкт-Петербурзі (від 1845 р.) і Товариства любителів природознавства, антропології та етнографії в Москві (від 1863 р.); періодичні видання “Этнографическое обозрение” (від 1889 р.) та “Живая старина” (1890–1916); формування етнографічних відділів музеїв у Санкт-Петербурзі та Москві; викладацька діяльність Л. Штернберга в Петербурзькому та М. Харузіна в Московському університетах. Для самостійного опрацювання матеріалу А. Фішер радив передусім працю Олександра Пипіна “Історія російської етнографії”, низку інших розвідок¹⁰⁷⁵.

Російське народознавство: 1917–1930-ті роки. В історії російської радянської етнології зазначеного періоду¹⁰⁷⁶ можна виокремити два головні етапи: 1917–1929 та 1929–1930-ті роки. Від 1917 р. відбувалася організація нових

¹⁰⁷⁴ Archiwum PTL, Nr. inw 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), s. 59–63.

¹⁰⁷⁵ Ibid., s. 64–66.

¹⁰⁷⁶ А. Фішер не взяв до уваги особливості вживання терміна “етнографія” в СРСР, окреслюючи навіть етнологічну проблематику в тодішній радянській традиції “етнографією”.

осередків народознавчих досліджень у Москві (А. Фішер згадував також про Київ та Мінськ), тривала діяльність етнографічних музеїв у Москві та Ленінграді, публікація попередніх і заснування нових видань (“Этнографическое обозрение” / “Советская этнография”, “Живая старина”, “Сибирская живая старина”, “Чужестранный фольклор” та ін.). Серед тодішніх провідних науковців – Петро Преображенський (Москва), Л. Штернберг та В. Богороз-Тан, Д. Зеленін (наголосимо, що відразу після виходу в світ його праці “Російська (східнослов’янська) етнографія” А. Фішер опублікував на неї рецензію¹⁰⁷⁷), молоді дослідники Ісаак Вінніков, Георгій Прокоф’єв, Сергій Іванов та ін. (Ленінград). Розвиток фольклористики відбувався у структурах Російського географічного товариства під керівництвом Сергія Ольденбурга та М. Азадовського. Особливостями тодішньої радянської “етнографії” був її тісний зв’язок з антропологією та природничими науками, а також акцент на польових методах досліджень, з методологічного погляду – “емпіризм” та “еклектизм з марксистським методом”. Після рішення наради етнографів у Ленінграді 1929 р., яка засудила психологізм та інші напрями, практично всі установи переорієнтувалися на еклектизм. Остаточо це ствердила Всеросійська археологічно-етнографічна нарада, що відбулася в Ленінграді 1932 р. Визначено, що як “наука про життя” етнографія мала бути “матеріалістичною наукою”, заснованою на засадах не “буржуазного націоналізму”, а “міжнаціональної загальнолюдської культури”. “Радянський етнолог” (етнограф) мусив досліджувати явища культури, поєднуючи теорію з практикою, а музеї – відстежувати розвиток усіх народів від виникнення до сучасності. Для радянської етнографії першочергове значення мали праці Е. Тайлора, Л. Г. Моргана, Ф. Ратцеля, Л. Штернберга¹⁰⁷⁸.

Етнологія в Наддніпрянській Україні: 1917–1930-ті роки. Українських учених (М. Миклухо-Маклая, О. Потебню, Є. Кагарова), періодичні видання (“Етнографічний вістник”, “Етнографія”), народознавчі центри в Києві А. Фішер

¹⁰⁷⁷ Adam Fischer, “Dmitrij Zelenin. Russische (ostslavische) Volkskunde. Berlin–Leipzig. Walter de Gruyter & Co. 1927. 80. S. XXVI + 424 + 5 tablic + 1 mapa”, *Lud* 26 (1927): 97–99.

¹⁰⁷⁸ Archiwum PTL, Nr. inw 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), s. 66–69, 72.

побіжно згадував у двох попередніх тематичних блоках, присвятивши тенденціям розвитку етнології в Наддніпрянській Україні самостійний, хоча й стислий, огляд (її розвиток на західноукраїнських землях професор узагалі оминув увагою, хоча в “Русинах” в історіографічному розділі робив особливий наголос на народознавчій діяльності НТШ у Львові¹⁰⁷⁹). Хронологічно цей огляд стосувався лише останньої третини 1910-х – початку 1930-х років. А. Фішер лише звертав увагу на те, що розвиток етнологічної науки в УСРР/УРСР відбувався завдяки діяльності установ при Всеукраїнській академії наук (Музей етнології ім. Ф. Вовка, Етнографічна комісія під керівництвом Андрія Лободи, Кабінет музичної етнографії, очолений Климентом Квіткою, Культурно-історична комісія при кафедрі М. Грушевського, Кабінет антропології ім. Ф. Вовка, Комісія для досліджень звичаєвого права), музеїв у Києві, Харкові, Полтаві, Чернігові, Дніпропетровську, Одесі, Кам’янці-Подільському, Житомирі, Вінниці та в інших містах, науково-дослідних кафедр у Києві, Харкові та Дніпропетровську, зазначаючи про вплив на них рішень згаданих нарад кінця 1920-х – початку 1930-х років. Так, професор вказував, що було розпочато критику доробку Миколи Костомарова, П. Чубинського, Панаса Рудченка, Антонія Новосельського, Георгія Булашева, М. Сумцова, Ф. Вовка, В. Гнатюка, Івана Огієнка, Сергія Шелухіна, Сергія Єфремова, М. Грушевського, Катерину Грушевську, Ксенофонта Сосенка. Також А. Фішер вказав молодих дослідників – Володимира Білого, Валентина Даниленка, Василя Денисенка, Костя Копержинського, Василя Маслова, Віктора Петрова¹⁰⁸⁰.

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 5.2.

Тематика практичних занять (вправ та семінару) під керівництвом А. Фішера дає змогу схарактеризувати його підходи до підготовки фахового етнолога. Зокрема, професор уважав обов’язковим прищепити студентам уміння застосовувати метод етнографічного картографування, а також скеровував їх у русло культурно-історичного напрямку із залученням теоретичних підходів

¹⁰⁷⁹ Fischer, *Rusini. Zarys etnografji Rusi*, 162–172.

¹⁰⁸⁰ Archiwum PTL, Nr. inw 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), s. 70, 71.

соціологічного та функціонального напрямів. Це допомагало зосередити увагу на етнології як науці, що досліджує різноманітні аспекти, пов'язані з традиційно-побутовою культурою (від генези культурних явищ до їхньої ролі в житті суспільства в новітній період) та загалом із життям етнічних спільнот. Тематика етнологічного семінару А. Фішера також засвідчує, що вчений розкривав студентам віхові етапи історичного розвитку методології етнологічної науки (від XVIII ст.), подавав найактуальнішу на той час інформацію щодо неї, проте завжди акцентуючи увагу на географічному чиннику в житті народу.

Отже, упродовж кінця XIX – першої третини XX ст. у Львівському університеті в руслі класичної традиції практичні заняття відбувалися у формах вправ, просемінару, семінару, робітень. Антропологічні студії передбачали існування трьох із зазначених форм (вправи, семінар, робітня), етнологічні – двох (вправи та семінар).

Етнологічні вправи (загальний збірний термін), якими у 1920–1930-х роках керував А. Фішер разом з асистентами (спершу А. Бахманном, згодом Я. Фальковським), поділялися на вправи зі слов'янської етнографії, вправи зі слов'янської етнології, вправи з етнографії Польщі та вправи з етнографічної картографії. Ці заняття передбачали опанування студентами методів наукових досліджень, вироблення в них практичних умінь і навичок (зокрема, щодо польової роботи, виготовлення мап поширення культурних явищ та рисунків) тощо. Етнологічний семінар А. Фішера був зорієнтований на теоретичну проблематику, зокрема, методологічного характеру: від становлення етнології як самостійної науки до сучасного (на той період) етапу її розвитку.

Народознавча складова була і в практичних заняттях з інших галузей: філологічного (фольклор), історичного (етнічна історія), мистецтвознавчого (музичні етнографія та етнологія, народне мистецтво), географічного (етнографія, антропогеографія), юридичного (звичаєве право) спрямування. Особливого виокремлення потребують практичні заняття за напрямом “Орієнталістика”, які охоплювали практично всі зі згаданих складових.

РОЗДІЛ VI

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ НАРОДОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН НАПРИКІНЦІ 1930-х – 1940-х РОКІВ

6.1. Народознавчі курси в межах нової системи організації навчального процесу

Організація навчального процесу у Львівському університеті від осені 1939 р. спиралася на нормативну базу Радянського Союзу в сфері вищої освіти, зокрема, положення Постанови РНК СРСР і ЦК ВКП(б) про роботу вищих навчальних закладів і керівництво вищою школою від 23 червня 1936 р. Окрім власне навчальної підготовки, у документах постійно наголошували на ідейно-політичному вихованні студентів, аспірантів і викладачів у руслі вчення “Маркса–Енгельса–Леніна–Сталіна”. У статуті від 2 лютого 1940 р. було визначено, що Львівський державний університет імені Івана Франка є у віданні НКО УРСР та готує фахівців з низки спеціальностей (фахів)¹⁰⁸¹. Більшість навчальних планів і програм Львівського університету затверджувала ВКВШ при РНК СРСР. Виняток становили програми з історії України, української мови та літератури,

¹⁰⁸¹ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 22: Статут Львівського державного університету ім. Івана Франка, 2 лютого 1940 р., арк. 2, 3, 21 зв., 31–33. Серед них були: “Історія”, “Українська мова та література”, “Російська мова та література”, “Польська мова та література”, “Німецька мова та література”, “Англійська мова та література”, “Французька мова та література”, “Латинська та грецька мова”, “Східні мови”, “Фізика”, “Математика”, “Біологія (ботаніка, зоологія)”, “Хімія (неорганічна, аналітична, органічна)”, “Географія”, “Геологія”, “Юридичні науки”. В одному з варіантів статуту не було докладного переліку спеціальностей, а лише передбачалося, що університет готуватиме спеціалістів з природничих (математики, фізики, хімії, геології, біології та географії), історично-філологічних (історії, мовознавства та літератури) дисциплін та юридичних і медичних наук. Безпосередньо в університетській документації назви спеціальностей подано по-різному, зокрема, замість “мова і література” вжито термін “філологія”, а у випадку з “Латинською та грецькою мовою” натрапляємо частіше на формулювання “Класична філологія” (ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 22: Статут Львівського державного університету ім. Івана Франка, 2 лютого 1940 р., арк. 22; Спр. 335: Акт передачі справ та майна Університету, 23–27 вересня 1940 р., арк. 1). Право на вступ до Львівського університету та безоплатне навчання в ньому (передбачали і те, що переважна більшість студентів буде забезпечена державними стипендіями: їх призначав ректор на початку кожного навчального року згідно з постановою РНК СРСР) мали всі громадяни СРСР віком від 17 до 35 років (незалежно від соціального походження, статі, расової та національної належності), однак за наявності атестата про повну середню освіту. Прийом на навчання (тривало п’ять років) проводили відповідно до правил, виданих ВКВШ при РНК СРСР. Навчальний рік був розділений на два семестри – осінній (1 вересня–24 січня) і весняний (7 лютого–30 червня). Студенти (а також аспіранти) мали зимові (25 січня–6 лютого) та літні (1 липня–31 серпня) канікули. У статуті було передбачено такі форми навчальної роботи: лекції професорів і доцентів; практичні заняття в лабораторіях і кабінетах (нагадаємо, що при кафедрі фольклору й етнографії діяв кабінет фольклору) під керівництвом професорів, доцентів та асистентів (зазначення замість них аспірантів, подана в затвердженому варіанті статуту, вочевидь, є помилкою); спеціальні (фахові) семінари з наукових тем під керівництвом професорів і доцентів; виробнича, навчальна та педагогічна практики під проводом призначених кафедрою керівників; самостійна робота студентів; консультації (ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 22: Статут Львівського державного університету ім. Івана Франка, 2 лютого 1940 р., арк. 3, 4, 22, 22 зв., 34–36; Спр. 270: Розклад лекцій філологічного факультету, 1940, арк. 10).

українського фольклору, які затверджував НКО УРСР. Програми дисциплін на вибір та факультативних дисциплін після їхнього розгляду радою факультету затверджував ректор¹⁰⁸². Наголосимо, що, крім денної форми навчання, у Львівському державному університеті імені Івана Франка 1940 р. запровадили екстернат та заочну форму. Набір на перший курс заочного відділу, згідно з планами НКО УРСР, у 1940 р. становив 650 студентів, з них на “Українську філологію” – 90 осіб, на історичний факультет – 100 осіб (у підсумку набрали 757 студентів)¹⁰⁸³. Зазначимо, що більшість описаних норм навчальної діяльності університету була чинною і в середині–другій половині 1940-х років¹⁰⁸⁴.

Специфіка викладання народознавчих дисциплін у Львівському університеті від осені 1939 р. по осінь 1947 р. (з перервою на період німецької окупації, коли навчальна діяльність Львівського державного університету імені Івана Франка була припинена) полягала в тому, що для них не передбачили окремих спеціальностей. Наприклад, лекційні курси та практичні заняття з фольклору й етнографії, забезпечені викладачами відповідної кафедри, були частиною навчального процесу на різних спеціальностях філологічного факультету або ж на історичному факультеті, де спеціальностей не існувало¹⁰⁸⁵. Натомість, як засвідчує аналіз документації природничого й історичного факультетів (навчальних планів, розкладів занять тощо), дисциплін антропологічного спрямування в навчальному процесі не було (ні серед обов’язкових, ні серед вибіркових чи факультативних). Це стосується й антропогеографії, за викладання

¹⁰⁸² Студенти мали скласти передбачені навчальними планами іспити і заліки, а наприкінці навчання – державні іспити (екзамени дозволено було приймати лише професорам, доцентам і старшим викладачам, а заліки – також асистентам і викладачам). Успішність оцінювали за шкалою “відмінно”, “добре”, “посередньо” та “незадовільно”. Усі обов’язкові предмети й оцінки з іспитів і заліків викладачі записували до залікової книжки (матрикула). Студенти, які успішно виконали всі приписи, отримували дипломи про закінчення університету. Виконання навчального плану з оцінками “відмінно” й “добре” з усіх предметів та складені на “відмінно” державні іспити забезпечували диплом з відзнакою, який надавав переваги на вільну посаду за фахом та викладацьку й науково-дослідну роботу у вищих навчальних закладах і науково-дослідних установах, зарахування до аспірантури та до складу кандидатів на наукові відрядження по СРСР і за кордон. За пів року до закінчення навчання, що тривало, як уже зазначено, п’ять років, НКО УРСР розробляв проєкт розподілу майбутніх випускників на роботу. Разом з дипломом студент отримував звання асистента наук зі спеціальності (фаху) університету з правом обіймати посади асистента, молодшого наукового співробітника та викладача старших класів середньої школи (ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 22: Статут Львівського державного університету ім. Івана Франка, 2 лютого 1940 р., арк. 3–5, 22–23, 34, 35–38).

¹⁰⁸³ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 335: Акт передачі справ та майна Університету, 23–27 вересня 1940 р., арк. 18.

¹⁰⁸⁴ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 7, спр. 1: Звіти про навчальну і наукову роботу університету за 1944/45 н. р., 1945, арк. 56, 57.

¹⁰⁸⁵ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 335: Акт передачі справ та майна Університету, 23–27 вересня 1940 р., арк. 1.

якої до 1939 р. відповідав Ю. Вонсович (на кафедрі під керівництвом Ю. Полянського він викладав економічну та фізичну географію)¹⁰⁸⁶. Лише в перехідному навчальному плані 1940 р. для студентів третього курсу спеціальності “Географія” передбачено факультативний курс “Геоетнографія чоловіка на землі” (у шостому семестрі обсягом 44 години лекційних занять: по дві години в тиждень) (перед тим його під назвою “Геоетнографія” дописали від руки до вже надрукованого переліку курсів). На жаль, викладача, який мав його викладати, не зазначили¹⁰⁸⁷.

Перший семестр 1939/40 н. р. відбувся за програмами Університету Яна Казимира у Львові, до яких внесли деякі зміни. Нагадаємо, що А. Фішер планував розпочати від жовтня 1939 р. лекційні курси “Головні етнологічні питання на території Європи” та “Етнографія давніх прусів”, а також проводити соціологічний конферсаторій для етнологів, вправи з етнографії Польщі та етнологічний семінар¹⁰⁸⁸. Натомість його педагогічне навантаження в першому семестрі (тривав від 1 жовтня по 15 грудня 1939 р.) охоплювало лекційний курс “Етнографія Європи” (40 год.) та керівництво етнографічними вправами й етнографічним семінаром (по 20 год.)¹⁰⁸⁹. Як бачимо, у назви практичних занять внесли зміни, зокрема, прикметник “етнологічний” замінили на “етнографічний”, що було в контексті радянського трактування науки про народ (ще в проекті наказу від 8 січня 1940 р. для історичного факультету передбачено семінар чи просемінар етнології, за який мав відповідати А. Фішер, проте він так і не був впроваджений у навчальний процес¹⁰⁹⁰). У другому семестрі – від 15 січня по 1 червня 1940 р. – А. Фішер читав курси “Польський фольклор” (36 год.), “Німецький фольклор” (36 год.) та “Французький фольклор” (32 год.), проводив підготовку абсолювентів до державного іспиту з фольклору (16 год.) та

¹⁰⁸⁶ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 2, спр. 1159: Робочі плани дисциплін природничого факультету, 1940, арк. 1–115; Оп. 3, спр. 171: Навчальні плани природничого факультету, 1940, арк. 1–16; Спр. 175: Навчальні плани для I–III курсів природничого факультету, 1940, арк. 1–49; Спр. 216: Проект наказу про затвердження професорсько-викладацького складу історичного факультету та переходу на навчальні плани студентів I–IV курсів, 1940, арк. 9; Спр. 299: Розклад лекцій для I–IV курсів на другий семестр 1940/41 н. р., 1941, арк. 4, 13–16.

¹⁰⁸⁷ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 175: Навчальні плани для I–III курсів природничого факультету, 1940, арк. 37, 38.

¹⁰⁸⁸ UL S/PW, 1939/40, I–III, 59.

¹⁰⁸⁹ ДАЛО, Р-119, оп. 3, спр. 193: Звіт про роботу кафедр філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 4.

¹⁰⁹⁰ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 216: Проект наказу про затвердження професорсько-викладацького складу історичного факультету та переходу на навчальні плани студентів I–IV курсів, 1940, арк. 14–15.

консультації з польського, німецького і французького фольклору (обліковували як 4,5 години тижнево, що разом становило 81 годину педагогічного навантаження). Зазначені дисципліни А. Фішера були серед обов'язкових предметів на третіх курсах відповідних спеціальностей¹⁰⁹¹. До того ж, для студентів третього і четвертого курсів німецької філології “Німецький фольклор” був і в переліку дисциплін за вибором студента. Натомість, наприклад, для студентів спеціальності “Англійська мова та література” фольклору не було ні серед обов'язкових, ні серед вибіркових дисциплін¹⁰⁹².

Для студентів третього та четвертого курсів спеціальності “Українська мова та література” Ф. Колесса викладав український фольклор (обсягом дві години за шестиденний робочий тиждень). Заняття відбувались у другому семестрі – від середини січня по квітень 1940 р.¹⁰⁹³ Натомість робочий план з дисципліни “Український фольклор” для студентів українського відділу філологічного факультету на 1940/41 н. р. передбачав, що Ф. Колесса забезпечуватиме її викладання (обсягом вісім лекційних годин у тиждень) студентам першого курсу¹⁰⁹⁴. Місцем проведення занять був переважно кабінет фольклору¹⁰⁹⁵. Український фольклор Ф. Колесса викладав на стаціонарі та заочному відділенні. Для студентів заочної форми навчання заняття (вочевидь, практичні) проводила й І. Нестюк¹⁰⁹⁶. У звіті про роботу кафедри фольклору й етнографії за 1939/40 н. р. зазначено, що Ф. Колесса та А. Фішер на лекціях, вправах та щотижневих індивідуальних і колективних консультаціях намагалися зацікавити студентів фольклором та етнографією, привчити до самостійної науково-дослідницької

¹⁰⁹¹ ДАЛО, Р-119, оп. 3, спр. 193: Звіт про роботу кафедр філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 4; Спр. 152: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 67–74 зв.; Спр. 151: Статистичні відомості про виконання навчальних планів на філологічному та історичному факультетах, 1939–1940, арк. 12–13, 15 зв.–17.

¹⁰⁹² ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 151: Статистичні відомості про виконання навчальних планів на філологічному та історичному факультетах, 1939–1940, арк. 12–13, 15 зв.–17; Спр. 270: Розклад лекцій філологічного факультету, 1940, арк. 16–18, 20.

¹⁰⁹³ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 151: Статистичні відомості про виконання навчальних планів на філологічному та історичному факультетах, 1939–1940, арк. 11–11 зв., 15; Спр. 193: Звіт про роботу кафедр філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 4; Спр. 270: Розклад лекцій філологічного факультету, 1940, арк. 10.

¹⁰⁹⁴ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 2, спр. 1158: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., арк. 5–8.

¹⁰⁹⁵ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 270: Розклад лекцій філологічного факультету, 1940, арк. 10.

¹⁰⁹⁶ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 404: Списки професорсько-викладацького складу по кафедрах із вказівкою окладу, 1940, арк. 5, 17, 29, 41; Івашків, Марків, “Біля витоків української фольклористики у Львівському університеті”, 21.

праці у цих галузях наукових знань. Унаслідок навчальної роботи, студенти, які не пропустили жодної лекції наприклад А. Фішера, складали колоквиуми та іспити на “відмінно”¹⁰⁹⁷.

На початку липня 1940 р. викладачі кафедри фольклору й етнографії подали на затвердження навчальний план для студентів кафедри (очевидно, йшлося про виокремлення їх у самостійну спеціальність). Згідно з цим планом, на першому (шість годин тижневого та 210 годин річного навантаження) і третьому (відповідно, 2/70 год.) курсах була передбачена дисципліна “Фольклор й етнографія України”, на другому курсі – “Етнографія і фольклор народів Європи” (8/280 год.) та “Слов’янська етнографія” (2/70 год.), на третьому – “Етнографія і фольклор народів СРСР” (6/210 год.) та “Етнографічна музеологія” (2/70 год.), на четвертому – “Загальна етнографія і фольклор” (8/280 год.) та “Народне мистецтво” (2/70 год.). З практичних занять на першому і другому курсах мали проводити вправи з обсягу фольклору України та вправи з обсягу фольклору Європи (по дві години щотижневого та по 70 годин річного педагогічного навантаження), на наступних курсах – семінар фольклору й етнографії (на третьому курсі обсягом 4/140 год., на четвертому – 8/280 год.). Крім цих предметів, які мали забезпечувати викладачі кафедри фольклору й етнографії, у плані зазначено дисципліни філологічного (вступ до мовознавства – 140 годин загального навантаження, основи діалектології – 70 год., українська література – 560, українська, російська та німецька, а також французька або англійська мови – по 210, слов’янські літератури – 70 год.), історичного (загальна археологія – 140 год., українська археологія – 70, історія України – 140, історія народів СРСР – 280 год.) та географічного (загальна географія та географія народів СРСР – по 70 год.) циклів, основи марксизму-ленінізму (560 год.) та фізкультуру (70 год.)¹⁰⁹⁸.

Цей план так і не був застосований на практиці, позаяк навчання на філологічному факультеті й далі відбувалося в межах планів зазначених раніше спеціальностей. Проте в них були передбачені зміни. Наприклад, навчальний план

¹⁰⁹⁷ ДАЛО, Р-119, оп. 3, спр. 193: Звіт про роботу кафедр філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 5.

¹⁰⁹⁸ Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Львівський державний університет імені Івана Франка: проєкт навчального плану кафедри фольклору й етнографії від 4 липня 1940 р. (рукопис, оригінал), арк. 1.

спеціальності “Польська мова і література” (термін навчання – п’ять років) на третьому курсі містив дисципліну “Фольклор (польський і український)” обсягом 50 годин (30 год. лекцій та 20 год. практичних занять, що мали відбуватися по дві години щотижнево впродовж п’ятого та шостого семестрів). Крім того, у перехідному навчальному плані для студентів другого курсу цієї самої спеціальності була дисципліна “Фольклор (польський і український)” обсягом 52 години лекційних та 18 годин практичних занять, що мали відбуватися в третьому та четвертому семестрах. Серед факультативних дисциплін для спеціальності був курс “Слов’янська етнографія” (40 год.), а серед дисциплін за вибором – “Фольклор народів СРСР” та “Фольклор західноєвропейський” (по 40 год.). Для студентів спеціальності “Російська мова та література” (згідно з навчальними планами цієї спеціальності в державних університетах УРСР, був передбачений курс “Фольклор” обсягом 80 годин річного навантаження: з них 56 год. лекційних та 24 год. практичних занять) на 1940/41 н. р. впровадили дисципліну “Фольклор з практичними заняттями” зазначеного обсягу (мала відбуватися в другому семестрі та передбачала чотири години в тиждень), проте з приміткою, що відведені 80 годин розподілені на російський (50 год.) та український (30 год.) фольклор. Навчальний план спеціальності “Західні мови і літератури” для державних університетів УРСР у переліку факультативних дисциплін у десятому семестрі містив курс “Романський або германський фольклор” обсягом 70 годин. Натомість у навчальному плані Львівського університету для спеціальності “Східні мови” серед факультативних дисциплін було передбачено дисципліну “Етнографія” обсягом аж 160 год. (вочевидь, могли обрати студенти різних курсів)¹⁰⁹⁹.

На жаль, про викладача, який мав відповідати за факультативний курс “Етнографія” для студентів-орієнталістів, а також предметний засяг дисципліни, у наявних джерелах інформації нема (її міг викладати як А. Фішер, так і представник кафедри східних мов). Наголосимо, що наприкінці 1930-х – на

¹⁰⁹⁹ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 167: Навчальні плани філологічного факультету, 1940, арк. 2 зв.–7, 16, 27; Спр. 168: Навчальний план філологічних факультетів державних університетів УРСР, 1940–1941, арк. 1, 2.

початку 1940-х років у Львівському університеті, крім викладачів кафедри фольклору й етнографії, працювало чимало вчених, які цікавилися народознавством (наприклад, Я. Пастернак, Ф. Буяк, Т. Е. Модельський, М. Думка, І. Свенціцький, К. Студинський, М. Онишкевич, Р. Ганшинец, З. Черни, П. Домбковський, К. Кораний та ін.), проте не всі, з огляду на специфіку навантаження, зачіпали зазначену проблематику. Наприклад, К. Добрянський викладав українську мову, Яким Ярема – німецьку мову для українців, а В. Пастущин – класичну філологію¹¹⁰⁰. Проте чимало курсів викладачів з-поза кафедри фольклору й етнографії стосувалося народознавства. Наприклад, професор Михайло Соневицький в одній з лекцій курсу “Історія античних літератур” подавав тему “Грецький фольклор”¹¹⁰¹, а в навчальних планах спеціальності “Класична філологія” були обов’язковий курс “Археологія з історією античної матеріальної культури”, серед дисциплін за вибором та факультативів – предмети “Історія стародавньої техніки”, “Порівняльна грецька граматики і діалектологія”, “Порівняльна латинська граматики і діалектологія”, “Етрускологія”, “Історія грецької релігії”, “Історія римської релігії”, “Історія мистецтв”¹¹⁰². Теми “Вступ до історії Сходу”, “Ригведа у світлі порівняльних досліджень” та “Поетика індійська” в межах лекційних і семінарських занять розкривав С. Стасяк¹¹⁰³, а новий навчальний план спеціальності “Східні мови” передбачав обов’язковий курс “Історія східної культури”, серед дисциплін за вибором – предмети “Культурні зносини Індії з Європою”, “Нарис дравідицьких мов і літератур”, серед факультативних дисциплін – “Історія буддизму”¹¹⁰⁴. Польські фольклорні тексти, викладаючи студентам-полоністам історичну

¹¹⁰⁰ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 215: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1940/41 н. р., 1940, арк. 15, 30, 34, 35 зв.–38 зв., 60–61, 76, 83, 86–94, 108, 117, 122, 125, 130–137 зв., 143, 146, 148–149; Спр. 216: Проект наказу про затвердження професорсько-викладацького складу історичного факультету та переходу на навчальні плани студентів I–IV курсів, 1940, арк. 9; Спр. 21: Наказ заступника народного комісара освіти УРСР від 19 жовтня 1940 р. про призначення професорів, викладачів та асистентів з додатком списків, 1940, арк. 8, 9; Архів ЛНУ імені Івана Франка, відділ кадрів, спр. 304: Кораний Кароль Вільгельм (трудова книжка), 1940, арк. 1.–2, 9–10; Гілевич, “Життєвий і науковий шлях етнологіста, історика та мовознавця Василя Пастущина”, 257, та ін.

¹¹⁰¹ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 2, спр. 1158: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., арк. 59, 91.

¹¹⁰² ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 167: Навчальні плани філологічного факультету, 1940, арк. 20, 21 зв., 24, 25, 28,

¹¹⁰³ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 152: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 34–36.

¹¹⁰⁴ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 167: Навчальні плани філологічного факультету, 1940, арк. 26 зв., 27.

граматику польської мови, інтерпретував В. Ташицький (спинявся також на діалектологічній проблематиці). Окремий курс “Польська діалектологія” викладав З. Штібер, а “Українські діалекти” для студентів-україністів – Я. Янув¹¹⁰⁵.

Після відновлення діяльності кафедри фольклору й етнографії в 1944/45 н. р. Ф. Колесса читав студентам лекції з курсу “Український фольклор” (5 год. у тиждень)¹¹⁰⁶, а також проводив науковий семінар. Його темами були “Історія української етнографії”¹¹⁰⁷, “Український фольклор західних областей УРСР”, “Періодизація української народної поезії”, “Вітчизняна війна і фольклор”¹¹⁰⁸. І. Кухта викладав у 1944/45 н. р. курси “Російський фольклор” (5 год. у тиждень), “Загальний західноєвропейський фольклор” (3 год.), “Польський фольклор” (3 год.), “Класичний фольклор” (3 год.), “Англійський фольклор” (3 год.), “Французький фольклор” (3 год.), “Німецький фольклор” (3 год.) для відповідних спеціальностей філологічного факультету, а також дисципліну “Етнографія” (2 год.) для студентів історичного факультету¹¹⁰⁹. На науковому семінарі кафедри І. Кухта розглядав зі студентами теми “Марко Проклятий, український Агасфер” та “Чорнокнижник Твардовський, польський Фауст”¹¹¹⁰. Нагадаємо, що в міжвоєнний період постать персонажа польського фольклору Твардовського була серед головних наукових зацікавлень дослідника (саме їй присвячено його

¹¹⁰⁵ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 152: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 40, 42 зв., 45 зв., 112, 112 зв., 119, 119 зв., 121, 121 зв., 126–127. На окрему увагу заслуговує навчальна діяльність кафедри історії мистецтва (до її складу на початку 1940-х років входили професори В. Подляха та Е. Буянда, доцент К. Лянцкоронська, старший викладач Й. Пеленський, асистент Роза Шульова), що полягала не лише в проведенні лекційних і практичних занять, а й в організації виставок з колекції репродукцій творів мистецтва. Виставки, організовані Р. Шульовою (консультувала відвідувачів щодо їхньої тематики, а подекуди професори кафедри читали під час відкриття виставок спеціальні лекції), відбувалися щодня з 9-ї до 17-ї години в кабінеті історії мистецтва. Їхня тематика стосувалася і безпосередньо народознавства, наприклад: “Мистецтво західної України, ч. І: Дерев’яне будівництво” (15–30 листопада 1940 р.), “Іконостаси західної України” (1–15 травня 1941 р.), “Грецька кераміка” (1–15 червня 1941 р.), “Римський орнамент” (1–15 липня 1941 р.), “Єврейські надгробні пам’ятники” (15–30 липня 1941 р.) (ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 195: Звіти про роботу кафедр історії стародавнього світу, середніх віків, нової історії, археології та історії мистецтва за 1939/40 н. р., 1940, арк. 2, 3, 17, 18).

¹¹⁰⁶ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 20, спр. 5: Звіт про роботу кафедри фольклору та етнографії за перший семестр 1944/45 н. р., 1944–1945, арк. 1.

¹¹⁰⁷ Багатолітню роботу над книжкою “Історія української етнографії”, що є історією фольклористичних студій до початку ХХ ст., Ф. Колесса завершив 1946 р. Проте опублікували працю лише на початку ХХІ ст. (Колесса, *Історія української етнографії*, передм. Ганни Скрипник (Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2005), 368 с.). Аналіз праці див. у: Тарнавський, *Кафедра етнології Львівського університету*, 158–160.

¹¹⁰⁸ Івашків, Марків, “Біля витоків української фольклористики у Львівському університеті”, 22.

¹¹⁰⁹ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 20, спр. 5: Звіт про роботу кафедри фольклору та етнографії за перший семестр 1944/45 н. р., 1944–1945, арк. 1.

¹¹¹⁰ Івашків, Марків, “Біля витоків української фольклористики у Львівському університеті”, 22.

докторську роботу)¹¹¹¹. У дусі часу Ф. Колесса наголошував: “Найліпше пішла науково-методична робота кафедри, що довела до опрацювання і скристалізування програм і плянів усіх галузей фольклору (усіх народів) з яких зголошено виклади і їх передискутовання і критики з точки ідейної марксизму-ленінізму. Перешкоджав у праці лише брак дерева і вугілля та книжок”¹¹¹² (кафедра просила керівництво факультету й університету дістати хоча три–п’ять примірників навчальних видань з російського фольклору авторства Миколи Андреева та Юрія Соколова, а також основні радянські праці та журнали з фольклору й етнографії). Крім лекційних і практичних занять, щодня з 9³⁰ до 10³⁰ Ф. Колесса та І. Кухта проводили консультації для студентів стаціонару і заочного відділення, відповідно, з українського фольклору (становили 14 годин педагогічного навантаження) та російського (14 год.) і польського (11 год.) фольклору для студентів-філологів, а також з етнографії (6 год.) для студентів-істориків. На цих консультаціях студенти отримували, зокрема, “дальші бібліографічні вказівки” для опрацювання різноманітних тем. Іспитів у першому семестрі 1944/45 н. р. викладачі кафедри фольклору й етнографії не мали¹¹¹³.

Від початку нового навчального року змінився склад кафедри: фактично все передбачене для неї педагогічне навантаження виконував М. Скорик. У першому семестрі 1945/46 н. р. з огляду на зміну навчальних планів філологічного факультету заняття з фольклору не відбувалися. Після відновлення викладання забезпечуваних кафедрою дисциплін М. Скорик читав курс “Етнографія” для студентів першого курсу історичного факультету (охоплював як загальну проблематику, так і український матеріал)¹¹¹⁴ та “Український фольклор” для студентів першого курсу філологічного факультету¹¹¹⁵. Наголосимо, що на 1947 р.

¹¹¹¹ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 708: Кухта Іван (особова справа), 1944–1945, арк. 6, 13; Kuchta, “Polskie podania ludowe o człowieku na księżycu”, 38–51; Kuchta, “Nauki tajemne w Polsce w XV i XVI wieku”, 75–107; Kuchta, “Historyczność postaci Twardowskiego w świetle źródeł”, 112–124; Kuchta, “Motyw Matki Boskiej – ucieczki grzesznych”, 100–109; Kuchta, “Rodzime wątki lokalne w podaniach o Mistrzu Twardowskim”, 123–144; Kuchta, “Szuman Stefan: Wpływ bajki na psychikę dziecka. Warszawa 1928”, 101–102.

¹¹¹² ДАЛО, ф. Р-119, оп. 20, спр. 5: Звіт про роботу кафедри фольклору та етнографії за перший семестр 1944/45 н. р., 1944–1945, арк. 4.

¹¹¹³ Там само, арк. 1–4.

¹¹¹⁴ Гілевич, “Наукова та педагогічна діяльність Михайла Скорика у 1944–1947 роках”, 307.

¹¹¹⁵ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 728: Колесса Філарет (особова справа), 1944–1947, арк. 33; Спр. 1389: Скорик Михайло (особова справа), 1944–1947, арк. 24–25, 27.

він мав розроблений докладний курс лекцій етнологічної тематики (переважно з історії етнології з акцентом на методології етнологічних досліджень). Структуру дисципліни можна відтворити за віднайденою І. Гілевичем програмою курсу, який М. Скорик з власної ініціативи прочитав науковцям Львівського відділення ІМФЕ АН УРСР та Державного етнографічного музею АН УРСР (відвідував й аспірант філологічного факультету Я. Шуст) весною 1947 р.¹¹¹⁶

Викладання російського фольклору у Львівському університеті в середині 1940-х років забезпечував завідувач кафедри російської літератури Р. Волков¹¹¹⁷, а з вересня 1947 р. – також М. Матвійчук¹¹¹⁸. Після звільнення М. Скорика М. Матвійчук відповідав також за викладання українського фольклору. Наприклад, від 1948 р. на третьому курсі українського відділу філологічного факультету читав спецкурс “Українська література XIX ст. і фольклор”, тоді ж підготував список рекомендованих критичних матеріалів з українського фольклору для аспірантів. Фольклористичну проблематику М. Матвійчук викладав у прийнятому в СРСР ключі (доповідь “Про реакційні тенденції в сучасній фольклористиці”). Семінаром на третьому курсі українського відділу на тему “Творці та виконавці українських дум” у 1948 р. керував старший викладач кафедри української літератури Василь Лесин. На російському відділі в межах

¹¹¹⁶ Курс М. Скорика передбачав таку тематику: 1. Визначення етнографії (нагадаємо, що цим терміном в СРСР позначали як власне етнографію, так і етнологію), її мета та завдання, місце в системі історичних наук, а також зв'язок з фольклором (тобто фольклористикою); 2. Методи етнографічних досліджень, етнографічні джерела та їхня інтерпретація; 3. Етнографічні знання в епохи Античності та Середньовіччя; перші спроби узагальнень на основі етнографічних матеріалів (“орієнталістична школа”, діяльність Ж. Ф. Лафіто, Ш. де Бросса, Вольтера, Ж. А. Кондорсе, А. Фергюсона, Й. Форстера, Адельберта фон Шаміссо та ін.); 4. Розвиток науки про народ у XIX–XX ст.: школа братів Грімів, теоретичні ідеї О. Конта, Г. Спенсера, еволюційна школа (Ч. Дарвін, Й. Я. Бахофен, А. Бастіан, Е. Тайлор, Л. Г. Морган, Дж. Мак-Леннан), етнографічна проблематика в працях К. Маркса та Ф. Енгельса, їхня інтерпретація еволюційного вчення Л. Г. Моргана, антиморганізм; 5. Теорія “культурних кіл” Ф. Гребнера, Ф. Ратцеля та Л. Фробеніуса, наукові погляди В. Шмідта, Е. Ленга, Дж. Фрезера, В. Ріверса та Л. Леві-Брюля; 6. Розвиток етнографії в Російській імперії до XVIII ст. та в XIX – на початку XX ст. (Російське географічне товариство, організація експедицій і видань, заснування краєзнавчих товариств та етнографічних музеїв і продовження їхньої діяльності в Радянському Союзі; наукові студії Леопольда Шренка, Матіаса Кастрена, М. Миклухо-Маклая, В. Богораза-Тана, Ф. Вовка, В. Йохельсона, Миколая Ядринцева, Л. Штернберга, М. Харузіна, Максима Ковалевського, Д. Анучіна; народницька школа в етнографії); 7. Фольклористичні дослідження в Російській імперії (міфологічна школа, О. Афанасьєв, метеорологічна теорія Ф. Буслаєва та О. Міллера; наукові погляди О. Веселовського); міграційна теорія Т. Бенфея; антропологічна теорія Е. Тайлора; психологічна школа; Фінська історико-етнографічна школа; народознавча діяльність Ганса Наумана; вплив “Жовтневої революції” на розвиток етнографії в СРСР, конференція етнографів 1929 р., археологічно-етнографічна нарада 1932 р., “Ленін–Сталін про етнографічні науки, радянський фольклор (Гілевич, “Михайло Скорик – етнолог, історик, фольклорист”, 233).

¹¹¹⁷ Сасвич, “Волков Роман Михайлович”, 303.

¹¹¹⁸ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 6, спр. 24: Накази ректора (т. 3), 1947, арк. 77, 125, 168; ДАЛО, ф. Р-119, оп. 20, спр. 35: Протоколи засідань кафедри української літератури за 1947/48 н. р., 1947–1948, арк. 32 зв., 42, 50 зв., 51.

курсу “Давня література” українські народні думи розглядав старший викладач Михайло Дуліба¹¹¹⁹.

На жаль, опрацьовані нами джерела не дають змоги відтворити тематику студентських курсових робіт з ділянок фольклору й етнографії. Натомість маємо відомості про теми дипломних робіт студентів четвертого курсу українського відділу філологічного факультету на 1947/48 н. р. (тобто студентів, частина яких зацікавилася народознавчою проблематикою на курсах, які забезпечували ще викладачі кафедри фольклору й етнографії, натомість керувати їхніми дипломними роботами доручили викладачам кафедри української літератури). Усі роботи, якими керував доцент М. Матвійчук, стосувалися фольклору: “Фольклор у творчості Шевченка (історичні поеми)”, “Фольклор у творчості Франка (ранні оповідання)”, “Фольклор у творчості Лесі Українки (“Лісова пісня”)”, “Фольклор у творчості Коцюбинського (“Тіні забутих предків”)”, “Фольклор у творчості Корнійчука (драма “Богдан Хмельницький”)”, “І. Франко про українську народну пісню”, “Горький як засновник радянської фольклорної пісні”, “Фольклорні елементи у збірці “Партія веде” П. Тичини”, “Радянський фольклор Торчиського району Волинської області”. Тривале обговорення викликала тема роботи під керівництвом доцента Володимира Дмитрука “Фольклорні елементи в “Народних оповіданнях” Марка Вовчка”. Як недолік В. Дмитрук зазначав, що студентка обмежилася винятково етнографічним матеріалом та радив їй “не обмежувати Марка Вовчка етнографізмом”, а звернути більше уваги на реалізм оповідань, зокрема, відображення у них долі народу через проблему кріпацтва. Відтак тему змінили на “Образи селян в оповіданнях Марка Вовчка”. Схожих тем про різні історичні періоди було багато: “Селяни та їх побут в драматичному письменстві XVII і XVIII ст.”, “Класова диференціація галицького селянства у творах В. Стефаника”, “Західноукраїнське село в новелах Черемшини” (спершу тема звучала як “Покуття в новелах Черемшини”) та ін.¹¹²⁰

¹¹¹⁹ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 20, спр. 35: Протоколи засідань кафедри української літератури за 1947/48 н. р., 1947–1948, арк. 32 зв., 34, 34 зв., 50 зв., 42, 51.

¹¹²⁰ Там само, арк. 17–18 зв., 38–44.

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 6.1.

Радянська реорганізація навчального процесу від осені 1939 р. спричинила ліквідацію етнології та антропології як окремих галузей знань і запровадження системи спеціальностей, серед яких не передбачено жодної, яка б представляла народознавчі дисципліни: вони були складовою підготовки студентів різних спеціальностей філологічного факультету та спеціальності “Історія” історичного факультету (дисциплін антропологічного та антропогеографічного спрямування, крім курсу “Геоетнографія”, у джерелах виявити не вдалося).

Від кінця 1930-х років спостерігаємо тенденцію звуження переліку етнографічних (етнологічних) дисциплін на користь фольклористичних курсів, що було наслідком відкриття кафедри фольклору й етнографії на філологічному факультеті. Ця тенденція збереглася і після відновлення навчальної діяльності університету в серпні 1944 р. Це саме стосується і курсів антропологічного спрямування. У 1940-х роках звузилася й народознавча складова дисциплін, які представляли інші науки.

6.2. Тематичний спектр фольклористичних дисциплін

За архівними матеріалами вдалося відтворити тематику курсів, які у Львівському державному університеті імені Івана Франка читали професори Ф. Колесса та А. Фішер. На жаль, наявна джерельна база не дає змоги це зробити з курсами І. Кухти (за винятком дисципліни “Англійський фольклор”, продовжували проблематику, розпочату А. Фішером) та М. Скорика.

Робочий план дисципліни “Український фольклор” для першого курсу спеціальності “Українська мова та література” стаціонару і заочного відділу передбачав лекції, практичні заняття та самостійну роботу студентів. Перша лекція курсу, що відкривала історіографічно-методологічний тематичний блок, мала вступний характер і стосувалася специфіки фольклорних творів, завдань і проблем фольклористики. Маркером часу була обов’язкова ідеологічна

складова¹¹²¹. Друга лекція передбачала ознайомлення студентів із загальними тенденціями розвитку фольклористики як окремої науки від кінця XVIII ст. до 1939 р. Ф. Колесса розкривав головні ідеї міфологічної, міграційної та антропологічної шкіл у країнах Західної Європи, фінської та російської історичної шкіл, праць О. Веселовського, наголошував на методологічному “еклектизмі” українських фольклористів. Завершення лекції передбачало виклад матеріалу про “дослідження радянської науки в ділянці студій над фольклором”, “новий підхід до фольклорних творів”, “поборювання класово ворожих концепцій” (передусім, Василя Келтуяли та Г. Наумана), значення для фольклористики мовознавчих студій Миколи Марра. Наступні дві лекції курсу присвячено історії української фольклористики. У третій лекції Ф. Колесса розповідав про історичні джерела, що містять відомості про українську усну словесність XI–XV ст., зразки фольклору з ранньомодерного періоду, публікацію наприкінці XVIII – на початку XIX ст. співаників, аналізуючи розвиток української фольклористики в XIX–XX ст., про що йшлося на наступному занятті¹¹²². Серед провідних постатей української фольклористики Ф. Колесса виділяв Михайла Максимовича, М. Шашкевича, І. Вагилевича та Я. Головацького, Пантелеймона Куліша (окремо аналізував “Записки про Південну Русь”), П. Чубинського (з акцентом на його “Трудах”), І. Франка, В. Гнатюка, М. Лисенка (як представника українського музичного фольклору). Для глибшого ознайомлення з їхньою діяльністю Ф. Колесса радив студентам третій том “Історії російської етнографії” О. Пипіна, четвертий том “Історії літератури руської” О. Огоновського, розвідки М. Возняка про М. Шашкевича, Я. Головацького та І. Франка, статтю І. Франка “Жіноча неволя в руських піснях народних” та вступ до його “Галицько-руських народних приповідок”, “Переднє слово” свого авторства до тому “Матеріялів до етнології й

¹¹²¹ А саме: висвітлення місця фольклористики в радянській науці, зокрема, поширення її завдань на вивчення фольклору “робітничих мас”, характеристика поглядів К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна, Й. Сталіна і Максима Горького на значення фольклору та його роль у “добу соціалізму”, акцент на “підкуванні радянської влади про збирання й досліджування творів усної словесності” та необхідності “керування процесом масової народної творчості й очищення усної словесності від класово-ворожих, антинародних тенденцій” (ДАЛО, ф. Р-119, оп. 2, спр. 1157: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., арк. 92, 96, 100; Спр. 1158: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., арк. 19 зв., 20).

¹¹²² ДАЛО, ф. Р-119, оп. 2, спр. 1157: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., арк. 92, 96, 100; Спр. 1158: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., арк. 19 зв., 20.

антропології” (у бібліографічних описах зазначених історіографічних позицій Ф. Колесса подекуди допустив неточності, зокрема, помилково означив “Матеріали до етнології й антропології” “Етнографічним збірником”)¹¹²³. У цій самій лекції Ф. Колесса окремо розглядав народознавчу (збирацьку, видавничу та дослідницьку) діяльність наукових товариств (Російського географічного товариства і його Південно-західного відділу, НТШ у Львові) та академічних установ (зокрема, Інституту українського фольклору АН УРСР) з “обнови української фольклористики в пореволюційній добі”, а також, як данину часу, “зв’язок української фольклористики з російською”¹¹²⁴.

Інший тематичний блок лекцій Ф. Колесси присвячений власне українському фольклору. У першій лекції – “Початки традиційної народної поезії і ранні стадії її розвитку в докласовому суспільстві”, професор характеризував магію, тотемізм, анімізм, нижчу (“первісну”) міфологію та її пережитки у фольклорі, значення ритму як регулятора колективної праці, поступове виокремлення різних родів і видів поезії із “синкретичного зв’язку”, два основні типи віршової форми (строфову побудову та вільну рецитацію), пісні та прозу тощо. Наступна лекція – “Український фольклор дореволюційної доби” – передбачала детальний виклад матеріалу про форми усної народної творчості. Професор подавав його за такою схемою:

А. Віршові, пісенні та речитативні форми:

1. Обрядова поезія:

а) пісні, пов’язані з народним календарем та господарськими сезонами – колядки, гаївки-веснянки, русальні та царинні, купальські та собіткові, обжинкові;

б) пісні, пов’язані з найважливішими моментами особистого та родинного життя – весільні пісні та похоронні голосіння;

2. Історичні пісні та думи;

3. Рекрутські, жовнірські, чумацькі, бурлацькі, наймитські та шахтарські (“рудові”) пісні;

¹¹²³ Філарет Колесса, “Переднє слово”, *Матеріали до етнології й антропології* 21–22, ч. 1 (1929): III–XII; ДАЛО, ф. Р-119, оп. 2, спр. 1158: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., арк. 37.

¹¹²⁴ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 2, спр. 1157: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., арк. 82, 83, 92; Спр. 1158: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., арк. 19 зв.–20.

4. Побутові та ліричні пісні з особистого і родинного життя селян;
5. Танкові пісні: коломийки, козачки, шумки;
6. Баладові пісні;
7. Насмішливі гумористичні пісні;
8. Старцівські пісні;

Б. Прозові форми: байки, казки, новели, анекдоти, перекази, оповідання з ділянки демонології, легенди;

В. Перехідні мішані та епіграматичні форми: приповідки, прислів'я, загадки.

Ф. Колесса, характеризуючи кожний із зазначених жанрів, намагався розкрити історичне та соціально-економічне підґрунтя їхнього виникнення. Наприклад, обрядову поезію, джерелом якої вважав замовляння, аналізував у зв'язку з трудовими процесами, залишками анімізму та магії, наголошуючи на поступовій зміні первісної функції таких пісень – “від обрядості до звичаю й розваги”. Весільні пісні розглядав як одне з головних джерел для дослідження первісних форм сім'ї. У похоронних голосіннях наголошував на відображенні культу померлих. Баладові пісні та легенди характеризував з позицій мандрівних тем і мотивів та їхньої адаптації до українських реалій. Крім того, професор зазначав про спорідненість різних фольклорних жанрів (наприклад, дум з голосіннями)¹¹²⁵. Третя лекція характеризованого тематичного блоку стосувалася “українського радянського фольклору”¹¹²⁶. Як підсумок лекційного матеріалу Ф. Колесса наводив власні погляди на історичний розвиток і періодизацію українського фольклору¹¹²⁷ – важливу складову його наукових інтересів.

Практичні заняття у межах дисципліни “Український фольклор” (обсягом дві години в тиждень) передбачали аналіз окремих творів української усної

¹¹²⁵ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 2, спр. 1157: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., арк. 94, 97, 101; Спр. 1158: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., арк. 20 зв., 21.

¹¹²⁶ У ній Ф. Колесса подавав студентам інформацію про його основні жанри і теми (“революція й громадянська війна”, “українські народні пісні і думи та оповідання-легенди про вождів народу Леніна й Сталіна”, “пісні про Червону Армію й червоноармійський фольклор”, “колгоспні й робітничі пісні”), риси (“життєрадісний характер радянського фольклору в протиставленні до фольклору дореволюційної доби з його фаталізмом, мотивами “долі” і т. ін.”), наголошував на “суспільному елементі в українській усній словесності” (ДАЛО, ф. Р-119, оп. 2, спр. 1157: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., арк. 94, 98, 101; Спр. 1158: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., арк. 21). Зазначимо, що в машинописному варіанті робочих планів курсу “Український фольклор” ця проблематика часто була дописана від руки до основного тексту, що ілюструє її вторинний характер.

¹¹²⁷ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 2, спр. 1158: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., арк. 21.

словесності (“головно з історичним та суспільним підкладом”) та розділів фольклористичних праць, а саме: “Студії над українськими народними піснями” І. Франка, “Праця і ритм” Карла Бюхера, “Три розділи з історичної поетики” О. Веселовського, “Думки про народні малоросійські думи” П. Житецького, “Малоросійська народна пісня за списком XVI століття” О. Потебні, уривки з творів теоретиків марксизму К. Маркса, Поля Лафарга, Максима Горького за хрестоматією М. Андрєєва “Російський фольклор”, “Радянська фольклористика за 20 років” М. Азадовського. Окремо виносилися дискусії та методичні поради про дослідження і збирання творів усної словесності та використання фольклору для “пропаганди комунізму”¹¹²⁸.

Серед головних позицій літератури для підготовки з курсу, крім зазначених у програмі НКО УРСР “Список основної літератури до курсу українського фольклору” та вже згаданих праць О. Потебні, П. Житецького, І. Франка, О. Огоновського, О. Веселовського, М. Андрєєва та М. Азадовського, Ф. Колесса зазначив такі: “Бібліографія літератури з українського фольклору т. I (до 1916 р.)” Олександра Андрієвського, “Лекції з народної словесності” Андрія Лободи, підготоване Михайлом Павликом видання “Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство”, “Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесності” та “Гаївки” В. Гнатюка, “Скоморохи у Русі” Олександра Фамінцина, “Народні казки та вигадки, й їх вандрівки та переміни” Вільяма Александера Клоустона у перекладі Агатангела Кримського, “Вступ до російської словесності” Петра Владимірова, підручник “Російський фольклор” Ю. Соколова, “Пам’ятку збирача фольклору”, укладену київським фольклористом Федором Лавровим та опубліковану 1940 р. Інститутом українського фольклору

¹¹²⁸ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 2, спр. 1158: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., арк. 21 зв. Для заочної форми навчання Ф. Колесса на самостійне опрацювання виносив такі питання: “Характеристичні признаки, якими фольклор відрізняється від літератури”; “Синкретизм – сполука словесного, музичного й хореографічного елементу, в українській обрядовій поезії, особливо в гаївках та весільних піснях”; “Народний співець чи оповідач – це зразом творець-імпровізатор; роля професійних співців у розвитку української усної словесності”; “Віршева побудова українських пісень і дум; строфові і речитативні форми”; “Давнина української усної словесності; її високий рівень в XVII–XVIII ст.”; “Заговори замовлювання як джерело обрядової поезії”; “Дві верстви українських народних дум; їх творці і співці; споріднення з голосіннями”; “Теорія переймання в протиставленні до мітологічної й антропологічної школи”; “Наверстування (періодизація) українських народних пісень і дум”; “Що нового приносить радянська наука для фольклористичних дослідів”; “Характеристика українського радянського фольклору” (ДАЛО, ф. Р-119, оп. 2, спр. 1158: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., арк. 21 зв.).

АН УРСР, а також низку своїх праць, зокрема, “Українська усна словесність”¹¹²⁹. Найвірогідніше, саме цей підручник-хрестоматія був основою лекцій Ф. Колесси для студентів Львівського державного університету імені Івана Франка. Однак учений працював тоді й над іншими навчальними виданнями (1946 р. писав, що підготував лекційний курс “Огляд української усної словесності”¹¹³⁰). “Українська усна словесність” Ф. Колесси складається з двох частин. Перша з них – “Загальний огляд української усної словесності” – охоплює предметний засяг усної словесності, її історію (фактично, історію українського фольклору і фольклористики, починаючи від давніх часів і до періоду записів та видання фольклорних творів, їхнього наукового дослідження)¹¹³¹. У другій частині праці (“Вибір творів української усної словесності”) Ф. Колесса навів приклади творів кожного жанру¹¹³². Стосовно української усної словесності вчений зазначав: її

¹¹²⁹ Філярет Колесса, “Ритміка українських народних пісень. I. Огляд наукових праць про ритмічну будову українських, великоруських і сербських народніх пісень”, *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 69 (1906): 7–30; Філярет Колесса, “Ритміка українських народних пісень. II”, *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 71 (1906): 44–95; Філярет Колесса, “Ритміка українських народних пісень. III. Музикально-синтактична стопа”, *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 72 (1906): 80–111; Філярет Колесса, “Ритміка українських народних пісень. IV. Огляд пісенних форм української народної поезії”, *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 73 (1906): 65–118; Філярет Колесса, “Ритміка українських народних пісень. IV. Огляд пісенних форм української народної поезії (докінченне IV розділу)”, *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 74 (1906): 33–68; Філярет Колесса, “Ритміка українських народних пісень. V. Відношене української людської ритміки до книжної версифікації (докінченне)”, *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 76 (1907): 64–116; Філярет Колесса, *Українські народні думи. Перше повне видання з розвідкою, поясненнями, нотами і знімками кобзарів* (Львів: Т-во “Просвіта”, 1920), 160 + VIII + 7 с.; Філярет Колесса, “Українські народні думи у відношенні до пісень, віршів і похоронних голосінь”, *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 130 (1920): 1–18; Філярет Колесса, “Українські народні думи у відношенні до пісень, віршів і похоронних голосінь (Продовжене)”, *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 131 (1921): 1–63; Філярет Колесса, “Українські народні думи у відношенні до пісень, віршів і похоронних голосінь (Кінець)”, *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 132 (1922): 1–64. (у програмі назва праці подана як “Про генезу українських народних дум”); Філярет Колесса, “Українська народна пісня на переломі XVII–XVIII вв. (присвячено пам’яті Михайла Максимовича)”, *Україна: науковий двохмісячник українознавства* 2 (1928): 47–82; Філярет Колесса, *Українська усна словесність. I. Загальний огляд (із портретами українських етнографів та народних співців). II. Вибір творів із поясненнями та нотами* (Львів: Б. в., 1938), 643 с.; Філярет Колесса, “Хмельниччина в українських народних піснях і думах”, *Записки історичного та філологічного факультетів* 1 (1940): 41–58.

¹¹³⁰ Колесса, *Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР*, 49.

¹¹³¹ Ф. Колесса зазначав: “Найдавніший запис української народної пісні походить із половини XVI в. Є це відома пісня про воєводу Штефана з українського Закарпаття, що збереглася в чеській граматиці Благодіслава (1550–1570 р.)” (Колесса, *Українська усна словесність. I. Загальний огляд*, 8). У першій частині характеризованої праці проаналізовано також замовляння, обрядові пісні (колядки та щедрівки, риндзівки (рогульки), гаївки і веснянки, русальні, царинні, купальські, обжинкові й весільні пісні), похоронні голосіння, думи, історичні, станові, побутові, ліричні й танкові пісні, балади, насмішливі, гумористичні пісні й пародії, побожні й старцівські пісні, прозові форми (байки, казки, новели, анекдоти, фациції, сміховинки, перекази, оповідання на демонологічні сюжети, легенди, приповідки, загадки).

¹¹³² Колядки та щедрівки Ф. Колесса систематизував на адресовані господарю, господині, парубку, дівчині та старим людям; історичні пісні розділив на пісні з козацької доби та пісні з XIX ст., станові пісні – на чумацькі, рекрутські й жовнірські, ремісничькі, бурлацькі й наймитські, а танкові – на коломийки, шумки й козачки. Учений навів приклади й прозових форм, а також “перехідні, мішані та епіграматичні (афористичні)” форми (замовляння, заклинання, формули чарів, приповідки, загадки). У параграфі “Що таке усна словесність” Ф. Колесса писав: “У

витоки сягають первісноісторичної епохи, побутує і розвивається вона переважно в селянському середовищі, а тому “носить на собі відбиток сільського життя, сільської обстанова, вона пристосована до світогляду сільського люду, черпає теми з його життя, освітлює події з його становища”¹¹³³.

Наголосимо, що Ф. Колесса надзвичайно сумлінно підійшов до організації навчання студентів заочного відділення, яке запровадили у Львівському університеті вперше. Серед методичних вказівок для студентів заочної форми навчання вчений навів для ознайомлення з творами української усної словесності перелік видань з фольклорними текстами, у якому були альманахи “Руської трійці” “Русалка Дністровая” та “Народні пісні Галицької та Угорської Русі” Я. Головацького, збірки фольклору, укладені В. Антоновичем та М. Драгомановим, “Труди” П. Чубинського, “Галицько-руські народні пісні з мелодіями”, укладені на основі текстів, записаних у Ходовичах тодішнього Стрийського повіту Іваном Колесою, “Колядки і щедрівки” та “Українські народні байки” В. Гнатюка, “Українські думи та пісні історичні” Дмитра Ревуцького. Для ліпшого запам’ятовування та засвоєння цього “етнографічного матеріалу” Ф. Колесса розробив для студентів окремі поради¹¹³⁴.

Лекційний курс А. Фішера “Польський фольклор” розпочинався лекцією про теоретичні аспекти проблематики: термін “фольклор”, предметну сферу

всіх народів, що досягли вищої культури й витворили своє письменство, попередив письменство розвиток усної словесності. Цією назвою обіймаємо весь засіб словесних творів, віршованих і прозових, що, без допомоги письма, зберігаються в пам’яті народних мас та впродовж довгого часу, нераз цілих століть, переходять усним переказом із покоління на покоління. Такі твори – чи їх складають талановиті одиниці зпоміж неписьменних людей, чи письменні люди, – переходять в усну традицію широких кол і стають анонімні (безіменні), пристосовуються своїм висловом і формою до стилю й духа народної поезії, та, підлягаючи безнастанним змінам, живуть у великому числі варіантів (відмін), що творяться майже при кожному їх повторенні з пам’яті. Таким чином, хоча твори усної словесності, так само, як і твори письменства, випливають із джерела індивідуальної (особистої) творчості, то, наслідком усної передачі, вони вдержуються в незакріпленій, пливкій формі, дають широке поле для імпровізації та приймають подекуди ознаки збірної, колективної творчості” (Колесса, *Українська усна словесність. I. Загальний огляд*, 3).

¹¹³³ Колесса, *Українська усна словесність. I. Загальний огляд*, 4.

¹¹³⁴ Виписати найгарніші зразки усної словесності з кожної групи та скласти власну рукописну антологію (для практики впорядкування та систематизації фольклорних творів за їхнім змістом); схарактеризувати зміст історичних пісень і балад, інших фольклорних текстів з акцентом на темах та “суспільному підкладі”; спробувати записати пісні, казки, приповідки тощо в селянському чи робітничьому середовищах, аби побачити на практиці, як фольклорні твори існують в усній традиції (у цьому разі професор радив звертати увагу і на пісні та оповідання про події останніх років); законспектувати низку праць, звернувши особливу увагу на “надзвичайну відзивчивість українських народних пісень і дум на всі життєві справи й особливо [...] на вияви протесту народних мас проти суспільного поневолення, що червоною ниткою тягнуться в українській усній словесності на протязі довгих віків” (ДАЛО, ф. Р-119, оп. 2, спр. 1158: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., арк. 22).

фольклору як галузі наукових знань та його особливості як народної творчості (колективний характер, поширення через усну традицію тощо), зв'язки фольклору з етнографією та історією літератури. Другу і третю лекції професор присвятив етнографії поляків (навів її загальну характеристику, окремо спинився на “польських етнічних групах”, матеріальній, соціальній та духовній культурі, з акцентом на народному мистецтві та музиці). Натомість завершувалася третя лекція матеріалом про джерела для дослідження польського фольклору (зокрема, про хроніки, церковні документи та релігійну літературу). У четвертій лекції курсу А. Фішер висвітлив соціальне тло (утиски селян) появи фольклорних творів та відображення селянської кривди у польській літературі. На тому самому занятті вчений розпочав новий тематичний блок, присвячений історії польського фольклору (цієї теми стосувалися і наступні лекції – до десятої включно), побудований за принципом характеристики біографій провідних польських науковців, які вплинули на розвиток фольклористики: Яна Потоцького, Йоахима Лелевеля, Тадеуша Чацького, “першого методика польської етнографії” Гуго Коллонтая, Яна Павела Воронича, Ігнація Любича-Червінського, Зоріана Доленги-Ходаковського (Адама Чарноцького), Казімежа Бродзінського, Лукаша Голембйовського, Вацлава Залеського, Казімежа Владислава Вуйціцького, Жеготи Паулі; представників “фольклористичного руху 1830–1860 рр.” Юзефа Яна Ліпінського. Луціяна Семенського, Северина Гощинського та “першого професора етнографії” Вінцентія Поля, “представника критицизму у фольклористичних дослідженнях” Ришарда Вінцентія Бервінського, Юзефа Ігнація Крашевського, Вацлава Александра Мацейовського, Міхала Вішневського, О. Кольберга та його послідовників, Северина Удзелі, Яна Карловича, Зигмунта Глогера та С. Цішевського. Цей тематичний блок А. Фішер підсумував лекцією про фольклористичну діяльність Александра Брюкнера (мав значний вплив на розвиток польського народознавства), “етнографію у польських університетах” та етнографічні музеї¹¹³⁵. Більшості з зазначених народознавців, як і характеристиці

¹¹³⁵ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 152: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 71, 73, 73 зв.

етнографічного музейництва та окремим аспектам народознавства в університетах Польської Республіки, А. Фішер присвятив окремі розвідки¹¹³⁶.

Характеризована десята лекція курсу “Польський фольклор” розпочинала водночас і його новий тематичний блок, що стосувався безпосередньо фольклору. У ній ішлося про народну та мистецьку пісні, історію та класифікацію польських народних пісень. Наступні заняття А. Фішер присвятив пісенному супроводу весільного обряду (з акцентом на “давніх елементах з епохи родового суспільства”), поховальних звичаїв (з особливою увагою на піснях про блукаючі душі та на польській середньовічній есхатологічній пісні “Скарга помираючого”), календарно-побутової обрядовості (окремо спинявся на колядках, новорічних та запусних піснях, “грегоріанках”, великодніх та майових піснях, собітці та жнивварських піснях). Новий тематичний цикл лекцій охоплював польські романи та балади (причому А. Фішер робив акцент на західноєвропейських впливах). Окреме заняття було присвячене аналізу пісні “Пані пана вбила”, пісень про сестру-вбивцю, про короля і краків’янку та про дівчину і перевізника (А. Фішер наводив паралелі з класичним фольклором – міфами про Геро і Леандра та Амура і Психею). Завершувала курс лекція, присвячена любовним, комічним і сатиричним, родинним, колисковим та професійним (пастівницьким, плісацьким, мисливським, ремісничим, шахтарським тощо) пісням¹¹³⁷.

¹¹³⁶ Adam Fischer, *Hugo Kollataj, pierwszy metodyk etnografii polskiej* (Lwów, 1912); Adam Fischer, *Kraszewski jako etnograf* (Lwów, 1912); Adam Fischer, *Oskar Kolberg* (Warszawa, 1914) (Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 194: Фішер Адам (особова справа), 1939–1940, арк. 9); Archiwum PTL, Nr. . 101: Adam Fischer, Materiały do biografii etnografów polskich: Ignacy Lubicz Czerwiński (Rkp.), 12 s.; Adam Fischer, “Ignacy Lubicz Czerwiński (W stuletnią rocznicę pierwszej polskiej monografii etnograficznej)”, *Ruś. Czasopismo poświęcone dziejom i kulturze Ukrainy, Podola, Wołynia i Rusi Czerwonej* 1, zesz. 2 (1911): 127–134; Archiwum PTL, Nr. inw. 104: Adam Fischer, Materiały do biografii etnografów polskich: Adam Czarnocki (Zorian Dołęga Chodakowski) (Rkp.), 5 s.; Nr. inw. 103: Adam Fischer, Materiały do biografii etnografów polskich: Łukasz Gołębiowski (Rkp.), 13 s.; Nr. inw. 106: Adam Fischer, Materiały do biografii etnografów polskich: Ryszard Wincenty Berwiński (Rkp., mp.), 39 + 16 s.; Nr. inw. 96: Adam Fischer, Materiały do biografii etnografów polskich: Wacław Aleksander Maciejowski (Rkp.), 2 s.; Nr. inw. 100: Adam Fischer, Materiały do biografii etnografów polskich: Zasługa naukowa Oskara Kolberga (Uwagi krytyczne w pięćdziesięciolecie zgonu) (Rkp., mp.), 16 + 16 s.; Nr. inw. 99: Adam Fischer, Materiały do biografii etnografów polskich: Oskar Kolberg. Człowiek i dzieło (Rkp., mp.), 3 + 15 s.; Nr. inw. 98: Adam Fischer, Materiały do biografii etnografów polskich: Oskar Kolberg – w setną rocznicę urodzin (Rkp.), 18 s.; Nr. inw. 97: Adam Fischer, Materiały do biografii etnografów polskich: Oskar Kolberg (Rkp.), 3 s.; Adam Fischer, “Zasługi Seweryna Udzieli na polu badań nad kulturą duchową”, *Lud* 35 (1937): 23–28; Adam Fischer, “Seweryn Udziela jako współpracownik «Ludu»”, *Lud* 35 (1937): 37–41; Adam Fischer, “Zygmunt Gloger”, *Lud* 16 (1910): 241–246; [Fischer], “Stanisław Ciszewski”, 174–176; [Fischer], “Katedra etnologii w uniwersytecie lwowskim”, 331–333; Archiwum PTL, Nr. inw. 94: Fischer Adam, Zakład Etnologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (Mp.), 6 s.; Nr. inw. 46: Fischer Adam, Muzealnictwo etnograficzne (Rkp.), 92 s.

¹¹³⁷ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 152: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 71, 71 зв.

Два курси А. Фішера – “Німецький фольклор”¹¹³⁸ та “Західноєвропейський фольклор” – тісно пов’язані: фактично у другому з них професор робив акцент на розвитку народознавства в Німеччині, який уважав визначальним для тенденцій у науці про народ загалом та його усну творчість у країнах Західної Європи зокрема¹¹³⁹. Над цими курсами вчений почав працювати ще в міжвоєнний період: у його матеріалах в Архіві польського народознавчого товариства наявні відповідні польсько- та німецькомовні нотатки¹¹⁴⁰. Натомість записи початку 1940-х років зроблено українською мовою¹¹⁴¹ (вочевидь, А. Фішер доручив комусь перекласти їх, що під час українізації Львівського університету було досить поширеною практикою). Те, що ці матеріали належать саме А. Фішеру, а не І. Кухті чи іншому викладачу, верифіковано завдяки їхньому зіставленню з тематикою занять із дисципліни А. Фішера “Німецький фольклор”¹¹⁴². Структурно з двома зазначеними дисциплінами споріднений курс “Французький фольклор”, що мав ширший, ніж декларовано в назві, територіальний засяг: містив лекції, присвячені народній творчості різних романських народів (французів, італійців, іспанців, каталонців), а також басків¹¹⁴³. Серед матеріалів А. Фішера в Архіві Польського народознавчого товариства наявні й польськомовні нотатки про англійський, кельтський і скандинавський фольклор, які містять інформацію (проте уривчасту) про ті самі тематичні блоки, що й інші фольклористичні курси А. Фішера (теоретичний блок – історія дослідження фольклору – його жанри)¹¹⁴⁴, а також російськомовні нотатки “Російський фольклор”, що є виписками з уже згаданих навчальних видань М. Андрєєва та Ю. Соколова¹¹⁴⁵.

Текст нотаток “Західноєвропейський фольклор” відображає головні тези А. Фішера з лекцій, присвячених терміну “фольклор” у різних країнах Європи

¹¹³⁸ Archiwum PTL, Nr. inw. 71: Fischer Adam, Folklor niemiecki (Wykłady w języku niemieckim) (Rkp., mp.), 362 s.

¹¹³⁹ “Коли маємо говорити про зах[ідно-]європейський фольклор, мусимо зазначити, що тут німецький фольклор має спеціальне значіння під оглядом матеріалу як рівнож опрацювання” (Archiwum PTL, Nr. inw. 33: Fischer Adam, Folklor zachodnio-europejski (Rkp.), s. 5).

¹¹⁴⁰ Archiwum PTL, Nr. inw. 63: Fischer Adam, Geschichte des deutschen Volksliedes. Wykłady (Rkp., drk.), 290 s.; Nr. inw. 32: Fischer Adam, Folklor angielski, celtycki i skandynawski (Rkp.), 45 s.

¹¹⁴¹ Archiwum PTL, Nr. inw. 33: Fischer Adam, Folklor zachodnio-europejski (Rkp.), 145 s.

¹¹⁴² ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 152: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 68, 70, 70 зв., 74, 74 зв.

¹¹⁴³ Там само, арк. 67, 67 зв., 72, 72 зв.

¹¹⁴⁴ Archiwum PTL, Nr. inw. 32: Fischer Adam, Folklor angielski, celtycki i skandynawski (Rkp.), 45 s.

¹¹⁴⁵ Archiwum PTL, Nr. inw. 34: Fischer Adam, Folklor rosyjski (Rkp.), 33 s.

(Німеччині, Великій Британії, Франції, Італії та Іспанії): “Слово “фольклор” видумав англійський археолог Thoms в 1846 р. Це слово не було в щоденній англійській мові, це лише науковий термін. Буквальне значення слова “фольклор” є народознавство – *folklore* – знання народу. В цьому розумінні воно охоплює різні галузі народної культури – не тільки усну творчість, але і народні обряди, віровання, медицину, музику тощо. Як раз в Англії це слово обнімає народини, весілля і похорони в звичаях і повір’ях, щорічні обряди, забобони, чари, повір’я про звірів і рослини, а не обнімає усної народної словесности. Слово “фольклор” виявилось дуже догідним та поширило ся в цілій Європі. Давніші терміни, як французьке *traditions populaires*, як італійське *tradizioni popolari*, іспанське *saber popular* уступили перед англійським новотвором. Але в Італії від року 1936 не вживає ся вже слова “фольклор” з політичних причин, а тільки “*tradizioni popolari*”. В Німеччині “фольклор” ніколи не прийняв ся, а німецька наука від 1806 року користується словом “*Volkskunde*”. Не тільки сам термін є в різних краях Європи дуже різноманітний, але і його зміст. Ми вже вище вказали на те, як зміст цього слова розуміла англійська наука. Найвизначніший французький фольклорист van Genneper охоплює тим словом не тільки т. зв. духову культуру, але й матер’яльну. В інших європейських країнах під фольклором розуміє ся ту ділянку етнографії, що в інших випадках називає ся духовою культурою. Радянська наука вважає фольклор за частину художньої літератури, та йде за тим визначенням, яке дав великий письменник Горький: “Фольклор – усна творчість трудового народу”. В цьому визначенні ми маємо дві основні для фольклору признаки: 1) це творчість трудового народу. 2) по друге – це усна творчість [на цих тезах А. Фішер наголошував і в курсі “Російський фольклор”. – Р. Т.¹¹⁴⁶]. Фольклор як частина літератури це усна словесна народна творчість, це народні поетичні твори: народні пісні, оповідання, казки, легенди, байки, новелі, заговори, приповідки, прислів’я, загадки”¹¹⁴⁷.

¹¹⁴⁶ Archiwum PTL, Nr. inw. 34: Fischer Adam, *Folklor rosyjski* (Rkp.), s. 25.

¹¹⁴⁷ Archiwum PTL, Nr. inw. 33: Fischer Adam, *Folklor zachodnio-europejski* (Rkp.), s. 1–3.

У записках до “Англійського фольклору”, акцентуючи увагу на введеному Вільямом Томсом терміні “фольклор”, А. Фішер деталізував інформацію про його предметну сферу згідно з цим британським дослідником: звичаї, традиції, вірування, народні пісні й оповідання, а також зазначив, що утвердженню терміна “фольклор” в англomовному світі (не лише в тодішній Британській імперії, а й у США) сприяла діяльність (зокрема видавнича) товариств, які використовували його в назвах (наприклад, “The Folk-Lore Society: For Collecting and Printing Relics of Popular Antiquities”)¹¹⁴⁸. У курсі “Французький фольклор” А. Фішер аналізував характеризований термін крізь його рецепцію провідними західноєвропейськими вченими другої половини XIX – першої третини XX ст., серед яких – А. ван Геннеп, Р. Корсо, Е. Гоффманн-Крайєр, Альбер Марінус, Шарлотта Софія Берн та інші¹¹⁴⁹. Натомість у нотатках “Російський фольклор” законспектовано рецепцію терміна “фольклор” М. Андреевим та Ю. Соколовим¹¹⁵⁰. У цьому контексті одразу виділимо два нюанси: для позначення науки про усну народну творчість А. Фішер послуговувався переважно терміном “фольклор”, а не “фольклористика”. Натомість, як засвідчує аналіз тексту курсу “Західноєвропейський фольклор”, різкого протиставлення фольклору та літератури, про яке твердить М. Андреев, у західноєвропейській науці не було.

¹¹⁴⁸ Archiwum PTL, Nr. inw. 32: Fischer Adam, Folklor angielski, celtycki i skandynawski (Rkp.), s. 1–4.

¹¹⁴⁹ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 152: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 72, 72 зв. Нагадаємо, що ще в міжвоєнний період Т. Сулімирський, вочевидь за вказівкою А. Фішера, зробив огляд праць під однаковою назвою “Фольклор” авторства А. ван Геннепа та Р. Корсо (Archiwum PTL, Nr. inw. 297: Gennep Arnold, van, Le Folklore. Paris 1924. Tłum. i oprac. Tadeusz Sulimirski (Mp.), 11 s.; Nr. inw. 298: Corso Raffaello, Folklore. Roma 1923. Tłum. i oprac. Tadeusz Sulimirski (Mp.), 10 s.).

¹¹⁵⁰ Позаяк праці цих двох авторів для 1940-х років були одними з ключових під час підготовки народознавців у Львівському університеті, то вдамося до розгорнутого цитування. Наприклад, тези М. Андреева передано так: “ми використовуємо слово “фольклор” приблизно в тому самому значенні, яке раніше надавали словам “народна (чи усна) словесність”. Існує ширше розуміння слова “фольклор” у значенні “народної творчості” (у цьому сенсі можна говорити, наприклад, про музичний фольклор тощо). Нарешті є ще ширше розуміння фольклору. Цим терміном спочатку позначали лише матеріал, який підлягав вивченню: як наслідок ним почали часто називати й наукову дисципліну, що вивчає цей матеріал (див. статтю професора Є. Кагарова “Что такое фольклор?”. Художественный фольклор, вып. IV–V, М., 1929). Нині термін “фольклор” використовують для позначення матеріалу вивчення; натомість для позначення науки про цей матеріал застосовують термін “фольклористика”. [...] За радянський період значно розширився і досліджуваний матеріал, що призвело до змін і самого поняття “фольклор”, правильніше, його обсягу. Два моменти є в основі старого розуміння фольклору: фольклор як архаїка та як поезія селянства. На цьому побудовані й основні тенденції західноєвропейської науки про фольклор. У західноєвропейській науці фольклор рішуче протиставляють літературі [...]. Такому розумінню природи і суті фольклору радянська фольклористика протиставляла та протиставляє своє розуміння, що спирається на новий досвід і на обширні нові матеріали” (Archiwum PTL, Nr. inw. 34: Fischer Adam, Folklor rosyjski (Rkp.), s. 1–4).

Думки Ю. Соколова про зазначену теоретичну проблематику в нотатках “Російський фольклор” підсумовано так: “Оскільки під фольклором розуміють усну поетичну творчість народних мас, то може виникнути запитання, чому не використовують старої, бувшої в ходу назви – народна словесність чи народна поезія? Під цими назвами в XIX ст. та ще й нещодавно читали університетські курси та публікували посібники для середньої школи. На перший погляд, уживання цього старого терміна було б доречим, принаймні через те, що він більш зрозумілий та ясний, аніж іноземне слово “фольклор”. Але, по суті ж, термін “народна словесність”, “народна поезія” стосовно історичного минулого може викликати цілу низку неправильних уявлень та застарілих помилкових трактувань, що не витримують наукової критики. Річ у тому, що ці терміни, які виникли в першій половині XIX ст., в епоху романтичних і слов’янофільських захоплень дворянства, – несли у собі відгомони класових ідей того часу. З першого десятиліття XX ст. став утверджуватися термін “усна словесність”. Термін “усна словесність” правильно характеризує фольклор лише з технічного боку, але добре й те, що в ньому немає помилкових соціологічних установок. Ми ж у цьому курсі надаємо перевагу слову “фольклор” заради єдності термінології та в силу інтернаціонального характеру цього наукового терміна”¹¹⁵¹.

Можливо, саме усталення в тодішній радянській науці терміна “фольклор” як основного вплинули на назву курсу Ф. Колесси “Український фольклор” (а також назви очоленого ним підрозділу), оскільки ще 1938 р. провідний український фольклорист послуговувався більше терміном “усна словесність”¹¹⁵². У цьому контексті наголосимо: проаналізувавши вживання терміна “фольклор” членами НТШ у Львові, М. Глушко засвідчив, що попри його використання, аж до початку Другої світової війни пов’язані з товариством науковців – знавці народної поезії (зокрема і Ф. Колесса) послуговувалися переважно поняттями “народна словесність”, “усна народна словесність” та “етнографія”¹¹⁵³. Натомість А. Фішер почав широко вживати термін “фольклор” від середини 1920-х років (можливо,

¹¹⁵¹ Archiwum PTL, Nr. inw. 34: Fischer Adam, Folklor rosyiski (Rkp.), s. 4–6.

¹¹⁵² Філярет Колесса, *Українська усна словесність. I. Загальний огляд*, 643 с.

¹¹⁵³ Глушко, “Народознавчі дисципліни у дослідженнях Наукового товариства ім. Шевченка”, 359.

під впливом праць А. ван Геннепа та Р. Корсо): нагадаємо, наприклад, що в назвах конспектів його курсів є два терміни – “народна література” та “фольклор”¹¹⁵⁴.

У кожному з фольклористичних курсів А. Фішер наголошував на зв'язках фольклору як галузі знань з етнографією, літературою, іншими науками, на головних ознаках фольклору як усної словесності (народності, колективному характері, усному поширенні тощо)¹¹⁵⁵, а потім подавав історію появи джерел, які дають змогу висвітлити народну творчість, а також історію її дослідження вченими. Наприклад, у курсах “Німецький фольклор” та “Західноєвропейський фольклор” А. Фішер передусім розглядав “Германію” Тацита (нагадаємо, що її у межах лекційних та практичних занять часто характеризували професори-германісти Львівського університету Й. Шац та В. Дольмайер¹¹⁵⁶), а далі – добу Карла Великого¹¹⁵⁷. Відтак учений переходив до доби гуманізму, Реформації та релігійних воєн, що були соціальним тлом фольклорної творчості. Серед тогочасних постатей він виділяв англійського мислителя Томаса Мора (“оголосив [...] засади держави, що опиралася на рівності та дружбі селян й ремісників”¹¹⁵⁸) та німецьких інтелектуалів Мартіна Лютера (“на фольклор німецький звертав також увагу [...], хоч реформація радше нищила пересуди і саме ті елементи передхристиянські”¹¹⁵⁹), Вернера Ролевінка (“дав у своїй праці п. з. “Westfalia” (около 1478) найстаршу етнографічну монографію одної з німецьких земель”¹¹⁶⁰), Конрада Цельтіса (“був першим, що пройшов у всіх чотирьох напрямках цілу

¹¹⁵⁴ Archiwum PTL, Nr. inw. 48: Fischer Adam, Polska literatura ludowa (Rkp.), 128 s.; Nr. inw. 83: Fischer Adam, Polski folklor (Rkp., mp.), 48 s.

¹¹⁵⁵ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 152: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 72, 72 зв., 74; Archiwum PTL, Nr. inw. 34: Fischer Adam, Folklor rosyjski (Rkp.), s. 6, 7; Nr. inw. 32: Fischer Adam, Folklor angielski, celtycki i skandynawski (Rkp.), s. 1–3.

¹¹⁵⁶ UL P/SW, 1907/08, II, 16; UL P/SW, 1910/11, II, 16; UL P/SW, 1916/17, I, 20; UL P/SW, 1922/23, III, 23.

¹¹⁵⁷ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 152: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 74. (“Яка є історія німецького фольклору? Вже в Германії Тацита (55 до 120 р. нового часу) маємо згадки про пісні в честь богів та героїв, як рівнож пісні воєнні, що їх співали перед боротьбою для збільшення особистої відваги й налякання ворога. Потім в часи Карла Великого бачимо збирання героїчних пісень (Heldenclichtung). На пісні народні не звертаєся тоді уваги. Для того не правдою є “що двірський гуманізм Каролінгів відкрив “нарід” і звернув увагу на його традиції. З тодішніх заборон виникає напрям радше противний вище згаданим традиціям. Але рівночасно з тих саме заборон, будьто проповідей[,] будьто приписів покутовання (Bussbücher) або н. п. Indiculus superstitionum довідуємося багато подробиць про фольклор століть VII до IX ого. В тому часі були також вже різні народні пісні знані в текстах з IX в. (carmen barbarum, carmen vulgare, і т. п.). Однак пісні ті не відігравали жодної ролі бо панівною мовою є латина” (Archiwum PTL, Nr. inw. 33: Fischer Adam, Folklor zachodnio-europejski (Rkp.), s. 4, 5).

¹¹⁵⁸ Archiwum PTL, Nr. inw. 33: Fischer Adam, Folklor zachodnio-europejski (Rkp.), s. 7, 8.

¹¹⁵⁹ Ibid., s. 11.

¹¹⁶⁰ Ibid., s. 8.

німецьку територію, отже став першим піонером новіших теринових дослідів¹¹⁶¹), Йоганна Бема (“зіставляє тодішні відомості з обсягу загальної етнографії”¹¹⁶²), Себастьяна Франка (“зрозумів, що описуючи якийсь нарід не можна зупинитись виключно на описі відносин політичних, правних і церковних, але треба узгляднити рівнож життя селянських мас”¹¹⁶³), а також Йоганна Преторія (“праця п. з. “*Demonologia Rubiezali Silesii*” (1662) містить більш як 200-і оповідань про духа *Rübezahla*”¹¹⁶⁴) та ін.¹¹⁶⁵

Наступні лекції курсів “Німецький фольклор” та “Західноєвропейський фольклор” стосуються тенденцій, головних подій і постатей у розвитку досліджень німецького фольклору від просвітництва до першої третини ХХ ст. Наприклад, в історії студій над німецькими піснями А. Фішер виділив періоди:

1) “доба інтернаціоналізму” (1777–1806). Її початком професор назвав діяльність “відкривача народності” Й. Г. Гердера (можливо, 1777 р. як нижня хронологічна межа є опискою, позаяк датами публікації основних праць ученого є 1773 та 1778 рр.). Вплив на нього мали ідеї французького мислителя ХVІ ст. Мішеля Монтеня, а також інтелектуалів ХVІІІ ст. Ж. Ж. Руссо, шотландського поета Джеймса Макферсона та англійського письменника Томаса Персі. Й. Г. Гердер був переконаний, що через народну творчість можна пізнати “народний дух”, “народну душу”. Після публікації укладеної вченим книжки “Народні пісні” чимало уведених ним термінів набули поширення серед інтелектуальних кіл багатьох країн Європи. А. Фішер наголошував, що значна кількість текстів цієї збірки не є народними піснями, а заслуга Й. Г. Гердера в тому, що він був автором “певних загальних учень” стосовно не лише окремого (зокрема німецького) народу, а й цілого людства (що видно з праці “Ідеї з філософії людської історії”)¹¹⁶⁶. У “Західноєвропейському фольклорі” професор

¹¹⁶¹ Archiwum PTL, Nr. inw. 33: Fischer Adam, Folklor zachodnio-europejski (Rkp.), s. 9.

¹¹⁶² Ibid.

¹¹⁶³ Ibid., s. 11.

¹¹⁶⁴ Ibid., s. 15.

¹¹⁶⁵ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 152: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 74.

¹¹⁶⁶ А. Фішер писав: “В праці цій старався Гердер устійнити правила розвою людського усна. Крім цього йде йому про всесторонню характеристику народів так зі взгляду на їх характеристичні історичні переми, як рівнож певні природні властивости. Отсі роздумування не мають потрібної раціональної підстави тому то слід тямити що

характеризував також ідеї Й. Р. Форстера та Г. Форстера, “раціональний напрям” яких тоді був менш популярний, аніж напрям, представлений Й. Г. Гердером (“для них (Форстерів. – Р. Т.) природа й історія є цілковито узгіднені, нема противеньства «природа й історія», противеньства «розум і чуття», противеньства «вияснення й зрозуміння»”¹¹⁶⁷);

2) “доба націоналістична” (1806–1844). Попри те, що її започаткувала ще фольклорна збирацька діяльність Й. В. Гете в часи його студентства, нижня хронологічна межа періоду визначена роком публікації першого тому збірки німецьких народних пісень “Чарівний ріг хлопчика”, укладеної поетами-романтиками Ахімом фон Арнімом та Клеменсом Брентано (тексти, які ввійшли до неї, були взяті не лише від респондентів, а й з опублікованих джерел). А. Фішер наголошував, що “збірка ця має значіння для німецької етнографії й для того, що в ній саме по раз перший в р. 1806 вжито виразу *Volkskunde*, який відтоді обов’язує в Німеччині рівнож в значінні слова фольклор”¹¹⁶⁸. Серед інших знакових збірок пісенного фольклору німців цього періоду А. Фішер згадав “Німецькі соціальні пісні XVI та XVII століття”, опубліковані 1844 р. Августом Гайнріхом Гоффманом фон Фаллерслебенем;

3) “доба наукової збирацької праці” (1844–1898). У тому ж 1844 р. світ побачив перший том книжки “Старі верхньо- та нижньонімецькі народні пісні”, укладачем якої був Людвіг Улянд. Серед головних видань цього періоду А. Фішер назвав також “Німецький гімн з найдавніших часів до початку XVII століття” (1864–1877) Філіппа Вакернагеля;

4) “доба дефініційна” – “доба дослідів народних пісень і повстання нових дефініцій” (від 1898 р.). Новий період розпочала публікація праці Йона Майєра

Гердер був більш поет, як філософ. Вчував вартість артистичної народної поезії, але проявляв слабе зрозуміння для генетичних і еволюційних питань. Гердер являється творцем висказу “про первісну народність” що її не зіпсула ще європейська цивілізація. Він противиться пануванню розуму, виступає проти просвітительства та підчеркує чутеві вартості. [...] Заслуга Гердера лежить в цьому, що він підкреслив творчу здібність, це значить що нарід є творцем, а не лише відтворцем як пізніш писали різні теоретики фольклору головню такі як Навман” (Archiwum PTL, Nr. inw. 33: Fischer Adam, *Folklor zachodnio-europejski* (Rkp.), s. 20). Критику теорії німецького вченого Г. Науманна А. Фішер розглянув спеціально в одній з лекцій курсу “Німецький фольклор” (ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 152; Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 74 зв.).

¹¹⁶⁷ Archiwum PTL, Nr. inw. 33: Fischer Adam, *Folklor zachodnio-europejski* (Rkp.), s. 22.

¹¹⁶⁸ Ibid., s. 27.

“Народна пісня та художня пісня в Німеччині”, яка породила дискусію про те, чим власне є народна пісня, і, як наслідок, – збільшення кількості теоретичних праць про пісенний фольклор. Серед дослідників, які полемізували з Й. Майєром, А. Фішер виокремив Густава Юнгбауера, Йозефа Поммера та ін.¹¹⁶⁹

У курсах “Німецький фольклор” та “Західноєвропейський фольклор” А. Фішер, аналізуючи особливості розвитку фольклористичних студій у Німеччині впродовж кінця XVIII – першої третини XX ст., виділяв романтично-філологічний, філософський, а далі – психологічний (етнопсихологічний), соціологічний напрями німецької науки про фольклор. У їхніх межах учений докладно характеризував діяльність Якоба та Вільгельма Гріммів (представників “критичного напрямку”), у тому числі їхні тритомні “Дитячі та побутові казки” і двотомні “Німецькі легенди”. А. Фішер наголошував: “Стислий метод, що його [брати Грімми. – *P. T.*] вживали при збиранні матеріалів, поділяв рівнож на удосконалення збирацької техніки в ділянці фольклору”¹¹⁷⁰. На розвиток психологічного напрямку вплинули ідеї О. Конта, М. Лацаруса, Г. Штайнталя та В. Вундта. У контексті характеристики інтелектуального середовища Німеччини в “Західноєвропейському фольклорі” А. Фішер суто з наукового погляду схарактеризував зацікавлення фольклором Ф. Енгельса й К. Маркса (натомість у нотатках “Російський фольклор” законспектований із праці Ю. Соколова матеріал про ставлення К. Маркса та Ф. Енгельса до фольклору, особливо поряд із згадками В. Леніна та Й. Сталіна, мав уже ідеологічний відтінок¹¹⁷¹). Львівський професор наголосив, що ідеї К. Маркса, які спонукали “в народних казках і легендах бачити не пусту гру фантазії, а відображення народних поглядів, бажань, оцінок тих чи інших явищ життя [...], хоча дуже глибокі, не вплинули на розвій німецького народознавства, бо Маркс як рівнож і Енгельс розсівали їх по своїх загальних або економічних працях, що ними тодішні німецькі фольклористи мало цікавилися”¹¹⁷².

¹¹⁶⁹ Archiwum PTL, Nr. inw. 33: Fischer Adam, Folklor zachodnio-europejski (Rkp.), s. 47–50.

¹¹⁷⁰ Ibid., s. 31.

¹¹⁷¹ Archiwum PTL, Nr. inw. 34: Fischer Adam, Folklor rosyjski (Rkp.), s. 21–25.

¹¹⁷² Archiwum PTL, Nr. inw. 33: Fischer Adam, Folklor zachodnio-europejski (Rkp.), s. 33, 34.

З праць другої половини XIX ст. А. Фішер наголошував на посиленні зацікавлень до прозового фольклору, зокрема, міфологічного характеру (згадував, наприклад, збірку Адальберта Куна). Крім того, дослідників почало цікавити походження сюжетів. Серед класичних праць, які представляють цей напрям, львівський професор виділяв “Посібник з німецької міфології, включно з північною” Карла Сімка. Не оминув він увагою й “індіаністичної школи” Т. Бенфея¹¹⁷³. Зазначимо, що в “Німецькому фольклорі” А. Фішер характеризував також ідеї дослідника міфології Вільгельма Маннгардта¹¹⁷⁴.

У контексті огляду історії німецьких фольклористичних студій А. Фішер порушив дві важливі проблеми. Перша – розширення предметного засягу народознавства на народну культуру, зокрема й усну народну творчість, робітництва¹¹⁷⁵. Друга – виокремлення “Volkskunde” у самостійну науку (як переклад цього німецького слова під час викладу інформації А. Фішер уживав три терміни – “фольклор”, “етнографія” (поєднуючи їх як окремі науки або ж розглядаючи фольклор як частину етнографії) та “народознавство”). Перші спроби уконституювати “Volkskunde” як незалежну галузь знань (зокрема відокремити народознавство від історії та географії), згідно з А. Фішером, належали представнику “природничого світогляду” Вільгельму Гайнріху Рілю: у 1858 р. він обґрунтував цю ідею в доповіді (пізніше опублікованій) “Народознавство як наука”. Проте ця розвідка, за словами А. Фішера, мала лише “значіння теоретичне й не вплинула сейчас в практичному значенні щоб узнано фольклор і етнографію за самостійну науку”¹¹⁷⁶.

Це відбулося лише завдяки Карлу Вайнгольду, що “відокремлює етнографію – Volkskunde як науку, що обіймає також фольклор”¹¹⁷⁷, заснуванню

¹¹⁷³ Archiwum PTL, Nr. inw. 33: Fischer Adam, Folklor zachodnio-europejski (Rkp.), s. 38.

¹¹⁷⁴ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 152: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 74 зв.

¹¹⁷⁵ “в половині XIX ст. повстають взагалі нові питання відносно народної культури. Давніш слово “народ” означало лише селянський клас, а в 2-ій пол. XIX ст. твориться новий суспільний клас, що зачисляється рівнож до народу, а саме робітники. Це має велике значіння для Німеччини, тому що в ній в 1882 р. селянське населення впало на 40%, а в р. 1925 навіть на 23% загальної кількості людности” (Archiwum PTL, Nr. inw. 33: Fischer Adam, Folklor zachodnio-europejski (Rkp.), s. 39).

¹¹⁷⁶ Archiwum PTL, Nr. inw. 33: Fischer Adam, Folklor zachodnio-europejski (Rkp.), s. 37.

¹¹⁷⁷ Ibid., s. 41.

1890 р. в Берліні товариства, присвяченого “етнографічним дослідам”¹¹⁷⁸ (Verein für Volkskunde) та 1891 р. – його органу “Zeitschrift des Vereins für Volkskunde”. А. Фішер зазначав, що заснування цих товариства і часопису було в контексті народознавчого руху, який охопив Європу в останні десятиліття XIX ст.: тоді ж засновано видання “Archivio per lo studio delle tradizioni popolari” (Рим, 1882 р.), “Revue des traditions populaires” (Париж, 1886), “Wisła” (Варшава, 1887) та ін. Завдяки К. Вайнгольду цей рух поширився Німеччиною: аналогічні берлінським товариства і видання заснували в інших містах. Відтак 1904 р. у Ляйпцигу створено асоціацію цих товариств (Verband deutscher Vereine für Volkskunde), до якої на кінець 1930-х років входило понад 200 організацій. А. Фішер наголошував на заснуванні цією асоціацією Архіву народної пісні у Фрайбурзі (1914) та його музичного відділу в Берліні (1917), проєктів “Народознавча бібліографія” за редакції спершу Е. Гоффманна-Крайєра, а далі – П. Гейгера, “Довідник німецьких забобонів” за редакції Е. Гоффманна-Крайєра та Ганса Бахтольда-Штаблі, “Довідник німецьких казок”, “Атлас німецького народознавства”¹¹⁷⁹.

Серед німецьких народознавців перших трьох десятиліть XX ст., які представляли різні напрями, львівський професор виокремив таких: В. Песслера (етногеографічний напрям), автора значної кількості праць з мапами поширення етнографічних явищ; Адольфа Спамера (психологічний напрям), автора двотомника “Німецьке народознавство”; Макса Румпфа, Гюнтера Іпсена (соціологічний напрям)¹¹⁸⁰. Також А. Фішер визначив зв’язки німецьких народознавців з міжнародними установами: у 1907 р. у співпраці з фінськими, шведськими і данськими вченими засновано Федерацію фольклористів (Folklore

¹¹⁷⁸ Archiwum PTL, Nr. inw. 33: Fischer Adam, Folklor zachodnio-europejski (Rkp.), s. 42.

¹¹⁷⁹ Archiwum PTL, Nr. inw. 33: Fischer Adam, Folklor zachodnio-europejski (Rkp.), s. 41–44; ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 152: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 74 зв. Про останній з цих проєктів А. Фішер писав: “знамените видавництво “Atlas der deutschen Volkskunde”, що його організація почалася в 1927 р. і дотепер вийшло 80 карт в опрацюванні Heinricha Harmjanza і Erlicha Röhra. Слід підкреслити, що те саме видавництво є найважливішим в німецькій етнографії в останньому десятилітті. З нього витворюється поволі нова наукова інституція “Forsküngienstelt für deutsche Volkskunde” Дослідчий інститут для німецької етнографії” (Archiwum PTL, Nr. inw. 33: Fischer Adam, Folklor zachodnio-europejski (Rkp.), s. 46).

¹¹⁸⁰ Archiwum PTL, Nr. inw. 33: Fischer Adam, Folklor zachodnio-europejski (Rkp.), s. 45; ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 152: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 74 зв.

Fellows) у Гельсінкі, що від 1910 р. видавала “Folklore Fellows Communications” (FFC)¹¹⁸¹.

Під час висвітлення історії французького фольклору А. Фішер виокремив такі її головні етапи: народна література XVI ст. з акцентом на творчості Франсуа Рабле; дослідження французьких народних пісень, мелодій і говірок у ранньомодерний період, внесок у яке зробили М. Монтень, Мольєр та інші тогочасні інтелектуали; “етнографічний метод” у французькій народознавчій науці XVIII ст., представлений Ж. Ф. Лафіто, Ш. де Броссом, Ш. Л. де Монтеск’є, Ж. Ж. Руссо та Вольтером; діяльність історико-археологічного товариства для вивчення культури галлів, відомого впродовж 1804–1813 рр. як Кельська академія, а від 1813 р. – як Національне товариство антикварів Франції; діяльність колекціонера народного мистецтва Шанфлері (Жуля Франсуа Фелікса Флері-Юссона); публікація квестіонарів, збірників фольклору та народознавчих бібліографій у XIX – першій третині XX ст. тощо¹¹⁸².

Інші тематичні блоки курсів “Німецький фольклор”, “Французький фольклор”, “Англійський фольклор”, “Західноєвропейський фольклор” стосувалися безпосередньо фольклорних жанрів. У “Німецькому фольклорі” А. Фішер характеризував казки, народні перекази (про чарівників і скарби, про природу, історичні), оповідання (зокрема, про фантастичні подорожі) та міфічні оповідки (про лісових, водяних і домашніх духів, велетнів і карликів, чортів та вампірів), народні загадки та найдокладніше – народні пісні (аналізував їхню мову, стиль, ритм, віршування, тексти). Із пісенного фольклору професор окремо

¹¹⁸¹ Archiwum PTL, Nr. inw. 33: Fischer Adam, Folklor zachodnio-europejski (Rkp.), s. 37.

¹¹⁸² ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 152: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 72, 72 зв. У нотатках “Англійський фольклор” характеристику розвитку фольклорних студій у Великій Британії А. Фішер розпочав від публікації 1725 р. збірки народних звичаїв “Старожитності простого народу” авторства англійського історика Генрі Борна. Далі віховими подіями професор назвав такі публікації: збірки “Пам’ятки давньої англійської поезії” (1765), укладачем якої був уже згаданий британський інтелектуал, єпископ Дромора в Північній Ірландії Т. Персі; книжки “Ліричні балади: з декількома іншими віршами” (1798) Вільяма Вордсворта та Семюела Колріджа, яка започаткувала романтичний рух в англійській літературі; видання, присвячені давній музиці Ірландії, укладені Едвардом Бантіномгом; публікацію балад (1801) і народних історичних пісень з мелодіями (1802), записаних Вальтером Скоттом під час експедицій теренами Шотландії. Серед дослідників кельтського фольклору А. Фішер виокремив американського фольклориста Френсіса Джеймса Чайлда (уклав збірку англійських і шотландських балад, опубліковану в п’яти томах упродовж 1882–1898 рр.), серед дослідників скандинавського – данських учених Юста Матіаса Тіле, який під впливом братів Грімів збирав і публікував данські народні казки, а також Евальда Танга Крістенсена (Archiwum PTL, Nr. inw. 32: Fischer Adam, Folklor angielski, celtycki i skandynawski (Rkp.), s. 1–7, 17, 29–31, 40).

спинявся на духовних, професійних, робітничих, спортивних, жартівливих, святкових і дитячих (у поєднанні з характеристикою ігор) піснях, баладах та романсах, пісенному супроводі весільного і похоронного обрядів, народних міфічних піснях (про Гільдебранда, Лілофею, Тангейзера), історичних піснях (про битву при Земпах 1386 р., про розбійника XIV ст. Штертбекера, про лицаря XV ст. Кунца фон Кауфунгена, про Ганса Лінденшміда, про лицаря доби Реформації Зікінгена та ін.), а в лекціях ще попереднього блоку розглядав пісні періоду війн проти Наполеона, які зараховував до солдатських пісень¹¹⁸³. У характеристиці жанрів англійського фольклору найбільший акцент професор робив на обрядових піснях (передусім різдвяно-новорічного циклу), у яких виділяв кельтські елементи, та на баладах (зокрема, про Робіна Гуда та діву Меріан). У нотатках “Кельтські народні пісні” аналізував, серед інших, бретонські пісні, а в записах “Скандинавські народні пісні” наводив загальні відомості про данський, норвезький і шведський пісенний фольклор, акцентуючи на поезії скальдів та ліро-епічних баладах, а також окремо розглянув данські народні оповідання та вплив фольклору на казки Ганса Крістіана Андерсена¹¹⁸⁴.

Відповідний тематичний блок курсу “Французький фольклор” стосувався усної народної творчості французів (докладно), італійців, іспанців, каталонців і басків (з акцентом на фольклорних елементах в іспанській літературі). Під час характеристики французького фольклору А. Фішер аналізував таке: весільні звичаї та обряди, календарно-побутову обрядовість (Карнавал і Піст, великодній, купальський, жниварський та різдвяний цикли) з акцентом на їхньому пісенному супроводі; приказки та прислів'я, загадки; казки та легенди (окремо спиняючись на класифікації тем і мотивів, основних французьких збірках народних казок і казках Шарля Перро); дитячі ігри, забави та фольклор (пісні, короткі римовані тексти, лічилки, смішилки тощо); балади і романси (наприклад, “Дон Жуан”, “Рено – вбивця жінок” та інші, з паралелями до класичного фольклору, зокрема

¹¹⁸³ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 152: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 68, 70, 70 зв. У “Західноєвропейському фольклорі”, крім історичних джерел німецької народної пісні (її розвитку з вигуків під час ритмічної праці, наприклад, рубання дерев), пісенного супроводу родинних і календарних обрядів, А. Фішер аналізував замовляння (Archiwum PTL, Nr. inw. 33: Fischer Adam, *Folklor zachodnio-europejski* (Rkp.), s. 50–52).

¹¹⁸⁴ Archiwum PTL, Nr. inw. 32: Fischer Adam, *Folklor angielski, celtycki i skandynawski* (Rkp.), s. 1–7, 17, 29–31, 40.

міфу про Геро і Леандра); історичні пісні (в основі яких – постаті Ож'є Данця, Жанни д'Арк, Генріха IV та ін.); пісні чарівників та замовляння; вуличні, професійні і трудові пісні; окремо розглядав пісні Французької революції (“Справи налагодяться!”, “На сторожі імперії”, “Карманьола”, “Марсельєза”) та періоду від Наполеона I до Наполеона III¹¹⁸⁵.

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 6.2.

Курс Ф. Колесси “Український фольклор” та курси “Польський фольклор”, “Німецький фольклор”, “Французький фольклор”, “Західноєвропейський фольклор”, які розробив А. Фішер, містили комплексну характеристику як відповідної історіографії, так і безпосередньо фольклорних жанрів. На відміну від курсу А. Фішера “Російський фольклор”, що спирався на праці М. Андрєєва та Ю. Соколова, вони були авторськими й відображали результати попередніх багатолітніх досліджень Ф. Колесси та А. Фішера.

У перелічених курсах професора-етнолога особливу увагу приділено визначенню терміна “фольклор” та його відповідникам у різних країнах, а також зв'язку фольклору й етнографії. Частину лекцій зазначених курсів (особливо дисципліни “Польський фольклор”) А. Фішер відвів безпосередній характеристиці народу та його традиційно-побутової культури, тобто етнологічно-етнографічній проблематиці, що за тодішніх умов давало змогу розширити її відображення в навчальному процесі.

Отже, наприкінці 1939 р. навчання у Львівському університеті, зокрема викладання народознавчих дисциплін, відбувалося згідно з програмами, затвердженими минулого року. Натомість від початку 1940 р. організація навчального процесу змінилася: відбувалася переважно за спеціальностями, серед яких не було окремо відведених для різних галузей народознавства, наприклад, для етнології, антропології, фольклористики. Змінився і підхід до навчальних

¹¹⁸⁵ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 152: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, арк. 72, 72 зв.

курсів: якщо раніше вони передбачали здебільшого вузьку проблематику, то тепер охоплювали цілість усієї дисципліни.

Аналіз навчальних планів і розкладів засвідчує, що заняття з антропологічних дисциплін та антропогеографії не проводили. Натомість предмети, забезпечені викладачами кафедри фольклору й етнографії, були передусім з фольклористики: Ф. Колесса та А. Фішер розробили комплексні курси, відповідно, з українського фольклору та фольклору різних народів, викладання яких передбачало ознайомлення студентів з головними методологічними, джерельно-історіографічними питаннями, а також з докладною характеристикою фольклорних жанрів. Якщо курс Ф. Колесси “Український фольклор” та дисципліни А. Фішера “Польський фольклор”, “Німецький фольклор”, “Французький фольклор”, “Західноєвропейський фольклор” були повністю авторськими і ґрунтувалися переважно на попередніх наукових студіях цих учених (це ж, вочевидь, стосується курсів М. Скорика та І. Кухти), то курс “Російський фольклор” викладали в руслі затверджених в СРСР навчальних видань авторства М. Андреева та Ю. Соколова. У дусі часу в курс “Український фольклор” було додано блок про “радянський фольклор”, у ньому ж, а також і в інших курсах з’явилися згадки про твори ідеологів марксизму-ленінізму.

Етнологічна проблематика у Львівському університеті, забезпечувана кафедрою філологічного факультету, зазнала відчутного скорочення в навчальному процесі. Частину матеріалу з галузі етнографії та етнології А. Фішер подавав у своїх курсах фольклористичного спрямування, проте порівняно з попередніми роками зменшення кількості годин, відведених на цю проблематику, було разючим. Розроблений Ф. Колессою та А. Фішером навчальний план для окремої народознавчої спеціальності, який передбачав комплекс предметів фольклористичного й етнологічного спрямування (“Етнографія і фольклор народів Європи”, “Слов’янська етнографія”, “Етнографія і фольклор народів СРСР”, “Етнографічна музеологія”, “Загальна етнографія і фольклор”, “Народне мистецтво”), схвалили ректор та рада Львівського університету, проте, вочевидь, не затвердили на державному рівні. Після відновлення діяльності Львівського

університету в середині 1940-х років навчальні дисципліни народознавчого спрямування охоплювали майже той самий спектр, що і на початку 1940-х років, і не передбачали окремих спеціальностей. Етнологічна проблематика від середини десятиліття була представлена лише курсом “Етнографія”, матеріал якого мав стосуватися загальноетнологічних питань (М. Скорик подав у його межах також відомості з етнографії українців).

Народознавчої проблематики торкалися в педагогічній діяльності й викладачі інших кафедр, зокрема, полоністи, орієталісти, філологи-класики, історики мистецтва, археологи. Натомість деякі фахові етнологи, зокрема К. Добрянський і В. Пастущин, з причини накладеного навчальними планами обмеження не викладали курсів народознавчого спрямування.

РОЗДІЛ VII

МЕХАНІЗМ ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ МАГІСТРА ФІЛОСОФІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА 1920-х – 1930-ті РОКИ)

7.1. Особливості впровадження магістерської системи

Середина 1920-х років для Львівського університету стала періодом змін у навчальному та науковому дискурсах. Вони були пов'язані з освітньою реформою, згідно з якою на філософських, гуманітарних і математично-природничих факультетах університетів запроваджували магістерії, що полягали у відповідному наповненні програм, відображеному в системі іспитів.

Стаття 95 Закону про академічні школи від 13 липня 1920 р. визначала існування двох наукових ступенів – нижчого (без окреслення назви) та вищого (доктора), причому нижчий ступінь був однією з обов'язкових умов здобуття докторського ступеня¹¹⁸⁶. Правові норми, пов'язані з нижчим науковим ступенем, деталізували в межах освітньої реформи, важливим етапом якої стало підписання розпорядження міністра віросповідань та народної освіти Польської Республіки С. Грабського № 13054-IV/25 від 26 листопада 1925 р.¹¹⁸⁷ Нововведенням передувало їхнє обговорення на міжуніверситетській конференції, де постало питання збереження наукового характеру університетської праці та водночас належної підготовки широких кіл студентів до майбутньої професійної діяльності¹¹⁸⁸. Зокрема, нова система забезпечувала виховання кваліфікованих

¹¹⁸⁶ “Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich”, 1291.

¹¹⁸⁷ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 listopada 1925 roku w sprawie egzaminów magisterskich na wydziałach filozoficznych (humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych) Uniwersytetów”, *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej*, rok 9, Nr. 8, poz. 65 (Warszawa, 15 maja 1926 r.), 146–150.

¹¹⁸⁸ Причин, які спонукали Міністерство віросповідань та народної освіти вдатися до реформи навчального процесу в університетах, було декілька. По-перше, у післявоєнний період стрімко зростає кількість студентів, зокрема тієї частини, яка прагнула закінчити вищі студії зі ступенем, бо це ставало запорукою переваги в отриманні роботи. На думку ж міністерських урядників, це загрожувало зниженню рівня вимог до здобуття ступеня доктора філософії – єдиного на той час наукового ступеня у галузі гуманітарних і математично-природничих наук. Отже, впровадження нижчого наукового ступеня (його існування вже було прописане в Законі про академічні школи від 13 липня 1920 р.), а саме: магістра філософії, давало б змогу підтвердити закінчення університетських студій і засвідчити професійний рівень здобувача, що врегулювало б цю проблему і сприяло тому, що здобути докторський ступінь намагались би передусім особи з нахилом до наукової праці. По-друге, вдаючись до реформи, міністерство прагнуло систематизувати роботу студентів і скеровувати її у відповідне зі здібностями русло. Наприклад, до середини 1920-х років навчання в університеті фактично не передбачало іспитів. Студенти могли обмежитися відвіданням лекцій, виконанням практичних занять та роботою в семінарах, за що отримували записи в індексах, а іспити складали аж наприкінці всього навчання, а не після кожного семестру чи

кадрів для середньої школи й інших закладів. Через це міністерство наполягло на принципі, що обов'язковою умовою допуску до вчительського (педагогічного) іспиту є диплом магістра філософії (ця норма привела до здобуття магістерського ступеня і докторами¹¹⁸⁹). Потребам середньої школи мали сприяти і такі норми магістеріїв, як право студента після складання додаткових іспитів розширити галузь свого диплома магістра філософії, а також вибирати певні іспити чи їхні групи. Урешті міністерство погодило так званий принцип однаковості: в усіх університетах мали впровадити однакові магістерські іспити та вимоги допуску до кожного з них. Натомість більшість питань, пов'язаних з навчальними програмами, поклали на вирішення факультетських рад університетів (зокрема, визначення предметів на вибір студента). Подоланню труднощів, передусім фінансового характеру, з якими неодмінно мало зіткнутися впровадження зазначеного принципу, – нестача відповідних кафедр і кадрів, недостатнє матеріальне забезпечення наукових інститутів (а саме їх міністерство вважало основою успіху реформи) – мав сприяти кількарічний перехідний період. Упродовж цього часу студентам, які вже розпочали навчання, факультетські ради мали право піти на поступки, наприклад, звільнити від деяких вимог програм або ж замінити одні програми іншими тощо (міністерство наголошувало і на тому, що вимога складати іспити під час навчання зумовить зменшення кількості студентів на вищих триместрах порівняно з їхньою кількістю на початку навчання). Після завершення перехідного періоду університет, якщо в ньому не було організованих студій з відповідної галузі, не міг надалі присуджувати з неї ступінь магістра¹¹⁹⁰.

поточного навчального року. Така система, за твердженням працівників міністерства, не була продуктивною, адже студенти не мали відповідної мотивації опрацьовувати та повторювати матеріал упродовж студій, а викладачі часто подавали його безсистемно. Поширеним було і те, що після декількох років навчання, зіткнувшись із труднощами підготовки до іспитів, студент переконувався, що не має нахилу до здобуття вищої освіти. Тому впровадження екзаменів під час навчання як невід'ємної складової магістерського диплома могло б запобігти подібним ситуаціям (*Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 kwietnia 1926 roku do rad Wydziałów filozoficznych, humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych Uniwersytetów w sprawie wprowadzenia w życie rozporządzeń o egzaminach magisterskich*”, *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 83 (1926): 180–184).

¹¹⁸⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 1383: Книга обліку дипломів магістра філософії, 1927–1932, 148 арк.; ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 1384: Книга обліку дипломів магістра філософії, 1932–1936, [б. п.]; ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 1385: Книга обліку дипломів магістра філософії, 1936–1939, 92 арк.

¹¹⁹⁰ “*Okólnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 kwietnia 1926 roku*”, 181, 184.

Схарактеризовані норми були докладно прописані в розпорядженні від 26 листопада 1925 р. Ще раз наголосимо: його положення були обов'язковими для всіх студентів, які розпочали навчання в 1926/27 н. р. та в наступних роках. Натомість ті студенти, які вже навчалися перед зазначеним академічним роком, могли приступати до складання магістерських іспитів як на загальних підставах, так і з використанням пільг, наданих радою факультету¹¹⁹¹.

Щоб отримати ступінь магістра філософії, необхідно було таке: відбутися як студент (а не вільний слухач) принаймні 11 триместрів студій згідно з вимогами програми відповідного магістерію (у виняткових випадках рада факультету мала право зменшити цю кількість до дев'яти триместрів), причому щонайменше два останні триместри мали бути проведені на факультеті того університету, у якому студент прагнув здобути ступінь магістра філософії (у наступних розпорядженнях уточнено, що кожний триместр міг бути зарахований студенту до магістерію, якщо загальна кількість годин прослуханих лекцій і пророблених вправ у відповідній галузі знань становила щонайменше 7–10 годин щотижнево¹¹⁹²); подати магістерську роботу; скласти визначені програмою іспити (магістерські іспити та захист магістерської роботи були платними). Відбуті студії, виконана робота та складені іспити на інших факультетах університету чи в інших академічних школах Польської Республіки або за кордоном могли бути зараховані

¹¹⁹¹ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 listopada 1925 roku”, 149, 150. Промовистим з цього погляду є здобуття ступеня магістра філософії у галузі музикології М. Щепанською, яка ще 1926 р. закінчила вищі студії в Університеті Яна Казимира у Львові та захистила докторат з музикології. Ступінь магістра філософії вона отримала 15 травня 1929 р., попередньо склавши остаточний іспит у руслі обраного напрямку – з історії середньовічної музики (екзаменаційна комісія в складі А. Хибінського та К. Хилінського оцінила відповідь як “дуже добру”), та захистивши магістерську роботу (“дуже добрий результат”) на тему “Багатоголосові опрацювання маріанських гімнів у польських рукописах XV століття”. Від решти іспитів магістерію у галузі музикології рада гуманітарного факультету ухвалою від 8 травня 1929 р. М. Щепанську звільнила з огляду на складені нею іспити під час здобуття ступеня доктора філософії (ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 2021: Щепанська Марія Клементина (справа про закінчення університету), 1929, арк. 3–7). Перед цим А. Хибінський писав голові екзаменаційної комісії гуманітарного факультету: “Повертаю роботу п. Щепанської з оцінкою. Щодо остаточного екзамену, то гадаю, що він міг би відбутися незабаром після засідання факультетської Ради 8 травня (в середу). Це був би лише короткий усний іспит, позаяк кандидатка є на нашому музикологічному безриб’ї в Польщі єдиною ретельною знавчиною середньовічної музики, і її робота, поза сумнівом, цінна” (ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 2021: Щепанська Марія Клементина (справа про закінчення університету), 1929, арк. 1).

¹¹⁹² “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 27 grudnia 1926 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie antropologii, etnografii z etnologią i prehistorji na stopień magistra filozofji”, *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 1, poz. 8 (1927): 11; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 września 1927 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie nauk orientalistycznych na stopień magistra filozofji”, *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 12, poz. 193 (1927): 431.

на факультеті, на якому студент прагнув отримати ступінь магістра філософії, якщо назагал відповідали вимогам програми відповідного магістерію¹¹⁹³. Екзаменаторами мали право бути всі почесні, звичайні та надзвичайні професори факультету. У виняткових випадках його рада могла призначити екзаменатором професора іншого факультету, доцента, заступника професора чи ад'юнкта. Екзаменаційними справами керувала екзаменаційна комісія (кількість її членів чітко не регламентували), яку рада факультету вибирала зі свого середовища¹¹⁹⁴.

Після виконання всіх визначених програмою магістерію умов студент отримував диплом магістра філософії в певній галузі визначеного зразка. У ньому було зазначено всі складені іспити з оцінками (шкала оцінювання передбачала “дуже добре”, “добре” та “достатньо”), тему магістерської роботи та оцінку, отриману за неї. У дипломі дозволяли зазначати й іспити з-поза галузі магістерію, які студент вирішив скласти для підтвердження своїх знань¹¹⁹⁵ (могли полегшити влаштування на роботу).

Свої рефлексії щодо впровадження магістерської системи на початку 1930-х років у доповіді “Організація науки в університетах” висловив А. Фішер. Професор ставився до нової освітньої системи негативно і критикував Міністерство віросповідань та народної освіти, вважаючи, що воно почало більше уваги звертати на університет як школу професійної підготовки, аніж як на

¹¹⁹³ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 listopada 1925 roku”, 148, 149.

¹¹⁹⁴ Про склад екзаменаційної комісії та зміни в ньому повідомляли Міністерство віросповідань та народної освіти. Екзаменаційна комісія (термін її повноважень – три роки) вибирала зі свого складу голову та необхідну для роботи кількість заступників. До обов'язків комісії належали: 1) визначення з екзаменаторів екзаменаційних підкомісій для кожного іспиту та оцінювання магістерських робіт (підкомісія мала складатися принаймні з двох екзаменаторів, проте у виняткових випадках, наприклад, коли кількість студентів, що зголосилися скласти іспит, або ж кількість поданих до оцінювання магістерських робіт була значною, екзаменаційна комісія мала право під час кожної екзаменаційної сесії замість підкомісії призначити одного екзаменатора – професора); 2) визначення термінів складання іспитів у період екзаменаційної сесії, що відбувалася щонайменше двічі в рік (у документах фігурують весняна, що захоплювала і червень, та осіння, з вклинюванням у грудень, сесії); 3) загальний нагляд за організацією іспитів, вирішення адміністративних справ, ведення протоколів тощо (приступаючи до іспитів, свої справи студенти вели особисто). Ухвали екзаменаційної комісії приймали більшістю голосів, а в разі їхньої однакової кількості вирішальне значення мав голос голови. У випадках неузгодження оцінки членами підкомісії у складі двох екзаменаторів остаточну оцінку також визначав голова екзаменаційної комісії чи його заступник. У численніших підкомісіях оцінку визначали голосуванням, а за однакової кількості голосів вирішальним був голос голови підкомісії (“Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 listopada 1925 roku”, 148, 149; ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2157: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі антропологічних наук), 1929, арк. 1–5; ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2195: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузії етнографії з етнологією), 1930, арк. 1–5; ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2221: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузії етнографії з етнологією), 1931, арк. 1–7).

¹¹⁹⁵ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 listopada 1925 roku”, 147, 148.

осередок науки (на той час навіть існували проєкти з відокремлення від університетів науково-дослідницької роботи). Серед головних аргументів А. Фішера була ситуація, коли від часу впровадження магістеріїв переважна більшість студентів почала відвідувати, за його словами, “семінари хлібних предметів” (на гуманітарному факультеті такими вважали передусім семінар польської філології та семінари історичного спрямування), натомість у роботі “виключно наукових семінарів” брали участь принагідно – лише, коли представлений ними предмет був у програмі магістеріїв як побічний¹¹⁹⁶.

На підтвердження слів А. Фішера зазначимо, що з 1873 магістрів-гуманітаріїв, які здобули дипломи впродовж 1927–1939 рр., переважна більшість була полоністами чи істориками, тобто отримала фах, який можна було застосувати в системі середньої освіти. Натомість магістрів, які представляли, за термінологією А. Фішера, “наукові кафедри”, у ліпшому разі було лише декілька десятків¹¹⁹⁷. У цьому контексті нагадаємо і статистику зменшення кількості учасників етнологічних вправ (зокрема, від 102 осіб у 1926/27 н. р. до 25–28 у 1931–1934 рр.)¹¹⁹⁸, причиною чого А. Фішер уважав саме магістерську систему¹¹⁹⁹. Професор-етнолог наголошував, що на загострення негативних тенденцій вплинуло також розпорядження міністра віросповідань та народної освіти від 7 грудня 1924 р., згідно з яким до засягу головного предмета першого наукового ступеня мала бути дотична і докторська робота. Це унеможливило поширену до того практику, “коли студент для хліба був полоністом чи істориком, проте крім цього з любові до науки вивчав, наприклад, історію мистецтва, з якої докторувався”¹²⁰⁰. А. Фішер зазначав і про негативний вплив магістерської системи на наукову діяльність студентів¹²⁰¹.

¹¹⁹⁶ Archiwum PTL, Nr. inw. 133: Fischer Adam, Organizacja nauki w uniwersytetach (Mp.), s. 3.

¹¹⁹⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 1383: Книга обліку дипломів магістра філософії, 1927–1932, 148 арк.; Спр. 1384: Книга обліку дипломів магістра філософії, 1932–1936, [б. п.]; Спр. 1385: Книга обліку дипломів магістра філософії, 1936–1939, 92 арк.

¹¹⁹⁸ Falkowski, “Działalność Zakładu Etnologicznego”, 184, 185.

¹¹⁹⁹ Archiwum PTL, Nr. inw. 94: Fischer Adam, Zakład Etnologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (Mp.), s. 2.

¹²⁰⁰ Archiwum PTL, Nr. inw. 133: Fischer Adam, Organizacja nauki w uniwersytetach (Mp.), s. 4.

¹²⁰¹ “Молодь постійно відробляє різноманітні курси та вправи з метою складання магістерію. Одиниці з нахилом до науки не мають на неї часу” (Archiwum PTL, Nr. inw. 133: Fischer Adam, Organizacja nauki w uniwersytetach (Mp.), s. 4).

Недоліки магістерської системи зауважили не лише представники “наукових кафедр”, а й професори, до яких студенти записувалися масово. Наприклад, на початку 1930-х років рада гуманітарного факультету Університету Яна Казимира у Львові подала на розгляд Міністерства віросповідань та народної освіти проєкт реформи магістеріїв авторства професора давньої історії К. Хилінського, що передбачав вільніше поєднання наукових зацікавлень студентів з отриманням фаху. А. Фішер писав: “Львівський проєкт дуже добре гармонізував наукові та професійні завдання університету, передусім тому, що не відділяв наукової робітні від професійної школи, як того домагалися і домагаються деякі навіть поважні вчені”¹²⁰². Запропонований проєкт не вдалося реалізувати. Що більше, за словами А. Фішера, значна частина викладачів була навіть за збільшення кількості магістерських іспитів. Питання магістерської системи стало болючим для етнологів, позаяк він розумів: вилучення зі школи вчителя-науковця завдасть їй непоправної шкоди. А. Фішер навіть розробляв власні проєкти реформування магістеріїв на засадах змін співвідношення та організації вправ і лекцій¹²⁰³.

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 7.1.

У середині 1920-х років в університетах Польської Республіки запроваджено магістерську систему, яка кардинально змінила навчальний процес порівняно з кінцем XIX – першою чвертю XX ст. Основним нововведенням стала система іспитів, що визначала наповнення навчальних програм. Міністерство віросповідань та народної освіти передбачило для введення магістеріїв кількарічний перехідний період, тож нова система запрацювала лише з останньої третини – кінця 1920-х років. Вона мала як прибічників, так і противників. Серед противників був професор етнології А. Фішер, який із негативів магістерської системи, зокрема, називав створення умов, які унеможливлювали розвиток напрямів, не представлених у середній школі (зокрема й етнології), а також недостатню увагу до наукової діяльності університету.

¹²⁰² Archiwum PTL, Nr. inw. 133: Fischer Adam, Organizacja nauki w uniwersytetach (Mp.), s. 5.

¹²⁰³ Ibid., s. 4, 5.

7.2. Магістерські іспити

У межах впровадження в життя магістерської системи міністр віросповідань та народної освіти за погодженням з радами факультетів видавав однакові для всіх державних університетів програми студій та іспитів у галузі кожного магістерію (програми передбачали принцип черговості складання іспитів), затверджував спеціальні рішення про обов'язкові лекції, вправи, семінарські, лабораторні й інші роботи, іспити та магістерські роботи. До програми магістерію, крім іспиту з кожного предмета, обов'язково входив іспит з головних засад філософських наук¹²⁰⁴. Так званий письмовий (практичний) іспит під наглядом студент складав на тему, задану професором, який був членом екзаменаційної підкомісії з цього предмета. Цей професор визначав також оцінку за іспит. У випадку незадовільного результату професор вирішував, чи студента можна допустити до усного іспиту з цього самого предмета. Усний іспит приймала створена для цього предмета екзаменаційна підкомісія. Вона визначала й оцінку, складену з результатів письмового й усного іспитів (мали відбутися під час тієї самої екзаменаційної сесії)¹²⁰⁵.

У березні–квітні 1926 р. опублікували першу групу міністерських розпоряджень про програми студій та іспитів для здобуття ступеня магістра філософії з окремих галузей науки, серед яких були: математика, фізика, хімія, ботаніка (усі – від 12 березня)¹²⁰⁶, зоологія та порівняльна анатомія, загальна біологія, кристалографія, мінералогія та петрографія, географія (усі – від

¹²⁰⁴ Доказом складеного іспиту було відповідне екзаменаційне свідоцтво, отримане студентом. У випадку незадовільного результату іспит можна було складати знову, проте не раніше, ніж під час наступної екзаменаційної сесії. Натомість у випадку потрійного незадовільного результату студент міг скласти іспит учетверте лише на підставі ухвали ради факультету. Він міг повторити цей іспит лише перед відповідною екзаменаційною підкомісією, а не перед одним екзаменатором (“Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 listopada 1925 roku”, 147, 148).

¹²⁰⁵ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 listopada 1925 roku”, 148, 149.

¹²⁰⁶ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 12 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie matematyki na stopień magistra filizofji”, *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 66 (1926): 150–152; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 12 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie fizyki na stopień magistra filizofji”, *Ibid*, poz. 67, 152–153; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 12 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie chemji na stopień magistra filizofji”, *Ibid*, poz. 68, 153–154; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 12 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie botaniki na stopień magistra filizofji”, *Ibid*, poz. 69, 154–156.

19 березня)¹²⁰⁷, польська філологія, класична філологія, французька філологія, німецька філологія, англійська філологія, слов'янська філологія (усі – від 26 березня)¹²⁰⁸, історія, педагогіка, філософські науки (усі – від 2 квітня)¹²⁰⁹. Наприкінці 1926 р. (27 грудня) міністр віросповідань та народної освіти Казімеж Бартель підписав розпорядження про програми студій та іспитів на ступінь магістра філософії з антропології, етнографії з етнологією та преісторії, а також з астрономії¹²¹⁰. У 1927 р. опублікували відповідне розпорядження для здобуття ступеня магістра філософії у галузі історії мистецтва та індоєвропейського мовознавства (обидва – від 2 вересня)¹²¹¹, орієнталістичних наук, геології та палеонтології (обидва – від 17 вересня)¹²¹², а 26 жовтня 1928 р. – музикології¹²¹³.

¹²⁰⁷ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 19 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie zoologii wraz z anatomją porównawczą na stopień magistra filizofji”, *Ibid*, poz. 70, 156–158; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 19 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie biologii ogólnej na stopień magistra filizofji”, *Ibid*, poz. 71, 158–160; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 19 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie krystalografii, mineralogii i petrografii na stopień magistra filizofji”, *Ibid*, poz. 72, 160–162; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 19 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie geografii na stopień magistra filizofji”, *Ibid*, poz. 73, 162–165.

¹²⁰⁸ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie filologii polskiej na stopień magistra filizofji”, *Ibid*, poz. 74, 165–166; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie filologii klasycznej na stopień magistra filizofji”, *Ibid*, poz. 75, 167–168; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie filologii francuskiej na stopień magistra filizofji”, *Ibid*, poz. 76, 168–170; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie filologii niemieckiej na stopień magistra filizofji”, *Ibid*, poz. 77, 170–171; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie filologii angielskiej na stopień magistra filizofji”, *Ibid*, poz. 78, 172–173; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie filologii słowiańskiej na stopień magistra filizofji”, *Ibid*, poz. 79, 173–175.

¹²⁰⁹ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 kwietnia 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie historii na stopień magistra filizofji”, *Ibid*, poz. 80, 175–176; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 kwietnia 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie pedagogiki na stopień magistra filizofji”, *Ibid*, poz. 81, 177–178; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 kwietnia 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie nauk filozoficznych na stopień magistra filizofji”, *Ibid*, poz. 82, 178–180.

¹²¹⁰ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 27 grudnia 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie antropologii, etnografii z etnologią i prehistorji na stopień magistra filozofji”, *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 1, poz. 8 (1927): 9–11; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 27 grudnia 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie antropologii, etnografii z etnologią i prehistorji na stopień magistra filozofji”, *Lud* 26 (1927): 121–123; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 27 grudnia 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie astronomji na stopień magistra filozofji”, *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 1, poz. 7 (1927): 8–9.

¹²¹¹ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 września 1927 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie historii sztuki na stopień magistra filozofji”, *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 12, poz. 191 (1927): 427–428; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 września 1927 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie językoznawstwa indoeuropejskiego na stopień magistra filozofji”, *Ibid*, poz. 192, 429–430.

¹²¹² “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 września 1927 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie nauk orjentalistycznych na stopień magistra filozofji”, *Ibid*, poz. 193, 430–431;

Підписанню розпорядження від 27 грудня 1926 р. передував з'їзд професорів етнографії та етнології, що відбувся 5 грудня того самого року у Варшаві. На ньому ухвалено програму магістерію у галузі етнографії з етнологією, а також прохання до відділу науки Міністерства віросповідань та народної освіти взяти до розгляду етнографію та етнологію при магістеріях “історичної та філологічної груп”¹²¹⁴. У розпорядженні від 27 грудня 1926 р. було чітко визначено екзамени для здобуття ступеня магістра філософії, відповідно, в галузях антропології, етнографії з етнологією та преісторії й умови допуску до них. До категорії А належали усні іспити, обов'язкові для кожного студента, що навчався в одній із зазначених наукових галузей. Він мав вибрати три іспити з наведеного переліку за умови, що один з них обов'язково належить до перших трьох позицій:

- 1) антропологія (елементарний курс);
- 2) етнографія з етнологією (елементарний курс);
- 3) преісторія (елементарний курс);
- 4) психологія (елементарний курс);
- 5) геологія (елементарний курс);
- 6) географія (елементарний курс);
- 7) соціологія (елементарний курс);
- 8) одна з історичних (історія, література, мистецтво), філософських (славістика тощо) або природничих наук;
- 9) головні засади філософських наук.

Умовою допуску студента до іспитів 1–8 категорії А було пред'явлення свідоцтва активної участі у відповідних практичних заняттях упродовж щонайменше двох триместрів¹²¹⁵.

“Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 września 1927 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie geologii i paleontologii na stopień magistra filozofji”, *Ibid*, poz. 194, 432–433.

¹²¹³ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 października 1928 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie muzykologii na stopień magistra filozofji”, *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej*, rok 11, Nr. 13, poz. 209 (Warszawa, 1 grudnia 1928 r.), 516–517.

¹²¹⁴ Bachmann, “Zjazd Profesorów etnografji i etnologji w Warszawie w r. 1926”, 126.

¹²¹⁵ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 27 grudnia 1926 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie antropologii, etnografji z etnologią i prehistorji na stopień magistra filozofji”, 9–11.

Категорію В становили три групи іспитів на вибір студента (відповідно, по два випробовування у кожній з них – за номерами 10 та 11):

а) антропологічна група: 10) спеціальні знання з систематичної, загальної, соціальної чи етнічної антропології (комбінований іспит: письмовий під наглядом та усний); 11) методи антропологічних досліджень (усний іспит). Умовою допуску студента до іспиту В/10 було свідоцтво участі у відповідній робітні впродовж щонайменше п'яти триместрів, а умовою допуску до участі в робітні – попередньо складений іспит А/1, тобто “Антропологія (елементарний курс)”;

б) етнологічна група: 10) спеціальні знання з етнографії Польщі та загальної (матеріальної, духовної та соціальної культури) й етнології (комбінований іспит: письмовий під наглядом та усний); 11) методи етнологічних досліджень (усний іспит). Студент міг скласти іспит В/10 лише за умови наявності свідоцтва активної участі у відповідних вправах або в семінарі впродовж щонайменше шести триместрів, тоді як умовою допуску до участі в семінарі був попередньо складений іспит А/2, тобто “Етнографія з етнологією (елементарний курс)”;

с) преісторична група: 10) спеціальні знання з преісторії Європи, Стародавнього Сходу і Північної Африки та преісторії Польщі (комбінований іспит: письмовий під наглядом та усний); 11) методи преісторичних досліджень (усний іспит). У цій групі умовою допуску студента до іспиту категорії В міністерство визначило наявність свідоцтва участі в робітні впродовж щонайменше п'яти триместрів, а умовою допуску до участі в робітні – попередньо складений іспит А/3 – “Преісторія (елементарний курс)”¹²¹⁶.

Отже, попри майже тотожність умов складання іспитів категорії В у трьох зазначених галузях, вони мали певні відмінності: в антропології та преісторії до іспиту зі спеціальних знань допускали лише студента-учасника відповідної робітні впродовж щонайменше п'яти триместрів, натомість у галузі етнографії з етнологією – студента-учасника відповідних вправ або семінарів, проте впродовж щонайменше шести триместрів.

¹²¹⁶ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 27 grudnia 1926 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie antropologii, etnografii z etnologią i prehistorji na stopień magistra filozofji”, 9, 10.

Категорію С для трьох галузей науки становив так званий предмет у нарисі, який студент міг вибрати довільно (з дисциплін, для яких особливими розпорядженнями передбачили програми). Окремо було визначено, що під час однієї екзаменаційної сесії можна скласти не більше двох іспитів¹²¹⁷.

Отже, схарактеризовані вимоги до екзаменаційних випробувань на здобуття ступеня магістра філософії у галузі етнографії з етнологією та зі споріднених з нею антропології і преісторії засвідчують, що Міністерство віросповідань та народної освіти під час їхнього опрацювання дотримувалося принципу наступності рівнів здобуття знань. Чільне місце в цьому процесі посідала практична складова навчання: участь у вправах і семінарі (етнографія з етнологією) та в робітнях (для антропології та преісторії)¹²¹⁸.

Докладний аналіз повного переліку магістрів філософії у галузях наукових знань, представлених на гуманітарному факультеті Університету Яна Казимира у Львові впродовж 1927–1939 рр. (із зазначенням номерів дипломів), дає підстави стверджувати, що цей ступінь здобули чотирнадцять етнологів та п'ятеро осіб, які спеціалізувалися з преісторії. Натомість у цьому переліку немає жодного магістра-антрополога. Можливо, з огляду на труднощі застосування цього фаху в середній школі, студенти, які цікавилися антропологією, воліли здобути магістерський ступінь з близької до цієї науки географії (студенти цього напрямку математично-природничого факультету виконували магістерські роботи і в Антопологічно-етнологічному інституті)¹²¹⁹. Упродовж усього періоду існування у Львівському університеті магістерської системи ступінь магістра філософії у галузі етнографії з етнологією (або ж із однієї з цих дисциплін) здобули Юзеф

¹²¹⁷ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 27 grudnia 1926 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie antropologii, etnografji z etnologią i prehistorji na stopień magistra filozofji”, 10.

¹²¹⁸ Наприклад, у довідці від 14 березня 1930 р., виданій професором А. Фішером студенту Г. Перльсу для допуску до остаточного іспиту, були зазначені відбуті практичні заняття та стверджено таке: “Підтримую якнайпалкіше прохання п. Генрика Перльса, студента IV року гуманітарного факультету Університету Яна Казимира щодо його допуску до кінцевого магістерського іспиту в одинадцятому триместрі студій під час весняної сесії 1929/30 н. р. Пан Перльс є членом мого семінару і відзначається здібностями та ґрунтовністю у наукових дослідженнях. Отримання наприкінці червня магістерського диплома поліпшило б його матеріальне становище (завдяки можливим навчальним заняттям від початку майбутнього шкільного року), що допомогло б йому в науковій праці, до якої виявляє великий запал” (ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1389: Перльс Генрик (Генах) (справа про закінчення університету), 1928–1930, арк. 14–15).

¹²¹⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 857: Клімек Станіслав (особова справа), 1925–1939, арк. 62–64; Оп. 3, спр. 132: Вокрой Францішек (справа про складання випускних іспитів), 1933–1937, арк. 1–9.

Людвік Францішек Гаєк (1930), Генрик (Генах) Перльс (1930), Александер Павел Яворчак (1932), Ольга Медвідь (1933), Анджей Мар'ян Миколай Брухнальський (1933), Василь Пашницький (1933), Ірина Іванчук-Нестюк (1935), Роман Володимир Гарасимчук (1935), Ольга Марія Барнич-Гаєк (1936), Ірена Веберсфельд-Хрущель (1936), Євгеніуш Мушинський (1936), Владислав Ягелло (1937), Тадеуш Ян Тварецький (1939) та Марія Яніна Шмінда (1939)¹²²⁰.

Серед студентів, що складали іспити в межах магістерію з етнології, проте не завершили процес здобуття відповідного ступеня, були Евстахій Юзеф Васільковський та Марія Любов Плав'юк: у червні, відповідно, 1930 та 1931 рр. вони склали іспит з предмета А/2 “Етнографія з етнологією (елементарний курс)”¹²²¹. Е. Васільковський ще 18 червня 1930 р. здобув ступінь магістра філософії у галузі польської філології¹²²², а М. Плав'юк на листопад 1931 р. числилася у відомості студентів, які мали складати іспит з описової граматики староцерковнослов'янської мови (А/2) в межах магістерію зі слов'янської філології¹²²³. Магістерій у галузі етнографії з етнологією планувала завершити також К. Матейко (писала роботу під керівництвом А. Фішера¹²²⁴). Проте з початком навчання у Львівському університеті вона (одна з найліпших студенток А. Фішера) спершу складала іспити магістерію зі слов'янської філології – 1 грудня 1931 р. з результатом “дуже добре” пройшла екзаменаційне випробування А/3 “Описова граматика руської мови” (екзаменатор професор Я. Янув)¹²²⁵, а через рік переорієнтувалася на педагогіку: відповідні іспити складала від 15 грудня 1932 р. до 27 лютого 1937 р.¹²²⁶

¹²²⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 1383: Книга обліку дипломів магістра філософії, 1927–1932, 148 арк.; Спр. 1384: Книга обліку дипломів магістра філософії, 1932–1936, [б. п.]; Спр. 1385: Книга обліку дипломів магістра філософії, 1936–1939, 92 арк.

¹²²¹ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2195: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузії етнографії з етнологією), 1930, арк. 2; Спр. 2221: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузії етнографії з етнологією), 1931, арк. 3.

¹²²² ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 1383: Книга обліку дипломів магістра філософії, 1927–1932, арк. 61 зв.; Оп. 2, спр. 226: Васильковський Евстахій Юзеф (справа про закінчення університету), 1929–1930, арк. 20, 20 зв.

¹²²³ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2208: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі слов'янської філології), 1931, арк. 25.

¹²²⁴ Матейко, “Автобіографія”, 1112; Герус, “Народна іграшка у дослідженнях Катерини Матейко”, 615.

¹²²⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2208: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі слов'янської філології), 1931, арк. 27.

¹²²⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1180: Матейко Катерина (справа про закінчення університету), 1933–1937, арк. 11, 16.

Принагідно зазначимо, що в галузі преісторії магістрами філософії стали Стефан Костів (1930), Ірена Ендельман-Райхель (1935), Ірена Сібек (1937), Юзефіна Фогель (1937) та Казімеж Журовський (1938)¹²²⁷. На початок літа 1938 р. магістерій з преісторії здобувала студентка третього року студій гуманітарного факультету Марія Батернай-Кульчицька – 8 червня цього року з результатом “добре” склала іспит категорії А/3 “Преісторія (елементарний курс)”¹²²⁸. Ця статистика підготовки магістрів з преісторії може бути неточною, з огляду на матеріали магістерію Я. Брика: здобуваючи ступінь магістра філософії в галузі історії, як спеціальний під час остаточного іспиту напрям він обрав преісторію, до того ж захистив роботу археологічної тематики¹²²⁹. Тож, вочевидь, такий підхід до здобуття першого наукового ступеня могли обирати й інші археологи.

Час, який минав від складання першого магістерського іспиту до отримання диплома, у різних студентів був різний (до магістерських іспитів можна було приступати вже з першого року навчання¹²³⁰). На прикладі свідоцтв про складання головного іспиту – “Етнографії з етнологією (елементарний курс)” – Ю. Гаєком, Г. Перльсом та А. Брухнальським, які приступили до екзамену 10 травня 1928 р., зауважуємо, що наприкінці 1920-х років магістерій у галузі етнографії з етнологією у Львівському університеті окреслювали як “у галузі антропологічних наук”¹²³¹ (у Тайлорівському тлумаченні поняття). Додамо, що в документах пізніших років також трапляються відхилення від наведеного в міністерському розпорядженні визначення “у галузі етнографії з етнологією”, наприклад: “у галузі етнографії та етнології”¹²³², або ж звуження предмета – “у галузі етнографії”¹²³³ чи “у галузі етнології”¹²³⁴.

¹²²⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 1383: Книга обліку дипломів магістра філософії, 1927–1932, 148 арк.; Спр. 1384: Книга обліку дипломів магістра філософії, 1932–1936, [б. п.]; Спр. 1385: Книга обліку дипломів магістра філософії, 1936–1939, 92 арк.

¹²²⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2428: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях музикології, історії мистецтва, преісторії), 1938–1939, арк. 41.

¹²²⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 186: Брик Ян Едвард (справа про закінчення університету), 1930, арк. 7–8 зв.

¹²³⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2428: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях музикології, історії мистецтва, преісторії), 1938–1939, арк. 6, 7, 29, 36, 37.

¹²³¹ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 338: Гаєк Юзеф Людвік Францішек (справа про закінчення університету), 1928–1930, арк. 1; Спр. 1389: Перльс Генрик (Генах) (справа про закінчення університету), 1928–1930, арк. 1; Спр. 185: Брухнальський Анджей (справа про закінчення університету), 1928–1933, арк. 1.

¹²³² ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2157: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі антропологічних наук), 1929, арк. 4; Спр. 2195: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного

Екзаменатором головного іспиту з дисципліни А/2 “Етнографія з етнологією (елементарний курс)” завжди був А. Фішер. Усі магістри-етнологи отримали з цього випробування високі оцінки – “дуже добрий результат” або ж “добрий результат”. Серед інших екзаменів категорії А всі студенти, згідно з міністерськими приписами, обов’язково складали іспит дисципліни А/9 “Головні засади філософських наук”, екзаменаторами з якого в різні роки були Казімеж Айдукевич, Мсціслав Вартенберг та Роман Інгарден. Як третій іспит категорії А більшість магістрів-етнологів обирали дисципліну А/1 “Антропологія (елементарний курс)” (екзаменатор Я. Чекановський): його складали А. Брухнальський, О. Медвідь, А. Яворчак, В. Ягелло. Натомість Р. Гарасимчук, Т. Тварецький та М. Шмінда обрали екзамен з дисципліни А/3 “Преісторія (елементарний курс)” (екзаменатор Л. Козловський, за його відсутності – Т. Сулімірський). Іспит з історії польської літератури в межах народознавчого магістерію склав А. Брухнальський¹²³⁵. Вибір Ю. Гаєка, Г. Перльса та І. Іванчук-Нестюк – іспит з дисципліни А/8 “Історія польської літератури” – зумовлений його перезарахуванням, адже ці магістранти проходили відповідне екзаменаційне випробування у межах магістеріїв з інших наукових галузей (Ю. Гаєк та Г. Перльс – польської філології, І. Іванчук-Нестюк – слов’янської філології)¹²³⁶.

факультету (магістерські іспити в галузії етнографії з етнологією), 1930, арк. 5; Спр. 2221: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузії етнографії з етнологією), 1931, арк. 2, 5–7; Оп. 2, спр. 2058: Яворчак Александер (справа про закінчення університету), 1931–1932, арк. 1–4, 8–10 зв.

¹²³³ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2157: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі антропологічних наук), 1929, арк. 4; Спр. 2195: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузії етнографії з етнологією), 1930, арк. 5; Спр. 2221: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузії етнографії з етнологією), 1931, арк. 2, 7.

¹²³⁴ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2157: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі антропологічних наук), 1929, арк. 4; Спр. 2195: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузії етнографії з етнологією), 1930, арк. 5; Спр. 2221: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузії етнографії з етнологією), 1931, арк. 2, 3, 5–7; Оп. 2, спр. 363: Гарасимчук Роман Володимир (справа про закінчення університету), 1935–1936, арк. 2, 6, 7; Спр. 2059: Яворчак Александер Павел (справа про закінчення університету), 1928–1932, арк. 12; Спр. 2058: Яворчак Александер (справа про закінчення університету), 1931–1932, арк. 1–4, 8–10 зв.

¹²³⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2157: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі антропологічних наук), 1929, арк. 2.

¹²³⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2157: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі антропологічних наук), 1929; Спр. 2221: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузії етнографії з етнологією), 1931, арк. 1–7; Оп. 2, спр. 338: Гаєк Юзеф Людвік Францішек (справа про закінчення університету), 1928–1930, арк. 1–23; Спр. 1389: Перльс Генрик (Генах) (справа про закінчення університету), 1928–1930, арк. 1–24; Спр. 185: Брухнальський Анджей (справа про закінчення університету), 1928–1933, арк. 1–16; Спр. 2059: Яворчак Александер Павел (справа про закінчення

М. Шмінді рада гуманітарного факультету ухвалила визнати іспити А/1 “Описова грамати́ка сучасної польської мови”, А/2 “Описова грамати́ка староцерковнослов’янської мови” та А/4 “Історія польської літератури”, складені як часткові в межах магістерію з польської філології, за рівноцінні з іспитом “С” у галузі етнографії з етнологією¹²³⁷.

Іспити категорії В, складені магістрантами-етнологами, були однотипні: В/б/10 “Спеціальні знання з етнографії Польщі й загальної та етнології” (з огляду на досить довгу та складну назву в різних документах трапляються її модифікації, зокрема: “Спеціальні знання з етнографії Польщі й загальної”¹²³⁸, “Спеціальні знання з етнографії Польщі”¹²³⁹) та В/б/11 “Методи етнологічних досліджень”, який уважали остаточним (кінцевим) іспитом. Документи магістрантів, зокрема, зголошення до остаточного іспиту та його протоколи, свідчать про певну інтегрованість двох екзаменів категорії В. Наприклад, попри те, що іспит В/б/10 (екзаменатор А. Фішер) магістранти складали раніше від остаточного іспиту В/б/11 (приймали А. Фішер та Я. Чекановський), проте саме в його протоколах схарактеризовано дві складові випробування – письмову під наглядом та усну (відбувалися переважно в різні дні). Зазначимо, що такий комбінований іспит практикували тільки до 1932 р. (у протоколах виявляємо відомості про письмові відповіді лише Ю. Гаєка (20 червня 1930 р., тема “Різдво у слов’ян”), Г. Перльса (тоді ж, тема “Слов’янські весняні обряди”) та А. Брухнальського (14 грудня

університету), 1928–1932, арк. 1–16; Спр. 1189: Медвідь Ольга (справа про закінчення університету), 1929–1933, арк. 1–12; Спр. 337: Гаєк Юзеф Людвік Францішек (справа про закінчення університету), 1930, арк. 1–6; Спр. 2058: Яворчак Александер (справа про закінчення університету), 1931–1932, арк. 1–10; Спр. 1685: Тварецький Тадеуш Ян (справа про закінчення університету), 1931–1939, арк. 1–15; Спр. 744: Іванчук-Нестюк Ірина (справа про закінчення університету), 1932–1936, арк. 1–27; Спр. 2061: Ягелло Владислав (справа про закінчення університету), 1934–1937, арк. 1–12; Спр. 363: Гарасимчук Роман Володимир (справа про закінчення університету), 1935–1936, арк. 1–9; Оп. 7, спр. 2430: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях педагогіки, етнографії з етнологією, індоевропейського мовознавства), 1938–1939, арк. 79.

¹²³⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1966: Шмінда Марія Яніна (особова справа), 1935–1939, арк. 10.

¹²³⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2157: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі антропологічних наук), 1929, арк. 5; Спр. 2195: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях етнографії з етнологією), 1930, арк. 5; Оп. 2, спр. 1389: Перльс Генрик (Генах) (справа про закінчення університету), 1928–1930, арк. 9; Спр. 1189: Медвідь Ольга (справа про закінчення університету), 1929–1933, арк. 4, 11; Спр. 363: Гарасимчук Роман Володимир (справа про закінчення університету), 1935–1936, арк. 2; Спр. 744: Іванчук-Нестюк Ірина (справа про закінчення університету), 1932–1936, арк. 13, 24; Оп. 7, спр. 2430: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях педагогіки, етнографії з етнологією, індоевропейського мовознавства), 1938–1939, арк. 77–78.

¹²³⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 363: Гарасимчук Роман Володимир (справа про закінчення університету), 1935–1936, арк. 2.

1932 р., тема “Диявол у слов’янських віруваннях”). Однак, наприклад, у протоколі остаточного іспиту А. Яворчака зазначений лише усний іспит (відбувся 25 червня 1932 р., тобто раніше, ніж екзамен А. Брухнальського). Інформації про письмові відповіді магістрантів у протоколах за подальші роки також немає. Можливо, норма письмової складової остаточного іспиту була визнана за необов’язкову рішенням екзаменаційної комісії (оскільки в магістеріях з інших галузей науки, наприклад, з педагогіки, вона є і в другій половині 1930-х років¹²⁴⁰). Запитання під час остаточного іспиту були в межах спеціального напрямку, який обирали магістранти (не було обов’язковою вимогою). Він міг охоплювати як досить широку ділянку (наприклад, О. Медвідь обрала етнографію), так і вузьку: соціальну та духовну культуру (Ю. Гаєк), духовну культуру (Р. Гарасимчук, І. Іванчук-Нестюк), духовну культуру слов’ян (А. Яворчак), духовну культуру поляків (А. Брухнальський). Складання остаточного іспиту поєднувалося з дискусією над магістерською роботою¹²⁴¹.

Іспити з антропології, етнографії, етнології та преісторії були складовими магістерських випробувань у галузях багатьох наук. Найбільше їхня складова представлена зі слов’янської філології (існувала окрема “етнографічна група”), географії (окрема “антропогеографічна група”), орієнталістичних наук, історії мистецтва та музикології.

Програма студій та іспитів на ступінь магістра філософії у галузі слов’янської філології передбачала такі обов’язкові (категорія А) екзаменаційні випробування (відбувалися в усній формі): 1) описова граматики польської мови;

¹²⁴⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1180: Матейко Катерина (справа про закінчення університету), 1933–1937, арк. 4–6.

¹²⁴¹ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2157: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі антропологічних наук), 1929, арк. 1–5; Спр. 2195: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузії етнографії з етнологією), 1930, арк. 1–5; Спр. 2221: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузії етнографії з етнологією), 1931, арк. 1–7; Оп. 2, спр. 338: Гаєк Юзеф Людвік Францішек (справа про закінчення університету), 1928–1930, арк. 1–23; Спр. 1389: Перльс Генрик (Генах) (справа про закінчення університету), 1928–1930, арк. 1–24; Спр. 185: Брухнальський Анджей (справа про закінчення університету), 1928–1933; Спр. 2059: Яворчак Александер Павел (справа про закінчення університету), 1928–1932, арк. 1–16; Спр. 1189: Медвідь Ольга (справа про закінчення університету), 1929–1933, арк. 1–12; Спр. 337: Гаєк Юзеф Людвік Францішек (справа про закінчення університету), 1930, арк. 1–6; Спр. 2058: Яворчак Александер (справа про закінчення університету), 1931–1932, арк. 1–10; Спр. 1685: Тварецький Тадеуш Ян (справа про закінчення університету), 1931–1939, арк. 1–15; Спр. 744: Іванчук-Нестюк Ірина (справа про закінчення університету), 1932–1936, арк. 1–27; Спр. 2061: Ягелло Владислав (справа про закінчення університету), 1934–1937, арк. 1–12; Спр. 363: Гарасимчук Роман Володимир (справа про закінчення університету), 1935–1936, арк. 1–9; Спр. 1966: Шмінда Марія Яніна (особова справа), 1935–1939, арк. 1–29.

2) описова граматика староцерковнослов'янської мови; 3) описова граматика іншої живої слов'янської мови (на вибір студента); 4) загальні відомості про слов'янські нації, їхні мови та літератури (у навчальному процесі найчастіше окреслювали як “загальні відомості про слов'янські нації” або “про слов'ян”, екзаменатори: спершу Т. Лер-Сплавінський і Я. Янув, далі Я. Янув разом з В. Ташицьким чи З. Штібером¹²⁴²); 5) підставові відомості з історичної грамматики польської мови і діалектології (не складали студенти мовної групи) (екзаменаторами цього іспиту наприкінці 1920-х років були Г. Гартнер, Т. Лер-Сплавінський і Я. Янув, а наприкінці 1930-х років – В. Ташицький та З. Штібер¹²⁴³); 6) історія польської літератури (не складали студенти групи історії літератури); 7) головні засади філософських наук¹²⁴⁴.

Після всіх іспитів категорії А та зарахування відповідних вправ (умова допуску до них – складені іспити з дисциплін А/1, А/2, А/3, А/5 та А/6) студенти мали право приступити до іспитів категорії В (до неї належали три групи екзаменаційних випробувань на вибір студента): а) мовна група; б) група історії літератури; в) етнографічна група, що передбачала три усні іспити – В/с/8 “Слов'янська етнографія” (вважали остаточною екзаменом), В/с/9 “Преісторія

¹²⁴² ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2148: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі слов'янської філології), 1929, арк. 7, 21; Спр. 2208: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі слов'янської філології), 1931, арк. 9–11, 28–29; Спр. 2423: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях слов'янської філології, англійської філології, французької філології), 1938–1939, арк. 1, 5, 8; Оп. 2, спр. 543: Гургула Ірина (справа про закінчення університету), 1927–1933, арк. 5; Спр. 597: Добрянський Калістрат (справа про закінчення університету), 1930–1937, арк. 10; Спр. 1670: Суха Любов Анна (справа про закінчення університету), 1931–1937, арк. 2, 9.

¹²⁴³ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2148: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі слов'янської філології), 1929, арк. 8, 22, 23; Спр. 2423: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях слов'янської філології, англійської філології, французької філології), 1938–1939, арк. 9, 14; Оп. 2, спр. 543: Гургула Ірина (справа про закінчення університету), 1927–1933, арк. 7; Спр. 597: Добрянський Калістрат (справа про закінчення університету), 1930–1937, арк. 10; Спр. 1670: Суха Любов Анна (справа про закінчення університету), 1931–1937, арк. 3, 9.

¹²⁴⁴ Окремо було обумовлено, що іспит з підставових відомостей з історичної грамматики польської мови і діалектології студенти мали право складати лише після зарахування вправ у нижчому семінарі польської мови (обсяг – щонайменше дві години тижневого навантаження упродовж трьох триместрів), умовою допуску до участі в якому були успішно складені іспити з описової грамматики польської та староцерковнослов'янської мов, а також зарахування просемінарських вправ з польської мови (обсяг – щонайменше дві години тижневого навантаження упродовж триместру) та знання грецької і латинської мов. Іспит з історії польської літератури студенти могли складати після зарахування вправ у нижчому семінарі історії польської літератури (обсяг – щонайменше дві години тижневого навантаження упродовж трьох триместрів) (“Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie filologii słowiańskiej na stopień magistra filizofji”, 173, 174).

слов'ян", натомість як іспит В/с/10 студент мав обрати "Історію культури слов'янських народів", "Антропологію" або "Історію мистецтва у слов'ян"¹²⁴⁵.

Наприклад, порядок складання іспитів етнографічної групи Іриною Гургулою був таким: 22 червня 1931 р. – "Історія культури слов'янських народів" (екзаменатор А. Фішер), 12 грудня того самого року – "Преісторія слов'ян" (екзаменатор Т. Сулімірський), 16 червня 1933 р. – "Слов'янська етнографія" (остаточний іспит, оцінений А. Фішером і В. Ташицьким). Усі три іспити магістрантка склала на оцінку "дуже добре". До речі, І. Гургула виявила бажання приступити до іспиту зі слов'янської етнографії ще 24 червня 1931 р., проте цього не дозволяли приписи магістерської системи (позаяк саме він мав бути остаточним)¹²⁴⁶. Етнографічну групу магістерію у галузі слов'янської філології обрав і К. Добрянський. Спершу він хотів здобути магістерій з історії (12 червня 1930 р. як частковий іспит на ступінь магістра філософії у цій галузі знань з результатом "дуже добре" склав екзамен з давньої історії), проте переорієнтувався на славістику. Серед іспитів етнографічної групи, крім обов'язкових дисциплін В/с/9 "Преісторія слов'ян" (2 червня 1933 р., "добрий результат", екзаменатор Т. Сулімірський) та В/с/8 "Слов'янська етнографія" (4 березня 1937 р., "дуже добрий результат", екзаменаційна комісія у складі А. Фішера, В. Ташицького та Е. Булянди як голови), К. Добрянський обрав "Історію культури слов'янських народів" (17 червня 1933 р., "дуже добрий результат", екзаменатор А. Фішер)¹²⁴⁷.

¹²⁴⁵ "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie filologii słowiańskiej na stopień magistra filizofji", 173–175.

¹²⁴⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 543: Гургула Ірина (справа про закінчення університету), 1927–1933, арк. 9–11, 14, 15; Оп. 7, спр. 2208: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі слов'янської філології), 1931, арк. 21, 22, 40.

¹²⁴⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 597: Добрянський Калістрат (справа про закінчення університету), 1930–1937, арк. 1–17 зв. Для порівняння: відома в майбутньому дослідниця народних промислів українців Карпат Любов Анна Суха в межах магістерію зі слов'янської філології обрала групу з історії літератури (літературний напрям), через що її іспитами категорії В були дисципліни "Історія слов'янських літератур у нарисі" (1933), "Історія польської літератури" (1934) та остаточний (письмовий під наглядом та усний) екзамен з дисципліни "Історія літератури однієї зі слов'янських націй" (1937), де вона характеризувала українську літературу (у письмовій частині відповідала на питання "Літературна діяльність Івана Франка") (ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1670: Суха Любов Анна (справа про закінчення університету), 1931–1937, арк. 5, 6, 9–10, 14). Студенти Львівського університету, які намагалися здобути ступінь магістра філософії у галузі слов'янської філології, переважно були українцями (адже саме до його предметного засягу належала українська філологія, окремої спеціальності для якої не було передбачено). Наприклад, наприкінці 1920-х – у 1930-х роках, окрім І. Гургули, К. Добрянського, Л. Сухої та К. Матейко, магістерські іспити зі слов'янської філології складали В. Пашницький, філологи Володимир Марків, Ярослав Рудницький, Йосиф Шемлей, Іван Ковалик, Юліан Редько, Юліан Євген Пеленський, Стефан Ігор Щурат, Теоктист Пачовський, Богдан Ігор Антонич (ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2148: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі слов'янської філології), 1929, арк. 2–5, 9, 11, 15, 16, 19, 24,

Значна народознавча складова була у програмах студій та іспитів для здобуття ступеня магістра філософії у галузі географії. Серед обов'язкових екзаменів (категорія А) у цій галузі – усний іспит категорії А/4 “Етнологія (етнографія) в нарисі” або “Антропологія в нарисі”, умовою допуску до якого було зарахування відповідних вправ обсягом щонайменше дві години тижневого навантаження упродовж двох триместрів. Серед груп іспитів на вибір студента (категорія В) була антропогеографічна група (d), студенти якої мали обрати один з усних іспитів категорії В/d/9 (“Історія культури та економічна історія”, “Економіка”, “Статистика”, “Соціологія”, умова допуску – зарахування семінарських вправ обсягом щонайменше дві години тижневого навантаження упродовж трьох триместрів) та один з іспитів (письмовий під наглядом та усний) категорії В/d/10 (“Засади антропогеографії зі спеціальним оглядом обраного напрямку” чи “Економічна географія”, умова допуску – зарахування семінарських вправ обсягом щонайменше дві години тижневого навантаження упродовж трьох триместрів, натомість для участі в семінарі необхідно було скласти екзамени категорії А/4 та загальну географію)¹²⁴⁸. Іспит з етнографії з етнологією як частковий у межах магістерію у галузі географії 12 грудня 1934 р. склав студент математично-природничого факультету В. Табор (“дуже добрий результат”)¹²⁴⁹, а іспит з антропології – 10 червня 1936 р. студент цього самого факультету Ф. Вокрой (“дуже добрий результат”)¹²⁵⁰. Обидва студенти як екзамен категорії В/d/9 обрали статистику: Ф. Вокрой склав його 20 червня 1936 р. з результатом “добре”¹²⁵¹, а В. Табор 23 березня 1938 р. – “достатньо”¹²⁵². Екзаменатором іспиту з етнографії з етнологією був А. Фішер, а з антропології та статистики –

25, 28, 29, 30–33; Спр. 2208: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі слов'янської філології), 1931, арк. 2, 12, 17, 34, 36, 39).

¹²⁴⁸ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 19 marca 1926 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie geografji na stopień magistra filizofji”, 163, 164.

¹²⁴⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 3, спр. 711: Табор Вільгельм Збігнев Юзеф (справа про складання іспитів), 1933–1938, арк. 3. Докладніше про В. Табора див.: Linkiewicz, “Wilhelm Zbigniew Józef Tabor (1909–1983)”, 208–211. Наголосимо, що дослідник разом з Р. Гарасимчуком є співавтором однієї з найкращих праць про пастівництво гуцулів – “Етнографія гуцульських полонин”, написаної на матеріалах польових етнографічних експедицій авторів (Roman Włodzimierz Harasymczuk, Wilhelm Tabor, “Etnografia polonin huculskich”, *Lud* 35 (1937): 76–161).

¹²⁵⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 3, спр. 132: Вокрой Францішек (справа про складання випускних іспитів), 1933–1937, арк. 6. Про наукові зацікавлення Ф. Вокроя в ділянці антропології у період його навчання та праці у Львівському університеті див.: Тарнавський, *Кафедра етнології Львівського університету*, 131, 132.

¹²⁵¹ ДАЛО, ф. 26, оп. 3, спр. 132: Вокрой Францішек (справа про складання випускних іспитів), 1933–1937, арк. 8.

¹²⁵² ДАЛО, ф. 26, оп. 3, спр. 711: Табор Вільгельм Збігнев Юзеф (справа про складання іспитів), 1933–1938, арк. 6.

Я. Чекановський. Антропологія була серед екзаменів на вибір студента в межах магістерію у галузі зоології з порівняльною анатомією (умовою допуску до цього усного іспиту було, зокрема, зарахування необхідних вправ)¹²⁵³. Натомість під час здобуття ступеня магістра філософії з інших природничих наук (зокрема, з геології та палеонтології¹²⁵⁴) іспит з антропології не був передбачений.

Особливого розгляду потребують програми студій та іспитів на ступінь магістра філософії у галузі орієнталістичних наук, позаяк за етнографічні дисципліни тут відповідав не А. Фішер, а викладачі-сходознавці. До категорії А в межах цього магістерію належав обов'язковий усний іспит А/3 “Загальний нарис географії, етнографії та історії території Сходу, що пов'язана з обраною студентом головною мовою”¹²⁵⁵. Наприклад, наприкінці 1920-х – на початку 1930-х років професор В. Котвич приймав іспити “Загальний нарис географії, етнографії та історії Далекого Сходу” та “Загальний нарис географії, етнографії та історії Монголії”, натомість професор З. Смогожевський – “Загальний нарис географії, етнографії та історії Близького Сходу” та “Загальний нарис арабської географії, етнографії та історії” (з різними модифікаціями назви з уживанням форм “арабських країн”, “арабського світу” тощо)¹²⁵⁶. Спільно В. Котвич та З. Смогожевський приймали екзамен з історичної географії та етнографії монгольських і тюркських земель¹²⁵⁷. Як частковий іспит категорії А/3 магістерію з орієнталістичних наук 6 червня 1939 р. усний екзамен із загального нарису географії, етнографії та історії Туреччини й Аравії склав студент третього року студій гуманітарного факультету Омелян Пріцак. Екзаменатор В. Котвич оцінив

¹²⁵³ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 19 marca 1926 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie zoologii wraz z anatomją porównawczą na stopień magistra filizofji”, 157.

¹²⁵⁴ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 września 1927 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie geologii i paleontologii na stopień magistra filizofji”, 432, 433.

¹²⁵⁵ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 września 1927 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie nauk orientalistycznych na stopień magistra filizofji”, 430, 431.

¹²⁵⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2153: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі орієнталістичних наук), 1929, арк. 6, 7, 25; Спр. 2189: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі орієнталістичних наук), 1930, арк. 5, 6; Спр. 2215: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі орієнталістичних наук), 1931–1932, арк. 7–9.

¹²⁵⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2153: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі орієнталістичних наук), 1929, арк. 24.

його результат як “дуже добрий”¹²⁵⁸. Іспити категорії В у межах характеризуваного магістерію поділяли на три групи на вибір студента: мовну (а), історії літератури (b) та історії (с). Група історії передбачала письмові під наглядом викладача та усні іспити категорії В/с/6 “Поглиблені знання політичної історії країн і народів, що відповідають мовам вивчення, з оглядом історичної географії”, категорії В/с/7 “Поглиблені знання культурної історії з особливим оглядом релігійних та філософських питань” та усний іспит категорії В/с/8 “Історична географія та етнографія відповідного терену”. Під час навчання в межах магістерію з галузі орієнталістичних наук студент мусив відпрацювати щонайменше шість триместрів семінарських вправ. Тему магістерської роботи (мала бути з ділянки іспитів групи В та засвідчити знання мов і східних джерел) він міг отримати лише після складання іспитів категорії А. Остаточним екзаменом уважали іспит В/6 (для групи історії – “Поглиблені знання політичної історії країн і народів, що відповідають мовам вивчення, з оглядом історичної географії”)¹²⁵⁹.

Програма студій та іспитів магістерію з історії не передбачала народознавчої складової: чотири обов’язкові іспити стосувалися методики історичних досліджень, допоміжних історичних наук і джерелознавства історії Польщі (дисципліна А/1), різних періодів історії – давньої (дисципліна А/2), середньовічної (дисципліна А/3) та нової (дисципліна А/4), натомість один іспит на вибір студента (категорія В) – поглиблених знань одного з періодів політичної, економічної, адміністративної чи культурної історії, допоміжних історичних наук чи історичної географії¹²⁶⁰.

Здобуття ступеня магістра філософії у галузі історії мистецтва передбачало складання таких іспитів: 1) пропедевтичний вступ до історії мистецтва в галузі науки про стилі й технології пластичних мистецтв; 2) преісторія мистецтва; 3) історія стародавнього мистецтва; 4) головні засади філософських наук зі спеціальним оглядом естетики (ці іспити, після складання яких студент міг

¹²⁵⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2429: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях філософських наук та орієнталістичних наук), 1938–1939, арк. 22.

¹²⁵⁹ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 września 1927 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie nauk orientalistycznych na stopień magistra filizofji”, 430, 431.

¹²⁶⁰ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 kwietnia 1926 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie historii na stopień magistra filizofji”, 175, 176.

отримати тему магістерської роботи, були усними, а допуск до трьох перших давала участь упродовж щонайменше трьох триместрів у вправах (просемінарі) історії мистецтва та класичної археології або преісторії, натомість допуск до участі у просемінарі – знання латинської мови та щонайменше двох західноєвропейських мов, зокрема, німецької та французької); 5) історія мистецтва (у тому числі історія польського мистецтва) з особливим оглядом однієї епохи чи ділянки; 6) енциклопедія та методологія історії мистецтва. Студент мав право складати іспит 5 (письмовий під наглядом викладача та усний екзамен, що вважали остаточним) і 6 (усний), якщо мав свідоцтво участі в семінарі історії мистецтва впродовж щонайменше п'яти триместрів¹²⁶¹. Більшість цих обов'язкових іспитів приймали професори В. Подляха та В. Козіцький¹²⁶². Натомість іспит з преісторії мистецтва приймали Л. Козловський чи Т. Сулімірський¹²⁶³, з історії стародавнього мистецтва – Е. Булянда¹²⁶⁴. До слова, І. Райхель, яка згодом захистила магістерій з преісторії, на початку 1930-х років спеціалізувалася з історії мистецтва¹²⁶⁵. Наступний іспит (7) студенти обирали самі з переліку дисциплін у так званому зменшеному обсязі, серед яких були: 1) історія однієї з літератур; 2) політична історія чи історія культури; 3) допоміжні науки історії; 4) психологія; 5) етнологія; 6) музикологія¹²⁶⁶. Екзаменатором іспиту дисципліни 7/5 “Етнологія в зменшеному обсязі” був А. Фішер¹²⁶⁷, а історію культури приймав С. Лемпіцький¹²⁶⁸.

¹²⁶¹ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 września 1927 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie historii sztuki na stopień magistra filizofji”, 427, 428.

¹²⁶² ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2220: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі історії мистецтва), 1931, арк. 1–14.

¹²⁶³ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2220: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі історії мистецтва), 1931, арк. 9; Спр. 2428: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях музикології, історії мистецтва, преісторії), 1938–1939, арк. 24, 27, 33, 34, 38.

¹²⁶⁴ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2220: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі історії мистецтва), 1931, арк. 4, 10; Спр. 2428: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях музикології, історії мистецтва, преісторії), 1938–1939, арк. 20, 32, 37.

¹²⁶⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2220: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі історії мистецтва), 1931, арк. 3, 10.

¹²⁶⁶ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 września 1927 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie historii sztuki na stopień magistra filizofji”, 427, 428.

¹²⁶⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2428: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях музикології, історії мистецтва, преісторії), 1938–1939, арк. 23.

¹²⁶⁸ Там само, арк. 19, 22, 25, 35.

Програма екзаменів на ступінь магістра філософії у галузі музикології передбачала іспити категорії А (обов'язкові) та категорії В (на вибір студента). Серед перших був усний іспит дисципліни А/8 “Музична етнологія в нарисі” (умова допуску – участь упродовж шести триместрів у вправах або просемінарі), а також дисципліни А/11 “Докладна історія одного роду чи однієї форми музики або одного періоду історії музики” (умовою допуску до цього іспиту, що міг бути письмовим під наглядом викладача та усним або лише усним, залежно від рішення екзаменаційної підкомісії, була участь упродовж дев'яти триместрів у просемінарських і семінарських вправах). Іспит дисципліни А/11 уважали остаточним. З його ділянки мала бути і тема магістерської роботи. Крім головних засад філософських наук, усі іспити магістерію у галузі музикології (включно з музичною етнологією в нарисі) приймав А. Хибінський¹²⁶⁹. Наприклад, 1 червня 1939 р. усний іспит з музичної етнології в нарисі перед цим професором успішно склали Мирослав Антонович (“дуже добрий результат”), Роман Мацкевич та Луціян Тиль (в обидвох “достатній результат”)¹²⁷⁰. До категорії В належав один іспит, який студент міг обрати серед усього спектра предметів у зменшеному обсязі, для яких існували затверджені міністерством програми¹²⁷¹.

Чимала кількість відомих у майбутньому етнологів, які закінчили Львівський університет, зокрема, Ю. Гаєк¹²⁷², Г. Перльс¹²⁷³, А. Яворчак¹²⁷⁴, отримала ступінь магістра філософії з польської філології (був важливим для роботи в гімназіях). Серед іспитів на цей ступінь народознавства стосувався передусім обов'язковий для всіх студентів-полоністів екзамен з дисципліни А/3 “Підставові знання з історичної граматики польської мови та діалектології (з оглядом засад науки про мову)” та іспит з дисципліни В/а/9 “Історична граматика польської мови та

¹²⁶⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2428: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях музикології, історії мистецтва, преісторії), 1938–1939, арк. 1–15.

¹²⁷⁰ Там само, арк. 4, 12, 16.

¹²⁷¹ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 października 1928 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie muzykologii na stopień magistra filizofji”, 516, 517.

¹²⁷² ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 338: Гаєк Юзеф Людвік Францішек (справа про закінчення університету), 1928–1930, арк. 1–23.

¹²⁷³ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1389: Перльс Генрик (Генах) (справа про закінчення університету), 1928–1930, арк. 1–24.

¹²⁷⁴ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 2059: Яворчак Александер Павел (справа про закінчення університету), 1928–1932, арк. 1–16.

діалектологія”, що їх складали студенти групи польської мови (а). У групі історії польської літератури (b) не було іспитів фольклористичного спрямування¹²⁷⁵. Програма екзаменів на ступінь магістра філософії з французької філології не передбачала народознавчих дисциплін. Лише в категорії С (один іспит на вибір студента) був екзамен з нарису історії мистецтва з наголосом на Франції¹²⁷⁶ (екзаменатор В. Подляха)¹²⁷⁷. Схожа ситуація була в межах магістерію з англійської філології – іспит категорії С “Нарис історії пластичних мистецтв з особливим оглядом англійської творчості”¹²⁷⁸. Натомість серед магістерських іспитів у галузі німецької філології були екзамени з діалектологічною, фольклористичною та мистецтвознавчою складовими: з категорії А (обов’язкові іспити) – “Нарис історичної граматики німецької мови разом із підставовими знаннями загальної характеристики старогерманських і німецьких нарідів”, з категорії В (на вибір студента; німецькою мовою) – “Так звана народна поезія (народна пісня, подання), трактована з літературного погляду”, з категорії С (на вибір студента) – “Нарис історії мистецтва з наголосом на Німеччині”¹²⁷⁹.

Програма магістерських студій та іспитів у галузі індоєвропейського мовознавства передбачала знання фольклору та преісторії як контексту мовознавчих студій: серед обов’язкових були усні екзаменаційні випробування з дисциплін “Санскрит (описова граматика з оглядом історії староіндійської мови та читання легших текстів: байки, уривки епосу тощо)”, “Одна з індоєвропейських мов (наприклад, латинська, литовська, готська, староірландська): знання описової граматики та інтерпретація найважливіших пам’яток”, “Нарис порівняльної

¹²⁷⁵ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie filologii polskiej na stopień magistra filizofji”, 165, 166.

¹²⁷⁶ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie filologii francuskiej na stopień magistra filizofji”, 168–170.

¹²⁷⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2423: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях слов’янської філології, англійської філології, французької філології), 1938–1939, арк. 31, 39, 41, 45.

¹²⁷⁸ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie filologii angielskiej na stopień magistra filizofji”, 172–173; ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2187: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі англійської філології), 1930, арк. 1–12; Спр. 2423: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях слов’янської філології, англійської філології, французької філології), 1938–1939, арк. 15–29.

¹²⁷⁹ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie filologii niemieckiej na stopień magistra filizofji”, 170, 171.

граматики індоевропейських мов у зв'язку з преісторією індоевропейського племені”¹²⁸⁰. Магістерій у галузі класичної філології, народознавча складова якої в лекціях і практичних заняттях виявилася досить значною, був тісно пов'язаний передусім з вивченням історії Античності, класичної археології, історичної географії, історії культури і мистецтва стародавніх Греції та Риму тощо. Навіть в іспитах категорії С (один екзамен на вибір студента у зменшеному обсязі) етнологія та етнографія не значилися, їх розуміли за замовчуванням: “Давня історія”, “Нарис історії мистецтва”, “Нарис музикології” тощо¹²⁸¹.

Програма студій та іспитів на ступінь магістра філософії з педагогіки (саме його здобула К. Матейко), не передбачала народознавчих дисциплін навіть у зменшеному обсязі¹²⁸². Натомість іспитом категорії С магістерію у галузі філософських наук (прагнув здобути відомий у майбутньому фольклорист і етномузиколог Я. Шуст¹²⁸³) міг бути обраний предмет у нарисі, для якого існувала затверджена окремим міністерським розпорядженням програма¹²⁸⁴. Наприклад, 2 червня 1939 р. як частковий екзамен категорії С на здобуття ступеня магістра у галузі філософських наук усний іспит із загальної антропології (екзаменатор Я. Чекановський) з результатом “дуже добре” склав студент четвертого року студій гуманітарного факультету Тадеуш Владислав Кольман¹²⁸⁵.

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 7.2.

Серед окремих галузей знань, з яких Міністерство віросповідань та народної освіти передбачило отримання ступенів магістра філософії, були етнографія з етнологією, антропологія, преісторія. Їх розглядали як три самостійні галузі,

¹²⁸⁰ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 września 1927 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie językoznawstwa indoeuropejskiego na stopień magistra filizofji”, 429, 430.

¹²⁸¹ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie filologii klasycznej na stopień magistra filizofji”, 167, 168.

¹²⁸² “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 kwietnia 1926 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie pedagogiki na stopień magistra filizofji”, 177; ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1180: Матейко Катерина (справа про закінчення університету), 1933–1937, арк. 3, 3 зв., 7–16.

¹²⁸³ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2387: Шуст Ярослав (обліковий лист навчання та магістерських іспитів), 1937, арк. 1–2.

¹²⁸⁴ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 kwietnia 1926 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie nauk filozoficznych na stopień magistra filizofji”, 179.

¹²⁸⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2429: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях філософських наук та орієнталістичних наук), 1938–1939, арк. 10.

система магістерських іспитів для яких була досить схожою: передбачала опанування загальних і спеціальних знань з відповідної науки, її методів досліджень тощо. Складовою своєю магістерією у галузі етнографії з етнологією студенти часто обирали одну зі споріднених наук – антропологію чи преісторію, що засвідчує тісні наукові зв'язки між ними. Іспити з етнографії, етнології, антропології, преісторії (зокрема, у руслі історії мистецтва) були складовими магістерських програм у багатьох галузях знань, серед яких – слов'янська філологія, географія, орієнталістичні науки, історія мистецтва, музикологія.

7.3. Магістерські роботи етнологічного спрямування

Одним із важливих наслідків реформи з уведення магістерської системи стала поява магістерських робіт¹²⁸⁶. Прийняття магістерської роботи до захисту, проведення й оцінювання дискусії зі студентом стосовного його роботи виконувала відповідна екзаменаційна підкомісія¹²⁸⁷. Тему магістерської роботи студент міг отримати лише після щонайменше шести триместрів студій та складання усіх іспитів категорії А. Натомість лише після отримання теми роботи або прийняття екзаменаційною комісією до оцінювання роботи, передбаченої в цитованому шостому параграфі розпорядження, він міг складати іспити категорії В. Магістерська робота мала бути виконана на тему з ділянки однієї з груп іспитів цієї категорії: для народознавчих дисциплін – відповідно, з антропології, етнології чи преісторії. У розпорядженні від 27 грудня 1926 р. уточнено, що екзаменаційна підкомісія повинна була провести зі студентом

¹²⁸⁶ У шостому параграфі міністерського розпорядження від 26 листопада 1925 р. було обумовлено: “Магістерська робота повинна засвідчити, що студент володіє строгими методами у галузі певної проблеми згідно зі сучасним рівнем відповідної ділянки знань. Студент може зголоситися до екзаменаційної комісії з метою отримання теми магістерської роботи лише після складання визначеної програмою частини іспитів. Тема магістерської роботи має бути такою, аби забезпечити її старанне виконання за приблизно два триместри. Екзаменаційна комісія може визнати магістерською роботою, за поданням відповідного професора, серйозну семінарську чи лабораторну роботу або будь-яку іншу роботу студента. Якщо магістерська робота буде визнана за достатню, комісія визначить студентові термін дискусії над його роботою перед екзаменаційною підкомісією. Під час дискусії студент має продемонструвати загальну обізнаність зі знаннями з галузі обраного ним магістерією. Якщо результат дискусії оцінено на “достатньо”, “добре” чи “дуже добре”, студент може складати остаточний іспит, визначений програмою. Дискусія над магістерською роботою може відбутися і під час остаточного іспиту” (“Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 listopada 1925 roku”, 147).

¹²⁸⁷ Повторний захист негативно оціненої магістерської роботи міг відбутися не раніше, ніж під час наступної екзаменаційної сесії. У випадку потрібного незадовільного результату захисту студент мав право зголоситися вчетверте лише на підставі ухвали ради факультету (“Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 listopada 1925 roku”, 148, 149).

дискусію на тему його магістерської роботи під час іспиту з методів етнологічних досліджень. Дискусія мала водночас засвідчити комплексність загальних знань студента¹²⁸⁸. Усі роботи магістрів-етнологів виконані в етнологічному семінарі під керівництвом А. Фішера. Спершу він був їхнім єдиним референтом (рецензентом), а від 1933 р. – разом з Я. Чекановським.

Першими студентами, які захистили магістерські роботи з етнографії з етнологією, були Ю. Гаєк та Г. Перльс. Магістерська робота Ю. Гаєка присвячена темі “Народний елемент у творах Д. Фр. Князьніна”¹²⁸⁹, а Г. Перльса – темі “З досліджень над народністю в польській літературі XVIII ст.: I. Народність у творчості й житті Францішека Карпінського. II. “Диявол як він є” Яна Богомольця”¹²⁹⁰. Відгуки А. Фішера на магістерські роботи Ю. Гаєка та Г. Перльса були позитивними, професор оцінив їх максимально – “дуже добре”¹²⁹¹. У рецензії на роботу Ю. Гаєка від 17 березня 1930 р. А. Фішер наголосив, що вона вирізняється не лише вичерпним опрацюванням матеріалу, а й оригінальністю проблематики. Магістрант довів, що етнографічний вимір творчості польського поета і драматурга білоруського походження, єзуїта Діонізія Францішека Князьніна (1756–1807) полягав у відображенні селянської та дрібношляхетської культури (серед іншого літератор схаактеризував звичай “шопки”)¹²⁹².

¹²⁸⁸ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 27 grudnia 1926 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie antropologii, etnografji z etnologją i prehistorji na stopien magistra filozofji”, 11.

¹²⁸⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2157: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі антропологічних наук), 1929, арк. 5; Спр. 2195: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі етнографії з етнологією), 1930, арк. 3; Оп. 2, спр. 337: Гаєк Юзеф Людвік Францішек (справа про закінчення університету), 1930, арк. 1, 3–4, 6, 6 зв.; Спр. 338: Гаєк Юзеф Людвік Францішек (справа про закінчення університету), 1928–1930, арк. 6–7, 9–10, 16.

¹²⁹⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2157: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі антропологічних наук), 1929, арк. 5; Спр. 2195: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі етнографії з етнологією), 1930, арк. 3; Оп. 2, спр. 1389: Перльс Генрик (Генах) (справа про закінчення університету), 1928–1930, арк. 1, 4, 5, 9–10 зв.; Archiwum PTL, Nr. inw. 301: Perls Henryk, Z badań nad ludnością w literaturze polskiej XVIII w. I. Ludowość w twórczości i życiu Franciszka Karpińskiego; II. Jana Bohomolca “Diabeł w swojej postaci” (Rkp.), 54 s.

¹²⁹¹ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2157: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі антропологічних наук), 1929, арк. 5; Спр. 2195: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі етнографії з етнологією), 1930, арк. 3; Оп. 2, спр. 1389: Перльс Генрик (Генах) (справа про закінчення університету), 1928–1930, арк. 1, 4, 5, 9–10 зв.; Спр. 337: Гаєк Юзеф Людвік Францішек (справа про закінчення університету), 1930, арк. 1, 3–4, 6–6 зв.; Спр. 338: Гаєк Юзеф Людвік Францішек (справа про закінчення університету), 1928–1930, арк. 6–7, 9–10, 16.

¹²⁹² ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 337: Гаєк Юзеф Людвік Францішек (справа про закінчення університету), 1930, арк. 2, 2 зв.

Магістерська робота Г. Перльса складалася з двох частин. У першій з них увага зосереджена на характеристиці етнографізмів у творчості польського поета і драматурга, уродженця с. Голосків (нині – Коломийського р-ну Івано-Франківської обл.) Францішека Карпінського (1741–1825). Г. Перльс висвітлив впливи народного середовища на творчість літератора, народні джерела, з яких той черпав теми для творів та діалектизми, розкрив “народність” Ф. Карпінського в контексті тодішніх суспільних течій та його вплив на польську народну поезію. У другій частині роботи магістрант проаналізував твір єзуїта Яна Богомольця (1724–1795) “Диявол як він є” з наголосом на етнографічному матеріалі, що став його основою: народних віруваннях у духів, чортів та відьом. У рецензії від 28 квітня 1930 р. А. Фішер писав, що дослідження Г. Перльса “відрізняється старанно зібраним матеріалом та його оригінальним опрацюванням”¹²⁹³.

Привертає увагу схожість тематики магістерських робіт Ю. Гаєка та Г. Перльса: розвідки обидвох молодих дослідників присвячені народним мотивам у польській літературі XVIII ст., що, вочевидь, не було випадковим. Вибір тем на стику етнології та історії польської літератури А. Фішер підтримував і згодом. Зокрема, такою була робота магістранта-етнолога А. Яворчака “Народ у “Селянах” Реймонта (етнографічне дослідження)”¹²⁹⁴, об’єкт дослідження якого – роман “Селяни” (1901–1908) польського письменника, лауреата Нобелівської премії з літератури 1924 р. Владислава Реймонта (1867–1925). У рецензії від 15 червня 1932 р. на цю студентську роботу керівник писав, що А. Яворчак докладно зіставив етнографізми, наявні в досліджуваному літературному творі, із записами етнографа Анелі Хмелінської. Це дало підстави твердити, що “Селяни” пов’язані з Ловіцьким повітом (нині – Лодзького воєводства Республіки Польща, терени якого дослідники вивчили досить докладно¹²⁹⁵): В. Реймонт змалював характерні для цих теренів етнографічні реалії, зокрема, в одязі, народному

¹²⁹³ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1389: Перльс Генрик (Генах) (справа про закінчення університету), 1928–1930, арк. 12, 12 зв.

¹²⁹⁴ Archiwum PTL, Nr. inw. 338: Jaworczak Aleksander, “Lud w “Chłopach” Reymonta (studjum etnograficzne)”, 60 s. (Inwentarz Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Historia i charakterystyka zbiorów. *Polskie Towarzystwo Ludoznawcze*, доступ отримано 20.08.2020, <http://ptl.info.pl/zbiory-archiwalne/katalog>, 6).

¹²⁹⁵ Józef Gajek, “Dział etnograficzny na Wystawie Regionalnej w Łowiczu 1929 r.”, *Lud* 29 (1930): 182–184; “Wystawa konserwatorska w Warszawie”, *Lud* 26 (1927): 134–135.

мистецтві, звичаях та обрядах. Попри це, відображені в романі деталі обрядовості та інших явищ духовної культури засвідчили, що вони є синтезом відповідних явищ з різних польських етнічних земель. Слабким моментом роботи А. Яворчака референт уважав недотримання бібліографічних норм під час цитування твору В. Реймонта, однак це зауваження не вплинуло на оцінку (“дуже добре”)¹²⁹⁶.

Паралельно з А. Яворчаком магістерську роботу готувала О. Медвідь. Її дослідження на тему “Інфекційні хвороби у віруваннях польського народу” репрезентує інший напрям магістерських робіт – розвідки про ділянки традиційно-побутової культури слов’янських народів, оперті на польові етнографічні матеріали. У рецензії від 18 червня 1932 р. (“дуже добрий результат”) А. Фішер писав, що робота О. Медвідь є частиною майбутнього комплексного дослідження про народну медицину загалом (в Архіві Польського народознавчого товариства зберігається рукопис праці О. Медвідь “Народна медицина”¹²⁹⁷). У магістерській роботі дослідниця висвітлила світоглядні уявлення, пов’язані з чумою, холерою та лихоманкою, з наголосом на їхніх іпостасях, народних назвах, оповідях про поширення (“мандрівки”), способах захисту від них (зокрема, і засобами народної медицини). Рецензент відзначив такі висновки авторки: фантастичні уявлення та оповіді про інфекційні хвороби виникли на основі їхніх симптомів; народ не розрізняв деяких різновидів цих недуг; серед народних засобів боротьби з інфекційними хворобами – не лише типові народні (“примітивні”) ліки, а й складніші – “перейняті під впливом класичного світу”¹²⁹⁸ (тобто медичних практик стародавніх Греції та Риму).

У 1933 р. магістерські роботи захистили В. Пашницький, Е. Мушинський та А. Брухнальський. Зокрема, А. Брухнальський роботу “Потопельник у польського народу” подав на розгляд референтів навесні 1933 р. Наприкінці березня з нею ознайомився А. Фішер, а на початку квітня – Я. Чекановський. Обидва референти

¹²⁹⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 2058: Яворчак Александер (справа про закінчення університету), 1931–1932, арк. 6, 6 зв.

¹²⁹⁷ Archiwum PTL, Nr. inw. 311: Medwed Olga, “Lecznictwo ludowe”, 71 s. (Inwentarz Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Historia i charakterystyka zbiorów. *Polskie Towarzystwo Ludoznawcze*, доступ отримано 20.08.2020, <http://ptl.info.pl/zbiory-archiwalne/katalog>, 6).

¹²⁹⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1189: Медвідь Ольга (справа про закінчення університету), 1929–1933, арк. 8 зв.

відзначили високий рівень дослідження й оцінили його як “дуже добрий”¹²⁹⁹. А. Фішер у рецензії від 30 березня 1933 р. наголосив, що магістерська робота А. Брухнальського, оперта на опубліковані джерела та власні польові матеріали автора, є першим у польській етнологічній науці комплексним дослідженням зазначеної проблематики. Попри те, що низку порушених у роботі питань, на думку референта, варто поглибити, автору вдалося зробити обґрунтовані висновки. Наприклад, на формування уявлень про потопельника як демонологічного персонажа серед населення Польської Республіки мали вплив уявлення про водяного демона, вірування про душі потопельників, вигляд “класичних сирен”. Потопельники постають двоюко: як вродливі й молоді або як старі та потворні. Крім того, уявлення про них перемішані з віруваннями у богиньок та русалок. Також потопельника уявляли як хлопчика в чорному вбранні чи шапці, сильного хлопця в сукмані, одна пола якого завжди мокра, або ж у тваринній подобі: риби, вепра, чорного пса чи барана. Серед інших особливостей потопельника названо такі: може переховувати душу в горщику, боїться нового металу, пов’язаний з місяцем, пік його сили припадає на святоянську собітку¹³⁰⁰.

Я. Чекановський, рецензуючи роботу А. Брухнальського, наголосив на цінності наведеного фактичного матеріалу та висловив сподівання, що дослідження буде опубліковане окремо або як складова колективної праці з демонології. Серед зауважень професора – недостатня увага до вступу та загальних висновків. Він також радив розширити загальну частину. За словами Я. Чекановського, “це потребувало би значно ширших меж, проте таких вимог не можна ставити до магістерських робіт, як від них не можна вимагати і того, що вимагається від габілітаційних робіт”¹³⁰¹.

¹²⁹⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 185: Брухнальський Анджей (справа про закінчення університету), 1928–1933, арк. 13–15.

¹³⁰⁰ Там само, арк. 13 зв.

¹³⁰¹ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 185: Брухнальський Анджей (справа про закінчення університету), 1928–1933, арк. 14 зв. Професора-антрополога в роботі А. Брухнальського зацікавило твердження, що водяні духи, які ваблять чоловіків, є світловолосими красунями, тож репрезентують нордичний антропологічний тип (Я. Чекановський зазначив, що нордичний ідеал краси в поляків був предметом розгляду антрополога Леона Рутковського). Натомість зовнішній вигляд чарівниць (як і загалом представників нечистої сили) дає змогу виокремити в них риси лапоноїдного типу (ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 185: Брухнальський Анджей (справа про закінчення університету), 1928–1933, арк. 14 зв.).

Дискусію серед референтів – А. Фішера та Я. Чекановського – викликало обговорення магістерської роботи І. Іванчук-Нестюк “Культ дерева у слов’ян”¹³⁰². А. Фішер у рецензії від 15 травня 1935 р. виділив як слабші сторони дослідження (описовий характер: “з генетичного погляду проблеми не вичерпує”¹³⁰³), так і позитиви – залучення великої кількості етнографічних матеріалів з різних теренів Слов’янщини, передусім з польських та українських земель; висвітлення комплексу народних уявлень про дерево (місце перебування духів чи божеств, дерево життя, дерева у віруваннях, ворожіннях, медицині, народній творчості тощо). Тож, на думку професора, магістерська робота І. Іванчук-Нестюк заслуговувала на оцінку “дуже добре”. Натомість у рецензії Я. Чекановського, написаній через десять днів (26 травня 1935 р.), зазначено, що робота слабка, незважаючи на велику кількість цікавого матеріалу. Другий референт мав претензії до надто широкого засягу поза межами Слов’янщини та стилю викладу матеріалу, тому оцінив дослідження на “достатньо”. З огляду на таку розбіжність у думках референтів тодішній голова екзаменаційної комісії гуманітарного факультету Е. Булянда, скориставшись своїм правом вирішального голосу, визначив оцінку магістерської роботи І. Іванчук-Нестюк як “добре”¹³⁰⁴.

Дискусія на тему магістерської роботи Р. Гарасимчука “Коломийкові танці на Гуцульщині” відбулася 30 жовтня 1935 р. Робота, написана на польових етнографічних матеріалах з галицької частини цього етнографічного району, стосувалася досить складної для дослідження ділянки (передбачала пошук респондентів, від яких можна було записати не лише інформацію власне про танці, а й про їхній пісенний та інструментально-музичний супровід). З огляду на специфіку предмета дослідження референтами роботи були А. Фішер і А. Хибінський. У відгуку від 26 червня 1935 р. професор-етнолог наголосив: “робота п[ана] Р. В. Гарасимчука має етнографічний характер і є результатом багатолітніх польових досліджень, проведених на Гуцульщині. Автор подає

¹³⁰² Archiwum PTL, Nr. inw. 336/313; Iwańczuk Irena, “Kult drzewa u Słowian”, 108 s. (Inwentarz Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Historia i charakterystyka zbiorów. *Polskie Towarzystwo Ludoznawcze*, доступ отримано 20.08.2020, <http://ptl.info.pl/zbiory-archiwalne/katalog>, 6).

¹³⁰³ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 744: Іванчук-Нестюк Ірина (справа про закінчення університету), 1932–1936, арк. 15 зв.

¹³⁰⁴ Там само, арк. 15–16 зв.

цілком нові й досі ніде не записані деталі. [...] Наскільки багато нового матеріалу зібрав автор, може засвідчити наступний факт: у такій вичерпній праці про Гуцульщину, як праця Шухевича, маємо лише чотири сторінки про всі гуцульські танці, натомість п[ан] Гарасимчук лише про коломийкові танці зміг написати цілу роботу, а також уже закінчив другу працю – про коломийково-козачкові танці”¹³⁰⁵ (рукопис праці “Коломийкові та коломийково-козачкові танці на Гуцульщині” зберігається в Архіві Польського народознавчого товариства¹³⁰⁶). А. Фішер зазначав, що в магістерській роботі Р. Гарасимчука описано та схарактеризовано територіальні засяги (створено дев’ять відповідних мап) гуцульських коломийкових танців, з’ясовано їхнє походження; наголос зроблено на найбільш (“півторак” і “трисунка”) та менш поширених (“рівна”, “висока”, “гайдук”, “коло”) давніх коломийкових танцях; проаналізовано танці, що поширилися на Гуцульщині з Буковини та Покуття (Коломийського повіту); розроблено типологію “коломийки”. А. Хибінський у короткому відгуку від 26 червня 1935 р. повністю погодився з оцінкою А. Фішера. Словом, обидва референти оцінили роботу на “дуже добре”¹³⁰⁷.

У 1936 р. магістерську роботу на тему “Біс у народних віруваннях” захистила І. Веберсфельд-Хрущель¹³⁰⁸. Цього самого року 12 лютого диплом магістра філософії у галузі етнографії з етнологією отримала О. Барнич-Гаєк. Її магістерська робота “Народна культура околиць Потелича і Гір” представляла популярний серед львівських етнологів жанр етнографічної монографії. У дослідженні О. Барнич-Гаєк схарактеризувала лише матеріальну складову народної культури місцевого населення: збиральництво (збирання рослин, ягід, грибів), мисливство і рибальство, скотарство, харчування, одяг, обробку

¹³⁰⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 363: Гарасимчук Роман Володимир (справа про закінчення університету), 1935–1936, арк. 4.

¹³⁰⁶ Archiwum PTL, Nr. inw. 430/423: Harasymczuk Roman Włodzimierz, “Tańce (huculskie) kołomyjkowe i kołomyjkowo kozackowe na Huculszczynie”, 470+38 rękopisy, t. 2 (Inwentarz Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Historia i charakterystyka zbiorów. *Polskie Towarzystwo Ludoznawcze*. 27.08.2020. <http://ptl.info.pl/zbiory-archiwalne/katalog>, 9).

¹³⁰⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 363: Гарасимчук Роман Володимир (справа про закінчення університету), 1935–1936, арк. 4–7.

¹³⁰⁸ Archiwum PTL, Nr. inw. 352 / 329: Webersfeld Chruścielowa Irena, “Bies w wierzeniach ludowych”, 142 s. (Inwentarz Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Historia i charakterystyka zbiorów. *Polskie Towarzystwo Ludoznawcze*, доступ отримано 20.08.2020, <http://ptl.info.pl/zbiory-archiwalne/katalog>, 7).

сировини, будівництво, інтер'єр житла та домашнє начиння, землеробство, транспорт і шляхи сполучення (у майбутньому планувала зробити комплексне дослідження всієї традиційно-побутової культури мешканців околиць Потелича і Гір, отож, у матеріалах до роботи є нотатки про деякі аспекти їхньої соціальної та духовної культури, зокрема, про весільну обрядовість)¹³⁰⁹. В одній течії з характеризованою магістерською роботою є також інша праця О. Барнич-Гаєк – “Потелич”, у якій відображено матеріальну культуру цього населеного пункту за такою схемою: збиральництво, мисливство та рибальство, тваринництво (включно з бджільництвом), приготування їжі, одяг, обробка сировини (льону і конопель, дерева, шкіри, каменю, глини), будівництво (схарактеризовано будівельний матеріал, горизонтальне планування, конструкцію стін і даху, господарські будівлі, забудову тощо), інтер'єр, землеробство (знаряддя для копання ґрунту, техніки оранки, особливості конструкції плуга тощо), транспорт (полозковий та колісний) і шляхи сполучення¹³¹⁰.

Окремі ділянки народної культури (рибальству) на чітко визначеній території (частина Помор'я) присвячена магістерська робота В. Ягелла “Рибальство тухольських боров'яків”, дискусія щодо якої відбулася наприкінці червня 1937 р. Перший референт А. Фішер у рецензії від 14 червня писав, що

¹³⁰⁹ Archiwum PTL, Nr. inw. 433: Olga Gajkova. Potylicz (praca i materiały do pracy) (Mr., rkp.), 53 s.

¹³¹⁰ Archiwum PTL, Nr. inw. 433: Olga Gajkova. Potylicz (praca i materiały do pracy) (Mr., rkp.), 53 s. Розвідки О. Барнич-Гаєк, присвячені Потеличу, Горам та околицям, завдяки етнографічному спрямуванню, не втратили наукової актуальності й досі, вони є важливим джерелом для дослідження пограниччя Надсяння й Волині, що проходить територією сучасного Жовківського р-ну Львівської обл. На особливу увагу заслуговують зроблені дослідницею ілюстрації – світліни та рисунки, які зображають різноманітні елементи перелічених ділянок народної культури, серед них – фотографії знарядь мисливства, плуга, процесу обробітку конопель і льону, гончарних виробів, будівель, місцевих мешканців у народному одязі, одягових елементів; рисунки знарядь праці (сокири, лопати, сапи, борони, вила, граблі, ціп, серп), корит і бондарських виробів, жорен, печі, елементів народного будівництва (будівельні замки, крокви, покриття даху, загорожі, двері, вікна, предмети інтер'єру – ліжко, колиска, скриня, стіл, стілець тощо), криниці з журавлем, схеми забудови обійстя. Значна кількість чернеткового ілюстративного матеріалу, передусім рисунків, є в матеріалах до праць (зокрема, плуг, борона, ярмо, ціп, різноманітні аспекти народного будівництва, предмети інтер'єру, начиння, крій сорочок та інших елементів народного строю, будова саней, дитячі іграшки тощо) (Archiwum PTL, Nr. inw. 433: Olga Gajkova. Potylicz (praca i materiały do pracy) (Mr., rkp.), 53 s.; Роман Тарнавський, “«Народна культура околиць Потелича і Гір» Ольги Гаєк (Гайкової) у контексті дослідження волинсько-надсянського пограниччя”, *На пограниччі культур та етносів: взаємодії як способи комунікації та еволюції: тези доповідей учасників міжнародної наукової конференції* (Львів, Винники, 7–10 листопада 2018 р.) (Львів, Винники: КЗ ЛОР “Історико-краєзнавчий музей” (м. Винники), Ін-т археології Жешув. ун-ту, каф. археології та спеціальних галузей історичної науки ЛНУ імені Івана Франка, 2018), 68–69). Характеризовані текстові й ілюстративні матеріали стали основою розвідки О. Барнич-Гаєк “Народна культура околиць Гір і Потелича. Ч. I. Матеріальна культура”, опублікованої 1947 р. у шостому томі видання Польського народознавчого товариства “Prace i materiały etnograficzne”, що вийшов у Любліні за редакцією Ю. Гаєка.

дослідження виконане в межах циклу польових студій, які Етнологічний інститут проводив упродовж декількох років на території польського Помор'я. На підставі власних матеріалів, зафіксованих у 1934–1935 рр. на теренах Тухольської пуші, В. Ягелло зумів навести комплексну характеристику рибальства місцевого населення. Серед іншого А. Фішер наголосив на вміщеному в роботі оригінальному ілюстративному матеріалі¹³¹¹. У відгуку другого референта – Я. Чекановського – від 21 червня 1937 р. зазначено таке: “Робота становить дуже цінний польовий внесок і засвідчує добре знання предмету. Як кандидатська робота на ступінь магістра її належить скваліфікувати як дуже добру. Вона змістовна, подає велике багатство матеріалу, виявленого на місці. Проте вона не бере до уваги літератури предмету”¹³¹².

Інший характер мала магістерська робота Т. Тварецького “Етнографічний матеріал у “Нових Атенах” о. Бенедикта Хмельовського”¹³¹³, присвячена енциклопедичній праці “Нові Афіни” (1745–1764) відомого польського релігійного діяча та інтелектуала Бенедикта Йоахіма Хмельовського (1700–1763), який у середині 1720-х – на початку 1740-х років був парохом у с. Фірлеїв (нині – с. Липівка Рогатинського р-ну Івано-Франківської обл.). Роботу Т. Тварецького оцінили як “дуже добру”. Її перший референт А. Фішер у рецензії від 19 травня 1939 р. наголосив на позитивних моментах дослідження загалом (реконструкції (на підставі архівних джерел) докладної біографії Б. Хмельовського) та його четвертого розділу зокрема (подано етнографічні матеріали, вибрані Т. Тварецьким з тексту “Нових Афін”). А. Фішер писав, що вони, без сумніву, мають польовий характер – зібрані в околицях Фірлеєва, тож “отримуємо для цілого ряду культурних явищ, особливо з ділянки духовної культури, незнані та

¹³¹¹ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 2061: Ягелло Владислав (справа про закінчення університету), 1934–1937, арк. 9, 9 зв.

¹³¹² Там само, арк. 10 зв. У магістерській роботі В. Ягелло комплексно висвітлив усі головні аспекти традиційного рибальства. Структурно вона складається зі вступу, десяти розділів та закінчення. Розділ “Риболовля” містить характеристику способів і знарядь вилову однієї рибини (руками, глушінням, остями, вудкою тощо) та масового вилову (за допомогою різних засобів – вершей, саків, сітей). У наступній частині В. Ягелло докладно описав ловлю раків. Інші частини роботи присвячені допоміжним знаряддям рибалок, їхньому одягу, виготовленню сітей, приготуванню страв із риби, забобонам, звичаям та господарському року рибалки (Władysław Jagiełło, *Rybolówstwo Borowiaków Tucholskich. Rys etnograficzny*, redakcja naukowa i wprowadzenie Artur Trapszyc (Toruń: Muzeum Etnograficzne im. Marii Znamierowskiej-Prufferowej w Toruniu, 2008), 100 s.).

¹³¹³ Archiwum PTL, Nr. inw. 329/306: Twarecki Tadeusz, “Materiał etnograficzny w “Nowych Atenach” Ks. Benedykta Chmielowskiego, 54 s. (Inwentarz Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Historia i charakterystyka zbiorów. *Polskie Towarzystwo Ludoznawcze*, доступ отримано 20.08.2020, <http://ptl.info.pl/zbiory-archiwalne/katalog>, 6).

незауважені до того джерела середини XVIII століття, що мають загальне, а не лише вузьке значення”¹³¹⁴. Другий референт Я. Чекановський у рецензії від 21 травня 1939 р. зазначив, що Т. Тварецький засвідчив таке: Б. Хмельовський перший з польських дослідників звернувся “до грецьких джерел звичаїв у Русі, через що є попередником Клінгера”¹³¹⁵, а також “за півтораста років перед Бастіаном пов’язав з брахманами назву Рахманського Великодня”¹³¹⁶.

Наприкінці травня – на початку червня 1939 р. А. Фішер та Я. Чекановський рецензували магістерську роботу М. Шмінди “Міфологія бурі в народних віруваннях у Польщі” (інший варіант назви – “Міфологія бурі у віруваннях польського народу”)¹³¹⁷. У відгуку від 27 травня 1939 р. (оцінка “дуже добре”) А. Фішер писав, що в старанно виконаному дослідженні М. Шмінди на підставі значної кількості опублікованих джерел і власних польових матеріалів, зафіксованих авторкою під час експедицій у Куявії, наведено докладну характеристику народних вірувань, пов’язаних з такими атмосферними явищами, як буря, хмари, град, дощ, блискавка, грім, блискавиця та вітер. Професор зазначив: “Зіставивши ці вірування, авторка виявила різницю між північно-східною та південно-західною Польщею. Вочевидь, границя вірувань не може бути настільки важливою, як границя елементів матеріальної культури. Крім цього загального висновку, не бракує і певних окремих висновків”¹³¹⁸. Другий референт Я. Чекановський у відгуку від 2 червня 1939 р. також оцінив магістерську роботу М. Шмінди на “дуже добре”¹³¹⁹.

Невід’ємною частиною підготовки етнологів у Львівському університеті була етнографічна група магістерію у галузі слов’янської філології¹³²⁰. У її межах

¹³¹⁴ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1685: Тварецький Тадеуш Ян (справа про закінчення університету), 1931–1939, арк. 12 зв.

¹³¹⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1685: Тварецький Тадеуш Ян (справа про закінчення університету), 1931–1939, арк. 13. Тобто мовознавця-класика та етнографа кінця XIX – першої половини XX ст. Вітольда Клінгера, який у міжвоєнний період викладав у Познанському університеті.

¹³¹⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1685: Тварецький Тадеуш Ян (справа про закінчення університету), 1931–1939, арк. 13.

¹³¹⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1966: Шмінда Марія Яніна (особова справа), 1935–1939, арк. 16 зв.–19 зв., 21, 22 зв.

¹³¹⁸ Там само, арк. 18.

¹³¹⁹ Там само, арк. 19. Я. Чекановський наголосив, що за рівнем виконання дослідження близьке до докторських робіт, проте авторці потрібно підсилити деякі теоретичні аспекти (Там само).

¹³²⁰ Перелік дисциплін А. Фішера за напрямом “Слов’янознавство” див. у: Тарнавський, *Кафедра етнології Львівського університету*, 192–194.

студент міг обрати тему магістерської роботи (була з групи екзаменів категорії В) після складання усіх іспитів категорії А та щонайменше одного іспиту з групи категорії В. Остаточним іспитом, під час якого екзаменаційна підкомісія проводила зі студентом дискусію на тему його дослідження, для етнографічної групи був екзамен зі слов'янської етнографії. Славісти-етнографи готували магістерські роботи не в семінарах слов'янської філології чи руської філології, як славісти-мовознавці та літературознавці, а в етнологічному семінарі під керівництвом А. Фішера. Рукописи захищених студентських досліджень залишалися в Етнологічному інституті¹³²¹.

І. Гургула, яка належала до етнографічної групи, магістерську роботу на тему “Аналіз писанкового орнаменту” виконала під керівництвом А. Фішера. Він же був її першим референтом, зазначивши в рецензії від 26 травня 1933 р., що студентка переосмислила досліджувану проблематику, не намагаючись як попередні автори з'ясувати походження орнаменту писанок у зв'язку з давніми віруваннями. Вона обмежилася скрупульозним аналізом та окресленням територіальних відмінностей (на підставі різних видів орнаменту та колористичної гами) надбужанських, подільських, наддністрянських, бойківських, лемківських, гуцульських і покутських писанок. Висновки І. Гургула проілюструвала таблицями (їх вона склала на підставі неопублікованих музейних матеріалів) та мапою поширення звичаю фарбування яєць. Недоліком роботи “Аналіз писанкового орнаменту” А. Фішер уважав лише брак критичної позиції щодо пов'язаної з орнаментикою писанок палеоетнологічної проблематики та огляду тодішніх найновіших праць з цієї теми. Магістерське дослідження І. Гургули А. Фішер оцінив на “дуже добре”. З цією оцінкою у короткому відгуку від 8 червня 1933 р. погодився також другий референт – В. Ташицький¹³²².

Під керівництвом А. Фішера виконана робота іншого магістранта етнографічної групи слов'янської філології – К. Добрянського – на тему “Свято

¹³²¹ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studiów i egzaminów w zakresie filologii słowiańskiej na stopień magistra filizofji”, 173–175; ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 543: Гургула Ірина (справа про закінчення університету), 1927–1933, арк. 11–14; Спр. 597: Добрянський Калістрат (справа про закінчення університету), 1930–1937, арк. 1 зв.–2, 13–15; Спр. 1670: Суха Любов Анна (справа про закінчення університету), 1931–1937, арк. 9, 9 зв., 12–14.

¹³²² ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 543: Гургула Ірина (справа про закінчення університету), 1927–1933, арк. 11–14.

Купала у східних слов'ян". Її референтами також були А. Фішер і В. Ташицький. Як перший референт, А. Фішер написав розгорнутий відгук (5 січня 1937 р.), де серед позитивів зазначив таке: історичний підхід автора до аналізу купальського обряду східних слов'ян; використання значного фактографічного матеріалу; висвітлення культових джерел обряду, його перебіг з наголосом на місці, часі й учасниках, віруваннях, ворожіннях, магічних і чародійських практиках, а також на фольклорі (купальських піснях та оповіданнях); серед недоліків – надто докладну характеристику праць попередників (які, на думку А. Фішера, не були настільки вартісними) та зашироке трактування деяких питань. У підсумку професор наголосив, що в дослідженні К. Добрянського купальський обряд (передусім в українській традиції) уперше представлений настільки вичерпно, оцінивши роботу на “дуже добре” (цю оцінку підтримав і В. Ташицький)¹³²³.

Інша учениця А. Фішера – К. Матейко – у межах магістерію з педагогіки захистила магістерську роботу “Взаємозв'язок виховних завдань дому та школи”¹³²⁴. З виховним аспектом була пов'язана також магістерська робота, яку К. Матейко готувала під керівництвом А. Фішера, – “Народні іграшки в Польщі”¹³²⁵. Провідна українська дослідниця народної іграшки Л. Герус наголошує на джерельній основі цієї магістерської роботи К. Матейко, наведених у ній докладних описах народних іграшок та особливо на ілюстраціях (більше сотні графічних чорно-білих малюнків іграшок з природних матеріалів, які відображають реалії кінця XIX – першої третини XX ст.)¹³²⁶.

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 7.3.

¹³²³ ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 597: Добрянський Калістрат (справа про закінчення університету), 1930–1937, арк. 1 зв.–2, 13–15. Принагідно зазначимо, що темою магістерської роботи Л. Сухої, представленої до захисту 1937 р. у межах групи історії літератури, була “Творчість Лариси Косач-Квітки (Лесі Українки)”. Дослідження Л. Суха виконала під керівництвом Я. Янува, який став першим референтом, другий референт – філолог-полоніст, літературознавець Євгеніуш Кухарський (ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1670: Суха Любов Анна (справа про закінчення університету), 1931–1937, арк. 9–9 зв., 12–14).

¹³²⁴ Керівник роботи К. Твардовський був її першим референтом (відгук від 5 травня 1936 р.), а другим – К. Айдукевич (відгук від 18 червня 1936 р.). Обидва оцінили роботу на “дуже добре” (ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1180: Матейко Катерина (справа про закінчення університету), 1933–1937, арк. 1–3 зв.).

¹³²⁵ Матейко, “Автобіографія”, 1112.

¹³²⁶ Герус, “Народна іграшка у дослідженнях Катерини Матейко”, 615.

Магістерська система зумовила появу магістерських робіт, які вважали важливою складовою демонстрування здібностей студентів до наукової праці. Тематику цих досліджень студентів-етнологів (включно зі славістами етнографічної групи) можна об'єднати в дві категорії: 1) етнографічна складова літературних творів і пам'ятки літератури ранньомодерного часу як джерела етнографічних відомостей; 2) характеристика всього комплексу народної культури або ж окремої її ділянки (народної демонології, медицини, обрядовості, хореографічного та декоративно-прикладного мистецтва тощо) мешканців певної території (від одного чи декількох населених пунктів до цілого етнографічного району) або ж загалом поляків та українців, східних чи всіх слов'ян.

Отже, від кінця 1920-х років і до літа 1939 р. навчальний процес у Львівському університеті був організований у межах магістерської системи, головними складовими якої у відповідних галузях знань стали чітко визначений і затверджений міністерськими розпорядженнями перелік іспитів (забезпечував принцип почерговості опанування ділянок дисципліни) та захист магістерської роботи. Серед наук, із яких Міністерство віросповідань та народної освіти передбачило магістерії, були етнографія з етнологією, що становили окрему спеціальність (галузь знань). Те, що прописані для неї магістерські норми були в одному розпорядженні з двома іншими окремими ділянками знань – антропологією та преісторією, свідчить про тісний зв'язок між цими антропологічними (у трактуванні терміна Тайлором) науками.

Здобуття магістерського ступеня у галузі етнографії з етнологією передбачало опанування основ цих наук, а також отримання докладних знань з етнографії народів, що проживали в Польській Республіці (передусім поляків та українців), інших народів світу, а також з етнології – її методів, теоретико-методологічних підходів, історіографії тощо. Подібно з теоретично-практичного погляду була прописана підготовка магістрів у галузях антропології та преісторії.

Опанування етнографії, етнології, антропології та преісторії (зокрема, у мистецтвознавчому вимірі) різною мірою було передбачене магістеріями в інших

галузях знань, передусім слов'янської філології, географії, орієнталістичних наук, історії мистецтва, музикології. За ці дисципліни відповідали А. Фішер, Я. Чекановський, Л. Козловський, Т. Сулімівський, а також інші професори – музиколог А. Хибінський (музична етнологія), сходознавці В. Котвич та З. Смогожевський (етнографія народів Сходу) та ін. З етнографією та етнологією найтісніше був пов'язаний етнографічний напрям магістерію у галузі слов'янської філології, за підготовку студентів якого відповідав передусім А. Фішер.

Попри негативний вплив магістерської системи на розвиток студентських наукових досліджень у галузі народознавства (після її введення на народознавчих спеціальностях, не представлених у середній школі, зменшилася кількість студентів), магістерії зумовили появу феномена магістерських робіт у галузі етнографії з етнологією – фактично перших серйозних наукових праць молодих етнологів, що стали основою формування львівської етнологічної школи А. Фішера. Ці роботи відображають тематичний спектр, важливий, на думку А. Фішера, для розвитку науки, і тодішні теоретично-методологічні підходи до народознавчих досліджень. З погляду етнічної прив'язки магістерські роботи студентів-етнологів Львівського університету стосувалися поляків та українців (їхній суттєвий недолік – характеристика українського матеріалу в роботах, у назвах яких ужито терміни “Польша” чи “польський народ”, що відбувалося в руслі офіційної ідеологічної політики Польської Республіки), східних слов'ян чи слов'ян загалом, з тематичної – етнографічної складової літературних творів, пам'яток літератури ранньомодерного часу як джерел етнографічних відомостей, комплексної характеристики традиційно-побутової культури населення певних теренів, вужчих ділянок культури (наприклад, рибальства) або ж їхніх окремих аспектів у руслі народної демонології (була серед найпопулярніших тем не лише з погляду яскравості матеріалу, а також його важливості для дослідження архаїчних елементів традиційного світогляду), медицини, обрядовості, народного мистецтва тощо, чи відображали поєднання окремих культурних елементів, необхідних для розкриття більш загальних тем.

РОЗДІЛ VIII
ЗДОБУТТЯ СТУПЕНІВ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ,
КАНДИДАТА І ДОКТОРА НАУК
(КІНЕЦЬ XIX – ПЕРША ПОЛОВИНА XX СТ.)

8.1. Законодавчі норми докторизації

Віддавна неодмінна складова наукового дискурсу класичних університетів – докторський ступінь. Процедура його здобуття була консервативною. У Львівському університеті від останньої чверті XIX ст. з’явилося поняття “доктор філософії у галузі” (до того вживали поняття “доктор філософії”). Галузь, у якій здобували докторський ступінь, мала бути представлена серед наукових напрямів університету. Процедура докторизації передбачала складання ригорозів (ригорозальних, докторських або строгих іспитів): першого (двогодинного) зі спеціальності та ще однієї науки, другого (одногодинного) – з філософії, а також підготовку докторської роботи. Наприкінці XIX – у першій чверті XX ст. ригорозальні іспити як етап докторизації відбувалися перед захистом докторської роботи, натомість далі – навпаки. Особа, яка зголошувалася до них зазначала галузі знань, з яких хотіла складати перший ригороз. Приступити до докторських іспитів можна було на останніх роках навчання (фактично, від четвертого року). Отже, студенти філософського факультету могли закінчити університет абсолювентом (без ступеня) або доктором філософії в певній галузі. Час складання “великого” та “малого” ригорозів визначало керівництво факультету¹³²⁷. Наголосимо, що наприкінці XIX – у першій чверті XX ст. до перебігу процесу докторизації (на відміну від габілітації) рада філософського факультету Львівського університету ставилася доволі гнучко (зокрема, стосовно вимог до докторської роботи): австрійське Міністерство віросповідань та освіти й Міністерство віросповідань та народної освіти Польської Республіки в перші роки діяльності головні права стосовно докторизації визнавали саме за

¹³²⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 1857: Фішер Адам Роберт (справа про здобуття ступеня доктора), 1911–1912, арк. 1–6 зв.; Спр. 1682: Раковський Іван (справа про здобуття ступеня доктора), 1904–1906, арк. 1–6.

факультетськими радами. Натомість 11 листопада 1924 р. з метою уніфікації здобуття докторських ступенів на території Польської Республіки тодішній міністр віросповідань та народної освіти Болеслав Міклашевський підписав розпорядження у справі отримання ступеня доктора на всіх факультетах державних академічних шкіл, зокрема й університетів (набувало чинності 12 січня 1925 р.)¹³²⁸. Його норми були незмінними й після розпорядження міністра віросповідань та народної освіти Януша Єнджеєвича від 2 січня 1934 р.¹³²⁹ (Закон про академічні школи від 15 березня 1933 р. не містив норм, які б регламентували докторизацію¹³³⁰). Натомість міністр Войцех Свєнтославський 20 квітня 1937 р. вніс незначні зміни (стосувалися передусім точних наук)¹³³¹.

Розпорядження від 11 листопада 1924 р. ґрунтувалося на статті 95 Закону про академічні школи від 13 липня 1920 р.¹³³² У розпорядженні уточнено, що ступінь доктора можна отримати з усіх теоретичних і прикладних наук, для яких передбачені нижчі наукові ступені. Наприклад, умовами здобуття цього ступеня визначено такі: володіння нижчим науковим ступенем (зокрема, магістра, ліценціата та лікаря), отриманим щонайменше за два роки до початку процедури здобуття докторського ступеня в одній з державних академічних шкіл Польської Республіки (його міг замінити нострифікований у Польщі диплом, який підтверджував здобуття рівноцінного наукового ступеня у закордонних університетах); представлення докторантом самостійної наукової роботи, яку повинна була прийняти до розгляду відповідна комісія; складання строгого іспиту з так званих головного та побічного предметів. Докторант мав також внести екзаменаційну оплату, суму якої визначало спеціальне міністерське

¹³²⁸ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r. w sprawie uzyskania stopnia doktora na wszystkich Wydziałach państwowych szkół akademickich (Uniwersytetów, Politechnik, Akademij oraz Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego)”, *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 20, poz. 207 (1924): 345–349.

¹³²⁹ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 stycznia 1934 r. (Nr IVNS-12929/33) w sprawie wykonania postanowień artykułu 41 ust. 3 ustawy z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich (Dz. U. R. P. Nr. 29, poz. 247)”, *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 1, poz. 9 (1934): 56, 57.

¹³³⁰ “Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich”, 594–603.

¹³³¹ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 20 kwietnia 1937 r. (Nr IV UP-2600/37) w sprawie uzyskania stopnia doktora na wszystkich wydziałach państwowych szkół akademickich”, *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 5, poz. 127 (1937): 145.

¹³³² “Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich”, 1291.

розпорядження (наприклад, упродовж 1930-х років сума, внесена докторантом до квестури Львівського університету для професорів, які оцінювали роботу, становила 50 злотих – по 25 злотих для двох референтів¹³³³). Подання про допуск до процедури докторизації робили на ім'я ректора університету (згідно з розпорядженням від 20 квітня 1937 р. – декана факультету¹³³⁴).

Після проходження усіх етапів докторизації вручення докторського диплома (разом із п'ятьма копіями, які могли знадобитися для пред'явлення під час зарахування на роботу тощо) відбувалося лише після подання кандидатом до ректорату ста друківаних примірників докторської роботи із зазначенням на їхніх титульних сторінках, що робота надана академічній школі з метою отримання ступеня доктора і прийнята названими особисто референтами¹³³⁵. Цими нормами Міністерство віросповідань та народної освіти ставило отримання докторського диплома в залежність від публікації монографії, що на той час було доволі складним з матеріального погляду завданням. Наприклад, 22 квітня 1936 р. учитель Державної гімназії імені Тадеуша Костюшка у Луцьку А. Яворчак, який ще в 1933 р. пройшов усі етапи докторизації, писав до міністерства: “Ласкаво прошу про дозвіл видати мені докторський диплом та про звільнення від

¹³³³ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 257: Єндик Роман Ростислав (докторська робота “Analiza kranjologiczna Lwowskiej mogiły kozackiej z XVII w”), 1930, арк. 8 зв.; Спр. 621: Цешляк Тадеуш (докторська робота “Sobótka słowiańska. Cz. I. Sobótka w Polsce”), 1931, арк. 5 зв.; Спр. 482: Перльс Генрик (Генах) (докторська робота “Wąż w wierzeniach ludu polskiego”), 1932, арк. 4 зв.; Спр. 679: Яворчак Александер (докторська робота “Wieś Dąbrówki (pow. Łańcut). Monografia etnograficzna”), 1933, арк. 7; Оп. 7, спр. 2173: Чортков-Герстманн Саломон (справа про допуск до захисту дисертації), 1931, арк. 5; Спр. 2436: Нестюк-Іванчук Ірина (справа про допуск до захисту дисертації), 1939, арк. 3, 7.

¹³³⁴ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 20 kwietnia 1937 r.”, 145. До нього долучали таке: метрику про хрещення або народження; короткий життєпис (curriculum vitae); диплом нижчого наукового ступеня; квитанцію про сплату половини суми екзаменаційної оплати (другу половину вносили перед складанням іспиту); три примірники наукової роботи, надруковані на машинці, з додатком засвідчення професора, у закладі (лабораторії, семінарі тощо) якого вона виконана; заяву кандидата з зазначенням, що робота самостійна (“Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r.”, 345–347). Наприклад, у документах Александра Яворчака є підписана ним “декларація” (“Правдиво засвідчую, що роботу писав самостійно і ніхто мені не допомагав” та засвідчення А. Фішера від 10 червня 1933 р. (“Підтверджую, що вище наведена декларація є правдивою”)) (ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 679: Яворчак Александер (докторська робота “Wieś Dąbrówki (pow. Łańcut). Monografia etnograficzna”), 1933, арк. 6), а в справі Ірини Іванчук-Нестюк – довідка за підписом А. Фішера від 19 травня 1939 р. такого змісту: “Засвідчую, що пані магістр Ірина Іванчук-Нестюкова докторську роботу на тему “Етнографічна монографія Замостського повіту” виконала самостійно під моїм керівництвом” (ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2436: Нестюк-Іванчук Ірина (справа про допуск до захисту дисертації), 1939, арк. 6).

¹³³⁵ З цієї кількості примірників по два надсилали до Міністерства віросповідань та народної освіти і ректоратам усіх академічних шкіл Польської Республіки, по одному примірнику – її більшим публічним бібліотекам, решту примірників передавали до бібліотеки відповідної академічної школи (їх могли використовувати для обміну на інші праці) (“Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r.”, 348, 349).

обов'язку надання Університету Яна Казимира у Львові бажаних 100 примірників опублікованої роботи. Докторську роботу вже опублікував і 40 примірників розіслав найвидатнішим етнографам-славістам у Польщі та за кордоном. Від повітового відділу в Ланьцуті, який забезпечив публікацію моєї роботи, отримав лише 50 авторських примірників, з яких 40, як уже згадав, розіслав. Якщо би мав зараз надати Університету бажаних 100 примірників, мусив би їх купити, а це для мене неможливе, позаяк нині перебуваю у дуже скрутному матеріальному становищі (як учитель отримую платню згідно з I групою). Зважаючи на викладене, дуже ласкаво прошу про прихильне вирішення моєї справи»¹³³⁶. Під цим листом підписався й А. Фішер. Уже 13 травня 1936 р. міністерство надіслало до ректорату Львівського університету листа, у якому повідомляло, що звільняє А. Яворчака від обов'язку передати ректорату сто примірників докторської роботи для отримання диплома, обмеживши їхню кількість десятима¹³³⁷.

Після затвердження академічним сенатом ухвали факультетської ради про надання ступеня доктора (розпорядження від 20 квітня 1937 р. прибрало цю норму¹³³⁸) ректор, декан та промотор (зазвичай, ним був головний референт) проводили промоції кандидата на доктора, під час яких той складав спеціальну присягу¹³³⁹. Особливості промоції регламентував статут університету. Згідно зі статутами Університету Яна Казимира у Львові 1926 та 1929 рр., промоція – урочистий акт надання докторського ступеня, відбувалася після виконання усіх приписів, необхідних для його отримання. Коли ректор визначив дату і час

¹³³⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 679: Яворчак Александер (докторська робота “Wieś Dąbrówki (pow. Łańcut). Monografia etnograficzna”), 1933, арк. 179.

¹³³⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 679: Яворчак Александер (докторська робота “Wieś Dąbrówki (pow. Łańcut). Monografia etnograficzna”), 1933, арк. 179, 180. До Міністерства віросповідань та народної освіти з проханням зменшити кількість обов'язкових примірників для передачі Львівському університету зі ста до десяти 15 березня 1938 р. звернувся Ю. Гаєк (завершив процес докторизації також у 1933 р.). Прохання він обґрунтовував тим, що його докторську роботу 1934 р. опублікувало Наукове товариство у Львові, воно ж у значній кількості розповсюдило її територією Польської Республіки та надіслало за кордон. Наукове товариство у Львові зі свого боку написало довідку як додаток до листа Ю. Гаєка, у якій підтвердило, що 40 примірників книжки передано бібліотеці Львівського університету, а ще 40 розійшлося серед дійсних членів товариства. Як і у випадку з А. Яворчаком, міністерство відреагувало досить швидко: уже 12 травня надіслало лист, у якому повідомляло, що дозволяє Ю. Гаєку перед отриманням диплома передати ректорату Львівського університету 10 примірників докторської роботи (ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2225: Гаєк Юзеф (справа про допуск до захисту дисертації), 1932–1938, арк. 7–9).

¹³³⁸ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 20 kwietnia 1937 r.”, 145.

¹³³⁹ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r.”, 348.

промоції, декан факультету повідомляв кандидата про можливість її проведення¹³⁴⁰.

Промоція на доктора відбувалася публічно, проте ректор міг обмежити коло осіб, яких допускали на неї. Промоції проводив промотор у присутності ректора та декана факультету, одягнутих в урочисті академічні строї (у статутах 1926 та 1929 рр. чітко визначено, що це тоги, берети та ланцюги, натомість у проекті статуту 1934 р. конкретизації нема¹³⁴¹). У статуті 1926 р. прописано, що промотора за рішенням факультетської ради визначав декан факультету зі звичайних професорів за черговістю або ж на побажання кандидата¹³⁴² (наприклад, промотором Б. Росінського був не Я. Чекановський, а звичайний професор зоології та порівняльної анатомії Казімеж Кветневський¹³⁴³). Асистували під час промоції педель (тобто один з технічних працівників) університету, що тримав ректорське берло (скіпетр), та субпедель факультету, який тримав берло декана. Після того, як представники університетської влади зайняли свої місця, промотор зачитував текст докторської присяги. Фрагмент з її безпосередньою формулою, яку кандидат повторював, поклавши два пальці правиці на подане йому берло, слухали стоячи. Далі промотор вручав промованому докторський диплом, підписаний ректором, деканом і самим промотором, доктор підписував промоційний акт, а присутні представники

¹³⁴⁰ Statut LU, 1926, 20; Statut LU, 1929, 22, 23; Statut LU, 1934, 44, 45. Наприклад, 26 червня 1932 р. декан гуманітарного факультету Львівського університету В. Подляха звернувся до Г. Перльса, який уже пройшов усі етапи докторизації, з таким листом: “Цим повідомляю Пана, що коли Пан бажав би проведення акту промоції ще у період перед відпусткою, то акт промоції міг би відбутися лише 1 липня цього року, тобто у п’ятницю. Мусив би Пан у такому разі залагодити всі пов’язані з цим формальності: скласти у педеля Університету таксу в розмірі 50 злотих щонайпізніше до дня 29 цього місяця, свідоцтво народження і свідоцтво зрілості та повідомити гуманітарний факультет про рішення щодо вказаного вище терміну” (ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 482: Перльс Генрик (Генах) (докторська робота “*Waż w wierzeniach ludu polskiego*”), 1932, арк. 2). Отже, диплом новому доктору урочисто вручали незабаром після останнього етапу докторизації – ригорозу (Г. Перльс склав відповідний іспит у червні 1932 р., а його докторський диплом датовано 1 липня цього самого року). Натомість дозвіл забрати диплом з університету він отримав лише після надання примірників опублікованої докторської роботи (відповідна монографія Г. Перльса побачила світ лише 1937 р.). (ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 1 зв.; Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 555: Перльс Генрик (Генах) (особова справа), 1940, арк. 5; Henryk Perls, *Waż w wierzeniach ludu polskiego* (Lwów: Drukarnia Nauk., 1937), 117 s.).

¹³⁴¹ Statut LU, 1934, 44, 45.

¹³⁴² Statut LU, 1926, 20.

¹³⁴³ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 1242: Росінський Болеслав (особова справа), 1944–1946, арк. 4.

університетської влади своїми підписами затверджували проведення промоції в альбомі докторів Університету Яна Казимира у Львові¹³⁴⁴.

Згідно з міністерським розпорядженням від 11 листопада 1924 р., у докторському дипломі, який видавали від імені ректора й академічного сенату, мали бути зазначені відповідні декан і промотор, поставлена печатка університету та власноручні підписи ректора, декана і промотора. Крім того, у дипломі мали зазначити родовід кандидата, результат строгого іспиту та назву докторської роботи. Основний текст диплома був польською мовою, проте подавали і його переклад латиною або французькою мовою (докторські дипломи, видані на філософському / гуманітарному факультеті Університету Яна Казимира у Львові мали тільки латиномовний варіант (зокрема, диплом Б. Росінського 1921 р. чи вже згаданий диплом Г. Перльса 1932 р.), що було традицією ще від Цісарсько-королівського університету імені цісаря Франца І у Львові: саме латиною подано інформацію в дипломі А. Фішера 1912 р.¹³⁴⁵). Прізвища промованих докторів повідомляли Міністерству віросповідань та народної освіти і ректорам академічних шкіл Польської Республіки. Усі документи, дотичні до докторатів, мали зберігатися окремо в так званих докторських метриках, ведення яких було обов'язком декана факультету¹³⁴⁶. Наприклад, відомості про докторизації залишилися в декількох томах ригорозальної книги філософського та гуманітарного факультетів Львівського університету¹³⁴⁷.

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 8.1.

Процедура докторизації упродовж кінця XIX – першої третини XX ст. була сталою і передбачала захист докторської роботи та складання докторських (ригорозальних, строгих) іспитів. Проте від середини 1920-х років здобуття

¹³⁴⁴ Statut LU, 1926, 20; Statut LU, 1929, 22–23; Statut LU, 1934, 44, 45.

¹³⁴⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1639: Росінський Болеслав (особова справа), 1921–1939, докторський диплом; Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 555: Перльс Генрик (Генах) (особова справа), 1940, арк. 5; Спр. 194: Фішер Адам (особова справа), 1939–1940, диплом доктора філософії.

¹³⁴⁶ „Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r.”, 348, 349.

¹³⁴⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, 590 арк.; Спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, 286 арк.; Спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, 50 арк.

ступеня доктора філософії пов'язали з наявністю першого наукового ступеня – магістра філософії, а також увели нові норми стосовно публікації докторської роботи. Процедуру докторизації контролювала рада факультету, а проводила відповідна комісія, зазвичай, у складі трьох–чотирьох осіб, довершували її промотор, декан відповідного факультету та ректор.

8.2. Докторські роботи з народознавчої тематики

8.2.1. Етнологія, етнографія, фольклористика, мистецтвознавство

Здобуття ступенів докторів філософії у галузях народознавчих наук у Львівському університеті розпочалося із заснуванням кафедри антропології та етнології, очоленої Я. Чекановським, а згодом – кафедри етнології під керівництвом А. Фішера. Сам А. Фішер почав клопотання про здобуття докторського ступеня на четвертому році студій: у поданні до Міністерства віросповідань та народної освіти університет повідомляв, що А. Фішер просить дозволу приступити до процедури докторизації в літньому семестрі 1910/11 н. р., мотивуючи це тим, що наступного року планує поїхати на навчання за кордон. До цього прохання А. Фішер долучив 21 свідоцтво участі в колоквиумах і семінарах та сім опублікованих праць¹³⁴⁸. Урешті 1912 р. він здобув ступінь доктора філософії у галузі романської філології та історії мистецтва. Його докторська робота на тему “Хуан Руїс, архіпресвітер Ітський. Критично-літературна монографія”, текст якої написаний під час перебування А. Фішера у Львові та Відні впродовж квітня–червня 1911 р., присвячена життю і творчості іспанського поета та священника першої половини XIV ст. Хуана Руїса. Роботу виконано в семінарі Е. Порембовича, який і став промотором¹³⁴⁹.

Інший провідний народознавець Львівського університету – Ф. Колесса – ступінь доктора філософії у галузі слов'янської філології здобув 21 березня

¹³⁴⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 1857: Фішер Адам Роберт (справа про здобуття ступеня доктора), 1911–1912, арк. 1–6 зб.

¹³⁴⁹ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 194: Фішер Адам (особова справа), 1939–1940, диплом доктора філософії, Archiwum PTL, Nr. inw. 88: Adam Fischer, Juan Ruiz el Arcipreste de Hita. Monografia krytyczno-literacka (Rkp.), 498 s.

1918 р. у Віденському університеті на підставі роботи “Про мелодичну та ритмічну структуру українських (малоруських) речитативних наспівів, так званих козацьких пісень” (промотором був австрійський філолог Йозеф Зеємюллер)¹³⁵⁰.

У 1921 р. опубліковано докторську роботу Марії Бартель де Вейденталь “Урекливі очі”, виконану в Антропологічно-етнологічному інституті Університету Яна Казимира у Львові¹³⁵¹. На жаль, біографічних даних дослідниці відшукати не вдалося, як і даних про перебіг її докторизації. Робота ж “Урекливі очі” важлива тому, що репрезентує етнологічний напрям наукової діяльності інституту під керівництвом Я. Чекановського. У схвальній рецензії на працю професор етнології Познанського університету Я. С. Бистронь наголошував на систематичному викладі матеріалу та “розумній стриманості” територіальних меж дослідження, що “приносить науці більше користі, ніж тлумні перегляди фактів, зібраних звідусюди”¹³⁵². Праця М. Бартель де Вейденталь написана переважно на польському, українському, білоруському та литовському етнографічному матеріалі, з використанням відомостей про євреїв, які проживали на етнічних землях зазначених народів. Дослідниця обумовила, що спиралася передусім на публікації у виданнях “Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej”, “Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne”, “Wisła”, “Lud” та низку монографій провідних народознавців і лише подекуди використала інформацію, почуту в околицях Бжешця Куявського, у Закопаному та на теренах “польських Інфлянтів”. М. Бартель де Вейденталь схарактеризувала та проаналізувала всі найважливіші аспекти досліджуваної проблематики за такою схемою: вроки в контексті різноманітних чародійських практик – люди, тварини та демонологічні персонажі, які спричиняють вроки, – істоти та речі, які їм піддаються, – симптоми, наслідки вроків – їхнє знімання та способи запобігання. Чіткі структура роботи та стиль викладу матеріалу дали змогу дослідниці комплексно

¹³⁵⁰ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 728: Колесса Філарет (особова справа), 1944–1947, арк. 9а.

¹³⁵¹ Marya Barthel de Weydenthal, *Uroczne oczy* (Lwów, Kraków: -wo Nauk. we Lwowie, 1921), 52 s. (Marya Barthel de Weydenthal, “Uroczne oczy”, *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego. Dział II: Historyczno-filozoficzny* 1, zeszyt 3 (1923): 213–264); ДАЛО, ф. 26, оп. 11, спр. 315: Бартель де Вейденталь Марія (робота “Uroczne oczy”), 1921, 70 арк.

¹³⁵² Jan Stanisław Bystron, “Marja Barthel de Weydenthal. Uroczne oczy. Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Dział II, tom 1, zeszyt 3, str. 52”, *Lud* 21 (1922): 162.

висвітлити явище вроків у зв'язку з різними сферами – соціальною (вік, стать, професії тощо), національною (наприклад, якщо захворіла корова, то польський селянин уважав, що її вік єврей-орендар, натомість євреї мали аналогічні погляди щодо гоїв), природною (представники фауни як ті, що здатні насилати вроки), демонологічною тощо; показати паралелі в реакціях на вроки людей і тварин (зокрема, як і у випадку з дітьми, найперше піддаються вροкам телята, курчата, потомство диких тварин і птахів; способи лікування вроків у людей і тварин практично однакові). М. Бартель де Вейденталь майстерно відобразила розуміння специфіки категорій “думка”, “слово” та “дія”, “річ”, “живе” (людина, тварина, рослина) стосовно різноманітних аспектів, пов'язаних із вроками¹³⁵³.

Утворення кафедри етнології та Етнологічного інституту Університету Яна Казимира у Львові збіглося в часі з уже згаданим розпорядженням міністра віросповідань та народної освіти від 11 листопада 1924 р. Його спеціальні положення, які чітко регламентували всі нюанси процедури докторизації на території Польської Республіки, містили вимоги і до докторської роботи. Така праця мала бути виконана польською мовою, латиною або ж іншою мовою, якщо нею викладали предмет, у галузі якого проведено дослідження. Як виняток, за поданням факультетської ради та з дозволу міністра, докторська робота могла бути написана й іншою іноземною мовою з додатком польськомовного резюме (цю норму почерпнуто зі статті 95 Закону про академічні школи від 13 липня 1920 р.¹³⁵⁴). Замість докторської роботи могли прийняти і більші за обсягом праці, опубліковані принаймні за рік перед терміном зголошення до докторизації¹³⁵⁵.

До початку 1930-х років докторську роботу на філософському / гуманітарному факультеті Львівського університету оцінювали переважно два

¹³⁵³ Marya Barthel de Weydenthal, *Uroczne oczy*, 1–52; ДАЛО, ф. 26, оп. 11, спр. 315: Бартель де Вейденталь Марія (робота “*Uroczne oczy*”), 1921, арк. 1–70.

¹³⁵⁴ “*Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich*”, 1291.

¹³⁵⁵ Робота мала засвідчити здібності кандидата до самостійного вирішення наукових проблем та його внесок у розвиток науки. Наголошувалося, що докторська робота повинна бути дотичною до проблем, які входили до головного предмета першого наукового ступеня, тобто викладені в магістерській роботі (А. Фішер цю норму вважав “дуже шкідливою для наукових кафедр” (Archiwum PTL, Nr. inw. 133: Fischer Adam, *Organizacja nauki w uniwersytetach* (Mr.), s. 4), а також на забороні подавати її розширений варіант як роботу на здобуття ступеня доктора філософії. Відхилене екзаменаційною комісією однієї з академічних шкіл Польської Республіки докторське дослідження не могли розглядати повторно екзаменаційні комісії інших вищих навчальних закладів держави (“*Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r.*”, 346–348).

референти, натомість від 1933 р. поширеним стало залучення трьох референтів. Однак сума, яку докторант вносив до квестури університету, не змінилася і надалі становила 50 злотих: оплачували роботу лише першого та другого референтів¹³⁵⁶. Аналіз ригорозальних книг Львівського університету засвідчує, що розгорнутий відгук на докторську роботу писав, зазвичай, перший референт. Натомість решта могли написати об'ємний відгук або просто зазначити на аркуші з відгуком першого референта, що підтримують його думку (у випадку докторських робіт народознавчого спрямування саме так найчастіше і відбувалося)¹³⁵⁷.

До ради гуманітарного факультету Університету Яна Казимира у Львові з проханням про допуск до строгих іспитів – двогодинного екзамену зі слов'янської філології (з акцентом на українській мові) як головного предмета та етнології як побічного і до одногодинного екзамену з філософії – в 1924 р. звернувся Михайло Кіт. Докторською роботою він декларував дослідження “Українське народне весілля: Пісні, обряди, звичаї, їхні значення, розвиток та генеза)”. Декан гуманітарного факультету Я. Пташнік у листі-відповіді повідомив: позаяк М. Кіт ніколи не був студентом філософського факультету, його прохання про допуск до строгих іспитів не може бути задоволене¹³⁵⁸.

У 1926 р. до розгляду прийняли докторську роботу А. Бахманна “Слов'янське народне будівництво. Ч. 1. Дах”. А. Фішер як головний референт у відгуку від 31 травня 1926 р. докладно проаналізував її текст, наголосивши, що А. Бахманн висвітлює дах як складову народного будівництва західних (з акцентом на поляках), південних і східних слов'ян, а для порівнянь залучив також германський, балтський та угро-фінський матеріал. Роботу референт уважав унікальною, оскільки задекларовану проблематику, за його словами, настільки

¹³⁵⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 257: Єндик Роман Ростислав (робота “Analiza kranjologiczna Lwowskiej mogiły kozackiej z XVII w”), 1930, арк. 8 зв.; Спр. 621: Цешляк Тадеуш (докторська робота “Sobótka słowiańska. Cz. I. Sobótka w Polsce”), 1931, арк. 5 зв.; Спр. 482: Перльс Генрик (Генах) (докторська робота “Wąż w wierzeniach ludu polskiego”), 1932, арк. 4 зв.; Спр. 679: Яворчак Александер (докторська робота “Wieś Dąbrówki (pow. Łańcut). Monografia etnograficzna”), 1933, арк. 7; Оп. 7, спр. 2173: Чортковер-Герстманн Саломон (справа про допуск до захисту дисертації), 1931, арк. 5; Спр. 2436: Нестюк-Іванчук Ірина (справа про допуск до захисту дисертації), 1939, арк. 3, 7.

¹³⁵⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, 590 арк.; Спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, 286 арк.

¹³⁵⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2023: Кіт Михайло (“Українське народне весілля” / [Заява про допуск до докторських іспитів]), 1925, арк. 1–3.

всєбічно ще ніхто не досліджував. Окрім позитивів чисто описової складової роботи, А. Фішер зазначив про низку висновкових тверджень докторанта, зокрема, що дах у слов'ян зберіг чимало архаїчних рис народного будівництва, серед яких – конструкція даху на сохах, а також виділив зроблені А. Бахманном типології низки пов'язаних із дахом культурних явищ (схили, технологія встановлення крокв, покриття, оздоблення тощо), а за ними – районування території Польської Республіки. До позитивної оцінки докторської роботи А. Бахманна у відгуку від 24 червня 1926 р. долучився Я. Чекановський як її другий референт, висловивши водночас побажання, аби перед публікацією монографії автор скоротив текст¹³⁵⁹. Праця “Дах у слов'янському народному будівництві” авторства А. Бахманна побачила світ 1929 р.¹³⁶⁰

На розгляд ради гуманітарного факультету докторську роботу про історичні джерела орних знарядь – “Сільськогосподарські знаряддя орного типу”, у 1930 р. представив інший учень А. Фішера – Я. Фальковський. Як монографію її видали вже наступного року¹³⁶¹. В опублікованій рецензії на цю працю А. Фішер зазначив, що автор дійшов важливих висновків: перші європейські орні знаряддя за конструкцією можна розділити на два типи – орний тип з простим гряділем і полозовий тип з вигнутим гряділем; найдавнішим у Європі сільськогосподарським орним знаряддям є рало з простим гряділем; полозове рало з вигнутим гряділем розвинулося з рала орного типу в стародавніх Вавилоні та Ассирії; полозові рала поширилися на теренах Європи в античні часи завдяки грекам, а також (у вдосконаленому вигляді) під час римського панування; серед рал орного типу на території Європи можна виділити три групи, які відрізняються кріпленням ральника і гряділя, а також ручками; на східноєвропейських теренах

¹³⁵⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 147, 147 зв.

¹³⁶⁰ Alfred Bachmann, *Dach w słowiańskim budownictwie ludowym* (Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1929), 205 s. (Alfred Bachmann, “Dach w słowiańskim budownictwie ludowym”, *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego. Dział II: Historyczno-filozoficzny* 5, zes. 4 (1929): 271–476).

¹³⁶¹ Jan Falkowski, *Narzędzia rolnicze typu rylcowego. Studium paleoetnologiczne* (Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1931), 132 s. (Jan Falkowski, “Narzędzia rolnicze typu rylcowego. Studium paleoetnologiczne”, *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego. Dział II: Historyczno-filozoficzny* 8, zes. 2 (1931): 113–244). Докладно про докторати в останнє передвоєнне десятиліття див.: Роман Тарнавський, “Докторати з етнографії та етнології у Львівському університеті (1930-ті рр.)”, *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія* 17 (2016): 99–106.

існують сільськогосподарські знаряддя орного типу з простим гряділем – сохи, які поділяють на двополицеві з великим рогачем і парним воловим запрягом та лопаткові з голоблями й однокінним запрягом; імовірно, що соха не є автохтонним східноєвропейським орним знаряддям, а походить з Азії, причому двополицева соха могла виникнути завдяки поширенню лопаткової сохи на території, де використовували рало орного типу з воловим запрягом¹³⁶².

У 1931 р. докторську роботу “Слов’янська собітка. Ч. 1. Собітка в Польщі” представив на розгляд абсолювент гуманітарного факультету Т. Цешляк. У вересні цього самого року її взяли оцінювати А. Фішер та Я. Чекановський¹³⁶³. Докторант схаактеризував такі аспекти святкування дня св. Яна, як термінологія на його означення, участь в обряді дівчат, хлопців та осіб інших вікових категорій, роль вогню (час, місце розведення обрядових багать, матеріал для вогнищ та способи добування вогню, стрибки через багаття, проведення через вогонь худоби), води (купання, пускання вінків), рослин (з акцентом на папороті), тварин (кота, кажана; обряди, пов’язані з кінською та коров’ячою головами), вірування (демонологія, гадання) тощо. Головними мотивами в купальській обрядовості поляків Т. Цешляк визначив культ сонця, вшанування божеств (зокрема, врожаю) та померлих, шлюбно-еротичні мотиви¹³⁶⁴.

Роботи до захисту в 1932 р. подали одразу два учні А. Фішера – Л. Попель та Г. Перльс. Дослідження Л. Попеля “Ступа в Польщі” можна вважати одним із прикладів застосування типологічного методу під час етнологічних студій. Його позитивно оцінили і референти – А. Фішер (відгук від 19 вересня) та Я. Чекановський (від 19 листопада). Зокрема, А. Фішер наголосив, що Л. Попель проаналізував 324 одиниці ступ з території Польської Республіки (на кінець першої третини 1930-х років в архіві Етнологічного інституту вже було близько 800 докладних описів і рисунків ступ, зібраних завдяки кореспондентській

¹³⁶² Adam Fischer, “Jan Falkowski: Narzędzia rolnicze typu rylcowego. Studium paleo-etnologiczne. Lwów, Towarzystwo Naukowe 1931. Str. 132. Z 76 rycinami i 1 mapą w tekście”, *Lud* 30 (1931): 254. Сучасні дослідники спростовують певні твердження Я. Фальковського щодо походження сохи, вважаючи, що вона виникла саме на теренах Східної Європи, і першим її різновидом була соха з парним воловим запрягом, а не з запрягом однієї тяглової тварини – коня (Глушко, *Генезис тваринного запрягу в Україні*, 324–345).

¹³⁶³ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 621: Цешляк Тадеуш (докторська робота “Sobótka słowiańska. Cz. I. Sobótka w Polsce”), 1931, арк. 5 зв.

¹³⁶⁴ Там само, арк. 124 арк.

мережі, передусім учителям, що відреагували на спеціальний запитальник, тож, готуючи докторську роботу до друку, Л. Попель міг розширити джерельний матеріал¹³⁶⁵). Використання значної кількості джерел з різних теренів дало змогу Л. Попелю розробити нову типологію досліджуваного знаряддя. Він об'єднав ступи в такі три групи – ручні, ніжні та ступки, а товкачі типологізував за способом товчення на одно-, двосторонні та дворучні. А. Фішер у відгуку серед позитивів наголошував на тому, що вчений уклав чотири типологічні таблиці та чотири мапи поширення різних типів ступ на території Польської Республіки (за досліджуваними культурними реаліями Л. Попель розробив її районування). Менш вдалим, на думку професора, був вступ до рецензованої докторської роботи, де наведено генезу вирощування різного збіжжя, а низка висновків недостатньо обміркована¹³⁶⁶.

Докторизація Л. Попеля, хоча хронологічно і була після здобуття докторського ступеня Г. Перльсом, відбувалася за старими приписами: у 1933 р. завершувався передбачений Міністерством віросповідань та народної освіти перехідний період, упродовж якого університети могли надавати ступінь доктора філософії особам, які не мали ступеня магістра (А. Бахманн, Я. Фальковський, Т. Цешляк, Л. Попель магістрами не були), що відобразилося в появі 1932 р. в університетській документації термінів “докторат нового типу”, “ступінь доктора філософії нового типу”, “строгі іспити на ступінь доктора філософії за новою системою” тощо (трапляється вже у справах про докторизацію перших магістрів філософії у галузі етнографії з етнологією – Г. Перльса та Ю. Гаєка)¹³⁶⁷ і, щонайголовніше, – нової ригорозальної книги Львівського університету, сторінки

¹³⁶⁵ Falkowski, “Działalność Zakładu Etnologicznego”, 190, 191.

¹³⁶⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, арк. 134, 135. Зазначимо, що в опублікованій на підставі докторської роботи праці (значну частину джерел для її написання становлять музейні експонати) Л. Попель виокремив справжню ступу, що має два типи – ручний та ніжний, і механічну ступу, а в структурі окремих тематичних блоків зробив внутрішній поділ матеріалу за воєводствами, серед яких є і Львівське, Станиславівське, Тернопільське, Волинське, Поліське (для них виготовлено й спеціальні мапи) (Leon Popel, “Stępa w Polsce”, *Lud* 34 (1936): 187–269).

¹³⁶⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2225: Гаєк Юзеф (справа про допуск до захисту дисертації), 1932–1938, арк. 4, 6; Оп. 4, спр. 482: Перльс Генрик (Генах) (докторська робота “Wąż w wierzeniach ludu polskiego”), 1932, арк. 1, 8.

якої мали вигляд формулярів, які треба було заповнювати¹³⁶⁸ (паралельно з нею до 1933 р. включно записи про докторизацію не магістрів робили у старій книзі)¹³⁶⁹.

Наприкінці лютого 1932 р. зголошення про бажання розпочати процедуру габілітації до ради гуманітарного факультету подав Г. Перльс. У березні його докторську роботу “Вуж у віруваннях польського народу” передали для оцінювання А. Фішеру та Я. Чекановському¹³⁷⁰. Як уже зазначено, 1937 р. докторське дослідження Г. Перльса побачило світ як однойменна монографія. Автор докладно проаналізував уявлення, пов’язані з вужем, у різних народів світу, з акцентом на поляках. Працю відкриває опис вірувань про змії, які побутували в державах Стародавнього Сходу (Єгипті, Месопотамії, Палестині, Сирії, Індії та ін.), а також в античних Греції та Римі. Далі Г. Перльс розглянув роль змії у культурі давніх германців та угро-фінів. Ці відомості були своєрідним вступом до слов’янського матеріалу. Дослідник схаактеризував вужа у віруваннях слов’ян від Середньовіччя, спробував виявити пережитки його культу як божества (для цього використав, окрім польського, український, білоруський, словацький, прусський етнографічний матеріал), зокрема, наголошував, що великою пошаною вужів оточували гуцули. Особливий акцент дослідник зробив на вужі як хтонічному божестві вегетативної природи (за народними уявленнями, контакт з плазуном відновлював родючість землі) та духові предка-опікуна; описав такі його функції, як сторож скарбів, божество яснобачення, виконавець кари за гріхи, володар атмосферних сил; схаактеризував вірування про походження вужа, засоби охорони від нього тощо¹³⁷¹.

У грудні 1932 р. розпочалася процедура докторизації Ю. Гаєка. Оцінювати його докторське дослідження рада гуманітарного факультету доручила А. Фішеру

¹³⁶⁸ Під час виготовлення блоку ригорозальної книги 1932–1939 рр., вочевидь, трапилася друкарська помилка, тож розпорядження Міністерства віросповідань та народної освіти, опубліковане як позиція 207 у 20-му номері “Dziennika Urzędowego Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej” за 1924 р. у “шапці” кожного протоколу комісії подано під датою “11 листопада 1925 р.” Недоліком нової ригорозальної книги як джерела є те, що вона не містить відгуків референтів на докторські роботи (ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, 50 арк.).

¹³⁶⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, 286 арк.

¹³⁷⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 482: Перльс Генрик (Генах) (докторська робота “Wąż w wierzeniach ludu polskiego”), 1932, арк. 3, 4 зв.

¹³⁷¹ Henryk Perls, *Wąż w wierzeniach ludu polskiego* (Lwów: Drukarnia Nauk., 1937), 117 s.

та Я. Чекановському (відгуки, відповідно, від 8 та 14 лютого 1933 р.). Тема роботи звучала як “Півень у народних віруваннях”¹³⁷² (в рукописі як “Kur w wierzeniach ludowych”, а під час підготовки на його підставі монографії, опублікованої 1934 р., назву змінили на “Kogut w wierzeniach ludowych”). У цьому етнологічному дослідженні Ю. Гаєк спробував з’ясувати роль півня у традиційних уявленнях народів світу (Європи, Азії, Африки та Австралії) упродовж усієї історії людства – від найдавніших часів до XX ст. включно: проаналізував місце домашнього птаха у віруваннях стародавніх персів, індійців, китайців, греків і римлян, у європейських господарсько-календарних (переважно аграрних) і родинних обрядах (тут автор використав і український матеріал), демонологічних віруваннях і фольклорі, а також у сучасних для дослідника відомостях з Австралії, Океанії, Африки й Азії. Автор намагався визначити прабатьківщину півня (за допомогою порівняльно-історичного методу, аналізу назв на його означення, враховуючи терени доместикації птаха та його поширення ойкуменою). Дослідник дійшов висновку, що вірування про півня первісно сформувалися на території стародавніх Греції, держав Малої Азії, Персії та Індії. Ю. Гаєк також виявив, що у віруваннях про цього птаха в багатьох народів світу є такі мотиви, як апотропеїчна функція його голосу, зв’язок із Сонцем, півень як символ плодючості, домашній дух-опікун, жертва чи харчова заборона та як об’єкт ворожінь (свідчать про зв’язок півня з потойбічним світом)¹³⁷³.

Наступні докторські роботи засвідчують зміну проблематики в наукових студіях Етнологічного інституту: від етнологічних та загальнотеоретичних тем до польових досліджень польських та українських етнічних земель у складі Польської Республіки. А. Фішер зазначав, що попередні наукові пошуки виявили брак матеріалів із цих теренів з багатьох сфер, отож Етнологічний інститут Львівського університету поставив собі за мету виправити цю ситуацію¹³⁷⁴.

¹³⁷² ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2225: Гаєк Юзеф (справа про допуск до захисту дисертації), 1932–1938, арк. 1–5; Оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 4.

¹³⁷³ Józef Gajek, *Kogut w wierzeniach ludowych* (Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1934), 172 s., tabl., il. (Józef Gajek, “Kogut w wierzeniach ludowych”, *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Dział II: Historyczno-filozoficzny* 13, zesz. 2 (1934): 287–459); Мовна, “Причинки до окреслення місця Юзефа Гайка”, 102, 103.

¹³⁷⁴ Archiwum PTL, Nr. inw. 94: Fischer Adam, Zakład Etnologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (Mp.), s. 3.

А. Яворчак докторське дослідження “Село Домбрувки, повіт Ланьцут. Етнографічна монографія” написав на підставі польових матеріалів, зафіксованих у 1930–1933 рр. Роботу оцінювали три референти – А. Фішер, Я. Чекановський та Г. Гартнер (отримали текст 17 червня 1933 р.)¹³⁷⁵. Через три роки – у 1936 р. – світ побачила однойменна книжка А. Яворчака, доповнена польовими матеріалами 1934–1935 рр. Дослідження є прикладом етнографічної монографії одного населеного пункту – у його трьох частинах схарактеризовано локальні варіанти мисливства, рибальства, тваринництва, землеробства, народного харчування, обробки сировини, одягу, будівництва, типів поселень, інтер’єру, транспорту (“Матеріальна культура”), родильної, весільної та поховальної обрядовості, домашніх, громадських, календарно-побутових та народних правових звичаїв (“Соціальна культура”), демонологічних уявлень, народної медицини й інших народних знань, фольклору, народного мистецтва, музики, танців, ігор та ономастики (“Духовна культура”)¹³⁷⁶.

У 1934 р. докторську роботу на тему “Ісус Христос в апокрифах, казках, легендах, оповіданнях і українських народних піснях” представив референтам В. Пашницький. Дослідження було подане на здобуття ступеня доктора філософії у галузі етнографії з етнологією (побічним предметом ригорозу В. Пашницький обрав слов’янську філологію)¹³⁷⁷ та репрезентує фольклористичний напрям етнологічних студій під керівництвом А. Фішера. На жаль, документів, які б докладно відображали перебіг докторизації В. Пашницького, виявити не вдалося. Це саме стосується і тексту його докторської роботи.

Наступні захисти докторатів етнологами датовано 1939 р. Цього року на розгляд референтів – А. Фішера та Я. Чекановського – роботи подали Р. Гарасимчук та І. Іванчук-Нестюк¹³⁷⁸. У 1939 р. докторську роботу Р. Гарасимчука “Гуцульські танці” опублікували як п’ятий випуск серії

¹³⁷⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 679: Яворчак Александер (докторська робота “*Wieś Dąbrówki (pow. Łańcut). Monografia etnograficzna*”), 1933, арк. 1, 9.

¹³⁷⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 679: Яворчак Александер (докторська робота “*Wieś Dąbrówki (pow. Łańcut). Monografia etnograficzna*”), 1933, 181 арк.; Aleksander Jaworczak, *Wieś Dąbrówki, powiat Łańcut. Monografia etnograficzna* (Lwów: Wydział Powiatowy w Łańcut, 1936. 160 s., XXII tabl.

¹³⁷⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 8.

¹³⁷⁸ Там само, арк. 27 зв., 29 зв.

монографій “Етнографічні праці” за редакцією А. Фішера¹³⁷⁹. У вступі вчений висловив подяку за допомогу під час її написання та видання А. Фішеру і Ф. Колессі. Монографія “Гуцульські танці”, написана на основі джерел, зібраних у селах тодішніх Коломийського, Косівського та Надвірнянського повітів, вирізняється не лише наративною характеристикою хореографічного мистецтва, а й значною кількістю ілюстрацій та нотних записів. Я. Чекановський у відгуку на докторську роботу Р. Гарасимчука зазначив: “Це безперечно одна з найкращих етнографічних праць, які мені доводилось читати, і мені здається, немає їй рівних в нашій етнологічній літературі”¹³⁸⁰. Публікація праці викликала резонанс в інтелектуальних колах гуманітаріїв¹³⁸¹.

І. Іванчук-Нестюк докторську роботу на тему “Етнографічна монографія Замостського повіту”, над якою працювала від 1937 р., передала для оцінювання референтам (А. Фішеру, Я. Чекановському і В. Ташицькому) у травні 1939 р.¹³⁸². У тексті роботи дослідниця навела мапу Замостського повіту, інформацію про його межі та географічні умови, діалектні особливості місцевого населення, його кількість за переписами 1897 та 1921 рр., специфіку з погляду етнографічної строкатості (зазначила, що територія повіту “перебуває під різними впливами: справжніх любліняків, мазовецькими та руськими”¹³⁸³), антропологічних рис, а також висвітлила історію колонізації теренів. Наступні частини роботи є звичними для етнографічних монографій: охоплюють три ділянки традиційно-побутової культури¹³⁸⁴. На окрему увагу заслуговує ілюстративний матеріал,

¹³⁷⁹ Roman Włodzimierz Harasymczuk, “Tańce huculskie”, *Prace Etnograficzne* 5 (1939): 1–303 + 26 map, 64 rys., 6 tabl. i 287 melodii taneczne.

¹³⁸⁰ Павлюк, Кирчів, “Унікальне дослідження і його автор”, 8.

¹³⁸¹ Моздир, “Вчений-народознавець”, 309.

¹³⁸² ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2436: Нестюк-Іванчук Ірина (справа про допуск до захисту дисертації), 1939, арк. 2 зв.–4; Оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 29 зв. На початку праці І. Іванчук-Нестюк писала: “Моя робота відкриває давній стан Замостського повіту та подає картину сучасного стану. Написана на основі усних свідчень та праць, що стосуються території. Висловлюю щирю подяку пану доктору З. Ключовському, директору шпиталю в Щебрешині за цінні вказівки та дозвіл користуватися приватною бібліотекою, і пану А. Світаю, коменданту посту в Звезинці за відповідні світлини до моєї роботи. З усієї території вибрала села, які відзначаються певними ознаками та лежать одне від одного на відстані” (ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 415: Нестюк-Іванчук Ірина (докторська робота “*Monografia etnograficzna powiatu zamojskiego*”), 1939, арк. 1) (І. Іванчук-Нестюк обстежила дев’ять населених пунктів, опитавши 14 респондентів).

¹³⁸³ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 415: Нестюк-Іванчук Ірина (докторська робота “*Monografia etnograficzna powiatu zamojskiego*”), 1939, арк. 8.

¹³⁸⁴ У розділі “Матеріальна культура” схарактеризовано збиральництво, мисливство, рибальство, тваринництво, бортництво, хліборобство, городництво та інші сільськогосподарські заняття (наведено й специфіку

уміщений у докторській роботі І. Іванчук-Нестюк, – світлини 1938–1939 рр., на яких зображено різні об'єкти традиційно-побутової культури місцевого населення: гребінки для чорниць, жорна, ручну ступу, ткацький верстат, віз, ярмо, хату, колиску, мисник, гончарні вироби тощо¹³⁸⁵.

А. Фішер був другим референтом (відгук від 24 листопада 1928 р.) докторської роботи Т. Сулімірського “Бронзи центральної Малопольщі”, виконаної під керівництвом Л. Козловського (як головний референт написав розгорнутий відгук, датований 18 червня 1928 р.)¹³⁸⁶. Опублікований варіант праці Т. Сулімірського побачив світ наступного року¹³⁸⁷. У 1932 р. докторат на підставі роботи “Культури раннього періоду епохи Римської імперії у Східній Малопольщі” захистив археолог М. Смішко¹³⁸⁸.

У жовтні 1932 р. А. Фішер як другий референт (перший – Ф. Буяк) написав доволі розгорнутий відгук на роботу Кароля Людвіка Конінського на тему “Питання народної культури (Програма досліджень ментальності польського народу)”, яка була підставовою для отримання ступеня доктора філософії з соціальної та економічної історії Польщі та з історії освіти і шкільництва (тобто етнологія не входила до його предметного засягу). Відгук А. Фішера, що мав у кінці позитивний висновок щодо присудження ступеня, містив чимало зауважень стосовно стилю викладу інформації (більше публіцистичний, ніж науковий), бібліографічного апарату, нерівномірності висвітлення проблематики (якщо,

господарського календаря), традиційне харчування, промисли (деревооброблення, ткацтво, гончарство), народні одяг та будівництво, типи поселень, інтер'єр, транспорт і шляхи сполучення; у розділі “Соціальна культура” – родильну, весільну та поховальну (оглядово) обрядовість, громадський побут (з акцентом на молодіжному дозвіллі), будівельну обрядовість та звичаї, пов'язані з хліборобством і бджільництвом, календарно-побутові звичаї та обряди, звичаєве право; у розділі “Духовна культура” – народні вірування, демонологічні уявлення, народну медицину, фольклор, народне мистецтво, танці та музичні інструменти, топоніміку (ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 415: Нестюк-Іванчук Ірина (докторська робота “*Monografia etnograficzna powiatu zamojskiego*”), 1939, арк. 13–131).

¹³⁸⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 415: Нестюк-Іванчук Ірина (докторська робота “*Monografia etnograficzna powiatu zamojskiego*”), 1939, 136 арк. Див. також: Tarnavskiy, “Iryna Nestiuk: the Addition to the Biography”, 141.

¹³⁸⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 403, 403 зв.

¹³⁸⁷ Tadeusz Sulimirski, *Bronzy Małopolski Środkowej* (Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1929), 69 s., tabl. (Tadeusz Sulimirski, “Bronzy Małopolski Środkowej”, *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego. Dział II: Historyczno-filozoficzny* 6, zes. 1 (1930): 1–68, tabl.).

¹³⁸⁸ Marcyan Śmiszko, *Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego w Małopolsce Wschodniej* (Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1932), 193 s., tabl. (Marcyan Śmiszko, “Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego w Małopolsce Wschodniej”, *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego. Dział II: Historyczno-filozoficzny* 9, zes. 2 (1932): 153–345, tabl.); Погоральський, “Смішко Маркіян-Орест”, 445.

наприклад, народний театр схарактеризовано досить добре, то ціла сфера соціальної культури належно не розкрита). На думку референта, ліпша обізнаність з етнографією дала б змогу авторові повніше проаналізувати зв'язок польського селянина з природою, його ставлення до членів сім'ї. Також професор-етнолог поставився критично до поділу народної культури на чотири ділянки – матеріальну, ментальну (*umysłowa*), звичаєву та духовну¹³⁸⁹.

Доцільно згадати і низку докторських робіт з різних галузей, докторизація авторів яких не охоплювала етнології як побічного предмета, а саме:

– класична археологія: “Танець в Егеї” (1928) Казімежа Владислава Маєвського та “Систематика й аналіз форм меблів на теренах грецької культури до V століття до Хр.” (1926) Єжи Кульчицького¹³⁹⁰;

– стародавня історія: “Дослідження походження передгрецького населення Криту” (1926) Стефана Пжеворського¹³⁹¹;

– соціальна та економічна історія: “Колонізація у Хелмінській землі в середні віки” (1936) Юзефа Кароля Парадовського, “Населення Перемишля у 1521–1921 роках” (1928) Валер'яна Крамажа, “Соляний промисел Руського воєводства у XVI столітті” (1928) Ядвіги Марії Турської, “Типи поселень на руському, польському, німецькому та волоському праві у Львівській землі” (1925) Францішека Персовського¹³⁹². Уродженця Бродів Ф. Персовського доволі добре знали в етнологічному середовищі Львівського університету: рецензію на його монографію 1927 р. написав А. Бахманн¹³⁹³, натомість Ф. Персовський відгукнувся рецензією на “Дах у слов'янському народному будівництві”¹³⁹⁴.

¹³⁸⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, арк. 119, 120.

¹³⁹⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 189–191, 418–420.

¹³⁹¹ Там само, арк. 109–111.

¹³⁹² ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 8–10, 313, 313 зв., 395 зв.; Спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 12.

¹³⁹³ Alfred Bachmann, “Franciszek Persowski. Osady na prawie ruskim, polskim, niemieckim i wołoskim w ziemi lwowskiej. Studium z dziejów osadnictwa. Lwów 1927. Skład główny: Kasa im. Mianowskiego. S. 160 + 3 mapki (29 rycin w tekście)”, *Lud* 26 (1927): 101–102.

¹³⁹⁴ Franciszek Persowski, “Bachmann A. Dach w słowiańskim budownictwie ludowym. Lwów: Nakładem Towarzystwa Naukowego, 1929. – 205 s.”, *Ziemia* 16, zesz. 12 (1931): 230–232.

У Львівському університеті 1932 р. відбулася докторизація знакової постаті народного мистецтва українців – М. Драгана, що на той час перейшов з Національного музею у Львові на посаду керівника музею Львівської богословської академії¹³⁹⁵. Він здобував ступінь доктора філософії у галузі історії новочасного мистецтва та класичної археології. Тема докторської роботи звучала як “Українські деревляні церкви. Генеза і розвій”. Працю оцінювали В. Подляха (15 липня 1932 р. написав розгорнутий відгук) і В. Козіцький (лише зазначив про свою згоду з позитивною думкою головного референта). В. Подляха відзначив технічні характеристики роботи (181 сторінка машинописного тексту та 138 ілюстрацій – “фотографічних та архітектонічних”), передусім її структуру, а далі зазначив про твердження дослідника, що церковне дерев’яне будівництво спирається на традиції зведення української трикамерної хати, що мають давнє походження (такий розвиток відбувався органічно, що добре видно на прикладі церков бойківського стилю з Явори, Кривки, Маткова та Нижнього Висоцького). Не беручись висувати власні думки стосовно головної тези М. Драгана, В. Подляха наголосив, що вона добре обґрунтована та оперта на серйозний матеріал, зібраний у переважній більшості самим автором (зокрема, під час інвентаризації, яку М. Драган за дорученням УГКЦ проводив на західноукраїнських землях з метою збереження сакральних пам’яток). Принципову проукраїнську національну позицію М. Драгана засвідчує наявність у назві його докторської роботи прикметника “українські”, що його більшість тогочасних польських науковців воліла не вживати, замінюючи терміном

¹³⁹⁵ Михайло Драган, *Українські деревляні церкви. Генеза і розвій форм: в двох частинах*, передмова Володимир Александрович, примітки Володимир Александрович та Василь Слободян; предметно-географічний показчик, словник термінів Василь Слободян; упорядник Олександр Савчук (Харків: Видавець Савчук О. О., 2014). 450 с. + 273 іл. Нагадаємо, що М. Драган був вихованцем Львівського університету – Українського університету у Львові та Університету Яна Казимира у Львові. В. Свенціцька вказувала, що серед предметів, які він обрав під час навчання в Українському університеті у Львові були курси “Українська народна словесність. Вступ” та “Українська усна словесність” Ф. Колесси, “Соціологія” В. Охримовича, “Діалектологія української мови” Івана Зілінського, а також дисципліни з ділянок мистецтва, палеографії, палеотипії та слов’янознавства (за тематикою домінувало), викладання яких забезпечував директор Національного музею у Львові І. Свенціцький (заняття відбувалися безпосередньо в музеї, що давало можливість використовувати його експонати як наочність). Натомість в Університеті Яна Казимира у Львові (уже під час своєї праці в Національному музеї у Львові) М. Драган відвідував мистецтвознавчі дисципліни В. Подляхи, В. Козіцького, Е. Булянди, курси Л. Козловського (зокрема, “Початки мистецтва”), А. Фішера (“Розвиток польської етнології”, “Руський народ. Нарис етнографії Русі”, “Етнографія західних і південних слов’ян”, “Етнографічне музейництво”), Я. Янува (“Апокрифічна література в Польщі і Русі”) (Свенціцька, “Михайло Драган – дослідник монументального мистецтва Західної України”, 187, 188).

“руський” (це видно і з тексту відгуку В. Подляхи)¹³⁹⁶. Докторська робота М. Драгана опублікована 1937 р. у двох частинах під назвою “Українські деревляні церкви: Генеза і розвій форм”¹³⁹⁷.

8.2.2. Антропологія

Ще 1901 р. рукопис докторської роботи на тему “*Astacus Dybowski (Species nova)*” підготував відомий у майбутньому український антрополог І. Раковський, процес докторизації якого у Львівському університеті затягнувся на наступні роки¹³⁹⁸. Нагадаємо також, що докторська робота Федора Вовка, який на початку ХХ ст. прагнув отримати у Львівському університеті кафедру, стосувалася теми “Скелетні варіації стопи у приматів і людських рас” і була захищена в Сорбонні¹³⁹⁹, а Я. Чекановського – “Дослідження відношення маси голови до маси черепа” – в університеті Цюриха¹⁴⁰⁰.

Упродовж 1920–1930-х років завдяки організаторським зусиллям Я. Чекановського в Університеті Яна Казимира у Львові відбулася низка захистів докторатів антропологічної тематики. Три з чотирьох захищених у першій половині 1920-х років робіт стосувалися населення окремих повітів Польської Республіки: “Антропологічна характеристика населення Пултуського повіту” Б. Росінського (захищена 1921 р., опублікована 1923 р.), “Антропологічний аналіз населення Пільзненського повіту” Я. Мидлярського (захищена 1922 р., опублікована 1924 р.) та “Антропологічна характеристика населення Вілейського повіту” К. Собольського (захищена й опублікована 1925 р.). Ці докторські роботи передбачали локальні антропологічні характеристики, на підставі яких можна визначити головні антропологічні типи населення конкретних теренів, висловити думки щодо їхнього походження і в підсумку – на локальному рівні

¹³⁹⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, арк. 116, 116 зв., 218.

¹³⁹⁷ Михайло Драган, *Українські деревляні церкви: Генеза і розвій форм* (Львів: Національний музей у Львові, 1937), ч. 1, XVI + 160 с.; Михайло Драган, *Українські деревляні церкви: Генеза і розвій форм* (Львів: Національний музей у Львові, 1937), ч. 2, XVI + 136 с.

¹³⁹⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 1682: Раковський Іван (справа про здобуття ступеня доктора), 1904–1906, арк. 1–6; Головацький, *Іван Раковський (1874–1949)*, 199.

¹³⁹⁹ Франко, *Федір Вовк – вчений і громадський діяч*, 99.

¹⁴⁰⁰ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 204: Чекановський Ян (особова справа), 1939–1940, диплом доктора філософії.

проаналізувати тогочасні антропологічні процеси. Дослідники спиралися на методи Р. Мартіна, Ф. фон Лушана, Я. Чекановського та інших учених, аналізували вік, зріст, пігментацію шкіри, волосся й очей, показники голови й обличчя, форму носа та губ тощо, порівнюючи результати з антропологічними типами, які виділив Я. Чекановський. Основою роботи Б. Росінського стали матеріали польового антропологічного дослідження населення сіл гміни Големб'є Пултуського повіту Варшавського воєводства, зібрані ним у 1918–1919 рр. за дорученням Інституту антропологічних наук Варшавського наукового товариства під керівництвом К. Столигва. Я. Мидлярський від 1914 р. до початку військової служби збирав матеріали у своєму рідному повіті. Натомість К. Собольський отримав джерельний матеріал від відділу індивідуалізації солдата Міністерства військових справ у вигляді так званих антропологічних карток, створенням яких на основі обмірів солдатів у різних гарнізонах займалися “антропологічні колонки” зазначеного відділу: другою з них упродовж літніх відпусток 1921–1924 рр. керував саме К. Собольський (мета обмірів була практичною – зібрати інформацію, необхідну для пошиття військової форми, яка би враховувала антропологічні особливості солдатів окремих військових частин)¹⁴⁰¹.

Референти Я. Чекановський та А. Фішер визначили унікальність докторської роботи К. Собольського, оскільки він виконав антропологічний опис населення конкретної територіально-адміністративної одиниці на підставі даних 980 осіб (солдатів з Вілейського повіту), що на той час, як зазначав у відгуку від 23 травня 1925 р. Я. Чекановський, становило найширшу вибірку в польських антропологічних студіях. Як наслідок, К. Собольський зміг випробувати низку статистичних методів і представити тип монографії, яку, за словами референта, можна було застосувати для подібних досліджень інших територіально-адміністративних одиниць. А. Фішер у відгуку від 25 травня 1925 р. наголосив,

¹⁴⁰¹ Bolesław Rosiński, “Charakterystyka antropologiczna ludności powiatu Pułtuskiego”, *Kosmos* 48, zesz. 2–3 (1923): 302–360; Jan Mydlarski, *Analiza antropologiczna ludności powiatu piznieńskiego* (Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1924), 74 s., 6 mapek (Jan Mydlarski, “Analiza antropologiczna ludności powiatu piznieńskiego”, *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Dział III: Matematyczno-przyrodniczy* 3, zesz. 8(1926): 155–228, 6 mapek); Konstanty Sobolski, “Charakterystyka antropologiczna ludności powiatu wilejskiego”, *Kosmos* 50, zesz. 4 (1925): 1166–1225; ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 1653: Мидлярський Ян Тадеуш (справа про здобуття наукового ступеня доцента), 1926–1939, арк. 3–6, 8–11.

що робота К. Собольського важлива і для етнологів, позаяк його висновки (твердження про існування на теренах Вілейського повіту преслов'янського та субнордичного типів зі значною домішкою північноєвропейського типу, що, за словами професора-етнолога, є антропологічною ілюстрацією “давніх литовсько-слов'янських гнізд”, скандинавської експансії та колонізаційних хвиль з Мазов'я та Підляшшя) дають змогу ліпше зрозуміти етнографію тих територій¹⁴⁰².

На відміну від досліджень Б. Росінського, Я. Мидлярського, К. Собольського, докторська робота К. Стояновського на тему “Краніологічні типи Польщі”, захищена й опублікована 1924 р., стосувалася іншого напрямку антропологічної науки – краніології¹⁴⁰³. Свої теоретичні висновки цей учень Я. Чекановського зробив на підставі методу диференційної діагностики краніологічних матеріалів з різних історичних періодів (від неоліту до XX ст. включно) і теренів. Дослідник стверджував, що певні краніологічні типи строго відповідають виокремленим у науці антропологічним типам живої людини, які впродовж історії зазнали лише незначних змін. Наприклад, типи α і β К. Стояновський виявив у неоліті (на відміну від типів ω , γ та δ), а тип ϵ пов'язував з культурою шнурової кераміки доби пізнього енеоліту. Завдяки краніології, за твердженням дослідника, розповсюдження антропологічних типів можна пов'язати з міграційними процесами та поширенням культурних явищ (отже, краніологія є допоміжною наукою преісторії). Проблема, яку К. Стояновський поставив унаслідок проведеного дослідження, полягала в тому, чи всі антропологічні типи у межах Польської Республіки однаково стародавні. Так, краніологія, яка могла дати відповідь на це питання, ставала в ряд найважливіших антропологічних наук¹⁴⁰⁴. Це засвідчує і тематика наступних докторатів з антропології, захищених у Львівському університеті.

У 1926 р. розпочався процес докторизації Г. Лемперт. У березні її докторську роботу на тему “Краніологічні типи Африки” оцінили Я. Чекановський та А. Фішер. Дослідження було виконане на основі систематичного опрацювання

¹⁴⁰² ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 24, 25.

¹⁴⁰³ Malinowski, “Antropologia poznańska XX wieku”, 66.

¹⁴⁰⁴ Karol Stojanowski, “Typy kranilogiczne Polski”, *Kosmos* 49, zesz. 3 (1924): 660–766.

матеріалу, зібраного Я. Чекановським у Центральній Африці під час експедиції 1907–1908 рр. (зберігався в Народознавчому музеї в Берліні) та представленого у формі карток з результатами обмірів. Сам Я. Чекановський у відгуку від 1 березня 1926 р. зазначав, що їхнє теоретичне опрацювання потребувало виснажливої механічної роботи, пов'язаної зі статистичними підрахунками. Важкість дослідження африканського антропологічного матеріалу полягала ще й у тому, що він слабо диференційований, тож попередні спроби виконати антропологічне районування континенту за допомогою старих методів, за словами професора, не дали позитивних результатів. Завдяки застосуванню методу диференційної діагностики Г. Лемперт змогла виокремити чотири основні антропологічні складники (типи) населення Африки: суданський, центральний, середземноморський та хаміто-орієнтальний. Використавши також інший джерельний матеріал, Г. Лемперт у загальних рисах визначила територіальне розміщення названих типів на теренах Африки, що дало підстави пов'язати їх з головними культурами – давніми етнічними нашаруваннями. Тож до позитивного відгуку на роботу Г. Лемперт 9 березня 1926 р. долучився й А. Фішер¹⁴⁰⁵.

Того ж 1926 р. докторську роботу з антропології на тему “Людина молодшого палеоліту” представила І. Ульбрих-Кудельська. З огляду на об'єкт і предмет дослідження поряд з головним референтом Я. Чекановським її оцінював Л. Козловський. У відгуку від 20 травня 1926 р. професор-антрополог писав, що робота виконана в напрямі палеоантропології (“попередні сорок років є територією найрізноманітніших думок і фантастичних гіпотез”¹⁴⁰⁶) та не має аналогів у тодішній науковій літературі¹⁴⁰⁷. За словами Я. Чекановського, застосування методу диференційної діагностики до краніологічного матеріалу

¹⁴⁰⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 103, 103 зв.

¹⁴⁰⁶ Там само, арк. 123.

¹⁴⁰⁷ Зазначимо, що робота І. Ульбрих-Кудельської була однією з причин суперечки між Я. Чекановським, з одного боку, та К. Столигвом і С. Понятовським, з іншого: К. Столигво звинуватив львівського професора в тому, що той свідомо загальмував видання праці С. Понятовського, адже його учні, зокрема І. Ульбрих-Кудельська, займалися тими самими проблемами, що і згаданий варшавський учений (Kazimierz Stołyhwo, “Odpowiedź p. Czekanowskiemu na jego wyjaśnienia w sprawie recenzji z odczytu Stanisława Poniatońskiego p. t.: «Podłoże rasowe kultur zasadniczych»”, *Lud* 24 (1925): 195–200; Stanisław Poniatoński, “W sprawie polemiki pomiędzy p. J. Czekanowskim a p. K. Stołyhwą”, *Lud* 24 (1925): 200–202; Jan Czekanowski, “W odpowiedzi p. K. Stołyhwie i Dr. St. Poniatońskiemu”, *Lud* 24 (1925): 225–228).

періоду палеоліту дало змогу І. Ульбрих-Кудельській узгодити результати антропологічних і преісторичних досліджень; ствердити, що в палеоліті маємо справу з африканськими й азійськими нашаруваннями, які пізніше швидко зникли, тоді як елементи, що представляють європейських автохтонів, зберігаються та до сучасної доби широко представлені як складники населення; обґрунтувати, що в епіпалеолітичний період (мезоліт) з'явилися нові азійські (арктичні) нашарування. У короткому відгуку від 26 травня 1926 р. Л. Козловський додав, що висновки І. Ульбрих-Кудельської важливі не лише для антропології, а й для преісторії (зокрема, для аналізу представлення людини в палеолітичному мистецтві)¹⁴⁰⁸.

У збірнику “Kosmos” 1927 р. опублікували працю С. Клімека “Дослідження краніології Північної, Центральної та Східної Азії”. Дослідник виконав аналіз 256 черепів (відомості про них почерпнув з опублікованих джерел), серед яких 67 належали монголам, 56 – китайцям, 46 – сибірським теленгетам, 39 – чукчам, 16 – корейцям, 13 – айнам, 10 – японцям, 5 – ескімосам, 4 – алеутам. Опрацювання цього краніологічного матеріалу за допомогою методу статистичного аналізу Я. Чекановського дало змогу С. Клімеку виокремити на досліджуваних теренах палеоазійський, тихоокеанський, центральноазійський, лапоноїдний та арктичний антропологічні типи¹⁴⁰⁹. Навесні 1927 р. цю працю як докторську роботу оцінювали Я. Чекановський та А. Фішер. Професор-антрополог як головний референт наголошував, що дослідження є взірцевим з погляду застосованого С. Клімеком методу та критичного опрацювання наукової літератури з теми і, без сумніву, є великим кроком уперед у з'ясуванні стосунків між антропологічними складниками населення Азії. Докторант, за словами Я. Чекановського, довів, що на азійських теренах представлена дуже обмежена кількість расових елементів (значно менша, ніж на території Європи), а також з великою точністю співвідніс етнічні процеси та зміни в антропологічному складі

¹⁴⁰⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 123.

¹⁴⁰⁹ Stanisław Klimek, “Studja nad kranjologią Azji Północnej, Środkowej i Wschodniej”, *Kosmos* 52, zesz. 3–4 (1927): 665–713.

населення досліджених теренів. У відгуку від 4 травня 1927 р. А. Фішер також схвально висловився про роботу С. Клімека¹⁴¹⁰.

Я. Чекановський та А. Фішер були референтами і докторської роботи М. Григльєвської на тему “Краніологічні типи Швейцарії”, поданої до оцінювання навесні 1929 р. У відгуку від 17 травня 1929 р. Я. Чекановський писав, що результати роботи М. Григльєвської, над якою вона працювала три роки, мали для нього важливе практичне значення, адже дали змогу остаточно сформулювати закони кількості типів у популяції. Річ у тому, що дослідниця систематизувала, за словами професора, найбільший на той час рівномірно датований антропологічний матеріал – 494 черепи (уперше його опублікували в Женевському університеті, проте для аналізу використали інші методи). Серед найважливіших результатів рецензованої докторської роботи Я. Чекановський називав те, що М. Григльєвська виокремила та схарактеризувала індивідуальні брахіцефальні складники європейського населення, що дало змогу орієнтуватися у расових елементах населення Європи (професор наголошував: стосовно цієї проблеми навіть в антропології міжвоєнного періоду панували хаотичні та суперечливі погляди). До позитивної оцінки роботи М. Григльєвської у короткому відгуку від 21 травня 1929 р. долучився й А. Фішер¹⁴¹¹.

Докторську роботу Романа Ростислава Єндика “Краніологічний аналіз львівської козацької могили XVII ст.” оцінювали Я. Чекановський (відгук від 14 червня 1930 р.) та професор стародавньої історії К. Хилінський (відгук від 24 червня)¹⁴¹² (на жаль, доступні джерела не містять інформації про виставлені докторанту оцінки). На початку дослідження Р. Єндик писав: “Львів, як старе місто, містить велику кількість історичних пам’яток (висвітлених у публікаціях лише частково), які можуть пролити багато нового світла на низку історичних, соціальних, антропологічних та інших питань. До такої категорії належать також краніологічні матеріали, які є предметом цієї роботи. Знайдені 1925 р. під час

¹⁴¹⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 226.

¹⁴¹¹ Там само, арк. 509.

¹⁴¹² ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 257: Єндик Роман Ростислав (докторська робота “Analiza kranjologiczna Lwowskiej mogiły kozackiej z XVII w”), 1930, арк. 1, 8 зв.

ремонту каналів на площі при перетині вулиць Баторія, Кохановського та Пілсудського [нині – вулиці князя Романа, К. Левицького та І. Франка. – *Р. Т.*], ці кістки становлять вміст козацької могили з часів облоги Львова Богданом Хмельницьким у 1648 р.”¹⁴¹³ Дослідник виконав статистичний і морфологічний аналіз понад 200 черепів, систематизувавши їх за статтю, віком, станом поховання тощо. Під час написання роботи, крім антропологічних праць, Р. Єндик використав історичні дослідження авторства М. Грушевського, В’ячеслава Липинського, Степана Томахівського й інших учених. Проведений Р. Єндиком антропологічний аналіз наявного в дослідженому похованні краніологічного матеріалу підтвердив свідчення писемних джерел про те, що для штурму Львова Б. Хмельницький використав передусім не козаків (життя яких беріг), а галицьких селян, залучених до його війська під час походу західноукраїнськими землями, а також татар. Той факт, що виявлена могила була на незначній відстані від міських мурів, а також те, що, крім людських кісток, у ній знайшли кістки коней, на думку Р. Єндика, доводить, що полеглих поховали львів’яни відразу після від’їзду козаків з-під Львова¹⁴¹⁴.

У грудні 1930 р. відбулося оцінювання докторської роботи С. Чортковера на тему “Доісторична Іспанія в антропологічному світлі”. Її референтами були Я. Чекановський і Л. Козловський¹⁴¹⁵. Промоція С. Чортковера на доктора філософії у галузі антропології відбулася 1 березня 1931 р.¹⁴¹⁶ Натомість його докторська робота як монографія “Расовий характер доісторичного населення Піренейського півострова” побачила світ аж у 1939 р. На початку праці вчений розглянув етапи первісної історії Піренейського півострова (епохи палеоліту, мезоліту та неоліту), проаналізувавши дані про кістяні рештки, виявлені на його теренах. Про неоліт написав докладніше, адже саме на основі остеологічного

¹⁴¹³ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 257: Єндик Роман Ростислав (докторська робота “Analiza kranjologiczna Lwowskiej mogily kozackiej z XVII w”), 1930, арк. 10.

¹⁴¹⁴ Там само, арк. 9–140. Див. також: Роман Тарнавський, “Праця Романа Ростислава Єндика «Краніологічний аналіз Львівської козацької могили XVII ст.»”, XXIV Всеукраїнська наукова історико-краєзнавча конференція “Козацтво в історії України (до 360-річчя битви під Батогом)”: збірник матеріалів (Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2012), 165–167.

¹⁴¹⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2173: Чортковер-Герстманн Саломон (справа про допуск до захисту дисертації), 1931, арк. 2, 5.

¹⁴¹⁶ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 205: Чортковер Соломон (особова справа), 1939–1941, арк. 95.

матеріалу з цієї археологічної епохи стало можливим виділити чіткі расові особливості населення. Дослідник уважав за доцільне розділити територію Піренейського півострова в часи неоліту на декілька районів (археологічних культур), а саме: альмерійський (на півдні сучасної Іспанії), центральний, португальський, або західний, та піренейський. На підставі наявних даних С. Чортковер дійшов таких висновків: доіберійською основою населення Піренейського півострова був середземноморський елемент з певними домішками негроїдного; ібері – представники передусім хаміто-орієнтального елемента, натомість баски належать до вірменоїдного типу¹⁴¹⁷.

Докторат про пігмеїв Центральної Африки у 1930 р. захистив Тадеуш Генцель¹⁴¹⁸ (роботу під назвою “Центральноафриканські пігмеї. Антропологічне дослідження” опублікували 1934 р.). Основою дослідження стали матеріали, зібрані Я. Чекановським під час його перебування в Африці на початку ХХ ст., що відображали антропологічні коефіцієнти 143 пігмеїв з лісів Ітурі та 73 пігмодів народу батва з території Руанди. Т. Генцель ставив перед собою завдання з’ясувати таке: чи пігмеї є однорідною групою, який расовий елемент є основним у їхній популяції та як він пов’язаний з расовими елементами популяцій інших негроїдів. Застосувавши метод подібності Я. Чекановського, заснований на принципі кореляції (для цього Т. Генцель аналізував матеріал, що стосувався батва та власне пігмеїв), дослідник виокремив серед батва вісім типів (австро-африканський φ, пігмейський ο, нілотський σ, негроїдний ν, австралоїдний θ, орієнтальний χ, меридіональний ε та середземноморський μ), а серед пігмеїв – типи ο, φ, σ, ν, θ, χ та ε, проте переважним був пігмейський тип, а на другому місці – австро-африканський (саме вони, за Т. Генцелем, і визначали обличчя популяції). Отже, згідно з твердженням дослідника, батва і пігмеї представляють дуже неоднорідні популяції, які охоплюють усі расові елементи негроїдів.

¹⁴¹⁷ На теренах альмерійського району особливу увагу дослідник звернув на племена іберів, яких уважав спорідненими з берберами Північної Африки, а для характеристики піренейського району розділив його на три територіальні групи: Країну басків, піренейську зону Каталонії та південно-західну частину Франції (Salomon Czortkower, *Charakter rasowy przedhistorycznej ludności Półwyspu Pirenejskiego* (Lwów: T-wo Nauk. we Lwowie, 1939), 96 s. (Salomon Czortkower, “Charakter rasowy przedhistorycznej ludności Półwyspu Pirenejskiego”, *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Dział III: Matematyczno-przyrodniczy* 10, zes. 8 (1939): 359–454)).

¹⁴¹⁸ Григорій Рачковський, “Генцель (Henzel) Тадеуш”, *Encyclopaedia. Том II*, 332.

Т. Генцель також визначив, що батва, які мешкали в лісах, зберігали пігмоїдний характер ліпше, ніж ті, що жили подалі від них (змішувалися з іншим негроїдним населенням, яке впливало на появу груп батва більшої статури). Так само і пігмеї на межі лісів Ітурі мали більш різномірний характер, аніж мешканці лісів¹⁴¹⁹.

Я. Чекановський наголошував, що зміна проблематики його учнів з “антропологічних стосунків Польщі” на дослідження расових елементів, їхньої динаміки, з’ясування відношення до історичних та соціологічних питань тощо, яку простежуємо від середини 1920-х років, була пов’язана з діяльністю так званого Антропологічного реферату Міністерства військових справ під керівництвом Я. Мидлярського, який активно розробляв попередній напрям¹⁴²⁰. У Львівському університеті 1932 р. відбувся процес докторизації співробітника Антропологічного реферату Казімежа Вьонзовського. Його докторська робота “Питання будови стопи на польських землях” позитивно оцінена у відгуку від 13 жовтня 1932 р. Я. Чекановським і підтримана А. Фішером¹⁴²¹.

Я. Чекановський був другим референтом під час оцінювання низки робіт археологічної проблематики, наприклад, у 1926 р. – дослідження Я. Брика (опубліковане 1928 р.¹⁴²²). Як головний референт його рецензував Л. Козловський¹⁴²³.

¹⁴¹⁹ Серед інших висновкових тверджень автора – те, що головною антропологічною складовою населення лісів Центральної Африки є австро-африканський тип, з яким пігмейський тип більше споріднений, аніж з негроїдним (наявність інших елементів негроїдів у популяції пігмеїв спричинена, швидше за все, інфільтрацією в неї лісових негрів упродовж тривалого співжиття). Визначення пігмейського типу (найбільш брахікефальний расовий тип Африки) спростовувало теорію т. зв. прогресивної дегенерації та припущення про расовий зв’язок між пігмеями і бушменами (Tadeusz Henzel, *Pigmeje centralno-afrykańscy. Studium antropologiczne* (Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1934), 72 s., tabl. (Tadeusz Henzel, “Pigmeje centralno-afrykańscy. Studium antropologiczne”, *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Dział III: Matematyczno-przyrodniczy* 6, zes. 11 (1935): 231–302, tabl.)).

¹⁴²⁰ Czekanowski, “Z działalności Zakładu Antropologiczno-Etnologicznego”, 184.

¹⁴²¹ Робота була результатом багаторічних досліджень, проведених з метою визначення оптимального типу взуття для військових. З теоретичних висновків, яких дійшов К. Вьонзовський, Я. Чекановський виділив такі: поверхня стопи має чіткий зв’язок з масою тіла; існує кореляція між довжиною тіла та довжиною стопи, з одного боку, та шириною тіла (таза, плечей) і шириною стопи, – з іншого (кількість придатних до військової служби в категоріях населення з ширшою стопою є вищою); тип стопи, передусім її довжина, є важливою расовою ознакою, яка на території Польської Республіки має чітку регіональну диференціацію: на теренах переважання нордичного типу вона довга й вужча, лапоноїдного – коротка й широка, натомість “на південному сході маємо широкую й довгу стопу динарського типу” (ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, арк. 128, 129).

¹⁴²² Jan Bryk, *Kultury epoki kamiennej na wydmach zachodniej części południowego Wołynia* (Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1928), 63 s., tabl. (Jan Bryk, “Kultury epoki kamiennej na wydmach zachodniej części południowego Wołynia”, *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Dział II: Historyczno-filozoficzny* 5, zes. 2 (1928): 49–111, tabl.).

¹⁴²³ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 144, 145.

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 8.2.

Перші докторати з народознавчих наук у Львівському університеті були захищені після відкриття кафедри антропології й етнології та кафедри етнології. Тематика докторських робіт для здобуття ступеня доктора філософії, у галузі якого як головний предмет фігурувала етнологія, упродовж міжвоєнного періоду змінилася від так званої палеоетнологічної проблематики (пошук історичних джерел явищ у широкому територіальному вимірі) до “етнографічних монографій”. Крім того, в 1930-х роках у галузі етнології відбувся захист докторатів В. Пашницького “Ісус Христос в апокрифах, казках, легендах, оповіданнях і українських народних піснях” та Р. Гарасимчука “Гуцульські танці”. Так само простежується зміна тематики докторатів з антропології – від “антропологічних монографій” до краніологічної проблематики. Упродовж міжвоєнного періоду у Львівському університеті захищено і низку робіт з інших галузей (класичної археології, стародавньої історії, соціальної й економічної історії та ін.), тематика яких має безпосередній стосунок до етнології. Зокрема, знаковою подією для українського народознавства став захист докторської роботи М. Драгана про українську дерев’яну сакральну архітектуру.

8.3. Ригорозальні іспити з етнології та антропології

Ще наприкінці XIX – на початку XX ст. неодмінною складовою докторизації було складання так званих ригорозальних, докторських або строгих іспитів. Наприклад, з поданням до деканату філософського факультету про бажання скласти їх у 1902 р. звернувся І. Раковський, проте процес затягнувся на два роки: у другій половині лютого до деканату надійшло нове подання молодого вченого й учителя гімназії в Коломиї з проханням дозволити “здавати іспит ригорозальний з зоології як предмета головного а хемії як предмета побічного”¹⁴²⁴. До подання І. Раковський долучив свідоцтво про хрещення, curriculum vitae, абсолюторій та чотири опубліковані праці (три – у збірнику

¹⁴²⁴ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 1682: Раковський Іван (справа про здобуття ступеня доктора), 1904–1906, арк. 6.

“Kosmos”¹⁴²⁵, їхні україномовні варіанти надруковані у “Записках НТШ” та “Збірнику Математично-природописно-лікарської секції НТШ”), а також уже згадану “працю ригорозальну в манускрипті”¹⁴²⁶. Прийняти докторський екзаме́н з зоології та хімії на початку березня 1904 р. доручили професорам зоологу Б. Дибовському та ботаніку Теофілю Цесельському¹⁴²⁷. Проте після складання І. Раковським першого іспиту процедура його докторизації знову затрималася¹⁴²⁸.

Про допуск до складання докторських екзаменів у літньому семестрі 1910/11 н. р. раду філософського факультету Львівського університету просив студент четвертого року студій А. Фішер. Відповідне звернення рада скерувала до Міністерства віросповідань та освіти. У зверненні до професорів філософського факультету йшлося про складання іспиту з романської філології як головного предмета та історії мистецтва як побічного, натомість у зверненні до міністерства побічним предметом фігурувала полоністика. На обґрунтування свого бажання приступити до докторизації А. Фішер долучив 21 свідоцтво участі в колоквіумах і семінарах (у curriculum vitae наголошував на участі в романістичному семінарі професора Е. Порембовича і семінарі з історії мистецтва професора Я. Болоза-Антоневича) та сім опублікованих праць¹⁴²⁹.

Процедура складання докторських іспитів у Львівському університеті зазнала змін лише згідно з розпорядженням міністра віросповідань та народної освіти Польської Республіки від 11 листопада 1924 р., і то після закінчення у 1933 р. перехідного періоду. Відповідно до цього розпорядження, докторант складав лише один строгий іспит – з головного та побічного предметів (протоколи одногодинного строгого іспиту з філософії у ригорозальних книгах гуманітарного

¹⁴²⁵ Jan Rakowski, “Przyczynek do budowy przewodu pokarmowego pijawki lekarskiej”, *Kosmos* 21 (1896): 81–86; Jan Rakowski, “Przyczynek do anatomii porównawczej narządów krążenia u robaków”, *Kosmos* 22 (1898): 144–155; Jan Rakowski, “Bronisłavia Redziszewskii”, *Kosmos* 26 (1901): 313–326, tab. I–IV.

¹⁴²⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 1682: Раковський Іван (справа про здобуття ступеня доктора), 1904–1906, арк. 5, 6.

¹⁴²⁷ Там само, арк. 5.

¹⁴²⁸ Зокрема, 29 червня 1906 р. І. Раковський повідомляв декана філософського факультету: “Майже рік тому склав перший ригороз (з природничих наук), тепер хотів би приступити до другого ригорозу (з філософії), тому прошу ласкового Шановного Пана Декана про ласкаве визначення мені термінів, наскільки це можливо, в останніх днях липня поточного року” (ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 1682: Раковський Іван (справа про здобуття ступеня доктора), 1904–1906, арк. 1).

¹⁴²⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 1857: Фішер Адам Роберт (справа про здобуття ступеня доктора), 1911–1912, арк. 1–6 зв.

факультету Львівського університету наявні лише до 1933 р. включно¹⁴³⁰). Цей екзамен був усний, до того ж, побічний предмет мав бути безпосередньо пов'язаний з головним (спеціальні вимоги щодо цього випрацьовували університети)¹⁴³¹. Строгому іспиту або ригорозу як етапу процедури докторизації надавали першорядної ваги: його мета – з'ясувати, чи має кандидат теоретичну підготовку, необхідну для самостійного виконання поданої ним роботи, та чи належно обізнаний з науковою літературою з досліджуваної проблеми. Строгий іспит повинен був тривати не менше години і не довше трьох годин. Для цього випробування рада відповідного факультету призначала екзаменаційну комісію в складі щонайменше чотирьох осіб, зокрема: декана чи продекана як голови, головного референта (промотора), корреферента та секретаря (розпорядженням від 20 квітня 1937 р. замість секретаря до складу комісії включили “екзаменатора додаткового предмета”)¹⁴³².

¹⁴³⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, 590 арк.; Спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, 286 арк.; Спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, 50 арк.

¹⁴³¹ “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r.”, 346, 347. Згідно з міністерським розпорядженням від 11 листопада 1924 р., у випадку однакової кількості голосів вирішальним був голос голови. Членами комісії могли бути лише звичайні та надзвичайні професори факультету, проте у виняткових випадках факультетська рада могла запросити до неї почесних професорів або ж професорів інших факультетів. У строгому іспиті могли брати участь усі професори відповідного факультету. На підставі письмового реферату екзаменаційної комісії, представленого щонайпізніше через три місяці від дня подання дисертаційної роботи кандидата, рада факультету остаточно вирішувала, чи прийняти роботу, чи відхилити, та чи допустити кандидата до строгого іспиту (у позитивному разі визначала термін його проведення). На підставі письмового реферату (згідно з розпорядженням від 20 квітня 1937 р. – протоколу) екзаменаційної комісії рада факультету виносила рішення про те, чи кандидат склав строгий іспит та з яким результатом: “достатньо”, “добре”, “з відзнакою”, визначалася щодо надання йому ступеня доктора відповідних наук, повідомляючи про своє рішення ректора й академічний сенат університету (зазначимо, що відмінна оцінка за строгі іспити до переходу на “докторати нового типу” у Львівському університеті традиційно окреслювалася як “бездоганно”, і лише від 1932 р. – “з відзнакою”). Прізвища кандидатів, не допущених до строгого іспиту, і тих, які склали його на “недостатньо” (повторне складання допускалося не раніше, ніж через рік), повідомляли разом з темами поданих на розгляд екзаменаційної комісії робіт Міністерству віросповідань та народної освіти і ректорам усіх академічних шкіл Польської Республіки (“Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r.”, 347, 348; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 20 kwietnia 1937 r.”, 145; ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, 590 арк.; Спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, 286 арк.; Спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, 50 арк.).

¹⁴³² “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r.”, 347, 348; “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 20 kwietnia 1937 r.”, 145. Наголосимо, що бланк протоколу комісії, яка приймала строгі іспити на гуманітарному факультеті Львівського університету у 1932–1939 рр., був однаковим упродовж усього періоду та передбачав такий склад комісії: 1) голова – декан факультету (подекуди слово “декан” вручну змінювали на “продекан”); 2) референт і головний екзаменатор; 3) корреферент; 4) екзаменатор з побічного предмета (ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, 50 арк.). Тобто міністерське розпорядження від 20 квітня 1937 р. лише ствердило практику, що замість секретаря членом комісії значився екзаменатор з побічного предмета.

Галузь докторату з філософії визначали предмети головного та побічного строгих іспитів. Наприклад, у поданні А. Фішера на призначення звичайним професором, скерованому Львівським університетом до Міністерства віросповідань та народної освіти (1927), серед досягнень надзвичайного професора зазначено, що від 1924 р. в університеті захистили низку докторатів з етнології, серед яких один (вочевидь, докторат А. Бахманна) передбачав етнологію як головний предмет, а решта – як побічний¹⁴³³.

Подекуди в записках у ригорозальній книзі Львівського університету натрапляємо на неточності. Наприклад, 25 червня 1926 р. до строгого двогодинного іспиту приступив А. Бахманн, проте його предметним засягом названо антропологію та етнологію (саме в такому порядку), хоча, зважаючи на тематику докторської роботи вченого, галузь його докторату охоплювала саме етнологію, а антропологія була побічним предметом. Строгий двогодинний іспит А. Бахманн складав перед комісією у складі А. Фішера, Я. Чекановського та філософа К. Твардовського як голови, які одногolosно оцінили відповідь докторанта на “бездоганно”. Натомість точний одногодинний іспит з філософії А. Бахманн складав двічі: 18 березня 1927 р. комісія в складі К. Твардовського, М. Вартенберга та Е. Булянди як голови визнала результат недостатнім, перенісши повторне складання на три місяці. Врешті 6 липня цього самого року А. Бахманн склав строгий іспит з філософії: члени комісії К. Твардовський, Ю. Кляйнер та Е. Булянда одногolosно проголосували за оцінку “достатньо”¹⁴³⁴.

Двогодинний ригороз із результатом “достатньо” 11 листопада 1931 р. склав Т. Цешляк. Іспит охоплював етнографію з етнологією як головний предмет (екзаменатори А. Фішер і Я. Чекановський) та історію освіти і шкільництва як побічний (екзаменатор С. Лемпівський). Одногодинний ригороз з філософії дослідник склав також на “достатньо” 17 березня 1932 р.¹⁴³⁵

¹⁴³³ Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Mf Nr. B 11453: Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 2442: Fischer Adam (akta osobowe), s. 47.

¹⁴³⁴ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 151, 209, 264.

¹⁴³⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 621: Цешляк Тадеуш (докторська робота “Sobótka słowiańska. Cz. I. Sobótka w Polsce”), 1931, арк. 1–3.

На відміну від А. Бахманна та Т. Цешляка, що складали двогодинний іспит перед одногодинним іспитом з філософії, Л. Попель до строгого екзамену з етнології та антропології (приймала комісія в складі А. Фішера, Я. Чекановського та Єжи Ковальського як голови, що одноголосно оцінила відповіді кандидата на “достатньо”) приступив 29 грудня 1932 р. – через тиждень після екзаменаційного випробування з філософії (склав 21 грудня 1932 р. на “достатньо” перед комісією в складі К. Айдукевича, М. Вартенберга та Є. Ковальського як голови)¹⁴³⁶, що засвідчує довільність послідовності строгих іспитів.

Наступні докторанти-етнологи мали вже магістерські ступені, тож здобували “докторати нового типу”, що передбачало і зміни стосовно строгих іспитів, а саме: складання лише одного екзамену – з головного та побічного предметів. Так, 1 червня 1932 р. перед комісією в складі декана гуманітарного факультету В. Подляхи як голови, А. Фішера як референта та головного екзаменатора, Я. Чекановського як корреферента та Ю. Кляйнера як екзаменатора з побічного предмета склав строгий двогодинний іспит з етнології як головного предмета та історії польської літератури як побічного предмета (усі члени комісії поставили за відповідь найвищу оцінку) Г. Перльс¹⁴³⁷. До строгого двогодинного іспиту з етнології як головного предмета та з польської філології (польської мови) як побічного приступив 8 квітня 1933 р. Ю. Гаєк. До екзаменаційної комісії ввійшли три попередні члени: голова продекан гуманітарного факультету В. Подляха, референт і головний екзаменатор А. Фішер, корреферент Я. Чекановський, натомість екзаменатором з побічного предмета був Генрик Гартнер. Усі четверо членів комісії оцінили відповідь кандидата на “з відзнакою”. Як наслідок, рада гуманітарного факультету ухвалою від 26 квітня 1933 р. надала Ю. Гаєку ступінь доктора філософії. Академічний сенат затвердив цю ухвалу на засіданні 1 травня 1933 р.¹⁴³⁸ Згідно з ухвалою ради гуманітарного факультету від 21 червня 1933 р., отриманою на підставі письмових відгуків референтів А. Фішера та

¹⁴³⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, арк. 216 зв., 231.

¹⁴³⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 1 зв.

¹⁴³⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2225: Гаєк Юзеф (справа про допуск до захисту дисертації), 1932–1938, арк. 1–5; Оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 4.

Я. Чекановського на докторську роботу, до строгого двогодинного іспиту з етнографії з етнологією як головного предмета (референт і головний екзаменатор А. Фішер, корреферент Я. Чекановський) та з польської мови як побічного предмета (екзаменатор Г. Гартнер) допустили А. Яворчака. Іспит відбувся 27 червня 1933 р.: члени комісії (окрім згаданих, до неї ввійшов декан гуманітарного факультету Є. Ковальський) одноголосно оцінили відповідь докторанта на “з відзнакою”. Тож комісія ухвалила запропонувати факультетській раді на засіданні від 28 червня 1933 р. надати А. Яворчаку ступінь доктора¹⁴³⁹.

Двогодинний іспит з етнографії з етнологією як головного предмета та зі слов'янської філології як побічного 19 червня 1934 р. склав В. Пашницький. Іспит відбувся перед комісією у складі професорів А. Фішера (референт і головний екзаменатор), Я. Чекановського (корреферент), В. Ташицького (екзаменатор з побічного предмета) і декана гуманітарного факультету Т. Е. Модельського (голова). Відповідь В. Пашницького одноголосно оцінили якнайвище, тож комісія ухвалила запропонувати раді гуманітарного факультету 27 червня 1934 р. надати йому ступінь доктора філософії¹⁴⁴⁰.

Певні неточності є в протоколі засідання комісії, яка 20 червня 1939 р. приймала строгий двогодинний іспит у Р. Гарасимчука. Наприклад, у складі комісії зазначено декана гуманітарного факультету З. Черни як голову, А. Фішера як референта і головного екзаменатора, Я. Чекановського як корреферента та А. Хибінського як екзаменатора з побічного предмета. Натомість далі у протоколі йдеться, що строгий двогодинний іспит (оцінений усіма членами комісії на “з відзнакою”) передбачав складання етнографії з етнологією як головного предмета та антропології як побічного предмета¹⁴⁴¹. Тож, вочевидь, маємо справу з помилкою під час заповнення протоколу: або екзаменатором з побічного предмета був Я. Чекановський, або ж побічним предметом була музикологія, що

¹⁴³⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 6.

¹⁴⁴⁰ Там само, арк. 8.

¹⁴⁴¹ Там само, арк. 27 зв.

цілком логічно з огляду на тему докторської роботи Р. Гарасимчука – “Гуцульські танці”¹⁴⁴².

Ще 17 травня 1939 р. на засіданні ради гуманітарного факультету обрано комісію у складі декана З. Черни (голова) та професорів А. Фішера (референт і головний екзаменатор), Я. Чекановського (корреферент) і В. Ташицького (екзаменатор з побічного предмета) для докторизації І. Іванчук-Нестюк¹⁴⁴³, а 19 травня кандидатка подала до ради заяву: “Прошу допустити мене до іспиту на доктора філософії з етнографії з етнологією як головного предмета та зі слов’янської філології як побічного”¹⁴⁴⁴. Після обговорення наприкінці травня на засіданні факультетської ради відгуків на докторську роботу дослідниці 23 червня 1939 р. відбувся двогодинний ригороз. Троє членів комісії виставили оцінки “з відзнакою”, а В. Ташицький – “дуже добре”¹⁴⁴⁵.

Окремої згадки потребують докторанти, які складали “великий ригороз”, де етнологія була побічним іспитом (екзаменатор А. Фішер). Наприклад, строгий двогодинний іспит з преісторії та етнології 13 червня 1929 р. склав Т. Сулімірський. Комісія в складі Л. Козловського, А. Фішера та А. Хибінського як голови одноголосно оцінила відповідь докторанта на “бездоганно”¹⁴⁴⁶.

¹⁴⁴² Неуважність під час заповнення протоколу підтверджує зазначення лише етнографії в засягу головного предмета у відповідній ухвалі за підписом З. Черни (попри те, що вище ним названі етнографія з етнологією): “На підставі повищих висновків Комісія ухвалила запропонувати Раді гуманітарного факультету наступне подання: п. мгр Роман Володимир Гарасимчук склав строгий іспит з етнографії як головного предмета та з антропології як побічного предмета з результатом “з відзнакою”, унаслідок чого Рада гуманітарного факультету ухвалою 28 червня 1939 р. надає йому ступінь доктора філософії” (ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 27 зв.).

¹⁴⁴³ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2436: Нестюк-Іванчук Ірина (справа про допуск до захисту дисертації), 1939, арк. 3; Оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 29 зв.

¹⁴⁴⁴ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2436: Нестюк-Іванчук Ірина (справа про допуск до захисту дисертації), 1939, арк. 1.

¹⁴⁴⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2436: Нестюк-Іванчук Ірина (справа про допуск до захисту дисертації), 1939, арк. 2 зв.–5 зв.; Оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 29 зв. Остаточна ухвала за підписом З. Черни звучала так: “запропонувати Раді гуманітарного факультету наступне подання: п. мгр Ірина Іванчук-Нестюкова склала строгий іспит з етнографії з етнологією як головного предмета та зі слов’янської філології як побічного предмета з результатом “з відзнакою”, унаслідок чого Рада гуманітарного факультету ухвалою 28 червня 1939 р. надає їй ступінь доктора філософії” (ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 29 зв.). Зазначимо, що особа, яка заповнювала протокол комісії (та сама, що й у випадку Р. Гарасимчука), у назві побічного іспиту допустила помилку, зазначивши його як антропологію (згодом виправили на слов’янську філологію).

¹⁴⁴⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 536 зв. Наголосимо, що Т. Сулімірський цікавився етнологією професійно. Зокрема, написав ґрунтовну статтю “Рибальство на верхньому Сяні” (Tadeusz Sulimirski, “Rybołówstwo na Górnym Sanie”, *Lud* 31 (1932): 35–44).

Досить поширеним було поєднання етнології як побічного іспиту з польською філологією як головним іспитом. У 1929 р. її склав на “достатньо” Ігнацій Януш, докторська робота якого на тему “Говірка Домарадза” є “діалектологічною монографією” про село Бжозовського повіту, а 1932 р. також на “достатньо” – Ігнацій Осікович – автор докторської роботи “Говірка Кобилянки”, присвяченої говірці села Горлицького повіту¹⁴⁴⁷. Не можна оминати увагою “великий ригороз” Ярослава Богдана Рудницького, автора докторської роботи про топоніми Бойківщини. У протоколі комісії зазначено, що 18 березня 1937 р. він склав строгий двогодинний іспит зі слов’янської філології та з польської філології, отримавши в А. Фішера “з відзнакою” (вочевидь, під час заповнення протоколу сталася помилка, позаяк А. Фішер фігурує як екзаменатор з побічного предмета, хоча таким зазначено польську філологію)¹⁴⁴⁸.

Іспит з етнології як побічного предмета при головному – польській філології – на “бездоганно” у 1929 р. склав Міхал Ульванський (тема докторської роботи “Крашевський щодо мистецтва”), а 1932 р. – Станіслава Софія Якубовська (“Євреї у творах Жеромського”), Генрик Зигмунт Брайт (“Суфіксальна варіативність -e-/-o- у старопольській мові”), натомість Софія Антоніна Ольберек (ригорозальна книга не містить інформації про тему її роботи) – на “достатньо”. У 1933 р. Людвік Рат (докторська робота “Александр А. Ф. Броніковський: розділ з історії польської повісті”) склав строгий двогодинний іспит з історії польської літератури та з етнографії з етнологією, отримавши у А. Фішера “з відзнакою”¹⁴⁴⁹.

¹⁴⁴⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 425; Спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, арк. 192. Проте автори докторських робіт діалектологічного спрямування не завжди обирали етнологію побічним іспитом. Наприклад, автор дослідження “Польська говірка околиць Комарна” Владислав Гаркаля у 1929 р. складав строгий двогодинний іспит з польської та української філології, а Стефан Грабец, який виконав докторат на тему “Географічні назви Гуцульщини”, – 24 червня 1939 р. з польської та зі слов’янської філології (ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 554 зв.; Спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 30).

¹⁴⁴⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 17.

¹⁴⁴⁹ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 425 зв.; Спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, арк. 30, 30 зв., 53, 89, 173, 191, 217; Спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 5.

Предметний засяг строгих двогодинних іспитів з української філології та з етнології та зі слов'янської філології та з етнології відображають, відповідно, автор докторського дослідження “Байки Леоніда Глібова” Є. Ю. Пеленський (20 червня 1936 р. склав етнологію на “добре”) та автор роботи “Сербська література 1903–1914 років і нові європейські напрями” Мар’ян Якубец, який 23 квітня 1937 р. отримав з етнології як побічного предмета “з відзнакою”¹⁴⁵⁰.

Цілком логічним був вибір етнології як побічного предмета у Юзефа Міхала Хомінського, автора докторського дослідження “Питання побудови у сольних піснях Едварда Гріга”, який 19 червня 1936 р. склав строгий двогодинний іспит з музикології та з етнології, отримавши від А. Фішера “з відзнакою”. Натомість до тем докторських робіт Амелії Діціан (“Культурницька діяльність кардинала Бернарда Мецейовського на тлі його життя”) та Емми Шрайбер (“Войцех Новопольський (Альберт Новокампіан)”), які у 1932 р. склали строгий двогодинний іспит з історії освіти та шкільництва й з етнології (А. Діціан – “з відзнакою”, Е. Шрайбер – на “достатньо”)¹⁴⁵¹, етнологія мала опосередкований стосунок. Вочевидь, ішлося про зацікавлення дослідниць цією наукою¹⁴⁵².

Більшість докторантів-антропологів складали строгий двогодинний іспит з антропології як головного предмета та з етнології як побічного предмета, тож у комісії, окрім голів (У 1925 р. – Я. Пташніка, 1926 – К. Твардовського, 1927 – Е. Булянди, 1929 – А. Хибінського, 1932 р. – Є. Ковальського), були, відповідно, Я. Чекановський та А. Фішер. Докторські экзамени в такому поєднанні склали, зокрема, К. Собольський (29 травня 1925 р.), Г. Лемперт (18 березня 1926 р.),

¹⁴⁵⁰ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 18, 19. Для порівняння зазначимо, що автор докторської роботи на схожу тематику “Сербська повість XIX століття. Творці і твори” Ян Станіслав Межва того ж 1937 р. складав іспити зі слов'янської філології та української філології (екзаменатором побічного предмета був Я. Янув) (ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 23 зв.).

¹⁴⁵¹ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 13 зв.; Спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, арк. 31, 80, 168, 210.

¹⁴⁵² Як голова комісії А. Фішер приймав строгі двогодинні іспити з орієнталістики алтайських мов як головного предмета та загального мовознавства як побічного предмета, який 28 червня 1935 р. склав Мар’ян Тадеуш Левіцький (докторська робота “Прислівникові сполучники на -га, -гу в алтайських мовах”), та з української філології як головного предмета і з польської літератури як побічного, який 30 травня 1936 р. склав Теоктист Пачовський (докторська робота “Життя Святих Димитрія Ростовського”). (ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, арк. 10 зв. 13). Зазначимо, що серед наукового доробку М. Левіцького є праці на стику сходознавства та етнології, зокрема: Marjan Lewicki, “Z rozważań nad kontaktem Słowian z ludami altajskimi”, *Lud* 34 (1936): 171–183.

С. Клімек (10 травня 1927 р.), М. Григяшевська (27 травня 1929 р.), К. Вьонзовський (29 грудня 1932 р.). Усі докторанти отримали одноголосно оцінку “бездоганно”, лише К. Вьонзовський – “бездоганно” більшістю голосів (оцінки членів комісії були такі: Я. Чекановський – “бездоганно”, А. Фішер – “достатньо”, Є. Ковальський – “бездоганно”)¹⁴⁵³.

І. Ульбрих-Кудельська (26 червня 1926 р.) та С. Чортковер (24 січня 1931 р.) склали строгий двогодинний іспит з антропології та преісторії перед комісією у складі Я. Чекановського, Л. Козловського та як голови Я. Пташніка (1926) або В. Подляхи (1931). Відповіді обидвох комісії оцінили на “бездоганно”¹⁴⁵⁴. Натомість археолог Я. Брик 17 травня 1927 р. складав строгий двогодинний іспит з преісторії як головного предмета та з антропології як побічного. Оцінки, виставлені членами комісії, різнилися: Л. Козловський – “бездоганно”, Я. Чекановський – “достатньо”, Е. Булянда – “бездоганно”, тож більшістю голосів оцінкою за іспит визнали “бездоганно”¹⁴⁵⁵.

З проханням про допуск до строгого іспиту з антропології як головного предмета та стародавньої історії як побічного 25 червня 1930 р. до деканату гуманітарного факультету звернувся студент п'ятого року Р. Єндик. Комісія в складі тодішнього декана гуманітарного факультету А. Хибінського як голови та професорів Я. Чекановського і К. Хилінського терміном проведення двогодинного ригорозу визначила 4 липня 1930 р.¹⁴⁵⁶ У 1921 р. Б. Росінський як “великий ригороз” склав іспити з антропології та зоології¹⁴⁵⁷. Строгий двогодинний іспит з антропології та порівняльної анатомії двічі складала Анна Владислава Тафлінська: з другої спроби 21 червня 1932 р. більшістю голосів

¹⁴⁵³ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 34 зв., 106, 227 зв., 521; Спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, арк. 230 зв.

¹⁴⁵⁴ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 152; Оп. 7, спр. 2173: Чортковер-Герстманн Саломон (справа про допуск до захисту дисертації), 1931, арк. 2–4.

¹⁴⁵⁵ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 230 зв.

¹⁴⁵⁶ ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 257: Єндик Роман Ростислав (докторська робота “Analiza kranjologiczna Lwowskiej mogiły kozackiej z XVII w”), 1930, арк. 2–6.

¹⁴⁵⁷ ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1639: Росінський Болеслав (особова справа), 1921–1939, диплом доктора філософії; Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 1242: Росінський Болеслав (особова справа), 1944–1946, арк. 4.

членів комісії вона отримала оцінку “достатньо” (Я. Чекановський – “достатньо”; К. Кветневський – “недостатньо”, В. Подляха – “достатньо”)¹⁴⁵⁸.

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 8.3.

Неодмінна частина докторизації – складання докторських (ригоровальних, строгих) іспитів, зокрема, так званого двогодинного іспиту з двох дисциплін, поєднання яких як головного та побічного предметів визначало галузь, з якої отримано ступінь доктора філософії. Серед таких дисциплін були й етнологія та антропологія (фігурували і як головні, і як побічні предмети). Підхід поєднання у предметному засягу галузі ступеня доктора філософії двох наук став виявом міждисциплінарних зв'язків, що в народознавчих науках є дуже значущими.

8.4. Підготовка кандидатських і докторських дисертацій

З 1940 р. у Львівському університеті було змінено систему ступенів відповідно до радянського освітнього законодавства: припинено процедури здобуття ступенів магістра філософії та доктора філософії як першого і другого наукових ступенів, натомість уведено ступені кандидата наук та доктора наук (на початку 1940-х років їх окреслювали науковими або вченими ступенями, відповідно, доцента та професора – науковими або вченими званнями). Восени 1940 р. ректор М. Марченко писав, що наукова частина університету підготувала і передала в управління кадрів НКО УРСР для представлення атестаційній комісії

¹⁴⁵⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, арк. 48. Принагідно додамо, що “малий ригороз” – строгий одногодинний іспит з філософії, К. Собольський (20 червня 1925 р.), Г. Лемперт (18 травня 1926 р.), М. Григлішевська (1 липня 1929 р.), Т. Генцель (27 червня 1932 р.), К. Вьонзовський (15 грудня 1932 р.) склали на “достатньо”. Членами відповідної екзаменаційної комісії в різні роки були філософи К. Твардовський, М. Вартенберг та К. Айдукевич, а головою – Я. Чекановський, К. Хилінський, Є. Ковальський та В. Подляха. Натомість І. Ульбрих-Кудельська (9 червня 1927 р.) та С. Клімек (1 червня 1927 р.) більшістю голосів отримали з цього іспиту “бездоганно”. Обидва докторанти-антропологі склали екзамен перед тією самою комісією, члени якої оцінили їх однаково: К. Твардовський – “достатньо”, Ю. Кляйнер – “відмінно”, Е. Булянда – “відмінно” (зазначимо, що тоді в комісії були лише один філософ – К. Твардовський, тоді як Ю. Кляйнер за фахом – літературознавець, а Е. Булянда – археолог та мистецтвознавець). Я. Брик одногодинний іспит з філософії складав двічі: 24 червня 1926 р. комісія у складі К. Твардовського, М. Вартенберга та Я. Чекановського як голови одноголосно поставила йому “недостатньо”, а 19 березня 1927 р. у складі тих самих професорів філософії та Е. Булянди як голови зарахувала результат з найнижчою оцінкою (ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. , 121, 146, 209 зв., 240, 258, 559; Спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, арк. 84 зв., 204 зв.).

ВКВШ при РНК СРСР матеріали професорсько-викладацького складу щодо присвоєння наукових ступенів і звань¹⁴⁵⁹.

Як впливає з аналізу біографій викладачів Львівського університету від осені 1939 р. по червень 1941 р., викладачам, які у 1920-х роках працювали в Українському університеті у Львові, ступені доктора філософії було визнано за ступені доктора наук. Натомість частина викладачів – докторів філософії – мала пройти процедуру голосування на раді університету щодо присвоєння їм учених ступенів і вчених звань радянського взірця. Нагадаємо, що навесні 1941 р. відбулося голосування ради щодо присвоєння А. Фішеру ступеня доктора філологічних наук (він був доктором філософії в галузі романської філології та історії мистецтва) та вченого звання професора, а Я. Чекановському – ступеня доктора біологічних наук та вченого звання професора¹⁴⁶⁰. Проте через початок німецько-радянської війни Наркомат освіти СРСР не встиг затвердити ці рішення.

У статуті Львівського університету 1940 р. було передбачено створення аспірантури. Підготовка аспірантів мала відбуватися за спеціальностями, затвердженими ВКВШ при РНК СРСР. В аспірантуру могли приймати осіб із закінченою вищою освітою відповідно до спеціальності, які зарекомендували здібності до викладацької та науково-дослідницької діяльності. Кандидатури в аспірантуру завідувач кафедри подавав у деканат. Вони мали пройти перевірку згідно з визначеним ВКВШ при РНК СРСР порядком, після чого ректор проводив зарахування, яке затверджував НКО УРСР. Термін навчання в аспірантурі становив три роки (до нього входив і захист дисертації)¹⁴⁶¹.

¹⁴⁵⁹ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 335: Акт передачі справ та майна Університету, 23–27 вересня 1940 р., арк. 22, 23.

¹⁴⁶⁰ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 145: Фішер Адам (бюлетені голосування щодо здобуття ступеня доктора філологічних наук на засіданні Вченої Ради Університету, 1941, арк. 1–23; Спр. 148: Чекановський Ян (бюлетені голосування щодо здобуття ступеня доктора біологічних наук на засіданні Вченої Ради Університету), арк. 1–27. У справі А. Фішера щодо ступеня “за” проголосувало 18 членів ради, “проти” – 2, “утрималися” 2; щодо вченого звання “за” – 17, “проти” – 2, “утрималися” 3; у справі Я. Чекановського щодо вченого ступеня “за” проголосувало 21 член ради, “проти” – 3, “утрималися” 3, а стосовно вченого звання “за” – 23, “проти” – 1, “утрималися” 3 (Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Львівський державний університет імені Івана Франка: виписка з рішення Ради, 1941, (рукопис, оригінал), арк. 6, 8, 17 зв. Докладніше див.: Тарнавський, “Рішення ради Львівського державного університету імені Івана Франка про присвоєння наукових ступенів та вчених звань (січень–травень 1941 р.)”, 22–29.

¹⁴⁶¹ Передбачали, що всі аспіранти будуть забезпечені державною стипендією. Підготовку проводили за індивідуальним планом, погодженим радою факультету та затвердженим деканатом. Безпосереднє керівництво роботою аспіранта та відповідальність за його підготовку покладено на наукового керівника, призначеного деканом з числа професорів та/або докторів наук. Після виконання навчального плану та захисту дисертаційної

Відповідно до норм статуту про підготовку в університеті аспірантів, його вчена рада на засіданнях упродовж 1940 р. розглянула питання про організацію аспірантури. Відтак 2 вересня 1940 р. ВКВШ при РНК СРСР видала наказ про набір до аспірантури Львівського університету кількістю 30 осіб. Згідно з цим наказом, було підготовлено проєкт розподілу місць¹⁴⁶². Проте його реалізації завадив початок німецько-радянської війни. Керівником відділу аспірантури Львівського державного університету імені Івана Франка в перші повоєнні роки був Ф. Колесса¹⁴⁶³. На початок 1944/45 н. р. в університеті ще не було аспірантів. Натомість у другому семестрі відкрито аспірантуру при кафедрі української літератури під керівництвом М. Возняка: на два вакантні місця прийняли Марію Шевченко та Я. Шуста (працював лаборантом цієї кафедри¹⁴⁶⁴). Тоді ж аспірантом узявся керувати й завідувач кафедри слов'янської філології І. Свенціцький. На 1945/46 н. р. уже розпочато підготовку аспірантів при восьми кафедрах, серед яких – кафедра фольклору й етнографії (керівництво доручили Ф. Колессі). Наголосимо, що керівниками аспірантів, окрім Ф. Колесси, повинні були стати переважно представники довоєнної львівської інтелігенції, які мали звання й ступені¹⁴⁶⁵, а також тодішній ректор університету І. Белякевич. Стверджувалося, що перелік спеціальностей, за якими у Львівському державному університеті імені Івана Франка мала відбуватися підготовка аспірантів, за погодженням з ВКВШ при НК СРСР, буде розширений, позаяк університет поповнили нові професори і доктори наук, що мали право керувати аспірантами¹⁴⁶⁶.

роботи аспіранту присвоювали ступінь кандидата наук. Осіб, які закінчили аспірантуру, НКО УРСР розподіляв згідно з затвердженим ВКВШ при РНК СРСР планом (ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 22: Статут Львівського державного університету ім. Івана Франка, 2 лютого 1940 р., арк. 7, 8, 24, 24 зв., 43–45).

¹⁴⁶² ДАЛО, ф. Р-119, оп. 3, спр. 335: Акт передачі справ та майна Університету, 23–27 вересня 1940 р., арк. 21, 22.

¹⁴⁶³ Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 6, спр. 3: Копії наказів ректора, 1944, арк. 30, 33.

¹⁴⁶⁴ Колесса, *Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР*, 177; Наголосимо, що кафедра української літератури у серпні 1944 р. у ректорських наказах фігурувала як “кафедра української філології” (саме її лаборантом 1 серпня 1944 р. призначили Я. Шуста) (Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 6, спр. 3: Копії наказів ректора, 1944, арк. 1 зв., 2 зв.).

¹⁴⁶⁵ І. Крип'якевич (історія України), М. Возняк (історія української літератури), Є. Мантойфель, Р. Ганшинец та Е. Булянда (класична філологія), Є. Курилович (“ближнє-східна філологія”), В. Тарнавський (англійська філологія), С. Банах (математика).

¹⁴⁶⁶ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 7, спр. 1: Звіти про навчальну і наукову роботу університету за 1944/45 н. р., 1945, арк. 26, 26 зв.

І. Коваль-Фучило зазначає, що Я. Шуст у липні 1945 р. вступив до аспірантури при кафедрі фольклору й етнографії¹⁴⁶⁷. Тож, вочевидь, згадане вище його перебування в аспірантурі при кафедрі української літератури не було затверджене. Нагадаємо, що у 1934–1937 рр. цей уродженець с. Скала тодішнього Борщівського повіту вивчав у Львівському університеті філософські науки, відтак у 1940 р. закінчив філологічний факультет та водночас Львівський музичний інститут. Тема кандидатської дисертація Я. Шуста звучала як “Кобзарі та лірники України на фоні слов’янського епосу”. Аспірантуру молодий дослідник закінчив у 1947/48 н. р. при кафедрі української літератури, захистив роботу 1953 р.¹⁴⁶⁸

Наголосимо, що серед спеціальностей, з яких у 1947/48 н. р. Міністерство вищої освіти СРСР дозволило Львівському університету приймати захисти кандидатських і докторських дисертацій та надавати ступені, був фольклор (для порівняння зазначимо, що за напрямом “Філологічні науки” захисти докторських і кандидатських дисертацій могли відбуватися лише з української літератури та фольклору, натомість з російської літератури, російської мови та слов’янської філології – тільки кандидатських дисертацій). Захистів за спеціальностями “етнографія” чи “антропологія” відповідно у напрямках “Історичні науки” та “Біологічні науки” не було передбачено зовсім¹⁴⁶⁹.

Наприкінці 1947 р. першу редакцію кандидатської дисертації “Фольклор у творчості Федьковича” завершив старший викладач кафедри української літератури М. Дуліба¹⁴⁷⁰. Після тривалих змін тему кандидатської дисертації (“Зародження і основні лінії розвитку радянського фольклору Західних областей УРСР”) обрав аспірант Михайло Нечиталюк, що тоді працював молодшим науковим співробітником відділу фольклору Львівського відділення ІМФЕ АН УРСР. Під час затвердження на засіданні кафедри української літератури від 30 березня 1948 р. її плану М. Матвійчук радив аспірантові обов’язково звернути

¹⁴⁶⁷ Колесса, *Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР*, 177.

¹⁴⁶⁸ ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2387: Шуст Ярослав (обліковий лист навчання та магістерських іспитів), 1937, арк. 1–2; ДАЛО, ф. Р-119, оп. 20, спр. 35: Протоколи засідань кафедри української літератури за 1947/48 н. р., 1947–1948, арк. 4 зв., 8; Володимир Дяків, “Шуст Ярослав Іванович”, *Encyclopedia. Том II*, 696.

¹⁴⁶⁹ *Львівський державний університет імені Ів. Франка*, ред. Роман Волков, 9, 10.

¹⁴⁷⁰ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 20, спр. 35: Протоколи засідань кафедри української літератури за 1947/48 н. р., 1947–1948, арк. 19 зв.

увагу на роль І. Франка в дослідженні фольклору та на “боротьбу його з поглядами Грушевського в справі оцінки фольклору”¹⁴⁷¹. Члени кафедри також наголосили на потребі “фольклорних поїздок” М. Нечиталюка західними областями України. На засіданні підрозділу від 18 травня 1948 р. М. Нечиталюк виголосив реферат на тему: “Пісня про волю (до питання про форму і зміст)”. Питання, які було порушено в обговоренні, стосувалися, серед іншого, можливості поєднання у фольклорі “старої форми” і “нового змісту”, “радянського фольклору” та фольклорних джерел творчості І. Франка¹⁴⁷². У підсумку тема кандидатської дисертації М. Нечиталюка трансформувалася у таку: “Драматургія Івана Франка і народна творчість” (захищена 1951 р.)¹⁴⁷³.

У середині 1940-х років докторську дисертацію на тему “Іван Грозний в російському епосі” підготував завідувач кафедри російської філології фольклорист Р. Волков. Вочевидь, до Львівського університету дослідник приїхав уже маючи певний її варіант. У звіті про науково-дослідну діяльність університету за 1946 р. наголошено, що це дослідження, у якому зроблено “повний перегляд та переоцінку старих тенденційних трактувань” постаті Івана Грозного в народній творчості, було включене у видавничий план на 1947 р.¹⁴⁷⁴ Стосовно подальшої долі докторської дисертації Р. Волкова у формі монографії чи її захисту в публікаціях про вченого інформації немає¹⁴⁷⁵.

На підставі викладеного матеріалу можна зробити такі висновки до підрозділу 8.4.

Під час реорганізації діяльності Львівського університету наприкінці 1930-х – на початку 1940-х років було скасовано систему ступенів доктора філософії та введено ступені кандидата наук і доктора наук. Для підготовки кандидатських дисертацій у 1940 р. створено аспірантуру, яка змогла запрацювати лише після відновлення діяльності Львівського державного університету імені Івана Франка в

¹⁴⁷¹ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 20, спр. 35: Протоколи засідань кафедри української літератури за 1947/48 н. р., 1947–1948, арк. 36 зв.

¹⁴⁷² Там само, арк. 37, 50.

¹⁴⁷³ Там само, арк. 21 зв., 31 зв.–32; Докладніше див.: Михайло Нечиталюк, *Моя пора, моє багатоліття: спогади* (Львів: ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України, 2005), 236–249.

¹⁴⁷⁴ ДАЛО, ф. Р-119, оп. 7, спр. 8: Звіт про науково-дослідну роботу університету за 1946 р. і теми доповідей на березневій науковій конференції, арк. 32.

¹⁴⁷⁵ Сасвич, “Волков Роман Михайлович”, 303.

серпні 1944 р. Серед аспірантів, які готували кандидатські дисертації народознавчої (фольклористичної) проблематики, були Я. Шуст та М. Нечиталюк, серед викладачів – М. Дуліба. Натомість над докторською дисертацією з фольклористики в середині 1940-х років працював лише Р. Волков. На 1947 р. Львівський університет мав право проводити захисти кандидатських і докторських дисертацій за спеціальністю “Фольклор”. Підготовки та захистів кандидатських і докторських дисертацій з етнографії чи антропології опрацьовані нами джерела не фіксують.

Отже, процес здобуття ступеня доктора філософії у певній галузі (докторизація), що мав засвідчити статус дослідника в науковому світі, упродовж кінця XIX – першої третини XX ст. у Львівському університеті був сталим: освітнє законодавство спершу Австро-Угорської монархії, а потім Польської Республіки, в цьому питанні майже не відрізнялося (основні права щодо докторизації належали вченим радам факультетів). Відмінність полягала лише в тому, що від середини 1920-х років (враховуючи перехідний період – до кінця першої третини 1930-х років) започатковано зв’язок здобуття ступеня доктора філософії з наявністю ступеня магістра філософії.

Докторизація передбачала написання докторської роботи та складання докторських (строгих, ригорозальних) іспитів – з предметного засягу докторату (“великий ригороз”) та філософії (“малий ригороз”), а від 1932–1933 рр. – лише зі спеціальності. “Великий ригороз” передбачав іспити з двох наук, які й становили галузь, із якої здобуто ступінь доктора філософії. Наприклад, маємо поєднання етнології чи антропології як головного предмета з різними науками у статусі побічного предмета, та навпаки, коли етнологія чи антропологія були другою складовою предметного засягу ступеня доктора філософії (відображає їхні зв’язки з різними галузями знань – фактично міждисциплінарний підхід під час виконання докторських робіт).

До початку 1920-х років у Львівському університеті не здобували ступенів доктора у галузях народознавчих наук. Лише завдяки діяльності Я. Чекановського

та А. Фішера від першої половини десятиліття такі захисти стали традиційними. Приписи, які ствердили зв'язок першого (магістр філософії) і другого (доктор філософії) наукових ступенів у Львівському університеті, негативно вплинули на захист докторатів з антропології, оскільки впродовж останньої третини 1920-х – 1930-х років у цій галузі не відбувалося захистів магістеріїв. Тож докторизації антропологів, надзвичайно поширені у 1920-х – на початку 1930-х років, припинилися із закінченням дозволеного Міністерством віросповідань та народної освіти перехідного періоду. Натомість докторизація етнологів упродовж усіх 1930-х років була досить активною (троє дослідників, які захистили докторати в другій половині десятиліття, були українцями).

Тематика докторських робіт етнологів та антропологів відображає тенденції розвитку цих наук у Львівському університеті. У галузі антропології – перехід від досліджень, присвячених антропологічному опису населення окремих повітів Польської Республіки, до краніології (зокрема, зі світовим територіальним засягом), а у галузі етнології – від палеоетнології (пошуку історичних джерел явищ культури) до “етнографічних монографій” окремих повітів і територій та досліджень культурних реалій, проте з вужчою територіальною прив'язкою.

Тема докторської роботи В. Пашницького засвідчує, що фольклористика на той час не становила окремої галузі, з якої дозволено було докторизацію, тож відповідну проблематику розглядали в межах докторатів у галузях етнології або окремих філологічних наук (слов'янської філології, української філології тощо).

На початку 1940-х років систему, засновану на ступені доктора філософії, у Львівському університеті було змінено системою, в основі якої – ступені кандидата наук і доктора наук. Отриманню кандидатського ступеня мало сприяти відкриття аспірантури (її діяльність відновлена у 1944 р.). У другій половині 1940-х років деякі аспіранти (зокрема, Я. Шуст та М. Нечиталюк) та викладачі (М. Дуліба) виконували роботи з фольклористики. Докторську дисертацію, яка стосувалася б народознавчої проблематики, з викладачів Львівського університету в другій половині 1940-х років подав лише фольклорист Р. Волков.

ВИСНОВКИ

1. Народознавчі студії у Львівському університеті мають тривалу історію, основні етапи якої припали на кінець XIX – першу половину XX ст. Наявна чимала кількість праць, які містять інформацію про різні аспекти народознавства в університеті, однак більшість з них присвячена окремим персоналіям (передусім А. Фішеру, Я. Чекановському, Ф. Колессі) або ж загальному огляду етнографічних та етнологічних, антропологічних чи фольклористичних досліджень саме з акцентом на наукових студіях учених. Натомість їхній викладацькій діяльності приділено недостатньо уваги. Це саме стосується і загальної проблематики поза біографічним дискурсом – здобуття ступенів магістра філософії і доктора філософії, габілітацій, розвитку підрозділів тощо. Заповнити зазначені прогалини у висвітленні історії народознавства у Львівському університеті дають змогу першоджерела, зокрема, офіційні університетські видання довідкового характеру, матеріали відповідних фондів Державного архіву Львівської області, Архіву та Музею історії Львівського національного університету імені Івана Франка, Архіву Польського народознавчого товариства. Їхнє опрацювання та синтез отриманої інформації найоптимальніше проводити із застосуванням проблемно-хронологічного підходу, з наголосом на контекстах і дискурсах, а в їхніх межах – на наукових зв'язках різного типу.

2. Дослідження контекстуального тла розвитку народознавчих студій, що передбачає аналіз загальних засад діяльності Львівського університету в межах інституційного, навчального та наукового дискурсів, засвідчує, що:

– основні зміни в інституційній сфері відбулися: в 1919 р. (ліквідація в Університеті Яна Казимира у Львові українських професорських кафедр і доцентур, що існували у Цісарсько-королівському університеті імені цісаря Франца I у Львові; заснування Українських університетських курсів); у першій половині 1920-х років (паралельне існування Університету Яна Казимира у Львові та Українського університету у Львові); від 1939 р. (трансформація

організаційних засад Львівського університету, зокрема, об'єднання професорських кафедр, доцентур та наукових інститутів / закладів у кафедри як основні навчально-наукові одиниці; залучення до викладання українських науковців); від липня 1941 р. (функціонування лише наукових підрозділів Львівського державного університету імені Івана Франка та його кафедральних бібліотек як бази для наукових студій; підпільний польський Університет Яна Казимира у Львові); від серпня 1944 р. (відновлення повноцінної діяльності Львівського державного університету імені Івана Франка, з відчутними змінами в його структурі та професорсько-викладацькому складі);

– трансформації в навчально-науковій сфері розпочато лише в середині 1920-х років (впровадження магістерської системи та докторатів нового типу, згідно з якими право докторизації мали лише магістри філософії) та остаточно усталено в першій третині 1930-х років. Відтак від осені 1939 р. розпочалась уніфікація принципів організації навчального процесу та здобуття наукових ступенів з нормами законодавства СРСР (завершена у повоєнні роки).

3. Зазначені тенденції впливали на розвиток у Львівському університеті й народознавчих наук. Першим етапом його історії кінця XIX – першої половини XX ст. з погляду інституційного дискурсу є спроби І. Франка отримати доцентуру руської літератури та етнографії (1895) і Ф. Вовка – доцентуру (кафедру) з предметним засягом на етнографію та/чи антропологію (початок 1900-х років), що засвідчує готовність українських учених розвивати народознавчі студії в університетському просторі. Ці плани не було реалізовано через політичні чинники, зокрема, блокування з боку польського політикуму. Це саме стосується і кафедр у межах Українських університетських курсів та Українського університету у Львові – кафедри української усної словесності, очоленої Ф. Колесою (одного з перших фольклористичних підрозділів на теренах Центральної та Східної Європи), та кафедри зоології (із засягом на антропологію) під керівництвом І. Раковського: після заборони їхньої діяльності від польської влади навчальні студії українських народознавців у Львівському університеті було унеможливлено до кінця 1930-х років включно (поодинокий виняток –

доцентура І. Свенціцького в руслі славістики). Тож саме політичний чинник був визначальним у посиленні польського виміру інституційного дискурсу розвитку народознавства в університеті.

Упродовж 1910–1930-х років у межах Цісарсько-королівського університету імені цісаря Франца І у Львові, а від 1919 р. – Університету Яна Казимира у Львові існувало три кафедри народознавчого спрямування: кафедра етнології під керівництвом С. Цішевського (1910–1912), кафедра антропології та етнології, очолена Я. Чекановським (1913–1939), та кафедра етнології під керівництвом А. Фішера (1924–1939), який від початку 1920-х років викладав як доцент. При кафедрах Я. Чекановського та А. Фішера діяли підрозділи навчально-наукового спрямування – відповідно, Антропологічно-етнологічний та Етнологічний інститути (заклади), що допомогло зміцнити становище польських народознавчих наук залученням науково-допоміжних кадрів та розвитком матеріальної бази. Крім того, завдяки організаторській діяльності Я. Чекановського та А. Фішера у Львівському університеті відбулася низка габілітацій: з антропології (Б. Росінський, Я. Мидлярський, С. Клімек, С. Жеймо-Жейміс, середина 1920-х – середина 1930-х років) та з етнографії (Ян Фальковський, 1938). Вони були спрямовані на представлення в навчальній сфері нових напрямів: зоологічної антропології, американістики (у руслі антропології та етнології), етнографічного карпатознавства та ін.

Етнологічні та антропологічні підрозділи були тісно пов'язані з підрозділами преісторичного спрямування, які очолював Л. Козловський, чому сприяло їхнє функціонування в межах одного (гуманітарного) факультету. Вираженням тісних зв'язків стало заснування спільного для трьох окремих галузей знань студентського товариства – Кола антропологічних наук студентів Університету Яна Казимира у Львові, яке, поряд з інститутами (закладами), упродовж міжвоєнного періоду було додатковим майданчиком для вишколу професійних народознавців: саме з асистентів Антропологічно-етнологічного, Етнологічного, а також Преісторичного інститутів (закладів) і членів Кола антропологічних наук сформовано ядро львівської антропологічної школи Я. Чекановського та

львівської етнологічної школи А. Фішера. Під час трансформації Львівського університету в радянський період зв'язки між народознавчими підрозділами порушили відкриттям реорганізованих кафедр на різних факультетах: філологічному (кафедра етнографії, майже одразу перетворена на кафедру фольклору й етнографії), природничому / біологічному (кафедра географії та антропології, згодом – антропології, урешті – анатомії та антропології) та історичному (кафедра археології). Саме інститути (заклади) стали основою для створення кафедр як основних навчально-наукових одиниць, а також університетського Етнографічного музею, що діяв при кафедрі фольклору й етнографії (її кадрово-матеріальна база була однією з найбільших в університеті, проте події Другої світової війни нівелювали цей потенціал).

Упродовж 1940-х років існувала низка планів реорганізації кафедри фольклору й етнографії: зокрема, у кафедру українського фольклору й етнографії із залученням до її викладацького складу (крім Ф. Колесси та А. Фішера) вчених, які представляли б різні напрями народознавства: етнологію та етнографію (І. Нестюк, Г. Перльс), фольклористику (В. Пашницький), музичні етнографію та етнологію (М. Щепанська), народне мистецтво (І. Гургула, Р. Гарасимчук) (початок 1940-х років), або ж розмежування фольклору й етнографії з подальшим відкриттям на географічному факультеті кафедри етнографії та антропології (середина 1940-х років). Негативом було вилучення етнографії (етнології) з погляду інституційного дискурсу зі сфери історичного напрямку, позитивом – те, що кістяк кафедри до її ліквідації становили представники львівського народознавчого середовища, виховані на засадах європейських академічних традицій – Львівського, Віденського, Берлінського, Ягеллонського університетів (Ф. Колесса, А. Фішер, І. Нестюк, Г. Перльс, А. Будзан, І. Кухта, М. Скорик).

Важливі тенденції відображає і термінологічний аспект інституційного дискурсу народознавства у Львівському університеті розглядуваного періоду: назви підрозділів народознавчого спрямування 1910–1930-х років походили від термінів “етнологія” та “усна словесність”, натомість під час радянської реорганізації університету до назви нової народознавчої кафедри включили два

інші терміни – “етнографія” (як заміник терміна “етнологія” в контексті негативного ставлення до нього в СРСР) та “фольклор” (у тодішній радянській фольклористиці він витіснив “усну словесність”, що популяризували й автори найбільш тиражованих фольклористичних праць – М. Андреев та Ю. Соколов).

Ліквідація народознавчих підрозділів Львівського університету 1947 р. пов’язана як з ослабленням їхнього складу внаслідок людських втрат під час Другої світової війни й еміграції зі Львова польських й українських науковців, так і з боротьбою з проукраїнськими національними поглядами в контексті загальносоюзних ідеологічних кампаній. У Львівському університеті одним з провідників цієї політики був ректор І. Беляєвич: саме він ініціював ліквідацію кафедри фольклору й етнографії на державному рівні, хоча можливості її підсилення кадрами існували не лише у Львові, а безпосередньо в університеті – на основі професійних народознавців, які викладали на інших кафедрах (К. Добрянський, В. Пастущин та ін.).

4. Навчальний дискурс народознавчих студій у Львівському університеті впродовж кінця XIX – першої половини XX ст. мав особливості на різних етапах. На зламі століть спостерігаємо поодинокі курси народознавчої тематики: фольклористичної (передусім, професорів О. Колесси та К. Студинського), етнографічної (викладав Я. Лецеєвський), антропологічної (Б. Дибовський), антропогеографічної (Е. Ромер, С. Рудницький). З відкриттям першої кафедри етнології в силабусах з’явилася рубрика “Етнографія” (відображала характер тодішніх курсів С. Цішевського), а від початку викладання Я. Чекановського – “Антропологія й етнологія” (після переходу до Університету Яна Казимира у Львові Л. Козловського – “Антропологія, етнологія, преісторія”). Саме Я. Чекановський розпочав комплексне викладання народознавчих дисциплін, зосереджуючись на антропологічній та загальноетнологічній (включно з етнографічною складовою) проблематиці (від середини 1920-х років – на етнічній та загальній антропології). Із переходом до Львівського університету А. Фішера навчальний заклад перетворився також у центр слов’янської етнографії й етнології (у її контексті вчений розробляв і курси, присвячені неслов’янським

народам Європи – пруссам, литовцям, латвійцям, румунам). Фольклор та народне мистецтво, яким А. Фішер на початках викладацької діяльності присвятив окремі навчальні дисципліни (зокрема, в межах підготовки до участі в Першому міжнародному конгресі народного мистецтва), надалі були складовими його синтетичних курсів (окреслених терміном “етнографія”) про окремі народи або ж їхні групи. Теоретичну (у тому числі й методологічну) складову етнологічної науки професор викладав передусім під час практичних занять – етнологічних вправ та етнологічного семінару. Він наголошував на географічному чиннику в розвитку народів (як прибічник культурно-історичної школи, насамперед, поглядів Ф. Гребнера), спиняючись, зокрема, на картографічному (етногеографічному) методі, а також на методологічних засадах головних наукових шкіл і напрямів: від еволюціонізму до функціоналізму Б. Маліновського. Комплексність підходу А. Фішера до етнологічної науки полягала в тому, що він розумів значення для неї як дослідження генези культурних явищ, так і застосування соціологічних методів (виявилися в “етнографічних монографіях”, які мали відобразити і сучасний стан етносу, зокрема, його традиційно-побутової культури).

На початку 1940-х років А. Фішер відповідав переважно за викладання фольклористичних дисциплін, ставши автором перших у Львівському університеті комплексних курсів з німецького та західноєвропейського фольклору, а поряд із З. Черни – з французького фольклору (мав ширший предметний засяг, позаяк охоплював і усну народну творчість італійців та народів Піренейського півострова). У середині 1940-х років широкий спектр курсів, присвячених фольклору різних народів Європи, читав учень А. Фішера та Я. С. Бистроня І. Кухта. Натомість Ф. Колесса відновив перерване від часу Українського університету у Львові комплексне викладання українського фольклору (однойменний курс) (в Університеті Яна Казимира у Львові окремі його аспекти викладав Я. Янув). Негативом цього періоду став занепад у Львівському державному університеті імені Івана Франка етнологічної проблематики, серед причин якого – відкриття відповідальної за етнологію

(етнографію) кафедри на філологічному факультеті, нова система спеціальностей (не брала до уваги зазначені дисципліни) та специфіка курсів (загальні, а не проблемного характеру).

Незважаючи на високий фаховий рівень, викладачі-народознавці, зокрема А. Фішер та Я. Фальковський, не змогли оминати впливу офіційних ідеологічних концепцій, які пропагувала влада Польської Республіки, чи тиску влади СРСР стосовно впровадження в навчально-наукові студії теоретичних положень марксизму-ленінізму (вчення про суспільно-історичні формації), тем про “радянський фольклор” тощо.

5. Від останньої третини 1920-х років навчальний процес у Львівському університеті визначала магістерська система, що передбачала закінчення університету з нижчим науковим ступенем – магістра філософії в певній галузі (до того університет закінчували абсолювтом, тобто без ступеня, або доктором). На міністерському рівні окремо дозволили магістерії у трьох споріднених галузях – етнографії з етнологією, антропології, преісторії. І якщо з антропології захистів магістрів у Львівському університеті не було (ця наука була представлена передусім у магістеріях з географії), то перший науковий ступінь отримало 17 етнологів та етнографів. Попри критику магістерської системи з боку А. Фішера, вона мала й позитивні моменти, зокрема, формування когорти молодих дослідників з навиками написання наукових робіт – одного з ключових аспектів наукового дискурсу народознавчих студій. Цей дискурс представляв і другий науковий ступінь – доктор філософії. Процедура його здобуття (докторизація) впродовж кінця XIX – першої третини XX ст. передбачала складання докторських (ригорованих, строгих) іспитів і захист докторської роботи. Захисти докторатів, які охоплювали етнологію чи антропологію, у Львівському університеті розпочалися від початку–середини 1920-х років, що пов’язане з діяльністю Антропологічно-етнологічного та Етнологічного інститутів (закладів). Уведення норми про право докторизації лише за наявності в кандидата магістерського ступеня, від початку 1930-х вплинуло на зменшення захистів антропологами.

Магістри і доктори, виховані у Львівському університеті, були основою львівської етнологічної школи А. Фішера та львівської антропологічної школи Я. Чекановського, що їх репрезентували поляки, українці, євреї. Роботи представників цих наукових шкіл були написані переважно в руслі методології і тематичного спектра, які пропагували А. Фішер та Я. Чекановський: в етнології – так звана палеоетнологічна проблематика (пошуки історичних джерел культурних явищ із широким територіальним засягом, з акцентом на слов'янських етносах) та етнографічні монографії або ж вужчі теми з народної культури (передусім поляків та українців), написані на матеріалах польових етнографічних експедицій; в антропології – комплексні антропологічні характеристики населення певних повітів (перша половина 1920-х років) та краніологічна проблематика (середина 1920-х – 1930-ті роки) в контексті етнічної антропології слов'ян, народів Європи, Азії, Африки (дослідження з обидвох напрямів були оперті на адаптовані Я. Чекановським до антропологічних студій методи математичної статистики). З 1940 р. у Львівському університеті розпочався перехід на іншу систему ступенів: перший – кандидат наук, другий – доктор наук. Захистам кандидатських дисертацій мала сприяти створена тоді ж аспірантура. Після відновлення діяльності Львівського державного університету імені Івана Франка в середині 1940-х років спостерігаємо підготовку дисертацій фольклористичного спрямування: кандидатських (Я. Шуст, М. Нечиталюк, М. Дуліба) та докторських (Р. Волков). Натомість етнологічна й антропологічна проблематики в цій сфері не були представлені.

6. Професійне формування та зростання народознавців Львівського університету відбувалося завдяки:

– навчанню чи стажуванням в університетах та наукових установах Європи і США (у т. ч., у чільних представників провідних етнологічних наукових шкіл, зокрема, у А. Бастіана та Ф. Ратцеля (С. Цішевський), В. Ягича та Г. Адлера (Ф. Колесса), Р. Мартіна (Я. Чекановський), Ф. Вовка та Л. Манувріє (І. Раковський), Ф. фон Лушана (Я. Чекановський, А. Фішер), Я. де Гроота

(А. Фішер), В. Шмідта (Я. Фальковський), В. Копперса (Я. Фальковський, С. Клімек), А. Кребера (С. Клімек);

– публікаціям у закордонних виданнях та участі у міжнародних форумах та видавничих проєктах (зокрема, “Народознавча бібліографія” за редакцією Е. Гоффманна-Крайєра та П. Гейгера, “Словник слов’янських народних вірувань і звичаїв”, до редакційного комітету якого входили Х. Вакарельський, В. Чайканович, К. Чоткі, Д. Зеленін та А. Фішер);

– опертю на теоретико-методологічні підходи провідних тогочасних учених (Ф. Гребнера, А. ван Геннепа, Р. Корсо, Б. Маліновського, В. Песслера та ін.).

В інституційному вимірі важливою була співпраця народознавців та спеціалізованих підрозділів Львівського університету з науковими товариствами Львова. Від кінця ХІХ – початку ХХ ст. завдяки діяльності окремих викладачів (А. Каліна, Я. Лецеєвський, Ф. Крчек та ін.) і студентів (А. Фішер) Львівський університет підтримував контакти з Народознавчим товариством у Львові, яке від 1913 р. було тісно пов’язане з Антропологічно-етнологічним інститутом (закладом), а від середини 1920-х років – з Етнологічним інститутом (закладом). Головну діяльність товариства (зокрема, наповнення та видання його друкованого органу – збірника “Lud”) визначав А. Фішер.

Упродовж кінця ХІХ – першої чверті ХХ ст. тісною була співпраця Львівського університету та Наукового товариства імені Шевченка у Львові, що проявилася, зокрема, в інституційні сфері: саме голова Етнографічної комісії товариства О. Барвінський пропагував ідею відкриття в університеті кафедри під керівництвом Ф. Вовка, а наприкінці 1910-х – у першій половині 1920-х років НТШ у Львові відігравало провідну роль у діяльності Українських університетських курсів та Українського університету у Львові, в тому числі, їхніх підрозділів народознавчого спрямування. Натомість контакти народознавців Університету Яна Казимира у Львові з НТШ у Львові були слабкими: їх представляли переважно студенти і докторанти-українці – члени товариства (І. Гургула, Р. Гарасимчук, В. Пашницький, К. Добрянський, Л. Суха – чільні

представники народознавчих наукових шкіл Львівського університету), з викладачів – І. Свенціцький.

Від 1940 р. кафедра фольклору й етнографії Львівського університету тісно співпрацювала зі створеними на базі підрозділів ліквідованого радянською владою НТШ у Львові Львівським відділенням Інституту українського фольклору / ІМФЕ АН УРСР та Державним етнографічним музеєм АН УРСР, які очолював Ф. Колесса.

Упродовж міжвоєнного періоду посилено співпрацю з міжнародними інституціями (зокрема, А. Фішер був представником Польської Республіки в Міжнародній комісії народного мистецтва), університетами Польської Республіки, у т. ч., завдяки залученню до викладання в них вихованців Університету Яна Казимира у Львові (перенесення здобутого Я. Мидлярським та С. Жеймо-Жеймісом права викладання до Варшавського університету; габілітація учня Я. Чекановського К. Стояновського у Познанському університеті). У 1940-х роках зроблено спроби налагодити наукові контакти з університетами Києва, Ленінграда та Москви.

Тісними були міждисциплінарні зв'язки народознавства з іншими галузями науки. Упродовж кінця XIX – першої половини XX ст. народознавча проблематика була широко представлена в межах курсів зі споріднених наук: географії, орієнталістики, славістики, історії, історії релігії, музикології, україністики, германістики та романістики, класичної філології, історії права та приватного права тощо (ці міждисциплінарні наукові зв'язки були тенденцією і в інших університетах). Особливу увагу в цьому контексті звертаємо на курси І. Шидельського (релігійна етнологія), Ф. Буяка (історія колонізації та соціологія села), Т. Е. Модельського (етнографічні відносини в середньовіччі), Р. Ганшинця (класичний фольклор і народні вірування та знання стародавніх греків і римлян), П. Домбковського (звичаєве право поляків, українців і литовців), В. Котвича, З. Смогожевського та С. Стасяка (етнографія та фольклор народів Сходу) та ін.

Тісні наукові зв'язки етнографії та етнології з антропологією і преісторією відображала система магістерських іспитів. Крім того, етнографія, етнологія та

антропологія були складовими магістеріїв у багатьох галузях, насамперед слов'янської філології (існувала окрема етнографічна група), географії (антропогеографічна група), орієнталістичних наук (етнографія народів, мови яких вивчали), музикології (іспит з музичної етнології).

Міждисциплінарні зв'язки відображало й визначення предметного засягу галузі ступеня доктора філософії шляхом поєднання двох предметів (так званих головного і побічного) ригорозального іспиту. Етнологія найчастіше була поєднана з антропологією, преісторією, польською чи слов'янською філологією, антропологія, відповідно, – з етнологією, преісторією, стародавньою історією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Неопубліковані джерела

Державний архів Львівської області

Фонд 26: Львівський королівський університет ім. Франца І (1817–1918), Університет ім. Яна Казимира у Львові (1919–1939)

1. Оп. 1, спр. 793: Суха Любов Анна (легітимаційна книжка), 1928–1937, 33 арк.
2. Оп. 1, спр. 898: Щепанська Марія Клементина (легітимаційна книжка), 1922–1926, 16 арк.
3. Оп. 2, спр. 185: Брухнальський Анджей (справа про закінчення університету), 1928–1933, 16 арк.
4. Оп. 2, спр. 186: Брик Ян Едвард (справа про закінчення університету), 1930, 9 арк.
5. Оп. 2, спр. 226: Васільковський Евстахій Юзеф (справа про закінчення університету), 1929–1930, 21 арк.
6. Оп. 2, спр. 337: Гаєк Юзеф Людвік Францішек (справа про закінчення університету), 1930, 6 арк.
7. Оп. 2, спр. 338: Гаєк Юзеф Людвік Францішек (справа про закінчення університету), 1928–1930, 23 арк.
8. Оп. 2, спр. 363: Гарасимчук Роман Володимир (справа про закінчення університету), 1935–1936, 9 арк.
9. Оп. 2, спр. 543: Гургула Ірина (справа про закінчення університету), 1927–1933, 33 арк.
10. Оп. 2, спр. 597: Добрянський Калістрат (справа про закінчення університету), 1930–1937, 17 арк.
11. Оп. 2, спр. 744: Іванчук-Нестюк Ірина (справа про закінчення університету), 1932–1936, 27 арк.

12. Оп. 2, спр. 1180: Матейко Катерина (справа про закінчення університету), 1933–1937, 16 арк.
13. Оп. 2, спр. 1189: Медвідь Ольга (справа про закінчення університету), 1929–1933, 12 арк.
14. Оп. 2, спр. 1389: Перльс Генрик (Генах) (справа про закінчення університету), 1928–1930, 24 арк.
15. Оп. 2, спр. 1670: Суха Любов Анна (справа про закінчення університету), 1931–1937, 14 арк.
16. Оп. 2, спр. 1685: Тварецький Тадеуш Ян (справа про закінчення університету), 1931–1939, 15 арк.
17. Оп. 2, спр. 1966: Шмінда Марія Яніна (особова справа), 1935–1939, 29 арк.
18. Оп. 2, спр. 2021: Щепанська Марія Клементина (справа про закінчення університету), 1929, 7 арк.
19. Оп. 2, спр. 2058: Яворчак Александер (справа про закінчення університету), 1931–1932, 10 арк.
20. Оп. 2, спр. 2059: Яворчак Александер Павел (справа про закінчення університету), 1928–1932, 16 арк.
21. Оп. 2, спр. 2061: Ягелло Владислав (справа про закінчення університету), 1934–1937, 12 арк.
22. Оп. 3, спр. 132: Вокрой Францішек (справа про складання випускних іспитів), 1933–1937, 9 арк.
23. Оп. 3, спр. 711: Табор Вільгельм Збігнев Юзеф (справа про складання іспитів), 1933–1938, 6 арк.
24. Оп. 4, спр. 257: Єндик Роман Ростислав (докторська робота “Analiza kranjologiczna Lwowskiej mogiły kozackiej z XVII w”), 1930, 140 арк.
25. Оп. 4, спр. 415: Іванчук-Нестюк Ірина (докторська робота “Monografia etnograficzna powiatu zamojskiego”), 1939, 136 арк.
26. Оп. 4, спр. 482: Перльс Генрик (Генах) (докторська робота “Waż w wierzeniach ludu polskiego”), 1932, 311 арк.

27. Оп. 4, спр. 621: Цешляк Тадеуш (докторська робота “*Sobótka słowiańska. Cz. I. Sobótka w Polsce*”), 1931, 124 арк.
28. Оп. 4, спр. 679: Яворчак Александер (докторська робота “*Wieś Dąbrówki (pow. Łańcut). Monografia etnograficzna*”), 1933, 181 арк.
29. Оп. 5, спр. 76: Бахманн Альфред (особова справа), 1925–1928, 25 арк.
30. Оп. 5, спр. 510: Грушевський Михайло (особова справа), 1892–1916, 141 арк.
31. Оп. 5, спр. 513: Григляшевська Марта (особова справа), 1926–1929, 9 арк.
32. Оп. 5, спр. 669: Жеймо-Жейміс Станіслав (особова справа), 1935–1937, 19 арк.
33. Оп. 5, спр. 779: Каліна Антоній (особова справа), 1878–1906, 62 арк.
34. Оп. 5, спр. 857: Клімек Станіслав (особова справа), 1925–1939, 403 арк.
35. Оп. 5, спр. 1538: Попель Леон (особова справа), 1933–1937, 36 арк.
36. Оп. 5, спр. 1639: Росінський Болеслав (особова справа), 1921–1939, 198 арк.
37. Оп. 5, спр. 1648: Рудницький Стефан (особова справа), 1907–1919, 62 арк.
38. Оп. 5, спр. 1841: Сулімірський Тадеуш (особова справа), 1931–1938, 95 арк.
39. Оп. 5, спр. 1939: Фальковський Ян (особова справа), 1930–1939, 239 арк.
40. Оп. 5, спр. 1956: Фішер Адам (особова справа), 1921–1939, 167 арк.
41. Оп. 5, спр. 2040: Цішевський Станіслав (особова справа), 1909–1927, 26 арк.
42. Оп. 5, спр. 2078: Чортковер Саломон (особова справа), 1930–1939, 3 арк.
43. Оп. 5, спр. 2225: Ягелло Владислав (особова справа), 1937–1939, 22 арк.
44. Оп. 7, спр. 475: Переписка з Міністерством віросповідань та освіти, ректоратом, деканатом філософського факультету в Граці та інші матеріали про створення нових кафедр та ін., 1901–1902, 82 арк.
45. Оп. 7, спр. 509: Звіти про роботу семінарів, переписка з Міністерством віросповідань та освіти, Намісництвом у Львові про створення нових кафедр та ін., 1903–1904, 106 арк.
46. Оп. 7, спр. 1653: Мидлярський Ян Тадеуш (справа про здобуття наукового ступеня доцента), 1926–1939, 20 арк.
47. Оп. 7, спр. 1682: Раковський Іван (справа про здобуття ступеня доктора), 1904–1906, 6 арк.

48. Оп. 7, спр. 1857: Фішер Адам Роберт (справа про здобуття ступеня доктора), 1911–1912, 6 арк.
49. Оп. 7, спр. 2023: Кіт Михайло (“Українське народне весілля” [Заява про допуск до докторських іспитів]), 1925, 3 арк.
50. Оп. 7, спр. 2148: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі слов’янської філології), 1929, 33 арк.
51. Оп. 7, спр. 2153: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі орієнталістичних наук), 1929, 32 арк.
52. Оп. 7, спр. 2157: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі антропологічних наук), 1929, 5 арк.
53. Оп. 7, спр. 2173: Чортковер-Герстманн Саломон (справа про допуск до захисту дисертації), 1931, 6 арк.
54. Оп. 7, спр. 2187: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі англійської філології), 1930, 12 арк.
55. Оп. 7, спр. 2189: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі орієнталістичних наук), 1930, 14 арк.
56. Оп. 7, спр. 2195: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузії етнографії з етнологією), 1930, 5 арк.
57. Оп. 7, спр. 2208: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі слов’янської філології), 1931, 41 арк.
58. Оп. 7, спр. 2215: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі орієнталістичних наук), 1931–1932, 21 арк.
59. Оп. 7, спр. 2220: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузі історії мистецтва), 1931, 14 арк.
60. Оп. 7, спр. 2221: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузії етнографії з етнологією), 1931, 7 арк.
61. Оп. 7, спр. 2225: Гаєк Юзеф (справа про допуск до захисту дисертації), 1932–1938, 10 арк.
62. Оп. 7, спр. 2387: Шуст Ярослав (обліковий лист навчання та магістерських іспитів), 1937, 2 арк.

63. Оп. 7, спр. 2423: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях слов'янської філології, англійської філології, французької філології), 1938–1939, 62 арк.
64. Оп. 7, спр. 2428: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях музикології, історії мистецтва, преісторії), 1938–1939, 41 арк.
65. Оп. 7, спр. 2429: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях філософських наук та орієнталістичних наук), 1938–1939, 27 арк.
66. Оп. 7, спр. 2430: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету (магістерські іспити в галузях педагогіки, етнографії з етнологією, індоевропейського мовознавства), 1938–1939, 80 арк.
67. Оп. 7, спр. 2436: Нестюк-Іванчук Ірина (справа про допуск до захисту дисертації), 1939, 7 арк.
68. Оп. 11, спр. 315: Бартель де Вейденталь Марія (робота “Uroczne oczy”), 1921, 70 арк.
69. Оп. 11, спр. 1284: Сікора Антоній (робота “Ludwik Krzywicki jako etnograf z szególnym uwzględnieniem dzieła jego «Ludy»”), між пер. пол. 1910-х та пер. пол. 1920-х років.
70. Оп. 15, спр. 583: Головний каталог звичайних слухачів (філософський факультет), 1890–1891, 52 арк.
71. Оп. 15, спр. 584: Головний каталог звичайних слухачів (філософський факультет), 1890–1891, 49 арк.
72. Оп. 15, спр. 585: Головний каталог звичайних слухачів (філософський факультет), 1891–1892, 52 арк.
73. Оп. 15, спр. 586: Головний каталог звичайних слухачів (філософський факультет), 1891–1892, 55 арк.
74. Оп. 15, спр. 587: Головний каталог звичайних слухачів (філософський факультет), 1892–1893, 52 арк.

75. Оп. 15, спр. 588: Головний каталог звичайних слухачів (філософський факультет), 1892–1893, 48 арк.
76. Оп. 15, спр. 589: Головний каталог звичайних слухачів (філософський факультет), 1893–1894, 51 арк.
77. Оп. 15, спр. 590: Головний каталог звичайних слухачів (філософський факультет), 1893–1894, 44 арк.
78. Оп. 15, спр. 717: Абсолюторії, 1870-ті – 1890-ті роки, 610 арк.
79. Оп. 15, спр. 719: Абсолюторії, 1900-ті – 1910-ті роки, 741 арк.
80. Оп. 15, спр. 721: Абсолюторії, 1900-ті – 1920-ті роки, 390 арк.
81. Оп. 15, спр. 724: Абсолюторії, 1900-ті – 1920-ті роки, 623 арк.
82. Оп. 15, спр. 783: Абсолюторії, 1920-ті роки, 106 арк.
83. Оп. 15, спр. 784: Абсолюторії, 1920-ті роки, 61 арк.
84. Оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет, 1932–1939, 50 арк.
85. Оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, 590 арк.
86. Оп. 15, спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1932–1933, 286 арк.
87. Оп. 15, спр. 1383: Книга обліку дипломів магістра філософії (гуманітарний факультет), 1927–1932, 148 арк.
88. Оп. 15, спр. 1384: Книга обліку дипломів магістра філософії (гуманітарний факультет), 1932–1936, [б. п.].
89. Оп. 15, спр. 1385: Книга обліку дипломів магістра філософії (гуманітарний факультет), 1936–1939, 92 арк.

Фонд Р-119 (Львівський державний університет імені Івана Франка)

90. Оп. 2, спр. 1157: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., 127 арк.
91. Оп. 2, спр. 1158: Робочі плани дисциплін філологічного факультету на 1940/41 н. р., 115 арк.

92. Оп. 2, спр. 1159: Робочі плани дисциплін природничого факультету, 1940, 115 арк.
93. Оп. 3, спр. 7а: Розпорядження про впровадження української мови як державної, 1939, 2 арк.
94. Оп. 3, спр. 19: Штатний розпис професорсько-викладацького та навчально-допоміжного персоналу, 1940, 4 арк.
95. Оп. 3, спр. 21: Наказ заступника народного комісара освіти УРСР від 19 жовтня 1940 р. про призначення професорів, викладачів та асистентів з додатком списків, 1940, 14 арк.
96. Оп. 3, спр. 22: Статут Львівського державного університету ім. Івана Франка, 2 лютого 1940 р., 68 арк.
97. Оп. 3, спр. 24: Доповідь ректора Університету Марченка Михайла Івановича на тему “Львівський університет в минулому і тепер”, 1940, 3 арк.
98. Оп. 3, спр. 104: Буяк Францішек (чернетки рукопису праці “Звідки прибули вятичі і радимичі на Русь”), 1940, 357 арк.
99. Оп. 3, спр. 145: Фішер Адам (бюлетені голосування щодо здобуття ступеня доктора філологічних наук на засіданні Вченої Ради Університету, 1941, 23 арк.
100. Оп. 3, спр. 148: Чекановський Ян (бюлетені голосування щодо здобуття ступеня доктора біологічних наук на засіданні Вченої Ради Університету), 1941, 27 арк.
101. Оп. 3, спр. 151: Статистичні відомості про виконання навчальних планів на філологічному та історичному факультетах, 1939–1940, 38 арк.
102. Оп. 3, спр. 152: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, 138 арк.
103. Оп. 3, спр. 167: Навчальні плани філологічного факультету, 1940, 27 арк.
104. Оп. 3, спр. 168: Навчальний план філологічних факультетів державних університетів УССР, 1940–1941, 4 арк.
105. Оп. 3, спр. 171: Навчальні плани природничого факультету, 1940, 16 арк.
106. Оп. 3, спр. 175: Навчальні плани для I–III курсів природничого факультету, 1940, 49 арк.

107. Оп. 3, спр. 189: Річний звіт декана філологічного факультету про діяльність за 1940 р., 1940, 28 арк.
108. Оп. 3, спр. 193: Звіт про роботу кафедр філологічного факультету за 1939/40 н. р., 1940, 26 арк.
109. Оп. 3, спр. 195: Звіти про роботу кафедр історії стародавнього світу, середніх віків, нової історії, археології та історії мистецтва за 1939/40 н. р., 1940, 40 арк.
110. Оп. 3, спр. 215: Картки обліку навчальної роботи викладацького складу філологічного факультету за 1940/41 н. р., 1940, 150 арк.
111. Оп. 3, спр. 216: Проект наказу про затвердження професорсько-викладацького складу історичного факультету та переходу на навчальні плани студентів I–IV курсів, 1940, 16 арк.
112. Оп. 3, спр. 259: Розрахунок штатів педагогічного персоналу, 1940, 9 арк.
113. Оп. 3, спр. 270: Розклад лекцій філологічного факультету, 1940, 20 арк.
114. Оп. 3, спр. 299: Розклад лекцій для I–IV курсів на другий семестр 1940/41 н. р., 1941, 23 арк.
115. Оп. 3, спр. 335: Акт передачі справ та майна Університету, 23–27 вересня 1940 р., 50 арк.
116. Оп. 3, спр. 357: Штатний розпис на 1941 р., 17 арк.
117. Оп. 3, спр. 412: Лист Комісаріату народної освіти з прохання про затвердження змін у програмі лекцій та ін., 1939, 8 арк.
118. Оп. 6, спр. 9: Доповідна записка про вивезене німцями навчальне обладнання університету, 1945, 11 арк.
119. Оп. 6, спр. 20: Накази Міністерства вищої освіти СРСР і листування з питань роботи університету, 1947, 159 арк.
120. Оп. 7, спр. 1: Звіти про навчальну і наукову роботу університету за 1944/45 н. р., 1945, 65 арк.
121. Оп. 7, спр. 8: Звіт про науково-дослідну роботу університету за 1946 р. і теми доповідей на березневій науковій конференції, 1946, 14 арк.
122. Оп. 20, спр. 5: Звіт про роботу кафедри фольклору та етнографії за перший семестр 1944/45 н. р., 1944–1945, 4 арк.

123. Оп. 20, спр. 17: План роботи філологічного факультету на другий семестр 1946/47 н. р., 1947, 2 арк.
124. Оп. 20, спр. 18: Звіт про роботу філологічного факультету за 1946/47 н. р., 1946–1947, 16 арк.
125. Оп. 20, спр. 35: Протоколи засідань кафедри української літератури за 1947/48 н. р., 1947–1948, 52 арк.

Фонд 1295 (Комісарська управа Державного університету ім. Ів. Франка у Львові)

126. Оп. 1, спр. 5: Переписка з Губернаторством, військовою та іншою владою, 9 липня 1941 р. – 30 вересня 1942 р., 491 арк.
127. Оп. 1, спр. 7: Переписка з Губернаторством, військовими та іншими установами, 13 серпня 1941 р. – 20 грудня 1942 р., 227 арк.
128. Оп. 1, спр. 8: Переписка з відділом культури та просвіти Губернаторства та ін., липень 1941 р. – січень 1942 р., 21 арк.
129. Оп. 1, спр. 11: Списки викладацького складу університету за 1939–1941 рр., квітень 1942 р., 46 арк.
130. Оп. 1, спр. 12: Проекти бюджетів факультетів за 1936–1942 рр., 1936–1942, 39 арк.
131. Оп. 1, спр. 18: Особисті анкети студентів, 25–29 серпня 1941 р., 16 арк.

Архів Львівського національного університету імені Івана Франка

Фонд Р-119 (Львівський державний університет імені Івана Франка)

132. Відділ кадрів, спр. 301: Колесса Філарет (трудова книжка), 1940, 16 арк.
133. Відділ кадрів, спр. 304: Кораний Кароль Вільгельм (трудова книжка), 1940, 16 арк.
134. Відділ кадрів, спр. 350: Подляха Владислав (трудова книжка), 1940, 16 арк.
135. Відділ кадрів, спр. 351: Полянський Юрій (трудова книжка), 1940, 16 арк.
136. Відділ кадрів, спр. 380: Фішер Адам (трудова книжка), 1940, 16 арк.

137. Відділ кадрів, спр. 387: Чекановський Ян (трудова книжка), 1940, 17 арк.
138. Відділ кадрів, спр. 388: Черни Зигмунт (трудова книжка), 1940, 17 арк.
139. Відділ кадрів, спр. 689: Будзан Антін (трудова книжка), 1941, 16 арк.
140. Відділ кадрів, спр. 698: Вокрой Францішек (трудова книжка), 1940, 16 арк.
141. Відділ кадрів, спр. 766: Нестюк Ярина (трудова книжка), 1940, 16 арк.
142. Відділ кадрів, спр. 812: Чортковер Саломон (трудова книжка), 1940, 16 арк.
143. Оп. 1 о/с, спр. 292: Ганшинєц Ришард (особова справа), 1944–1946, 26 арк.
144. Оп. 1 о/с, спр. 392: Добрянський Калістрат (особова справа), 1944–1949, 52 арк.
145. Оп. 1 о/с, спр. 1242: Росінський Болеслав (особова справа), 1945–1946, 14 арк.
146. Оп. 1 о/с, спр. 1389: Скорик Михайло (особова справа), 1944–1947, 27 арк.
147. Оп. 1 о/с, спр. 2195: Волков Роман (особова справа), 1945–1950, 98 арк.
148. Оп. 1 о/с, спр. 2239: Дуліба Михайло (особова справа), 1944–1953, 57 арк.
149. Оп. 1 о/с, спр. 4488: Свенціцький Іларіон (особова справа), 1944–1956, 106 арк.
150. Оп. 1 о/с, спр. 708: Кухта Іван (особова справа), 1944–1945, 14 арк.
151. Оп. 1 о/с, спр. 728: Колесса Філарет (особова справа), 1944–1947, 36 арк.
152. Оп. 1 о/с, спр. 1557: Ціргоффер Август (особова справа), 1939, 15 арк.
153. Оп. 2 о/с, спр. 705: Матвійчук Микола (особова справа), 1967–1973, 66 арк.
154. Оп. 1, спр. 36: Вонсович Юзеф (особова справа), 1939, 7 арк.
155. Оп. 1, спр. 157а: Росінський Болеслав (особова справа), 1939, 7 арк.
156. Оп. 1, спр. 194: Фішер Адам (особова справа), 1939–1940, 82 арк.
157. Оп. 1, спр. 229: Колесса Філарет (особистий листок з обліку кадрів), 1940, 2 арк.
158. Оп. 1, спр. 205: Чортковер Соломон (особова справа), 1939–1941, 114 арк.
159. Оп. 1, спр. 424: Щепанська Марія (зарахування на посаду викладача музикології), 1939, 6 арк.
160. Оп. 1, спр. 443: Будзан Антін (особова справа), 1941, 5 арк.
161. Оп. 1, спр. 457: Вокрой Францішек (особова справа), 1940, 6 арк.

162. Оп. 1, спр. 539: Мушинський Генрик (особистий листок з обліку кадрів), 1939, 4 арк.
163. Оп. 1, спр. 541: Нестюк Ірина (особова справа), 1940, 7 арк.
164. Оп. 1, спр. 555: Перльс Генрик (Генах) (особова справа), 1940, 8 арк.
165. Оп. 1, спр. 204: Чекановський Ян (особова справа), 1939–1940, 47 арк.
166. Оп. 1, спр. 403: Списки професорсько-викладацького складу по кафедрах із вказівкою тем їхніх наукових праць, 1940, 20 арк.
167. Оп. 1, спр. 404: Списки професорсько-викладацького складу по кафедрах із вказівкою окладу, 1940, 54 арк.
168. Оп. 1, спр. 405: Списки викладачів та накази замісника народного комісара від 19 жовтня 1940 р. Штатний контингент професорсько-викладацького персоналу, 1940, 80 арк.
169. Оп. 1, спр. 407: Штатний розпис професорсько-викладацького складу по кафедрах із додатком вказівок розрахунку штатів на 1941/42 н. р., 1940–1941, 74 арк.
170. Оп. 1, спр. 408: Службово-ділові характеристики на професорсько-викладацький склад, видані ректором Університету, 1940, 37 арк.
171. Оп. 1, спр. 410: Списки завідувачів кафедр, 1939–1940, 23 арк.
172. Оп. 1, спр. 412: Список викладачів, які отримали наукові відрядження, 1941, 39 арк.
173. Оп. 1, спр. 413б: Заяви про зарахування та звільнення з роботи професорсько-викладацького та навчально-допоміжного персоналу, 1939–1941, 153 арк.
174. Оп. 6, спр. 24: Накази ректора (т. 3), 1947, 180 арк.
175. Оп. 6, спр. 25: Накази ректора (т. 4), 1947, 114 арк.
176. Оп. 6, спр. 3: Копії наказів ректора, 1944, 194 арк.

Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego

177. Nr. inw. 4: Fischer Adam, Narzędzia rolnicze i gospodarcze (Etnografia Polski) (Rkp.), 48 s.

178. Nr. inw. 5: Fischer Adam, Zdobnictwo ludowe. Wykłady (Etnografia Polski) (Rkp.), 169 s.
179. Nr. inw. 6: Fischer Adam, Zwyczaje doroczne ludu polskiego (Etnografia Polski) (Rkp.), 72 + 1 s.
180. Nr. inw. 8: Fischer Adam, Baśnie ludu polskiego (Etnografia Polski) (Rkp.), 233 s.
181. Nr. inw. 9: Fischer Adam, Bajki ludu polskiego (Etnografia Polski) (Rkp.), 134 s.
182. Nr. inw. 10: Fischer Adam, Polska pieśń ludowa. Cz. I i II (Etnografia Polski) (Rkp.), 379 s.
183. Nr. inw. 11: Fischer Adam, Pieśń historyczna. Polska literatura ludowa (Rkp.), 18 s.
184. Nr. inw. 12: Fischer Adam, Podania ludu polskiego. Materiały do wykładów (Etnografia Polski) (Rkp.), 60 s.
185. Nr. inw. 13: Fischer Adam, Podania ludu polskiego. Cz. I i II. (Rkp.), 486 s.
186. Nr. inw. 14: Fischer Adam, Powstanie święt umarłych (Rkp.), 164 s.
187. Nr. inw. 15: Fischer Adam, Diabeł w wierzeniach ludu polskiego (Rkp.), 39 s.
188. Nr. inw. 16: Fischer Adam, Dusza i duchy w słowiańskich wierzeniach ludowych (Rkp.), 126 + 6 s.
189. Nr. inw. 17: Fischer Adam, Nieznane bóstwo słowiańskie (Rkp), 23 s.
190. Nr. inw. 18: Fischer Adam, Słowiańskie bóstwa urodzaju (Rkp), 12 s.
191. Nr. inw. 19: Fischer Adam, Bogowie słowiańscy (Rkp), 16 s.
192. Nr. inw. 20: Fischer Adam, Duchy pokutujące (Rkp.), 32 s.
193. Nr. inw. 21: Fischer Adam, Wędrowki dusz zmarłych (Mp.), 3 s.
194. Nr. inw. 22: Fischer Adam, Mitologia słowiańska (Rkp), 273 s.
195. Nr. inw. 25: Fischer Adam, Zwyczaje rolnicze (Rkp.), 186 s.
196. Nr. inw. 28: Fischer Adam, Zarys etnograficzny Województwa Stanisławskiego (Mp., rkp.), 24 + 16 s.
197. Nr. inw. 29: Fischer Adam, Etnografia Małopolski Wschodniej (Rkp.), 180 + 38 s.
198. Nr. inw. 30/I: Fischer Adam, Etnografia Rusinów (Rkp.), 725 s.
199. Nr. inw. 31: Fischer Adam, Etnografia Bułgarii (Rkp.), 212 s.
200. Nr. inw. 32: Fischer Adam, Folklor angielski, celtycki i skandynawski (Rkp.), 45 s.

201. Nr. inw. 33: Fischer Adam, Folklor zachodnio-europejski (Rkp.), 145 s.
202. Nr. inw. 34: Fischer Adam, Folklor rosyjski (Rkp.), 33 s.
203. Nr. inw. 35: Fischer Adam. Metody etnologiczne (Rkp.), 67 s.
204. Nr. inw. 36: Fischer Adam, Etnologia i jej zakres w sosunku do nauk pokrewnych (Rkp.), 30 s.
205. Nr. inw. 38: Fischer Adam, Memoriał do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie wprowadzenia etnologii do szkół polskich” (Rkp., mp), 4 + 2 s.
206. Nr. inw. 39: Fischer Adam, Kręgi kulturowe i warstwy kulturowe w Oceanii (Rkp.), 24 s.
207. Nr. inw. 40/I–II: Fischer Adam, Rozwój etnologii polskiej. Systematyka etnografii i jej znaczenie (Rkp.), 181 + 22 s.
208. Nr. inw. 41/I–IV: Fischer Adam, Materiały do “Etnografii Prus” (Rkp.), 623 s.
209. Nr. inw. 42: Fischer Adam, Obrzędy, zwyczaje i zabiegi magiczne (Rkp.), 52 s.
210. Nr. inw. 45: Adam Fischer, Bibliografia z literatury ogólnej do zagadnienia: Czary i czarownice w Polsce (Rkp.), 184 s.
211. Nr. inw. 46: Fischer Adam, Muzealnictwo etnograficzne (Rkp.), 92 s.
212. Nr. inw. 47: Fischer Adam, Muzyka ludowa (Rkp.), 3 s.
213. Nr. inw. 48: Fischer Adam, Polska literatura ludowa (Rkp.), 128 s.
214. Nr. inw. 49: Fischer Adam, Drobną twórczość (Rkp.), 26 s.
215. Nr. inw. 50: Fischer Adam, Rok obrzędowy w Polsce (Rkp.), 210 s.
216. Nr. inw 62: Fischer Adam, Wstęp do etnologii. Wykłady (Rkp., Mp.), 5 + 72 + 2 s.
217. Nr. inw. 63: Fischer Adam, Geschichte des deutschen Volksliedes. Wykłady (Rkp., drk.), 290 s.
218. Nr. inw. 64: Fischer Adam, Półwysep Bałkański. Wykłady (Rkp.), 140 s.
219. Nr. inw. 65: Fischer Adam, Etnografia Europy. Wykłady (Rkp.), 199 s.
220. Nr. inw. 66: Fischer Adam, Pierwiastki bałtyckie w ludowej kulturze kaszubskiej (Rkp., mp.), 8 s.
221. Nr. inw. 71: Fischer Adam, Folklor niemiecki (Wykłady w języku niemieckim) (Rkp., mp.), 362 s.

222. Nr. inw. 72: Fischer Adam, Problem kwestionariusza etnograficznego (Rkp., mp.), 20 s.
223. Nr. inw. 73: Fischer Adam, Lud Polski (Rkp., mp.), 57 + 69 s., zdjęcia, mapa.
224. Nr. inw. 74: Fischer Adam, Rośliny w wierzeniach ludowych (Mp.), 226 s.
225. Nr. inw. 75: Fischer Adam, Etnografja rumuńska (Mp., drk.), 23 s.
226. Nr. inw. 76: Fischer Adam, Etnografia słowiańska: Czesi, Słowacy (Rkp., mp., plany miast 2), 950 s.
227. Nr. inw. 77: Fischer Adam, Etnografia słowiańska: Słowianie południowi (Rkp., mp.), 400 s.
228. Nr. inw. 78/I–II: Fischer Adam, Demonologia słowiańska, Cz. I i II. Wykłady (Rkp.), 250 s.
229. Nr. inw. 80: Fischer Adam, Etnografia dawnych Prusów. Próba rekonstrukcji (Mp.), 51 s.
230. Nr. inw. 81: Fischer Adam, Połabianie (Rkp., mp.), 31 s.
231. Nr. inw. 82: Fischer Adam, Etnografia Polski Południowo-Wschodniej (Mp., rkp.), 122 s.
232. Nr. inw. 83: Fischer Adam, Polski folklor (Rkp., mp.), 48 s.
233. Nr. inw. 85: Fischer Adam, Pierwiastki wierzeniowe w polskiej ornamentyce ludowej (Rkp., mp.), 2 s.
234. Nr. inw. 86: Fischer Adam, Problem pisanek (Rkp., mp.), 34 s.
235. Nr. inw. 87: Fischer Adam, Kaszubi – udział w dziejach Polski. Kultura ludowa. Krajobraz (Mp.), 5 s.
236. Nr. inw. 88: Adam Fischer, Juan Ruiz el Arcipreste de Hita. Monografia krytyczno-literacka (Rkp.), 498 s.
237. Nr. inw. 89: Adam Fischer, Notatki etnograficzne ze wsi Umów, pow. Przemyśl (Rkp.), 22 s.
238. Nr. inw. 90: Fischer Adam, Trzej Królowie w legendzie (Mp.), 5 s.
239. Nr. inw. 91: Fischer Adam, Charakterystyka młodzieży w Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (Mp.), 6 s.
240. Nr. inw. 92: Fischer Adam, Szkoły wyższe we Lwowie (Mp.), 2 s.

241. Nr. inw. 93: Fischer Adam, Sztuka ludu polskiego (Mp.), 8 s.
242. Nr. inw. 94: Fischer Adam, Zakład Etnologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (Mp.), 6 s.
243. Nr. inw. 95: Adam Fischer, Materiały do budownictwa z pow. lwowskiego (Rkp.), 1 s.
244. Nr. inw. 96: Adam Fischer, Materiały do biografii etnografów polskich: Wacław Aleksander Maciejowski (Rkp.), 2 s.
245. Nr. inw. 97: Adam Fischer, Materiały do biografii etnografów polskich: Oskar Kolberg (Rkp.), 3 s.
246. Nr. inw. 98: Adam Fischer, Materiały do biografii etnografów polskich: Oskar Kolberg – w setną rocznicę urodzin (Rkp.), 18 s.
247. Nr. inw. 99: Adam Fischer, Materiały do biografii etnografów polskich: Oskar Kolberg. Człowiek i dzieło (Rkp., mp.), 3 + 15 s.
248. Nr. inw. 100: Adam Fischer, Materiały do biografii etnografów polskich: Zasługa naukowa Oskara Kolberga (Uwagi krytyczne w pięćdziesięciolecie zgonu) (Rkp., mp.), 16 + 16 s.
249. Nr. inw. 101: Adam Fischer, Materiały do biografii etnografów polskich: Ignacy Lubicz Czerwiński (Rkp.), 12 s.
250. Nr. inw. 103: Adam Fischer, Materiały do biografii etnografów polskich: Łukasz Gołębiowski (Rkp.), 13 s.
251. Nr. inw. 104: Adam Fischer, Materiały do biografii etnografów polskich: Adam Czarnocki (Zorian Dołęga Chodakowski) (Rkp.), 5 s.
252. Nr. inw. 106: Adam Fischer, Materiały do biografii etnografów polskich: Ryszard Wincenty Berwiński (Rkp., mp.), 39 + 16 s.
253. Nr. inw. 108: Fischer Adam, Materiały do biografii etnografów polskich: Józef Rohrer (Rkp., mp.), 93 + 9 + 19 s.
254. Nr. inw. 110: Fischer Adam, Metoda etnogeograficzna w zastosowaniu do kultury społecznej i duchowej (Mp.), 5 s.
255. Nr. inw. 111: Fischer Adam, Probleme de la classification de l'ethnographie et de l'ethnologie (Mp.), 5 s.

256. Nr. inw. 119: Fischer Adam, Dziwy i czary w czasie Zielonych Świątek (Mp.), 3 s.
257. Nr. inw. 121: Fischer Adam, Na granicy łemkowsko-bojkowskiej (Mp.), 3 s.
258. Nr. inw. 123: Fischer Adam, Zagadnienia etnografii połabskiej (Mp.), 7 s.
259. Nr. inw. 124: Fischer Adam, Łużyczenie (Mp.), 2 s.
260. Nr. inw. 125: Fischer Adam, Etnografia województw południowo-wschodnich (Mp.), 2 s.
261. Nr. inw. 126: Fischer Adam, Uzupełnienie dyskusji nad posągiem tzw. "Światowida" (Rkp., mp.), 11 s.
262. Nr. inw. 133: Fischer Adam, Organizacja nauki w uniwersytetach (Mp.), 10 s.
263. Nr. inw. 136: Fischer Adam, Drzewa w wierzeniach i obrzędach ludu polskiego (Mp.), 22 s.
264. Nr. inw. 146: Fischer Adam, Folklor – wyraz i znaczenie (Rkp.), 5 s.
265. Nr. inw. 154: Fischer Adam, Serbochorwaci (Rkp.), 370 s.
266. Nr. inw. 277: Materiały dotyczące kultury materialnej, duchowej i społecznej, zebrane przez uczniów szkół średnich (Rkp.), 28 + 3 + 4 + 7 + 11 s.
267. Nr. inw. 278: Fischer Adam, Materiały etnograficzne z okolic Poronina i Zakopanego (Rkp.), 4 s.
268. Nr. inw. 280: Fischer Adam, Grupy etniczne Kaszubszczyzny (Mp.), 2 s.
269. Nr. inw. 281: Gajek Józef, O potrzebie badań nad zagadnieniami Kaszub, Pomorza Szczecińskiego i Gdańska (Mp.), 3 s.
270. Nr. inw. 282: Materiały ankietowe do zagadnienia "Dusza i duchy w wierzeniach ludowych" (Rkp.), 102 s.
271. Nr. inw. 296: Falkowski Jan, O wewnętrznym układzie prac etnograficznych (Mp.), 11 s.
272. Nr. inw. 297: Gennep Arnold, van, Le Folklore. Paris 1924. Tłum. i oprac. Tadeusz Sulimirski (Mp.), 11 s.
273. Nr. inw. 298: Corso Raffaello, Folklore. Roma 1923. Tłum. i oprac. Tadeusz Sulimirski (Mp.), 10 s.

274. Nr. inw. 301: Perls Henryk, Z badań nad ludnością w literaturze polskiej XVIII w. I. Ludowość w twórczości i życiu Franciszka Karpińskiego; II. Jana Bohomolca “Diabeł w swojej postaci” (Rkp.), 54 s.
275. Nr. inw. 302: Rechowicz Kazimierz, Cechy budownictwa ludowego w pogorzu lwowsko-tomaszowskim (Rkp.), 16 s.
276. Nr. inw. 354: Materiały ankietowe – rośliny w powiecie bocheńskim (Rkp.), 37 s.
277. Nr. inw. 355: Bibliografia do zagadnienia rośliny (Rkp., mp.), 109 s.
278. Nr. inw. 356: Materiały dotyczące roślin: 1) Materiały prof. A. Fischera; 2) Materiały Zakładu Etnografji i Etnologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (Rkp., mp.), 159 + 3 s.
279. Nr. inw. 357/I–II: Materiały do encyklopedii zwierząt. A–Z (Rkp.), 2567 s.
280. Nr. inw. 430: Dawny obrzędowy rok ludowy (Mp.), 66 + 66 s.
281. Nr. inw. 433: Olga Gajkowa. Potylicz (praca i materiały do pracy) (Mp., rkp.), 53 s.

Музей історії Львівського національного університету імені Івана Франка

282. Цісарсько-королівський університет імені цісаря Франца І у Львові: Фішер Адам (Index Lectionum), оригінал, 1908–1911 (оригінал), 17 арк.
283. Цісарсько-королівський університет імені цісаря Франца І у Львові: Фішер Адам (легітимаційна карта), 1911 (оригінал), 2 арк.
284. Цісарсько-королівський університет імені цісаря Франца І у Львові: Фотографія “Екскурсія професора Яна Болоза-Антоневича”, 1908 (оригінал).
285. Цісарсько-королівський університет імені цісаря Франца І у Львові: фотографія “Станіслав Цішевський”, кін. XIX – поч. XX ст. (копія).
286. Український університет у Львові: відповідь на питання квестіонара про Українські Високі Школи для ужитку інформаційного органу “Мінерва”, “Jahrbuch der gelehrten Welt”, 26 січня 1925 р. (копія), 3 арк.
287. Український університет у Львові: заняття у другому семестрі 1920/21 н. р. (копія), 3 арк.

288. Український університет у Львові: звернення комітету університету до Міністерства просвіти та віросповідань у Варшаві (копія), 4 арк.
289. Український університет у Львові: кафедри у 1924/25 н. р. (копія), 2 арк.
290. Український університет у Львові: поділ годин на перший семестр 1924/25 н. р. (копія), 1 арк.
291. Український університет у Львові: склад іспитових комісій для правничого іспиту, 15 лютого 1922 р., 1 арк.
292. Український університет у Львові: склад сенату, 20 лютого 1922 р. (копія), 3 арк.
293. Український університет у Львові: фотографія “Академічний сенат Українського університету у Львові”, поч. 1920-х років (копія).
294. Українські університетські курси у Львові, 1919 (копія), 6 арк.
295. Університет Яна Казимира у Львові: фотографія “Портрет Яна Чекановського, ректора Львівського університету”, 1934–1936 (копія).
296. Університет Яна Казимира у Львові: фотографія “Роман Ростислав Єндик”, 1930-ті роки (копія).
297. Львівський державний університет імені Івана Франка: “Немецкие захватчики убили в Львове виднейших деятелей науки и искусства (Повідомлення Надзвичайної державної комісії по встановленню і розслідуванню злочинів німецько-фашистських загарбників)”, *Правда України*, 1944, 26 грудня (фотокопія), 1 арк.
298. Львівський державний університет імені Івана Франка: виписка з рішення Ради, 1941, (рукопис, оригінал), 19 арк.
299. Львівський державний університет імені Івана Франка: Історія Університету, 1976 (машинопис), 891 с.
300. Львівський державний університет імені Івана Франка: проєкт навчального плану кафедри фольклору й етнографії від 4 липня 1940 р. (рукопис, оригінал), 1 арк.

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

301. Mf Nr. B 11453: Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, sygn. 2442: Fischer Adam (akta osobowe), 112 s.

Опубліковані джерела

302. Грушевський, Михайло. “Передмова”. *Етнографічний збірник* 1 (1895): VI–VIII.

303. Драган, Михайло. *Українські деревляні церкви. Генеза і розвій форм: в двох частинах*. Передмова Володимир Александрович, примітки Володимир Александрович та Василь Слободян; предметно-географічний показчик, словник термінів Василь Слободян; упорядник Олександр Савчук. Харків: Видавець Савчук О. О., 2014. 450 с. + 273 іл.

304. Драган, Михайло. *Українські деревляні церкви: Генеза і розвій форм*. Львів: Національний музей у Львові, 1937. Ч. 1. XVI + 160 с.

305. Драган, Михайло. *Українські деревляні церкви: Генеза і розвій форм*. Львів: Національний музей у Львові, 1937. Ч. 2. XVI + 136 с.

306. *Историко-филологический факультетъ Харьковскаго университета за первыя 100 лѣтъ его существованія (1805–1905)*. Подъ ред. М. Г. Халанскаго и Д. И. Багалѣя. Харьковъ: Типографія Адольфа Доре, 1908. VIII + 168 + 390 + XII с.

307. Качмар, Володимир, Притула, Ярослав. “Історичний факультет у структурі Львівського університету: 1940 рік”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 50 (2014): 418–456.

308. Колесса, Филарет. “Українська народна пісня на переломі XVII–XVIII вв. (присвячено пам’яті Михайла Максимовича)”. *Україна: науковий двохмісячник українознавства* 2 (1928): 47–82.

309. Колесса, Филарет. “Вірування про душу й загробне життя в українській похоронній і поминальній обрядовості”. Післямова Ксені Колесси. *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 242 (2001): 7–86.

310. Колесса, Філарет. “Огляд українсько-руської народної поезії”. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна* 47 (2009): 166–272.
311. Колесса, Філарет. “Переднє слово”. *Матеріали до етнології й антропології* 21–22, ч. 1 (1929): III–XII.
312. Колесса, Філарет. “Хмельниччина в українських народних піснях і думах”. *Записки історичного та філологічного факультетів* 1 (1940): 41–58.
313. Колесса, Філарет. *Історія української етнографії*. Передм. Ганни Скрипник. Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2005. 368 с.
314. Колесса, Філарет. *Обнова української етнографії й фольклористики на Західних областях УРСР. Листування Ф. Колесси й М. Азадовського*. Упоряд. Ірина Коваль-Фучило. Київ: Логос, 2011. 239 с.
315. Колесса, Філарет. “Людові вірування на Підгір'ю, в с. Ходовичах стрийського пов[іт]а”. *Етнографічний збірник* 5 (1898): 76–98.
316. Колесса, Філарет. “Мельодії гаївок, схоплені на фонограф Йосифом Роздольським”. *Матеріали до української етнології* 12 (1909): 1–74.
317. Колесса, Філарет. “Мельодії українських народних дум. Серія I”. *Матеріали до української етнології* 13 (1910): 3 + LXXXVIII + 178 + 20 с., іл., ноти.
318. Колесса, Філарет. “Мельодії українських народних дум. Серія II”. *Матеріали до української етнології* 14 (1913): 2 + XXXVI + 195 + 43 с., іл., ноти.
319. Колесса, Філарет. “Про мельодії гаївок”. *Матеріали до української етнології* 12 (1909): 75–91.
320. Колесса, Філарет. “Про музичну форму українських народних пісень з Поділя, Холмщини й Підляся”. *Матеріали до української етнології* 16 (1916): III–XV.
321. Колесса, Філарет. “Ритміка українських народних пісень. I. Огляд наукових праць про ритмічну будову українських, великоруських і сербських народніх пісень”. *Записки Наукового товариства імени Шевченка* 69 (1906): 7–30.
322. Колесса, Філарет. “Ритміка українських народних пісень. II”. *Записки Наукового товариства імени Шевченка* 71 (1906): 44–95.

323. Колесса, Філярет. “Ритміка українських народних пісень. III. Музикально-сінтактична стопа”. *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 72 (1906): 80–111.
324. Колесса, Філярет. “Ритміка українських народних пісень. IV. Огляд пісенних форм української народної поезії”. *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 73 (1906): 65–118.
325. Колесса, Філярет. “Ритміка українських народних пісень. IV. Огляд пісенних форм української народної поезії (докінчення IV розділу)”. *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 74 (1906): 33–68.
326. Колесса, Філярет. “Ритміка українських народних пісень. V. Відношене української людської ритміки до книжної версифікації (докінчення)”. *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 76 (1907): 64–116.
327. Колесса, Філярет. “Українські народні думи у відношеню до пісень, віршів і похоронних голосінь”. *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 130 (1920): 1–18.
328. Колесса, Філярет. “Українські народні думи у відношеню до пісень, віршів і похоронних голосінь (Продовжене)”. *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 131 (1921): 1–63.
329. Колесса, Філярет. “Українські народні думи у відношеню до пісень, віршів і похоронних голосінь (Кінець)”. *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 132 (1922): 1–64.
330. Колесса, Філярет. *Українська усна словесність. I. Загальний огляд (із портретами українських етнографів та народних співців). II. Вибір творів із поясненнями та нотами*. Львів: Б. в., 1938. 643 с.
331. Колесса, Філярет. *Українські народні думи. Перше повне видання з розвідкою, поясненнями, нотами і знімками кобзарів*. Львів: Т-во “Просвіта”, 1920. 160 + VIII + 7 с.
332. Матейко, Катерина. “Автобіографія”. *Народознавчі зошити* 6 (2000): 1112–1113.

333. Нечиталюк, Михайло. *Моя пора, моє багатоліття: спогади*. Львів: ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України, 2005. 400 с.
334. Огоновській, Омелянъ. *Исторія літературы руской. Часть IV*. Львѣвъ: НТШ, 1894. 349 с.
335. “Програма до збирання відомостей про українсько-руський край і нарід уложена членами наукового товариства ім. Шевченка”. *Етнографічний збірник* 1 (1895): 1–16.
336. Раковський, Іван. “Історія а природничі науки”. Іван Головацький. *Іван Раковський (1874–1949). Життєписно-бібліографічний нарис*. Львів: НТШ, 2004. 91–109.
337. Раковський, Іван. “Расовість українців”. Іван Головацький. *Іван Раковський (1874–1949). Життєписно-бібліографічний нарис*. Львів: НТШ, 2004. 110–116.
338. Скорик, Михайло. “Бойківські писанки (Нарис)”. *Літопис Бойківщини* 4 (1934): 20–28.
339. Скорик, Михайло. “Походження назви міста Самбора”. *Літопис Бойківщини* 5 (1935): 40–50.
340. Скорик, Михайло. “Про назву «Бойки»”. *Літопис Бойківщини* 1 (1931): 6–23.
341. Скорик, Михайло. “Як записувати відомості про бойківські писанки (квестіонар)”. *Літопис Бойківщини* 2 (1933): 61–64.
342. “Спогади Лідії Коць-Григорчук про Львівський університет у 1940-их рр.”. Інтерв’юер Юлія Цимбала. *Архів Львівського університету*. 25.02.2016. Доступ отримано 20.08.2020. <https://archive.lnu.edu.ua/spohady-lidiji-kots-hryhorchuk-pro-lvivskyj-universytet-u-1940-uh-rr>.
343. *Сторінки історії Львівського університету (за матеріалами німецькомовних документів)*. Упоряд. Володимир Качмар, Михайло Смолій. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 168 с. + 20 вкл.
344. *Сторінки історії Львівського університету (за матеріалами німецькомовних документів)*. Упоряд. Володимир Качмар, Михайло Смолій. Вид. 2-ге, доп. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 207 с. + 24 вкл.

345. Студинський, Кирило. “Матеріяли до життєпису Федора Вовка. Листування Федора Вовка з Ол. Барвінським (в рр. 1891 і 1900–3)”. *Записки Наукового товариства імени Шевченка* 150 (1929): 405–427.
346. “Українські стипендисти”. *Діло*. 1934. 28 грудня. 6.
347. Фальковскі, Ян. “З етнографічної збірки музею «Бойківщина»”. *Літопис Бойківщини* 7 (1936): 12–14.
348. Фальковскі, Ян. “З етнографічної збірки музею «Бойківщина»”. *Літопис Бойківщини* 8 (1936): 71–74.
349. Фальковскі, Ян. “Село Волосате, ліського повіту”. *Літопис Бойківщини* 5 (1935): 14–28.
350. Франко, Іван. “[Засідання етнографічно-статистичного кружка]”. Іван Франко. *Додаткові томи до зібрання творів у п'ятдесяти томах. Том 53: Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці (1876–1895)*. Київ: Наук. думка, 2008. 122–123.
351. Франко, Іван. “Найновіші напрямки в народознавстві (Лекція виголошена на першому щомісячному зібранні Народознавчого товариства 28 лютого [нинішнього року])”. Іван Франко. *Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Том 45: Філософські праці*. Київ: Наук. думка, 1986. 254–267.
352. Хв. В. [Вовк, Хведір]. “Від Редакції (Де-що про теперішній стан і завдання української етнології)”. *Матеріяли до українсько-руської етнології* 1 (1899): V–XIX.
353. *Хроніка Наукового товариства імени Шевченка у Львові* 60–62 (1918), 164 с.
354. “Ankieta Koła Etnologicznego Stud. Uniw. Stefana Batorego”. *Lud* 26 (1927): 139.
355. Bachmann, Alfred. “I. Międzynarodowy Kongres Sztuki Ludowej w Pradze 1928 r.” *Lud* 27 (1928): 198–201.
356. Bachmann, Alfred. *Dach w słowiańskim budownictwie ludowym*. Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1929. 205 s. (Bachmann, Alfred. “Dach w słowiańskim

budownictwie ludowem”. *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego. Dział II: Historyczno-filozoficzny* 5, zesz. 4 (1929): 271–476).

357. Bachmann, Alfred. “Franciszek Persowski. Osady na prawie ruskim, polskim, niemieckim i wołoskim w ziemi lwowskiej. Studium z dziejów osadnictwa. Lwów 1927. Skład główny: Kasa im. Mianowskiego. S. 160 + 3 mapki (29 rycin w tekście)”. *Lud* 26 (1927): 101–102.

358. Bachmann, Alfred. “Zjazd Profesorów etnografji i etnologji w Warszawie w r. 1926”. *Lud* 26 (1927): 126.

359. Barthel de Weydenthal, Marya. *Uroczne oczy*. Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1921. 52 s. (Barthel de Weydenthal, Marya. “Uroczne oczy”. *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego. Dział II: Historyczno-filozoficzny* 1, zesz. 3 (1923): 213–264).

360. Bayger, Jan Aleksander. *Powiat trembowelski: szkic geograficzno-historyczny i etnograficzny*. Lwów: Nakładem autora, 1899. VIII, 320 s., mapa.

361. Bryk, Jan. *Kultury epoki kamiennej na wydmach zachodniej części południowego Wołynia*. Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1928. 63 s., tabl. (Bryk, Jan. “Kultury epoki kamiennej na wydmach zachodniej części południowego Wołynia”. *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Dział II: Historyczno-filozoficzny* 5, zesz. 2 (1928): 49–111, tabl.).

362. Bujak, Franciszek. “Dwa bóstwa prusko-litewskie «Kurche» i «Okkopirrus»”. *Lud* 22 (1923): 1–12.

363. Bystroń, Jan Stanisław. *Wstęp do ludoznawstwa polskiego*. Lwów: Drukarnia K. S. Jakubowskiego i Sp. VIII, 176 s. (Lwowska biblioteka sławistyczna. T. 2. Red. Franciszek Bujak, Jan Czekanowski, Tadeusz Lehr-Spławiński).

364. Chybiński, Adolf. “O metodach zbierania i porządkowania melodyi ludowych. Część I”. *Lud* 13 (1907): 171–201.

365. Ciszewski, Stanisław. *Krakowiacy. Monografia etnograficzna. T. I. Podania. Powieści fantastyczne. Powieści anegdotyczno-obyczajowo-moralne. Bajki o zwierzętach. Zagadki i łamigłówki*. Kraków: Wł. L. Anczyc i Sp., 1894. 383 s.

366. Ciszewski, Stanisław. *Künstliche Verwandschaft bei den Südslaven: inaugural dissertation*. Leipzig, Kraków: Verfassers, Gebethner i Sp., 1897. III + 114 s.
367. Ciszewski, Stanisław. *Kuwada. Studium etnologiczne*. Kraków: Akademia Umiejętności, 1905. 59 s.
368. Ciszewski, Stanisław. *Ognisko. Studium etnologiczne*. Kraków: Akademia Umiejętności, 1903. 238 s.
369. Ciszewski, Stanisław. *Wróżda i pojednanie. Studium etnologiczne*. Warszawa: K. Kowalewski, 1900. II + 97 + VIII s.
370. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład i program wykładów w półroczu zimowym 1881/2*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1881. 29 s.
371. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład personalu i program wykładów w półroczu letnim 1881/2*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1882. 30 s.
372. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład personalu i program wykładów w półroczu zimowym 1882/3*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1882. 31 s.
373. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład personalu i program wykładów w półroczu letnim 1882/3*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1883. 32 s.
374. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład personalu i program wykładów w półroczu zimowym 1883/4*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1883. 31 s.
375. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład personalu i program wykładów w półroczu letnim 1883/4*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1884. 31 s.
376. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład personalu i program wykładów w półroczu zimowym 1884/5*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1884. 31 s.

377. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład personalu i program wykładów w półroczu letnim 1884/5*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1885. 32 s.

378. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład personalu i program wykładów w półroczu zimowym 1885/6*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1885. 31 s.

379. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład personalu i program wykładów w półroczu letnim 1885/6*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1886. 32 s.

380. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład personalu i program wykładów w półroczu zimowym 1886/7*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1886. 31 s.

381. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1886/7*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1887. 32 s.

382. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1887/8*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1887. 32 s.

383. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1887/8*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1888. 32 s.

384. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1888/9*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1888. 32 s.

385. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1888/9*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1889. 33 s.

386. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1889/90*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1889. 34 s.

387. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1889/90*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1890. 34 s.
388. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1890/1*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1890. 33 s.
389. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1890/1*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1891. 34 s.
390. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1891/2*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1891. 34 s.
391. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1891/2*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1892. 34 s.
392. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1892/3*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1892. 33 s.
393. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1892/3*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1893. 33 s.
394. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1893/4*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1893. 34 s.
395. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1893/4*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1894. 35 s.
396. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowe. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1894/5*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1894. 37 s.

397. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1894/5*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1895. 38 s.
398. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1895/6*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1895. 39 s.
399. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1895/6*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1896. 41 s.
400. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1896/7*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1896. 39 s.
401. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1896/7*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1897. 45 s.
402. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1897/8*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1897. 47 s.
403. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu u i program wykładów w półroczu letnim 1897/8*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1898. 49 s.
404. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1898/9*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1898. 47 s.
405. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1898/9*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1899. 50 s.
406. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1899/900*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1899. 71 s.

407. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1899/900*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1900. 71 s.
408. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1900/901*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1900. 71 s.
409. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1900/901*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1901. 71 s.
410. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1901/1902*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1901. 73 s.
411. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1901/1902*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1902. 75 s.
412. . k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1902/1903*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1902. 75 s.
413. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1902/1903*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1903. 76 s.
414. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1903/1904*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1903. 79 s.
415. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1903/1904*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1904. 82 s.
416. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1904/1905*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1904. 84 s.

417. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1904/1905*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1905. 88 s.
418. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1905/1906*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1905. 89 s.
419. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letnim 1905/1906*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1906. 91 s.
420. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu w letnim półroczu 1906/1907*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1907. 44 s.
421. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1906/1907*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1906. 90 s.
422. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Program wykładów w półroczu letnim 1906/1907*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1907. 43 s.
423. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1907/1908*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1907. 44 s.
424. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Program wykładów w półroczu zimowym 1907/1908*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1907. 42 s.
425. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Program wykładów w półroczu letnim 1907/1908*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1908. 43 s.
426. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1908/1909*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1908. 46 s.
427. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Program wykładów w półroczu zimowym 1908/1909*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1908. 48 s.
428. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Program wykładów w półroczu letnim 1908/1909*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1909. 46 s.
429. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1909/1910*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1909. 49 s.

430. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Program wykładów w półroczu zimowym 1909/1910*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1909. 49 s.
431. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Program wykładów w półroczu letnim 1909/1910*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1910. 50 s.
432. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1910/1911*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1910. 50 s.
433. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Program wykładów w półroczu zimowym 1910/1911*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1910. 48 s.
434. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Program wykładów w półroczu letnim 1910/1911*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1911. 50 s.
435. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1911/1912*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1911. 48 s.
436. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Program wykładów w półroczu zimowym 1911/1912*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1911. 48 s.
437. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Program wykładów w półroczu letnim 1911/1912*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1912. 48 s.
438. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1912/1913*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1912. 50 s.
439. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Program wykładów w półroczu zimowym 1912/1913*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1912. 48 s.
440. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Program wykładów w półroczu letnim 1912/1913*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1913. 46 s.
441. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1913/1914*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1913. 50 s.
442. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Program wykładów w półroczu zimowym 1913/1914*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1913. 49 s.
443. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Program wykładów w półroczu letnim 1913/1914*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1914. 50 s.
444. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. *Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1914/1915*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1914. 52 s.

445. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. Program wykładów w półroczu zimowym 1914/1915. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1914. 51 s.
446. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1915/1916. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1916. 60 s.
447. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. Program wykładów w półroczu zimowym 1915/1916. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1915. 50 s.
448. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. Program wykładów w półroczu letnim 1915/1916. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1916. 22 s.
449. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1916/1917. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1917. 67 s.
450. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. Program wykładów w półroczu zimowym 1916/1917. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1916. 26 s.
451. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. Program wykładów w półroczu letnim 1916/1917. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1917. 25 s.
452. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1917/1918. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1917. 73 s.
453. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. Program wykładów w półroczu zimowym 1917/1918. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1917. 25 s.
454. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. Program wykładów w półroczu letnim 1917/1918. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1918. 26 s.
455. C. k. Uniwersytetu imienia cesarza Franciszka I we Lwowie. Program wykładów w półroczu zimowym 1918/1919. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1918. 26 s.
456. Czekanowski, Jan. "Antropologia, etnologia, prehistorja". *Lud* 21 (1922): 3–16.
457. Czekanowski, Jan. *Dziennik podróży afrykańskiej*. Oprac. nauk. Joanna Bar. Warszawa: Pol. T-wo Afrykanistyczne, Katedra Języków i Kultur Afryki UW, Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, 2014. 147 s.
458. Czekanowski, Jan. "Półwiecze Towarzystwa Ludoznawczego". *Lud* 36 (1946): 33–88.

459. Czekanowski, Jan. "Sprawozdanie z działalności naukowej Zakładu Antropologiczno-Etnologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1924/5". *Lud* 24 (1925): 190–193.
460. Czekanowski, Jan. "Uwagi podsumowujące badania w Międzyjezierzu". Przełoż. z niem. Maria Kosowska-Németh. *Laboratorium Kultury* 6 (2017): 183–207.
461. Czekanowski, Jan. "Wangwana". Przełoż. z niem. Katarzyna Döller. *Laboratorium Kultury* 6 (2017): 209–227.
462. Czekanowski, Jan. "W odpowiedzi p. K. Stołyhwie i Dr. St. Poniatoowskiemu". *Lud* 24 (1925): 225–228.
463. Czekanowski, Jan. *Zarys historii antropologii polskiej*. Kraków: PAU, 1948. 40 s.
464. Czekanowski, Jan. *Zarys metod statystycznych: w zastosowaniu do antropologii*. Warszawa: T-wa Nauk. Warszawskie, Rubieszewski i Wrotnowski, 1913. IV + 228 s. (Prace Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Wydział Nauk Matematycznych i Przyrodniczych, Nr. 5).
465. Czekanowski, Jan. "Z działalności Zakładu Antropologiczno-Etnologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie w piętnastoleciu. 1914–1928". *Lud* 27 (1928): 183–190.
466. Czortkower, Salomon. *Charakter rasowy przedhistorycznej ludności Półwyspu Pirenejskiego*. Lwów: T-wo Nauk. we Lwowie, 1939. 96 s. (Czortkower, Salomon. "Charakter rasowy przedhistorycznej ludności Półwyspu Pirenejskiego". *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Dział III: Matematyczno-przyrodniczy* 10, zesz. 8 (1939): 359–454).
467. Falkowski, Jan. "XIX Walne Zgromadzenie Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie". *Lud* 32 (1933): 192–195.
468. Falkowski, Jan. "Działalność Zakładu Etnologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1924–1934)". *Lud* 32 (1933): 183–192.
469. Falkowski, Jan. *Działalność Zakładu Etnologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (1924–1934)*. Lwów: Towarzystwo Ludoznawcze we Lwowie, 1934. 12 s.

470. Falkowski, Jan. *Etnografia górali środkowych i wschodnich Karpat Polskich*. Warszawa: Komisja nauk. badań ziem wschodnich, 1938. 14 s.
471. Falkowski, Jan. "Fischer A. Etnografia słowiańska. Zeszyt pierwszy: Połabianie. Lwów–Warszawa 1932. Nakładem Książnicy-Atlas. Str. 40+1 mapa, z 18 rycinami w teście. Cena 2.40 zł." *Lud* 30 (1931): 239–240.
472. Falkowski, Jan. "Litopys Bojkiwszczyzny. Zapysky pryswiadczeni doslidam istoriji, kultury i pobutu bojkiwskoho plemeny. Rik I. cz. I. Sambor 1931. Str. 176 + VIII tbl." *Lud* 31 (1932): 154–155.
473. Falkowski, Jan. *Narzędzia rolnicze typu rylcowego. Studium paleoetnologiczne*. Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1931. 132 s. (Falkowski, Jan. "Narzędzia rolnicze typu rylcowego. Studium paleoetnologiczne". *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego. Dział II: Historyczno-filozoficzny* 8, zes. 2 (1931): 113–244).
474. Falkowski, Jan. "O wewnętrznym układzie prac etnograficznych". *Lud* 35 (1937): 162–171.
475. Falkowski, Jan, Pasznyi, Bazyli. "Na pograniczu łemkowsko-bojkowskim. Zarys etnograficzny". *Prace Etnograficzne* 2 (1935): 1–125.
476. Falkowski, Jan. "Północno-wschodnie pogranicze Huculszczyzny". *Prace Etnograficzne* 4 (1938): 1–112.
477. Falkowski, Jan. "Zachodnie pogranicze Huculszczyzny. Dolinamy Prutu, Bystrzycy Nadwórniańskiej, Bystrzycy Sołotwieńskiej i Lomnicy". *Prace Etnograficzne* 3 (1937): 1–170.
478. Falkowski, Jan. "Ze wschodniego pogranicza huculskiego". *Lud* 34 (1936): 142–156.
479. [Fischer, Adam]. A. F. "II. Miedzynarodowy Kongres Sztuki Ludowej". *Lud* 29 (1930): 206–209.
480. [Fischer, Adam]. A. F. "Jan Ptaśnik". *Lud* 29 (1930): 178–179.
481. [Fischer, Adam]. A. F. "Stanisław Ciszewski". *Lud* 29 (1930): 174–176.
482. Fischer, Adam. "Dmitrij Zelenin. Russische (ostslawische) Volkskunde. Berlin–Leipzig. Walter de Gruyter & Co. 1927. 80. S. XXVI + 424 + 5 tablic + 1 mapa". *Lud* 26 (1927): 97–99.

483. Fischer, Adam. "Drzewa w wierzeniach i obrzędach ludu polskiego". *Lud* 35 (1937): 60–76.
484. Fischer, Adam. *Etnografja Słowiańska. Zeszyt pierwszy. Połabianie*. Lwów, Warszawa: Książnica-Atlas, 1932. 40 s.
485. Fischer, Adam. *Etnografja Słowiańska. Zeszyt drugi. Łużyczanie*. Lwów, Warszawa: Książnica-Atlas, 1932. 120 s.
486. Fischer, Adam. *Etnografja Słowiańska. Zeszyt trzeci. Polacy*. Lwów, Warszawa: Książnica-Atlas, 1934. 256 s.
487. [Fischer, Adam]. F. "Katedra etnologii w uniwersytecie lwowskim". *Lud* 16 (1910): 331–333.
488. Fischer, Adam. "Ignacy Lubicz Czerwiński (W stuletnią rocznicę pierwszej polskiej monografii etnograficznej)". *Ruś. Czasopismo poświęcone dziejom i kulturze Ukrainy, Podola, Wołynia i Rusi Czerwonej* 1, zesz. 2 (1911): 127–134.
489. Fischer, Adam. "Jan Falkowski: Narzędzia rolnicze typu rylcowego. Studium paleo-etnologiczne. Lwów, Towarzystwo Naukowe 1931. Str. 132. Z 76 rycinami i 1 mapą w tekście". *Lud* 30 (1931): 254.
490. Fischer, Adam. "Karol Koranyi, Podstawy średniowiecznego prawa spadkowego. Lwów 1930. 8°. Str. 230 (Pamiętnik historyczno-prawny. Tom IX, zeszyt 2)". *Lud* 29 (1930): 159–161.
491. Fischer, Adam. "Kilka wyjaśnień w odpowiedzi na uwagi krytyczne Prof. Kazimierza Moszyńskiego współredaktora «Ludu Słowiańskiego»". *Lud* 31 (1932): 177–180.
492. Fischer, Adam. *Lud Polski. Podręcznik etnografii Polski*. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1926. IV + 240 s.
493. Fischer, Adam. "Międzynarodowa Konferencja Komisyi Sztuki Ludowej". *Lud* 29 (1930): 201–206.
494. Fischer, Adam. "Nasze etniczno-ludowe podglebie. Etnografja okolicy Lwowa". *Słowo Polskie* 85 (1928): 5.
495. Fischer, Adam. "O ujednostajnienie określenia i zakresu etnografji i etnologji". *Pamiętnik II Zjazdu Słowiańskich Geografów i Etnografów w Polsce w r. 1927. Tom II*.

Kraków: Komitet organizacyjny II Z.S.G.E., Księgarnia geograficzna "Orbis", 1930. 190–191.

496. Fischer, Adam. "Polscy garncarze na Pokuciu". *Słowo Polskie* 289 (1929): 6.

497. Fischer, Adam. "Przemysł ludowy na Pokuciu". *Słowo Polskie* 292 (1929): 5.

498. Fischer, Adam. "Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludu polskiego (Kwestjonariusz)". *Nasze drogi* 4 (1930): 101–102.

499. Fischer, Adam. "Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludu polskiego. Kwestjonariusz". *Orli Lot* 4 (1930): 85–86.

500. Fischer, Adam. "Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludu polskiego". *Lud* 28 (1929): 240–247.

501. Fischer, Adam. *Rusini. Zarys etnografji Rusi*. Lwów, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1928. VIII + 192 s.

502. Fischer, Adam. "Seweryn Udziela jako współpracownik «Ludu»". *Lud* 35 (1937): 37–41.

503. Fischer, Adam. "Siedmdziesięciolecie Prof. Dr. Jerzego Polívki". *Lud* 27 (1928): 194–197.

504. Fischer, Adam. "Władysław Abraham, Zawarcie małżeństwa w pierwotnem prawie polskiem. Lwow 1925 (Studja nad historją prawa polskiego IX), 8⁰, S. 475". *Lud* 26 (1927): 85–87.

505. Fischer, Adam. "Włodzimierz Hnatiuk". *Lud* 26 (1927): 117–119.

506. Fischer, Adam. "Wpływ czynników geograficznych na zjawiska etnograficzne". *Pamiętnik II Zjazdu Słowiańskich Geografów i Etnografów w Polsce w r. 1927. Tom II*. Kraków: Komitet organizacyjny II Z.S.G.E., Księgarnia geograficzna "Orbis", 1930. 152–155.

507. Fischer, Adam. *Zarys etnografji Polski Południowo-Wschodniej*. Lwów: Związek Pol. Towarzystw Nauk. we Lwowie, 1939. 45 s. (Osobne odbicie z Wydawnictwa: Polska Południowo-Wschodnia, T. I: Geografia, Prehistoria, Antropologia, Etnologia, pod red. Zygmunta Czernego).

508. Fischer, Adam. "Zasługi Seweryna Udzieli na polu badań nad kulturą duchową". *Lud* 35 (1937): 23–28.

509. Fischer, Adam. "Znaczenie etnologji dla innych nauk". *Lud* 21 (1922): 81–92.
510. Fischer, Adam. "Zygmunt Gloger". *Lud* 16 (1910): 241–246.
511. Fischer, Adam. *Zwyczaje pogrzebowe ludu polskiego. Monografia etnologiczna*. Lwów: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1921. XII + 439 s.
512. Fränklowa, Giza. "Wycinanka żydowska w Polsce". *Lud* 28 (1929): 40–57.
513. Franko, Iwan. "Najnowsze prądy w ludoznawstwie". *Lud* 1 (1895): 4–16.
514. Frankowski, Eugeniusz. "Kronika Polskiego Tow. Etnologicznego". *Lud* 21 (1922): 70–77.
515. Gajek, Józef. "Dział etnograficzny na Wystawie Regionalnej w Lowiczu 1929 r." *Lud* 29 (1930): 182–184.
516. Gajek, Józef. *Kogut w wierzeniach ludowych*. Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1934. 172 s., tabl., il. (Gajek, Józef. "Kogut w wierzeniach ludowych". *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Dział II: Historyczno-filozoficzny* 13, zesz. 2 (1934): 287–459).
517. Gajek, Józef. "Sprawozdanie z czynności "Koła Nauk Antropologicznych" studentów U. J. K. za rok 1928/1929". *Lud* 27 (1928): 191–192.
518. Gajek, Józef. "Zarys etnograficzny zachodniej części Podola. Kultura materialna". *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin–Polonia. Sectio F* 2/1 (1947): 1–190.
519. Ganszyniec, Ryszard. "Czynnik racjonalny w wierze i obrzędzie". *Lud* 21 (1922): 183–202.
520. Ganszyniec, Ryszard. "Dr. Adam Fischer. Święto umarłych. Lwów 1923. S. 75". *Lud* 22 (1923): 150–153.
521. Ganszyniec, Ryszard. "J. B. Hannay: Sex Symbolism in Religion. Privately printed for The Religious Evolution Research Society. London, 1922, I, s. 15+540. II, s. 644". *Lud* 23 (1924): 175–177.
522. Ganszyniec, Ryszard. "Joseph Kallenbach: Les survivances traditionnelles du culte des ancêtres dans la poésie de Mickiewicz. Grenoble, 1924, s. 31. (Odb. z Revue de la Pologne II, 1924)". *Lud* 23 (1924): 175.

523. Ganszyniec, Ryszard. "Juljan Tuwim: Czary i czarty polskie oraz wypisy czarnoksiężskie. Warszawa, 1924. Instytut wydawniczy "Biblioteka Polska". Str. 217. Cena 6 zł." *Lud* 23 (1924): 166–168.
524. Ganszyniec, Ryszard. "Lilientalowa Regina. Kult ciał niebieskich u starożytnych Hebrajczyków i szczątki tego kultu u współczesnego ludu żydowskiego". *Lud* 21 (1922): 239–240.
525. Ganszyniec, Ryszard. "L. Konopacki. Misterjum wiosny. Studja o religjach natury. Skład główny Księgarnia Tow. Wydawn. "Ignis", Sp. Akc. Warszawa, 1922. s. 80". *Lud* 22 (1923): 147.
526. Ganszyniec, Ryszard. "Mieczysław St. Popławski. Bellum Romanum. Sakralność wojny i prawa rzymskiego. Lublin 1923. Nakładem Uniwersytetu Lubelskiego. S. VIII+395+5 nlb". *Lud* 22 (1923): 148–150.
527. Ganszyniec, Ryszard. "O koronach żmijowych". *Lud* 21 (1922): 128–232.
528. Ganszyniec, Ryszard. "Pas czarowny". *Lud* 23 (1924): 1–31.
529. Ganszyniec, Ryszard. "Pierścień w wierzeniach ludowych starożytnych i średniowiecznych". *Lud* 22 (1923): 33–62.
530. Ganszyniec, Ryszard. *Studia do dziejow magii. I. Pas magiczny*. Lwów: T-wo Nauk. we Lwowie, 1922. 57 s., 4 tabl. (Ganszyniec, Ryszard. "Studia do dziejow magii. I. Pas magiczny". *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Dział I: Filologiczny* 1, zesz. 6 (1924): 155–211, 4 tabl.).
531. Ganszyniec, Ryszard. "Tadeusz Zieliński. Irezyona. Klechdy Attyckie. Serja pierwsza, s. 170. Serja druga, s. 130. Warszawa 1912 (zamiast 1922). Wydawnictwo J. Mortkowicza". *Lud* 22 (1923): 147–148.
532. Ganszyniec, Ryszard. "Th.-W. Danzel: Die psychologische Bedeutung magischer Bräuche. (Odb. z Psychologische Forschung, 1922)". *Lud* 23 (1924): 181–182.
533. Ganszyniec, Ryszard. "Th.-W. Danzel: Magie und Geheimwissenschaft in ihrer Bedeutung für Kultur und Kulturgeschichte. Verlag von Strecker und Schröder in Stuttgart 1924, s. XV+213". *Lud* 23 (1924): 182–184.
534. Gifford, Edward Winslow, Klimek, Stanislaw. "Yana". *American Archaeology and Ethnology* 37, nr 2 (1936): 71–100.

535. Harasymczuk, Roman Włodzimierz, Tabor, Wilhelm. "Etnografia połonin huculskich". *Lud* 35 (1937): 76–161.
536. Harasymczuk, Roman Włodzimierz. "Tańce huculskie". *Prace Etnograficzne* 5 (1939): 1–303 + 26 map, 64 ryc., 6 tabl. i 287 melodii taneczne.
537. Henzel, Tadeusz. *Pigmeje centralno-afrykańscy. Studium antropologiczne*. Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1934. 72 s., tabl. (Henzel, Tadeusz. "Pigmeje centralno-afrykańscy. Studium antropologiczne". *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Dział III: Matematyczno-przyrodniczy* 6, zesz. 11 (1935): 231–302, tabl.).
538. Jagiełło, Władysław. *Rybolówstwo Borowiaków Tucholskich. Rys etnograficzny*. Redakcja naukowa i wprowadzenie Artur Trapszyc. Toruń: Muzeum Etnograficzne im. Marii Znamierowskiej-Prufferowej w Toruniu, 2008. 100 s.
539. "Jan Leciejewski". *Lud* 27 (1928): 180.
540. Janów, Jan. "Źródła niektórych baśni ludowych w Polsce i na Rusi". *Lud* 27 (1928): 1–40.
541. Jasiewicz, Zbigniew, Rešetov, Aleksandr (oprac.). "Korespondencja między Adamem Fischerem a Dymitrem Konstantynowiczem Zieleninem: z materiałów Archiwum Naukowego Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego we Wrocławiu i Archiwum Rosyjskiej Akademii Nauk w Sankt Petersburgu". *Etnografia Polska* 1/2 (2003): 31–47.
542. Jaworczak, Aleksander. *Wieś Dąbrówki, powiat Łańcut. Monografia etnograficzna*. Lwów: Wydział Powiatowy w Łańcucie, 1936. 160 s., XXII tabl.
543. Klimek, Stanisław. "Metoda ilościowa w badaniach nad historią kultury". *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych* 3 (1934): 57–76.
544. Klimek, Stanisław, Milke, Wilhelm. "An Analysis of the Material Culture of the Tupi Peoples". *American Anthropologist* 37 (1935): 71–91.
545. Klimek, Stanisław. "Studja nad kranjologją Azji Północnej, Środkowej i Wschodniej". *Kosmos* 52, zesz. 3–4 (1927): 665–713.
546. Klimek, Stanisław. "Terytorja antropologiczne", *Prace Geograficzne* 15 (1932): 1–32.

547. Klimek, Stanisław. "The Structure of California Indian Culture". *American Archaeology and Ethnology* 37, nr 1 (1935): 1–70.
548. "Kongres sztuki ludowej w Pradze 1928 roku". *Lud* 26 (1927): 123–126.
549. Koranyi, Karol. "Bibliografia prac Przemysława Dąbkowskiego (1896–1927)". *Pamiętnik trzydziestolecia pracy naukowej prof. dr. Przemysława Dąbkowskiego (1897–1927)*. Lwów: Księgarnia Gubrynowicza i syna, 1927. 519–581.
550. Koranyi, Karol. "Czary i gusła przed sądami kościelnymi w Polsce w XV i w pierwszej połowie XVI wieku". *Lud* 26 (1927): 1–25.
551. Koranyi, Karol. "Czary w postępowaniu sądowym (Szkic prawno-etnologiczny)". *Lud* 25 (1926): 7–18.
552. Koranyi, Karol. "Łysa Góra (Studjum z dziejów wierzeń ludowych w Polsce w XVII i XVIII wieku)". *Lud* 27 (1928): 57–74.
553. Koranyi, Karol. "Snochactwo we Włoszech północnych w IX wieku". *Lud* 28 (1929): 113–122.
554. *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego. I. (1894/95–1897/98)*. [T. cz. Rektor Dr. Henryk Kadyi]. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1899. 266 s.
555. *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego. II. (1898/9–1909/10)*. Zestawił Dr. Wiktor Hahn. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1912. 711 s.
556. *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1920–1921 za rektoratu Prof. Dra Emanuela Macheka*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1923. 65 s.
557. *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok akademicki 1921/22 za rektoratu śp. Prof. Dr. Jana Kasprowicza*. Lwów: Drukarnia Naukowa, 1932. 61 s.
558. *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1922–1923 za rektoratu Prof. Ks. Dr. Stanisława Narajewskiego*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1926. 37 s.
559. *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1923–1924 za rektoratu Prof. Dr. Juliusza Makarewicza*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1924. 74 s.
560. *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1924/25, stanowiąca sprawozdanie rektora i dziekanów. Zestawił rektor w roku szkolnym 1924/25 Prof. Dr. Włodzimierz Sieradzki*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1925. 160 s.

561. *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1926/27 stanowiąca sprawozdanie rektora i dziekanów. Zestawił rektor w roku szkolnym 1926/27 Prof. Dr. Józef Siemiradzki. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1928. 184 s.*
562. *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1928/29 stanowiąca sprawozdanie rektora i dziekanów. Zestawił rektor w roku szkolnym 1928/29 Prof. Dr. Leon Piniński. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1930. 113 s.*
563. *Kronika Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie za rok szkolny 1929/30 stanowiąca sprawozdanie rektora i dziekanów. Zestawił prof. dr. Hilary Schramm, rektor w roku szkolnym 1929/30. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1931. 134 s.*
564. Kuchta, Jan. "Historyczność postaci Twardowskiego w świetle źródeł". *Lud* 27 (1928): 112–124.
565. Kuchta, Jan. "Motyw Matki Boskiej – ucieczki grzesznych w podaniach ludowych o czarnoksiężniku Twardowskim". *Lud* 31 (1932): 100–109.
566. Kuchta, Jan. "Nauki tajemne w Polsce w XV i XVI wieku". *Lud* 27 (1928): 75–107.
567. Kuchta, Jan. "Polskie podania ludowe o człowieku na księżycu". *Lud* 25 (1926): 38–51.
568. Kuchta, Jan. "Rodzime wątki lokalne w podaniach o Mistrzu Twardowskim". *Lud* 28 (1929): 123–144.
569. Kuchta, Jan. "Szuman Stefan: Wpływ bajki na psychikę dziecka. Warszawa 1928". *Lud* 28 (1929): 101–102.
570. Kujawska, Monika, Łuczaj, Łukasz, Sosnowska, Joanna, Klepacki, Piotr. *Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludowych – Słownik Adama Fischera*. Wrocław: PTL, 2016. 519 s., il.
571. Kuryłowicz, Jerzy. "Andrzej Gawronski (1885–1927)". *Lud* 26 (1927): 115–117.
572. Lewicki, Marjan. "Z rozważań nad kontaktem Słowian z ludami ałtajskimi". *Lud* 34 (1936): 171–183.
573. Lorentz, Friedrich, Lehr-Splawiński, Tadeusz, Fischer, Adam. *Kaszubi: kultura ludowa i język*. Toruń: In-t Bałtycki, 1934. 306 s. (Pamiętnik Instytutu Bałtyckiego, Serja Balticum, zesz. 8).

574. Malinowski, Bronisław. "Totemizm i egzogamia". *Lud* 17 (1911): 31–56.
575. Malinowski, Bronisław. "Totemizm i egzogamia". *Lud* 18 (1912): 14–57.
576. "Małopolskie Koło Krajoznawcze N. S. P." *Lud* 22 (1923): 161–162.
577. Mydlarski, Jan. *Analiza antropologiczna ludności powiatu piznieńskiego*. Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1924. 74 s., 6 mapek (Mydlarski, Jan. "Analiza antropologiczna ludności powiatu piznieńskiego". *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Dział III: Matematyczno-przyrodniczy* 3, zesz. 8(1926): 155–228, 6 mapek).
578. Mydlarski, Jan. "Sprawozdanie z wojskowego zdjęcia antropologicznego Polski". *Kosmos* 50, zesz. 2–3 (1925): 530–583.
579. "Okolnik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 kwietnia 1926 roku do rad Wydziałów filozoficznych, humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych Uniwersytetów w sprawie wprowadzenia w życie rozporządzeń o egzaminach magisterskich". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 83 (1926): 180–184.
580. Oleksin, Edward. "Koło Nauk Antropologicznych Studentów U. J. K. we Lwowie". *Lud* 26 (1927): 130–132.
581. "Papieskie Muzeum Etnograficzne". *Lud* 26 (1927): 135.
582. Perls, Henryk. *Wąż w wierzeniach ludu polskiego*. Lwów: Drukarnia Nauk., 1937. 117 s.
583. Piwocki, Ksawery. "Zagadnienie metody w badaniach nad sztuką ludową". *Lud* 30 (1931): 1–13.
584. Poniatowski, Stanisław. *O metodzie historycznej w etnologii i znaczeniu jej wyników dla historii. Odbitka z Przeglądu Historycznego. Tom I*. Warszawa: Wł. Łazarski, 1919. 19 s.
585. Poniatowski, Stanisław. "W sprawie polemiki pomiędzy p. J. Czekanowskim a p. K. Stołyhwą". *Lud* 24 (1925): 200–202.
586. Popel, Leon. "Stępa w Polsce". *Lud* 34 (1936): 187–269.
587. *Projekt Statutu Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*. Lwów, 1934. 48 s.

588. Rak, Maciej. *Materiały do dziejów polskiej dialektologii i etnologii: listy Cezarii Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczj, Adama Fischera, Antoniego Kaliny, Izydora Kopernickiego, Kazimierza Nitscha, Seweryna Udzieli, Juliusza Zborowskiego*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2018. XVI + 617 s.
589. Rakowski, Jan. "Bronislavia Redziszewskii". *Kosmos* 26 (1901): 313–326, tab. I–IV.
590. Rakowski, Jan. "Przyczynek do anatomii porównawczej narządów krążenia u robaków". *Kosmos* 22 (1898): 144–155.
591. Rakowski, Jan. "Przyczynek do budowy przewodu pokarmowego pijawki lekarskiej". *Kosmos* 21 (1896): 81–86.
592. Redakcja. "Pięćdziesięciolecie Prof. Adolfa Chybińskiego". *Lud* 29 (1930): 195–196.
593. Redakcja. "Słowo wstępne". *Lud* 1 (1895): 1–4.
594. Rosiński, Bolesław. "Charakterystyka antropologiczna ludności powiatu Pułtuskiego". *Kosmos* 48, zesz. 2–3 (1923): 302–360.
595. Rosinski, Boleslaw. "Does the enviroment cause the genetical change in man?" *Proceedings of the Sixth International Congress of Genetics*. Ithaca, New York: Menasha, Wis., Brooklyn Botanic Garden, 1932. 383–385.
596. Rosinski, Boleslaw. "The American People of Polish Origin in Texas". *A Decade of Progress in Eugenics. Scientific Papers of the Third International Congress of Eugenics held at American Museum of Natural History, New York, August 21–23, 1932*. Baltimore: The Williams & Wilkins Company, 1934. 113–119.
597. Rosiński, Bolesław. "Wyspa Kreta przedhistoryczna i współczesna pod względem antropologicznym". *Kosmos* 50, zesz. 2–3 (1925): 584–637.
598. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 listopada 1925 roku w sprawie egzaminów magisterskich na wydziałach filozoficznych (humanistycznych i matematyczno-przyrodniczych) Uniwersytetów". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 65 (1926): 146–150.

599. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 12 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie matematyki na stopień magistra filizofji". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 66 (1926): 150–152.
600. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 12 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie fizyki na stopień magistra filizofji". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 67 (1926): 152–153.
601. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 12 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie chemji na stopień magistra filizofji". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 68 (1926): 153–154.
602. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 12 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie botaniki na stopień magistra filizofji". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 69 (1926): 154–156.
603. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 19 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie zoologii wraz z anatomją porównawczą na stopień magistra filizofji". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 70 (1926): 156–158.
604. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 19 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie biologji ogólnej na stopień magistra filizofji". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 71 (1926): 158–160.
605. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 19 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie krystalografji, mineralogji i petrografji na stopień magistra filizofji". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 72 (1926): 160–162.

606. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 19 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie geografji na stopień magistra filizofji". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 73 (1926): 162–165.

607. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie filologii polskiej na stopień magistra filizofji". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 74 (1926): 165–166.

608. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie filologii klasycznej na stopień magistra filizofji". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 75 (1926): 167–168.

609. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie filologii francuskiej na stopień magistra filizofji". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 76 (1926): 168–170.

610. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie filologii niemieckiej na stopień magistra filizofji". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 77 (1926): 170–171.

611. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie filologii angielskiej na stopień magistra filizofji". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 78 (1926): 172–173.

612. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 marca 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie filologii słowiańskiej na stopień magistra filizofji". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 79 (1926): 173–175.

613. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 kwietnia 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie historii na stopień magistra filizofji". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 80 (1926): 175–176.

614. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 kwietnia 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie pedagogiki na stopień magistra filizofji". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 81 (1926): 177–178.

615. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 kwietnia 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie nauk filozoficznych na stopień magistra filizofji". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 8, poz. 82 (1926): 178–180.

616. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 27 grudnia 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie antropologii, etnografji z etnologją i prehistorji na stopien magistra filozofji". *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 1, poz. 8 (1927): 9–11.

617. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 27 grudnia 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie antropologii, etnografji z etnologją i prehistorji na stopien magistra filozofji". *Lud* 26 (1927): 121–123.

618. "Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 27 grudnia 1926 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie astronomji na

stopień magistra filozofji”. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 1, poz. 7 (1927): 8–9.

619. “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 września 1927 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie historii sztuki na stopień magistra filozofji”. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 12, poz. 191 (1927): 427–428.

620. “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 września 1927 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie językoznawstwa indoeuropejskiego na stopień magistra filozofji”. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 12, poz. 192 (1927): 429–430.

621. “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 września 1927 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie nauk orientalistycznych na stopień magistra filozofji”. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 12, poz. 193 (1927): 430–431.

622. “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 17 września 1927 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie geologii i paleontologii na stopień magistra filozofji”. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 12, poz. 194 (1927): 432–433.

623. “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 26 października 1928 r. w sprawie programu studjów i egzaminów w zakresie muzykologii na stopień magistra filozofji”. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 13, poz. 209 (1928): 516–517.

624. “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 11 listopada 1924 r. w sprawie uzyskania stopnia doktora na wszystkich Wydziałach państwowych szkół akademickich (Uniwersytetów, Politechnik, Akademij oraz Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego)”. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań*

Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej 20, poz. 207 (1924): 345–349.

625. “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 2 stycznia 1934 r. (Nr IVNS-12929/33) w sprawie wykonania postanowień artykułu 41 ust. 3 ustawy z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich (Dz. U. R. P. Nr. 29, poz. 247)”. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 1, poz. 9 (1934): 56–57.

626. “Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 20 kwietnia 1937 r. (Nr IV UP-2600/37) w sprawie uzyskania stopnia doktora na wszystkich wydziałach państwowych szkół akademickich”. *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Rzeczypospolitej Polskiej* 5, poz. 127 (1937): 145.

627. Słuszkiewicz, Eugeniusz. “O duchach, duszach, diabłach i demonach indyjskich”. *Lud* 34 (1936): 1–46.

628. Śmiszko, Marcyan. *Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego w Małopolsce Wschodniej*. Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1932. 193 s., tabl. (Śmiszko, Marcyan. “Kultury wczesnego okresu epoki cesarstwa rzymskiego w Małopolsce Wschodniej”. *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego. Dział II: Historyczno-filozoficzny* 9, zesz. 2 (1932): 153–345, tabl.).

629. Sobolski, Konstanty. “Charakterystyka antropologiczna ludności powiatu wilejskiego”. *Kosmos* 50, zesz. 4 (1925): 1166–1225.

630. Sokalski, Bronisław. *Powiat sokalski pod względem geograficznym, etnograficznym, historycznym i ekonomicznym*. Lwów: Drukarnia ludowa pod zarz. St. Baylego, 1899. XVI + 496 s.

631. “Sprawozdanie Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie za czas od 1 lipca 1917 r. do 31 grudnia 1925”. *Lud* 24 (1925): 228–240.

632. “Sprawozdanie z czynności Wydziału Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie za lata 1911–1918”. *Lud* 20 (1914–1918): 311–331.

633. “Sprawy Towarzystwa”. *Lud* 1 (1895): 29–32, 58–64.

634. *Statut Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*. Warszawa, 28 maja 1926 r. 26 s.

635. *Statut Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*. Warszawa, 28 września 1929 r. 30 s.
636. Stojanowski, Karol. "Typy kraniologiczne Polski". *Kosmos* 49, zesz. 3 (1924): 660–766.
637. Stołyhwo, Kazimierz. "Odpowiedź p. Czekanowskiemu na jego wyjaśnienia w sprawie recenzji z odczytu Stanisława Poniatowskiego p. t.: «Podłoże rasowe kultur zasadniczych»". *Lud* 24 (1925): 195–200.
638. Stołyhwo, Kazimierz. "W sprawie badań nad podłożem rasowym populacji antropogenicznych". *Lud* 24 (1925): 202–225.
639. Sulimirski, Tadeusz. "Arnold van Gennep: Le Folklore. Paris 1924. S. 125+1 nlb." *Lud* 24 (1925): 179–180.
640. Sulimirski, Tadeusz. *Bronzy Małopolski Środkowej*. Lwów, Kraków: T-wo Nauk. we Lwowie, 1929. 69 s., tabl. (Sulimirski, Tadeusz. "Bronzy Małopolski Środkowej". *Archiwum Towarzystwa Naukowego Lwowskiego. Dział II: Historyczno-filozoficzny* 6, zesz. 1 (1930): 1–68, tabl.).
641. Sulimirski, Tadeusz. "Raffaello Corso. Folklore. Storia, obietto, metodo, bibliografia. Roma 1923. S. XIV+150 z 9-ciu rycinami i 1 mapą". *Lud* 26 (1927): 100–101.
642. Sulimirski, Tadeusz. "Rybołówstwo na Górnym Sanie". *Lud* 31 (1932): 35–44.
643. Szelegowski, Adam. *Najstarsze drogi z Polski na wschód: w okresie bizantyńsko-arabskim*. Kraków: Akademia Umiejętności, 1909. IX, 146 s.
644. Towarzystwo Ludoznawcze we Lwowie. "Do wp. członków Towarzystwa Ludoznawczego i prenumeratorów kwartalnika etnograficznego "Lud"! " *Lud* 30 (1931): 275–276.
645. Twardowski, Kazimierz. *O psychologii: jej przedmiocie, zadaniach, metodzie, stosunku do innych nauk i o jej rozwoju*. Odbitka z "Encyklopedyi Wychowawczej". Warszawa: Wł. Łazarski, 1913. 50 s.
646. "Tydzien Etnologii Religijnej 1922". *Lud* 21 (1922): 269–270.
647. Tylor, Edward Burnett. *Cywilizacja pierwotna. Badania rozwoju mitologii, filizofji, wiary, mowy, sztuki i zwyczajów. Tom I*. Przekład z trzeciego wydania

angielskiego z roku 1891 Z. A. Kowerskiej, ze wstępem i dodatkami, dotyczącymi rzeczy słowiańskich, a zwłaszcza polskich oraz życiorysem autora przez Jana Karłowicza. Warszawa: Drukarnia F. Csernáka, 1896. V + 433 s.

648. Tylor, Edward Burnett. *Cywilizacja pierwotna. Badania rozwoju mitologii, filizofji, wiary, mowy, sztuki i zwyczajów. Tom II.* Przekład z trzeciego wydania angielskiego z roku 1891 Z. A. Kowerskiej, ze wstępem i dodatkami, dotyczącymi rzeczy słowiańskich, a zwłaszcza polskich oraz życiorysem autora przez Jana Karłowicza. Warszawa: Drukarnia F. Csernáka, 1898. III + 417 s.

649. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów w półroczu zimowem, rok szkolny 1919/20.* Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1919. 38 s.

650. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów w półroczu letniem, rok szkolny 1919/20.* Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1920. 29 s.

651. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów w półroczu zimowem, rok szkolny 1920/21.* Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1920. 30 s.

652. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów w półroczu letniem (III trymestr), rok szkolny 1920/21.* Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1921. 34 s.

653. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów, rok szkolny 1921/22 (trzy trymestry).* Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1921. 69 s.

654. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów, rok szkolny 1922/23 (trzy trymestry).* Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1922. 76 s.

655. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów, rok szkolny 1923/24 (trzy trymestry).* Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1923. 87 s.

656. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów, rok szkolny 1924/25 (trzy trymestry).* Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1924. 99 s.

657. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów, rok szkolny 1925/26 (trzy trymestry).* Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1925. 108 s.

658. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów, rok szkolny 1926/27 (trzy trymestry).* Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1926. 118 s.

659. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów, rok szkolny 1927/28 (trzy trymestry)*. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1927. 128 s.
660. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów, rok akademicki 1928/29 (trzy trymestry)*. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1928. 135 s.
661. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów, rok akademicki 1929/30 (trzy trymestry)*. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1929. 135 s.
662. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów, rok akademicki 1930/31 (trzy trymestry)*. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1930. 139 s.
663. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów, rok akademicki 1931/32 (trzy trymestry)*. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1931. 147 s.
664. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów, rok akademicki 1932/33 (trzy trymestry)*. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1932. 144 s.
665. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów, rok akademicki 1933/34 (trzy trymestry)*. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1933. 147 s.
666. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów, rok akademicki 1934/35 (trzy trymestry)*. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1934. 147 s.
667. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów, rok akademicki 1935/36 (trzy trymestry)*. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1935. 149 s.
668. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów, rok akademicki 1936/37 (trzy trymestry)*. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1936. 155 s.
669. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów, rok akademicki 1937/38 (trzy trymestry)*. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1937. 164 s.
670. *Uniwersytet Jagielloński w Krakowie. Spis wykładów, rok akademicki 1938/39 (trzy trymestry)*. Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1938. 168 s.
671. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów w półroczu letnim (3-cim trymestrze) 1919/1920*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1920. 23 s.
672. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1919/1920*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1920. 64 s.
673. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Skład Uniwersytetu w roku szkolnym 1920–1921*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1921. 42 s.

674. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów w 1 i 2 trymestrze roku akademickiego 1920/1921.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1920. 24 s.
675. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Skład Uniwersytetu w latach akademickich 1921/1922 i 1922/1923.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1923. 75 s.
676. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów w trymestrze I–II roku szkolnego 1921–1922.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1921. 32 s.
677. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów w 3 trymestrze roku akademickiego 1921–1922.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1922. 26 s.
678. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów w trymestrze I i II roku akademickiego 1922–1923.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1922. 38 s.
679. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów w trymestrze III roku akademickiego 1922–1923.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1923. 32 s.
680. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Skład Uniwersytetu w latach akademickich 1923/1924 i 1924/1925.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1924. 58 s.
681. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów w roku akademickim 1923–1924.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1923. 46 s.
682. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na wydziale filozoficznym w trymestrze III roku akademickiego 1923/24.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1924. 16 s.
683. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1924–1925.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1924. 52 s.
684. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Skład Uniwersytetu w latach akademickich 1925/1926 i 1926/1927.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1925. 72 s.
685. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1925–1926.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1925. 56 s.
686. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1926–1927.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1926. 61 s.
687. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1927/1928.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1927. 71 s.

688. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1927–1928.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1927. 52 s.
689. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Skład Uniwersytetu w latach akademickich 1928/1929 i 1929/1930.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1928. 76 s.
690. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1928–1929.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1928. 52 s.
691. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1929–1930.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1929. 52 s.
692. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1930–1931.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1930. 59 s.
693. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów na rok akademicki 1931–1932 i skład Uniwersytetu w latach akademickich 1930/31 i 1931/32.* Lwów: Drukarnia naukowa, 1931. 186 s.
694. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Program wykładów oraz skład Uniwersytetu w roku akad. 1932/33.* Lwów: Drukarnia naukowa, 1932. 170 s.
695. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Skład Uniwersytetu w latach akad. 1933/34 i 1934/35.* Lwów: Drukarnia naukowa, 1934. 99 s.
696. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Spis wykładów na rok akad. 1933/34.* Lwów: Drukarnia naukowa, 1933. 77 s.
697. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Spis wykładów na rok akad. 1934/35.* Lwów: Drukarnia naukowa, 1934. 76 s.
698. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1935/36.* Lwów: Drukarnia naukowa, 1935. 98 s.
699. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Spis wykładów na rok akad. 1935/36.* Lwów: Drukarnia naukowa, 1935. 79 s.
700. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Skład Uniwersytetu w latach akademickich 1936/37 i 1937/38.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1937. 104 s.
701. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Spis wykładów w roku akademickim 1936/37.* Lwów: Drukarnia naukowa, 1936. 82 s.

702. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Spis wykładów w roku akademickim 1937/38.* Lwów: Drukarnia naukowa, 1937. 82 s.
703. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1938/39.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1938. 105 s.
704. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Spis wykładów w roku akademickim 1938/39.* Lwów: Drukarnia naukowa, 1938. 84 s.
705. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. Spis wykładów w roku akademickim 1939/40.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1939. 80 s.
706. *Uniwersytet Lwowski. Programy powszechnych wykładów uniwersyteckich. Rok XV. Serya II. Styczeń i luty 1914.* Lwów: I Związkowa drukarnia, 1914. 8 s.
707. *Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1919/1920.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1920. 35 s.
708. *Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1920/21.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1921. 38 s.
709. *Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1921/2.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1922. 46 s.
710. *Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1922/3.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1923. 48 s.
711. *Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1923/4.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1924. 45 s.
712. *Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1924/5.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1925. 52 s.
713. *Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1925/26.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1926. 56 s.
714. *Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1926/27.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1927. 70 s.
715. *Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1927/28.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1928. 72 s.
716. *Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1928/29.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1929. 84 s.

717. *Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1929/30.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1930. 84 s.
718. *Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1930/31.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1931. 84 s.
719. *Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1931/32.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1932. 60 s.
720. *Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1937/38.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1938. 86 s.
721. *Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1938/39.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1939. 84 s.
722. *Uniwersytet Poznański. Spis wykładów w półroczu jesiennym 1919.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1919. 58 s.
723. *Uniwersytet Poznański. Spis wykładów w półroczu zimowym 1920.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1920. 73 s.
724. *Uniwersytet Poznański. Spis wykładów w półroczu letnim 1920.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1920. 72 s.
725. *Uniwersytet Poznański. Spis wykładów w trimestrze pierwszym roku szkolnego 1920/21.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1920. 27 s.
726. *Uniwersytet Poznański. Spis wykładów. Trimestr pierwszy roku akademickiego 1921/22.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1921. 27 s.
727. *Uniwersytet Poznański. Spis wykładów na 1, 2, 3 trymestr roku akademickiego 1926/27.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1926. 99 s.
728. *Uniwersytet Poznański. Spis wykładów na 1, 2, 3 trymestr roku akademickiego 1931/32.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1931. 116 s.
729. *Uniwersytet Poznański. Spis wykładów i skład Uniwersytetu na rok akademicki 1932/33.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1932. 153 s.
730. *Uniwersytet Poznański. Spis wykładów i skład Uniwersytetu na rok akademicki 1933/34.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1933. 157 s.
731. *Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu i spis wykładów na rok akademicki 1934/35.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1934. 168 s.

732. *Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu i spis wykładów na rok akademicki 1935/36.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1935. 171 s.
733. *Uniwersytet Poznański. Skład Uniwersytetu i spis wykładów na rok akademicki 1936/37.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1936. 184 s.
734. *Uniwersytet Poznański. Spis wykładów na rok akademicki 1937/38.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1937. 121 s.
735. *Uniwersytet Poznański. Spis wykładów na rok akademicki 1938/39.* Poznań: Drukarnia Uniwersytetu Poznańskiego, 1938. 125 s.
736. *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Program wykładów i skład Uniwersytetu w półroczu zimowym roku akademickiego 1919/20.* Wilno: Drukarnia "Znicz", 1919. 31 s.
737. *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Spis wykładów w półroczu letnim roku akademickiego 1919/20.* Wilno: Drukarnia "Znicz", 1920. 13 s.
738. *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Spis wykładów i skład Uniwersytetu w roku akademickim 1920/21.* Wilno: Druk J. Zawadzkiego, 1920. 44 s.
739. *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Spis wykładów i skład Uniwersytetu w roku akademickim 1921/22.* Wilno: Druk J. Zawadzkiego, 1921. 61 s.
740. *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Spis wykładów w I i II trymestrze roku akademickim 1922/23.* Wilno: Druk J. Zawadzkiego, 1922. 31 s.
741. *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Spis wykładów na III trymestr i skład Uniwersytetu w roku akademickim 1922/23.* Wilno: Druk J. Zawadzkiego, 1923. 59 s.
742. *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1923/24.* Wilno: Druk J. Zawadzkiego, 1924. 43 s.
743. *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w latach akademickich 1924/25, 1925/26 i 1926/27.* Wilno: Druk J. Zawadzkiego, 1927. 51 s.
744. *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w latach akademickich 1927/28 i 1928/29.* Wilno: Druk J. Zawadzkiego, 1929. 46 s.
745. *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1933/34 oraz zmiany zasły w latach 1929/30, 1930/31, 1931/32, 1932/33.* Wilno: Druk J. Zawadzkiego, 1934. 61 s.

746. *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1934/35*. Wilno: Druk Józefa Zawadzkiego, 1935. 52 s.
747. *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1935/36*. Wilno: Druk Józefa Zawadzkiego, 1936. 60 s.
748. *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1936/37*. Wilno: Druk Józefa Zawadzkiego, 1937. 67 s.
749. *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1937/38*. Wilno: Druk Józefa Zawadzkiego, 1938. 62 s.
750. *Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie. Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1938/39*. Wilno: Druk Józefa Zawadzkiego, 1939. 121–247.
751. *Uniwersytet we Lwowie. Program wykładów w półroczu zimowym 1919/1920*. Lwów: I Związkowa drukarnia, 1919. 24 s.
752. “Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich”. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* 72, poz. 494 (1920): 1277–1294.
753. “Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich”. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej* 29, poz. 247 (1933): 594–603.
754. Wasilkowski, Eustachy. “Rozeta w zdobnictwie ludowym”. *Lud* 26 (1927): 81–83.
755. “Wykład etnograficzny dla instruktorów harcerskich”. *Lud* 21 (1922): 270.
756. “Wykłady Dyr. W. Pesslera w Polsce”. *Lud* 30 (1931): 272.
757. “Wykłady etnograficzne na prowincji”. *Lud* 26 (1927): 135.
758. “Wykłady o sztuce ludowej”. *Lud* 21 (1922): 270.
759. “Wystawa konserwatorska w Warszawie”. *Lud* 26 (1927): 134–135.
760. Zborowski, Juljusz. “Kronika etnograficzna z Podhala”. *Lud* 21 (1922): 77–80.
761. [Znamierowska-Prüfferowa, Maria]. M. Z. P. “Koło Etnologów studentów Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie”. *Lud* 30 (1931): 269–272.
762. Żejmo-Żejmis, Stanisław. *Struktura rasowa Skandynawji*. Lwów: T-wo Nauk. we Lwowie, 1937. 96 s., 5 s. tabl. i objaśnienia (Żejmo-Żejmis, Stanisław. “Struktura rasowa Skandynawji”. *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Dział III: Matematyczno-przyrodniczy* 7, zesz. 1 (1935): 1–96, 5 s. tabl. i objaśnienia).

Наукова література

763. “Академік Андрій Лобода. 1894–1924. Його життєпис і список наукових праць (3 нагоди 30-ліття його науково-літературної діяльності)”. *Записки історично-філологічного відділу ВУАН* 4 (1924): 284–293.
764. Александрович, Володимир. “Українська дерев’яна церковна архітектура: досвід інтерпретації Михайла Драгана”. Михайло Драган, *Українські дерев’яні церкви. Генеза і розвій форм: в двох частинах*. Передмова Володимир Александрович, примітки Володимир Александрович та Василь Слободян; предметно-географічний показчик, словник термінів Василь Слободян; упорядник Олександр Савчук. Харків: Видавець Савчук О. О., 2016. 13–26.
765. Байцар, Андрій. “«Оглядова карта українських земель» Степана Рудницького (1914–1921 рр.)”. *Блог Андрія Байцара*. 04.12.2016. Доступ отримано 20.08.2020. <http://baitsar.blogspot.com/2016/12/1914-1921.html>.
766. Бандрівський, Микола. “Все ще недооцінений археолог Володимир Гребеняк (1892–1915)”. *Постаті української археології. Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині* 7 (1998): 79–81.
767. Бандрівський, Микола. “Ярослав Пастернак і антропологічні студії у Львові”. *Постаті української археології. Матеріали і дослідження археології Прикарпаття і Волині* 7 (1998): 99–101.
768. Білас, Наталія. “Археологічна наука у Львівському університеті (XIX – 30-ті роки XX ст.)”. *Археологічні дослідження Львівського університету* 8 (2005): 46–114.
769. Білас, Наталія. “Кафедра доісторичної археології зі спеціальним оглядом праісторії польських земель: напрямки наукових досліджень”. *Археологічні дослідження Львівського університету* 7 (2004): 72–86.
770. Білас, Наталія. “Організація навчального процесу на кафедрі праісторії Львівського університету у 1921–1939 рр.” *Археологічні дослідження Львівського університету* 12 (2009): 204–225.

771. Білас, Наталія. “Розвиток археології у Львівському університеті у міжвоєнний період (1919–1939)”. *Археологія* 2 (2002): 151–156.
772. Білас, Наталія. “Археологічна наука у Львівському університеті (друга половина XIX – 30-ті роки XX ст.)”. Автореф. дис. канд. іст. наук. Інститут археології НАН України, 2004. 16 с.
773. Білецький, Леонід. “Володимир Перетц”. *Записки Наукового товариства імени Шевченка* 55 (1937): 234–238.
774. Боляновський, Андрій. *Убивство польських учених у Львові в липні 1941 року: факти, міфи, розслідування*. Львів: Вид-во Львів. політехніки, 2011. 188 с.
775. Бондар, Олег, Тарнавський, Роман. “Тематика історичних дисциплін у Львівському університеті (1930–1939)”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 50 (2014): 395–417.
776. Борисенко, Валентина. *Нариси з історії української етнології 1920–1930-х років*. Київ: Унісерв, 2002. 92 с.
777. Булик, Наталія. “Археологічна наука у Львові у XIX – на початку XX століття”. Автореф. дис. канд. іст. наук. ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 20 с.
778. Булик, Наталя. “Кароль Гадачек (1873–1914): нові матеріали до наукового портрету”. *Археологічні дослідження Львівського університету* 8 (2005): 151–157.
779. Булик, Наталя. *Львівська археологія XIX – початку XX століття: дослідники, наукові установи, музеї*. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, Львів. ін-т економіки і туризму, 2014. 304 с.
780. Василькевич, Галина. “Із невідомих сторінок історії української фольклористики: життєвий шлях і наукові ідеї Генріха Перльса (1904 – ?)”. *Народознавчі зошити* 1–2 (2005): 98–99.
781. “Від упорядників [Філарет Колесса, Огляд українсько-руської народної поезії]”. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна* 47 (2009): 165.
782. Вовк, Галина. “Бібліографія праць Хведора Вовка (1847–1918)”. *Народознавча спадщина Хведора Вовка. Кн. 1*, голов. ред. Ганна Скрипник. Київ: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2012. 179–245.

783. Возняк, Михайло. “Недопущання Івана Франка до доцентури у Львівському університеті”. *Іван Франко. Статті і матеріали* 1 (1948): 43–63.
784. Волошин, Мар’яна. “Любов Суха – дослідниця народних промислів українців Східних Карпат (до 25-ліття з дня смерті)”. *Народознавчі зошити* 3 (2013): 510–518.
785. Гвоздевич, Стефанія. “Катерина Матейко – дослідниця української народної кераміки”. *Народознавчі зошити* 4 (2011): 591–597.
786. Герус, Людмила. “Народна іграшка у дослідженнях Катерини Матейко”. *Народознавчі зошити* 4 (2011): 615–623.
787. Герус, Людмила. “Пам’ятна вчена рада до 100-літнього ювілею Антона Будзана”. *Народознавчі зошити* 1 (2012): 120–131.
788. Гілевич, Ігор. “Життєвий і науковий шлях етнолог, історика та мовознавця Василя Пастущина (1889–1958)”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 49 (2013): 245–272.
789. Гілевич, Ігор. “Михайло Скорик – етнолог, історик, фольклорист”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 50 (2014): 206–243.
790. Гілевич, Ігор. “Наукова та педагогічна діяльність Михайла Скорика у 1944–1947 роках”. *Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність (до 75-ліття створення історичного факультету)*. Ред. Леонід Зашкільняк, Павел Серженга. Львів: ПАІС, 2015. 302–310.
791. Гілевич, Ігор. “Українська етнографічна наука у першому повоєнному десятилітті та польові дослідження Полісся”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 43 (2008): 34–56.
792. Гілевич, Ігор. “Польові етнографічні дослідження Полісся України (друга половина XX – початок XXI ст.)”. Автореф. дис. канд. іст. наук. ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 20 с.
793. Глушко, Михайло. “«Материяли до українсько-руської етнології» – історичне видання Наукового товариства імені Шевченка у Львові (до 120-річчя початку друку)”. *Народна творчість та етнологія* 3 (2019): 5–24.

794. Глушко, Михайло. “Антропологічні студії в Науковому товаристві імені Шевченка (кінець XIX – 30-ті роки XX ст.)”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 45 (2010): 414–434.
795. Глушко, Михайло. “Етнографічна комісія Наукового товариства імені Шевченка у Львові (1898–1940): персональний склад, функції”. *Дрогобицький краєзнавчий збірник* 21 (2019): 317–348.
796. Глушко, Михайло. “Михайло Грушевський – ініціатор та організатор етнографічних досліджень в НТШ”. *Народознавчі зошити* 1–2 (2008): 14–20.
797. Глушко, Михайло. “Надсяння – перлина українських етнічних земель”. Михайло Глушко, Леся Хомчак. *Надсяння: традиційна культура і побут (етнолінгвістичні скарби)*. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, НТШ, 2017. 11–49.
798. Глушко, Михайло. “Народознавчі дисципліни у дослідженнях Наукового товариства ім. Шевченка: дефініції і предметний засяг”. *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 259 (2010): 337–363.
799. Глушко, Михайло. “Підгір’я – окрема етнографічна одиниця України?”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 48 (2013): 299–318.
800. Глушко, Михайло. *Генезис тваринного запрягу в Україні (Культурно-історична проблема)*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 448 с.
801. Головацький, Іван. *Іван Раковський (1874–1949). Життєписно-бібліографічний нарис*. Львів: НТШ, 2004. 218 с. (Видатні діячі НТШ, ч. 9).
802. Гонтар, Таїсія. “Дослідник і охоронець народної культури”. *Народознавчі зошити* 4 (2011): 586–590.
803. Горак, Роман, Гнатів, Ярослав. *Іван Франко. Книга сьома: Протистояння*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 584 с.
804. Горак, Роман, Гнатів, Ярослав. *Іван Франко. Книга шоста: В поті чола*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 532 с.
805. Горинь, Ганна, Никорак, Олена. “Катерина Матейко: штрихи до творчого портрета”. *Народознавчі зошити* 6 (2000): 1102–1111.

806. Граб, Уляна. *Музикологія як університетська дисципліна: Львівська музикологічна школа Адольфа Хибінського (1912–1941)*. Львів: Вид-во УКУ, 2009. 178 с.
807. Гудима, Юрій, Качмар, Володимир, Тарнавський, Роман. “Universitas Leopoliensis: posce te ipsum (Праці з історії Львівського університету)”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том II: Л–Я*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 746–750.
808. Дашкевич, Ярослав. “Боротьба з Грушевським та його школою у Львівському університеті за радянських часів”. *Михайло Грушевський і українська історична наука. Матеріали наукових конференцій, присвячених Михайлові Грушевському (Львів, 24–25 жовтня 1994 р., Харків, 25 серпня 1996 р., Львів, 29 вересня 1996 р.)*. Ред. Ярослав Грицак, Ярослав Дашкевич. Львів: Ін-т іст. досліджень ЛДУ імені Івана Франка, Львів. від-ня Ін-ту укр. археографії та джерелознавства ім. Михайла Грушевського НАН України, 1999. 226–267.
809. Довгалюк, Ірина. “Архів Філарета Колесси у Львові”. *Родина Колессів – спадкоємність науково-мистецької традиції (з нагоди 140-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси)*. Упоряд. Ірина Довгалюк, Андрій Вовчак. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 14–32.
810. Довгалюк, Ірина. *Фонографування народної музики в Україні: історія, методологія, тенденції*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 650 с.
811. Івашків, Василь, Марків, Руслан. “Біля витоків української фольклористики у Львівському університеті”. *Міфологія і фольклор* 3–4 (2010): 18–26.
812. *Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність (до 75-річчя створення історичного факультету)*. Ред. Леонід Зашкільняк, Павел Серженга. Львів: ПАІС, 2015. 412 с.
813. Капелюшний, Валерій, Казакевич, Геннадій, Чернищук, Наталія. *Українська етнологія у європейському контексті (друга половина XIX ст. – 20-ті рр. XX ст.)*. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2013. 209 с.

814. Качмар, Володимир, Тарнавський, Роман. “Філософський факультет Львівського університету в австрійський період (від відновлення до утраквізації навчального закладу)”. *Красзнавство* 1 (2013): 81–90.
815. Качмар, Володимир. “Львівський національний університет імені Івана Франка. Історичний нарис”. *Літопис випускників Львівського національного університету імені Івана Франка*. Київ: Логос Україна, 2010. 12–51.
816. Качмар, Володимир. “Львівський національний університет імені Івана Франка на зламі тисячоліть”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том I: А–К*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 96–115.
817. Качмар, Володимир. *За український університет у Львові. Ідея національної вищої школи у суспільно-політичному житті галицьких українців (кінець XIX – початок XX ст.)*. Львів: ЛДУ імені Івана Франка, 1999. 118 с.
818. Кирчів, Роман. “Зв’язки українських учених з «Towarzystwem Ludoznawczym»”. *Студії з українсько-польського етнокультурного пограниччя*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 350–362.
819. Кирчів, Роман. “Опілля як етнографічно-фольклорний регіон України”. *Народознавчі зошити* 1–2 (2005): 50–59.
820. Кирчів, Роман. “Українська тема в народознавчій парадигмі Адама Фішера”. *Народознавчі зошити* 4 (2011): 561–575.
821. Кирчів, Роман. “Українська тема в народознавчій парадигмі Адама Фішера”. Роман Кирчів. *Студії з українсько-польського етнокультурного пограниччя*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 363–391.
822. Кирчів, Роман. *Етнографічне дослідження Бойківщини*. Київ: Наук. думка, 1978. 175 с.
823. Кислий, Василь. *Українські високі школи у Львові і студентський рух у Західній Україні у першій половині XX ст.* Львів: Ред.-вид. відділ при управлінні по пресі, 1991. 144 с.
824. Клодницький, Зигмунт. “Етнографічні матеріали, що стосуються Західного Поділля в архіві польського народознавчого товариства та в архіві Йозефа Гайка”. *Народознавчі зошити* 3 (1997): 180–181.

825. Кметь, Василь. “Львівський єзуїтський університет”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том I: А–К*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 16–37.
826. Козицький, Андрій. “Анджей Гавронський (1885–1927): визначний поліглот та організатор сходознавчих студій у Львівському університеті”. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету* 19–20 (2018–2019): 481–496.
827. Козицький, Андрій. “Львівські сходознавці першої третини ХХ століття”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 45 (2010): 389–410.
828. Козловський, Сергій. “Медієвістика у Львівському університеті (1784–1914)”. Автореф. дис. канд. іст. наук. ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 20 с.
829. Крикун, Микола. “Львівський університет австрійського періоду”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том I: А–К*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 38–53.
830. Крикун, Микола. “Як писалася історія Львівського університету в радянський час”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 49 (2013): 287–292.
831. Купин, Леся. “Наріжний камінь для дослідження історії Львівського університету (Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка: в 2 т. / Видавнича рада: І. О. Вакарчук (голова), М. В. Лозинський (заст. голови), Р. М. Шуст (заст. голови), В. М. Качмар (відп. секретар) та ін. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. Т. I: А–К. 716 с. + 112 вкл.; Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. Т. II: Л–Я. 764 с. + 224 вкл.)”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 50 (2014): 579–588.
832. Лаврецький, Роман. “Історична освіта та наука у Львівському університеті в 1918–1939 роках”. Автореф. дис. канд. іст. наук. ЛНУ імені Івана Франка, 2000. 20 с.
833. *Львівський державний університет імені Ів. Франка*. Ред. Роман Волков. Львів: ЛДУ, 1947. 36 с.
834. *Львівський університет*. Відп. ред. Володимир Чугайов, заст. відп. ред. Степан Макаруч. Львів: Вища школа, 1986. 148 с.

835. Макарчук, Степан. “Етнологія у Львівському університеті”. *Етнічна культура українців*. Відп. ред. Михайло Глушко. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 11–29.
836. Макарчук, Степан. “Львівський державний університет імені Івана Франка”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том I: А–К*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 78–95.
837. Маковецька, Христина. “Той, хто «працював з серцем»”. *Народознавчі зошити* 6 (2000): 1117–1127.
838. Маковецька, Христина. “Той, хто «працював з серцем»”. Роман Гарасимчук. *Народні танці українців Карпат. Книга 2. Бойківські і лемківські танці*. Ред. Роман Кирчів. Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2008. 288–307.
839. Матвієнко, Галина. “Теологічний факультет Львівського університету (1869–1918)”. Автореф. дис канд. іст. наук. ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 20 с.
840. Мовна, Уляна. “Причинки до окреслення місця Юзефа Гайка (1907–1987) у системі етнокультурних координат України та Польщі”. *Матеріали до української етнології* 7 (2008): 102–105.
841. Моздир, Микола. “Вчений-народознавець”. *Народознавчі зошити* 6 (2000): 1114–1116.
842. Моздир, Микола. “Вчений-народознавець”. Роман Гарасимчук. *Народні танці українців Карпат. Книга 2. Бойківські і лемківські танці*. Наук. ред. Роман Кирчів. Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2008. 308–313.
843. Мудрий, Василь. *Змагання за українські університети в Галичині*. Ред. Олег Романів. Львів, Нью-Йорк: НТШ, 1999. 194 с.
844. Мудрий, Василь. *Український університет у Львові (1921–1925)*. Нюрнберг: Час, 1948. 59 с.
845. Надрага, Марта. “До сильвети др. Івана Кухти – директора Державної центральної педагогічної бібліотеки у Львові 1933–1945 рр.” *Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника* 3 (2010): 659–673.

846. Никорак, Олена. “Наукова спадщина Катерини Матейко в українському народознавстві (до 100-ліття від дня народження)”. *Народознавчі зошити* 4 (2011): 576–585.
847. Остапик, Ольга. “Катерина Іванівна Матейко – етнограф, музейник, мистецтвознавець, дослідник народної культури”. *Народознавчі зошити* 4 (2011): 598–604.
848. Павлюк, Степан, Кирчів, Роман. “Унікальне дослідження і його автор”. Роман Гарасимчук. *Народні танці українців Карпат. Книга 1. Гуцульські танці*. Наук. ред. Роман Кирчів. Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2008. 5–28.
849. Пацай, Тамара. “Діяльність Болеслава Росінського на кафедрі антропології Університету Яна Казимира”. *Етнічна історія народів Європи* 43 (2014): 15–20.
850. Пацай, Тамара. “Етнографічні експедиції Товариства приятелів Гуцульщини”. *Народознавчі зошити* 1 (2018): 112–124.
851. Пацай, Тамара. “Особливості етнографічних студій в НТШ у міжвоєнний період (на основі протоколів засідань Етнографічної комісії)”. *Народознавчі зошити* 2 (2012): 294–299.
852. Пацай, Тамара. “Польське етнографічне товариство у Львові: міжнародна співпраця за умов міжвоєнного часу”. *Гуржіївські історичні читання* 7 (2014): 129–132.
853. Пацай, Тамара. “Представництво етнографічної комісії НТШ на міжнародних наукових заходах у 20–30-х рр. XX століття: хронологія подій”. *Народознавчі зошити* 4 (2016): 769–776.
854. Пацай, Тамара. “Театральні рецензії Адама Фішера: на основі матеріалів газети «Wiek Nowy»”. *Етнічна історія народів Європи* 46 (2015): 109–115.
855. Пилипчук, Святослав. *Фольклористична концептосфера Івана Франка*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 466 с.
856. Подоляка, Тамара. “Лемки, бойки та гуцули у дослідженнях польських етнографів 20–20-х рр. XX ст.: історіографічний аспект”. *Łemkowie, bojkowie, rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa* 4, cz. 2 (2012): 593–598.

857. Притула, Ярослав, Тарнавський, Роман. “Львівський університет до середини ХХ століття”. *Leopolis Scientifica. Наука у Львові до середини ХХ століття. Ч. 1. Наукові осередки*. Ред. Олег Петрук. Львів: Артос, 2020. 3–78.
858. Притула, Ярослав, Тарнавський, Роман. “Університет Яна Казимира у Львові”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том I: А–К*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 54–77.
859. *Родина Колессів у духовному та культурному житті України кінця ХІХ – ХХ століття (з нагоди 130-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси та 100-річчя від дня народження академіка Миколи Колесси)*. Упоряд. Ірина Довгалюк, Андрій Вовчак. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2005. 476 с. (Українська філологія: школи, постаті, проблеми, вип. 5).
860. *Родина Колессів – спадкоємність науково-мистецької традиції (з нагоди 140-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси)*. Упоряд. Ірина Довгалюк, Андрій Вовчак. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 728 с. (Українська філологія: школи, постаті, проблеми, вип. 13).
861. Романюк, Тарас. *Ярослав Пастернак. Життєпис вченого*. Львів: Манускрипт-Львів, 2018. 424 с.
862. Руда, Оксана. *Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та реценції*. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2019. 802 с.
863. Сапеляк, Оксана. *Етнографічні студії в Науковому товаристві ім. Шевченка (1898–1939 рр.)*. Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2000. 208 с.
864. Свенціцька, Віра. “Михайло Драган – дослідник монументального мистецтва Західної України”. *Записки Наукового товариства імені Шевченка* 227 (1994): 183–195.
865. Ситник, Олександр. *Археологічна наука у Львові. Перша половина ХХ ст.* Львів, Жешів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. 365 с.
866. Сокіл, Ганна. *Українська фольклористика в Галичині кінця ХІХ – першої третини ХХ століття: історико-теоретичний дискурс*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 588 с.

867. Станкевич, Михайло. “Антін Будзан: Широчінь інтересів дослідника”. *Народознавчі зошити* 4 (1998): 429–430.
868. Староста, Мар’яна. “Перша експедиція Катедри фольклору й етнографії Львівського державного університету імені Івана Франка”. *Spheres of Culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies* 3 (2012): 355–362.
869. Тарнавський, Роман. “Специфика учебного процесса на Кафедре этнологии Львовского университета в 1924–1939 годах”. *Tradicija ir Dabartis* 12 (2017): 333–341.
870. Тарнавський, Роман. “«Кабінетні вчені» Етнологічного інституту Університету Яна Казимира у Львові: Іван (Ян) Кухта та Кароль Кораний”. *Науковий збірник Закарпатського музею народної архітектури та побуту* 4 (2018): 8–14.
871. Тарнавський, Роман. “«Народна культура околиць Потелича і Гір» Ольги Гаєк (Гайкової) у контексті дослідження волинсько-надсянського пограниччя”. *На пограниччі культур та етносів: взаємодії як спосіб комунікації та еволюції: тези доповідей учасників міжнародної наукової конференції* (Львів, Винники, 7–10 листопада 2018 р.). Львів, Винники: КЗ ЛОР “Історико-краєзнавчий музей” (м. Винники), Ін-т археології Жешув. ун-ту, каф. археології та спеціальних галузей історичної науки ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 68–69.
872. Тарнавський, Роман. “Антропологічний напрям славістичних студій у Львівському університеті (1920–1930-ті роки)”. *Проблеми слов’янознавства* 65 (2016): 178–184.
873. Тарнавський, Роман. “Антропологічно-етнологічний інститут Львівського університету як основа формування наукової школи Яна Чекановського”. *Народознавчі зошити* 1 (2014): 18–28.
874. Тарнавський, Роман. “Атрибути-символи весільної обрядовості українців у дослідженнях народознавців Львівського університету кінця XVIII – першої третини XX ст.” *Мотив – стиль, образ – знак у контексті давніх культур і традицій: тези доповідей учасників міжнародної наукової конференції* (Львів,

Винники, 6–9 листопада 2019 р.). Львів, Винники: КЗ ЛОР “Історико-краєзнавчий музей” (м. Винники), Ін-т археології Жешув. ун-ту, каф. археології та спеціальних галузей історичної науки ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 32.

875. Тарнавський, Роман. “Вклад народознавців Львівського університету у польові дослідження традиційної культури українців Карпат (кінець XVIII – початок XXI ст.)”. *Фортеця. Збірник заповідника “Тустань”* 3 (2018): 426–434.

876. Тарнавський, Роман. “Внесок народознавців Львівського університету у польові дослідження традиційної культури українців Карпат (кінець XVIII – початок XXI ст.)”. *Пам’ятки Тустані в контексті освоєння Карпат у доісторичну добу та в середньовіччі; проблеми їх збереження та використання*. Львів: “Тустань”, “Польська академія наук” у Києві, 2016. 113–116.

877. Тарнавський, Роман. “Габілітація Адама Фішера у Львівському університеті: передумови, перебіг, результати”. *Spheres of Culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies* 3 (2012): 346–354.

878. Тарнавський, Роман. “Діяльність професора Адама Фішера на кафедрі фольклору й етнографії Львівського університету”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* Спецвип.: На пошану проф. Романа Шуста (2019): 478–488.

879. Тарнавський, Роман. “Докторати з етнографії та етнології у Львівському університеті (1930-ті рр.)”. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія* 17 (2016): 99–106.

880. Тарнавський, Роман. “Етнологічний інститут Львівського університету (1924–1939) як основа формування наукової школи Адама Фішера”. *Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність (до 75-ліття створення історичного факультету)*. Ред. Леонід Зашкільняк, Павел Серженга. Львів: ПАІС, 2015. 167–173.

881. Тарнавський, Роман. “Етнологічний інститут Львівського університету: формування колективу та напрямів діяльності (1924–1939)”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 50 (2014): 158–179.

882. Тарнавський, Роман. “З історії видання “Записок історичного та філологічного факультетів” Львівського університету”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 50 (2014): 283–285.
883. Тарнавський, Роман. “Катедра антропології Львівського університету «За перших і других совітів»”. *Spheres of Culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies* 5 (2013): 252–261.
884. Тарнавський, Роман. “Кафедра антропології та етнології Львівського університету під керівництвом Яна Чекановського: створення та перші роки діяльності”. *Вісник Інституту археології* 8 (2013): 105–120.
885. Тарнавський, Роман. “Кафедри народознавчого спрямування Українського університету у Львові: викладачі та специфіка навчального процесу”. *Вісник Інституту археології* 9 (2014): 66–79.
886. Тарнавський, Роман. “Концепт “генеалогія підрозділу” як складова проблемно-хронологічного підходу до висвітлення історії Львівського університету (на прикладі кафедри етнології)”. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету* 21 (2020): 350–357.
887. Тарнавський, Роман. “Міжнародна діяльність народознавців Львівського університету в 1920-х – на початку 1940-х років”. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету* 19–20 (2018–2019): 497–505.
888. Тарнавський, Роман. “Народознавчі студії у Львівському університеті наприкінці XVIII – у першій половині XX ст.: причинки до історіографії питання”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* Спецвип.: На пошану проф. Олексія Сухого (2017): 140–149.
889. Тарнавський, Роман. “Один рік з життя професора Львівського університету Адама Фішера: 1940”. *Polska i ukraińska etnologia dzisiaj. Kontynuacje i perspektywy (Lwów, 24–27.IX.2015): abstrakty*. Wrocław, Lwów: PTL, 2015. 46.
890. Тарнавський, Роман. “Пам’яті Адама Фішера. Життєпис професора етнології Львівського університету”. *Народна творчість та етнологія* 5 (2013): 40–53.

891. Тарнавський, Роман. “Праця Романа Ростислава Єндика «Краніологічний аналіз Львівської козацької могили XVII ст.»”. *Козацтво в історії України (до 360-річчя битви під Батогом)*. Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2012. 165–167.
892. Тарнавський, Роман. “Проблема історико-етнографічного районування української етнічної території у працях Адама Фішера”. *Сторінки історії* 43 (2017): 73–81.
893. Тарнавський, Роман. “Релігійна тематика у працях Адама Фішера”. *Історія релігій в Україні* 1 (2014): 755–761.
894. Тарнавський, Роман. “Рішення ради Львівського державного університету імені Івана Франка про присвоєння наукових ступенів та вчених звань (січень–травень 1941 р.)”. *Історичний архів. Наукові студії* 17 (2016): 22–29.
895. Тарнавський, Роман. “Слов’янська етнографія та етнологія в навчальних курсах Адама Фішера”. *Проблеми слов’янознавства* 64 (2015): 81–92.
896. Тарнавський, Роман. “Станіслав Цішевський: життєпис, наукові праці та педагогічна діяльність”. *Народознавчі зошити* 2 (2013): 279–288.
897. Тарнавський, Роман. “Стаття Станіслава Цішевського “Південнослов’янська спряжка і отариця «Руської Правди»” в контексті дослідження звичаїв трудової взаємодопомоги”. *Науковий збірник Закарпатського музею народної архітектури та побуту* 6 (2019): 390–397.
898. Тарнавський, Роман. “Степан Макарчук і тяглість традиції етнологічних студій у Львівському університеті”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 51 (2015): 82–95.
899. Тарнавський, Роман. “Тенденції розвитку народознавства у Львівському університеті у другій половині XVII – на початку XX століття”. *Народна творчість та етнологія* 4 (2015): 76–85.
900. Тарнавський, Роман. “Традиції міждисциплінарних студій у підготовці народознавців (на прикладі кафедр народознавчого спрямування Львівського університету першої половини XX століття)”. *VII Колессівські читання (До 200-ліття з дня народження Пантелеймона Куліша) (Львів, 25 жовтня 2019 р.)*.

Доступ отримано 20.08.2020. <https://philology.lnu.edu.ua/conference/siomi-kolessivski-chytannia>.

901. Тарнавський, Роман. “Формування колективу кафедри фольклору й етнографії Львівського університету під керівництвом Філарета Колесси”. *Родина Колессів – спадкоємність науково-мистецької традиції (з нагоди 140-річчя від дня народження академіка Філарета Колесси)*. Упоряд. Ірина Довгалюк, Андрій Вовчак. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 33–50.
902. Тарнавський, Роман. “Ян Фальковський: життєвий шлях та науково-педагогічна діяльність”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 48 (2013): 410–431.
903. Тарнавський, Роман. *Кафедра етнології Львівського університету. Класичний період (1910–1947)*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 236 с.
904. Тихонов, Игорь. “Ф. К. Волков в Санкт-Петербурге”. *Археологія і давня історія України* 9 (2012): 301–309.
905. Франко, Іван. “Stanisław Ciszewski, Ognisko. Studium etnologiczne. Краків, 1903, стор VII + 298. [Рец.]”. Іван Франко. *Додаткові томи до зібрання творів у п'ятдесяти томах. Том 54: Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці (1896–1916)*. Київ: Наук. думка, 2011. 433–435.
906. Франко, Іван. “Огляд праць над етнографією Галичини в ХІХ в.” Іван Франко. *Додаткові томи до зібрання творів у п'ятдесяти томах. Том 54: Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці (1896–1916)*. Київ: Наук. думка, 2011. 259–271.
907. Франко, Оксана. “Федір Кіндратович Вовк (1847–1918)”. *Федір Вовк*. Нью-Йорк: УВАН, 1997. 10–237.
908. Франко, Оксана. *Федір Вовк – вчений і громадський діяч*. Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2001. 378 с.
909. Фуко, Мішель. *Археологія знання*. Пер. з фр. Віктор Шовкун. Київ: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2003. 326 с.

910. Цуркан, Мар'яна. “Етнографічні дослідження у Львові кінця 30-х – 50-ті роки ХХ ст.” Автореф. дис. канд. іст. наук. Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Ін-т народознавства НАН України, 2015. 21 с.
911. Чернищук, Наталія. “Дослідження впливу зарубіжних наукових шкіл на розвиток етнології в Україні у другій половині ХІХ ст. – 20-х рр. ХХ ст. в сучасній українській історіографії”. *Етнічна історія народів Європи* 38 (2012): 85–89.
912. Чернищук, Наталія. “Вплив зарубіжних наукових шкіл на розвиток етнологічних знань в Україні (друга половина ХІХ ст. – 1920-ті рр.)”. Автореф. дис. канд. іст. наук. КНУ імені Тараса Шевченка, 2012. 18 с.
913. Чорній, Петро. “Етнічна група: дефініція поняття”. *Наукові зошити історичного факультету Львівського університету* 11 (2010): 36–43.
914. Шуст, Роман, Тарнавський, Роман. “Історична наука у Львівському університеті: 350 років розвитку”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 49 (2013): 11–41.
915. Шуст, Ярослав. *Ф. М. Колесса*. Київ: Мистецтво, 1955. 60 с.
916. Юрейко, Павло. “Медієвістичні студії у Львівському університеті в міжвоєнний період (1919–1939)”. Автореф. дис. канд. іст. наук. ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 19 с.
917. *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*. Red. Adam Redzik. Krakow: Wysoki Zamek, Instytut Pamięci Narodowej, 2015. 1302 s.
918. *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*. Red. Adam Redzik. Krakow: Wysoki Zamek, 2017. 1312 s.
919. Armon, Krystyna. “Adam Robert Fischer (1889–1943)”. *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom II*. Red. Ewa Fryś-Pietraszkowa i Anna Spiss. Wrocław, Kraków: PTL, Oddział PTL w Krakowie, 2007. 77–83.
920. Armonowie, Krystyna i Witold. “Eugeniusz Frankowski (1884–1962)”. *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom I*. Red. Ewa Fryś-Pietraszkowa, Anna Kowalska-Lewicka, Anna Spiss. Kraków: Wyd-wo Nauk. DWN, Oddział PTL w Krakowie, 2002. 98–103.

921. Bar, Joanna, Czekanowska, Anna. "Jan Czekanowski (1882–1965)". *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom I.* Red. Ewa Fryś-Pietraszkowa, Anna Kowalska-Lewicka, Anna Spiss. Kraków: Wyd-wo Nauk. DWN, Oddział PTL w Krakowie, 2002. 52–56.
922. Bar, Joanna. "African studies of Jan Czekanowski". *Africana Bulletin* 48 (2000): 11–45.
923. Bar, Joanna. "Dziennik podróży afrykańskiej Jana Czekanowskiego, czerwiec–listopad 1907 r.: rekonstrukcja wydarzeń". *Afryka: biuletyn Polskiego Towarzystwa Afrykanistycznego* 42 (2015): 103–124.
924. Bar, Joanna. "Dziennik podróży afrykańskiej Jana Czekanowskiego: ostatni etap podróży (31 marzec 1908 – 1 kwietnia 1909): rekonstrukcja wydarzeń". *Afryka: biuletyn Polskiego Towarzystwa Afrykanistycznego* 44 (2016): 109–129.
925. Bar, Joanna. "Organizacja ekspedycji badawczej na kontynencie afrykańskim u progu XX wieku na podstawie relacji Jana Czekanowskiego". *Lud* 80 (1996): 237–246.
926. Bar, Joanna. *Afrykanistyczne badania Jana Czekanowskiego: w stulecie wyprawy.* Kraków: Wyd-wo Nauk. Akademii Pedagogicznej, 2007. 158 + [14] s.
927. Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutzowa, Cezarja. "Zakład etnologii Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie i jego zadania". *Balticoslavica* 1 (1933): 76–98.
928. Bieńkowski, Wiesław. "Jan Stanisław Bystroń (1892–1964)". *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom I.* Red. Ewa Fryś-Pietraszkowa, Anna Kowalska-Lewicka, Anna Spiss. Kraków: Wyd-wo Nauk. DWN, Oddział PTL w Krakowie, 2002. 29–35.
929. Brzezińska, Anna Weronika, Czachowski, Hubert. *Wielkopolanin we Lwowie: Antoni Kalina (1846–1906) – sławista i etnograf.* Wrocław, Ostrów Wielkopolski: PTL, Urząd miasta Ostrowa Wielkopolskiego, 2016. 112 s.
930. Bukowska-Floreńska, Irena. "Stanisław Bronisław Ciszewski (1865–1930)". *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom III.* Red. Anna Spiss, Zofia Szromba-Rysowa. Wrocław, Kraków: PTL, Oddział PTL w Krakowie, 2010. 35–40.
931. Burszta, Józef. "Etnografia Polska a ziemie Zachodnie". *Lud* 55 (1971): 15–28.

932. Bystron, Jan Stanisław. "Marja Barthel de Weydenthal. Uroczne oczy. Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie. Dział II, tom 1, zeszyt 3, str. 52". *Lud* 21 (1922): 162.
933. Czachowski, Hubert. "Karol Wilhelm Koranyi (1897–1964)". *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne. Tom IV*. Red. Anna Spiss, Jan Święch. Wrocław: PTL, 2014. 99–104.
934. Draus, Jan. *Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie. 1918–1946. Portret kresowej uczelni*. Krakow: Księgarnia Akademicka, 2007. 328 s.
935. Engelking, Anna, Linkiewicz, Olga. "Jan Kanty Emil Alfred Falkowski (1901–ok. 1940)". *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom III*. Red. Anna Spiss, Zofia Szromba-Rysowa. Wrocław, Kraków: PTL, Oddział PTL w Krakowie, 2010. 61–72.
936. Finkel, Ludwik, Starzyński, Stanisław. *Historia uniwersytetu Lwowskiego. Część I: Do r. 1869*. Lwów: Drukarnia E. Winiarza, 1894. 351 s.
937. Finkel, Ludwik, Starzyński, Stanisław. *Historia uniwersytetu Lwowskiego. Część II: 1869–1894*. Lwów: Drukarnia E. Winiarza, 1894. 417 s.
938. Gajek, Józef. "Śp. Profesor Dr Adam Fischer". *Adam Fischer*. Red. Piotr Grochowski, Adrian Mianecki. Toruń, Wrocław: PTL, 2015. 49–55.
939. Gajek, Józef. "Śp. Profesor Dr Adam Fischer". *Lud* 36 (1946): 6–18.
940. Gajkova, Olga. "Historia Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego. Jego powstanie, rozwój i znaczenie w ciągu 70-lecia". *Lud* 51 (1967): 7–60.
941. Gładkowski, Krzysztof. "Stanisław Poniatowski (1884–1945)". *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom II*. Red. Ewa Fryś-Pietraszkowa i Anna Spiss. Wrocław, Kraków: PTL, Oddział PTL w Krakowie, 2007. 270–277.
942. Goldberg-Mulkiewicz, Olga. "Giza (Gizela) Frenkel (Frankel, Fränklowa, Fraenkłowa) (1895–1984)". *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom I*. Red. Ewa Fryś-Pietraszkowa, Anna Kowalska-Lewicka, Anna Spiss. Kraków: Wyd-wo Nauk. DWN, Oddział PTL w Krakowie, 2002. 104–105.

943. *Historia w Uniwersytecie Lwowskim. Badania i nauczanie (do 1939 roku)*. Red. Jerzy Maternicki, Joanna Pisulińska, Leonid Zaszkilniak. Rzeszów: Wyd-wo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2016. 662 s.
944. *Jan Czekanowski*. Red. Marek Pacukiewicz, Małgorzata Kołodziej. Katowice: Wyd-wo Uniwersytetu Śląskiego, 2017. 259 s., tabl., il.
945. Jasiewicz, Zbigniew. "Etnologia polska. Między etnografią a antropologią kulturową". *Nauka* 2 (2006): 65–80.
946. Jasiewicz, Zbigniew. "Skąd, z czym i w jaki sposób etnografia / etnologia / antropologia pojawiła się przed 100 laty w odrodzonym państwie polskim". *Lud* 102 (2018): 41–83.
947. Kaminśkyj, Wiaczesław. "Adam Fischer. Lud Polski. Podręcznik Polski, opracowany z zasiłku Ministerstwa wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Z 3 mapami i 58 ilustr. w tekście. Lwów – Warszawa – Kraków 1926. S. IV + 240". *Lud* 26 (1927): 104–106.
948. Klimaszewska, Jadwiga. "Kazimierz Teofil Franciszek Moszyński (1887–1959)". *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom I*. Red. Ewa Fryś-Pietraszkowa, Anna Kowalska-Lewicka, Anna Spiss. Kraków: Wyd-wo Nauk. DWN, Oddział PTL w Krakowie, 2002. 209–214.
949. Kłodnicki, Zygmunt, Kowalska-Lewicka, Anna. "Józef Ludwik Franciszek Gajek (1907–1987)". *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom I*. Red. Ewa Fryś-Pietraszkowa, Anna Kowalska-Lewicka, Anna Spiss. Kraków: Wyd-wo Nauk. DWN, Oddział PTL w Krakowie, 2002. 106–110.
950. Kłodnicki, Zygmunt. "Dzieje Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (1895–1995)". *Przyczynki do etnografii Zamojszczyzny*. 1995. Доступ отримано 20.08.2020. <http://biblioteka.teatrnn.pl/dlibra/Content/11058>.
951. Kłodnicki, Zygmunt. "Olga Maria Gajkowa (Gajekowa) (1907–1987)". *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom I*. Red. Ewa Fryś-Pietraszkowa, Anna Kowalska-Lewicka, Anna Spiss. Kraków: Wyd-wo Nauk. DWN, Oddział PTL w Krakowie, 2002. 111–113.

952. Kołodziej, Małgorzata. "O pamięci badacza terenowego na przykładzie afrykańskich dzienników Jana Czekanowskiego". *Laboratorium Kultury* 6 (2017): 161–181.
953. Kowalski, Krzysztof Maciej. "Jan Leciejewski (docent prywatny Uniwersytetu Lwowskiego) jako badacz run i runicznych pomników słowiańskich. Studium z historii runologii polskiej". *Історія та історики у Львівському університеті: традиції та сучасність (до 75-ліття створення історичного факультету)*. Red. Леонід Зашкільняк та Павел Серженга. Львів: ПАІС, 2015. 174–184.
954. *Kronika Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (1895–1995)*. Red. Zygmunt Kłodnicki. Wrocław: Wyd-wo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1997. 239 s.
955. Krzyśko, Mirosław. "Jan Czekanowski (1882–1965)". *Statistics in Transition: journal of the Polish Statistical Association* 13, zesz. 1 (2012): 161–168.
956. Krzyśko, Mirosław. "Jan Czekanowski: anthropologist and statistician". *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Oeconomica* 228 (2009): 21–32.
957. Kwaśniewska, Anna. "Wstęp do artykułu Adama Fischera «Działalność naukowa Instytutu Bałtyckiego na polu etnografii i etnologii»". *Acta Cassubiana* 7 (2005): 197–202.
958. Linkiewicz, Olga. "Henryk (Henach) Perls (1904–1943)". *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom V*, red. Jan Święch i Katarzyna Ceklarz. Wrocław, Kraków: PTL, Oddział PTL w Krakowie, 2019. 153–156.
959. Linkiewicz, Olga. "Wilhelm Zbigniew Józef Tabor (1909–1983)". *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom V*. Red. Jan Święch i Katarzyna Ceklarz. Wrocław, Kraków: PTL, Oddział PTL w Krakowie, 2019. 208–211.
960. Malinowski, Andrzej. "Antropologia poznańska XX wieku". *Homines Hominibus* 1 (2008): 33–74.
961. Malinowski, Andrzej. "Profesor Franciszek Wokroj (1906–1991) – jego życie i dzieło". *Przegląd Naukowy Kultury Fizycznej Uniwersytetu Rzeszowskiego* 10, zesz. 2 (2007): 179–181.
962. Malinowski, Andrzej. "Profesor Franciszek Wokroj (1906–1991)". *Przegląd Antropologiczny* 56, zesz. 1–2 (1993): 3–4.

963. Michalska, Małgorzata. "Działalność Towarzystwa Ludoznawczego we Lwowie w latach I wojny światowej i w okresie dwudziestolecia międzywojennego". *Lud* 102 (2018): 101–122.
964. Persowski, Franciszek. "Bachmann A. Dach w słowiańskim budownictwie ludowym. Lwów: Nakładem Towarzystwa Naukowego, 1929. – 205 s.". *Ziemia* 16, zesz. 12 (1931): 230–232.
965. *Polska i ukraińska etnologia dzisiaj. Kontynuacje i perspektywy* (Lwów, 24–27 września 2015): abstrakty. Wrocław, Lwów: PTL, 2015. 52 s.
966. *Profesor Leon Kozłowski*. Red. Stefan Karol Kozłowski, Oleksandr Sytnyk. Lwów, Warszawa: Uniwersytet Warszawski, 2010. 540 s.
967. *Przeszłość etnologii polskiej w jej teraźniejszości*. Red. Zbigniew Jasiewicz, Teresa Karwicka. Poznań: DALET, 2001. 183 s.
968. Rataj, Andrzej. "Julian Talko-Hryncewicz (1850–1936)". *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom III*. Red. Anna Spiss, Zofia Szromba-Rysowa. Wrocław, Kraków: PTL, Oddział PTL w Krakowie, 2010. 236–241.
969. Redzik, Adam. "Antropologia i etnologia". *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*. Red. Adam Redzik. Kraków: Wysoki Zamek, Instytut Pamięci Narodowej, 2015. 653–657.
970. Redzik, Adam. "Antropologia i etnologia". *Academia Militans. Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie*. Red. Adam Redzik. Kraków: Wysoki Zamek, 2017. 653–657.
971. Simonides, Dorota. "Miejsce Adama Fischera w historii polskiej folklorystyki". *Adam Fischer*. Red. Piotr Grochowski i Adrian Miancki. Toruń, Wrocław: PTL, 2015. 23–47.
972. Simonides, Dorota. "Z historii polskiej folklorystyki. Miejsce Adama Fischera". *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Opolskiego. Folklorystyka* 3 (1993): 25–44.
973. Spiss, Anna. "Aleksander Paweł Jaworczak (1908–1993)". *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom IV*. Red. Anna Spiss, Jan Świąch. Wrocław: PTL, 2014. 75–82.
974. Tarnavskiy, Roman. "Disciplines of Ethnological Specialties of Lviv University (1910–1939)". *Народознавчі зошити* 2 (2019): 368–386.

975. Tarnavskiy, Roman. "Iryna Nestiuk: the Addition to the Biography of the Representative of Lviv Ethnological School of Adam Fischer". *Східноєвропейський історичний вісник Спецвип.* (2019): 137–144.
976. Tarnawski, Roman. "Adam Fischer jako student i wykładowca Uniwersytetu Lwowskiego". *Adam Fischer*. Red. Piotr Grochowski, Adrian Mianecki. Toruń, Wrocław: PTL, 2015. 7–21.
977. *Teoria i empiria w polskiej szkole antropologicznej: w 100-lecie urodzin Jana Czekanowskiego*. Red. Janusz Piontek i Andrzej Malinowski. Poznań: Wyd-wo Nauk. Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 1985. 330 s.
978. Trapszyc, Artur. "Władysław Jagiełło (1912–1944)". *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne. Tom IV*. Red. Anna Spiss, Jan Święch. Wrocław: PTL, 2014. 66–68.
979. Typek, Joanna, Łuczaj, Łukasz, Kujawska, Monika. "Słownik wierzeń i zwyczajów słowiańskich pod redakcją Adama Fischera – dzieło niedokończone". *Adam Fischer*. Red. Piotr Grochowski, Adrian Mianecki. Toruń, Wrocław: PTL, 2015. 57–66.
980. Wężowicz-Ziółkowska, Dobrosława. "Jan Czekanowski w czasie i przestrzeni". *Laboratorium Kultury* 6 (2017): 69–93.
981. Wężowicz-Ziółkowska, Dobrosława. "Koncepcja rasy we lwowskiej szkole typologicznej". *Przegląd Humanistyczny* 62, Nr. 3 (2018): 23–35.
982. Wokroj, Franciszek. "Profesor Dr Jan Czekanowski (6.IX.1882–20.VII.1965)". *Slavia Occidentalis* 26 (1967): 269–270.
983. Wołczański, Józef, Ks. *Wydział teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. 1918–1939*. Kraków: Wyd-wo Bł. Jakuba Strzemię Archidiecezji Lwowskiej Ob. Łac., 2002. 678 s. + 72 s. il.
984. Zadrożyńska, Anna, Zamojska, Dorota. "Cezaria Anna Baudouin de Courtenay-Ehrenkreutz-Jędrzejewiczowa (1885–1967)". *Etnografowie i ludoznawcy polscy: Sylwetki, szkice biograficzne. Tom I*. Red. Ewa Fryś-Pietraszkowa, Anna Kowalska-Lewicka, Anna Spiss. Kraków: Wyd-wo Nauk. DWN, Odział PTL w Krakowie, 2002. 3–7.

Довідкова література

985. Вовк, Мирослава. *Вивчення фольклористичної спадщини викладачів класичних університетів України (XIX–XX ст.): методичні рекомендації до курсу “Українська народна творчість” для студентів філологічних факультетів університетів*. Київ: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2014. 70 с.
986. Вовк, Мирослава. *Фольклористика у класичних університетах України: історико-педагогічний аспект: програма спецкурсу для магістрантів філологічних факультетів вищих навчальних закладів*. Київ: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 72 с.
987. Вовк, Мирослава. *Фольклористика у класичних університетах України (XIX – початок XXI ст.): словник термінів*. Київ: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2014. 63 с.
988. Вовк, Мирослава. *Фольклористика у класичних університетах України (друга половина XIX – початок XXI ст.): навчальний посібник*. Київ: Ін-т пед. освіти і освіти дорослих НАПН України, 2014. 202 с.
989. Гілевич, Ігор, Тарнавський, Роман. “Тарасимчук Роман Володимир Петрович”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том I: А–К*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 328.
990. Глушко, Михайло. “Єндик Ростислав (Семкович, Роман, Роєн)”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том I: А–К*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 491.
991. Глушко, Михайло. “Федір Вовк”. *Наукове товариство імені Шевченка: енциклопедія. Т. 3: Вес–Глин*, ред. тому Олег Купчинський, Олександра Савула, Наталія Федорук. Київ, Львів, Тернопіль: НТШ, Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України 2016. 184–191.
992. Граб, Уляна. “Хибінський (Chybiński) Адольф Євстахій”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том II: Л–Я*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 610.

993. Граб, Уляна. “Щепанська (Szczepańska) Марія Климентина”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том II: Л–Я*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 699.
994. Гудима, Юрій. “Уроборос або вибрана бібліографія до історії розвитку історичної науки у Львівському університеті”. *Вісник Львівського університету. Серія історична* 50 (2015): 623–643.
995. Дяків, Володимир. “Шуст Ярослав Іванович”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том II: Л–Я*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 696.
996. Закала, Оксана, Луцик, Олександр. “Отелін Олександр Анатолійович”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том II: Л–Я*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 236.
997. Захарчук-Чугай, Раїса. “Гургула Ірина Володимирівна”. *Енциклопедія сучасної України*. Доступ отримано 20.08.2020. http://esu.com.ua/search_articles.
998. Зашкільняк, Леонід. *Вступ до методології історії*. Львів: ЛОНМІО, 1996. 96 с.
999. Качмар, Володимир. “Академічна громада”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том I: А–К*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 124–125.
1000. Качмар, Володимир. “Сецесія українських студентів Львівського університету”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том II: Л–Я*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 421–422.
1001. Лаврецький, Роман, Сварник, Іван. “Тембарович (Gębarowicz) Мечислав”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том I: А–К*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 404.
1002. Лещух, Роман, Білоніжка, Петро. “Семірадзький (Siemiradzki) Юзеф”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том II: Л–Я*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 412.

1003. Міхальська, Малпожата. “Народознавче товариство у Львові”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том II: Л–Я*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 183–184.
1004. Погоральський, Ярослав. “Брик (Bryk) Ян”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том I: А–К*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 241.
1005. Погоральський, Ярослав. “Журовський (Żurowski) Казимир Юзеф”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том I: А–К*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 502.
1006. Погоральський, Ярослав. “Смішко Маркіян-Орест”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том II: Л–Я*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 445.
1007. Погоральський, Ярослав. “Стояновський (Stojanowski) Кароль”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том II: Л–Я*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 482.
1008. Погоральський, Ярослав. “Цвіклінський (Świkliński) Людвік”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том II: Л–Я*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 627.
1009. Полякова, Людмила. “Матвійчук Микола Филімонович”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том II: Л–Я*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 107.
1010. Рачковський, Григорій. “Генцель (Henzel) Тадеуш”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том II: Л–Я*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 332.
1011. Рачковський, Григорій, Білінська, Ірина, Затушевський, Андрій. “Росінський (Rosiński) Болеслав”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том II: Л–Я*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 380.
1012. Сегеда, Сергій. *Антропология: підручн. для студ. гуманіт. спец. вищ. навч. закл.* Київ: Либідь, 2005. 424 с.

1013. Саєвич, Ірина. “Волков Роман Михайлович”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том I: А–К*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 303.
1014. Тарнавський, Роман, Гриновець, Володимир. “Чортковер (Czortkower) Саломон (Соломон)”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том II: Л–Я*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 657.
1015. Тарнавський, Роман, Рудий, Василь. “Сулімірський (Sulimirski) Тадеуш Юзеф”. *Encyclopedia. Львівський національний університет імені Івана Франка. Том II: Л–Я*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 489.
1016. Яковенко, Наталя. *Вступ до історії*. Київ: Критика, 2007. 576 с.
1017. Brzozowski, Stanisław Marian. “Rosiński Bolesław (1884–1964)”. *Polski Słownik Biograficzny. Tom XXXII/1, zesz. 132: Romiszowski Aleksander – Rostworowski Andrzej*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź: PAU, 1989. 89–92.
1018. Gajek, Józef. “Fischer Adam Robert”. *Polski Słownik Biograficzny Tom VII: Firlej Jan – Girdwoyń Kazimierz*. Kraków: PAU, 1977. 18–19.
1019. *Inwentarz akt wydziałów i studiów Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie do roku 1939. Tom 1*. Opracował i podał do druku Józef Wolczański. Kraków: Wyd-wo Nauk. Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, 2009. 398 s., il.
1020. *Inwentarz akt wydziałów i studiów Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie do roku 1939. Tom 2*. Opracował i podał do druku Józef Wolczański. Kraków: Wyd-wo Nauk. Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, 2010. 782 s., il.
1021. *Inwentarz akt wydziałów i studiów Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie do roku 1939. Tom 3*. Opracował i podał do druku Józef Wolczański. Kraków: Wyd-wo Nauk. Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, 2010. 384 s., il.
1022. *Inwentarz Archiwum Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Historia i charakterystyka zbiorów*. *Polskie Towarzystwo Ludoznawcze*. Доступ отримано 20.08.2020. <http://ptl.info.pl/zbiory-archiwalne/katalog>.

1023. Kutrzebianka, Anna. "Ciszewski Stanisław Bronisław". *Polski Słownik Biograficzny Tom IV: Chwalczewski Jerzy – Dąbrowski Ignacy*. Kraków: PAU, 1938. 85–86.

1024. Micjalski, Ireneusz. "Henzel Tadeusz". *Polski Słownik Biograficzny. Tom IX/III, zesz. 42: Hawelka Antoni – Heryng Teodor*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź: PAU, 1961. 428–429.

1025. Zielińska, Barbara. "Mydlarski Jan". *Polski Słownik Biograficzny. Tom XXII/2, zesz. 93: Mrozowski Michał – Mytkowicz Andrzej*. Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź: PAU, 1977. 349–351.

ДОДАТКИ

Додаток А

Бібліографічний опис праць,
згаданих у курсах Філарета Колесси та Адама Фіщера

Азадовский, Марк. “Советская фольклористика за 20 лет”. *Советский фольклор* 6 (1939): 3–53.

Андреев, Николай (сост.). *Русский фольклор. Хрестоматия для высших педагогических учебных заведений*, издание второе, переработанное. Утверждено Наркомпросом РСФСР. Ленинград, 1938. 655 с.

Андрієвський, Олександр. *Бібліографія літератури з українського фольклору. Т. I (до 1916 р.)*, ред. Андрій Лобода. Київ, 1930. 80, XXVII + 823 с.

Веселовский, Александр. “Три главы из исторической поэтики”, *Журналъ Министерства народного просвѣщенія* 322 (1899): 62–131, 223–289.

Владіміров, Петр. *Введение въ исторію русской словесности. Изъ лекцій и изслѣдованій*. Київъ, 1896. 276 с.

Возняк, Михайло. “З діяльности Ів. Франка як етнографа (В 10 річницю смерті)”. *Первісне громадянство та його пережитки на Україні* 1 (1928): 145–163.

Возняк, Михайло. “З романтичного періоду фольклорних зайнять Якова Головацького”. *У століття “Зорі” Маркіяна Шашкевича (1834–1934). Нові розшуки про діяльність його гуртка. Ч. I* (Львів, 1935) (*Праці Богословського Наукового Товариства у Львові* 9 (1935): 82–104).

Возняк, Михайло. “Маркіян Шашкевич як фольклорист”. *Неділя* 38 (1911): 4–15.

Гнатюк, Володимир. “Гаївки”, Мелодії схопив на фонограф О. Роздольський, списав Філ. Колесса. *Матеріяли до української етнології* 12 (1909): 1–267.

Гнатюк, Володимир. “Колядки і щедрівки. Т. I, *Етнографічний збірник* 35 (1914): I–XXXIV + 1–270.

Гнатюк, Володимир. “Колядки і щедрівки. Т. II”, *Етнографічний збірник* 36 (1914): I–XV + 1–380.

Гнатюк, Володимир. “Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесности”. *Записки Наукового товариства імени Шевченка* 50 (1902): 1–37.

Гнатюк, Володимир. “Пісенні новотвори в українсько-руській народній словесности”. *Записки Наукового товариства імени Шевченка* 52 (1903): 38–67.

Гнатюк, Володимир. “Українські народні байки (звіриний епос). Т. I–II”. *Етнографічний збірник* 37–38 (1916): I–LV + 1–559.

Историческія пѣсни малорусскаго народа съ объясненіями Вл. Антоновича и М. Драгоманова. Томъ первый. Київъ, 1874. XXIV + 336 с.

Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси, собранныя Я. Ф. Головацкимъ. Часть I. Думы и думки. Москва, 1878. 388 с.

Драгоманов, Михаил. *Малорусскія народныя преданія и рассказы*. Київъ, 1876. XXV + 436 с.

Житецькій, Павел. *Мысли о народныхъ малорусскихъ думахъ*. Київ: Изданіе редакції журналу “Кіевская Старина”, 1893. 249 с.

Клоустон, Вільям Александер. *Народні казки та вигадки, й їх вандрівки та переміни*. Пер. з англ. Агатангел Кримський. Львів, 1896. 183 с.

Колесса, Іван. “Галицько-руські народні пісні з мельодиями, зібрав у селі Ходовичах”. *Етнографічний збірник* 11 (1902): I–XXXVI + 1–303.

Лобода, Андрей. *Лекции по народной словесности*. Київ, 1912. 135 с.

Огоновській, Омелянъ. *Исторія літературы руской. Часть IV*. Львѣвъ, 1894. 349 с.

Павлик, Михайло (укл.). *Розвідки Михайла Драгоманова про українську народню словесність і письменство. Том I*. Львів, 1899 (Збірник Фільологічної секції Наукового товариства імені Шевченка 2, 3, 7 (1899–1900)). 264 с.

Потебня, Александр. *Малорусская народная пѣсня по списку XVI вѣка. Текстъ і примѣчанія* (Отдѣльный оттискъ изъ “Филологическихъ Записокъ”). Воронежъ, 1877. 53 с.

Пыпин, Александр. *Исторія русской этнографіи. Томъ I. Общій обзоръ изученій народности и этнографія великорусская*. С.-Петербургъ, 1890. VIII + 424 с.

Пыпин, Александр. *Исторія русской этнографіи. Томъ II. Общій обзоръ изученій народности и этнографія великорусская*. С.-Петербургъ, 1891. VII + 425 с.

Пыпин, Александр. *Исторія русской этнографіи. Томъ III. Этнографія малорусская*. С.-Петербургъ, 1891. VIII + 428 с.

Пыпин, Александр. *Исторія русской этнографіи. Томъ IV. Бѣлоруссія и Сибирь*. С.-Петербургъ, 1892. XI + 488 с.

Ревуцький, Дмитро. *Українські думи та пісні історичні*. Київ, 1919. 300 с.

Русалка Дністровая. Будимъ, 1837. XX + 135 с.

Соколов, Юрий. *Русский фольклор: учебник*. Москва, 1938. 559 с.

Фаминцын, Александр. *Скоморохи на Руси*. С.-Петербургъ, 1889. 191 с.

Франко, Іванъ. *Жѣноча неволя в рускихъ пѣсняхъ народныхъ*. Львѣвъ, 1883. 50 с.

Франко, Іван. “Передмова до першого тому”. *Галицько-руські народні приповідки. Зібрав, упорядкував і пояснив Др Іван Франко. Випуск 2 (Відати–Діти)* (*Етнографічний збірник* 10 (1901): V–XV).

Франко, Іван. *Студії над українськими народними піснями*. Львів, 1913. 532 с.

Чубинский, Павел. *Труды этнографическо-статистической экспедиции въ Западно-Русскій край, снаряженной Императорскимъ Русскимъ Географическимъ Обществомъ. Юго-Западный отдѣл. Матеріалы и изслѣдованія. Томъ первый, подъ наблюденіемъ П. А. Гильтебрандта*. С.-Петербургъ, 1872. XXX + 224 с.

Чубинский, Павел. *Труды этнографическо-статистической экспедиции въ Западно-Русскій край, снаряженной Императорскимъ Русскимъ Географическимъ Обществомъ. Юго-Западный отдѣл. Матеріалы и изслѣдованія. Томъ первый. Випускъ второй: Пословицы, загадки, колдовство, подъ наблюденіемъ П. А. Гильтебрандта*. Петербургъ, 1877. 225–467.

Чубинский, Павел. *Труды этнографическо-статистической экспедиции въ Западно-Русскій край, снаряженной Императорскимъ Русскимъ Географическимъ Обществомъ. Юго-Западный отдѣл. Матеріалы и изслѣдованія. Томъ второй: Малорусскія сказки, подѣ наблюдениемъ П. А. Гильтебрандта.* Петербургъ, 1878. 688 с.

Чубинский, Павел. *Труды этнографическо-статистической экспедиции въ Западно-Русскій край, снаряженной Императорскимъ Русскимъ Географическимъ Обществомъ. Юго-Западный отдѣл. Матеріалы и изслѣдованія. Томъ третій: Народный дневникъ, подѣ наблюдениемъ Н. И. Костомарова.* С.-Петербургъ, 1872. VIII + 488.

Чубинский, Павел. *Труды этнографическо-статистической экспедиции въ Западно-Русскій край, снаряженной Императорскимъ Русскимъ Географическимъ Обществомъ. Юго-Западный отдѣл. Матеріалы и изслѣдованія. Томъ четвертый: Обряды: родины, крестины, свадьба, похороны, подѣ наблюдениемъ Н. И. Костомарова.* С.-Петербургъ, 1877. XXX + 715 + 45 с.

Чубинский, Павел. *Труды этнографическо-статистической экспедиции въ Западно-Русскій край, снаряженной Императорскимъ Русскимъ Географическимъ Обществомъ. Юго-Западный отдѣл. Матеріалы и изслѣдованія. Томъ пятый: Пѣсни любовныя, семейныя, бытовыя и шуточные, подѣ наблюдениемъ Н. И. Костомарова.* С.-Петербургъ, 1874. XXV + 1209 с.

Ampère, André-Marie. *Essai sur la philosophie des sciences: ou, Exposition analytique d'une classification naturelle de toutes les connaissances humaine.* Paris, 1834. LXX + 272 p.

Ampère, André-Marie. *Essai sur la philosophie des sciences: ou, Exposition analytique d'une classification naturelle de toutes les connaissances humaines. Seconde partie.* Paris, 1843. X + XCVI + 180 p.

Ankermann, Bernhard. "Kulturkreise und Kulturschichten in Afrika", *Zeitschrift für Ethnologie* 1 (1905): 54–90.

Arnim von, Achim, Brentano, Clemens. *Des Knaben Wunderhorn. Alte deutsche Lieder.* Heidelberg, 1806.

Bachofen, Johann Jakob. *Das Mutterrecht: eine Untersuchung über die Gynaikokratie der alten Welt nach ihrer religiösen und rechtlichen Natur.* Stuttgart, 1861. 474 s

Bastian, Adolf. *Allgemeine grundzüge der ethnologie.* Berlin, 1884. 144 s.

Bastian, Adolf. *Der Mensch in der Geschichte. Zur Begründung einer Psychologischen Weltanschauung. Ersterr Band. Die Psychologie als Naturwissenschaft.* Leipzig, 1860. 448 s.

Bastian, Adolf. *Der Mensch in der Geschichte. Zur Begründung einer Psychologischen Weltanschauung. Zweiter Band. Psychologie und Mythologie.* Leipzig, 1860. 624 s.

Bastian, Adolf. *Der Mensch in der Geschichte. Zur Begründung einer Psychologischen Weltanschauung. Dritter Band. Politische Psychologie.* Leipzig, 1860. 430 s.

Blumenbach, Johann Friedrich. *De generis humani varietate nativa.* Goettingae, 1775. 100 p.

Blumenbach, Johann Friedrich. *Über die natürlichen Verschiedenheiten im Menschengeschlechte*. Leipzig, 1798. XXXII + 295 s.

Bourne, Henry. *Antiquitates vulgares: Or, The Antiquities of the Common People. Giving an Account of Several of Their Opinions and Ceremonies. With Proper Reflections Upon Each of Them; Shewing which May be Retain'd, and which Ought to be Laid Aside*. Newcastle, 1725. 232 p.

Brüdern Grimm. *Deutsche Sagen*. Berlin, 1816. XXXVI + 380 s.

Brüdern Grimm. *Deutsche Sagen. Zweiter Theil*. Berlin, 1818. XX + 372 s.

Brüder Grimm. *Kinder- und Hausmaerchen*. Berlin, 1812. 388 + XL s.

Brüder Grimm. *Kinder- und Hausmaerchen. Dritter Band*. Berlin, 1822. VI + 441 s.

Brüder Grimm. *Kinder- und Hausmaerchen. Zweiter Band*. Berlin, 1815. 358 s.

Bücher, Karl. *Arbeit und Rhythmus*. Leipzig, 1899. 411 p.

Bunting, Edward. *A general Collection of the Ancient Irish Music, Containing a Variety of Admired Airs Never Before Published, and Also the Compositions of Conolan and Carolan*. London, 1796.

Bunting, Edward. *A General Collection of the Ancient Music of Ireland*. London, 1809. III + 72 p.

Bunting, Edward. *The Ancient Music of Ireland Arranged for the Piano Forte*. Dublin, 1840. 100 + XI + 107 p.

Casmanus, Othon. *Psychologia anthropologica: sive animae humanae doctrina methodice informata capitibus dissecta singulorumque capitum disquisitionibus ac controversarum questionem ventilationibus illustrata*. Hanovie: Guilielmus Antonius, 1594.

Frazer, James George. *The Golden Bough: A Study in Comparative Religion, Volume I*. London, 1890. 816 p.

Frobenius, Leo. *Der Ursprung der afrikanischen Kulturen*. Berlin, 1898. XXXI + 368 s.

Gobineau, de, Joseph Arthur. *Essai sur l'inégalité des races humaines. Tome I*. Paris, 1853. XI + 492 p.

Gobineau, de, Joseph Arthur. *Essai sur l'inégalité des races humaines. Tome II*. Paris, 1853. 512 p.

Gobineau, de, Joseph Arthur. *Essai sur l'inégalité des races humaines. Tome III*. Paris, 1855. 423 p.

Gobineau, de, Joseph Arthur. *Essai sur l'inégalité des races humaines. Tome IV*. Paris, 1855. 359 p.

Gräbner, Fritz. "Kulturkreise und Kulturschichten in Ozeanien", *Zeitschrift für Ethnologie* 1 (1905): 28–53.

Gräbner, Fritz. *Methode der Ethnologie*. Heidelberg, 1911. 192 s. (Series "Kulturgeschichtliche Bibliothek. Erste Reihe, Ethnologische Bibliothek").

Herder, Johann Gottfried. *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit. Erster Theil*. Riga, Leipzig, 1784. 318 s.

Herder, Johann Gottfried, Möser, Justus, Goethe, von, Johann Wolfgang. *Von deutscher Art und Kunst: einiege fliegende Blätter*. Hamburg, 1773. 182 s.

Herder, Johann Gottfried. *Volkslieder. Erster Theil*. Weygand, Leipzig, 1778. 315 s.

Herder, Johann Gottfried. *Volkslieder. Nebst untermischten andern Stücken. Zweiter Theil*. Weygand, Leipzig, 1779.

Hoffmann von Fallersleben, August Heinrich. *Die deutschen Gesellschaftslieder des 16. und 17. Jahrhunderts*. Leipzig, 1844. 306 s.

Hundt, Magnus. *Antropologium de hominis dignitate, natura et proprietatibus, de elementis, partibus et membris humani corporis*. Leipzig, 1501. 120 p.

Keane, Augustus Henry. *Ethnology: in Two Parts: I. Fundamental Ethnical Problems. II. The Primary Ethnical Groups*. Cambridge, 1896. XXVI + 442 p.

Kroeber, Alfred Louis. "Historical Reconstruction of Culture Growths and Organic Evolution". *American Anthropologist* 33, Nr. 2 (1931): 149–156.

Kroeber, Alfred Louis. "History and Science in Anthropology". *American Anthropologist* 37, Nr. 4, part 1 (1935): 539–569.

Kroeber, Alfred Louis. "The Culture-area and Age-area Concept of Clark Wissler". *Methods in Social Science: A Case Book*, ed. by Stuart A. Rice. Chicago, 1931. 248–265.

Lesser, Alexander. "Functionalism in Social Anthropology". *American Anthropologist* 37 (1935): 386–393.

Malinowski, Bronislaw. *Argonauts of the Western Pacific. An Account of Native Enterprise and Adventure in the Archipelagoes of Melanesian New Guinea*, preface by James George Frazer. London, 1922. XXXII + 527 p.

McLennan, John Ferguson. *Studies in Ancient History Comprising A Reprint of Primitive Marriage. An Inquiry into the Origin of the Form of Capture in Marriage Ceremonies. A new edition*. London, 1886. XXXI + 388 p.

Meier, John. *Volkslied und Kunstlied in Deutschland*. München, 1898. 34 s.

Morgan, Lewis Henry. *Ancient Society, or Researches in the Lines of Human Progress from Savagery through Barbarism to Civilization*. London, 1877. 302 p.

Müller, Friedrich. *Allgemeine Ethnographie*. Wien, 1879. XV + 621 s.

Peschel, Oscar. *Völkerkunde*. Leipzig: Duncker & Humblot, 1874/5. 570 s.

Radcliffe-Brown, Alfred Reginald. *The Andaman Islanders a Study in Social Anthropology (Anthony Wilkin studentship research, 1906)*. Cambridge, 1922. 504 p.

Ratzel, Friedrich. *Anthropogeographie. Erster Theil. Grundzüge der Anwendung der Erdkunde auf die Geschichte*. Stuttgart, 1882.

Ratzel, Friedrich. *Anthropogeographie: Zweiter Theil: Die geographische Verbreitung des Menschen*. Stuttgart, 1891.

Ratzel, Friedrich. *Politische Geographie*. München, Leipzig, 1897. XX + 715 s.

Ratzel, Friedrich. *Völkerkunde. Erster Band: Die Naturvölker Afrikas*. Leipzig, 1885. X + 660 s.

Ratzel, Friedrich. *Völkerkunde. Zweiter Band: Die Naturvölker Ozeaniens, Amerikas und Asiens*. Leipzig, 1887. X + 815 s.

Ratzel, Friedrich. *Völkerkunde. Dritter Band: Die Kulturvölker der Alten und Neuen Welt*. Leipzig, 1888. VIII + 778 s.

Reliques of Ancient English Poetry: Consisting of Old Heroic Ballads, Songs, and Other Pieces of Our Earlier Poets (Chiefly of the Liryc kind.), Together with Some Few of Later Date. Volume the First. London, 1765. XV + 344 p.

Reliques of Ancient English Poetry:: Consisting of Old Heroic Ballads, Songs, and Other Pieces of Our Earlier Poets (Chiefly of the Liryc kind.), Together with Some Few of Later Date. Volume the Second. London, 1765. IV + 385 p.

Riehl, Wilhelm Heinrich. “Die Volkskunde ale Wissenschaft: ein Vortrag”, *Culturstudien aus drei Jahrhunderten*. Stuttgart, 1862. 205–229.

Rivers, William Halse Rivers, “History and Ethnology, with bibliography”. *Helps for Students of History* 48 (1922): 1–32.

Rivers, William Halse Rivers, “The Contact of Peoples”. *Essays and Sudies Presented to William Ridgeway on His Sixtieth Birthday, 6 August 1913*, ed. E. C. Quiggin. Cambridge, 1913. 474–492.

Rivers, William Halse Rivers. “The Etnological Analize of Culture”. *Science* 34, Nr. 874 (1911): 385–397.

Simrock, Karl. *Handbuch der Deutschen Mythologie mit Einschluß der nordischen*. Bonn, 1855. VIII + 595 s.

Spamer, Adolf. *Die Deutsche Volkskunde. Band 1*. Leipzig, Berlin, 1934. 631 s.

Spamer, Adolf. *Die Deutsche Volkskunde. Band 2*. Leipzig, Berlin, 1935. 513 s.

Tylor, Edward Burnett, *Anthropology: an Introduction to the Study of Man and Civilization*. London, 1881. XVI + 448 p.

Tylor, Edward Burnett, *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom. Volume I*. London, 1871. X + 453 p.

Tylor, Edward Burnett. *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom. Volume II*. London, 1871. VIII + 426 p.

Uhland, Ludwig. *Alte hoch- und niederdeutsche Volkslieder. Erster Band*. Stutgart, Tübingen, 1844. VIII + 561 s.

Vollgraf, Karl Friedrich. *Erster Versuch einer wissenschaftlichen Begründung sowohl der allgemeinen Ethnologie auf die Anthropologie, wie auch der Staats- und Rechtsphilosophie durch die Ethnologie oder Nationalität der Völker. In drei Theilen. Erster Theil: Anthropognosie oder zur Kunde des Menschen überhaupt*. Marburg, 1851. XXII + 392 s.

Vollgraf, Karl Friedrich. *Erster Versuch einer wissenschaftlichen Begründung sowohl der allgemeinen Ethnologie auf die Anthropologie, wie auch der Staats- und Rechtsphilosophie durch die Ethnologie oder Nationalität der Völker. In drei Theilen. Zweiter Theil: Ethnognosie und Ethnologie oder Herleitung, Classification und Schilderung der Nationen nach Maasgabe der Cultur- und Raçe-Stufen*. Marburg, 1853. XXVII + 402 s.

Vollgraf, Karl Friedrich. *Erster Versuch einer wissenschaftlichen Begründung sowohl der allgemeinen Ethnologie auf die Anthropologie, wie auch der Staats- und Rechtsphilosophie durch die Ethnologie oder Nationalität der Völker. In drei Theilen. Zweiter Theil: Ethnognosie und Ethnologie oder Herleitung, Classification und Schilderung der Nationen nach Maasgabe der Cultur- und Raçe-Stufen. Zweite Abiheilung*. Marburg, 1853. 403–966 s.

Vollgraf, Karl Friedrich. *Erster Versuch einer wissenschaftlichen Begründung sowohl der allgemeinen Ethnologie auf die Anthropologie, wie auch der Staats- und Rechtsphilosophie durch die Ethnologie oder Nationalität der Völker. In drei Theilen. Dritter und letzter Theil: Polignosie und Polilogie oder genetische und comparative Staats und Rechts-Philosophie auf anthropognostischer, ethnologischer und historischer Grundlage.* Marburg, 1855. XXXII + 1014 s.

Wackernagel, Philipp. *Das deutsche Kirchenlied von der ältesten Zeit bis zu Anfang des XVII. Jahrhunderts. Erster Band.* Leipzig, 1864. 897 s.

Wackernagel, Philipp. *Das deutsche Kirchenlied von der ältesten Zeit bis zu Anfang des XVII. Jahrhunderts. Zweiter Band.* Leipzig, 1867. 1193 s.

Wackernagel, Philipp. *Das deutsche Kirchenlied von der ältesten Zeit bis zu Anfang des XVII. Jahrhunderts. Dritter Band.* Leipzig, 1870. 1312 s.

Wackernagel, Philipp. *Das deutsche Kirchenlied von der ältesten Zeit bis zu Anfang des XVII. Jahrhunderts. Vierter Band.* Leipzig, 1874. 1184 s.

Wackernagel, Philipp. *Das deutsche Kirchenlied von der ältesten Zeit bis zu Anfang des XVII. Jahrhunderts. Fünfter Band.* Leipzig, 1877. 1417 s.

Waitz, Theodor. *Anthropologie der Naturvölker. Erster Theil.* Leipzig, 1859. XII + 487 s.

Waitz, Theodor. *Anthropologie der Naturvölker. Zweiter Theil.* Leipzig, 1860. XXVI + 524 s.

Waitz, Theodor. *Anthropologie der Naturvölker. Dritter Theil.* Leipzig, 1862. XXXII + 548 s.

Waitz, Theodor. *Anthropologie der Naturvölker. Vierter Theil.* Leipzig, 1864. XIV + 502 s.

Waitz, Theodor. *Anthropologie der Naturvölker. Fünfter Theil.* Leipzig, 1865. VI + 231 s.

Waitz, Theodor. *Anthropologie der Naturvölker. Sechster Theil.* Leipzig, 1872. XII + 832 s.

Winternitz, Moriz. "Völkerkunde, Volkskunde und Philologie". *Glodus. Illustrierte Zeitschrift für Länder- und Völkerkunde* 78, Nr. 22 (1900): 345–350.

Wissler, Clark. *The Relation of Nature to Man in Aboriginal America.* New York, 1926. XX + 248 p.

Wordsworth, William, Coleridge, Samuel Taylor. *Lyrical Ballads: With a Few Other Poems.* London, 1798. V + 210 p.

Zelenin, Dmitrij. *Russische (Ostslavische) Volkskunde.* Berlin, Leipzig, 1927. XXIV + 424 s.

Світлини викладачів та студентів-народознавців Львівського університету

Викладачі-народознавці

Студент Адам Фішер (у центрі) під час екскурсії професора Яна Болоса-Антоневича (1908)
(Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, оригінал)

Станіслав Цішевський
(кін. XIX – поч. XX ст.)

Ян Чекановський – ректор Львівського університету
(1934–1936)

(Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, копія)

Іван Раковський (перший зліва у другому ряду)
серед членів академічного сенату Українського університету у Львові (поч. 1920-х років)
(Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, копія)

Адам Фішер (1932)
(Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 194: Фішер Адам (особова справа), 1939–1940, арк. 39;
оп. 1 о/с, спр. 728: Колесса Філарет (особова справа), 1944–1947, арк. 2)

Філарет Колесса (кін. 1930-х років)

Іван (Ян) Кухта
(сер. 1940-х років)

Михайло Скорик
(сер. 1940-х років)

Роман Волков
(сер. 1940-х років)

Микола Матвійчук
(сер. 1940-х років)

(Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119,
оп. 1 о/с, спр. 708: Кухта Іван (особова справа), 1944–1945, арк. 4;
оп. 1 о/с, спр. 1389: Скорик Михайло (особова справа), 1944–1947, арк. 1;
оп. 1 о/с, спр. 2195: Волков Роман (особова справа), 1945–1950, 1, 3;
оп. 2 о/с, спр. 705: Матвійчук Микола (особова справа), 1955–1969, 1)

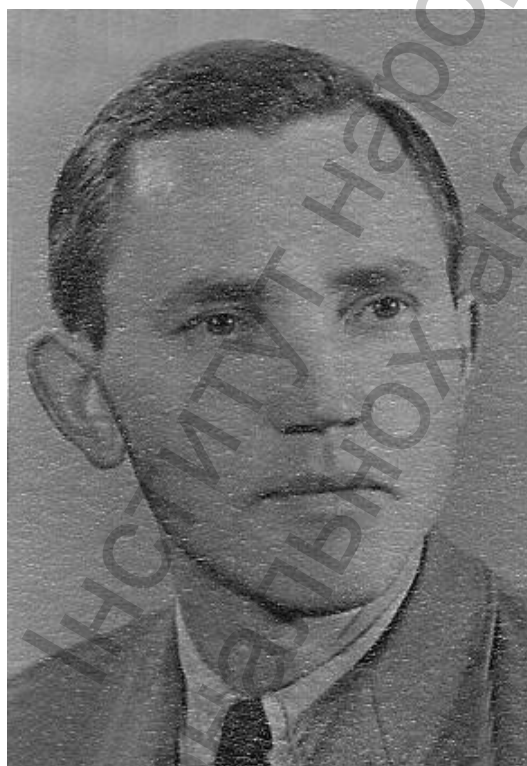
Представники українського крила народознавчих наукових шкіл Львівського університету

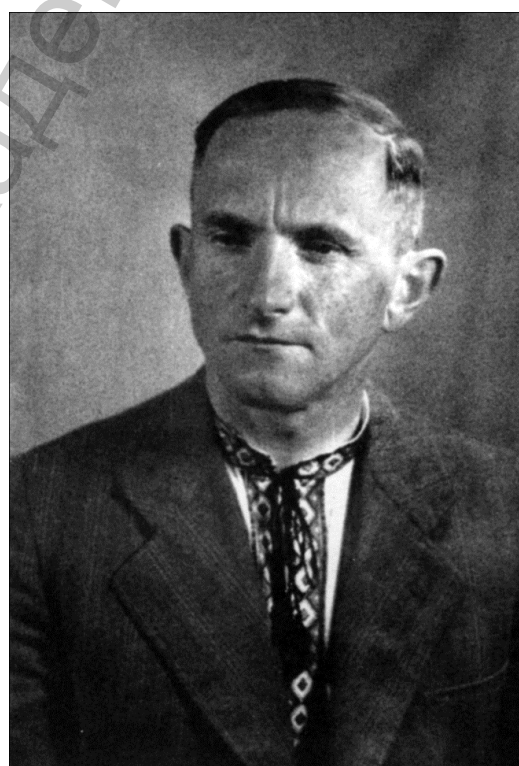
Ірина Ґургула
(сер. 1920-х років)

Любов Анна Суха
(кін. 1920-х років)

Калістрат Добрянський
(кін. 1930-х років – поч. 1940-х років)

Роман Володимир Гарасимчук
(кін. 1930-х років)

(ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 543: Ґургула Ірина (справа про закінчення університету), 1927–1933, арк. 16 зв.;
ДАЛО, ф. 26, оп. 1, спр. 793: Суха Любов Анни (легітимаційна книжка), 1928–1937, арк. 1 зв.;
Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 392: Добрянський Калістрат (особова справа), арк. 4;
Роман Гарасимчук, Народні танці українців Карпат. Книга 1. Гуцульські танці, наук. ред. Роман Кирчів
(Львів: Ін-т народознавства НАН України, 2008), 2).

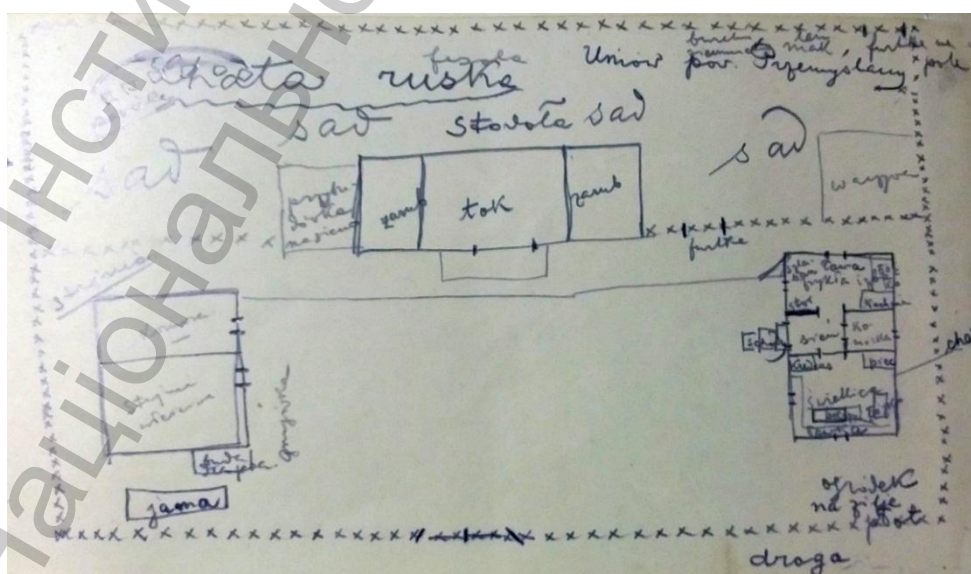
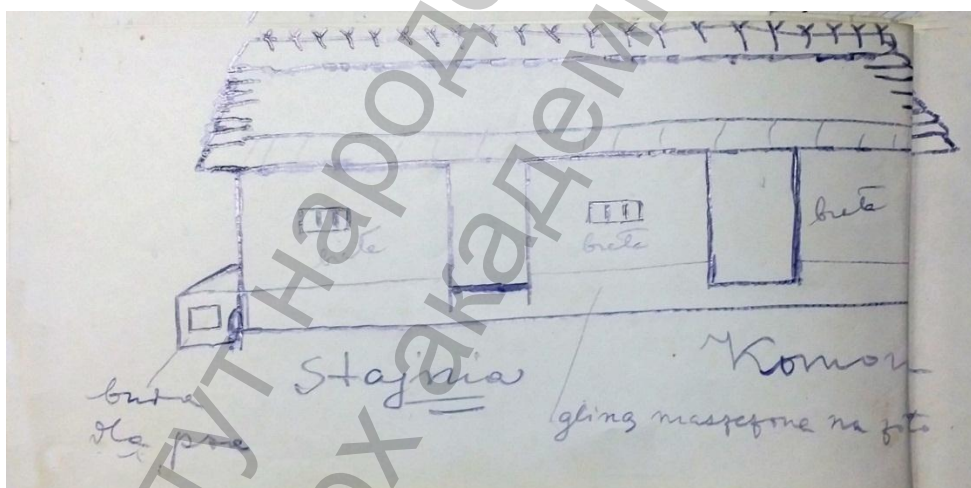
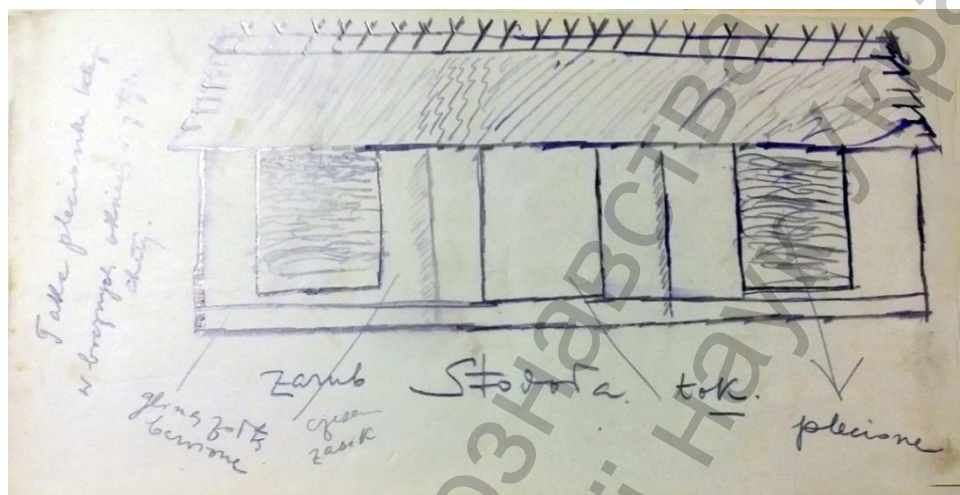
Катерина Матейко (поч. 1930-х років)
(Народознавчі зошити 4 (2011): обкладинка, зворот)

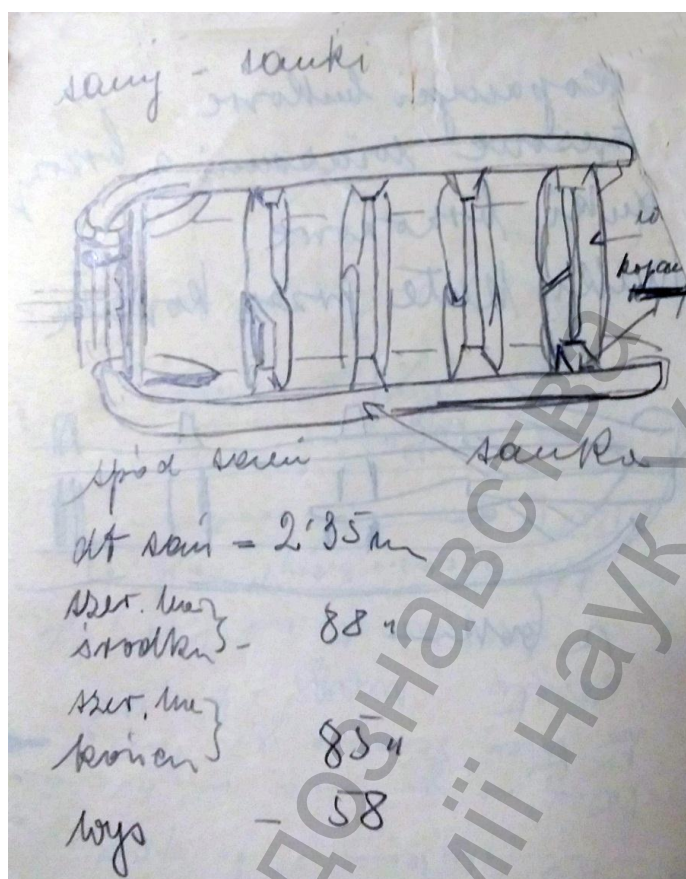
Роман Ростислав Єндик (1930-ті роки)
(Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, копія)

Зразки ілюстративного матеріалу (світлин, рисунків, мап)
з праць і нотаток народознавців Львівського університету

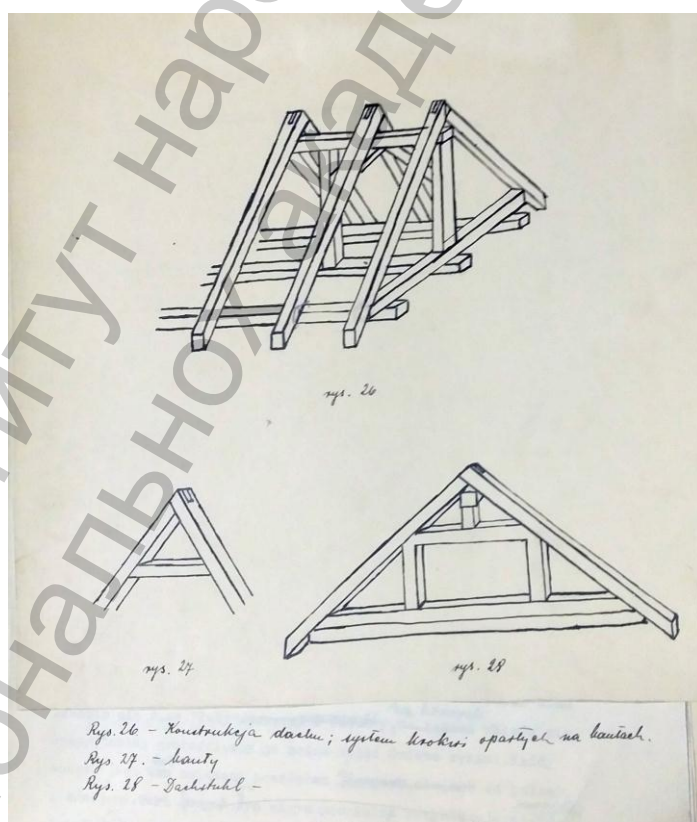
Рисунки з польових матеріалів Адама Фішера (село Умів Перемишльського повіту)
(Archiwum PTL, Nr. inw. 89: Adam Fischer, Notatki etnograficzne ze wsi Umów, pow. Przemyśl (Rkp.), s. 7–8)

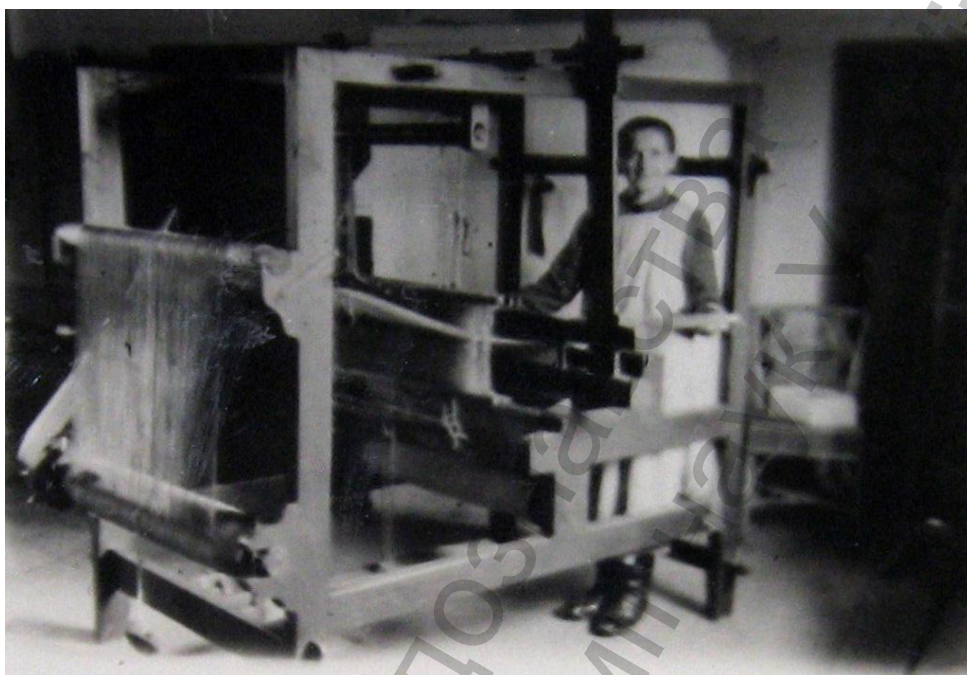

Сани

Конструкція даху

Зразки світлин з рукопису докторської роботи Ірини Іванчук-Нестюк
 “Етнографічна монографія Замостського повіту”
 (ДАЛО, ф. 26, оп. 4, спр. 415: Нестюк-Іванчук Ірина (докторська робота
 “*Monografia etnograficzna powiatu zamojskiego*”), 1939, арк. 30, 41, 45–47)

Ткацький верстат (Краснобрід, березь 1939 р.)

Хата (Терешпіль, серпень 1938 р.)

Коліска (Терешпіль, серпень 1938 р.)

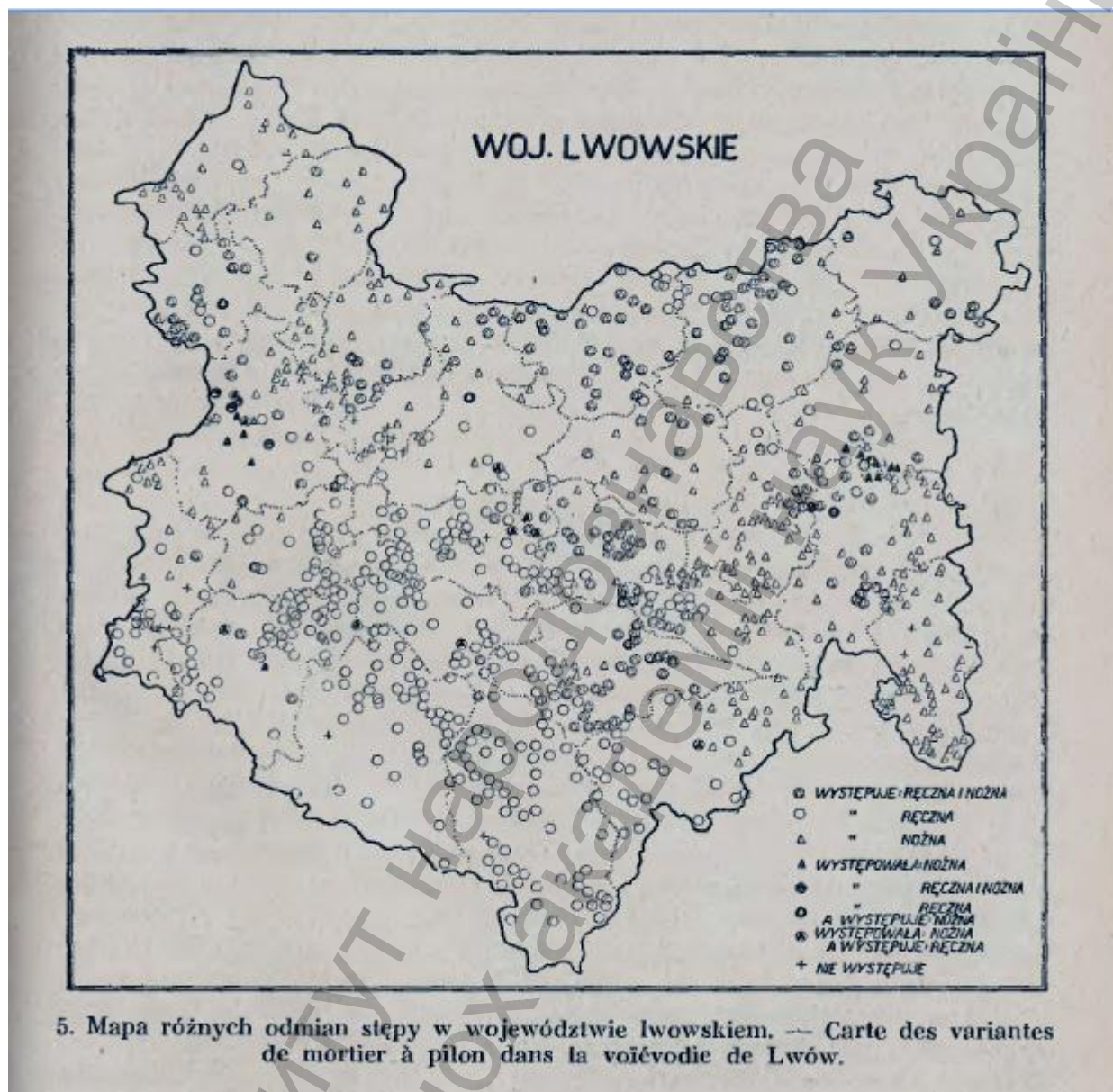

Яро (Сохи, серпень 1938 р.)

Віз (Журавциця, квітень 1939 р.)

Зразок мапи поширення локальних варіантів ступи
з праці Леона Попеля "Ступа в Польщі"
(Leon Popel, "Stępa w Polsce", Lud 34 (1936): 207)

Зразок абслюторію
(на прикладі абслюторію Володимира Гнатюка (1894/95–1897/98 навчальні роки)
(ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 717 Абслюторії, 1870-ті – 1890-ті роки, арк. 149–150 зв.)

L. 295'

Копія
Absolutoryum.

MY REKTOR I DZIEKAN grona profesorów
Wydziału *filozoficznego* c. k. Uniwersytetu lwowskiego,
poświadczamy niniejszem,
że Imię Pan *Hnatuk Włodzimierz*
rodem z *Mejsinowa w Galicyi*
rozpoczął studia uniwersyteckie na podstawie przedłożonego świadectwa dojrzałości c. k. gi-
mnazyum w *Stanisławowie z d. 5/11/1894 l. 5*
odbywał takowe
od półrocza *zimowego* r. 1894/5,
do półrocza *letniego* r. 1897/8
w c. k. Uniwersytecie lwowskim
i ukończył je w myśl przepisów wydanych dla słuchaczy Wydziału *filozoficznego*
W tym czasie uczęszczał na wykłady następujące:

Uniwersytet i Wydział, na którym był immatrykulowany	Nazwiska docentów	Wykłady	Ilość godzin w tygodniu	U w a g a
<i>D. k. Wł. Hnatuk</i> <i>Wydział Filozoficzny</i>		<i>Wz. 1894/5.</i>		
		<i>W. p. zim.</i>		
	<i>Erickschinski</i>	<i>Wyższa nauka o formach j. grek.</i>	5	
	<i>Ido</i>	<i>Metodolog. wykład. wyimów z Homera</i>	1	
	<i>Ido</i>	<i>Proseminar. łacińskie</i>	2	
	<i>Krumpholtz</i>	<i>Hist. literat. rymok.</i>	5	
	<i>Ido</i>	<i>Proseminar. greckie</i>	2	
	<i>Kalina</i>	<i>Porównawcza gram. j. z. słowiańsk.</i>	3	
	<i>Ido</i>	<i>Wyk. i wykład. mick. tekstów słowiańsk.</i>	2	
		<i>W. p. letn.</i>		
	<i>Erickschinski</i>	<i>Hist. greckiej prozy</i>	5	
	<i>Ido</i>	<i>Lectiones staroż. greckie i rym.</i>	1	
	<i>Ido</i>	<i>Lectiones. greckie</i>	2	
	<i>Ido</i>	<i>Proseminar. łacińskie</i>	2	
	<i>Krumpholtz</i>	<i>Hist. literat. rymok. greckiej</i>	5	
	<i>Ido</i>	<i>Lectiones. łacińskie</i>	2	
	<i>Ido</i>	<i>Proseminar. greckie</i>	2	
	<i>Kalina</i>	<i>Deklinacja j. z. słowiańsk.</i>	3	
	<i>Ido</i>	<i>Prac. z kalib. filozof. słowiańsk.</i>	2	
	<i>Thurner</i>	<i>Grammat. słowiańsk. i rymok. rymok.</i>	1	

Uniwersytet i Wydział, na którym był immatrykulowany	Nazwiska docentów	Wykłady	Ilość godzin w tygodniu	Uwagi
Nr. 1895/6				
Eniklinski		Metodyka greckoj i Rzymian	4	
oto		Ordy Floracyusza	1	
oto		Olympia Sclfi, Pompei Syrakuz, Topo- grafia i pomniki	1	
oto		Lectionar. greckie	2	
oto		Prosem. łacińskie	2	
Kruszkowski		Qrci bogów w państwie rzym.	3	
oto		Objaśn. Homerji Iliada Menachini	2	
oto		Ordykuryacya rzym.	1	
oto		Tem. łacińskie	2	
oto		Prosem. greckie	2	
Kalina		Hist. jżr. polskiego	4	
oto		Qmagm. Teorya jżr. powst.	1	
Kolesza		Tem. pysohoi imieranym	2	
oto		Tem. pysohoi nobu	1	
Kruszkowski		Ordykuryacya rzym.	1	
Nr. 1896/7				
Eniklinski		Hist. rzym. greckiej	3	
oto		Pompej	1	
oto		Tem. greckie	2	
oto		Prosem. łacińskie	2	
Kruszkowski		Qadwinisk. p. d. d. d. d. d. i wojak	5	
oto		tem. łacińskie	2	
oto		Prosem. greckie	2	
Kolesza		Tem. pysohoi imieranym	2	
oto		Tem. pysohoi nobu	1	
Kalina		Element. kurs jżr. czech. greckiej	3	
oto		Historia jżr. starożytności	2	
Kruszkowski		Ordykuryacya rzym.	1	
oto		Ordykuryacya rzym.	1	
Kolesza		Tem. łacińskie. yhrainacko-pyck.	2	
Nr. 1896/7				
Eniklinski		Wp. łacińskie	5	
oto		Starotytu publ. greckie	1	
oto		Główn. powie greckiej i rzymskiej	2	
oto		Lectionar. greckie	5	
Kruszkowski		Gram. łacińska	2	
oto		Tem. łacińskie	2	
Kolesza		Tem. pysohoi imieranym	2	
oto		" nobu	2	
oto		Humaniz i anariz. budp. m. b. p. n. b.	1	
Kruszkowski		Kypc rzym. Pyru	4	
oto		Ordykuryacya rzym.	1	

Dr. h. Uniwers. Krasowski
(Wydział filozoficzny)

Uniwersytet i Wydział na którym był immatrykulowany	Nazwiska docentów	Wykłady	Ilość godzin w tygodniu	Uwaga
	Malina	Łatona. gram. jęz. starosłow.	3	
	Ambsorhi	Gram. jęz. francusk.	3	
		It. powr. lity.		
	Łkóski	Hist. austro-słow. średn. w. b. stule.	2	
	Łlusarski	Kypa iem. Popen	2	
	do	Przegląd ięzykowy	1	
	Łrnikłinski	Łocmata Homera	1	
	do	Łecznar. greckie	1	
	Kruszkowski	Oryginal. pism. staroż. Rzymian	3	
	do	Łeczn. łacińskie	2	
	Kolesza	Łeczn. pism. łacińskich	2	
	do	" " " " "	2	
	do	Łumani i anariza biał. młodsze.	1	
		W. r. 1897		
	Łkórski	Łp. łac.	1	
	do	Łeczn. filozoficzne	2	
	Łlusarski	Przegląd ięzykowy	1	
	Łrnikłinski	Hist. powr. greckiej	5	
	do	Łeczn. starożytny	1	
	do	Łeczn. greckie	2	
	Kruszkowski	Łkładała jęz. łacińskiego	5	
	do	Łeczn. łacińskie	1	
	Łilat	Łekłimacja ięzyka łacińskiego	2	
	do	Łeczn. dla filologii polskiej	2	
	Kolesza	Łeczn. pism. łacińskich	2	
	do	" " " " "	2	
	do	Łumani i anariza biał. młodsze.	1	
		W. r. lity.		
	Łkórski	Łeczn. filozoficzne	2	
	Łlusarski	Łeczn. pism.	1	
	Kolesza	Łeczn. pism. łacińskich	2	
	do	" " " " "	2	
	do	Łeczn. greckie	2	
	Łrnikłinski	Łbjadn. łac. łacińskiego	5	
	do	Łeczn. greckie	2	
	do	Łeczn. greckie	2	
	Kruszkowski	Łeczn. łacińskie	5	
	do	Łeczn. łacińskie	2	
	Werner	Łeczn. łacińskie	2	

Ł. Ł. Łlusarski
Łeczn. filozoficzny

Zachowanie się akademickie Imię Pana *Hnatuka Modimion*
było zupełnie zgodne z przepisami akademickimi.

W dowód czego stwierdzamy niniejsze świadectwo naszymi podpisami, jakoteż pieczęcią uniwersytecką.

L w ó w, dnia *31. lipca* r. 18 *98*

Rektor c. k. Uniwersytetu
lwowskiego:

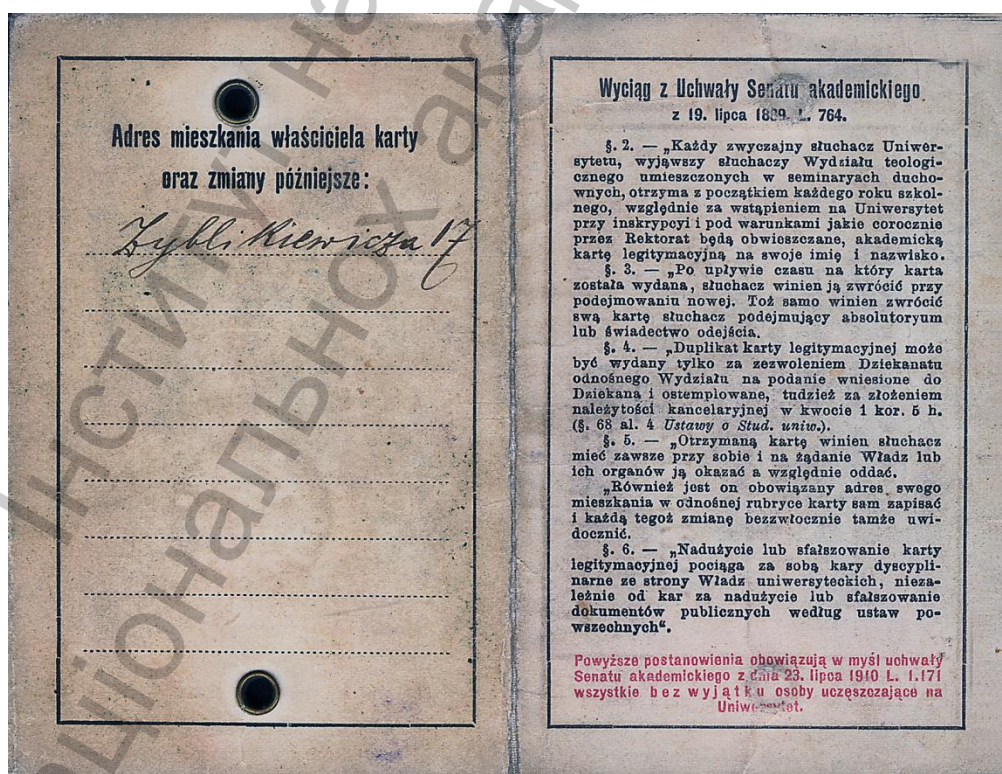
A. Rehmanna

Dziekan Wydziału *Filozoficznego*
c. k. Uniwersytetu lwowskiego

A. Adamowicz

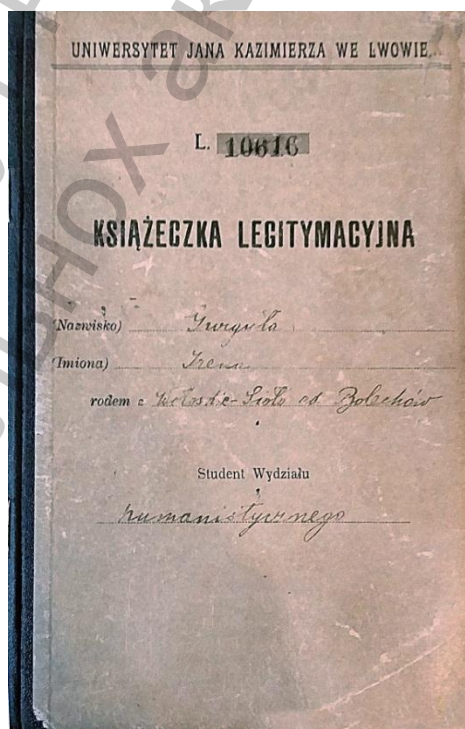
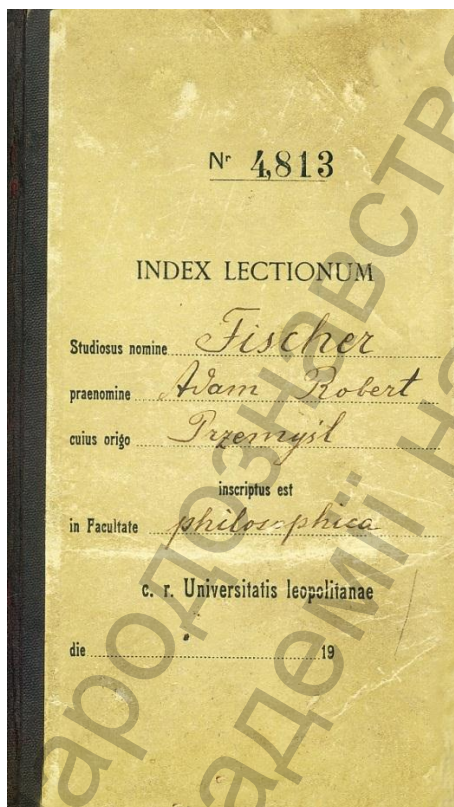
**Зразок легітимаційної карти
(на прикладі документа Адама Фішера, 1911)**

(Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Цісарсько-королівський університет імені цесаря Франца І у Львові:
Фішер Адам (легітимаційна карта), 1911 (оригінал), 2 арк.)

**Зразки легітимаційних книжок (індексів)
(на прикладі документів Адама Фішера та Ірини Гургули)**

(Музей історії ЛНУ імені Івана Франка, Цісарсько-королівський університет імені цісаря Франца І у Львові:
Фішер Адам (*Index Lectionum*), 1908–1911 (оригінал), арк. 1, 17;
ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 543: Гургула Ірина (справа про закінчення університету), 1927–1933, арк. 16, 28 зв.)

Додаток Ж

Довідка про викладання Філарета Колесси в Українському університеті у Львові,
видана його останнім ректором Євгеном Давидяком (1939)

(Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1 о/с, спр. 728: Колесса Філарет (особова справа), 1944-1947, арк. 9)

КОПІЯ

Ректорат Українського Університету у Львові.
в. 4 Львів, дня 5. зловтня, 1939 р. Ректорат
Українського Університету у Львові стверджує,
що Др. Філарет Колесса професор У.У., народ-
жений 14. VII. 1871 р. в Татарській повіті Стрийсь-
кого займав кафедру укр. усної словесності
на філософському факультеті У.У. і викладав
у 1919 - 25 р.р. укр. усну словесність. За Ректорат
Українського Університету у Львові: Др. Євген
Давидяк мп. Ректор. Підпис секретаря мп. Секретар.
Л. С. Терентій Українського Університету у Львові.

Зразок свідоцтва про складений частковий іспит на ступінь магістра філософії
(на прикладі документів Ольги Медвідь, 1929)
(ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1189: Медвідь Ольга (справа про закінчення університету), 1929–1933, арк. 2)

KOMISJA EGZAMINACYJNA EGZAMINÓW MAGISTERSKICH
WYDZIAŁU *Humanistycznego*
UNIwersYTETU *Jana Kazimierza*

Lwów, dnia *7* grudnia 19*29* r.

L. *5726*

ŚWIADECTWO

P. *Olga Medwidowna*
studentka Wydziału *Humanistycznego*
Uniwersytetu *Jana Kazimierza* w *Lwowie*
złożyła w dniu dzisiejszym egzamin z *etnografii z etnologią*
(kurs elementarny)

_____, jako część egzaminu na stopień magistra
filozofii w zakresie *etnografii z etnologią*
z wynikiem *bardzo dobrym*.

PRZEWODNICZĄCY
KOMISJI EGZAMINACYJNEJ

Chybin

F. 1.

Drukarnia Państwowa 20 45/58 12.11.20 4 000

**Зразки протоколів магістерських іспитів з народознавчих дисциплін
під час здобуття перших наукових ступенів у галузях
історії мистецтва, музикології та орієнталістичних наук (весняна сесія 1939 р.)**

(ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2428: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету
(магістерські іспити в галузях музикології, історії мистецтва, преісторії), 1938–1939, арк. 4, 12;

спр. 2429: Протоколи екзаменаційної комісії гуманітарного факультету
(магістерські іспити в галузях філософських наук та орієнталістичних наук), 1938–1939, арк. 22)

Nr. _____ Sesja letnia r. 1939.

UNIWERSYTET JANA KAZIMIERZA
WYDZIAŁ HUMANISTYCZNY
KOMISJA EGZAMINÓW MAGISTERSKICH

Magisterium w zakresie _____ historii sztuki

Egzaminator _____ JW Pan Prof. Dr. Fischer Adam

Egzaminator wzgl. Komisarz _____

Przewodniczący _____

PROTOKÓŁ
egzaminu ustnego i pisemnego

Pan(i) _____ Cieński Tadeusz

student(ka) _____ X. _____ r. studiów Wydziału Humanistycznego przystąpił(a) —
po raz pierwszy — po raz drugi — do egzaminu cząstkowego z etnologii
w zmniejszonym zakresie 7/5.

Komisja oceniła wynik egzaminu jako

Wszystko dobrze

Lwów, dnia *9 czerwca* 1939 r.

_____ Egzaminator _____ Egzaminator wzgl. Komisarz

_____ Przewodniczący

Zanotowano w księdze zgłoszeń pod L. p. 154.

Sesja wiosenna r. 1939.

UNIwersYTET JANA KAZIMIERZA
WYDZIAŁ HUMANISTYCZNY
KOMISJA EGZAMINÓW MAGISTERSKICH

Magisterium w zakresie muzykologiiEgzaminator JWPan Prof.Dr.Chybiński Adolf

Egzaminator wzgl. Komisarz

Przewodniczący

PROTOKÓŁ
egzaminu ustnego i pisemnego

Pan(i) Antonowicz Mirosław
student(ka) III. r. studiów Wydziału Humanistycznego przystąpił(a) —
po raz pierwszy — po raz drugi — do egzaminu cząstkowego z etnologii —
muzycznej w zarysie A/8.

Komisja oceniła wynik egzaminu jako

bardzo dobryLwów, dnia 1. VII. 1939 r.

Egzaminator

Przewodniczący

Egzaminator wzgl. Komisarz

Zanotowano w księdze zgłoszeń pod L. p. 143.

Nr.

Sesja wiosenna r. 1939.

UNIWERSYTET JANA KAZIMIERZA
WYDZIAŁ HUMANISTYCZNY
KOMISJA EGZAMINÓW MAGISTERSKICH

Magisterium w zakresie nauk orientalistycznych

Egzaminator JW Pan Prof. Dr. Kotwicz Władysław

Egzaminator wzgl. Komisarz

Przewodniczący

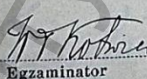
PROTOKÓŁ
egzaminu ustnego i pisemnego

Pan(i) P r i c a k Emilian
student(ka) III. r. studiów Wydziału Humanistycznego przystąpił(a) —
po raz pierwszy — ~~po raz drugi~~ — do egzaminu cząstkowego z ogólnego zarysu
geografii, etnografii i historii Turcji i Arabii A/3.

Komisja oceniła wynik egzaminu jako

bardzo dobry

Lwów, dnia 6 czerwca 1939 r.

Egzaminator

Egzaminator wzgl. Komisarz

Przewodniczący

Zanotowano w księdze zgłoszeń pod L. p. 180.

**Зразки відгуків на магістерські роботи
(на прикладі відгуків Адама Фішера та Яна Чекановського
на роботу Марії Яніни Шмінди "Міфологія бурі в народних віруваннях у Польщі",
травень–червень 1939 р.)**

(ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1966: Шмінда Марія Яніна (особова справа), 1935–1939, арк. 18, 19)

Ocena pracy: Praca p. Marii Schminda pt. "Mitologia burzy w wierzeniach ludowych w Polsce" daje dokładny przegląd polskich wierzeń ludowych związanych z takimi zjawiskami atmosferycznymi, jak burza, chmury, grad, deszcz, piorun, grzmot, błyskawica i wiatr. Praca uwzględnia nie tylko bardzo bogaty materiał drukowany, ale i własne zapiski zebrane na badaniach terenowych, zwłaszcza na Kujawach. W wierzeniach zestawionych przez autorkę zaznaczyła się także różnica między Polską północnowschodnią i południowozachodnią, jakkolwiek oczywiście granica wierzeń nie może być tak wyraźna, jak granica elementów kultury materialnej. Prócz tego ogólnego wyniku nie brak pewnych wyników szczegółowych/ np. dotyczących demonów gęsiogich itd/. Praca została wykonana z wielką starannością i dlatego uznaje ją za pracę wystarczającą do uzyskania stopnia magisterskiego z wynikiem

Bardzo Dobrym. Lwów data 27 maja 1939

podpis egzaminatora:

Prof. Adam Fischer

Ocena pracy: p. Marii SCHMINDA pod tytułem:
"Mitologia burzy w wierzeniach ludowych w Polsce".

Praca wykonana bardzo starannie świadczy o znajomości materiału napisana w sposób pod względem literackim poprawny wznosi się ponad poziom przeciętnych prac magisterskich o tyle, że czytając ją przypuszczałem, że mam do czynienia z pracą doktorską z zakresu etnologii. Nie dochodzi ona co prawda do zestawień ogólnych, których się oczekuje czytając pracę tak dobrą. Zważywszy zalety pracy należy ją uznać za czyniącą zadość wymaganiom stawianym w stosunku do prac magisterskich i ocenić ją jako bardzo dobrą.

data 2 czerwca 1939 roku

podpis egzaminatora:

P. S. Jan

Зразок протоколу остаточного іспиту під час здобуття ступеня магіста філософії
(на прикладі документі Юзефа Гаска, 1930 р.)

(ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 337: Гаск Юзеф Людвік Францішек (справа про закінчення університету), 1930, арк. 5)

KOMISJA EGZAMINACYJNA WYDZIAŁU HUMANISTYCZNEGO
UNIwersYTETU JANA KAZIMIERZA WE LWOWIE.

PROTOKÓŁ
EGZAMINU OSTATECZNEGO.

Józef Ludwik Franciszek Gajek

Poddał się przed podpisaną Komisją egzaminowi ostatecznemu na stopień magistra filozofji w zakresie
Etnologii i Etnografji

Jako dział specjalny kandydat obrał kulturę społeczną i duchową

Kandydat wykonał rozprawę magisterską na temat Pierwiaszek ludowy
w utworach D. Fr. Kniaźnina

z wynikiem bardzo dobrym

Egzamin pisemny pod nadzorem odbył się d. 20 m. czerwca r. 19. 30

temat: Boże Wzrosty i Stwiercen

Wynik: bardzo dobry

Egzamin ustny odbył się d. 25 m. czerwca r. 19. 30

Odpowiedzi kandydata uznano za bardzo dobry

Członkowie Komisji Egzaminacyjnej:

Adam Fiszley
Jan Zyska

ZAKŁAD ETNOLOGICZNY
Inst. Jana Kazimierza
we Lwowie

Rozprawa przygotowana przez
Etnolog. 27. 4. Adam Fiszley

**Зразки дипломів магістра філософії
в галузі етнографії з етнологією та в галузі слов'янської філології (етнографічна група)
(на прикладі дипломів Романа Володимира Гарасимчука (1935)
та Калістрата Добрянського (1937))**

(ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 363: Гарасимчук Роман Володимир (справа про закінчення університету),
1935–1936, арк. 6, 6 зв.);

ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 597: Добрянський Калістрат (справа про закінчення університету),
1930–1937, арк. 17, 17 зв.)

ODPIS

UNIWERSYTET Jana Kazimierza we Lwowie
WYDZIAŁ Humanistyczny
L. 1354

DYPLOM MAGISTRA FILOZOFJI

Pan *Roman Hodorimierz Harasymczuk*
urodzony dnia *12 stycznia* 1900 roku w *Kupynkach Skarych*
odbył... przepisane studia w Uniwersytecie Jana Kazimierza
we Lwowie na Wydziale Humanistycznym
w zakresie *etnografii i etnologji*
i zdał... następujące egzaminy:

z <i>etnografii i etnologji (kurs elementarny)</i>	z wynikiem <i>dobrym</i>
z <i>prehistorji (kurs elementarny)</i>	z wynikiem <i>dobrym</i>
z <i>historji w krajach</i>	z wynikiem <i>dobrym</i>
z <i>głównych zasad nauk filozoficznych</i>	z wynikiem <i>dobrym</i>
z <i>Szerego dzieł i majomości etnografji, polski i polskoscielny</i>	z wynikiem <i>dobrym</i>
z <i>metody badań etnologicznych i jej historii</i>	z wynikiem <i>dobrym</i>
z	z wynikiem
z	z wynikiem
z	z wynikiem
z	z wynikiem

z z wynikiem

z z wynikiem

z z wynikiem

oraz przedstawił z wynikiem *bardzo dobrym* pracę magisterską
 na temat *Traice kotoynykove na tucalokerywie*

Wobec tego Rada Wydziału Humanistycznego
 Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie
 na wniosek Komisji Egzaminacyjnej nadaje Panu *Romanowi*
Widerkowskowi Heratyuckuickowi
 stopień

MAGISTRA FILOZOFJI,
 JAKO DOWÓD ZAKOŃCZENIA STUDJÓW WYŻSZYCH W ZAKRESIE

eknografii i ekuologji

We Lwowie, dnia *11 grudnia* 1935 r.

PRO REKTOR:

DZIEKAN:

PRZEWODNICZĄCY KOMISJI EGZAMINACYJNEJ:

Dyplom opłacony dnia

8. X. 1936 r.

Odesłany do Kwestury dnia

ODPIS

Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie

Wydział Humanistyczny

L. 1517.

DYPLOM MAGISTRA FILOZOFJI

Pan *Kalistrat Dobrian'ski*
 urodzony dnia *10. października* 1907 roku w *Samborze*
 odbył przepisane studia w *Uniwersytecie Jana Kazimierza*
 we *Lwowie* na Wydziale *Humanistycznym*
 w zakresie *Filologii Słowiańskiej*
 i zdał następujące egzaminy:

- z *gramatyki opisowej języka polskiego* z wynikiem *dostatecznym*
- z *gramatyki opisowej języka staro-cerkiewno-słowiańskiego* z wynikiem *dostatecznym*
- z *gramatyki opisowej języka rosyjskiego* z wynikiem *dostatecznym*
- z *ogólnych wiadomości o narodach słowiańskich* z wynikiem *dobrym*
- z *historii literatury polskiej* z wynikiem *bardzo dobrym*
- z *ogólnych zasad nauk filozoficznych* z wynikiem *dostatecznym*
- z *historycznej gramatyki języka polskiego* z wynikiem *dobrym*
- z *prehistorii Słowian* z wynikiem *dobrym*
- z *historii kultury ludów słowiańskich* z wynikiem *bardzo dobrym*
- z *etnografii słowiańskiej* z wynikiem *bardzo dobrym*
- z *egzaminu ostatecznego* z wynikiem *bardzo dobrym*

z _____ z wynikiem _____

z _____ z wynikiem _____

z _____ z wynikiem _____

oraz przedstawił z wynikiem *bardzo dobrym* pracę magisterską
na temat „*Wzrost Kupały u Polaków wschodnich*”.

Wobec tego Rada Wydziału *Humanistycznego*
Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie
na wniosek Komisji Egzaminacyjnej nadaje Panu *Salistratoru*
Gobrianskiemu
stopień

MAGISTRA FILOZOFJI,
JAKO DOWÓD ZAKOŃCZENIA STUDJÓW WYŻSZYCH W ZAKRESIE

filologii polskiej

We Lwowie, dnia *14. marca* 1937 r.

REKTOR:

[Signature]

DZIEKAN:

[Signature]

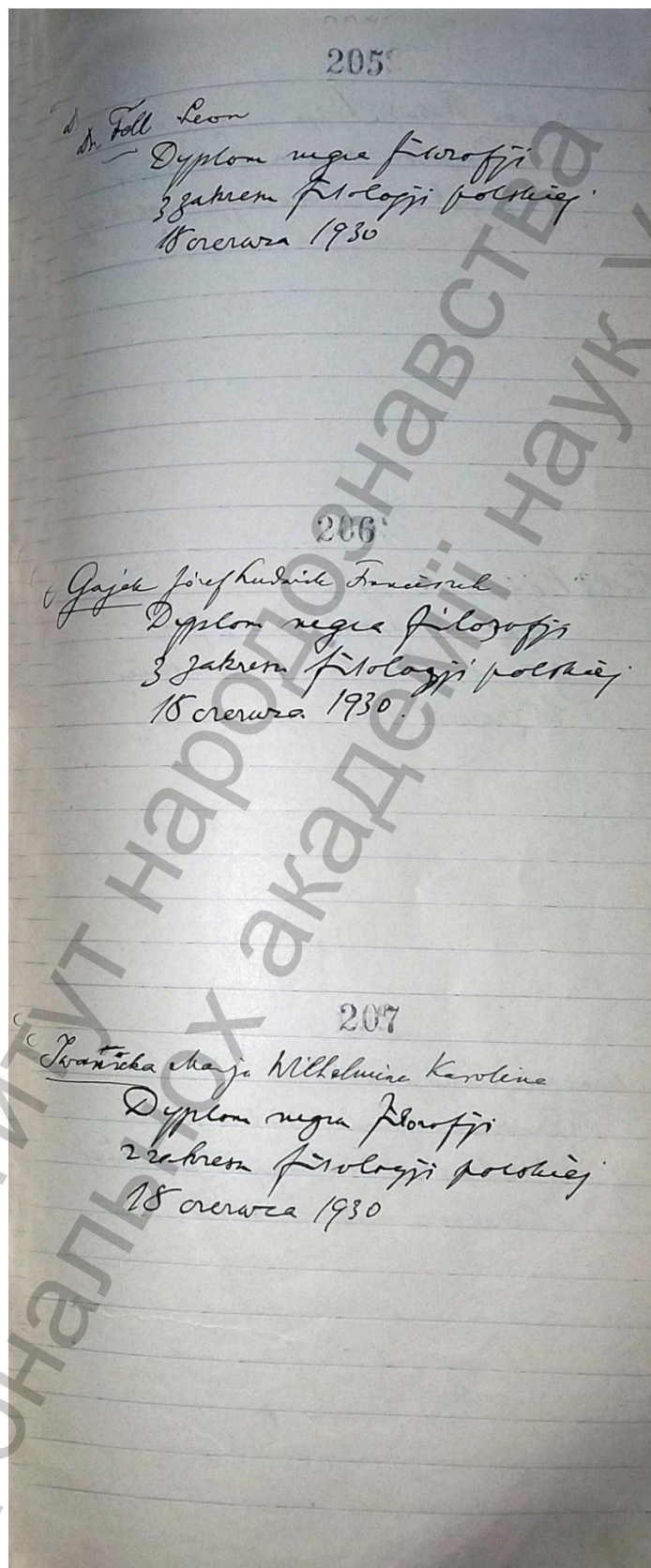
PRZEWODNICZĄCY KOMISJI EGZAMINACYJNEJ:

[Signature]

opł. 13. III. 1937 r.

Зразки записів у книзі обліку дипломів магістра філософії гуманітарного факультету
(інформація про дипломи Юзефа Гаєка та Генрика Перльса, 1930)

(ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 1383: Книга обліку дипломів магістра філософії, 1927–1932, арк. 60, 60 зб., 65)

208

Levandovska Leoladya LucjaDyplom magna filozofji
z zakrem filologji polskiej
18 czerwca 1930

209

Perls Henoch (Henryk)Dyplom magna filozofji
z zakr. filologji polskiej
18 czerwca 1930

210

Pietkowskie MieczyslawDyplom magna filozofji
z zakrem filologji polskiej
18 czerwca 1930

235

Szemleij Józef

Dyplom mg. fil. w zakresie

filol. słowiańskiej

D. 25 czerwca 1930r.

236

Gajek Józef Rudwik Franciszek

Dyplom mg. fil. w zakresie

etnografii z etnologią

D. 25 czerwca 1930r.

237

Perls Henach (Henryk)

Dyplom mg. fil. w zakresie

etnografii z etnologią

D. 25 czerwca 1930r.

Зразки протоколів ригорозальних іспитів до 1932 р.

(на прикладі двогодинних строгих іспитів

Мартини Григляшевської та Ірени-Ульбрих-Кудельської)

(ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 798: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи, гуманітарний факультет, 1925–1929, арк. 521, 152)

443. Gruzdzewska Marta, ur. 21 lipca 1903 r. w Warszawie,
 przystąpiła w dniu 24 maja 1929 r. do egzaminu pisemnego
 dwugodinnego z antropologii i etnologii.
 Członkowie Komisji ocenili wyniki egzaminu w sposób
 następujący:

celujący
 [Signature]

celujący
 Irene Fritzel

celujący
 [Signature]

Uwaga: Komisja oceniła wyniki egzaminu jako najlepsze
 jako celujący

[Signature]
 T. d. Dolska

Lauojina Kuslelska ^{Prasa}

139. Ulbryś Trema Natalia Helena /: tr. im. / ^{z pr. wielk. uroczona dnia}

21 stycznia 1902 w Pasiecznej górnej, pow. Nadwornia
przystąpiła dnia 26 czerwca 1926 do dwugodzinnego egzaminu ścisłego z antropologii i prehistorji.

Komisja oceniła wynik egzaminu następująco.

celujący
S. J. J. J.

celujący
K. J. J.

celujący
P. J. J.

Uchwala: Komisja wniata wynik egzaminu
jednomyślnie za celujący

Jan Ptacek
przewodnik.

**Зразки відгуків на докторську роботу
(на прикладі відгуків Владислава Подляхи та Владислава Козіцького
на докторську роботу Михайла Драгана
"Українські деревляні церкви. Генеза і розвій", 1932)**

(ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 800: Книга протоколів складання докторських іспитів і відгуків на докторські роботи,
гуманітарний факультет, 1932–1933, арк. 116)

UNIwersytet JANA KAZIMIERZA
WE LWOWIE
ZAKŁAD
HISTORJI SZTUKI POLSKIEJ
I WSCHODNIO-EUROPEJSKIEJ

NR. 766.

UNIwersytet JANA KAZIMIERZA WE LWOWIE
WYDZIAŁ HUMANISTYCZNY
WPLYWŁO CIAŁA 1932.
Nr.

WE LWOWIE, 15 lipca 1932.

Ocena rozprawy doktorskiej P. Michała Dragana "Українські церкви деревляне. Генеза і розвій" 1932.

Rozprawę swoją, obejmującą stronice 181 pisma maszynowego i 138 zdjęć fotograficznych i architektonicznych, podzielił autor na sześć rozdziałów. W pierwszym, str. 1–21, omawia literaturę przedmiotu; w drugim zagadnienie metody, str. 21–42; w trzecim, str. 43 do 76, technikę budowania cerkwi ruskich; w czwartym rzuty poziome cerkwi drewnianych na str. 77–133; w piątym, str. 134–175, wygląd zewnętrzny cerkwi drewnianej; na koniec rozdział szósty obejmuje krótkie résumé całości.

Wbrew zapatrywaniom Antonowicza i Załozieckiego wykazuje autor, że budownictwo drzewne posiada ciągłość rozwojową, budynek cerkiewny bowiem opiera się zdaniem autora na trójdziałowej chacie ruskiej, która swojemi tradycjami sięga dalekich przedhistorycznych czasów. Związek pomiędzy cerkwią i chatą widzi autor w trójdzielności przestrzeni — ten trójdzielny budynek cerkiewny zajmuje centralne miejsce pomiędzy innemi typami budynku cerkiewnego. Wzrost od prostej chaty do rozwiniętego budynku odbywa się organicznie, szczytowe mi typami są cerkwie stylu bojkowskiego Jawory, Krywki, Matkowa i Wysoka Niżnego. To jest główna teza autora, który zwalcza przy tej sposobności przypuszczenie Strzygowskiego, jakoby istniała na ziemiach południowo-ruskich mazdaistyczna świątynia ognia, która przeszła we formy budownictwa chrześcijańskiego, i stara się wykazać jego nierealność. Nie przesądzając, czy teza P. Dragana w całości się utrzyma, musimy przyznać, że jest dobrze broniona i oparta na poważnym materiale, zebrany w dużej części przez autora. Zwłaszcza teren województwa południowo-wschodnich Rzeczypospolitej jest autorowi doskonale znany z inwentaryzacji, którą przeprowadzał oddawna dla celów konserwatorskich Konsystorza grecko-katolickiego. Rozumowanie wytrzymuje krytykę naukową, a rozprawa jako całość, pomimo bardzo wielkich niedomagań języka, zasługuje na uznanie jej za dySSERTację doktorską.

Przytękani nie do pomysłu opierają
P. Prof. Podlacha w. J. Kozicki

Podlacha

**Зразки протоколів екзаменаційних комісій
під час здобуття ступеня доктора філософії нового типу (1932–1939)
(на прикладі докторатів Василя Пашницького,
Євгена Юліана Пеленського та Міхала Хомінського)**

(ДАЛО, ф. 26, оп. 15, спр. 797: Книга протоколів складання докторських іспитів, гуманітарний факультет,
1932–1939, арк. 8, 13 зв., 14)

Nr. 15. We Lwowie, dnia 10 czerwca 1934.

Nr. pod. 343/34

Protokół Komisji Nr. 4.

wybranej na posiedzeniu Rady Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Jana Kazimierza
dnia 23 maja 1934, celem przeprowadzenia doktoratu na zasadzie rozporządzenia Ministerstwa W. R. i O. P. z dnia 11 listopada 1925 (Dz. U. Min. W. R. i O. P. 1924 Nr. 20 poz. 207).

Członkowie Komisji:

Przewodniczący Dziekan Wydziału prof. Teofil Emil Modelski
Referent i egzaminator główny Adam Fischer
Korreferent Jan Beckanowski
Egzaminator z przedmiotu pobocznego „filologii słowiańskiej” Włodzisław Gąsnycki

Kandydat (ka) Garyli Gąsnycki
urodzony (a) dnia 5. czerwca 1933 r. w Wolerynie woj. Stanisławów
uchwałą Rady Wydziałowej z dnia 13 czerwca 1934 r. na podstawie załączonej pisemnej
opinii PP. Referentów o rozprawie doktorskiej dopuszczony (a) do egzaminu ścisłego dwugodzinnego
z etnografii i etnologii
jako przedmiotu głównego z filologii słowiańskiej jako przedmiotu pobocznego.
Przedłożona rozprawa doktorska: Jeśus Chrystus w apokryfach, bajniach, legendach, podaniach i pieśniach ludowych ukraińskich
Egzamin ścisły odbył się przed wymienioną Komisją dnia 16 czerwca 1934 r.
Członkowie Komisji ocenili wynik jak następuje:

z odnaczeniem z odnaczeniem z odnaczeniem
Adam Fischer Teofil Emil Modelski Włodzisław Gąsnycki
z odnaczeniem
Teofil Emil Modelski

Uchwała: Na podstawie powyższych wniosków Komisja uchwala przedłożyć Radzie Wydziału Humanistycznego następujący wniosek:

P. Garyli Gąsnycki
złożył (a) egzamin ścisły z etnografii i etnologii
jako przedmiotu głównego i z filologii słowiańskiej
jako przedmiotu pobocznego z wynikiem z odnaczeniem, w następstwie czego Rada Wydziału Humanistycznego uchwałą z dnia 27. czerwca 1934 przyznaje mu (jej) stopień doktora filozofii.

Dziekan Wydziału Humanistycznego:
Teofil Emil Modelski

Nr. 27.

Zł. Jod. 448/36.

We Lwowie, dnia 20. Czerwca 1936

Protokół Komisji Nr. 7.

wybranej na posiedzeniu Rady Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Jana Kazimierza
dnia 11. grudnia 1935, celem przeprowadzenia doktoratu na zasadzie rozporządzenia Ministerstwa W. R. i O. P. z dnia 11 listopada 1925 (Dz. U. Min. W. R. i O. P. 1924 Nr. 20 poz. 207).

Członkowie Komisji:

Przewodniczący Dziekan Wydziału prof.

Referent i egzaminator główny . . . "

Korreferent "

Egzaminator z przedmiotu pobocznego "

Kandydat (ka)

urodzony (a) dnia

uchwałą Rady Wydziałowej z dnia 6. czerwca 1936 r. na podstawie załączonej pisemnej
opinii PP. Referentów o rozprawie doktorskiej dopuszczony (a) do egzaminu ścisłego dwugodzinnego
z filologii ruskiej
jako przedmiotu głównego z

Przedłożona rozprawa doktorska:

Egzamin ścisły odbył się przed wymienioną Komisją dnia 20 czerwca 1936 r.

Członkowie Komisji ocenili wynik jak następuje:

dobre

Jan Janowski

dobre

Eugeniusz Lucharski

dobre

Adam Fischer

dobre

Adam Fischer

Uchwała: Na podstawie powyższych wniosków Komisja uchwala przedłożyć Radzie Wydziału Humanistycznego następujący wniosek:

P.

złożył (a) egzamin ścisły z

jako przedmiotu głównego i z

jako przedmiotu pobocznego z wynikiem

Wydziału Humanistycznego uchwala z dnia

doktora filozofji.

Dziekan Wydziału Humanistycznego:

Nr.

26.
Wyj. 444/36

We Lwowie, dnia

19 czerwca 1936

Protokół Komisji Nr. 6

wybranej na posiedzeniu Rady Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Jana Kazimierza
dnia 6 czerwca 1936, celem przeprowadzenia doktoratu na zasadzie rozporządzenia Ministerstwa W. R. i O. P. z dnia 11 listopada 1925 (Dz. U. Min. W. R. i O. P. 1924
Nr. 20 poz. 207).

Członkowie Komisji:

Przewodniczący Dziekan Wydziału prof. Kazimierz Kolbuszewski
Referent i egzaminator główny „ „ Adolf Chybiński
Korreferent „ „ Władysław Podlacha
Egzaminator z przedmiotu pobocznego „ „ Adam Fischer

Kandydat (ka) mgr Józef Michał Chomiński
urodzony (a) dnia 24 sierpnia 1906 r. w Oskrowie koło Stryku
uchwałą Rady Wydziałowej z dnia 10 czerwca 1936 r. na podstawie załączonej pisemnej
opinii PP. Referentów o rozprawie doktorskiej dopuszczony (a) do egzaminu ścisłego dwugodzinnego
z muzykologii
jako przedmiotu głównego z etnologii jako przedmiotu pobocznego.

Przedłożona rozprawa doktorska: „Zagadnienia konstrukcyjne w pieśniach
solowych Ławarda Griega”

Egzamin ścisły odbył się przed wymienioną Komisją dnia 19 czerwca 1936 r.

Członkowie Komisji ocenili wynik jak następuje:

z odznaczeniem

Chybiński

z odznaczeniem

Podlacha

z odznaczeniem

Fischer

z odznaczeniem

Rebecki

Uchwała: Na podstawie powyższych wniosków Komisja uchwała przedłożyć Radzie Wydziału Humanistycznego następujący wniosek:

P. mgr Józef Michał Chomiński

złożył (a) egzamin ścisły z muzykologii

jako przedmiotu głównego i z etnologii

jako przedmiotu pobocznego z wynikiem z odznaczeniem, w następstwie czego Rada Wydziału Humanistycznego uchwałą z dnia 26 czerwca 1936 przyznaje mu (jej) stopień doktora filozofii.

Dziekan Wydziału Humanistycznego:

Podlacha

Зразки дипломів доктора філософії
(на прикладі докторських дипломів Адама Фішера (1912) та Станіслава Клімека (1927))
 (Архів ЛНУ імені Івана Франка, ф. Р-119, оп. 1, спр. 194: Фішер Адам (особова справа), 1939–1940;
 ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 857: Клімек Станіслав (особова справа), 1925–1939)

Зразки евіденційного аркуша магістрантів та індивідуальної карти докторантів із вказівкою даних про рідну мову та національність (на прикладі документів Катерини Матейко (1937) та Ірини Іванчук-Нестюк (1939))
(ДАЛО, ф. 26, оп. 2, спр. 1180: Матейко Катерина (справа про закінчення університету), 1933–1937, арк. 14;
ДАЛО, ф. 26, оп. 7, спр. 2436: Нестюк-Іванчук Ірина (справа про допуск до захисту дисертації), 1939, арк. 5)

Rok akademicki 1937
(w którym kandydat zgłosił się po raz pierwszy do Komisji Egzam.)

Nr. 21.

Arkusz ewidencyjny

studjów oraz egzaminów na stopień magistra filozofii

P. *Matejko Katarzyna* urodzony (a) w *Przemyślu*
 powiat *Przemyski* dnia *6/III* r. *1910* rel. *greck.-kat.*
 język ojczysty *ukraiński* obywatel (ka) *poliska* uzyskał (a) świadectwo
 dojrzałości dn. *29 maja* r. *1929* w *Przemyślu* L. *21* i odbył (a)
 przepisane studia akademickie w charakterze studenta (wolni słuchacz przy zaliczeniu tych
 studjów na podstawie uchwały Rady Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Jana Kazimierza
 z dnia *16/5* *1936* L. *469*)

Wykaz trymestrów zaliczonych przez Dziekanat.

Uwaga Wykaz wypełnia się na podstawie indeksu. W wykazie należy uwidaczniać czas odbytych studjów przez wpisanie w odpowiednich rubrykach wyrazu „zaliczony”. Jeżeli któryś trymestr nie jest zaliczony, czy to z powodu niezłożenia opłat, czy też z powodu braku wymaganej liczby godzin, należy w odpowiedniej rubryce wpisać „niezaliczony”. W razie przerwy w studiach lub nieuczęszczania w pewnym tryestrze należy w odpowiedniej rubryce położyć kreskę poziomą.

Wydział i Szkoła akademicka	Rok akademicki	I trymestr	II trymestr	III trymestr	Ilość zaliczonych trymestrów.
<i>Hum. U. J. K.</i>	<i>1930/31</i>	<i>zaliczony</i>	<i>zaliczony</i>	<i>zaliczony</i>	<i>III</i>
<i>~ ~ ~</i>	<i>1931/32</i>	<i>~ ~ ~</i>	<i>~ ~ ~</i>	<i>~ ~ ~</i>	<i>III</i>
<i>~ ~ ~</i>	<i>1932/33</i>	<i>~ ~ ~</i>	<i>~ ~ ~</i>	<i>~ ~ ~</i>	<i>III</i>
<i>~ ~ ~</i>	<i>1933/34</i>	<i>~ ~ ~</i>	<i>~ ~ ~</i>	<i>~ ~ ~</i>	<i>III</i>
<i>~ ~ ~</i>	<i>1934/35</i>	<i>~ ~ ~</i>	<i>~ ~ ~</i>	<i>~ ~ ~</i>	<i>III</i>
<i>Absolwentka 4 roku akad. 1935/36</i>					

Ogółem wysłuchanych i zaliczonych (videmowanych) *15* trymestrów, a w każdym tryestrze nie mniej niż *11* godzin i ćwiczeń stosownie do wymagań przepisów egzaminacyjnych.

Nr. książeczki legitymacyjnej (indeksu) *190 769 15.XI.932*

Do składania egzaminów zgłosił się po raz pierwszy dnia *11/II 1937* a jako dział specjalny obrat *prologogiczny*.

Uwagi: *Obecnie odebrałam*
12.XI.937 Katarzyna Matejko

Nazwa szkoły *Uniwersytet y. H. we Lwowie*
Rok akademicki 1939

Wzór C.

KARTA INDYWIDUALNA

dla osób ubiegających się o dyplom lub nostryfikację dyplomu zagranicznego
(wypełnia każdy ubiegający się o dyplom lub nostryfikację dyplomu zagranicznego przy składaniu podania)

Nazwisko i imię <i>Neotich Irena</i>	
I. Rodzaj dyplomu:	
1. Ubiega się o dyplom czy nostryfikację dyplomu zagranicznego	<i>o dyplom</i>
2. Ubiega się o dyplom (lub nostryfikację dyplomu zagranicznego)	rodzaj dyplomu (podać bliższe określenie np. lekarz, dr. med., magister fil., inżynier-chemik i td.) <i>dr. fil.</i> na wydziale i sekcji <i>Humanistyczny</i> z przedmiotu głównego <i>etnografia etnologia</i>
II. Studja wyższe	
1. Odbił studia wyższe danego kierunku	1. Na wydziale i sekcji <i>Humanistyczny</i>
	w szkole (nazwa) <i>Uniwersytet y. H. we Lwowie</i>
	w miejscowości <i>we Lwowie</i>
	zagranicą (kraj)
	rok imatrikulacji
	2. Na wydziale i sekcji <i>Humanistyczny</i>
	w szkole (nazwa) <i>Uniwersytet y. H. we Lwowie</i>
	w miejscowości <i>we Lwowie</i>
	zagranicą (kraj)
	rok imatrikulacji <i>1931</i>
3. Ostatni najwyższy rok studiów (kurs) zaliczył w roku <i>1935/36</i>	
2. Posiada dyplom	rodzaj dyplomu (podać bliższe określenie, np. lekarz, dr. med., magister fil., inż.-chemik itd.) <i>mgr. fil.</i>
	uzyskany w roku <i>1935 r. i 1936</i>
	czy nostryfikowany („tak” lub „nie”)
	rok nostryfikacji
III. Cechy osobiste ubiegającego się:	
1. Płeć (męska, żeńska) <i>żeńską</i>	
2. Rok urodzenia <i>1911 r.</i>	
3. Przynależność państwowa <i>polska</i>	
4. Narodowość <i>ukraińska</i>	
5. Język ojczysty <i>ukraiński</i>	
6. Wyznanie <i>gr. kat.</i>	
7. Stan cywilny <i>małż.</i>	
8. Zdolność do służby wojskowej (kategoria)	
9. Stopień wojskowy	w rezerwie w służbie czynnej
10. Głównie środki utrzymania (od rodziny, z własnych zarobków czy stypendium)	<i>przez męża</i>
11. Miejsce stałego zamieszkania rodziców lub opiekunów (dla sierot własne)	miejscowość <i>Lwów</i>
	miasto czy wieś
	powiat <i>Lwów</i>
	województwo <i>Lwów</i>
zagranicą (kraj)	
12. Obecny adres ubiegającego się	<i>Lwów ul. Wandy 15</i>

Додаток Ц

Зразок трудової книжки викладача Львівського державного університету імені Івана Франка (на прикладі трудової книжки професора Адама Фішера, 1940)
(Архів ЛНУ імені Івана Франка, відділ кадрів, спр. 380: Фішер Адам (трудова книжка), 1940, арк. 9-10)

Взыскания в Трудовую книжку не записываются;

д) поощрения и награждения записываются за время со дня поступления в предприятие (учреждение), которое выдает Трудовую книжку. При этом записываются только единовременные индивидуальные поощрения и награждения, связанные с работой в предприятии (учреждении). Премии, предусмотренные системой заработной платы, не записываются;

е) при увольнении все сведения о работе, о поощрениях и награждениях, внесенные за время работы в предприятии (учреждении), заверяются подписью его руководителя (или специально уполномоченного им лица) и печатью предприятия (учреждения);

ж) все записи в Трудовой книжке производятся чернилами.

11. За выдачу Трудовых книжек взимается администрацией предприятия (учреждения) с владельцев книжек плата в размере 50 копеек.

12. В случае утери Трудовой книжки в результате небрежного ее хранения, владелец Трудовой книжки подвергается администрацией предприятия (учреждения) в административном порядке штрафу в размере 25 рублей.

Потерявший Трудовую книжку обязан немедленно заявить об этом администрации (по месту последней работы). Не позже 15 дней после заявления администрация выдает новую Трудовую книжку с надписью: «Дубликат».

13. Все суммы, поступающие, как от взимания платы за выдачу Трудовых книжек, так и от взимания штрафов за утерю Трудовых книжек, поступают в доход государства.

14. Незаконное пользование Трудовыми книжками, передача их другим лицам, подделка и подчистка их — караются в уголовном порядке.

15. Трудовые книжки предприятия и учреждения получают от соответствующих наркоматов и учреждений.

16. Постановление Совета Народных Комиссаров Союза ССР от 21 сентября 1926 г. «О трудовых списках» (Собр. Зак. СССР 1926 г. № 66, ст. 502; 1929 г. № 35, ст. 315) — отменяется.

Председатель СНК Союза ССР — В. МОЛОТОВ
Управляющий Делами
СНК Союза ССР — И. БОЛЬШАНОВ
Москва, Кремль. 20 декабря 1939 года.

Трудова книжка

Прізвище Фішер
Ім'я Адам
По батькові Амвросієвич
Рік народження 1889
Освіта: початкова, середня, вища
(Підкреслити)
Професія педагог
Підпис власника Трудової книжки
Дата заповнення Трудової книжки
22. лютого 1940 р.

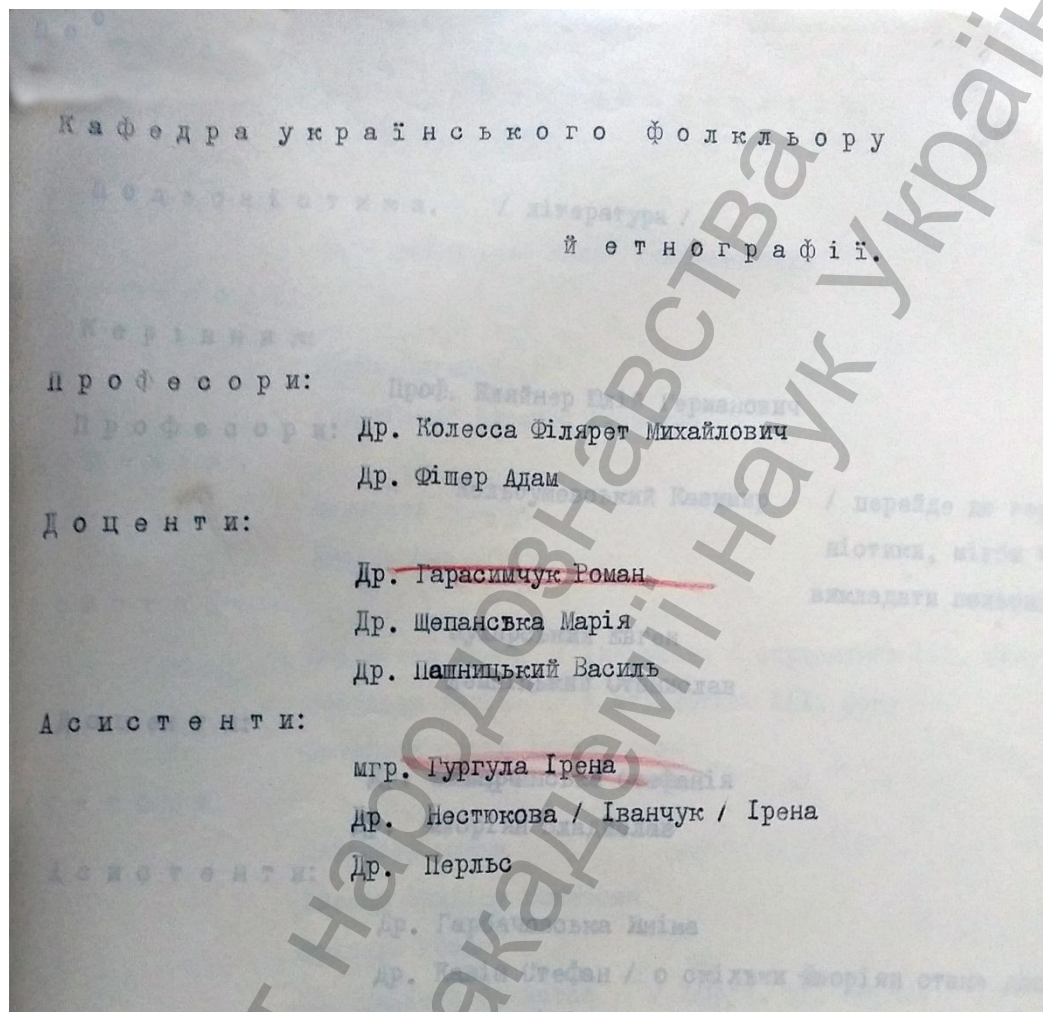
ВІДОМОСТІ ПРО РОБОТУ

№ запису	Дата			Відомості про прийом на роботу і звільнення	роботу, переміщення по (з зазначенням причин)	На підставі чого внесено запис (документ, його дата і номер)
	Рік	Місяць	Число			
1	1939	8	1	Прийнятий на посаду викладача історії в ЛДУ ім. І. Франка, який видає трудову книжку, становить: 31 р. + 1 м. —	по найму до роботи	На підставі чого внесено запис: 31 р. + 1 м. —
2	1940	7	11	Звільнений — " —	Університет ім. І. Франка професора філ. ф-ти	Звільнений 10.7.1940р.

Додаток III

Проект складу кафедри українського фольклору й етнографії (1941)

(ДАЛО, ф. 1295, оп. 1, спр. 11: Списки викладацького складу університету за 1939–1941 рр., квітень 1942 р., арк. 37)

Додаток Ш

Звернення ректора Львівського університету Івана Белякевича до Міністерства вищої освіти СРСР у справі ліквідації кафедри фольклору й етнографії (17 серпня 1947 р.)

(ДАЛО, ф. Р-119, оп. 6, спр. 20: Накази Міністерства вищої освіти СРСР і листування з питань роботи університету, 1947, арк. 125)

